

EVROPSKI UNIVERZITET
BRČKO DISTRIKT

EVROPSKI UNIVERZITET
"KALLOS" TUZLA

MIGRACIJE U XXI VIJEKU

- UZROCI I POSLJEDICE -
ZBORNİK RADOVA

ČETVRTI MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
25. MART 2016. GODINE, BRČKO, BOSNA I HERCEGOVINA

TOM

II

Brčko 2016.

NAUČNI ODBOR:

1. Prof. dr Mirko Kulić, Republika Srbija, predsjednik odbora,
2. Prof. dr Nedeljko Stanković, Bosna i Hercegovina, zamjenik predsjednika odbora,
3. Prof. dr Nedo Danilović, Republika Srbija,
4. Prof. dr. Sead Dedić, Bosna i Hercegovina,
5. Prof. dr Nedo Milićević, Bosna i Hercegovina,
6. Prof. dr Vladimir Džatijev, Ruska Federacija,
7. Prof. dr Sergej Šaljapin, Ruska Federacija,
8. Prof. dr Natalija Belous, Bjelorusija,
9. Prof. dr. Aleksios Panagopoulos, Grčka,
10. Prof. dr. Rudika Gmajnić, Republika Hrvatska,
11. Prof. dr. Danilo Kapaso, Republika Italija,
12. Prof. dr. Refik Čatić, Bosna i Hercegovina,
13. Prof. dr. Čamil Huseinbašić, Bosna i Hercegovina,
14. Prof. dr Branko Vučković, Republika Crna Gora,
15. Prof. dr. Vladimir Jorga, Republika Srbija,
16. Prof. dr Žarko Kostovski, Republika Makedonija,
17. Prof. dr Zoran Milošević, Republika Srbija,
18. Prof. dr. Halid Žigić, Bosna i Hercegovina,
19. Prof. dr. Marija Ovsenik, Republika Slovenija,
20. Prof. dr Drago Tešanović, Bosna i Hercegovina,
21. Prof. dr. Nermina Hadžigrahić, Bosna i Hercegovina,
22. Prof. dr. Drago Ružić, Republika Hrvatska,
23. Prof. dr. Faruk Sinanović, Bosna i Hercegovina,
24. Prof. dr. Ivan Balta, Republika Hrvatska,
25. Prof. dr. Željko Bartulović, Republika Hrvatska,
26. Prof. dr. Izudin Tanović, Bosna i Hercegovina,
27. Doc. dr Anka Bulatović, Bosna i Hercegovina,
28. Doc. dr. Munevera Bećarević, Bosna i Hercegovina,
29. Doc. dr Miroslav Baljak, Bosna i Hercegovina,
30. Doc. dr. Izet Banda, Bosna i Hercegovina,
31. Doc. dr. Sanda Pribić, Republika Hrvatska,
32. Doc. dr. Senka Samardžić, Republika Hrvatska.

ORGANIZACIONI ODBOR:

1. Prof. dr Esed Karić,
2. Prof. dr Branimir Mikić,
3. Prof. dr Vesna Vučković,
4. Prof. dr Nevenka Nićin,
5. Prof. dr Dragan Tančić,
6. Doc. dr. Zlatko Ercegović,
7. Doc. dr. Samir Huseinbašić,
8. Doc. dr. Adi Rifatbegović,
9. Doc. dr. Dario Galić,
10. Doc. dr. Blanka Oršolić,
11. Mr Albina Abidović,

12. Mr. Dubravko Derk.

RECENZENTI:

1. Prof. dr Mirko Kulić;
2. Prof. dr Nedeljko Stanković;
3. Prof. dr. Rudika Gmajnić;
4. Prof. dr Zoran Milošević;
5. Prof. dr. Halid Žigić;
6. Prof. dr Drago Tešanović;
7. Prof. dr. Esed Karić;
8. Prof. dr Nenad Avramović;
9. Prof. dr Tešo Ristić;
10. Prof. dr Velimir Dedić;
11. Prof. dr Mladen Dobrić;
12. Prof. dr. Edin Ramić;
13. Doc. dr Anka Bulatović;
14. Doc. dr. Izet Banda;
15. Doc. dr. Sanda Pribić;
16. Doc. dr Kojo Simić, i
17. Doc. dr. Zijad Jagodić.

Sekcija – zdravstvo

1. KVALITETA ŽIVOTA OSOBA KOJE SU U RAZDOBLJU OD 1991. DO 1995. BILE IZBJEGLICE NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE	1
2. ORGANIZACIJA ZDRAVSTVENOG ZBRINJAVANJA U USLOVIMA MASOVNIH MIGRACIJA	10
3. SOCIOEKONOMSKE POSLJEDICE MIGRACIJA	21
4. MIGRACIJE I ZDRAVSTVENI RIZICI	30
5. PREDLOG PRIMENE INFORMACIONO KOMUNIKACIONIH TEHNOLOGIJA U UBLAŽAVANJU MIGRANTSKE KRIZE SA POSEBNIM OSVRTOM NA MEDICINSKI ASPEKT	38
6. MODUS USPJEHA IMIGRANATA KAO LJUDSKOG RESURSA KROZ PRAVNO-SPORTSKI SISTEM	48
7. PSIHIČKI TRAUMATIZAM MIGRANATA	56
8. MIGRANTSKA KRIZA – ISKUSTVO DOMA ZDRAVLJA OSIJEK	63
9. PRIKAZ RADNOG DANA ZDRAVSTVENOG TIMA U PRIHVATNOM CENTRU ZA IMIGRANTE „OPATOVAC“	72
10. VAŽNOST I ULOGA DOJENJA KOD PRISILNIH MIGRACIJA	83
11. PRIKAZ SLUČAJA: MOGUĆNOSTI ZBRINJAVANJA HITNOG STANJA IMIGRANTA	91
12. INFEKTIVNE BOLESTI I MIGRACIJA	100
13. MIGRACIJE STANOVNIŠTVA U VOJVODINU IZ BIH I ANTROPO-MOTORIČKE KARAKTERISTIKE NJIHOVIH POTOMAKA U POREĐENJU SA DECOM STAROSEDELACA	107
14. UTJECAJ MIGRACIJA NA ORALNO ZDRAVLJE MIGRANATA	120
15. AKUTNI BOL U STOMATOLOGIJI U USLOVIMA MIGRACIJA	127
16. PČELINJI PROIZVODI I NJIHOV ZNAČAJ U POMOĆI MIGRANTIMA	136

Sekcija – pedagogija

1. JEZIK I JEZICI U OKVIRU MIGRACIONIH PROCESA	1
2. PREVENCIJA PEDAGOŠKO – PSIHOLOŠKIH POSLJEDICA MIGRACIJA UVJETOVANIH RATOM PO DJECU I MLADE	8
3. RECENTOST ISELJAVANJA PREKO BALKANA NA MIGRACIJE IZ HRVATSKE I SLAVONIJE U SAD POČETKOM XX. STOLJEĆA	19
4. MIGRANT REMITTANCES IN SERBIA – A NEW APPROACH	37
5. PSIHOSOCIJALNA POMOĆ DJECI MIGRANTIMA	51
6. MIGRANTSKA KRIZA I PRAVO NA OBRAZOVANJE	63
7. MIGRACIJE U ISTRAŽIVANJIMA SAVREMENE EVROPSKE ISTORIOGRAFIJE	73
8. ULOGA NEVERBALNE KOMUNIKACIJE U IZBJEGLIČKOJ KRIZI	78
9. ODGOJNO- OBRAZOVNE POTEŠKOĆE DJECE U MIGRACIJAMA	87
10. ПРОБЛЕМИ ДЈЕЦЕ РАЗЛИЧИТОГ УЗРАСТА ПРИ МИГРАЦИЈАМА	96
11. MIGRACIJE I JEZIK KAO IDENTIFIKATOR GRUPE	104
12. MIGRANTSKA KRIZA U EVROPI I NJEN UTICAJ NA JEZIK	114

Sekcija – tehnika

1. MIGRACIJE UZ POMOĆ SAVREMENIH INFORMACIONO-KOMUNIKACIONIH TEHNOLOGIJA	1
2. UNIVERZITET „DŽEMAL BIJEDIĆ“ U MOSTARU – PREŽIVJELA ŽRTVA MIGRACIJE	10
3. ZNAČAJ PRIMJENE MOBILNIH TEHNOLOGIJA PRI MIGRACIONIM KRETANJIMA STANOVNIŠTVA	22
4. INFORMATIKA I INFORMATIZACIJA U MIGRACIJI S OSVRTOM NA HRVATSKU 2015.	37
5. NAČINI KORIŠĆENJA I ZLOUPOTREBE INFORMACIONIH TEHNOLOGIJA U CILJU REALIZOVANJA MEĐUNARODNE MIGRACIJE	50
6. MOGUĆNOST ŽELJEZNIČKOG TRANSPORTA MIGRANATA KROZ SRBIJU	62
7. MIGRACIJE – PROBLEM I PRIGODA ZA VOZAČE	72
8. PRIJEVOZ MIGRANATA-ULOGA I ZNAČAJ	84
9. GLOBALNE PROMJENE KLIME I MIGRACIJE LJUDI, BILJAKA I ŽIVOTINJA	94

SEKCIJA - ZDRAVSTVO

Kvaliteta života osoba koje su u razdoblju od 1991. do 1995. bile izbjeglice na području Republike Hrvatske

¹ „J. J. Strossmayer“ University, Faculty of Medicine Osijek, Osijek, Croatia

ABSTRACT

Refugee status, as a profoundly stressful event in life, has a great effect on an individual's health. Hans Selye, one of the modern pioneers in researching stress, defined stress as "the sum of the entire wearing of the organism during its lifetime." In this article we analyzed the effect of a stressful event - refugee status - on the quality of life. Subjective health of the respondents was tested using the Croatian version of the Medical Outcome Study Short Form 36. In researching, data gathered from the Croatian health survey of 2003 was used. The target population was comprised of people older than 18 years of age with residency status on the territory of the Republic of Croatia. There are differences in assessing the quality of life of refugees compared with non-refugee respondents, by gender and by age. It can be concluded that refugees have more trouble in social functioning, emotional difficulties and psychological health issues. Older people handle stress caused by their refugee status with greater difficulty, which can be seen in all quality of life components. While taking care of refugees, the aforementioned indicators should be taken into consideration, and greater care should be given in the interdisciplinary care of people in older age groups.

Key words: refugee status, quality of life

SAŽETAK

Izbjeglištvo, kao jedan od izrazito stresnih događaja u životu ima veliki utjecaj na zdravlje pojedinca. Hans Selye, jedan od modernih pionira istraživanja stresa, definirao je stres kao "sumu ukupnog trošenja organizma tijekom njegovog životnog vijeka". U ovom radu smo analizirali utjecaj stresnog događaja- izbjeglištva na kvalitetu života. Subjektivno zdravlje ispitanika je ispitano hrvatskom verzijom Upitnika zdravlja SF36 (Medical Outcome Study Short Form 36). U istraživanju su upotrebljeni podatci dobiveni Hrvatskom zdravstvenom anketom 2003. godine (HZA 2003). Ciljnu populaciju su činile osobe starije od 18 godina s prebivalištem na području Republike Hrvatske. Postoje razlike u procjeni kvalitete života izbjeglica i osoba koje nisu bile izbjeglice i prema spolu i prema dobi. Možemo reći da izbjeglice imaju više poteškoća u socijalnom funkcioniranju, emocionalnim poteškoćama i psihičkom zdravlju. Starije osobe teže podnose stres uzrokovan izbjeglištvom što se vidi u svim komponentama kvalitete života. Prilikom skrbi za izbjeglice trebalo bi navedene pokazatelje uzeti u obzir, te više pažnje u interdisciplinarnom zbrinjavanju posvetiti starijim dobnim skupinama.

ključne riječi: izbjeglice, kvaliteta života

UVOD

Konvencija UNHCR-a (Office of the United Nations High Commissioner for Refugees) iz 1951. o statusu izbjeglica određuje da je izbjeglica netko tko se "zbog osnovanog straha od progona temeljem svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkog mišljenja, nalazi izvan zemlje svoje nacionalnosti, a ne može, ili se zbog takvog straha ne želi, staviti pod zaštitu te zemlje."

Izbjeglištvo, kao jedan od izrazito stresnih događaja u životu ima veliki utjecaj na zdravlje pojedinca. Hans Selye, jedan od modernih pionira istraživanja stresa, definirao je stres kao "sumu ukupnog trošenja organizma tijekom njegovog životnog vijeka". Kasnije je Selye stres vidio kao "nespecifičnu posljedicu (psihičku i fizičku) bilo kakvog zahtjeva na organizam, a koji nadilazi adaptacijske mogućnosti samog organizma". Stres je podražaj koji uzrokuje psihološku ili biološku tenziju, tj. poremećaj homeostaze (1). Stres kao "distres", odnosno kao subjektivni osjećaj tjeskobe, napetosti ili anksioznosti je posljedica djelovanja stresora. Još su stari Grci ovaj pojam unutarnjeg nemira poistovjećivali s bolešću. Neki znanstvenici i liječnici objektivizirali su definiciju stresa u smislu postojanja mjerljivih i predvidljivih fizioloških efekata koje uzrokuje stres, odnosno distres. S njihovog gledišta, stres se može opisati opservacijom predviđenih promjena u brzini pulsa, srčanom tlaku, koncentraciji raznih hormona, reaktivnosti imunološkog sustava, te ostalih fizioloških parametara.

U ovom radu smo analizirali utjecaj stresnog događaja- izbjeglištva na kvalitetu života. Subjektivno zdravlje ispitanika je ispitano hrvatskom verzijom Upitnika zdravlja SF36 (Medical Outcome Study Short Form 36) (2). To je poznat instrument za ispitivanje subjektivnog zdravlja koji je korišten u brojnim zemljama za procjenu i praćenje zdravlja populacije. SF-36 mjeri 8 različitih komponenti zdravlja: 3 komponente fizičkog, 3 psihičkog i 2 komponente općeg zdravlja. Ukupan rezultat najčešće se prikazuje kao profil definiran s osam točaka koje predstavljaju mjeru pojedinog aspekta zdravlja baždarenu na jedinstvenu skalu čiji teoretski minimum iznosi 0, a maksimum 100 bodova.

Kvaliteta života je već dugi niz godina u središtu zanimanja brojnih istraživanja. Iz sfere ekonomskih istraživanja kvaliteta života je s vremenom postala predmet interesa socioloških, psiholoških i medicinskih istraživanja. Kvaliteta života je sveukupno blagostanje na koje utječu objektivni pokazatelji, a veliki udio ima i subjektivna percepcija te vrednovanje tjelesnog, materijalnog, socijalnog i emotivnog blagostanja, osobni razvoj i svrhovita aktivnost. Svjetska zdravstvena organizacija je 1993. g. definirala kakvoću življenja (quality of life, QoL) kao "osobnu percepciju pozicije u svakodnevnicu u kontekstu kulture i vrijednosnih sustava te odnosu prema svojim ciljevima i općim standardima" (3).

MATERIJALI I METODE

U istraživanju su upotrebljeni podatci dobiveni Hrvatskom zdravstvenom anketom 2003. godine (HZA 2003). Hrvatska zdravstvena anketa 2003. je provedena u sklopu strategije reforme zdravstvenog sustava u Republici Hrvatskoj. Sadržavala je pitanja o zdravstvenom stanju, korištenju zdravstvene službe, i potencijalnim rizicima za razvoj kardiovaskularnih bolesti. Anketu je provodio Hrvatski projektni tim u suradnji s Kanadskim društvom za međunarodno zdravlje (Canadian Society for International Health). Cilj projekta je bio stvaranje podloge za uspostavljanje javnozdravstvenog informacijskog sustava Hrvatske (4).

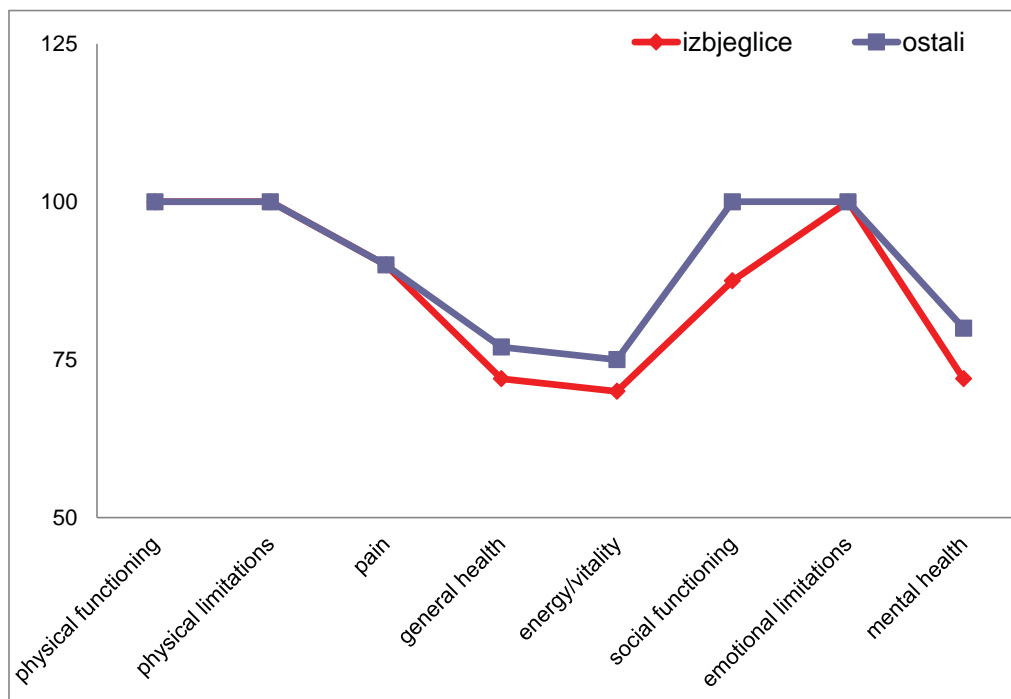
Ciljnu populaciju su činile osobe starije od 18 godina s prebivalištem na području Republike Hrvatske. Institucionalno zbrinute osobe nisu uključene u uzorak. Ovakvo definirana populacija obuhvaćala je 98% stanovništva Hrvatske. Veličinu uzorka i dizajn studije odredila je grupa kanadskih statističara (Statistics Canada); veličina uzorka – 12.540 (uključeno 3 dobne grupe: 18-34, 35-64, 65 i više; oba spola; očekivani odaziv od 85%;

detekcija minimalne proporcije od 8% u populaciji uz koeficijent varijabilnosti od najviše 25%).

Ispitanici su podijeljeni na izbjeglice i ostale prema pitanju u HZA anketi MIG_02 „Jeste li između 1991. i 1995. godine promijenili mjesto boravka?“. Mogući su odgovori bili: da, kao prognanik/izbjeglica; da, zbog posla; da, zbog sudjelovanja u ratu; da, neki drugi razlog i nisam promijenio mjesto boravka. rezultati su analizirani prema dobnim skupinama i spolu ispitanika.

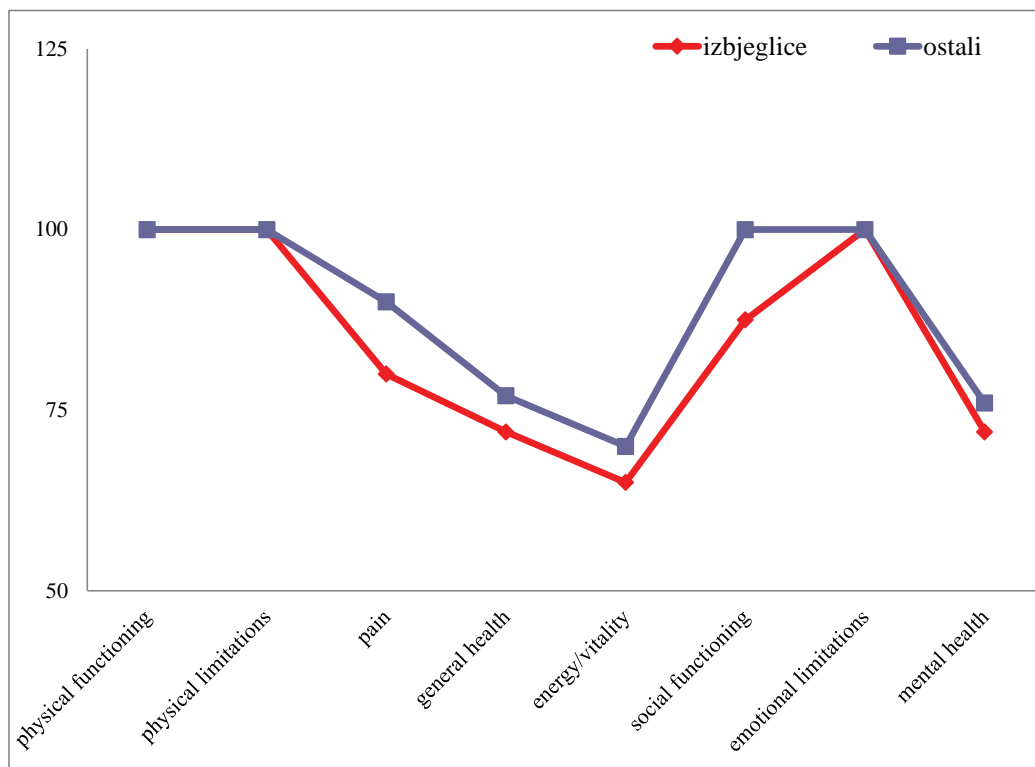
REZULTATI

Slika 1. Profil zdravstvenog statusa izbjeglica u dobi 18 do 34 godina u odnosu na profil osoba koje nisu bile izbjeglice iste dobi – muškarci

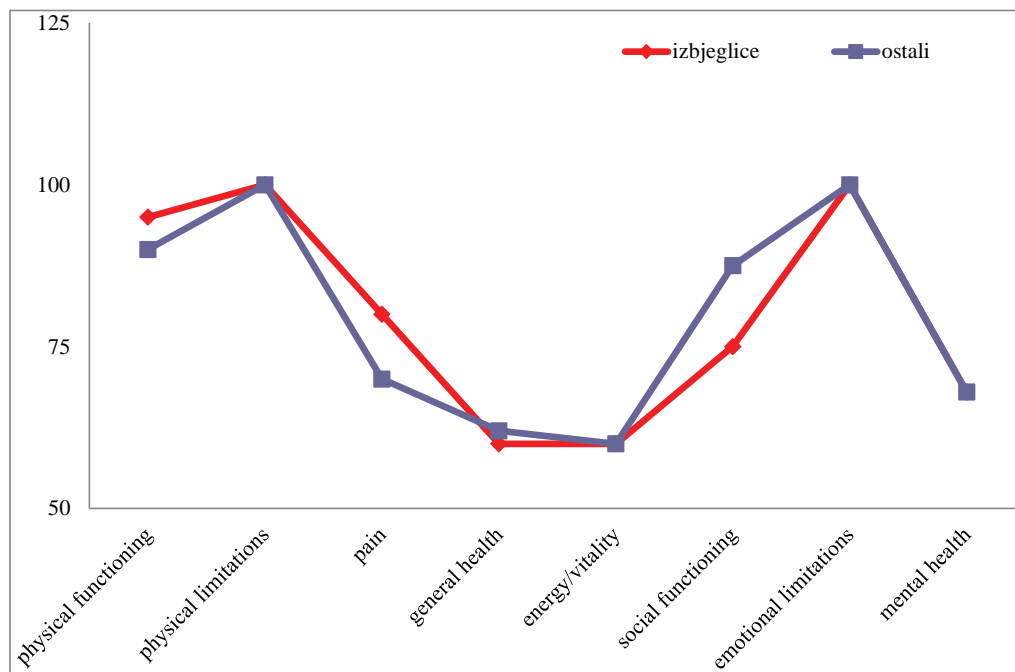
Uspoređujući muškarce izbjeglice s ostalim osobama u dobi od 18-34 godine u Hrvatskoj primjetna je razlika u općem zdravlju, energiji, socijalnom funkcioniranju i psihičkom zdravlju. Osobe koje nisu bile izbjeglice procjenjuju svoje opće i psihičko zdravlje kao bolje, imaju više energije i bolje socijalno funkcioniraju.

Slika 2. Profil zdravstvenog statusa izbjeglica u dobi 18 do 34 godina u odnosu na profil osoba koje nisu bile izbjeglice iste dobi – žene

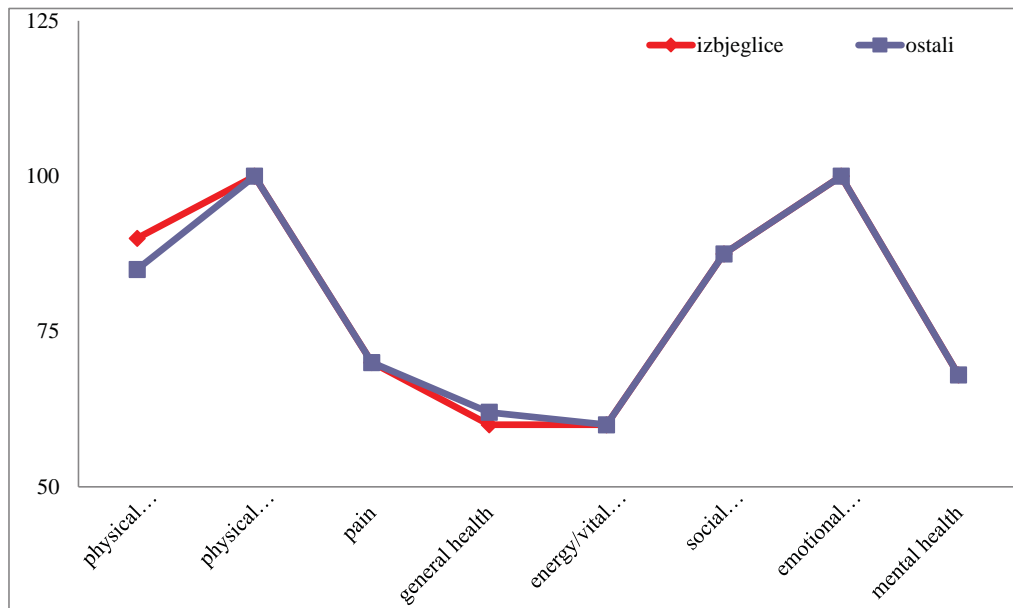
Uspoređujući žene izbjeglice s ostalim osobama u dobi od 18-34 godine u Hrvatskoj primjetna je razlika u tjelesnim bolovima, općem zdravlju, energiji, socijalnom funkcioniranju i psihičkom zdravlju. Osobe koje nisu bile izbjeglice bolje procjenjuju svoje opće i mentalno zdravlje, bolje socijalno funkcioniraju, imaju više energije i manje tjelesnih bolova.

Slika 3. Profil zdravstvenog statusa izbjeglice u dobi 35 do 64 godina u odnosu na profil osoba koje nisu bile izbjeglice iste dobi – muškarci

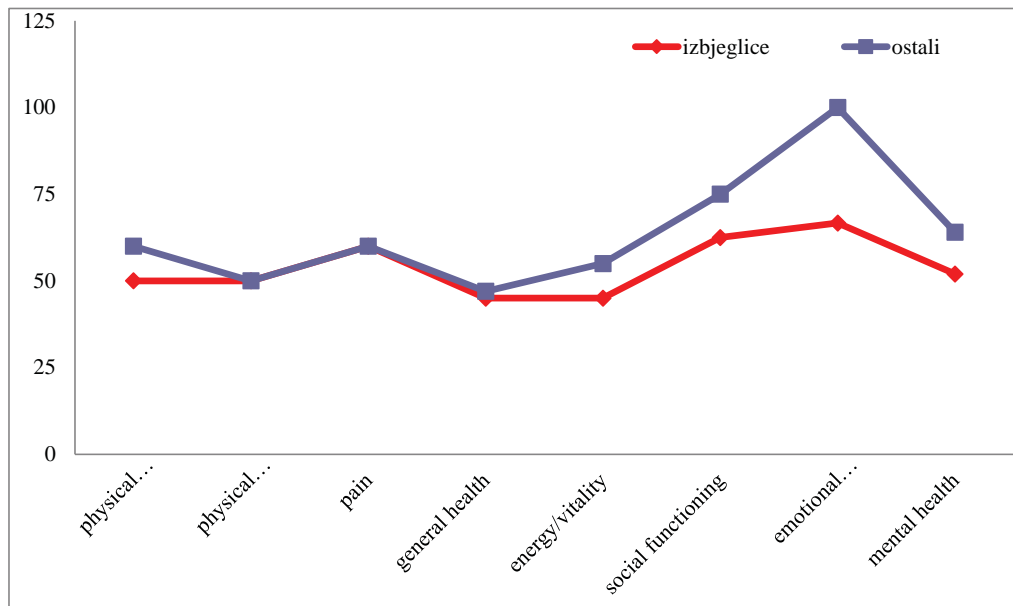
Uspoređujući muškarce izbjeglice s ostalim osobama u dobi od 35-64 godine u Hrvatskoj primjetna je razlika u općem zdravlju, fizičkom funkcioniranju, tjelesnim bolovima i socijalnom funkcioniranju. Osobe koje nisu bile izbjeglice su lošije procijenile svoje fizičko funkcioniranje i tjelesne bolove, a bolje su procijenile opće zdravlje i socijalno funkcioniranje.

Slika 4. Profil zdravstvenog statusa izbjeglica u dobi 35 do 64 godina u odnosu na profil osoba koje nisu bile izbjeglice iste dobi – žene

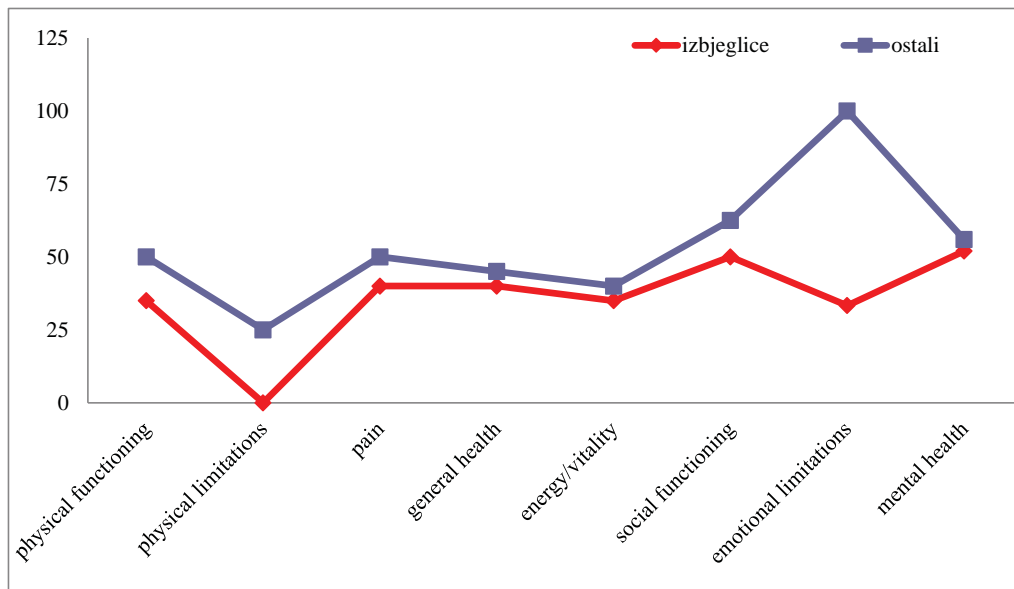
Uspoređujući žene izbjeglice s ostalim osobama u dobi od 35-64 godine u Hrvatskoj primjetna je razlika u fizičkom funkcioniranju i općem zdravlju. Osobe koje nisu bile izbjeglice procjenjuju bolje svoje opće zdravlje, a lošije fizičko funkcioniranje.

Slika 5. Profil zdravstvenog statusa izbjeglica u dobi iznad 65 godina u odnosu na profil osoba koje nisu bile izbjeglice iste dobi – muškarci

Uspoređujući muškarce izbjeglice s ostalim osobama u dobi iznad 65 godina u Hrvatskoj primjetna je razlika u fizičkom funkcioniranju, općem zdravlju, vitalnosti, socijalnom funkcioniranju, ograničenju zbog emocionalnih poteškoća i psihičkom zdravlju. Osobe koje nisu bile izbjeglice su bolje procijenile navedene kategorije kvalitete života.

Slika 6. Profil zdravstvenog statusa izbjeglica u dobi iznad 65 godina u odnosu na profil osoba koje nisu bile izbjeglice iste dobi – žene

Uspoređujući žene izbjeglice s ostalim osobama u dobi iznad 65 godina u Hrvatskoj primjetna je razlika u fizičkom funkcioniranju, ograničenju zbog fizičkih poteškoća, bolovima, općem zdravlju, vitalnosti, socijalnom funkcioniranju, ograničenju zbog emocionalnih poteškoća i psihičkom zdravlju. Osobe koje nisu bile izbjeglice procjenjuju bolje sve navedene kategorije.

I kod muškaraca i kod žena starijih od 65 godina su općenito lošije procijenjene sve navedene kategorije kvalitete života. Općenito kvaliteta života se smanjuje s godinama, te se i smanjuju mogućnosti adaptacije organizma na izvanredne (stresne) događaje. Osobito vulnerabilna grupa u ovoj dobi su žene, koje su najlošije ocijenile ograničenja zbog fizičkih i emocionalnih poteškoća.

ZAKLJUČAK

Postoje razlike u procjeni kvalitete života izbjeglica i osoba koje nisu bile izbjeglice i prema spolu i prema dobi. Možemo reći da izbjeglice imaju više poteškoća u socijalnom funkcioniranju, emocionalnim poteškoćama i psihičkom zdravlju. Starije osobe teže podnose stres uzrokovan izbjeglištvom što se vidi u svim komponentama kvalitete života. Prilikom skrbi za izbjeglice trebalo bi navedene pokazatelje uzeti u obzir, te više pažnje u interdisciplinarnom zbrinjavanju posvetiti starijim dobnim skupinama.

LITERATURA:

1. Stress: Coping with everyday problems. National Mental Health Association. <http://www.nmha.org/go/information/get-info/stress/stress-coping-with-everyday-problems>. Accessed April 5, 2013.
2. Shiely J-C, Bayliss MS, Keller SD, et al. SF-36 Health Survey Annotated Bibliography: The First Edition (1988–1995). Boston, MA: The Health Institute, New England Medical Center, 1996.
3. (WHO Division of Mental Health.WHO-QOL study protocol: the developmnet of the World Health Organisation quality of life assessment instrument (MNG/PSF/93) Geneva,World Health Organisation, 1993.).
4. Béland Y, Bailie L, Page J. Statistics Canada, Croatian Ministry of Health and Central Bureau of Statistics: a joint effort in implementing the 2003 Croatian Adult Health

ORGANIZACIJA ZDRAVSTVENOG ZBRINJAVANJA U USLOVIMA MASOVNIH MIGRACIJA

APSTRAKT

Evropa je suočena, posebno u 2015 godini sa masovnim migracijama nezabilježenim u poslednja dva vijeka. Ove migracije različite po svojim uzrocima i karakteristikama ujedinijuje zajednička potreba za specijalnom organizacijom zdravstvene zaštite. Uslovi na terenu, najčešće slabo kontrolisani, zahtjevaju urgentne praktične solucije u pružanju zdravstvene zaštite. Izvjesni faktori kao što su kulturološke razlike, jezičke barijere, problem finansiranja, nedostatak zdravstvenog menadžmenta i drugih kadrova, efektivno snabdjevanje i određivanje prioriternih mjera čine pitanje organizacije zdravstvene zaštite migranata posebno senzitivnim i kompleksnim.

Cilj ovog rada je da se identifikuju problemi koji asociraju sa masovnim migracijama i da se analiziraju strategijske opcije u postupcima zdravstvenog menadžmenta. U vezi sa tom analizom ukazano je na mogućnost zaštite lokalnog stanovništva od epidemija i bolesti sa kojima nisu familijarni domaći ljekari kao i zaštite ofiscijelnog zdravstvenog sistema zemlje koja prima migrante od mogućeg kolapsa u ovoj teškoj i izazovnoj situaciji.

Ključne riječi: migranti, organizacija, zdravstvo

SUMMARY

Europe has experience unrepresented mass migration in 2015 not previously documented despite massive migrations seen in past two centuries. Mass migrations differ with respect to the causative factors, scale and outcomes but all share a common need for a highly specialised organisation of health system delivery. They are often characterised by inadequate control of emergency situation and in these conditions the most practical solutions of health care delivery are required. Several factors significantly contribute to challenges in health management in these conditions such as cultural differences and language barriers. Financial backing of health supplies in the most challenging issue even to the most financially stable countries, but the sensitivity and complexity of health management and its effective delivery to the most needed of migrants is still of uttermost priority.

The aim of this paper is to identify the underlying problems associated with mass migrations and to analyse health management strategies options. In addition we hope to also assist the local institutions and populations with such analysis in particular in contest of possible

exposure to infectious epidemics, unfamiliar diseases and threat of collapse of local health systems in these challenging situations.

Keywords: migrants, organizations, healthcare

Krajem prošlog i početkom ovog vijeka a posebno u toku 2015 godine na do tada decenijama neturbulentnom tlu Evrope dešavaju se migracije neslučenih razmjera . Sve one, jako različite po uzrocima, posledicama, kvantitetu i kvalitetu imaju pored ostalih i zajednički imenitelj u vidu potrebe za *visoko specifičnom organizacijom zdravstvene službe*. Ove vanredne okolnosti se posebno *karakterišu često ograničeno ili potpuno bezuspješnom kontrolom nad drastičnim prilivom migrantskih grupa* . Sa epidemioloških i drugih medicinskih aspekata factor koji izuzetno otežava uslove sanitetskog zbrinjavanja migrantskih zajednica je činjenica da su ove tragične seobe naroda poprimile *medjkontinentalni karakter*. Sa takvim grupama je komunikacija otežana jer se ne radi samo o *multi- jezičkim* barijerama nego i *multi- kulturološkim*. To podriva napore zemalja i njihovih vlada(privremenih ili stalnih domaćina) da se nose koliko – toliko uspješno sa ovim problemima. Nedostatak *finansiskih sredstava* je gotovo nesavladiv problem i za visoko razvijene zemlje. Delikatnost i složenost zahtjeva na polju *organizacije* zaštite zdravlja migranata je još veći problem. Kad je *organizacioni koncept* dobar potrebno je manje finansiskih sredstava za isti ili bolji kvalitet obavljanja zadataka. Svjedoci smo *konfuzije* nastale u sistemima zdravstvene i druge zaštite migranata, unutar prosperitetnih evropskih država, gdje se predlažu sa najvišeg mjesta drakonska rješenja za finansiranje stalnih “talasa”migranata u vidu nasilnog oduzimanja novca i drugih vrijednosti od samih azilanata ili se odvajaju visoka finansiska sredstva za podizanje ograda duž državnih granica što obično izaziva još veće probleme.

Cilj rada je da se što detaljnije identifikuju suštinski aspekti zdravstvene zaštite vezani za ovu savremenu demografsku katastrofu, da se oni što bolje analiziraju i da se tako pomognu organizaciona rješenja za zbrinjavanje migrantske populacije. Ne manje važan cilj je da se analizom problema medicinske zaštite azilanata pomogne zdravstvo domicilnog stanovništva posebno u kontekstu potencijalnih *epidemija ili pojave za dato podneblje nepoznatih bolesti*. Ne treba zapostaviti i prijetnju od ozbiljnijeg *iscrpljenja resursa* i eventualnog kolapsa regularnog zdravstvenog sistema države- domaćina.

Organizacioni koncept etažnog zdravstvenog zbrinjavanja u uslovima migracija

Svaki organizacioni model u uslovima nekontrolisanog, nepredvidivog i do sada u istoriji rijetko zabilježenog masovnog priliva migranata teško da može da odgovori svim zahtjevima koje nameće ova demografska kataklizma. Organizaciju zdravstvenog zbrinjavanja pod ovim okolnostima nemoguće je porediti ni sa mirnodopskom ni sa ratnom. Ipak “mreža” zdravstvenih punktova i u ovoj teškoj situaciji treba da se(uz mnogo modifikacija i specifičnosti) podvede pod sistem “lanca”etapnog zbrinjavanja pacijenata jer je to najracionalnije iz više razloga.

Prva etaža zdravstvenog zbrinjavanja je prva pomoć i samopomoć i migranti je ukazuju

medjusobno ili sami sebi na mjestu gdje se zateknu. U tom smislu treba im pomoći od momenta kad stupe na tlo zemlje- domaćina snabdjevanjem sa setovima za pružanje prve pomoći uz **organizovanje kurseva iz ove pomoći**. Ovu edukaciju mogu da obavljaju obučeni volonteri a takodje i migranti sa zdravstvenim obrazovanjem. **Sledeće etaže** odnose se na stručnu medicinsku pomoć. Mjesto gde se ukazuje ova pomoć su najčešće stacionarni, prihvatni centri za azilante ali i svako mjesto na pravcu kojim se kreću. Prema tome postoje *dva kvalitativno različita tipa* organizacionih planova zdravstvene zaštite: *a) u stacionarnim ; b) u mobilnim uslovima*. U prihvatnim stacionarima je algoritam zdravstvenog zbrinjavanja jednostavniji. Svi kojima prva pomoć nije dovoljna da se vrate u svoj primarni ambijent transportuju se (dolaze sami, dovode se ili donose) do sledećih etaža. *Na drugoj etaži ili zdravstvenom punktu* pruža se viši nivo pomoći (**po prvi put od strane medicinski edukovanog lica**) i ujedno vrši **trijaža** (razvrstavanje, klasifikovanje ili odabiranje) po stepenu hitnosti i po vrsti oboljenja ili ozljede. Trijažu na ovom nivou vrši iskusen tehničar ili iz nužde obučeni tehničar ili u najnepovoljnijem slučaju (kod ozbiljnije kadrovske insuficijencije) obučeni volonteri (sa završne godine medicinskih studija ili apsolventi medicine- ev.stomatologije). Trijažom se na ovom punktu pacijenti razvrstavaju u dvije grupe: a) oni koji se vraćaju nakon ukazane pomoći u svoje kolektive ; b) oni koji se upućuju na višu zdravstvenu instancu. Važno je napomenuti da se na ovoj etapi nastavlja dopunjavanje medicinske dokumentacije koja je formirana pri samoj identifikaciji migranata. U slučaju neočekivanog „priliva“ izuzetno velikog broja pacijenata(nekarakteristično za migrcije koje smo do sada vidjeli) ovaj punkt se pojačava kadrovski zbog trijaže po redu hitnosti. Sledeću višu instancu karakteriše **ljekarska pomoć** (pomoć na nivou ljekara opšte prakse) gdje se takodje pored terapijskog pristupa vrši dalja trijaža. Trijažom na ovom “nivou” se izdvajaju i razvrstavaju oboljeli i eventualno povredjeni na **četiri osnovne grupe**. **Prva(najveća grupa)** pacijenata vraća se u svoj kolektiv jer dalja pomoć nije potrebna. **Druga grupa** se upućuje na dopunsku dijagnostiku odakle se vraća na isti punkt i retrijažu. **Treća grupa** se odmah upućuje na hospitalizaciju(internističku, infektološku, hiruršku, ortopedsku, dermatološku, ginekološku, pedijatrijsku, akušersku, oftalmološku, stomatološku, opservaciju tj. dopunsku hospitalnu dijagnostiku, karantin . . .). **Četvrta grupa** (regularno brojčano najmanja u uslovima migracija) su hitni pacijenti tj. oni kojima je neophodna neodložna specijalistička ili subspecijalistička pomoć (akutna internistička- najčešće kardiološka, hirurška, ginekološka, akušerska , ortopedska, pedijatrijska i druga hitna oboljenja). Ovi pacijenti se obično upućuju, posebno opremljenim sanitetskim vozilima u najbližu stacionarnu specijalističku ustanovu regionalnog zdravstvenog sistema u kojoj se hitnom reorganizacijom obezbjedjuju posebni uslovi za zbrinjavanje u skladu sa protokolom za vanredna stanja tog zdravstvenog sistema. **Ukoliko broj ovakvih slučajeva preraste kapacitete regionalnih bolnica** mora se pribjeći formiranju izdvojenih “poljskih” bolnica na ugroženom lokalitetu uz intervenciju rezervnih vladinih kapaciteta(požari u sabirnim centrima, saobraćajne nesreće, epidemije zaraznih bolesti i masovna povredjivanja iz drugih razloga). U takvim slučajevima(masovnog priliva hitnih pacijenata) na udarna, primarna trijažna mjesta se postavljaju najbolji zdravstveni kadrovi koji moraju da odredjuju tzv. red hitnosti(I, II, III, IV- tj. u skladu sa međunarodnim propisima)da ne bi došlo do kolapsa organizacije pružanja zdravstvene pomoći.¹

Što se tiče zdravstvenog zbrinjavanja migranata za vrijeme *dok su u pokretu* organizacija je znatno komplikovanija. Sve etaže koje su pomenute za stacionarno zdravstveno zbrinjavanje uključujući i prvi kontakt sa ljekarom moraju da budu mobilne. Mjesto zbrinjavanja su ili sopstvena transportna sredstva ili vozila kojim se prevoze migranti ukoliko je to moguće. Kod željezničkog transporta npr. može se obezbjediti jedan vagon ili njegov dio kao zdravstveni punkt. Problemu o tom pitanju detaljnije smo prišli u odeljku ovog teksta:” Stalna pokretljivost migrantskih grupa”.

Pitanja od posebnog značaja za organizaciju zdravstvene zaštite u uslovima masovnih migracija

Finansiranje

Za postizanje najskromnijih organizacionih rezultata u pružanju medicinske pomoći migrantskim grupama svakoj državi su neophodna znatna materijalna sredstva. Iluzija je da kapaciteti oficijelnog zdravstvenog *sistema u okviru regionalnih bolnica i područnih domova zdravlja* mogu da prihvate na sebe rješavanje ovog problema ma kako ovaj sistem dobar bio. Pošto se radi o potpuno novom i još dovoljno neproučenom demografskom fenomenu (karakterističnom za poslednjih nekoliko godina) sa potencijalno nepredvidljivim posledicama po državne zajednice i njihove teritorije(preko kojih migranti samo prolaze ili definitivno ostaju) *plan prikupljanja sredstava a potom njihove potrošnje* mora da bude u nadležnosti najviših saveznih organa kao problem od prvorazrednog nacionalnog interesa. To podrazumjeva visoko sofisticiranu stručnu obradu organizacionih programa sa precizno specifikovanim potrebama, racionalno korištenje svih državnih resursa namjenjenih za tu svrhu a takodje i akumuliranje većih ili manjih finansiskih ili robnih pošiljki. Donacije su važan izvor sredstava za ovu namjenu. One mogu da pristižu iz stotine organizacija od kojih ćemo primjera radi navesti samo neke : Crveni krst, Karitas, Dobročinstvo, Crveni polumjesec, Ljekari bez granica, Fond za humanitarno parvo, međudržavna pomoć vlada i njihovih institucija I donacije pojedinaca ne treba zapostavljati. Nije potrebno naglašavati da se u ovim teškim i delikatnim situacijama strogo mora kontrolisati ne samo ” input” nego i ”autput” ovih sredstava i da nije praktično da tu kontrolu obavlja samo jedna ”ovlaštena” ili ”licencirana” organizacija ili ”agencija” (vjerska, humanitarna . . . ?) ma kako referentna bila. Prema našim zapažanjima u praksi, sve te ” ekskluzivno ovlaštene” institucije privatne ili u državnom vlasništvu nisu se snalazile u vanrednim okolnostima, što je sasvim odvojena i opširna tematika od zdravstvenih pitanja. Ipak apostrofiraćemo problem nadzora toka novca i donirane opreme. Taj posao moraju da vrše vrlo precizno posebna , profesionalna i nezavisna ”tijela” imenovana od vlade u momentu nastanka krize ili neposredno prije nje. Kadrovski sastav ovih grupa treba da bude popunjavan stručnjacima koje treba tražiti i u sredinama koje su poslale donacije(”komisije za nadzor”, ”komeserijati za koordinaciju i nadzor sprovođenja vladinog plana”, ”visoki inspektorat vlade” i sl.). Tako će se obezbjediti neophodno povjerenje prema davaocima pomoći i u vezi s tim kontinuitet pomoći. I najmanja sumnja od strane donatora na neravnomjernu ili neadekvatnu distribuciju zdravstvenih sredstava (što je u praksi zabilježeno u toku različitih humanitarnih kriza) može odgoditi ili potpuno prekinuti donacije. To može imati dalekosežne negativne posledice. Insuficijentni rezultati zdravstvenih radnika nastali zbog manjka finansiskih i

drugih sredstava(pojava aktualna i u mirnodopsko vrijeme) direktno podrivaju svaki državni i nacionalni interes. Podatci o namjenskom usmjeravanju troškova moraju da budu transparentni i svakom dostupni na dnevnom nivou. Pomenimo samo mogućnost izbivanja epidemije ukoliko se ne obezbjede dovoljna sredstava i potrebna oprema za njenu prevenciju i suzbijanje. Takva epidemija(a posebno izazvana virusnim uzročnikom) može da odnese hiljade života u relativno kratkom periodu. Zato je finansiranje zdravstvene zaštite a posebno asanacije migracionih prihvatnih centara i kampova prvorazredni društveni interes.²

Problem velikih grupa

Homogenizovanje u grupe, koje je karakteristično za migracije o kojima govorimo, donekle se pozitivno odražava na pokušaje organizacije zdravstvene zaštite azilanata. Ukoliko se obezbjedi dobra organizacija i lokacija prihvatnog centra odmah na graničnim prelazima zemlje domaćina i efikasno prikupljanje grupa i pojedinaca duž granice u te centre organizacija zdravstvene zaštite može biti olakšana. Naime centralizacijom postizemo efekte da se na jednom mjestu uz maksimalnu uštedu vremena, a nakon administrativnih formalnosti oko prelaska granice, kvalitetno obave mnogi neophodni postupci. To su: otvaranje zdravstvenog elektronskog “fajla”(zdravstvenog “kartona”, “istorije” tj. inicijalnog zdravstvenog dokumenta sa prigodnim nazivom), kratka epidemiološko-klinička anamneza, dezinfekcija i dezinfekcija i po potrebi dekontaminacija, trijaža pridošlih(na zdrave ,sumnjive na neko oboljenje i očigledno bolesne), upućivanje administriranih na odgovarajuće dalje punktove, snabdjevanje azilanata sa potrebnim lijekovima i sanitetskim materijalom kao i obučom, odjećom i hranom . Princip centralizacije migrantskih grupa treba iskoristiti i za izdvajanje iz grupa pogodnih volontera koji pored svog, maternjeg, dobro govore neki od evropskih jezika i njihovo angažovanje na punktovima. Takodje treba da se obavi i *izdvajanje zdravstvenih radnika iz migrantske populacije* i njihovo uključivanje u proces zbrinjavanja i po potrebi druge aktivnosti.

Stalna pokretljivost migrantskih grupa

Pokretljivost koja je jedna od najkarakterističnijih specifičnosti migrantskih grupa svakako ne pogoduje organizaciji zdravstvene službe, pogotovu ako je haotična (čest slučaj) i slabo kontrolisana. U vezi sa ovim nameće se potreba da se zdravstvene , prihvatne jedinice(za hitne slučajeve) takodje učine mobilnim i da prate tok migrantskih kretanja kroz zemlju. Tako bi autobuskim konvojima ili željezničkim kompozicijama u koje se smestaju migranti na proputovanju kroz zemlju- domaćina trebalo priključiti jedno ili više sanitetskih vozila(shodno broju migranata) posebno snabdjevenih zdravstvenim radnicima i potrebnom opremom ne samo za pružanje hitne medicinske pomoći nego i elektivne pomoći. Ova *pokretna zdravstvena jedinica* morala bi da ima u svom sastavu: ljekara opšte prakse(ili, zavisno od mogućnosti, iskusnog zdravstvenog tehničara-sestru), ginekologa-akušera(ili, zavisno od mogućnosti, babicu tj. zdravstvenog tehničara ginekološko-akušerske orijentacije) i još bar dva medicinska tehničara (jedan po mogućnosti hirurške orijentacije a jedan anestetičar). Od opreme ova vozila treba da imaju više setova za pružanje prve pomoći koje bi distribuirali obučanim migrantima, dovoljno zavojnog materijala, aparat za monitoring

arterijskog pritiska i pulsa, portabl- defibrilator, bocu sa 95% kiseonikom, “ambu-balon” sa maskom i “ervej”, laringoskop i endo- faringealni i trahealni tubus, antišok i ostale najčešće potrebne medikamente, standardne infuzione rastvora, lokalne anestetike, sterilne setove za primarnu obradu manjih, nekomplikovanih rana sa setom za prepariranje vena, izvjesnu količinu urinarnih katetera, široke troakare sa drenovima odgovarajućeg kalibra, standardne udloge za imobilizaciju (Kramer-ove šine) uz mogućnos brze dopune zaliha i dodavanja opreme i materijala po potrebi na licu mjesta.

Vodjenje zdravstvene dokumentacije

Zdravstvenu zaštitu **započeti pri samoj registraciji** lica koja su stupila na tlo zemlje-domaćina tako što će se za svakog migranta formirati zdravstveni dokument u elektronskoj formi. Obučeni volonteri, nadgledani iskusnim zdravstvenim radnicima treba u sklopu procedure identifikacije i zavodjenja osnovnih generalija i provjere dokumenata da uzmu i *sažetu anamnezu*. Time bi se inicijalno otkrili zdravstveni problem(na samoj granici) koji bi inače prošli nezapaženo i “ušli u zemlju-domaćina” sa migrantima. To su prije svega: blaža febrilnost i drugi početni simptomi i znakovi zaraznih oboljenja, upadljivo ponašanje, nezbrinute povrede, prodromalni stadijumi mnogih ooboljenja - naročito kod djece itd.. Time bi se dobili podaci o predhodnim oboljevanjima, navikama, naslednim predispozicijama, hroničnim oboljenjima kao i druge informacije koje bi u tom momentu ili kasnije znatno olakšale medicinsku zaštitu tih lica. Stari, klasični način formiranja zdravstvene dokumentacije opširnim(pisanim rukom ili štampanim) deskripcijama o stanju pacijenta treba u potpunosti napustiti a sve informacije registrovati isključivo elektronskim putem. Savremena digitalna tehnologija, *posebno digitalna fotografija* omogućava trenutno registrovanje i arhiviranje svih vizuelno uočljivih patoloških stanja prostim pritiskom na dugme personalnog kompjutera, digitalnog foto-aparata, video- kamere ili kamere mobilnog telefona uz minimum dodatnog teksta. Tamo gdje je potreba za štampanjem teksta neophodna svesti je na minimalni obim upotrebom diktafona i sl.. Tako se štedi na vremenu a ujedno poboljšava kvalitet dokumentacije uz minimum uslova koji se često i ne mogu obezbjediti na terenu. Uz to se ovaj fotografski ”opis” lokalnog i opšteg statusa može poslati na ekspertizu iskusnijim ljekarima i u realnom vremenu dobiti odgovor sa *više organizacione instance*. Pored olakšanja i ubrzanja procedure profesionalne konsultacije, slanje podataka zdravstvene dokumentacije na daljinju omogućava pravovremeno i centralizovano pohranjivanje zdravstvenih informacija u jednom saveznom, nacionalnom centru. Ovo omogućava formiranje centralizovane zdravstvene datoteke ne samo o oboljelim migrantima nego praktično o svim koji su prošli oficijalnu registraciju i identifikaciju (što organizaciju zdravstvene zaštite čini kvalitetnijom). Sekundarni (ali ni malo zanemarljiv) aspekt ovako, elektronski formiranih ” zdravstvenih kartona” je mogućnost statističke obrade. Dobar statistički uvid čini čitav sistem zdravstvene zaštite još kvalitetnijim. Statistička analiza zasnovana na realnim ciframa(a ne aproksimativnim kako se kadkad u praksi običajava) nije samo korisna za epidemiološka i klinička ispitivanja oboljelih ili povredjenih nego i za svako dalje planiranje narednih mjera, nabavku opreame i sanitetskog materijala kao i dalje analiziranje, praćenje i bolje upoznavanje još uvijek nedovoljno istraženog fenomena velikih imigrantskih grupa.

Kadrovska insuficijencija

Ozbiljan nedostatak zdravstvenih radnika i u mirnodopskom periodu postaje višestruko veći u vrijeme migrantskih kriza. Potrebna je značajna radna kreativnost i ogroman trud organizatora da se ovaj problem riješi. Pored skromnog broja zdravstvenih radnika koje može da izdvoji regularna zdravstvena služba potrebno je naći osposobljene stručnjake i na drugom mjestu. Ovaj problem otežava činjenica da sav taj kadar treba da radi na volonterskom ili poluvolonterskom principu jer je nemoguće (sem možda u ekonomski najprosperitetnijim državama) komercionalno platiti tako težak, delikatan pa i opasan terenski rad. Veliki resurs su strukovne organizacije (društvo ljekara, društva meicinskih tehničara i društva određenih specijalnosti koja imaju adrese i telefonske brojeve penzionisanih ili nezaposlenih ljekara). Drugi značajan društveni resurs upotrebljivih zdravstvenih kadrova su zdravstvene obrazovne institucije. Studenti ili učenici završne godine, a posebno apsolvanti zdravstvenih fakulteta mogu uz minimalnu dopunsku obuku da se angažuju na terenu. Svima njima potrebna je dobra komunikacija sa supervizorima (iskusnim ljekarima) što se u današnje vrijeme relativno lako postigne putem mobilne telefonske i skajp veze (u tom smislu posebnu pažnju obratiti na nabavku kvalitetne opreme koja se može naći lako na tržištu uz relativno niske cijene). Zabilježeno je da gotovo svi migranti imaju najmodernije mobilne telephone i da ih često koriste za koordinaciju svojih aktivnosti. To govori u prilog relativno lake nabavke od strane države domaćina takve opreme za zdravstvene radnike- posebno volontere. *Kvalitetnom, stalnom i trenutnom komunikacijom sa supervizorima volonteri i priučeni zdravstveni radnici moći će da izbjegnu stručne greške čiji je rizik povećan zbog njihovog skromnijeg iskustva i edukacije.* Uz medicinare za zdravstveno zbrinjavanje enormno velikog broja iseljenika neophodni su i drugi kadrovski profili koji bi pomagali u medicinskim procedurama i obezbjedjivali mnogobrojne moguće zastoje i incidente iz bilo-kojih razloga. Fizička zaštita zdravstvenog osoblja je pod ingerencijom drugih- paramedicinskih službi - i one obezbjedjuju kadrove tog profila.³

Ovde je važno istaknuti veliki problem bez koga zdravstvena zaštita i svi ostali poslovi u vezi migranata elementarno ne mogu da se realizuju. To je *problem prevodilaca*. Poznavaoce mnogobrojnih jezika koje migranti govore za zdravstvene potrebe treba tražiti u samoj migrantskoj populaciji tako što se izdvoje oni malobrojni koji sa tih jezika mogu da izvrše prevod na neki od svjetskih jezika. Tu mogu da pomognu “lideri” ili “vodje” koje svaka migrantska grupa ima. Obično, ti “predvodnici” znaju da prevedu šta članovi njihove grupe govore. Medju volonterima, najbolje studentima filoloških fakulteta zemlje-domaćina treba tražiti lica koja će sa najčešće, lošeg engleskog, francuskog ili njemačkog jezika prevoditi na jezik zemlje koja prihvata migrante.

Hospitalizacija oboljelih

Posteljni fond za hospitalizovanje oboljelih u visokom procentu treba obezbjedjivati u samim prihvatnim centrima. Ovo je važno zbog mogućnosti pažljive opservacije u prostoru koji nije u kontaktu sa domicilnim stanovništvom (što može dobro da prevenira epidemije). U ovom prostoru vrši se kvalitetna trijaža te donosi odluka o prestanku hospitalizacije ili upućivanje

na dopunsku dijagnostiku ili u visoko specijalizovane ustanove ukoliko se u prihvatnom centru dodje do dijagnoze koja iziskuje takav postupak. I ovde ističemo da formiranje jedne takve bolnice(iako se radi o skromnom smještaju i štedljivom utrošku po jednom pacijentu) iziskuje znatna materijalna sredstva. Posebno je skupa logistička podrška jedne takve „poljske“ bolnice(menadžment i administracija, priručna biohemijska i hematološka laboratorija sa elementarnom opremom za dopunsku dijagnostiku, patološko-histološka laboratorija i sala za obdukcije, tehnička služba, sanitarno održavanje zajedničkih prostorija i mokrih čvorova, magacin i služba za snabdjevanje, vozni park, kuhinja, vešeraj, dežurne službe, fizičko obezbjeđenje, služba za dezinfekciju, dezinsekciju, deratizaciju i ev. dekontaminaciju, neophodne zdravstveno- edukacione aktivnosti...). Zato broj ovih centara treba svesti na minimum a njihove kapacitete povećati maksimalno. Jedan ili dva takva centra su obično dovoljna- u pograničnoj zoni na ulazu i izlazu iz zemlje. Nakon trijaže iz postojeće grupe hospitalizovanih mogu da se izdvajaju oboljeli sa nejasnim simptomima i znakovima (febrilnim stanjima, dijarejom, povraćanjem, meningealnim znacima, eflorescijama po koži, torpidnim ulceracijama i ranama nejasne etiologije, neobjašnjivim neurološkim i psihološkim ispadima, osobe koje su bile u bliskom kontaktu sa očigledno zaraženima...). Svi oni bivaju smješteni u priručni karantin uz kvalitetnu opservaciju i moguću dopunsku dijagnostiku. Prilikom obezbjeđenja smještajnog prostora mora se imati u vidu *iznenadna potreba za izolacijom* velikog broja ljudi što u regularnim migrantskim tokovima obično nije potrebno. Ali za ovakve vanredne potrebe treba *planirati rezervne smještajne kapacitete* koji se aktiviraju samo u slučaju izuzetne potrebe.

Zarazne bolesti i epidemije

Svaka humanitarna katastrofa po pravilu je praćena i zaraznim bolestima. *Epidemije u kriznim situacijama kadkad odnesu više života nego što su to u stanju sami uzroci te krize: klasični ratni sukobi, zemljotresi, poplave i sve druge nedaće koje nažalost prate ljudski rod.* Paralelno sa mogućnošću izbijanja epidemija van prihvatnih centara duž trase kojom se migranti kreću to isto može da se desi primarno u samim sabirnim centrima zbog velike koncentracije ljudi. Poseban rizik su zdravstveni punktovi u ovim centrima. Održavanje elementarne higijene mora da bude rigorozno. Među najopasnijim infektivnim bolestima su tzv. “bolesti prljavih ruku”. Službe za dezinfekciju, dezinsekciju i deratizaciju nose veliku odgovornost jer sami zdravstveni centri u ovim uslovima, ako njihova svakodnevna asanacija zakaže, mogu da budu izvor epidemije. Vašljivost treba rigorozno eliminisati s obzirom na teška ratna iskustva sa pjegavim tifusom- pogotovo na Balkanu. Posebna pažnja u prevenciji mora se pokloniti zajedničkim prostorijama(mokri čvorovi, trpezarije, spavaonice i sva mjesta gdje boravi veliki broj lica), nabavci namirnica i spremanju i distribuciji hrane, izvorima pitke vode i njenom dopremanju (hlorisanje pitke vode) kao i izdvajanju febrilnih, dijaroičnih i uopšte osoba sa nejasnim simptomima iz kolektiva. U cilju blagovremenog otkrivanja potencijalne opasnosti od zaraznih oboljenja, priučeni volonteri kao i zdravstveni profesionalci iz redova azilanata treba da se aktivno uključe u kolektive migranata (po mogućnosti što brojnije) i da neposredno prate zdravstveno stanje na terenu. *Te ekipe rade u : a) stacionarnim uslovima migrantskih sabirnih centara ; b) pokretnim uslovima prateći tok evakuacije migranata.* I jedne i druge ekipe vrše ujedno epidemiološku prevenciju i edukaciju migrantske populacije sa kojom kontaktiraju. Ove poslednje, “putujuće” ekipe, zadužene samo za detekciju opasnosti od epidemije ujedno mogu da vrše i svojevrsnu edukaciju migranata u cilju prevencije zaraza(djeljenje letaka sa osnovnim uputstvima itd.). Transport , fizičko obezbjeđenje, obezbjeđenje smještaja i ishrane ovog

ljudstva je takodje poseban ali ne i nerješiv problem. Za tu vrstu djelatnosti potrebna je minimalna sanitetska oprema. Epidemiološki monitoring na terenu na kome su smještene migrantske grupe ili na pravcu njihove maršute jedan je od najvažnijih poslova zdravstvene zaštite. I u mirnodopskim, stabilnim društvenim okolnostima sa organizovanom prevencijom (naročito krajem prošlog i početkom ovog milenijuma) registruju se smrtonosne epidemije sa bizarnim, do tada nepoznatim uzročnicima (“AIDS”, “ptičiji grip”, “Ebola”, “svinjski grip”, “Zika” . . .). Poseban problem su *specifične tropske bolesti i parazitoze sa kojima evropski ljekari imaju najčešće malo ili nikavo iskustvo*. U tom smislu organizacija obuke zdravstvenih radnika predstavlja važan segment zaštite. Ova obuka mora da se održava “u hodu” jer je malo vremena kada po 2-3 hiljade ljudi iznenada “okupiraju” centre za prihvatanje. Timski rad osoblja i stalna komunikacija sa višim instancama koje koordinišu aktivnosti je od velike praktične vrijednosti. Koordinacioni centri po potrebi šalju posebna pojačanja u kadrovima i opremi. Ovi “interventni” timovi pomažu tamo gdje se primjete znakovi posebne opasnosti. Na ovom mjestu treba se prisjetiti epidemije velikih boginja koja je izbila početkom sedamdesetih godina u SFRJ . Prvi sumnjiv slučaj je najprije hospitalizovan na dermatološku kliniku(?) glavnog univerzitetskog centra i otuda upućivan na konsultacije u nekoliko specijalističkih ustanova (šireći zarazu) da bi na kraju bio pogrešno shvaćen kao akutno hirurško stanje u trbuhu i čak zbog te pogrešne dijagnoze i operisan. To je koštalo života nekoliko desetina zdravstvenih radnika i još više pacijenata a *prijetnja od pandemije* je bila neposredna i izbjegnuta je uz velike poteškoće. Stoga pitanju epidemija posvećujemo posebnu pažnju.

Pomenimo ovde i najčešće sporadične slučajeve znakova psihoza, panike i histerije kao posledica stresornih okolnosti. Medjutim, kada je veliki kolektiv u pitanju a pogotovo tako vulnerabilan na sve destabilizujuće nokse izbjeglištva i neizvjesnosti , svaki takav sporadični incident može lančano da poprimi “epidemijske “ razmjere. Upadljiva ponašanja pojedinaca ili grupa ne treba podcijenivati. Zdravstvene ekipe odgovarajućih specijalnosti (na nivou volontera ili ev. zdravstvenih tehničara) pod rukovodstvom eksperata iz koordinacionih centara (koji nisu fizički prisutni ali su “na vezi”) treba da promptno intervenišu.

Problem ginekološko- akušerske i pedijatrijske zaštite

Poseban, izuzetno opterećujući problem u zdravstvenoj zaštiti migrantskih grupa je pojava većeg broja žena i djece. To podrazumjeva da se organizuje ginekološko-akušerska i pedijatrijska zaštita na terenu . *U stacionarima pri sabirnim centrima* ginekološko- akušerska služba se formira s tim da etažno zbrinjavanje nakon pružanja prve pomoći preuzima najprije babica. *U fazi transporta* svakom većem kontingentu treba obezbjediti volontere- babice i učenike i studente babičkih smjerova medicinskih škola u odgovarajućim transportnim uslovima. Sa tih instanci se hitni slučajevi (ginekološka krvarenja, započeti prevremeni i regularni porodjaji) prosledjuju u specijalističke i subspecijalističke poliklinike na ruti kretanja ili se formiraju, ovi specijalistički punktovi, posebno za migrante u sabirnim centrima.

Pedijatrijska zaštita mora takodje koliko je to moguće da prodje etažnu proceduru od elementarne zdravstvene pomoći do subspecijalističke. Mora se imati na umu da je ova služba profesionalno visoko zahtjevna i da ne trpi improvizacije. Opšte je poznato da su *kod djece znakovi i simptomi bolesti često jako atipični u odnosu na odrasle osobe*. Zato prvi kontakt sa ljekarem treba da bude na nivou pedijatra a da se zaobidje instanca ljekara opšte prakse koja se uspostavlja za adultne pacijente. U tom smislu treba edukovati medicinske

tehničare na prvom etažnom punktu. Propusti u ovom segmentu zdravstvene zaštite migranata mogu imati ozbiljne posljedice na organizaciju zdravstvenog zbrinjavanja u smislu negativnog raspoloženja, gubitaka povjerenja i odsustva kooperacije i dobre volje migrantskih grupa.⁴

Zaključak

U uslovima masovnih demografskih pomjeranja, izrazito aktuelnih u našem vremenu, zdravstvena zaštita migranata je izuzetno komplikovan posao. Organizacija ove zaštite ne može da se poredi ni sa mirnodopskom, ni sa ratnom a teško je da se identifikuje i sa onom u vrijeme velikih katastrofa kao što su zemljotresi, naleti cunamija i uragana. Posebna osobenost organizacionih mjera ove zdravstvene zaštite je potreba da se ona sprovodi sa jedne strane u stacionarnim a sa druge strane u mobilnim uslovima (stalna pokretljivost migrantskih grupa). U ovom radu smo analizirali i nekoliko drugih za organizaciju zdravstvene zaštite migranata relevantnih problema. Autor je svjestan činjenice da se „seobe naroda“ kojima smo svakodnevno svjedoci stalno pokazuju u novim, neočekivanim a često i do tada nevidjenim kontekstima čemu treba prilagodjavati zdravstvene mjere i organizaciju na terenu.

SUMMARY

ORGANISATION OF HEALTH SYSTEM IN CONDITIONS OF MASS MIGRATION

Authors: Branimir Marjanović, Branka Marjanović, Mirjana Cvjetičanin- Marjanović, Helena Marić

Europe has experience unrepresented mass migration in 2015 not previously documented despite massive migrations seen in past two centuries.

Mass migrations differ with respect to the causative factors, scale and outcomes but all share a common need for a highly specialised organisation of health system delivery. They are often characterised by inadequate control of emergency situation and in these conditions the most practical solutions of health care delivery are required. Several factors significantly contribute to challenges in health management in these conditions such as cultural differences and language barriers. Financial backing of health supplies in the most challenging issue even to the most financially stable countries, but the sensitivity and complexity of health management and its effective delivery to the most needed of migrants is still of uttermost priority.

The aim of this paper is to identify the underlying problems associated with mass migrations and to analyse health management strategies options. In addition we hope to also assist the local institutions and populations with such analysis in particular in contest of possible exposure to infectious epidemics, unfamiliar diseases and threat of collapse of local health systems in these challenging situations.

LITERATURA

1. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-32395181>
2. www.bbc.co.uk/news/world-europe-34131911
3. <http://www.dailymail.co.uk/news/immigration/index.html>
4. <http://www.pt.com/migration>

Adresa autora: Prof Branimir Marjanović, EVROPSKI UNIVERZITET, Bijeljinska cesta
72-74, Brčko

(E-mail: dr.B.Marjanovic@gmail.com)

SOCIOEKONOMSKE POSLJEDICE MIGRACIJA

- 1 Katedra za internu medicinu, obiteljsku medicinu i povijest medicine,
Medicinski fakultet Sveučilišta u Osijeku
- 2 Specijalistička ordinacija obiteljske medicine „Mr.sc.Sanja Bekić,dr.med.“
ZS Višnjevac, Osijek

Sažetak

Migracije podrazumijevaju preseljenje pojedinca ili grupe iz jedne zemlje, regije ili područja u drugu sa svakom promjenom mjesta stalnog boravka i relativno trajnog i stalnog nastanjanja. Osim pozitivnog učinka, kao što je olakšanje na tržištu rada, gospodarskog prosperiteta u smislu priljeva kapitala i znanja, migracije imaju i svoje negativne učinke kao što su povećanje političkih, ekonomskih ili društvenih napetosti između lokalnog stanovništva i doseljenika. Utjecaj migranata na europske zemlje u prosjeku je negativan, što bi se moglo objasniti činjenicom da Europa nema selektivnu imigracijsku politiku te da postoji problem ilegalnih imigranata, čijim bi se rješavanjem moglo postići da imigracija zaista bude motor rasta europskih ekonomija. U tom kontekstu trebala bi se donijeti zajednička imigracijska politika čime bi se osiguralo podmlađivanje i ekonomski rast Europe. No, osnovni preduvjet jest uspješna integracija imigranata u primajuće društvo. Suprotno tomu segregacija i marginalizacija imigranata nosi potencijalnu opasnost socijalne, ekonomske i političke nestabilnosti i nesigurnosti.

Ključne riječi: migranti, integracija, gospodarski prosperitet

Uvod

Migracije podrazumijevaju preseljenje pojedinca ili grupe iz jedne zemlje, regije ili područja u drugu sa svakom promjenom mjesta stalnog boravka i relativno trajnog i stalnog nastanjanja. 3,2% stanovništva u 2013. godini živjelo je u drugim državama (1). Osim pozitivnog učinka, kao što je olakšanje na tržištu rada, gospodarskog prosperiteta u smislu priljeva kapitala i znanja, migracije imaju i svoje negativne učinke kao što su povećanje političkih, ekonomskih ili društvenih napetosti između lokalnog stanovništva i doseljenika.

Do druge polovine 20. stoljeća Europa je prvenstveno bila emigrantska, međutim nakon toga razdoblja migrantski tokovi se mijenjaju i Europa postaje glavno odredište imigranata. S druge strane demografski trendovi u Europi su izrazito negativni i većina zemalja ima prirodnu depopulaciju i sve starije stanovništvo, sa sve većim udjelom osoba starijih od 65 godina, što negativno utječe na demografski i gospodarski razvoj te socijalne i mirovinske sustave. Stoga pitanje migracija postaje sve značajnije, bilo kao način poboljšanja stope nataliteta ili kao dopuna radnoj snazi (1). Višestruki su razlozi useljavanja, bilo radi studiranja, istraživačkog rada, zapošljavanja ili spajanja obitelji (2).

Od imigracije nemaju koristi samo ljudi koji se useljavaju u Europu, nego i društvo koje ih prihvaća. Na tržištu radne snage pojavljuju se visokokvalificirani stručnjaci, ali i radnici koji konkuriraju za poslove koje državljani Europske unije više ne žele prihvaćati. Useljenici sa sobom donose nove ideje što može potaknuti inovativnost i konkurentnost.

Kad bi u idućih 20 godina prestalo useljavanje u zemlje Europske unije, pojavio bi se deficit od 3,5 milijuna radnoaktivnih osoba ili 11% (3). U tom slučaju broj osoba starijih od 65 godina u odnosu na broj radno aktivnih osoba povećao bi se sa 28% na 44 %, a udio mladih radnika, u dobnoj skupini između 20 i 30 godina smanjio bi se za 25%. Međutim, osnovni preduvjet da bi društvo ostvarilo benefit od useljavanja je uspješna integracija useljenika u društvo koje ih prihvaća, što predstavlja dvosmjernan proces (1). Useljenici moraju poštivati pravila i vrijednosti društva koje ih prihvaća, a društvo mora omogućiti useljenicima da u njemu potpuno učestvuju.

1.Socijalne posljedice migracija

Prekogranične migracije uvijek su povezane sa potpunom promjenom socijalnog sustava relacija pojedinca. Migranti napuštaju poznati sustav odnosa i odlaze u strani sustav odnosa. To je kompliciran, dugotrajan i težak proces koji uglavnom traje cijeli život. Istraživanje prijelaza iz jednog sustava u drugi je istraživanje „iskorijenjivanja“ (engl. *uprooted*), metaforu koju je 1951. godine uveo Shmuel Eisenstadt. Emigracija producira egzistencijalnu nesigurnost i u velikom dijelu socijalnog života prekid s mjestom porijekla te probleme desocijalizacije gdje ustaljene norme ponašanja gube svoju društvenu i sociokulturnu važnost. Prvi aspekt metafore „čupanja korijenja“ je alijenacija koja nastupa s prekidom veza s dotašnjom životnom okolinom, a drugi aspekt nedostajanje društvene integracije u novom sustavu odnosa. U procesu napuštanja sistema odnosa značajno je napuštanje zajednice jezika i jezične sigurnosti koja je stečena jezičnom socijalizacijom. Svaki pojedinac integrira se

preko manjih socijalnih grupa i institucija u veliku nacionalnu jezičnu zajednicu (2). Opća psihosocijalna nestabilnost koja nastaje na početku migracije nezaobilazna je posljedica, između ostalog, napuštanja jezične zajednice. Osim napuštanja zajednice jezika, tijekom migracije dolazi i do napuštanja interakcijskog okvira identiteta i napuštanja društvenih uloga. Čovjek je interakcijski ukotvljen u socijalne grupe: obitelj, susjedstvo, prijatelji, poslovna okolina. Te socijalne grupe određuju njegovo formiranje ličnosti i identiteta. Migracije donose nove pritiske na svim razinama identiteta. Promjenom interakcijskih okvira, migrant mora mijenjati i socijalni i osobni identitet te često odoljeti pritiscima negativnih promatranja izvana, odnosno mora odgovoriti na diskvalifikaciju i stigmatu.

Proces interakcijskog uključivanja ljudi u društvo je proces sukcesivnih preuzimanja socijalnih uloga, što zahtijeva kontinuirano učenje socijalno poželjnih interpretacija pravila. Individualni odgovori događaju se unutar akulturacijskih procesa. Akulturacija predstavlja sveobuhvatni proces uvođenja migranata u kulturu dominantne većine prihvaćajućeg društva, a dešava se na dvije razine. Vanjska akulturacija je na razini ponašanja prema okolini, kada migranti preuzimaju tipično ponašanje dominantne kulture, pri čemu preuzimaju svakodnevni jezik i uloge, kao i materijalnu kulturu, dok se pri internoj akulturaciji tipični stavovi i ponašanja prihvaćaju kao samorazumljivi. Akulturacija se dešava na grupnoj i individualnoj razini, a individualni oblik akulturacije se opisuje kao adaptacija koja je graduirana od prilagodbe, reakcije do povlačenja (2). Kod grupnih migracija ljudi migriraju sa svojim klanom u čvrstoj grupi, što znači da sa sobom prenoose i svoje socijalne sustave i poretke. Njihovi društveni odnosi i pozicije unutar grupe se ne mijenjaju. Ovaj način prilagodbe jest prilagodba novim fizičkim uvjetima.

Razlikuje se nekoliko grupnih oblika akulturacije:

1. asimilacija: pojedinac je u potpunosti kulturno uklopljen u dominantno većinsko društvo
 2. integracija: migranti uspijevaju očuvati kulturni integritet, a istovremeno postaju integralnim dijelom većinskog društva. Na ovaj način nastaju većinske grupe, a posljedica je pluralizacija društva.
 3. segregacija i separacija: posljedica je povlačenja
- Pojedinci ostaju izolirani i odvojeni u svojoj etničkoj kulturi i tradicionalnim oblicima života. Segregacija je svjesno isključivanje koje provodi većina dok je separacija svjesna odluka društvene izolacije od strane pripadnika migrantske manjine.

4. marginalizacija: gubi se psihološki i kulturni kontakt prema vlastitoj etničkoj grupi kao i prema dominantnoj većini primajućeg društva te se javlja osjećaj alijenacije i gubitka identiteta.

Imigracija, asimilacija i akulturacija

Prema Eisenstadt-u opseg integracije odnosi se na proširenja područja participacije imigranata u temeljnim strukturnim područjima primajućeg društava, kao i na identifikaciju s tim društvom. Migranti mogu riješiti psihosocijalne probleme samo onoliko koliko se uspiju integrirati. Integracija imigranata odvija se unutar danih strukturnih uvjeta primajućeg društva. Postoje četiri integracijska procesa unutar četiri strukturna područja primajućeg društva:

a) adaptivna integracija

Uče se nove uloge, stvaraju se kontakti s domaćom populacijom i postiže se pozitivna identifikacija s vrijednostima i strukturama primajućeg društva.

b) instrumentalna integracija: u području gospodarstva, da bi se zadovoljile egzistencijalne potrebe

c) solidarna integracija: identifikacija i solidarizacija sa centralnim vrijednostima primajućeg društva.

Ovaj proces nije jednostran i samorazumljiv jer prima grupe i etničke kolonije. Imigranti pokušavaju očuvati vlastite vrijednosti u novoj sredini, a što je moguće samo ukoliko imigranti imaju aspiraciju za usponom na društvenoj ljestvici što se događa u kasnijim fazama useljenja.

d) kulturna integracija: preuzimanje emocionalnih oblika izražavanja i simbola primajućeg društva koji su bitni za svakodnevnicu; moguća je tek u naprednijoj fazi integracije imigranata.

Navedene faze integracije ne moraju ići sukcesivno, ali sve faze moraju biti ispunjene da bi se govorilo o uspješnoj integraciji. Kulturna asimilacija uvijek je početak asimilacijskog procesa. Potpuna integracija gotovo nikada ne uspijeva. Posljedica imigracije uvijek je etnički pluralno društvo.

Rezidencijalna koncentracija i segregacija imigranata

Česta posljedica migracija je prostorna koncentracija i odvajanje migranata od suburbanih gradskih područja u tzv. tranzitorne zone velegradova. Kada je ovaj proces koncentracije povezan s etničkom homogenizacijom nastaju područja slična getu koja su odvojena od drugih socijalnih i etničkih grupa. Socijalna segregacija pojačava potrebu imigranata za očuvanjem etničke i kulturne posebnosti. Rezidencijalna koncentracija imigranata u društvo primitka posljedica je više čimbenika:

- a) lančana migracija: imigranti se dobrovoljno useljavaju u područja gdje žive pojedinci šire obitelji, prijatelji ili sunarodnjaci
- b) gospodarski rast u područjima imigracije zahtijeva ubranu imigraciju prikladne radne snage
- c) diskriminacija na stambenom tržištu: ulazak pripadnika etničkih manjina nakon poboljšanja socio-ekonomskog statusa u susjedstva domaće populacije
- d) geografska koncentracija siromaštva neizbježna je posljedica rezidualne koncentracije i segregacije koja je u velikom broju slučajeva posljedica diskriminacije.

Etničke predrasude i diskriminacija

Migranti su u pravilu drugog etničkog i kulturnog porijekla negoli domaće stanovništvo. Njihov socijalni status u društvu primitka je značajno niži od statusa domaće populacije. Na osnovi ove objektivne razlike izloženi su predrasudama i diskriminaciji, kako na socijalnom, tako i u institucionalnom području.

Migranti nisu izloženi samo etničkim predrasudama, nego i etničkoj diskriminaciji. Predrasuda ne sadrži samo elemente prebrzog i preranog prosuđivanja već i elemente pogrešnih prosudbi jer se kao kategoričko mišljenje sustavno pogrešno interpretiraju činjenice i stvarnost. Diskriminacija znači nejednako tretiranje koje povređuje princip jednakosti. Ukoliko postoji poimanje ljudi na osnovi njihovih prirodnih ili socijalnih razlika, tada se govori o diskriminaciji. Nejednak tretman koji je posljedica razlika u individualnim sposobnostima ili zaslugama nije diskriminacija. Etnička diskriminacija često rezultira iz nastojanja dominantne grupe da ograniči aktivnosti i alternative migrantskim grupama. Takva nastojanja posljedica su tri oblika procjenjivanja realnosti dominantne grupe:

a) kalkuliranje prednosti: kada se očekuje politička, ekonomska i druga prednost te si na taj način dominantna grupa osigurava prednost i interese moći.

b) kalkuliranje ugrožavanja: ugrožavaju se pozicije dominantne grupe; koristi se prostorna segregacija radi lakše kontrole

c) kalkuliranje pritiska konformnosti zbog lojalnosti vlastitoj grupi

Institucionalizacija etničke diskriminacije počinje kada je diskriminacija postala socijalna norma. Diskriminacija se može očekivati na političkom, ekonomskom, pravnom, socijalnom i institucionalnom području (2).

Ksenofobija i rasizam

Etničke predrasude i diskriminacija gotovo uvijek prate procese uklapanja i integracije imigranata, no interetnički odnosi mogu se dodatno pogoršati. Primajuća populacija uglavnom je nepripremljena za fenomen useljavanja te reagira rezervirano i skeptično. Početna povučenost i latentni strahovi mogu eskalirati u manifestno neprijateljstvo, za što su potrebna dva uvjeta:

a) kvantitativni porast broja migranata što nadilazi granicu tolerancije domaće populacije. Ne može se točno znati gdje je ta granica tolerancije jer ona ovisi o trenutnom socijalnom raspoloženju grupe.

b) nastanak ekonomske krize

2. Ekonomske posljedice migracija

Prostorno kretanje stanovništva s globalizacijom postaje sve važniji čimbenik koji oblikuje globalnu ekonomiju (4).

Učinci migracija na tržište rada

Pozitivan učinak migracija na tržište rada i dohodak javlja se samo u zemlji imigracije dok se u zemlji emigracije ukupni dohodak i proizvod smanjuju, što vrijedi samo uz pretpostavku pune zaposlenosti u obje zemlje. U slučaju da su imigranti bili nezaposlene osobe, zemlja podrijetla također profitira jer tada njen ukupni proizvod ostaje nepromijenjen, a proizvod „per capita“ raste. Važno je spomenuti i novčane doznake koje emigranti šalju u svoje matične zemlje, a koje nisu beznačajne. Posebna je kategorija emigracija visokoobrazovane

radne snage čija je emigracija za zemlju emigracije izrazito negativna, bilo zbog budućih prihoda, bilo zbog gubitka investicija uloženi u obrazovanje tih pojedinaca. U okviru ekonomskih teorija nema točno definiranog učinka migracije. Ukoliko analiziramo tržište rada Europske unije, uočavamo da se ono suočava sa manjkom radne snage, unatoč visokoj nezaposlenosti.

Pojedini autori (4) ukazuju na neznatan negativan učinak imigracije na prihode domaćih radnika. Porast broja imigranata za 10% snizit će prihod domaćih radnika za 0.2%. Najveći utjecaj imigranti imaju na bivše imigrante jer 10% porast broja imigranata smanjuje prihod tim imigrantima za 2%. Drugi autori (5) zaključuju kako brojčano povećanje imigranata snižava prihod nedavnih imigranata, a ima jako mali ili uopće nema utjecaj na ostale grupe, uključujući mlade domaće radnike (4). Također zaključuju da imigranti prvenstveno utječu na prihod, a ne na stopu nezaposlenosti ili sate rada.

Za migrante je tipično da prolaze tranziciju radnih mjesta i to od etničkog tržišta preko samostalnog poduzetništva do glavnog tržišta rada (6). S rastućim kompetencijama imigranti uviđaju prednosti integracije u glavno tržište rada, ali je glavni preduvjet spremnost napuštanja psihosocijalne sigurnosti etničke enklave.

Zaključno se može reći da rezultati ekonomskog istraživanja potvrđuju da imigracija smanjuje prihod i ponudu rada domaćih radnika s kojima se natječe na tržištu rada, a nema značajan utjecaj na ukupnu zaposlenost domaćih radnika. Ovi rezultati nisu savjetodavnog karaktera za imigracijsku politiku te je uputno rasvijetliti potencijalne benefite imigracije.

Zaključak

Europa iz tradicionalno emigrantske, sredinom 20.stoljeća postaje imigrantska, a danas i glavno odredište svjetskih migranata. Migranti se odlučuju za zemlje gdje su nadnice visoke, a niska nezaposlenost, no Europa je postala atraktivna imigrantima usprkos visokim stopama nezaposlenosti. Utjecaj migranata na europske zemlje u prosjeku je negativan, što bi se moglo objasniti činjenicom da Europa nema selektivnu imigracijsku politiku te da postoji problem ilegalnih imigranata, čijim bi se rješavanjem moglo postići da imigracija zaista bude

motor rasta europskih ekonomija. Budući da su imigranti mobilniji i efikasniji u iskorištavanju prilika na tržištu rada, imaju veći potencijal prilagodbe uvjetima ponude i potražnje te na taj način pozitivno utječu na tržište rada. U tom kontekstu trebala bi se donijeti zajednička imigracijska politika čime bi se osiguralo podmlađivanje i ekonomski rast Europe. No, osnovni preduvjet je uspješna integracija imigranata u primajuće društvo. Suprotno tomu segregacija i marginalizacija imigranata nosi potencijalnu opasnost socijalne, ekonomske i političke nestabilnosti i nesigurnosti.

Literatura

1. Ravenstein EG. The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London* 1985; 48 (2):167-235.
2. Mincer J. Family migration decisions. *Journal of Political Economy* 1978; 86:749-73.
3. Smith JP, Edmonston B. *The New American Economic, Demographic and Fiscal Effects of Immigration*. Washington:DC: National Academy Press; 1997.
4. Carrasco R, Jimeno JF, Ortega AC. The Effect of Immigration on the Labor Market Performance of Native-born Workers: Some Evidence for Spain. *Journal of Population Economics* 2008; 21(3):627-48.
5. Dustmann C, Glitz A, Frattini T. The labour market impact of immigration. *Oxford Review Of Economic Policy* 2008; 24(3):477-94.
6. Okkerse L. How to measure labour market effects of immigration. *Journal of Economic Surveys* 2008; 22(1):1-30.

Summary

Migration is the movement of people or individuals from one country, region or area to another, with the intention of settling temporarily or permanently in the new location. Besides the positive effects, such as the facilitation of the labour market, economic prosperity in terms of the flow of capital and knowledge, migration also has negative effects such as the increase in political, economic or social tensions between the locals and the migrants. The effects of migration on European countries are mostly negative, which can be explained by the lack of selective immigration policies and the existence of illegal immigrants. By solving these problems, migration could become the driving factor behind European economies. A unified immigration policy could rejuvenate and strengthen the European economy. However, the basic precondition is the successful integration of immigrants into the host society. Segregation and marginalisation lead to potential social, economic and political instability and insecurity.

Key words:migrants, integration, economic prosperity

MIGRACIJE I ZDRAVSTVENI RIZICI

SAŽETAK

Tijekom 2015. godine broj izbjeglica i migranata pristiglih u Europu u velikom je porastu, s više od milijun ljudi koji traže azil u članicama EU. Najveći broj migranata je iz zemalja Bliskog Istoka i Afrike: Sirije, Afganistana, Iraka, Pakistana, Eritreje i Nigerije. Najveći broj migranata/izbjeglica ušao je u Europu kroz Tursku, preko Grčke a potom preko balkanske rute, a znatno manje preko Italije, prešavši Mediteran iz Sjeverne Afrike. Ovisno o bolestima koje se javljaju u zemljama iz kojih migranti dolaze može se procijeniti zdravstveni rizik od unosa tih bolesti u Europu. Među migrantima utvrđene su meningokokna bolest, ospice, vodene kozice, gripa i MERS-a, a zbog ušljivosti i povratna groznica. Postoji rizik od unosa poliomijelitisa, difterije, TBC-a, ali i kolere, bjesnoće, malarije, lišmanijaze, različitih hepatitisa i crijevnih parazita. Rizik postoji i od Ebole, ako su migranti iz Sjeverne Leonea (Zapadna Afrika). Zdravstvena služba, u zemljama kroz koje prolaze migranti ili u kojima zatraže azil, mora biti spremna na stalno provođenje pojačanih preventivnih i protuepidemijskih mjera.

Ključne riječi: migranti, zarazne bolesti, zdravstveni rizici

MIGRATION AND HEALTH RISKS

ABSTRACT

Since 2015 the number of refugees and migrants arriving in Europe has increased manifold – with more than one million people seeking to reach EU member countries. The largest number of migrants is from the Middle East and Africa: Syria, Afghanistan, Iraq, Pakistan, Eritrea and Nigeria. Most migrants/refugees enter Europe from Turkey, via Greece and then over the Balkan route, and less enter over Italy, crossing the Mediterranean Sea from Northern Africa. Based on the diseases that occur in countries where migrants come from possible health risks can be estimated/calculated for the appearance of these diseases in Europe. Among migrants cases have been documented for meningococcal disease, measles, chicken pox, influenza and MERS, and relapsing fever caused by lice. There is a risk of introduction of poliomyelitis, diphtheria, TB, cholera, rabies, malaria, leishmaniasis, various hepatitis and intestinal parasites. A risk exists for Ebola, if the migrants come from West/Central African countries that still report cases of Ebola. Medical service, in countries through which migrants pass and in which they seek asylum, must be willing to constantly conduct intensified preventive and epidemic control measures.

Keywords: migrants, communicable diseases, health risks

UVOD

U epidemiologiji zaraznih bolesti poznata je činjenica da se neka bolest širi brzinom kretanja izvora zaraze. A kao izvor zaraze u obzir dolaze oboljeli i kliconoše, bilo da se radi o ljudima ili životinjama, odnosno raznovrsni vektori infekcije (uši, buhe, komarci). U moderno doba, uz dostupna brza prijevozna sredstva, moguć je vrlo brz prijenos infekcije iz jednog u drugo područje svijeta. Mogli bismo jednostavno reći da se infekt može širiti brzinom zrakoplova kojim zaražena osoba u svega nekoliko sati iz žarišta zaraze dođe u područje gdje do tada te bolesti nije bilo (1). U kontekstu ove činjenice treba promatrati mogućnost širenja infekcije iz područja iz kojih danas u Europu dolaze migranti. Pojam migranti uveden je nedavno a označava osobe koje su napustile svoju domovinu a još nisu regulirale status azilanta. Razlozi napuštanja mogu biti različiti.

U procjeni zdravstvenog rizika trebamo imati u vidu dvije činjenice. Prva se odnosi na prisutnost određenih zaraznih bolesti u zemljama iz kojih migranti dolaze, odnosno u zemljama kroz koje prolaze i zadržavaju se kraće ili duže vrijeme, a druga na brzinu kretanja migranata na putu od zemalja iz kojih polaze do zemalja u koje dolaze. Oni sa sobom nesumnjivo nose svu lokalnu zaraznu patologiju, a zadržavajući se u drugim zemljama na svom putu do odredišta mogu naknadno biti zaraženi. Za pretpostaviti je da akutno oboljela osoba zbog zdravstvenih tegoba neće krenuti na dalek, naporan i sasvim neizvjestan put. Pričekati će kakvo takvo ozdravljenje i oporavak koji će omogućiti dolazak na odredište. Međutim, polazak na put osobe koja je u periodu inkubacije neke zarazne bolesti sasvim je izvjesna, jer u trenutku polaska na put migrant nije niti svjestan činjenice da je zaražen i da će na putu oboljeti. Još vjerojatnija je mogućnost postojanja kliconoša među migrantima, jer u većini slučajeva oni nemaju nikakvih zdravstvenih tegoba, ali su moguć izvor zaraze za druge ljude na svom putu, kao i za lokalno stanovništvo u zemlji u koju dolaze.

Drugi značajan faktor u procjeni zdravstvenog rizika je brzina kretanja migranata. Oni se u principu ne kreću zrakoplovima. Veći dio puta savladavaju krećući se pješice, odnosno autobusima i vlakovima, uz kraće ili duže zadržavanje u određenoj zemlji kroz koju prolaze. Danas uglavnom postoje dvije rute za masovni ulazak migranata u Europu. Najveći broj migranata ulazi u Europu tzv. balkanskom rutom, dok drugi dio, uglavnom iz afričkih zemalja, dolazi preko Mediterana do talijanske obale. Po broju migranata sasvim je rijetka ruta iz Maroka preko Gibraltara u Španjolsku. Na mjestima prvog ulaska u Europu zadržavaju se neko vrijeme u priređenim kampovima za njihov privremeni boravak. Za sada uglavnom na grčkim otocima koji se nalaze nedaleko Bliskog Istoka. Činjenica je da se odlaskom iz prihvatnog kampa gotovo nigdje više ne zadržavaju duže vrijeme, osim iznimno zbog trenutačne politike njihovog prihvata u zemlje zapadne Europe. Svaka od zemalja kroz koje migranti prolaze nastoji ih čim prije prebaciti u susjednu zemlju na njihovom putu do konačnog odredišta. Situacija se može promijeniti u trenu odlukom zapadne Europe o neprihvatanju novih migranata, ili velikoj restrikciji u njihovom broju, o čemu se raspravlja.

Zbog relativne sporosti u kretanju do dolaska u Europu većina ranije zaraženih, koja je na put krenula u fazi inkubacije neke zarazne bolesti, vjerojatno će na putu oboljeti. Sve ovisi o kojoj bolesti je riječ i koliko je maksimalno vrijeme inkubacije za tu bolest. A ono je različito i može trajati od nekoliko dana pa do četiri tjedna (2). Što su migranti duže na svom putu vjerojatnost da će oboljeti u nekoj od zemalja zapadne Europe je manja. S kliconošama je posve druga situacija. Oni mogu sijati klice i biti izvor zaraze i mjesecima nakon ulaska u Europu.

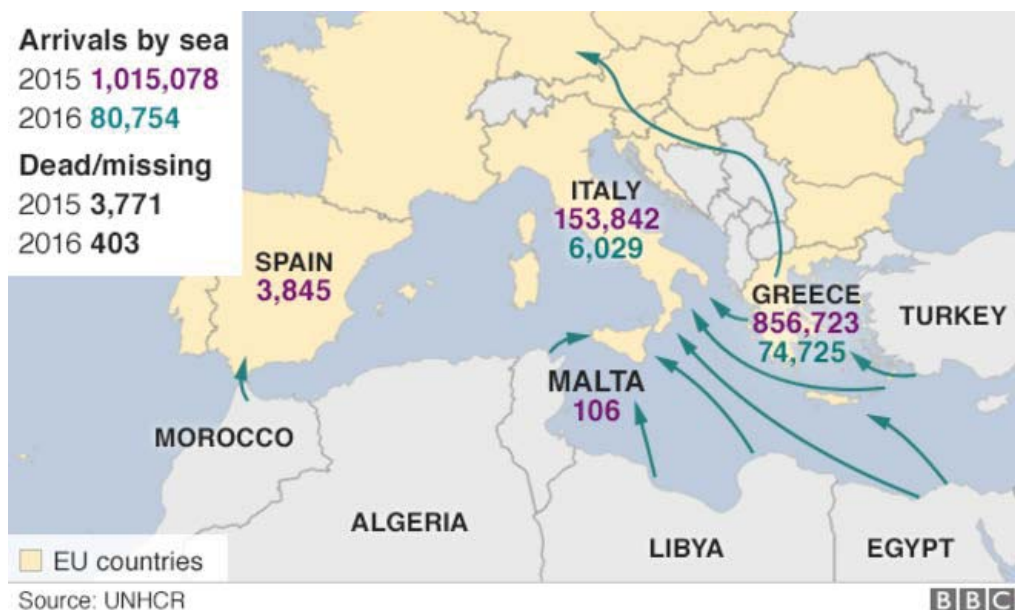
Zbog navedenog nužno je pratiti zdravstveno stanje migranata, procijeniti zdravstvene rizike za njih i lokalno stanovništvo, te na vrijeme i kontinuirano poduzimati potrebne preventivne ili protuepidemijske mjere. Na to moraju biti spremne sve zemlje kroz koje se kreće izbjeglički val s jugoistoka, a još više one u kojima migranti zatraže azil.

MIGRANTSKA KRIZA

Kako izvještava UNHCR tijekom 2015. godine u Europu je ušlo više od milijun migranata i izbjeglica, što je izazvalo krizu u zemljama koje se bore s njihovim stalnim prilivom uz stvaranje podjela u EU oko toga kako se najbolje nositi s preseljenjem naroda. Simbolička prekretnica se dogodila potkraj 2015. kada je ukupno s kopna i mora njihov broj dostigao više od 1,00.000 osoba. Najveći broj ušao je preko šest zemalja EU i to Grčke, Bugarske, Italije, Španjolske, Malte i Cipra. Velika većina stigla je morskim putem do Grče odnosno Italije, dok ih je 34.000 stiglo kopnom preko Turske. Blaga zima nije usporila njihov protok tako da je 81.000 ljudi ušla u Europu morem na samom početka 2016. godine. Očito se izbjeglička kriza nastavlja (3).

Na Slici 1. prikazani su pravci kretanja migracije stanovništva te njihov broj u 2015. i početkom 2016. godine.

Slika 1. Pravci migracija i broj migranata

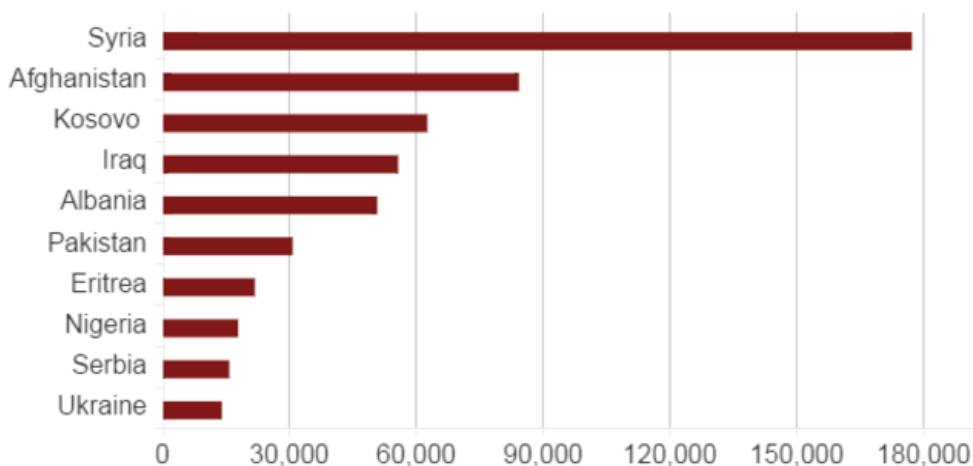
Vidljivo je da je najveći broj migranata (oko 857.000) ušao u Europu iz Turske, preko Grčke, te balkanskom rutom prema Austriji, Njemačkoj i zemljama sjeverne Europe. Drugi val kretao se iz zemalja sjeverne Afrike u Italiju (oko 154.000). Znatno manje ušlo je iz Maroka u Španjolsku (oko 4.000). Dio njih smrtno je stradao na tom putu. Najviše njih na putu do Italije (3.695 osoba), a manje na putu do Grčke (700 osoba) (4). Nesumnjivo radi se o ogromnom broju migranata koji su uspjeli ući u Europu a za koje je moguće pretpostaviti da sa sobom donose određene uzročnike zaraznih bolesti, koji nisu česti ili ih uopće nema u Europi.

Za zdravstvene vlasti u zemljama kroz koje migranti prolaze, a još više u zemljama u kojima će ostati, važno je znati odakle migranti dolaze. Na Slici 2. prikazane su najčešće zemlje iz kojih migranti dolaze u EU.

Slika 2. Zemlje iz kojih dolaze migranti u EU

Top 10 origins of people applying for asylum in the EU

January - October 2015, first-time applications

Source: Eurostat

Vidljivo je da najveći broj migranata dolazi iz Sirije, potom Afganistana, Kosova, Iraka, Albanije, Pakistana, Eritreje i Nigerije. Migranti iz područja Europe (Kosovo, Albanija, Srbija, Ukrajina) u zemlje EU nisu od velikog epidemiološkog značaja jer u tim zemljama nema osobito opasnih zaraznih bolesti koje je moguće sresti u zemljama izvan Europe. Glavni problem je građanski rat u Siriji koji traje već četiri godine i nema naznaka za njegovo okončanje. Najveći broj izbjeglica zadržava se u susjednim zemljama: Turskoj, Libanonu i Jordanu. Dio njih odlučuje se za nastavak putovanja prema zemljama zapadne Europe. Kako se u Siriji nastavljaju borbe protiv ISIL-a i drugih fundamentalističkih skupina to se može pretpostaviti da će se pritisak migranata iz te zemlje nastaviti. Slično je s nastavkom nasilja u Afganistanu i Eritreji, te siromaštvom i nasiljem u Nigeriji. Nesigurnost i

životna ugroženost natjerali su brojne stanovnike tih zemalja da napuste svoje domove. Ovdje se ne smije zanemariti i ekonomski aspekt odlaska za boljim životnim uvjetima.

ZARAZNE BOLESTI KOJE SE MOGU POJAVITI MEĐU MIGRANTIMA

Prema Priručniku za procjenu zdravstvenog stanja izbjeglica i migranata u EU (5) zbog loših životnih uvjeta, prenapučenih skloništa te centara za zadržavanje i izbjegličkih kampova, može se povećati rizik od širenja uši i buha koje u rijetkim slučajevima mogu prenositi bolesti, na primjer bolesti koje prenose uši (povratna groznica, rovovska groznica, pjegavi tifus, te murini tifus), a i od širenja grinja (svrab). Posljednjih su mjeseci u Nizozemskoj, Njemačkoj, Finskoj i Belgiji prijavljeni sporadični slučajevi povratne groznice među migrantima iz Eritreje, Somalije i Sudana (6).

Pojave meningokoknih bolesti povezuju se s prenapučenošću okruženja u kojemu se nalaze izbjeglice. Faktori koji pridonose širenju bolesti jesu zajedničke spavaonice, loša razina higijene i ograničen pristup medicinskoj skrbi. Dokazano je da su pojedinci u prenapučenim prostorijama češće nositelji meningokoka, a u većini se slučajeva radi o asimptomatskim kliconošama. Meningokokna bolest najčešće se javlja među djecom, ali je i dalje vodeći uzrok meningitisa i sepse među adolescentima, mladih odraslih osoba i odraslih osoba, posebno u gusto naseljenim prostorima, kao što su izbjeglički kampovi. Nadalje, prenapučenost se povezuje s povećanim širenjem ospica, vodenih kozica i gripe (1).

Prema podacima Europskog centra za prevenciju i kontrolu bolesti – ECDC među migrantima su zabilježeni slučajevi akutne infekcije respiratornog trakta, povratne groznice, kožnog oblika difterije, skabijesa, ospica, meningokoknog meningitisa, dizenterije, pjegavog tifusa, hepatitisa A, tuberkuloze i malarije. Ove bolesti predstavljaju prije svega zdravstveni rizik za same migrante, a manje za stanovništvo zemlje u kojoj su smješteni. Zdravstveno stanje migranata može biti pogoršano u zimskim uvjetima zbog niske temperature i prenapučenosti skloništa. Među njima se pojavljuju i manje epidemije ospica i gripe (Francuska, Nizozemska) (6).

ZARAZNE BOLESTI NA KOJE TREBA MISLITI (OVISNO O ZEMLJI PORIJEKLA)

Procjena zdravstvenog rizika od unosa neke zarazne bolesti u Europu vrši se temeljem podataka o registraciji određenih bolesti u zemljama odakle dolaze migranti. U Tablici 1. prikazan je rizik od unosa određenih zaraznih bolesti prema zemlji iz kojih dolaze migranti.

BOLEST	SIRIJA	AFGANISTAN	IRAK	ERITREJA	SOMALIJA
Difterija	0	0	R	R	R
Pjegavac	R	R	R	R	R
Kolera	0	R	R	?	R
Hepatitis A	R	?	R	R	R
Hepatitis B	R	R	0	R	R
Hepatitis C	R	R	R	R	?
Hepatitis E	?	?	R	?	R
Helminitijaza	R	R	R	R	R

Lišmanijaza	R	R	R	R	R
HIV	0	0	0	0	0
Malaria	0	R	0	R	R
Ospice	R	R	R	R	R
Poliomijelitis	R	R	R	0	R
Tuberkuloza	0	R	0	R	R
Bjesnoća	R	R	R	R	R

R – postojanje rizika; 0 – nema rizika; ? – podaci su nepouzdana;

Tablica 1. Rizik od unosa zarazne bolesti prema zemljama iz koje migranti dolaze (5)

Pri pregledu novopristiglih migranata sa ili bez zdravstvenih tegoba trebalo bi uzeti u obzir određene bolesti u skladu sa zemljom porijekla. Dulji tranzit do konačnog odredišta kroz veći broj zemalja i okruženja s epidemiologijom bolesti koja se razlikuje od one u zemlji podrijetla utjecat će na bolesti koje je potrebno uzeti u obzir (7).

Iz prikaza bolesti koje se registriraju u zemljama iz koji dolazi najveći broj migranata evidentno je da u svima postoji rizik od pjegavog tifusa, koji u uvjetima ušljivosti, koja može vladati u prenapučenim kampovima za izbjeglice, može pokazati ozbiljan epidemijski potencijal i zahvatiti ugroženu skupinu ljudi. Među karantenskim bolestima nalazi se kolera koja je prisutna u Afganistanu, Iraku i Somaliji. Bolest je kratke inkubacije pa je za pretpostaviti da bi većina zaraženih oboljela na putu do odredišta, a to znači u jednoj od susjednih zemalja ili zemalja balkanske rute, te Italiji ili Španjolskoj. Zbog toga ova bolest može predstavljati ozbiljan zdravstveni rizik osobito u nehygienjskim uvjetima ili nekontroliranog odlaganja fekalija. Crijevni paraziti kao i lišmanijaza široko su rasprostranjeni u navedenim zemljama. Kako se radi o bolestima s dužom inkubacijom, a neke od njih su asimptomatske uz dugotrajno kliconoštvo, to je prijenos na druge migrante i stanovništvo zemalja kojima ovi prolaze ili u koje dolaze sasvim realna. Malaria je još jedna od bolesti koja prema međunarodnim propisima zahtjeva zdravstveni nadzor, a javlja se u Afganistanu, Eritreji i Somaliji. Dječja paraliza, koja je prisutna u većini zemalja iz kojih dolaze migranti, može dugoročno utjecati na promjenu procjene SZO o eradikaciji ove bolesti. Naime, 2002. SZO proglasila je u Europi ovu bolest eradicanom, što znači da nema novih slučajeva bolesti te da u prirodi ne kruže divlji sojevi ovog virusa (8). To bi se moglo promijeniti jer će se ulaskom kliconoše u Europu ubrzo u kanalizacijskom sustavu naći divlji sojevi čijim postojanjem prestaje status eradicanosti ove bolesti. Srećom u Europi se još uvijek vrši sistematski cijepljenje djece protiv dječje paralize, premda se vode ozbiljne stručne rasprave o dokidanju ove obaveze. Sada bi se stavovi u vezi s tim mogli znatno promijeniti, a obavezno cijepljenje zadržati kao jedina efikasna preventivna mjera. Premda je bjesnoća prisutna u svim zemljama ona ne predstavlja ozbiljnu prijetnju drugim ljudima. Zaražena osoba će oboljeti od bolesti u umrijeti u jednoj od bolnica u zemljama svoga tranzita, kao importirani slučaj, jer u Europi, zbog provođenja specifičnih mjera zaštite nema slučajeva ove bolesti među ljudima.

Od 2012. godine počelo se govoriti o još jednoj bolesti koja se osobito često pojavljuje među stanovnicima zemalja Bliskog Istoka. Radi se o MERS-i (*Middle East Respiratory Syndrome*), virusnoj respiratornoj bolesti (*Corona virus*) koja je novo otkrivena među ljudima. Većina ljudi inficirana ovim virusom razvije tešku akutnu respiratornu bolest, uključujući groznicu, kašalj i kratak dah. Često završava smrtno (letalitet je od 15 - 43%). Bolest se može prenijeti s čovjeka na čovjeka, a glavni rezervoar virusa u tim zemljama su

dromedari (deve). U Tablici 2 prikazan je broj dijagnosticiranih slučajeva ove bolesti i umrlih u pojedinim zemljama Bliskog Istoka, iz kojih ili preko kojih može doći dio migranata u Europu. Pojedinačni slučajevi utvrđeni su u nekim zemljama Europe, a radi se o importiranim slučajevima iz zemalja gdje je bolest prisutna u endemo-epidemijskom obliku (6).

ZEMLJA	BROJ OBOLJELIH	BROJ UMRLIH (Lt)
Saudijska Arabija	1290	551 (42,7)
Ujedinjeni Arapski Emirati	83	12 (14,5)
Katar	13	5 (38,5)
Jordan	35	14 (40,0)
Oman	7	3 (42,8)
Kuvajt	4	2 (50,0)
Egipat	1	0
Jemen	1	1
Libanon	1	0
Iran	6	2

Tablica 2. Distribucija potvrđenih slučajeva MERS-e, ožujak 2012. – siječanj 2016.

Zbog navedenog zdravstvenim nadzorom migranata mora se isključiti i ova bolest, odnosno izvršiti izolacija onih koji imaju simptome slične gripi. Ovdje su moguće greške u zimsko vrijeme kada vlada epidemija gripe, a u Europi, kao i drugdje u svijetu, utvrđena je cirkulacija virusa gripe A(H1N1).

Što se tiče Ebole, još jedne opasne i smrtonosne bolesti, moguć je unos u Europu samo u slučaju da migranti dolaze iz Sjeverne Leone, Liberije i Gvineje (zemalja Zapadne Afrike), gdje je bolest tijekom 2015. bila prisutna u epidemijskom obliku s više desetaka tisuća oboljelih. U 2016. ova bolest se i dalje registrira u zemljama Zapadne i Centralne Afrike.

ZAKLJUČAK

1. Migransta kriza i dolazak stotina tisuća migranata u Europu u kratkom vremenskom razdoblju izazov je za zdravstvene vlasti u svim zemljama kroz koje oni prolaze ili u kojima namjeravaju zatražiti azil.

2. Raspoložujući s podacima o prisutnosti određenih bolesti u zemljama iz kojih migranti dolaze moguće je procijeniti zdravstveni rizik od unosa pojedine bolesti u Europu. Među njima se ističu difterija, ospice, TBC i dječja paraliza koji zbog procijepljenosti opće populacije u Europi nema mogućnosti zahvatiti veći broj stanovnika, ali su prijetnja drugim migrantima u nehygienjskim uvjetima smještaja. Drugu skupinu čine neke transmisivne bolesti poput pjegavca, malarije i lišmanijaze za koje je potreban specifičan vektor (uši, komarci, flebotomi-papatači). Mala je vjerojatnost njihovog širenja na stanovništvo. Crijevne zarazne bolesti, poput kolere, nekih hepatitisa i crijevnih parazita, mogu ugroziti migrantsku

populaciju, a dio zaraze može se prenijeti i na ostalo stanovništvo, što znači da postoji određeni zdravstveni rizik.

3. Dužina putovanja do zemlje odredišta može umanjiti opasnost od akutne zarazne bolesti zbog vjerojatnosti da će zaraženi oboljeti prije samog dolaska, ali uz mogućnost određenog rizika za zemlje kroz koje prolaze i u kojima se zadržavaju različito dugo. Primjer za to su kolera, bjesnoća i MERS-a

4. Osobit zdravstveni rizik postoji za migrante i drugo stanovništvo od akutnih respiratornih bolesti, među kojima se svojom ozbiljnošću ističe MERS-a. Migranti mogu oboljeti i prenijeti virus gripe A(H1N1), osobito u uvjetima neadekvatnog smještaja u zimskim mjesecima.

5. Postoji mogućnost unosa hemoragijske groznice Ebola ako migranti dolaze iz zemalja Zapadne/Središnje Afrike (osobito iz Sjevera Leone).

6. Ove činjenice mora uzeti u obzir svaka država koja prihvaća migrante, bilo u njihovom tranzitu, bilo u rješavanju njihovog azilantskog statusa, te na vrijeme izvršiti pripreme zdravstvenih i drugih službi na provođenju brojnih i opsežnih preventivnih mjera u odnosu na migrante i u odnosu na svoje stanovništvo.

7. U tom smislu nužno je pooštriti mjere praćenja kretanja određenih bolesti u okviru Europskog sustava ranog upozoravanja i brzog izvještavanja u području zdravstvenih prijetnji.

LITERATURA

1. Ropac D, Puntarić D. i sur. Epidemiologija zaraznih bolesti. Medicinska naklada. Zagreb, 2010.

2. Puntarić D, Ropac D. Opća epidemiologija. Medicinska naklada, Zagreb, 2004.

3. UNHCR. Migration in the News, 30.12.2015., dostupno na:

www.unhcr.org/5683d0b56.html

4. Dostupno na: Documents and Settings/Administrator/Desktop/Migrant crisis Migration to Europe explained in graphics - BBC News.htm

5. Priručnik za procjenu zdravstvenog stanja izbjeglica i migranata u EU. Europska komisija, Ured za publikacije, 2015. doi:10.2875/669606

6. Communicable disease threats: Report. Week 4, 2016. European Centre for Disease Prevention and Control, Solna, Sweden.

7. Mjere za zaštitu od zaraznih bolesti i sadržaj zdravstvenog pregleda osoba tražitelja azila i azilanata, stranaca pod privremenom zaštitom i stranaca pod subsidijarnom zaštitom. Krizni stožer Ministarstva zdravlja RH: Zagreb, 15.09.2015.

8. World Health Organization. Certification of poliomyelitis eradication. Fifteenth Meeting of the European Regional Certification Commission, Copenhagen, 19-21 June 2002.

PREDLOG PRIMENE INFORMACIONO KOMUNIKACIONIH TEHNOLOGIJA U UBLAŽAVANJU MIGRANTSKE KRIZE SA POSEBNIM OSVRTOM NA MEDICINSKI ASPEKT

^aEvropski univerzitet Brčko, Bosna i Hercegovina
^bFakultet Tehničkih Nauka, Kosovska Mitrovica, Srbija,

Sažetak— Novonastala situacija i nesinhronizovanost između država i organizacija, dovela je do eskalacije jedne krize kakva je migrantska. Do sada su organizovane brojne konferencije na ovu temu, ali bez konkretnih akcija. Akcent je bio uglavnom na sociološkim problemima. U ovom radu data je analiza i uticaj informaciono komunikacionih tehnologija (IK) u procesu pružanja medicinskih saveta migrantima sa konkretnim predlozima kako da se ublaži migrantska kriza posmatrana kroz IK tehnologije. Predloženo je formiranje koordinacionog centra koji bi imao ulogu da prati, filtrira i usaglašava sve informacije vezane za migrantsku krizu pa i informacije vezane za pružanje medicinskih saveta između organizacija i država. Na taj način bi se došlo do efikasnijeg korišćenja svih raspoloživih resursa u smanjivanju uticaja tog globalnog problema.

Abstract— New situation and the disharmony between the states and organizations, led to the escalation of a migrant crisis. Until now organized numerous conferences on this subject, but without concrete action. The focus of all previous conferences was mostly on the sociological problems. In this paper we analyze the impact of information and communication technologies (ICT) in the process of providing medical advice to migrants with concrete proposals in order to reduce this kind of crisis through ICT technology. The central part of this paper is creation of a coordination center. Common coordination center would have a role to monitor, filter and harmonize all the information related to migrant crisis including information related to the delivery medical advice between organizations and countries. The proposed solution would provide a more efficient use of all available resources to reduce the impact of this global problem.

Ključne riječi: IT, migrantska kriza, Evropa

I. Uvod

Evropska migrantska ili izbeglička kriza je izraz niza događaja vezanih za masovni dolazak izbeglica, najčešće ilegalnih, imigranata iz Azije, Afrike i dela Jugoistočne Evrope (Kosovo i Albanija) u zemlje Evropske unije koji se beleži od sredine 2010-ih, a koja je svoju eskalaciju dobila 2015. godine. U početku razlozi za masovni dolazak se tradicionalno vezuje za honičnu nezaposlenost i siromaštvo u tim zemljama, ali odnedavno i kao posledice ratnih zbivanja, pre svega u Siriji, Avganistanu, Iraku, Libiji, gde je građanski rat prouzrokovao masovni egzodus stanovništva u susedne zemlje.

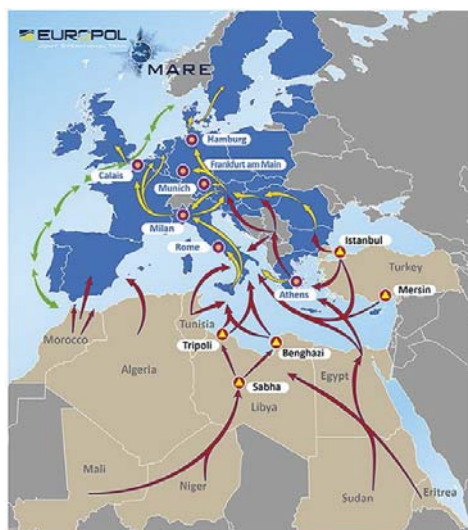
Intenzivan rast migranata, koji naseljavaju Evropu, počeo je intenzivnije od 2004. godine, a pojedini stručnjaci tu krizu povezuju sa velikim proširenjem EU te godine, kada je veliki broj

državljana istočnog dela EU se kretao ka zapadnim zemljama u potrazi za boljim radnim mestima. Migrantska kriza je kulminirala dešavanjem „arapskog proleća“ u početku su bile pogodene Portugalija, Španija, Malta i Italija sa migrantima iz severne Afrike.

Kriza se do sredine 2015. godine uglavnom odražavala na mediteranskim obalama Italije, do kojih su brojni migranti dolazili brodovima i čamcima, u brojnim slučajevima neuspešno, a što je dovodilo do masovnih pogibija. U najnovije vreme je daleko masovniji priliv izbeglica i migranata zabeležen na Balkanu, odnosno kao ruta za ulazak u EU koriste se kako njene članice Grčka i Hrvatska, tako i bivše jugoslavenske republike Makedonija i Srbija. Iako su izbeglice od strane evropskog političkog establišmenta dočekane sa simpatijama, odnosno kao žrtve ratnih strahota kojima EU mora pružiti sigurno utočište, sa vremenom je odnos prema njima postao predmet žestokih kritika od strane dela evropske javnosti, zabrinute zbog dodatnog opterećenja socijalnih službi, pogoršanja sigurnosne situacije, odnosno mogućeg nestanka navodnog hrišćanskog identiteta Evrope usled masovnog dolaska muslimana. U najnovije vreme je odnos prema migrantima postao predmet žestokog spora među pojedinim evropskim državama, pre svega između Nemačke koja insistira na politici "otvorenih vrata" i Mađarske, Slovačke i Poljske koje drže da će upravo one od nje imati najgore posledice. Na slici 1. dat je grafički prikaz migranatskih ruta od 2004. godine do kraja 2015. godine.

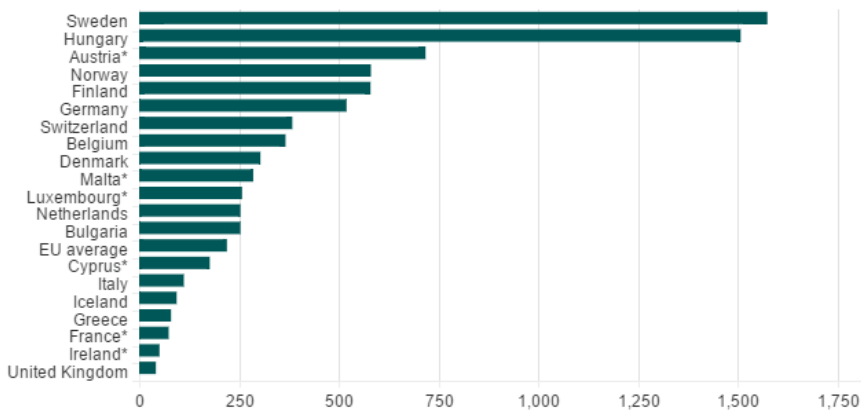
Bivši ministar nemačke vlade, Wolfgang Schaeuble, rekao je da Nemačka neće morati da podigne poreze da plati za izbeglice koje prihvata, što znači da će drugi mehanizmi u društvu biti pokrenuti da se saniraju posledice demografskih promena koje nosi migrantska kriza. Na osnovu trenutnih demografskih kretanja u SAD, preporučeni rast BDP, prema oceni svetske banke od 4,5% će biti smanjen na godišnji rast od 2%. Ekonomski rast je funkcija broja ljudi koji su sposobni da rade, plus njihove sposobnosti da budu produktivni (bilo preko svojih veština ili upotrebe specijalizovanih mašina). Bez sinhronizacije dve pomenute funkcije, ekonomski rast je praktično nemoguć. Pa u toj situaciji i Gini koeficijent, kao jedan od pokazatelja preraspodele dobara u državi, kreće se u negativnom smeru, pa država značajan deo svojih sredstava umesto u razvoj upućuje u fondove za migrante.

Danska je u januaru 2016. godine donela novi zakon o migrantima, koji predviđa da migranti koji stupaju na tlo te zemlje daju u zalag 1500 evra u poseban fond, koji će se kasnije koristiti za izgradnju novih prihvatnih centara, medicinsku negu, edukaciju, i drugo. U poslednje vreme Evropa, kako se slaže veliki broj analitičara, „skreće“ pomalo u desno. To se naročito primećuje u Francuskoj nakon terorističkih napada u Parizu sa jačanjem desno orjentisanih partija ili u Nemačkoj nakon novogodišnjih napada, zato u Nemačkoj, Austriji i drugim evropskim državama najavljuju donošenje novih zakona o migrantima.

Slika 1. Migranške rute (Europol)

Na osnovu analiza Evropske Komisije najveći prosek tražioca azila u odnosu na broj stanovnika je u Švedskoj. Prosek tražioca azila na 100.000 stanovnika u zemljama EU prikazan je na grafikonu 1.

Grafikon 1. Prosek tražioca azila na 100.000 stanovnika u zemljama EU (analiza Evropske Komisije)

Kako pokazuje grafikon 1. zemlje najpogođenije migranskom krizom u 2015. godini su Švedska i Mađarska. Dok je Mađarska ovu situaciju pokušavala da reši podizanjem žičanih ograda, Švedska priprema set zakona kojima će pravno regulisati statute migranata. Naravno, veoma dobro uređena i Government politika (visok stepen upotrebe IT u javnoj upravi) u Švedskoj daje potencijale da se ova situacija prevaziđe na način koji u sebi sadrži veći stepen demokratije. Iako je Nemačka za sada ponudila jasnu kvotu za prijem migranata, ostaje da se vidi kako će Austrija, Norveška i Finska kao jedne od najugroženijih zemalja dati predlog za prevazilaženje ove situacije.

II. Apsurdi migracije

Države koje trenutno primaju migrante, po svim pokazateljima raspolažu sa dovoljnom radnom snagom, dok potencijal radne snage među migrantima, kako je ocenio Colin Moore iz Columbia Threadneedle, nije dovoljno produktivan, a ni sinhronizovan sa potrebama industrije zemalja u kojima dolaze. Prema rečima istog izvora, radno sposobno stanovništvo u Evropi (osim Velike Britanije) je dostiglo vrhunac još 2013. godine, dok u Velikoj Britaniji to će se desiti krajem sledeće decenije. Iako je ovo problem većine EU zemalja, za sada je samo Nemačka ponudila kvotu od 800.000 migranata koje je spremna da prihvati bez promene poreskog sistema zemlje. Izgled dete migranta prikazan je na slici 2.

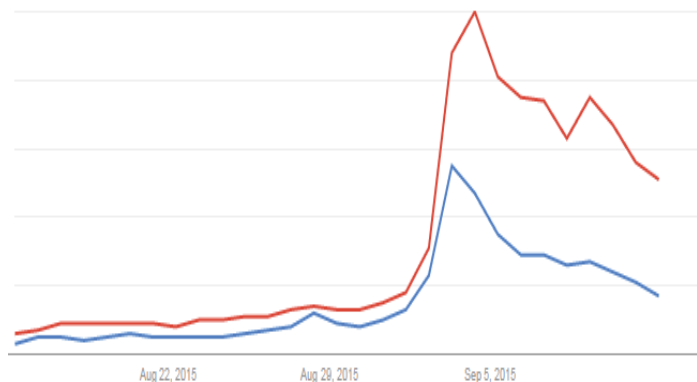
Slika 2. Migranti na putu ka centralnoj Evropi (Izvor: BBC)

Trenutna situacija je potpuno drugačija sa Japanom, jer zbog nepostojanja dovoljne radne snage, Japan ne može da ostvari veći BDP. Kineska populacija koja blago stari, takođe ima problem mlade radne snage, pogotovo sa uredbom o jednom detetu po porodici, što može dovesti u problem penzioni fond narednih decenija, a nije meta migranata. Kada su u pitanju zemlje istočne EU koje se smatraju zemljama u razvoju, gde se javlja potreba za zapošljavanjem, migranti iz severne Afrike i jugo-zapadnog dela Azije uporno izbegavaju da traže azil, ili da pokušaju da nastave svoj život u tim zemljama, što je ista situacija i sa Turskom.

III. IT trendovi

Google je jedna od retkih IT kompanija koja vodi detaljnu javnu statistiku u realnom vremenu o svom radu. Na osnovu zvaničnih podataka, kompanija Google na globalnom nivou za period 2015. godine je pozicionirana sa 70% korisnika pomenutog pretraživača, dok na prostoru Evrope taj procenat iznosi 90-97%, a u područjima koja su direktno pogođena krizom taj procenat ide preko 95%. Samim tim, podaci koji se mogu analizirati iz izvora kakav je Google, mogu biti više nego relevantni, uzimajući u obzir da 93% populacije migranata poseduje mobilne telefone. Google pretraga na ključne reči izbeglice (crvena linija) i migranti (plava linija) prikazana je na grafikonu 2.

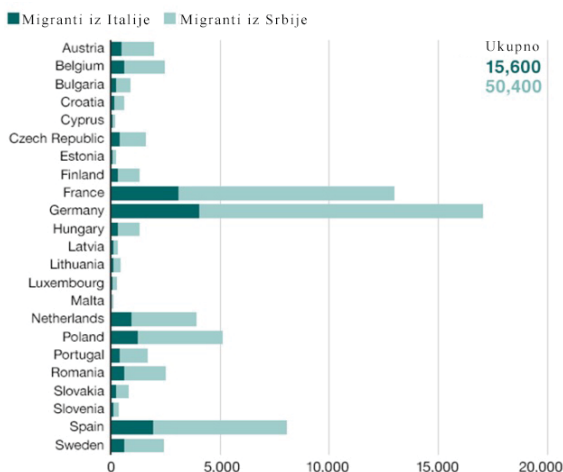
Kriza migranata u Evropskoj Uniji poprimila je globalne okvire, to je pokazala i dobrotvorna konferencija početkom februara 2016. godine, gde je zaključeno da migrantska kriza mora da se sagleda iz više uglova, tako da zaključak ne može biti jednoznačan.

Grafikon 2. Google pretraga na ključne reči izbeglice (crvena linija) i migranti (plava linija)

U prvom kvartalu 2015. godine, zemlje Evropske Unije su pokušale da ublaže ovu demografsku situaciju definisanjem tzv. „sigurnih zemalja“ pri čemu bi odvojili migrante od izbeglica što pokazuje i Google pretraga prikazana na grafikonu 2. Veliki deo populacije Evrope razlikuje ova dva termina. Grafikon 2 pokazuje da je u avgustu mesecu 2015. godine, broj izbeglica i migranata bio skoro isti, a da je već u septembru mesecu broj izbeglica bio mnogo veći. To je dovelo do probleme na granicama pojedinih zemalja kao što su Mađarska i Hrvatska, gde je Mađarska pribegla podizanju bodljikave žice sa Srbijom.

Od početka 2016. godine, korišćenjem informaciono komunikacionih tehnologija, Evropska Komisija počela je praćenje pravaca kretanja migranata, kako bi distribuirala sredstva državama koje su najviše pogođene tom krizom. Na grafikonu 3, prikazan je broj tražilaca azila na osnovu migrantske rute u januaru 2016. godine. Sa grafikona 3 može se videti da tri puta više migranata dolazi sa bliskog istoka nego iz severa Afrike.

Grafikon 3. Tražioci azila u zemljama EU u januaru 2016. godine na osnovu migrantske rute

IV. Analiza trenutnog stanja

Iz svega iznesenog do sada, kao što se može primetiti, situacija je dosta haotična i nepredvidiva bez obzira koji budući period se posmatra. Kriza migranata predstavlja izazov ogromnih razmera, pogađa zemlje i humanitarne organizacije širom sveta. To je globalni problem koji zahteva globalno rešenje, a tehnologija mora biti u središtu odgovora.

U periodu od novembra do februara 2015. godine, 350.000 azilanata je raseljeno i kreću se ka Evropi, a više od 2.500 je već umrla na putu u poslednje dve godine zbog nesigurnog transporta, bolesti i neuhranjenosti. Iako u pomenutim kriznim područjima, ne pogine više od 2.500 na 350.000, ipak se odlučuju da napuste svoj dom, i tako više rizikuju da poginu u putu nego u svojoj državi. Prema zvaničnim podacima UN tokom januara 2016. broj preminulih je oko 350 mada veliki broj stručnjaka smatra da je cifra mnogo veća. Te brojke će nastaviti da rastu ako Evropa, brzo ne nađe zajednički odgovor.

Nedavne procene pokazuju da je samo jedan u svakih pet migranata poreklom iz Sirije. Veliki broj migranata beži zbog eskalacije sukoba u Avganistanu, Somaliji i Južnog Sudana. Njihove destinacije su različite na skoro svakom kontinentu. Međutim, Evropa se izdvaja kao najugroženiji region, pogotovo države u centralnom i severnom delu Evrope.

Vladinim agencijama i humanitarnim organizacijama je potreban veći uvid u razmere migrantske krize, isto tako bi trebalo da se izbere i sa morem informacija koje dobijaju - od podataka prevoza, medicinskih ustanova, kontrole granica i humanitarnog rada na terenu.

Trenutno se uglavnom raspolaže sa nepouzdanim informacijama. Tačno poznavanje lokacije migranata, okoline i njihovih najhitnijih zahteva, u pogledu pomoći zasniva se na neorganizovanim podacima koji se dele na ad-hok između humanitarnih organizacija. Tačnost i brzo menjanje parametara praćenja, prirode krize, znači da su informacije tačne samo za kratko vreme. Međunarodna zajednica tek je počela da preduzima velike korake ka rešavanju ovog aspekta migracije krize.

Kompanije kao Apple i Google u poslednje dve godine su uložile milione dolara u IT sektor, kako bi dale najbolje rešenje koje bi ublažilo probleme migrantske krize. Sa druge strane, osnivač TechCrunch, Mike Butcher, pokrenuo je start-up program gde je okupio IT inženjere i razne preduzetnike da pomognu rešavanju krize kroz tehnologiju. Dok je kompanija Facebook preduzela konkretne korake pružanju besplatnog interneta u izbegličkim kampovima. Istraživanja su pokazala da oko 93% muške populacije migranata raspolaže sa nekom vrstom „pametnih“ telefona.

Za sada ne postoji koordinisan rad između organizacija u cilju kvalitetnog praćenja i efikasnijeg rada svih nadležnih koji figuriraju u ovom problemu.

V. Predlog primene informaciono komunikacionih tehnologija u ublažavanju migranatske krize sa posebnim osvrtom na medicinski aspekt

Predlog ovog rada je osnivanje koordinacionog centra, posebnog tela koje bi filtriralo sve izvore, i pravovremeno davalo informacije relevantnim nadležnim organima, posredstvom sajta i posebne android i iOS aplikacije. Informacije bi bile dostupne zajedničkoj bazi između zemalja, pa bi takav rad rasteretio određene potrebne potencijale i preusmerio resurse sa kojima se raspolaže. Takođe, susedne zemlje na osnovu dostupnih informacija bile bi bolje pripremljene za dolazak migranata i izbeglica. Baza podataka na web sajtu bila bi dostupna na svim jezicima EU, kao i jezicima zemalja iz kojih dolaze migranti.

Kvalitetnija komunikacija bi se ogledala u tome što bi svaka država odgovarala za ažuriranje podataka svoje baze podataka, a na osnovu analize podataka iz baza podataka drugih država mogla bi adekvatno da se pripremi za određene situacije. Pri prijemu u prvi prihvatni centar, migranti bi imali priliku da se detaljno informišu o radu koordinacionog centra, i načinu kako da koriste predloženi sajt i aplikacije.

Pravci rada koordinacionog centra bi se fokusirali na:

A. Aspekt telekomunikacione mreže

Kroz praćenje opterećenosti ćelija mreže. Svaka telekomunikaciona ćelija je projektovana za određeni broj korisnika koji je vezan za teren koji pokriva prosečan broj korisnika koji se nalazi na području pokrivenosti te ćelije. Ako, naglo poraste opterećenost mobilnih ćelija, osim u izuzetnim situacijama kada se očekuje nagli porast zbog nekih dešavanja kao što su razni sabori i manifestacije, to je znak da je naišao veliki broj migranata i da veliki broj njih koristi mobilne telefone.

Na taj način opterećenost ćelija odnosno kretanje migranata, može da se prati trenutno i to u realnom vremenu. Naime, opterećenja na nekom području bi se merila kao ukupna opterećenost kod svih operatera i moglo bi da predstavlja jedinstven podatak. Informacija iz tog dela koordinacionog centra, dala bi uvid u pravce kretanja migranata, pa bi prihvatni centri mogli na adekvatan način da se unapred pripreme.

B. Aspekt društvenih mreža

Iskoristiti već pomenute mogućnosti u prihvatnim centrima koji su već dostupni kroz projekte Google, Facebook i Apple kompanije. Sa druge strane, iskoristiti informacije o stručnoj spremi, i konačnom odredištu migranata za formiranje jedinstvene baze koja bi olakšala zemlji koja je konačna destinacija za bolju pripremu.

C. Informacioni sistem u autoprevozu

Svi preduzetnici, koji kao primarnu delatnost imaju prevoz putnika, bili bi u obavezi da ugrade GPS i WiFi uređaja u svoja prevozna sredstva. Olakšanim praćenjem kretanja autoprevoznika i dostupnost Interneta u vozilima za prevoz, dali bi još jedan stepen u kvalitetu praćena migranata i uticali na smanjenje krijumčara.

D. Aspekt pravne IT zaštite

Poslednjih godina ovo pitanje ima internacionalni karakter, pogotovo nakon afera prisluškivanja. Tako da se ovom pitanju mora prići na poseban način, a to znači da se prikupe relevantni podaci, dok se pri tome ne bi narušila privatnost osoba. Predlog za regulaciju ovog dela se odlično uklapa u tzv. uslove o korišćenju društvenih mreža pri otvaranju naloga. U ovom slučaju, korisnik kada otvara javni nalog istovremeno bi „potpisao“ ugovor sa mobilnom kompanijom koja pruža usluge.

Sa pravne strane bilo bi regulisano tako da su podaci koje korisnik postavlja, prati i deli, javni, i da on odgovara za njih, a da je vlasnik tih podataka, ne korisnik nego kompanija koja pruža usluge (npr. Facebook, Google, LinkedIn, i dr.). Na slici 3, prikazan je izgled naloga za korišćenje društvenih mreža.

Slika 3. Izgled naloga za korišćenje društvenih mreža

E. Normalne i patološke reakcije kod izbeglica

Posledice po mentalno zdravlje migranata daleko su teže od drugih vanrednih situacija zbog izloženosti u dužem vremenskom periodu i na velikom području, razornim stresovima zbog napuštanja bliskih osoba, ugroženosti sopstvenog života i života bliskih osoba, povreda, tortura u zatvorenim logorima, gubitak imovine, siromaštvo, glad, razaranje komunalne i zdravstvene infrastrukture ili širenje zaraznih bolesti.

- Normalne reakcije kod migranata uglavnom se sastoje u normalnom zamoru (mišićna slabost i malaksalost) u strahu koji mogu biti praćeni različitim psihičkim, somatskim i vegetativnim simptomima (glavobolja, znojenje, osećaj hladnoće ili vrućine, gađenje i gubitak apetita, tahikardija, pritisak u grudima, vrtoglavice).
- Akutna stresna reakcija (tzv. Veliki akutni strah) odlikuje se osećanjem užasnog straha od bliske smrti, neurovegetativnim poremećajima i dezorganizacijom ponašanja i svesti.
- Panika kod migranata predstavlja propadanje grupne kohezije među narodom, za šta su najodgovorniji odsustvo lidera i njihovo slabo rukovođenje. Ostali činioci koji doprinose panici su: slaba odevnost, neredovna i nepotpuna ishrana, nepoznati tereni, slaba vidljivost, pretnja okruženjem, nesigurna skloništa, nezvesnost u pogledu cilja, iscrpljenost, neadekvatno ukazivanje medicinske pomoći, lažne informacije.

Valjana motivisanost, obuka, oprema i obaveštenost ljudstva i dobro komandovanje (pozitivan autoritet, promišljenost, odlučnost, smirenost) ključni su činioci za suprotstavljanje panici.

Glavni sindrom kod migranata predstavlja tzv. kulturni šok koji je psihološka reakcija iz kruga poremećaja prilagođavanja, praćena žestokim emocijama koja nastaje kod ljudi koji se nađu u nepoznatom kulturnom okruženju.

Nekomplikovani kulturni šok koji sadrži manje –više dobrovoljnu odluku o odlasku, a komplikovani je rezultat primoranosti migranata da beže. kulturni šok nosi značajne gubitke za migrante: gubitak ljubavi i poštovanja, gubitak sociojalnog statusa, siromaštvo, gubitak poznatog okruženja, getoizaciju u izbegličkim centrima. Tako se u procesu adaptacije mogu tazlikovati faza negacije (nije to ništa, važno je da smo sačuvali glavu), faza besa (na krivce za egzil, na vlasti koje su retko u mogućnosti da zadovolje njihove želje, na sebe što su

napravili pogrešan izbor), faza depresije (zbog gubitaka koje sa sobom nosi izbeglištvo) i faza prihvatanja lične odgovornosti za svoju ličnu sreću.

U psihijatrijske poremećaje svojsvene izbegličkoj populaciji, pored anksioznih i depresivnih reakcija prilagođavanja, spadaju, pre svega, bolesti zavisnosti i psihosomatski poremećaji.

Dosadašnja iskustva u zbrinjavanju migranata pokazuju da je za prevenciju mentalnih poremećaja kod migranata od ključnog značaja, da se boravak u kolektivnim centrima svede na što kraći vremenski period (maksimalno 6 meseci), da se, što je pre moguće, omogućiti uključivanje u radne i društvene aktivnosti unutar kolektiva i povezivanje sa lokalnom populacijom, a da se u psihoterapijskom radu insistira na preuzimanju lične odgovornosti za sebe i svoju sudbinu.

F. Aspekt adekvatne i brze medicinske zaštite

Mogućnost da migranti od ulaza u neku državu, kroz prihvatni centar, preko transporta do raznih humanitarnih centara imaju pristup Internetu, pa samim tim i lako dostupnu komunikaciju pogotovo sa koordinacionim centrom, migranti ni jednog trenutka boravka u državi ne bi bili bez aktivne medicinske nege. Takođe, brza komunikacija sa mobilnim medicinskim jedinicama mogla bi da pruži dodatnu sigurnost.

G. Jedinstvena baza podataka zdravstvenog stanja migranata

Pri samom dolasku u prvi prihvatni centar u državi, lekari u koordinacionom centru bi bili u obavezi da obave lekarske preglede migranata i prikupljene podatke nakon pregleda ažuriraju u jedinstvenu bazu podataka. Iako je situacija iz Srbije pokazala da su migranti uglavnom odbijali lekarsku pomoć da ne bi usporavali svoj put do krajnjeg odredišta, takva baza podataka bi pripremila zemlje na migrantskoj ruti o eventualnim zdravstvenim problemima.

H. Elektronski medicinski kartoni

Već kreiranim bazama podataka moguće je pridružiti jedno od idejnih rešenja koje spadaju u grupu kompjuterskih medicinskih kartona. Ovaj sistem je baziran na sistemu za skladištenje i obradu dokumentacije i slika svih korisnika medicinskih usluga. Iako kao jedan od značajnih informacija kada su migranti u pitanju, ovi podaci zbog zakona o zaštiti podataka ličnosti moraju ostati dostupni samo koordinacionom centru, ali ne i u javnoj bazi podataka kroz web sajt ili mobilne aplikacije. Dostupnost javnoj bazi bi bili samo trendovi bolesti određenog tipa, kao i hronologija praćena određene bolesti.

I. Koordinacija između službi

Sve službe, bilo da su one državne, međunarodne ili pripadaju NVO sektoru imale bi puno lakšu koordinaciju, a puno veći stepen efikasnosti i efektivnosti, ako bi se kompletan rad koordinisao iz jednog centra. Iz jedinstvene baze podataka bi se informisale sve službe koje rade na području jedne države, dok bi identična baza bila potpuno vidljiva i za koordinacioni centar drugih država, pa bi mogli da blagovremeno planiraju svoje akcije.

VI. Zaključak

Informaciono komunikacione tehnologije koje bi se koristile za ublažavanje migrantske krize trebalo bi da čini veoma važan deo procesa ublažavanja krize, a ovaj rad je dao predlog i kako. Takođe, ovakav preventivni sistem bi služio i radio na sprečavanju budućih kriza i pre nego što se pojave. Predloženi model koordinacionog centra značajno bi ublažio posledice

demografskih promena u pružanju usluga i dao doprinos da trenutni ljudski resursi koji su angažovani budu što efikasniji i efektivniji.

Literatura

- [1] S. Bijelović, primjena IKT u medicini, Evropska revija, vol. 2, no. 2, 2015.
- [2] J.A.Seen, Information Technology - Prentice Hall 2004.
- [3] S. Getty, EU migrant crisis: How technology could help solve the refugee crisis, BBC, 2015.
- [4] S. Getty, Europe's refugee crisis explained: Syria's chemical attacks, the Iraq war and why we've reached a tipping point, Economist, 2015.
- [5] W. Schaeuble, EU refugee crisis: Europe's ageing economies will benefit from migrants, Economist, 2015.
- [6] A. Williams, Moody's Analytics: Economists say Syrian migrants will boost the European economy, Economist, 2015.
- [7] Europol, Annual Report 2015.
- [8] Google, Annual Europe Search 2015.

MODUS USPJEHA IMIGRANATA KAO LJUDSKOG RESURSA KROZ PRAVNO- SPORTSKI SISTEM

¹Edukacijski fakultet Univerziteta u Travniku

²Fakultet zdravstvenih nauka Evropski univerzitet Brčko distrikt

Sažetak

Ljudi koji vrše migracije nazivaju se migranti. Pojmovi emigracija i imigracija odnose se na međunarodne migracije. Za zemlju iz koje se ljudi iseljavaju, oni su emigranti, za zemlju u koju se useljavaju, imigranti. Da bi dobili i odredili jedan sportski događaj koji ima od obrazavnog, pravnog do sportskog značaja, važan je u puno slučajeva kada su u pitanju životni pravci imigranata. To se može obrazložiti u uspjehu mnogih imigranata u različitim vrstama zanimanja, pa tako u sportskom zanimanju. Zbog toga su jako bitna sportska događanja za imigranate. Na osnovu ovih parametara, uvode se stručnjaci kao resurs za obavljanje posla na terenu, koji je i sam cilj ovih događanja. A cilj je kako otkriti talente i koji su to modusi otkrivanja. Dva su načina identifikacije talenata. Konvencionalan podrazumijeva identifikaciju i razvoj talenata (eng. TD, talent development; dio usmjeren više na ostvarenje svih mogućih uvjeta za ostvarenje talentiranih sportaša i sama identifikacija talenata) putem kombinacije različitih vrsta testova. Jako bitan način za identifikaciju talenata je i genetsko testiranje koje je dostupno iz analize uzorka sline. Na taj se način procjenjuju varijacije DNA direktno ili indirektno povezane sa sposobnostima potrebnim za uspjeh u sportu. Genetsko testiranje je relativno nov „alat“ za usmjeravanje prema sportu, a pogotovo je preporuka za imigrante prema kojima je to testiranje najvažnije. Može se dogoditi da se neko ne pokaže predisponiranim za sport koji mu se najviše sviđa. Postavlja se pitanje treba li ga u tom slučaju odvratiti od tog sporta i uskratiti mu zadovoljstvo. S toga se može reći da sam sportski događaj je mjesto susretanja imigranta eventualnih sportista, gdje je mjesto događaja polazna osnova za dalju eventualnu suradnju sa odabranim imigrantima odnosno sportistima. Može se konstatirati da je genetska analiza za sport mlado i kompleksno područje istraživanja. Važno je razumjeti kako je trening nezaobilazno, ali ne i jedino sredstvo koje utječe na uspjeh u sportu, s toga su ovi sportski događaji neminovni za susret i boravak imigranata u cilju istraživanja sportskih talenata za određena dostignuća kao promotorstvo države u kojoj borave.

Ključne riječi: imigrant, uspjeh, sport.

Abstract

People who commit migration are called migrants. The terms of emigration and immigration related to international migration. For a country from which people emigrate, they are

immigrants, for the country to which they move, immigrants. To get one and determine a sports event that has since obrazavnog, the legal significance of sport, is important in a lot of cases when it comes to living the direction of immigrants. This can be explained by the success of many immigrants in various occupations, including in the sports profession. Therefore, very important sports events for immigrants. Based on these parameters, introduced by experts as a resource to perform work on the ground, which is the very purpose of these events. A goal is to discover talents and what are the modes of detection. There are two ways of identifying talents. Conventional means the identification and development of talent (eng. TD, talent development; part focuses more on the achievement of all possible conditions for the realization of talented athletes and the very identification of talents) through a combination of different types of tests. Very important way to identify the talents and genetic testing that is available from the analysis of a sample of saliva. In this way the estimated variation of DNA directly or indirectly associated with the competencies necessary for success in the sport. Genetic testing is a relatively new "tool" for guiding the sport, and especially the recommendation of migrants to which this is the most important test. It may happen that someone does not show predisposed to the sport that he likes. The question is whether it should be in this case, to turn away from the sport and deny him the satisfaction. Therefore it can be said that I am a sporting event is a meeting place for immigrants of any athlete, where the venue starting point for further possible cooperation with selected immigrants or athletes. It can be concluded that the genetic analysis for sport a young and complex area of research. It is important to understand how the training is unavoidable, but not the only means of affecting the success of the sport, with the result, these sporting event inevitable to meet and stay of immigrants in order to investigate sports talents for specific achievements as promotorstvo state in which they reside.

Keywords: immigrant, success, sport.

UVOD

Šta su to imigranti? Da li su izbjeglice? Kako ih nazvati!? Izbjeglica je svaka osoba koja je primorana da napusti svoju zemlju zbog oružanog sukoba ili opasnosti od progona, dok je migrant neko ko je odlučio da dođe u drugu državu, najčešće zbog zaposlenja ili školovanja. Kao primjer, većina ljudi koji odlaze iz svoje zemlja u pokušaju da se domognu druge države jesu izbjeglice, a samo mali broj su migranti. Više od 60 miliona ljudi danas je prisiljeno da napusti prebivalište, a pokušaji hiljada ljudi da pređu teške neprilike putovanje u posljednje vrijeme jedna je od glavnih tema svjetskih medija koji nerijetko pogrešno koriste termine i pojmove migrant i izbjeglica. Pravni principi koje ona obuhvata sadržani su u mnogim međunarodnim, regionalnim i nacionalnim propisima. Države na čijoj su teritoriji izbjeglice, imaju obavezu da obezbjede sve uslove za život. Imigranti su osobe kojima životi nisu ugroženi u zemljama porijekla, niti im tamo prijete opasnost od progona. Oni odlučuju da odu u neku stranu zemlju iz raznih motiva, najčešće radi zaposlenja ili školovanja. Za razliku od izbjeglica, migranti u svakom trenutku bezbjedno mogu da se vrate u svoje zemlje. Migranti

podležu isključivo zakonima zemalja u kojima se nalaze, dok je zaštita izbjeglica definisana i nacionalnim, i međunarodnim propisima.

Regulacija pravnih akata kao zaštita imigranta i njihova postojanost

Za samo opstanak i kulturološki razvoj imigranta, nepohodno je da budu društveno aktivni kroz razne društvene aktivnosti, obrazovni sistem, pa tako i sportske aktivnosti! Kada su u pitanju ilegalni imigranti koji nemaju dokumenta, takođe imaju ljudska prava bez obzira na svoj neregulisan status. "Nisu u pravu oni koji misle da ilegalni imigranti nemaju prava, jer nemaju papire. Svako je nosilac ljudskih prava, bez obzira na to kakav ima status. Lako je razumjeti da zabrana mučenja štiti sve ljude, ali bi trebalo da budemo svjesni da su osnovna prava takođe univerzalna i da je njihovo uživanje preduslov za ljudsko dostojanstvo". Države članice se moraju da se pridržavaju svojih obaveza da štite osnovna društvena prava svakoga pod svojom jurisdikcijom, uključujući ilegalne emigrante. To objašnjava da nema mesta diskriminaciji i ksenofobiji ako je u pitanju emigrantska kriza. Migracije su kretanje ljudi iz jednog mesta u drugo s ciljem privremene ili stalne promene mesta boravka. Promena sredine u kojoj ljudi žive utiče na promene njihovih navika. Ljudi koji vrše migracije nazivaju se migranti. Pojmovi emigracija i imigracija odnose se na međunarodne migracije. Za zemlju iz koje se ljudi iseljavaju, oni su emigranti, za zemlju u koju se useljavaju, imigranti. Migracije su povezane sa: 1. razvojem proizvodnih snaga, 2. reprodukcijom stanovništva, 3. teritorijalnim razmeštajem, 4. strukturom stanovništva, 5. urbanizacijom. Jedan od najvažnijih pokazatelja koji se koristi pri analizi migracija je MIGRACIONI SALDO. On predstavlja razliku između broja iseljenih i useljenih u određenoj zemlji ili regionu u toku jedne godine. Od MS zavisi 1. dinamika broja stanovnika 2. polno-starosna struktura 3. obim radne snage. Prve velike migracije započele su nakon velikih geografskih otkrića. Samo u XIX i prvoj polovini XX veka iz Evrope se iselilo u Novi Svet oko 50 miliona ljudi, pretežno u Ameriku, Australiju i Novi Zeland.

Postoje različite vrste migracija:

- prema trajanju-STALNE i SEZONSKE
- prema prelasku državne granice na-SPOLJAŠNJE i UNUTRAŠNJE
- prema uzrocima na-POLITIČKE, EKONOMSKE, ADMINISTRATIVNE-EKOLOŠKE...
- Ekonomske migracije su dobrovoljna preseljenja radi poboljšanja materijalnog stanja.
- Političke migracije su masovna preseljenja na osnovu jednostranog pritiska ili dvostrane međunarodne saradnje a mogu biti i masovna bjekstva. Djele se na: 1. masovna preseljenja (transeferi, eksodusi, etničkih, rasnih ili religioznih grupa)
- 2. neorganizovana bjekstva (pod različitim oblicima diskriminacije-izbeglice; raseljena lica)
- 3. formalno-političke migracije(lažni azilanti, ugrožena ljudska i građanska prava)
- Uzroci političkih migracija mogu se podjeliti u dvije grupe:
- 1. ratovi i drugi oblici političkih sukoba

- 2. planirana i administrativna preseljenja ili progoni ljudi
- Dugotrajna i postepena migraciona kretanja nazivaju se metanastazička kretanja. Ona su bila karakteristična za migracije srpskog naroda na Balkansko poluostrvo u vreme turske vlasti. Mogu biti 1. Istorijsko-psihološka (istorijske velike bitke, turski zulumi, bune, ustanci)
- 2. socijalno-ekonomski(agrarna prenaseljenost, klimatske nepogode)
- Centri difuzije metanastazičkih kretanja bili su Dinarski predeli.
- Kada su u pitanju istraživački modusi, da bi se došlo do rezultata koji vode ka odabiru sportske populacije, u ovom slučaju imigrantske populacije, genetska istraživanja su ta koja danas pružaju sve naprednije informacije o karakteristikama čovjeka i primjena genetske analize u funkciji otkrivanja i usmjeravanja talenata prema grupacijama sportova.

SISTEM RADA

Da bi dobili i odredili jedan sportski događaj koji ima obrazovni, pravni i sportski efekat, koji je zavistan u puno slučajeva u pitanju životnih pravaca emigranata, treba sve insitucije da učestvuju u ovom programu(sportske, pravne, društvene, socijalne). Ovaj postupak se može obrazložiti u uspjehu mnogih imigranata u različitim vrstama zanimanja, pa tako u sportskom zanimanju. Zbog toga su jako bitna sportska događanja imigranata. Prije svega možemo podjelu sportkih događaja kada su u pitanju imigrant izvesti ovako:

Vrste sportskih događaja:

- Međunarodni
- Nacionalni
- Regionalni
- Lokalni

Kada odredimo koje sportski događaj planiramo, koji je ima interesnu sferu, idemo kroz odabir karakteristika, kada i kako raditi sportski događaj.

Svaki sportski događaj određuju sljedeće karakteristike:

- Vremenski je determinisan (početak, kraj, trajanje, precizna satnica...)
- Promotivna snaga
- Zahtjeva velike organizacione i menadžerske sposobnosti i
- Zahtjeva dobro opremljene i funkcionalne sportske objekte

Razvijanje koncepta sportskog događaja

Organizovanje sportskog događaja obuhvata planiranje, uspostavljanje organizacione strukture i razvijanje radnih odnosa i metoda kojima se dostižu ciljevi, prije nego što se pristupi organizovanju, upravljanju i kontroli, neophodno je dati odgovore na sljedeća pitanja kako bi se definisala svrha, odnosno misija sportskog događaja. Među osnovnim pitanjima na koja treba dati odgovor pri razvijanju koncepta sportskog događaja su:

- Zašto se događaj predlaže?
- Koje su interesne grupe?
- Kada će događaj biti održan?
- Kako organizovati događaj?
- Gde organizovati događaj?
- Kakav je sadržaj ili proizvod događaja?
- Ko će biti odgovoran za njegovo planiranje, organizaciju i realizaciju?

Kada sve resurse ispitamo, onda slijede koraci koji određuju da li projekat aktivnosti zadovoljava sve kriterijume. Ti koraci su podijeljeni u:

- Formiranje Organizacionog i Izvršnog odbora manifestacije
- Izrada planova
- Budžetiranje (finansijski plan događaja)
- Organizaciona šema
- Podjela zadataka, obaveza i djelatnosti
- Komunikacija i koordinacija aktivnosti

Na osnovu ovih parametara, uvode se stručnjaci kao resurs za obavljanje posla na terenu, koji je i sam cilj ovih događanja. A cilj je kako otkriti talente i koji su to modusi otkrivanja.

Kako otkriti talenta u sportu

Svrha identifikacije talenata (eng. TI, talent identification) je najraniji moguć odabir predisponiranih sportaša zbog maksimalnog ostvarenja njihovih potencijala. Vrhunski sportaši, osim što predstavljaju zemlju, klub i sebe osobno, u skladu sa svojim preferencijama bore se za osobnu satisfakciju, novac, slavu, sponzorstva itd. Iz toga proizlazi da je otkrivanje talenata od važnosti ne samo za sportaše već i za širi krug ljudi što ih okružuju. U ovom segmentu je na samom organizatoru i cilju ovakvih događaja da se traže ti talenti, sportisti koji bi mogli prezentirati zemlju u koju dolazi i iskoristiti njihov potencijal.

Dva su načina identifikacije talenata. Konvencionalan podrazumijeva identifikaciju i razvoj talenata (eng. TD, talent development; dio usmjeren više na ostvarenje svih mogućih uvjeta za ostvarenje talentiranih sportaša i sama identifikacija talenata) putem kombinacije različitih vrsta testova.

Neki od njih su antropometrijski, morfolojski, bazični i specifični kondicijski testovi. Specifični testovi za procjenu sposobnosti važnih za pojedini sport korisni su jer zadatke nastoje približiti tehnici sporta i natjecateljskim uvjetima. Postoje sportovi s jednostavnijom i oni sa složenijom hipotetskom strukturom faktora potrebnih za uspjeh, a i unutar samih sposobnosti postoji razlika u kompleksnosti.

Koordinaciju primjerice nije jednostavno procijeniti, a čine je 9 faktora. Sport je „bogatiji“ što ima više standardiziranih specifičnih testova stoga nije slučajno da se zbog planetarne popularnosti, o nogometu publicira najveći broj znanstvenih djela. Logično da će treneri koji poznaju i primjenjuju dostupne testove za svoj sport, imati bolji uvid u sposobnosti sportaša te prema tomu modelirati metode rada.

Nadalje, procjenjuju se i različiti psihološki faktori, a ne treba zanemariti ni okolinske čimbenike, prehranu, san, navike, karakteristike roditelja itd.

Analiza kroz genetički modus

Jako bitan način za identifikaciju talenata je i genetsko testiranje koje je dostupno iz analize uzorka sline. Na taj se način procjenjuju varijacije DNA direktno ili indirektno povezane sa sposobnostima potrebnim za uspjeh u sportu.

Određuju se profili karakteristični za uspjeh u različitim grupacijama sportova uz mišićnu strukturu (omjer brzih i sporih mišićnih vlakana). Još uvijek ne postoje analize čiji će rezultati preporučiti specifičan sport, ali može se usmjeriti prema sportskim grupacijama (primjerice sportovi snage i sportovi izdržljivosti) što je već od značajne koristi.

Postoje i pomaci u smislu određivanja genetske uvjetovanosti za vrijednosti maksimalnog primitka kisika (VO_{2max}) kao reprezentativne mjere za procjenu aerobne sposobnosti. ACTN3, tzv. „gen brzine“ je onaj koji se najčešće povezuje sa sportom, a određuje predispoziciju za sprint s potrebnom eksplozivnošću, a ACTN3 R alela sa sportovima snage i jakosti (RR genotip).

Osobe genotipa XX karakterizira veći udio sporih mišićnih vlakana (pogodnije za sportove izdržljivosti) u odnosu na one RR genotipa. Jedan od najistraživanijih gena je ACE, koji se povezuje s kardiovaskularnim sustavom i izdržljivošću (genotip ACE II).

Izrađena je stoga mapa ljudskih gena povezanih s fizičkom sposobnošću i zdravstvenim fitnessom (The Human Gene Map for Performance and Health-related Fitness Phenotypes). Genetska analiza može odrediti i tip prehrane specifičan za svakog sportaša što u vrhunskom sportu u kojemu često odlučuju nijanse, može značiti prevagu. Istražuje se i genetska uvjetovanost za nastanak ozljeda, primjerice ligamenata i tetiva.

Kako ne starimo svi jednakom dinamikom, postoje i testiranja koja u određenoj mjeri procjenjuju biološko starenje organizma (kronološka starost-broj navršenih godina; biološka starost- stvarna starost organizma). Suvišno je objašnjavati koliko primjerice, za jedan

nogometni klub znači informacija o predisponiranosti za određene ozljede i biološkoj starosti organizma igrača za kojega planira platiti milijunski iznos. Svime navedenim učinjen je značajan pomak u genetskoj analizi za sport, a nove se spoznaje tek očekuju.

Faza etičkog pitanja i kodeksa

Genetsko testiranje je relativno nov „alat“ za usmjeravanje prema sportu. Može se dogoditi da se neko ne pokaže predisponiranim za sport koji mu se najviše sviđa. Postavlja se pitanje treba li ga u tom slučaju odvratiti od tog sporta i uskratiti mu zadovoljstvo.

Kako osim sportskih rezultata, sport pruža i brojna druga zadovoljstva, zdravlje, prijateljstvo, razvoj pozitivnih navika, samopouzdanje i mnoga druga. Posebice uz grubu činjenicu da je vrlo nizak postotak onih koji će zaista postići veliku sportsku karijeru. Detekciju talenata u sportu dodatno komplicira proces sazrijevanja jer neki mladi sportaši ranije sazriju pa samim time mogu iskazivati superiornost u odnosu na vršnjake. Suprotno, onaj tko sporije sazrijeva može se pogrešno procijeniti kao manje talentiran, a biti potencijalan „sportski genij“ koji će svoje nedostatke kompenzirati ostalim natprosječnim osobinama stoga ne treba biti obeshrabren ni ako genetska analiza pokaže slabije rezultate. Ona nije jedini preduvjet za uspjeh u sportu već samo jedan od „alata“. Ali kada su u pitanju imigranti, taj proces je drugacijeg toka.

Naravno, postoje i prepreke genetskim istraživanjima. Osim što je humana genetika sama po sebi kompleksno područje, a čovjek misaono biće koje se razvija u skladu s utjecajem okoline, postoji i problem transfera rezultata genetskih istraživanja u odraslih vrhunskih sportaša na djecu u funkciji otkrivanja talenata i usmjeravanja prema grupama sportova. Ovo nam ponovo govori, da taj genetski faktor, pogotovo kod imigranata gdje je crnačko područje, njihovo naslijeđe je posebnog karaktera koje treba izučavati. Cijena genetske analize proteklih godina iznosila je više tisuća eura, a danas stoji nekoliko stotina eura pa je za zaključiti kako postaje sve dostupnija.

ZAKLJUČAK

Može se zaključiti da pri odabiru sportista imigranta koji mogu biti promotor države u kojoj su izbjegli, najvažniji je taj profesionalni odabir stručnjaka koji će kroz spomenutu strukturu odabira kroz sportske kretnje i genetički modus doći do tih saznanja, naravno i uz sposobnost organizatora događaja i pravnih stručnjaka koji su voditelji pravnih akata vezane za sportske djelatnosti svih vrsta. Može se konstatirati da je genetska analiza za sport mlado i kompleksno područje istraživanja. Dva su načina identifikacije talenata. Konvencionalan podrazumijeva identifikaciju i razvoj talenata (eng. TD, talent development; dio usmjeren više na ostvarenje svih mogućih uvjeta za ostvarenje talentiranih sportaša i sama identifikacija talenata) putem kombinacije različitih vrsta testova. Važno je razumjeti kako je trening nezaobilazno, ali ne i

jedino sredstvo koje utječe na uspjeh u sportu. Nisu to ni isključivo geni, već kombinacija navedenog uz niz ostalih čimbenika kao što su uvjeti odrastanja, društvo, prehrana, navike itd. S toga se može reći da sam sportski događaj je mjesto susretanja imigranta eventualnih sportista, gdje je mjesto događaja takođe polazna osnova za dalju eventualnu suradnju sa odabranim imigrantima odnosno sportistima.

LITERATURA

1. Klopić, R. (2005). *Osnovi poslovne etike*.
2. Kulić, T. Vasić, M. (2007). *Menadžment ljudskih resursa*.
3. Longo UG, Loppini M, Margiotti K, Salvatore G, Berton A, Khan WS, Maffulli N, Denaro V. Unravelling the Genetic Susceptibility to Develop Ligament and Tendon Injuries. *Current Stem Cell Research & Therapy* 2015, Review.
4. Pejanović, M. (2004). *Politička ekonomija*. Sarajevo. Fakultet političkih nauka.
5. Tomić. M. Osnovi sportske organizacije – struktura, kultura, menadžment i administracija. *Zavod za udžbenike*. 2010.
6. Turnpenny P, Ellard S. Emeryjeve osnove medicinske genetike (14. izdanje). *Medicinska naklada* 2011.

<http://www.nezavisne.com/novosti/svijet/Izbjeglice-ili-migranti/322839>

<http://studenti.rs/skripte/menadzment/organizacija-sportskih-desavanja/>

www.mcp.gov.ba/zakoni_akti/strategije/?i

<http://savremenisport.com/teorija-sporta/osnove-sporta/1/45/sportski-dogadjaj>

PSIHIČKI TRAUMATIZAM MIGRANATA

Sažetak

Ljudi su od pamtivijeka migrirali iz jednog prostora u drugi da bi bolje i bezbjednije živjeli. Migracije naroda sa Bliskog istoka su internacionalnog karaktera jer migranti prelaze granice više država da bi našli sigurno utočište u zapadnoj Evropi. Na dugom putu oni prolaze kroz različite poteškoće. Napustivši svoj dom i imovinu, rođake i prijatelje, migranti kreću u neizvjesnost gdje doživljavaju različite traume. Tokom migracija oni su nesretni, izgubljeni, preplašeni i ogorčeni i bivaju psihički traumatizovani što može ostaviti trajne posljedice na psihosocijalno funkcioniranje. Ovaj rad razmatra refleksije migracija na mentalno zdravlje migranata i njihovu psihosocijalnu adaptaciju na novo okruženje.

Abstract

People have always migrated from one area to another in order to better and safer living. Migration of people from the Middle East are of international character because migrants cross the border of several states to find a safe shelter in Western Europe. On their long journey they face different difficulties. By leaving their home and property, relatives and friends, migrants engage in uncertainty and experience various traumas. During the migration they are unhappy, lost, scared and outraged and are psychologically traumatized which can leave lasting effects on psychosocial functioning. This paper discusses the reflections of migrations on the mental health of migrants and their psychosocial adaptation to the new environment.

Ratovi na bliskom istoku doveli su do velikih pomjeranja naroda i samim tim i nesagledive posljedice u zemljama iz kojih su bježali kao i u zemljama kroz koje su prolazili i u onima u kojima su našli utočište. Definicijom UN migrante koji moraju napustiti svoje mjesto življenja bilo zbog egzistencijalne ugroženosti, ratnih opasnosti ili vjerskog, nacionalnog ili političkog progona, dijelimo na „raseljene osobe“ tj. one koji su u okviru svoje zemlje morali potražiti sigurnije mjesto življenja, na engleskom „displaced persons“ i druga skupina su oni koji su migrirali u druge zemlje tkz. izbjeglice ,eng.“refugees“.

„ Migracija predstavlja prostorno pokretanje u svrhu promjene središta životnog usmjerenja izvan granica udaljenosti značajne za individu u ili grupu. Ako ovo premještanje prelazi

granice nacionalne države, označava se *internacionalnom migracijom*. U tu grupu spadaju iseljenici, povratnici, ekonomski migranti, legalni doseljenici kao i izbjeglice iz različitih pobuda. Razlozi za migraciju mogu biti različiti, ali im je na početku migracionog procesa zajedničko odvajanje od porodice, prijatelja, poznate sredine i domovine. Uspjeh migracije ovisi o sposobnosti migranta da afektivne standarde formirane generacijama u vlastitom društvu i kulturi usklade prema etabliranim u novoj sredini. Veoma je teško ući u migracioni proces i savladati ga, ukoliko su razlike između stare i nove domovine velike. Suočeni sa stranim jezikom, novom religijom i neizvjesnom budućnošću u zapadnim metropolama, nerijetko u prinudnim smještajima i sa fizičkim i psihičkim posljedicama rata, razlikuju se dijametralno od onih migranata koji iz ekonomskih razloga prelaze iz jedne evropske zemlje u drugu uz mogućnost dalje komunikacije na maternjem jeziku. Kako će migrant reagovati na opterećujuću promjenu u svom životu ne zavisi samo od ličnosti, nego takođe i od »dozvoljenih«, odnosno »tabuiziranih« oblika tradicionalnog ophođenja prema psihičkim poremećajima u sklopu vlastite kulture. Subjektivni mehanizmi savladavanja ovih poteškoća, kao i sami način ispoljavanja psihičke patnje su različiti, ovisno o porijeklu i pripadnosti određenoj grupi naroda. Zbog toga susreti osoba sa različitim socijalizacionim procesima (nastalim zbog pripadnosti različitim kulturama) induciraju često izuzetno kompleksne interakcione situacije. Orijentacija samo na vlastite kulturne norme i vrijednosne sisteme, zahtijeva velike napore od interakcionih partnera.“(Peterschik,2013.str.133)

Bilo koji vid migracije da je u pitanju one imaju psihološke refleksije kako na individualnom tako i na kolektivnom aspektu. Psiholozi razlikuju tri etape u traumatizmu migranata, prvo je ono razdoblje prije napuštanja rodnog doma kada su ljudi izloženi ne samo ratnim i drugim opasnostima, nego i preprekama koje se preče da ostvare bijeg, drugo je razdoblje sam progon koji je posebno stresan jer migranti prolaze kroz različita životna iskušenja i treće razdoblje je povratak u svoj dom ili pak trajno naseljavanje u nekom drugom prostoru.

Sa psihološkog stanovišta, pojam traume označava duševnu povredu ili oštećenje nastalo vanjskim uticajem. Traumatizaciju u psihološkom smislu čini egzistencijalno ugrožavajuće iskustvo, a predstavlja ogromnu povredu naše psihičke stvarnosti i iz tog rezultirajuće dramatične promjene u svim psihološkim varijablama (Butollo,1999;176). Dodatni aspekt psihičke traume nalazimo u citatu Küchenhof -a (1990;15-31) »Ali sam događaj ne čini traumu, ona nastaje tek doživljajem koji je proizveden iz tog događaja«. Američko

Psihijatrijsko Udruženje APA (1980-Dijagnostički manual) je psihološku traumu definiralo kao događaj koji je izvan granica uobičajenog ljudskog iskustva.

Većina ljudi koji preživljavaju ekstremne opasnosti ,posebno one ratne reaguju nagonski i žele pobjeći da bi preživjeli.Kada se stvarna opasnost nađe ,ljudi često dožive šok i teško shvaćaju da su se izvukli .Oni mogu pokazivati manifesne psihosomatske reakcije kao što su drhtanje, strah, tugu i bijes i danima mogu imati prisilne misli o traumatičnim događajima.Neki se migranti mogu osjećati krivima i postuđenim ,zato što su bili ponižavani ili pak da osjećaju grižu savjesti što nisu nekome pomogli ,a posebno je opterećenje da se napušta vlastiti narod kao izdajica.Egzodus izbjeglica je kompleksan psihosocijalni fenomen kojom prilikom se ljudi preispituju u mnogim svojim stavovima ,vjerovanjima i idealima

Uzimajući u obzir različite aspekte, napravljeno je nekoliko klasifikacija trauma. Najčešće zastupljene podjele koje su pokazale svoju opravdanost predstavljene su u stručnoj literaturi:

- *man-made desasters*: seksualno i tjelesno zlostavljanje u djetinjstvu i kod odraslih, traumatizacija izazvana ratom (zarobljeništvo u logoru, mučenje), različite vrste traumatizacije civilnog stanovništva izazvane nasiljem;
- *nesretni slučajevi*: na poslu, u saobraćaju kao i prirodne katastrofe.

Traume se mogu klasificirati i po dužini trajanja.

Traume *tipa I* su obično kratkotrajne, često je samo jedno traumatsko iskustvo koje se odlikuje iznenadnošću i akutnoj opasnosti po život.

Traume *tipa II* traju duže uz često ponavljanje i sa neznatnom mogućnosti predviđanja daljeg traumatičnog zbivanja. (prema Maerkeru,1997;6).

Život migranata se tokom egzodusa korjenito mijenja, žive u posebnim uvjetima ,opterećeni su različitim nedaćama i traumama i prisjećajući se prošlosti još više psihički erodiraju.Mnogi su migranti u svojoj zemlji bili žrtve različitih nasilja , ratnih strahota,gubitka voljenih osoba.Posebno su traumatizovani migranti koji su ratovali ili pak bili ranjeni ,zatočeni i zlostavljani.Svi oni nose svoje prošlosti i u određenim trenucima psihički abreaguju kroz razne forme psihičke patologije.

Tokom migracija pojavljuju se različiti konflikti među migrantima pa čak i otvoreni sukobi.U okviru porodice migranti se znaju izolirati ili pak neosnovano optuživati jedni druge(javlja se fenomen „žrtveno janje“).S druge strane migranti koji su sami,bez porodice

nemaju suportivni sistem kakve mogu biti homogene porodice pa zapadaju u socijalnu alijenaciju.

Ljudi su u izvanrednim okolnostima, a takve su migracije, ranjiviji i vulnerabilniji što dovodi do disfunkcionalnih interakcija koje često eskaliraju u konflikte. Diskrepantni doživljaji su povezani sa osjećajima bespomoćnosti, prepuštenosti situaciji bez mogućnosti zaštite i praćeni intenzivnim strahom i užasom.

(Peterschik,2013)

Istraživanja koja su rađena poslije II svjetskog rata ,posebno ona koja su vršili amerikanci tokom vijetnamskog rata pokazuju da većina traumatizovanih doživljava mučna sjećanja ,košmarne snove,izbjegavanje razgovora vezanih za traumu,otupjelost i ravnodušnost prema aktivnostima i zbivanjima oko sebe.Iz ovih će se istraživanja u kliničkoj praksi početi koristiti tkz.“vijetnamski sindrom „ ili post.traumatski stresni sindrom sa manifestnim psihčikm i psihosomatskim manifestacijama kakvi su vulnerabilnost,nesanica, otežana koncentracija, neracionalan strah, kompulsivnih misli ,paranoidne tendence i sl.

Svjetska će zdravstvena organizacija ovaj sindrom uvrstiti u klasifikaciju bolesti kao Posttraumatski stresni poremećaj (F 43.1)

Poremećaj se javlja kao odgođeni i odgovor na stresogeni događaj ili situaciju (bilo kratkotrajni ili dugotrajni) izrazito prijeteće ili katastrofične prirode, koji dovodi gotovo redovito do dugotrajnog poremećaja kod skoro svake osobe (prirodna nepogoda ili katastrofa izazvana ljudskim faktorom, borba, ozbiljna nesreća, biti svjedok tuđe nasilne smrti, izlaganje torturi, terorizam,silovanje i drugi zločini). (PA, 1980).

U DSM-III R (APA; 1987/89,247) navedene su različite vrste trauma koje mogu dovesti do pojave PTSP-a.

- Jedna vrsta stresora predstavlja *konfrontaciju* sa situacijom u kojoj su ugroženi „vlastiti život ili tjelesni integritet“ (APA,1987;247 f).

- Druga vrsta obuhvata *promatranje* (bystander) događaja kao npr. „pogled na nastradalu osobu u udesu ili nasiljem ozbiljno povrijeđena, ubijena ili će biti neminovno ubijena“ (APA 1987;248).

- *Spoznaja* „da se bliskom prijatelju ili osobi iz kruga porodice nešto užasno *desilo* ili da postoji opasnost *da će se to desiti*“ (APA,1987;248).

Ovakva podjela poklapa se djelomično sa podjelom na primarne, sekundarne i tercijalne žrtve.

Primarne žrtve su neposredno izložene traumatskom događaju (npr. žrtve mučenja, silovanja itd.).

Sekundarne žrtve su svjedoci ili osobe koje su na neki drugi način involvirane (npr. vatrogasci, osoblje hitne pomoći itd.).

Tercijarne žrtve su svi oni na koje je trauma imala indirektni uticaj (npr. porodica primarnih žrtava).

Svi ljudi prave neke svoje planove za budućnost pa i oni koji kreću na egzodus u druge države. Njihovi planovi za budućnost koji su imali prije odlaska u egzil su propali a i njihov pogled na svijet, samopuzdanje i slika o sebi su poljuljani traumatskim iskustvima.

Mnogobrojna iskustva migracija poslije drugog svjetskog rata pokazuju da psihološki traumatizam migranata zavisi od: hronološke dobi pojedinca, zdravstvenog statusa, ranijih traumatizama, kvaliteta socijalne podrške, očekivanja od sebe i drugih, načina suočavanja sa stresom i posebnim svojstima ličnosti. Na sam intezitet stresa posebno utječu: sudbina članova porodice i njena cjelovitost, ovisnost o drugima, društveni status, percepcija društvene pravednosti, proces akulturacije, socijalna sigmatizacija, nemogućnost djelotvornog utjecanja na bitne životne odluke, neizvjesna budućnost i nemogućnost planiranja kao i haotična organizacija svakodnevnog života.

U jednom zbijegu u Hrvatskoj u okviru programa pružanja psihosocijalne pomoći migrantima na uzorku od 133 pojedinca utvrđeno je visoko učešće stresnih reakcija što pokazuju sljedeći rezultati:

Znakovi stresa	%
Prisilne misli	94
Anksioznost	84
Izbjegavanje sjećanja	82
Noćne more	75
Razdražljivost	74
Nesanica	70
Glavobolje	68

Nemir	65
Depresivnost	65
Poteškoće dosjećanja	63
Ogorčenost	62
Napadi bijesa	59
Dekcentracija	59
Emocionalna nezainteresiranost	55
Povlačenje iz socijalnih odnosa	54
Opći strah	53
Gastroinstenalne poteškoće	53

Generalno se može sublimirati da su najčešći znaci poteškoća psihosocijalne prilagodbe migranata:

-anksioznost(visoka razina straha,napetost,razdražljivost);

-depresivnost(tuga,apatija osjećanje krivnje, povlačenje u sebe),srdžba,agresija i nasilno ponašanje,koje se često iskazuje prema obitelji;

-povećana upotreba alkohola ,opijata i lijekov;

-psihosomatske poteškoće(glavobolje,poremećaj spavanja, poremećaj apetita,gastrointestinalne poteškoće).

U diferencijalnoj dijagnostici se simptomi stresa kategorišu u četiri skupine:

Fizički znakovi stresa:umor,iscrpljenost, bolovi u glavi, grudima i stomaku,znojenje,nemiran san, gubitak apetita, gubitak interesa za seks.

Emocionalni znakovi stresa: strah,tuga tjeskoba, ljutnja, emocionalna tupost,frustracija.

Misaoni (kognitivni) znakovi stresa:poteškoće pamćenja,poteškoće koncentracije,suženo mišljenje.

Ponašajni (bihevioralni) znakovi stresa: poteškoće komunikacije, povlačenje u sebe, povećana potreba alkohola i duhana.

Zaključak

Čovjek je u svom evolucijskom razvoju nastojao modelovati svoj život spram prostora u kome je živio. U tom je pogledu razvijao svoje fizičke i psihičke kapacitete što se u genetičkom smislu pretočilo u šarolikost ljudskih rasa i obilje varijeteta mentaliteta. Migracije su nezaobilazni dio dijalektike razvoja ljudske rase. Svako pomjeranje ljudi nezaobilazno je podrazumijevalo i nove mehanizme adaptacije što je u konačnosti produciralo šarolikost kulture. Migracije u savremenom dobu su uglavnom inicirane egzistencijalnim, klimatskim i ratnim događanjima, što za posljedicu može imati psihički traumatizam.

Literatura:

1. APA (American Psychiatric Association) (1980) Diagnostic and statistical manual of mental disorders (3. Aufl.). Washington DC: American Psychiatric Association.
2. APA (American Psychiatric Association) (1989). Diagnostisches und statistisch Manual psychischer Störungen. (Original erschienen 1987)
3. Vizek-Vidović (1992) / Arambašić, L., Vizek-Vidović, V., Anić, N. (1992) Posttraumatski stresni poremećaj, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb
4. Medecins sans frontiers (1996), Trauma i mentalno zdravlje, MSF Nizozemska
5. Peterschik, A.: (2013) Dijagnostika traume kod migranata sa posebnim osvrtom na PTSP, Putokazi - časopis Fakulteta društvenih znanosti dr. Milenka Brkića, Sveučilište/Univerzitet „Hercegovina“ – www.fdzmb.org/putokazi
6. Maercker, A. (1997) Therapie der posttraumatischen Belastungsstörungen, Berlin, Springer

Daria Sladić Rimac^{1,2}

UDK 314.15:614.253.5

Oliver Pavlović^{3,4}

Darija Arambašić-Ćurić¹

¹Dom zdravlja Osijek; ²Studij sestrinstva, Medicinski fakultet Osijek; ³Medicinski fakultet Osijek; ⁴Klinički bolnički centar Osijek.

MIGRANTSKA KRIZA – ISKUSTVO DOMA ZDRAVLJA OSIJEK

MIGRANTS CRISIS – EXPERIENCE OF THE HEALTH CENTRE OSIJEK

Autor za komunikaciju:

Daria Sladić Rimac, Odjel za kvalitetu, Dom zdravlja Osijek

Park kralja P. Krešimira IV/6, 31000 Osijek, Hrvatska

Tel: +385 31 399 628; fax.: +385 31 225 340;

E-mail: dariasladic@net.hr

Sažetak

Čovjek je već od svoga prapočetka mijenjao stanište, tragao za sigurnijim skloništem i izvorom dobara za opstanak. Migracija je posljedica temeljnih svojstava čovjekova nagona za kretanjem, nuždom za egzistenciju i refleks njegove opće znatiželje. Predstavlja stremljenje k boljem, bijeg od nesigurnosti, podređenosti, iskorištavanja i bespogovorne poslušnosti. Odražava težnju za savladavanjem životnih prepreka, nepoznatih prostranstava i nade u vlastiti boljitak. Suvremeni migracijski procesi već nekoliko godina ugrožavaju Europu, još uvijek ne utječe podjednako na sve europske države, a one koje su izložene izbjegličkoj krizi na nju reagiraju različito. Dio europskih država koje su krajnja odredišta ilegalnih migracija, strpljivo prima i zbrinjava migrante, drugi dio država samo omogućava njihov slobodan prolaz, dok su neke države ovo pitanje sekuritizirale ili su to spremne učiniti ako migranti i izbjeglice dođu do njihovih granica. Iako je globalna migracijska kriza u Europskoj Uniji dugotrajno prisutna Hrvatska se u 2015. godini zbog nekoliko slučajnosti (mađarske ograde, slabije prometne infrastrukture, kao i postupanja prema izbjeglicama i migrantima u istočnim

članicama EU-a) našla na putu migrantske krize. U jeku najvećeg migrantskog vala Republika Hrvatska je, osim postojećih centara, otvorila i Prihvatni centar Čepin, koji je bio u nadležnosti Doma zdravlja Osijek. Dobrom organizacijom ljudstva i opreme mogu se savladati izazovi koje donosi globalna migrantska kriza čiji uzrok svakako treba ukloniti na mjestu nastanka.

Abstract

Since the very beginning, the humans have changed their habitats, searched for safer shelters and sources of goods for their survival. Migration is a result of the fundamental human instinct for movement, necessity for existence and the reflection of their general curiosity. It represents human aspiration towards better, escape from uncertainty, inferiority, exploitation and unquestioning obedience. It reflects the striving for overcoming life's obstacles, unknown realms and hopes for their own prosperity. Modern migration processes have been threatening Europe for several years now, although all European countries have not been equally affected, and those who are exposed to the refugee crisis have responded differently to it. Part of European countries which are the final destination of illegal migrations have been accepting and taking care of migrants, while other countries only allow their free passage, have securitized this issue or are ready to do so if migrants and refugees reach their state borders. Although the global migration crisis has been present in the EU for a while now, Croatia got in the way of migration crisis first in 2015 due to several accidents: Hungarian fence, poor transportation infrastructure, as well as the way of handling refugees and migrants in the eastern EU members. In the midst of the largest migrant wave, the Republic of Croatia, in addition to supporting existing centers, opened an additional reception center in Cepin, which was under the jurisdiction of the Health Center Osijek. Although good organization of manpower and equipment can master the challenges of the global migrant crisis, the priority should be resolving fundamental causes of the migration crisis.

Uvod

Čovjek je već od svoga prapočetka mijenjao stanište, tragao za sigurnijim skloništem i izvorom dobara za opstanak. Još su stari grci zapisali. „Živjeti nije nužno, ploviti (putovati) je nužno“. Migracija ili seoba stalni je pratitelj etničke, političke, kulturne i ekonomske evolucije čovječanstva (1). Stalno je obilježje čovjeka kao prirodne jedinice i društvenog bića (1), može biti prouzročena raznim događajima kao što su ratovi, bolesti, suše, požari... Migracija je posljedica temeljnih svojstava čovjekova nagona za kretanjem, nuždom za egzistenciju i refleks njegove opće znatiželje. Predstavlja stremljenje k boljem, bijeg od nesigurnosti, podređenosti, iskorištavanja i bespogovorne poslušnosti. Odražava težnju za savladavanjem životnih prepreka, nepoznatih prostranstava i nade u vlastiti boljitak (1). Migracija može biti pojedinačna ili skupna pojava, najčešće predstavlja težnju k ekonomskom i općem boljitku, ali može biti i težnja prema većoj individualnoj i kolektivnoj slobodi (1).

Migracija se može podijeliti prema uzroku, dometu i trajanju (1):

uzroku:

- osvajačka migracija (vojni pohodi)
- infiltracija u osvojene krajeve (spontano)
- sustavno preseljavanje (kolonizacija)
- nasilno preseljavanje (etničko „čišćenje“)
- političko prebjegavanje
- slobodna (ekonomsko-socijalna) migracija

dometu:

unutrašnja:

- mjesna (lokalna) migracija
- područna (intraregionalna)
- međupodručna (interregionalna)

vanjska:

- međunarodna (internacionalna)

trajanju:

- dnevna
- tjedna
- sezonska
- povremena
- trajna

Svako značajnije razdoblje u razvitku društva obilježavala je migracija određenog tipa sa specifičnim uzrocima i posljedicama (1). Migranti se kao masovni fenomen prvi put pojavljuju krajem Prvog svjetskog rata, kada se demografska i teritorijalna struktura Srednje i Istočne Europe (propast Ruskog, Austro-Ugarskog i Osmanskog Carstva) iz temelja promijenila (2). U kratkom je razdoblju 1,5 milijuna Rusa, 700 000 Armenaca, pola milijuna Bugara, milijun Grka i stotine tisuća Nijemaca, Mađara i Rumunja napustilo svoje zemlje i preselilo se drugamo (2). Izbjeglička kriza kakvoj danas svjedočimo na granicama Europske unije u globalnim razmjerima nije ništa novo. Migracije postoje oduvijek, a prema njima se odnosilo različito. Tijekom povijesti bilo je poželjnih i projektiranih, kontroliranih i nužnih migracija, ali i onih koje su predstavljale sigurnosno pitanje (3).

Suvremeni globalni migracijski procesi

Unatrag trideset godina interes za fenomen izbjeglištva i uz njega vezan fenomen migracije u razvijenim je zapadnim liberalno-demokratskim industrijaliziranim državama dodatno produbljen. U mnogim takvim državama pitanja imigracije i dolaska sve većega broja izbjeglica i azilanata postala su prvorazredna politička pitanja za mnoge državne i ne-državne aktere kao i za javnost općenito, danas se to prvenstveno odnosi na države Europske unije (4). Suvremeni migracijski procesi već nekoliko godina ugrožavaju Europu, još uvijek ne utječe podjednako na sve europske države, a one koje su izložene izbjegličkoj krizi na nju reagiraju različito. Dio europskih država koje su krajnja odredišta ilegalnih migracija, koje obuhvaćaju izbjeglice i ekonomske migrante, strpljivo ih prima i zbrinjava, drugi dio država samo omogućava njihov slobodan prolaz, dok su neke države ovo pitanje sekuritizirale ili su to spremne učiniti ako migranti i izbjeglice dođu do njihovih granica (3).

Svijet se prije više od desetljeća suočio s brojnim sigurnosnim izazovima koje su uzrokovali teroristički napadi na Sjedinjene Države 2001 godine (3). Američki odgovor na terorističku opasnost vrlo je brzo zadobio globalnu potporu. Mnoge države, što izravno što neizravno, podržale su američke planove i akcije koje su imale za cilj uništenje nositelja terorizma. Vrlo brzo uslijedile su intervencije u Afganistanu i Iraku, uz angažiranje ogromnih vojnih snaga SAD-a i savezničkih zemalja. Vojna djelovanja nakon početnih uspjeha nisu dovela do nestanka terorističke opasnosti i stabiliziranja stanja u ovim državama. Štoviše, nestabilnost se prelila i na okolne države. Teroristi ne samo da nisu bili poraženi već su, prilagođavajući svoju organizaciju i djelovanje, sve više jačali (3). Rušenje autoritarnih režima u Libiji, Tunisu i Egiptu nije dovelo do uspostave demokratskih poredaka, ali je

dugoročno destabiliziralo ove države i otvorilo prostor širenju terorizma i islamskog fundamentalizma. Poseban je problem Sirija, gdje nije srušen autoritarni režim, ali je pokrenut krvavi građanski rat. Navedeni događaji prouzročili su veliku nestabilnost ovih država i nesigurnost njihovih građana. To je pokrenulo i ogroman izbjeglički val usmjeren prema europskim državama (3). Mnogi stanovnici destabiliziranih država, zbog nemogućnosti ostvarenja demokratskih ideala u svojim zemljama, ali i izloženosti životnoj opasnosti, pokušavaju emigrirati u europske države. Iako europske države imaju višedesetljetno iskustvo s izbjeglicama i migrantima, sve brojnije izbjeglice i migranti i novi putovi njihova kretanja pokazuju nespремnost dijela europskih država da se suoče s ovim problemom (3). Izbjeglice i migranti suočili su se s restriktivnim migracijskim politikama i ograničenim mogućnostima za legalne prelaskе granica i useljavanje u druge zemlje. Sve veći broj izbjeglica i migranata povećao je ilegalne ulaske u druge, najčešće europske države. Višegodišnje zanemarivanje ovog problema dovelo je do eskalacije izbjegličke krize u Europi u 2015. godini. Izbjeglice i migranti ne ulaze u europske države samo tradicionalnim rutama, uglavnom morskim putem, već sve češće koriste kopnene putove preko jugoistočne Europe (3). Prema podacima IOM-a i UNHCR-a zemlje iz kojih dolaze izbjeglice i migranti imaju veliki broj izbjeglica i prognanika (*internally displaced persons*), primjerice u Siriji je 7 602 338 prognanika i 149 140 izbjeglica, u Iraku 3 276 000 prognanika, Afganistanu 300 423 izbjeglica i 818 759 prognanika, u Iranu 982 027 izbjeglica, Pakistanu 2 670 517 prognanika i 1 505 525 prognanika. Nadalje, u Turskoj je 1 587 374, Jordanu 654 141 i Libanonu 1 154 000 izbjeglica prema podacima za konac 2014. godine. Izbjegličko-migrantska situacija sada je teža nego prije dvadesetak godina (5). Prema podacima IOM-a u 2014. u svijetu je bilo 71,7 milijuna prognanika i izbjeglica, od kojih je 57,3 milijuna iz raznih razloga bilo prisiljeno napustiti domove premda su ostali u svojim zemljama, dok je 14,4 milijuna ljudi, prema podacima UNHCR-a, u izbjegličkom statusu. Samo od početka 2015. godine 732 377 izbjeglica i migranata prispjelo je preko kopna ili mora u Europu. Za usporedbu, koncem 1995. u svijetu je bilo oko 42 milijuna prognanika, izbjeglica (oko 15 milijuna, a 1997. 13,3 milijuna izbjeglica) i drugih ljudi u humanitarnoj potrebi (5).

Osim toga, zemlje primateljice izbjeglica i migranata prolaze kroz godine recesije i usporenog rasta, uz konstantan priljeva izbjeglica i migranata. Svakako je potrebno naglasiti pojačavanje imovinske i socijalne nejednakosti unutar najrazvijenijih država svijeta, koja slabi "državu blagostanja" i socijalnu sigurnost najvećeg dijela pučanstva (5). Nadalje, brojnost izbjeglica i migranata postaje i pitanjem nacionalne i međunarodne sigurnosti. Masovna kretanja stanovništva otvorila su brojna pitanja etničke ravnoteže u određitim

zemljama, pitanja suvereniteta i državljanstva, raspoložive radne snage, nezaposlenosti, ksenofobije, perspektive multikulturalnosti, zaštite ljudskih prava, sve do pitanja stabilnosti demokratskog poretka samih država (5). U situacijama kada postoje velike jezične, kulturne, vjerske i ine razlike imigranata i domicilnog stanovništva, u uvjetima povećanog broja migranata bilježi se porast ksenofobije i rasizma, te jačanje ekstremno desnih struja u europskim zemljama (5).

Temeljno načelo Dublinske konvencije za ispitivanje zahtjeva za azil prije odgovornom postavlja državu članicu koja ima najveću ulogu u ulasku i boravku podnositelja zahtjeva u EU-u. Konvencija obvezuje državu EU-a u koju tražitelj azila prvo stupi da uredi zahtjev za azil u ime svih ostalih zemalja EU-a, osim ako nema opravdanih razloga da to učini neka druga država. Time se izbjegava mogućnost višekratnog zahtjeva za azilom (5). Današnju migrantsku krizu prati slabija solidarnost europskih zemalja, stalna je mogućnost zatvaranja granica, postoje nesuglasice zemalja na ruti tranzita kao i različita stajališta unutar tranzitnih i odredišnih zemalja (5). Nadalje, ograničene su mogućnosti integracije migranata, raste ksenofobija u zemljama prihvata (napadi na migrante i prihvatne centre zabilježeni su u Nizozemskoj, Njemačkoj i Švedskoj, najvažnijim zemljama prihvata), pojačana je nestrpljivost migranata da što prije dođu do odredišta kao što je zabilježena i međusobna netrpeljivost i konflikti različitih etničkih skupina među migrantima.

Globalni migracijski procesi u Hrvatskoj

Iako je globalna migracijska kriza u Europskoj Uniji dugotrajno prisutna Hrvatska se u 2015. godini zbog nekoliko slučajnosti (mađarske ograde, slabije prometne infrastrukture, kao i postupanja prema izbjeglicama i migrantima u istočnim članicama EU-a) našla na putu migrantske krize. U drugoj polovici rujna i listopada 2015. u Hrvatsku je ušlo i potom se do 1. studenog 2015. zaputilo u treće zemlje 299 969 izbjeglica i migranta (5). O snazi izbjegličkog i migrantskog pritiska svjedoče i podaci o tomu kako je od 20. do 27. listopada ušlo 52 339 migranata (5), a bilo je dana kad ih je ušlo i više od 11 tisuća. Stranci u tranzitu u Hrvatskoj ne traže izbjeglički status ni azil, osim nekoliko pojedinaca, već nastoje nastaviti put prema starim članicama EU-a (5). Prema dostupnim podacima, koji su podložni promjenama, riječ je o 68 posto izbjeglica (Sirija, dijelom Afganistan), a ostalo su ekonomski imigranti (Irak, Pakistan i druge zemlje). Riječ je uglavnom o mlađoj muškoj populaciji, među kojima je 20 posto žena (5).

Sustav zbrinjavanja u Hrvatskoj je postavljen na način da može odgovoriti potrebama zbrinjavanja i tranzita više tisuća migranata dnevno i funkcionalan je pod uvjetom da treće zemlje i dalje primaju izbjeglice i migrante(5).

Postojeći tranzitni centri Opatovac i Slavonski Brod, s kapacitetom od 5000 do 10 000 osoba, dostatni su za kratkotrajni smještaj i tranzit izbjeglica u treće zemlje. Cijena prihvata izbjeglica i migranata, u najvećem migrantskom valu kretala se oko 2 milijuna kuna dnevno, a ukupni trošak, za mjesec i pol zbrinjavanja iznosio je 70 milijuna kuna (prijevoz, smještaj, hrana, zdravstvena pomoć, troškovi osoba u različitim sustavima podrške itd.) (5).

Migranti u skrbi Doma zdravlja Osijek

U jeku najvećeg migrantskog vala Republika Hrvatska je otvorila i Prihvatni centar Čepin, koji je bio u nadležnosti Doma zdravlja Osijek (u daljnjem tekstu DZO). U navedeni prihvatni centar bilo je smješteno 400 migranata. Ministar zdravlja je 17. rujna 2015. godine stavio na snagu Odluku o selektivnom proglašavanju stanja pripravnosti zdravstvenih ustanova na području Osječko-baranjske županije (DZO, Zavod za hitnu medicinu Osječko-baranjske županije, Zavod za javno zdravstvo Osječko-baranjske županije, Opća bolnica Našice i Klinički bolnički centar Osijek). Postavljena razina pripravnosti bila je zelena-značajan hitni slučaj razine 1. Ravnatelj DZO formirao je krizni stožer koji je pristupio organizaciji zdravstvenih timova i opreme za pružanje 24 satne zdravstvene zaštite u prihvatnom centru. Tijekom 24 sata radilo je četiri tima obiteljske medicine i dva tima pedijatrije, ordinacija je radila od 0-24 sata. Prije početka rada prihvatilišta osiguran je prostor za ambulantu za provođenje liječničkog pregleda, prostorija za izolaciju (stacionar) i pripadajuća osnovna medicinska i zaštitna oprema te sanitarni čvor. Prva zaliha medicinsko-tehničke opreme pribavljena je iz ordinacija obiteljske medicine, potom se, u dogovoru sa ljekarnom, svakodnevno dostavljao sav potreban potrošni materijal i lijekovi u prihvatni centar gdje je oformljen i depo lijekova. Zdravstveni timovi provodili su trijažu osoba smještenih u prihvatnom centru u svrhu identificiranja akutno bolesnih osoba. Prva poteškoća koja se pojavila bila je nedostatak prevoditelja i/ili osobe među migrantima sa znanjem engleskog jezika koju se nastojalo prevladati komunikacijom „rukama i nogama“. Početnu trijažu na znakove akutne bolesti provodile su četiri patronažne sestre tijekom 24 sata. Početna trijaža provodila se postavljajući sljedeća pitanja:

- Osjećate li se bolesno?
- Kašljete li?

- Povraćate li? Imate li mučninu i proljev?
- Imate li osip ili neke druge promjene po koži?
- Imate li bolove u trbuhu?

Nakon uzimanja anamnestičkih podataka, svakoj osobi izmjerena je tjelesna temperatura. Posebna pozornost pridana je uzimanju anamnestičkih podataka jer je epidemiološka situacija iz koje migranti dolaze značajno različita od situacije u RH, ponajprije što se tiče infektivnih bolesti i tuberkuloze. Također, mjere prevencije zaraznih bolesti (obvezno cijepljenje) upitno je za ovu populaciju, pregledavalo se i postojanje ožiljka od BCG cijepljenja. Ako je tijekom trijaže odgovor na jedno ili više pitanja bio pozitivan, prisutna povišena tjelesna temperatura ili je osoba imala poremećaj svijesti, nepodnošljivu glavobolju ili bolove/tegobe u prsištu, poremećeno psihičko stanje upućivana je na daljnji liječnički pregled. Migrantima ženskog spola zdravstvene su preglede provodili članovi zdravstvenog tima ženskog spola, a za migrante muškog spola članovi zdravstvenog tima muškog spola. S obzirom na pojačane potrebe za medicinskim osobljem, s ciljem osiguravanja redovnog funkcioniranja Doma zdravlja Osijek, angažirani su i nezaposleni liječnici i medicinsko osoblje različitih profila. Kontaktiran je Zavod za zapošljavanje, stručna društva Hrvatskog liječničkog zbora i Hrvatska komora medicinskih sestara. DZO raspolaže sa 31 timom obiteljske medicine (od čega su samo tri liječnika i jedan tehničar muškog spola), dodatno su angažirani i zdravstveni djelatnici muškog spola. Važno je za istaknuti kako su se dobrovoljno javljali liječnici i medicinski tehničari Kliničkog bolničkog centra Osijek.

Prihvatni centar Čepin ispražnjen je nakon tri dana, ukupno je obavljeno 786 pregleda od čega je 7 osoba hospitalizirano u Kliničkom bolničkom centru Osijek. U prihvatnom centru ostalo je 10 migranata, koji su čekali otpust članova obitelji iz Kliničkog bolničkog centra Osijek, nakon čega su krenuli prema Zagrebu odnosno nekoj od starijih članica Europske Unije. Zdravstveni radnici stavljeni su u pripravnost sve do odluke ministra zdravlja 28. rujna kojom je stavljena izvan snage Odluka o selektivnom proglašavanju stanja pripravnosti. Ukupni troškovi Doma zdravlja Osijek iznosili su 45 000kn.

Zaključak

Migracija koju donosi globalizacija, s obzirom na to da dobrostojeće države traže svježju radnu snagu zbog stalne depopulacije i starenja pučanstva, suočava se s porastom protuuseljeničkog raspoloženja jer mnogi protivnici globalizacije nastoje politički djelovati na platformi očuvanja postojećeg etničkog i vjerskog sastava stanovništva, ističući pritom brojne identitetske dileme. Globalne migracije stanovništva značajno utječu na nacionalnu i međunarodnu sigurnost, kako odredišnih tako sve više i tranzitnih zemalja. Veliki broj migranata nalaže potrebu jačanja dodatne humanitarne i svake druge pomoći za dostojanstven boravak u privremenim uvjetima.

Republika Hrvatska i Dom zdravlja Osijek pokazali su primjerenu solidarnost u skrbi za migrante organizirajući potrebnu skrb, u skladu s vlastitim mogućnostima, tijekom koje su se štitili i vitalni nacionalni interesi, a posebice sigurnost vlastitih građana.

Rješenja migrantske krize najbolje je potražiti na samom izvoru nastajanja, trenutno na žalost, nema suglasnosti oko postizanja mira između upletenih unutrašnjih i vanjskih aktera.

Literatura

1. Friganović M. Migracije kao konstanta geoprostora. *Acta Geographica Croatia* 1989;24(1):19-30.
2. Agamben G. (prijevod Ivana Kuidid). *Mi, izbjeglice*. *Symposium*; 49(2):100-105.
3. Tatalović S, Malnar D. Sigurnosni aspekti izbjegličke krize. *Političke analize* 2015;23:23-9.
4. Pozniak R, Petrović D. Tražitelji azila kao prijetnja. *Stud.ethnol.Croat.* 2014;26:47-72.
5. Esterajher J. Iskustva zbrinjavanja prognanika i izbjeglica i suvremena izbjegličko-migrantska kriza u Hrvatskoj. *Političke analize* 2015;23:15-22.

PRIKAZ RADNOG DANA ZDRAVSTVENOG TIMA U PRIHVATNOM CENTRU ZA IMIGRANTE „ OPATOVAC“

¹Redoviti profesor, Evropski univerzitet Brčko distrikt

²Hitna medicinska pomoć Osijek

³ Dom zdravlja Osijek

Sažetak

Unatoč zakonskim odredbama i međunarodnim pravni aktima, države koje učestvuju u prihvatu migranata na vrlo različite načine se odnose prema tom problem. Ne samo da Europa nije jedinstvena, nego se ruše ili ograđuju njene granice, a europske države pokazuju nesnalaženje i nejedinstvo u tolikoj mjeri da se promjena političkog pravca događa svakodnevno. U potpunom kaotičnom pravnom sustavu, nemogućnosti da se predvide naredni događaji i potrebe da se sudjeluje u pužanju zdravstvene zaštite migrantima na njihovoj “balkanskoj ruti” prema zapadnoj Europi, a vodeći se visokim etičkim načelima trebalo je osigurati kontinuiranu zdravstvenu zaštitu.

Na terenu su dnevno organizirana tri tima koja pokrivaju Opatovac, Tovarnik i Bapsku, odnosno, 16 ljudi u svakom trenutku. Zdravstveni radnici su profesionalno obavili svoj posao bez potrebe da postavljaju pitanja a država je morala nešto učiniti da se organizira tranzit u što humanijim uvjetima. Nakon lutanja i nesnalaženja otvarani su privremeni kampovi u Čepinu, Belom manastiru, Zagrebačkom velesajmu, i napokon kao trajno rješenje kamp u Opatovcu, kojega će za vrijeme zime zamijeniti kamp u Slavonskom brodu.

Liječnici primarne zdravstvene zaštite na području istočne Hrvatske bili su najpripremljeniji da odgovore na potrebu da se osigura kontinuirana zdravstvena zaštita migrantima, koji u Hrvatsku dolaze nakon nekoliko tjedana putovanja, iscrpljeni i bez zaliha lijekova. Ministarstvo zdravlja je u kampu “Opatovac“ organiziralo prostor i opremu za rad liječničkih timova. Početak rada osigurali su timovi obiteljske medicine koji su se dobrovoljno javili da dežuraju, bez ikakvih ugovora, pitanja o naknadama i sl. Među prvima su se dobrovoljno prijavili i radili nastavnici Medicinskog fakulteta.

Ključne riječi: migranti, zdravstvena zaštita.

REVIEW YOUR DAY HEALTH TEAM IN RECEPTION CENTERS FOR IMMIGRANTS " OPATOVAC"

Rudika Gmajnić¹, Domagoj Samardžić², Verica Voloder³

¹Redoviti profesor, Evropski univerzitet Brčko distrikt

²The Emergency medical Service Osijek

³Health center Osijek

Summary

Despite legal regulations and international legal acts, the States participating in the acceptance of migrants in very different ways to treat this problem. Not only that Europe is not unique, but they are destroying or enclosing its borders, and European countries show disorientation and lack of unity to the extent that a change of political direction occurs daily. In full chaotic legal system, inability to predict subsequent events and the need to participate in the creeping health care to migrants on their "Balkan route" to Western Europe, and guided by the highest ethical principles needed to ensure ongoing health.

In the field the day organized three teams covering Opatovac Tovarnik and Bapska, that is, 16 people in all times. Health workers have a professional do their job without the need to ask questions and the government must do something to organize the transit in as humane conditions. After wandering and disorientation were opened temporary camps in Čepin, the Beli manastir, Zagrebački velesajam, and finally as a permanent solution in Opatovac camp, which will replace the winter camp in Slavonski Brod.

Primary care physicians in eastern Croatian were the most prepared to respond to the need to ensure continuous health care for migrants, who come to Croatia after several weeks of travel, exhausted and without drug stockpiles. The Ministry of Health is in the camp "Opatovac" organized space and equipment for the work of medical teams. Getting started was provided by family medicine teams who have volunteered to be on duty, with no contracts, questions about fees and the like. Among the first to have volunteered and worked were teachers of School of Medicine.

Key words: immigrants, medical care.

Uvod

Međunarodni pravni okvir na ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima u čl. 25. izrijeком određuje pravo na liječničku skrb i pravo na “zaštitu u slučaju bolesti”. Deklaracija je zbog posebne važnosti materinstva i djece utvrdila i obvezu država za pružanja “posebne skrbi i pomoći”, a Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima u čl. 12. utvrđuje obvezu država da “svima zajamče uživanje prava na najveći mogući standard fizičkog i psihičkog zdravlja” uz osiguranje pristupa primarnoj i hitnoj zdravstvenoj zaštiti. Konvencija o pravu djeteta je u čl. 24. st. 2. propisala da će „države ugovornice poduzeti odgovarajuće mjere kako bi majkama osigurale prenatalnu i postnatalnu zdravstvenu skrb“, a čl. 12. Konvencije o eliminaciji diskriminacije protiv žena države potpisnice su se obvezale na pružanje svih potrebnih zdravstvenih usluga u vezi s trudnoćom, porodom i postporođajnim razdobljem te na pružanje besplatnih usluga gdje god je to neophodno kao i na osiguranje odgovarajuće prehrane tijekom trudnoće i dojenja

Prema odredbama čl. 19. Europske konvencije o pravnom statusu radnika migranata (ETS 093), svaka država članica preuzela je odgovornost za osiguranje socijalne i medicinske pomoći radnicima migrantima i članovima njihovih obitelji koji zakonito borave ne teritoriju države zaposlenja u istom opsegu kakvu uživaju i državljani, a u skladu s obvezama koje proizlaze iz međunarodnih sporazuma, posebice Europske konvencije o socijalnoj i medicinskoj pomoći, usvo 1953. godine. Prema odredbama međunarodnog prava, ostvarenje prava na zdravlje kroz pravo pristupa osnovnim zdravstvenim uslugama ne bi trebalo biti ovisno o boravišnom statusu migranta. Međunarodni i regionalni pravni instrumenti, izrijeком, državama priznaju suverenitet u pogledu određivanja migracijske politike i u pogledu određivanja uvjeta ulaska u državu, dodjele boravišnog statusa i odobrenja dozvole za rad. Međutim, opseg temeljnih socijalnih prava migranata ne bi trebao biti ovisan o nacionalnim migracijskim politikama, niti bi trebao biti podložan ograničenjima koja su neusklađena s minimalnim, međunarodno prihvaćenim standardima zaštite ljudskih prava.

Pravo na zdravstvenu zaštitu za migrante nereguliranog boravišnog statusa u Republici Hrvatskoj

Određbe Zakona o zdravstvenoj zaštiti stranaca u Republici Hrvatskoj proturječne su i nejasne u pogledu pružanja zdravstvenih usluga za strance koji nezakonito borave u Republici Hrvatskoj. Naime, čl. 19. Zakona propisuje da se sredstva za zdravstvenu zaštitu „stranaca koji nezakonito borave u Republici Hrvatskoj, a smješteni su u prihvatnom centru ili im je prisilno udaljenje privremeno odgođeno ili im je određen rok za povratak“, osiguravaju u državnom proračunu. Zakon u narednim člancima razrađuje prava koja ostvaruju migranti posebnih kategorija, te pod naslovom „stranac koji nezakonito boravi u Republici Hrvatskoj“ u čl. 24. st. 3. određuje da “troškove zdravstvene zaštite, tj. troškove hitne medicinske pomoći snosi stranac, osim ako ih nije moguće naplatiti, a u tom se slučaju troškovi isplaćuju iz državnog proračuna Republike Hrvatske.“

Unatoč zakonskim odredbama i međunarodnim pravni aktima, države koje učestvuju u prihvatu migranata na vrlo različite načine se odnose prema tom problem. Ne samo da Europa nije

jedinstvena, nego se ruše ili ograđuju njene granice, a europske države pokazuju nesnalaženje i nejedinstvo u tolikoj mjeri da se promjena političkog pravca događa svakodnevno.

Mađarsko Ministarstvo unutarnjih poslova izvijestilo je da su "samo u eksperimentalne svrhe" postavili ogradu i bodljikavu živu uz granicu sa Slovenijom te da su je već popodne uklonili. "Žičana oграда je dopremljena samo u eksperimentalne svrhe, kako bi se isprobalo kako treba konstruirati ogradu uz južnu mađarsku granicu", izvijestilo je Ministarstvo. Ministri unutarnjih poslova Mađarske i Slovenije, Sandor Pinter i Vesna Gyorkos Žnidar susrest će se na granici u ponedjeljak kako bi razgovarali o nadgledanju granice.

Srbija je val izbjeglica koji su do sada išli prema Mađarskoj preusmjerila na Hrvatsku. Oko 21 sat iz Preševa, na granici Srbije i Makedonije, krenuo je prema Hrvatskoj prvi autobus s izbjeglicama iz Sirije. Za put prema Hrvatskoj preko Šida bilo je spremno još najmanje deset autobusa. Umjesto natpisa "Preševo-Hungary", na autobusima su sinoć postavljene table "Preševo-Croatia". Do tada je kroz Srbiju prema Mađarskoj prošlo preko 50 000 ljudi. Na sreću, suradnja vlasti i odgovornih osoba u Srbiji i Hrvatskoj je odlična i tranzit funkcionira bez većih zastoja.

Stotine tisuća izbjeglica iz Sirije i drugih zemalja koje su krenule prema EU do željenih destinacija Zapadne Europe morat će sada isključivo preko Hrvatske. Razlog je tome sve ono što se događalo u vezi s izbjegličkim valom, ali i najava mađarskog ministra vanjskih poslova Petera Sijarta da njegova zemlja počinje s pripremama za gradnju žičane ograde i prema Rumunjskoj. Tako će Mađarska biti hermetički zatvorena, pa jedini otvoreni put k toliko željenoj Njemačkoj i drugim zemljama EU vodi preko Hrvatske.

Počela je i podjela letaka s kartom na kojoj je naznačeno koji su putovi zatvoreni za izbjeglice te da je jedini otvoreni onaj preko Hrvatske. Izbjeglicama se dijele pravci koji vode do Hrvatske, pa čak i red vožnje vlakova od Beograda prema Jesenicama. Na društvenim mrežama pojavila se grupa Pomoć za izbjeglice u Makedoniji, gdje se savjetuje kako da izbjegnu minski sumnjiva područja na granici između Hrvatske i Srbije. Sve to govori da se vrlo brzo na hrvatskoj granici može očekivati prvi veliki izbjeglički val, i to ponajprije na koprenom dijelu od Iloka do tromeđe između Hrvatske, BiH i Srbije. Migranti, naime, nemaju drugoga izlaza. Cilj im je Zapadna Europa, a u Srbiji ne žele ostati. Koliki je to problem, govore i najave po kojima će put EU do kraja godine krenuti i novih do milijun izbjeglica. Ako se to ostvari, svi će završiti u Hrvatskoj kao tranzitnoj državi.

Na snagu je u Mađarskoj stupio i Zakon o granici koji onemogućava svaki ulazak izbjeglica u zemlju. Uz pripadnike policije i žičanu ogradu opasanu bodljikavom žicom, granicu između Mađarske i Srbije osigurava i više od 4000 naoružanih vojnika. Prema novome zakonu, svaki prelazak državne granice ili oštećenje ograde kažnjavat će se zatvorom. Dovelu je to do pravoga kaosa. Na graničnom prijelazu Horgoš pojačane su policijske snage te postavljena dodatna limena prepreka, a izbjeglice su počeli štrajk glađu. Mađarska je na granici prema Srbiji uspostavila dvije tranzitne zone za obradu zahtjeva za azil, koji će biti obrađeni u roku od nekoliko sati. Oni koji ne podnesu zahtjev morat će se odmah vratiti u Srbiju, dok će onima koji nisu registrirani sa zahtjevom za azil u Srbiji ili Makedoniji automatski biti odbijeni u Mađarskoj. Iz Srbije, pak, najavljuju kako neće prihvatiti izbjeglice koje Mađarska odluči vratiti. Ministar Aleksandar Vulin najavio je da će, bude li potrebe, rasporediti i vojsku na granici. Objasnio je i da se vrlo dobro zna što je

postupak readmisije. Upravo u taj postupak uzdaju se i hrvatske vlasti, koje su dosad ilegalne imigrante uredno vraćale u Srbiju. Ako Srbija stav koji je zauzela prema Mađarskoj primjeni i na Hrvatsku, trebat će osigurati goleme smještajne kapacitete.

Na udaru izbjeglica posebno će biti dio oko Tovarnika i Bajakova, gdje ima i minski sumnjivih područja. „ Opasnost od mina sigurno neće spriječiti onoga tko je stavio život na kocku kad je odlučio preploviti Mediteran ili kad se pokušava probiti do Njemačke. Na žalost, može se dogoditi tragedija, ali Hrvatska to ne želi. Nijedan zid, nijedna žica, nikakvo minsko polje ne može spriječiti ovakve valove. Tu se mora raditi usklađeno sa svim ostalim zemljama EU, inače neće biti uspjeha“ rekao je ministar unutarnjih poslova Ranko Ostojić.

Dakle, u potpunom kaotičnom pravnom sustavu, nemogućnosti da se previde naredni događaji i potrebe da se sudjeluje u pužanju zdravstvene zaštite migrantima na njihovoj “balkanskoj ruti” prema zapadnoj europskoj, a vodeći se visokim etičkim načelima trebalo je osigurati kontinuiranu zdravstvenu zaštitu.

Hrvatska liječnička komora poslala je pismo premijeru u kojem su kazali kako su spremni svim svojim kapacitetima pomoći Vladi i resornom ministarstvu u organizaciji prijema izbjeglih osoba i njihovog nužnog zdravstvenog zbrinjavanja.

„ Komora, zajedno sa svojim članstvom koje se u ranijim prigodama iskazalo svojim stručnim radom, humanim pristupom i nesebičnim zalaganjem u zbrinjavanju osoba izravno pogođenim ratnim zbivanjima, humanitarnim katastrofama i prirodnim nepogodama, stoji Vam na raspolaganju pri planiranju svih daljnjih aktivnosti“ stoji u pismu Vladi kojeg potpisuje predsjednik Hrvatske liječničke komore dr. Trpimir Goluža.

Veliki dnevni prolaz kroz hrvatsku počeo je 15. 09. 2015.godine i država je morala nešto učiniti da se organizira tranzit u što humanijim uvjetima. Nakon lutanja i nesnalaznja

otvarani su privremeni kampovi u Čepinu, Belom manastiru, Zagrebačkom velesajmu, i napokon kao trajno rješenje kamp u Opatovcu, kojega će za vrijeme zime zamijeniti kamp u Slavanskom brodu.

Noć u Opatovcu

Liječnici primarne zdravstvene zaštite na području istočne Hrvatske bili su najpripremljeniji da odgovore na potrebu da se osigura kontinuirana zdravstvena zaštita migrantima, koji u Hrvatsku dolaze nakon nekoliko tjedana putovanja, iscrpljeni i bez zaliha lijekova. Ministarstvo zdravlja je u kampu !“Opatovac“ organiziralo prostor i opremu za rad liječničkih timova. Početak rada osigurali su timovi obiteljske medicine koji su se dobrovoljno javili da dežuraju, bez ikakvih ugovora, pitanja o naknadama i sl.

Među prvima su se dobrovoljno prijavili i radili nastavnici Medicinskog fakulteta. Osobno sam smatrao da će kampu biti najpotrebnije moje dugogodišnje iskustvo, kako u uobičajenoj ambulanti, tako i u prognaničkom naselju u Čepinu u kojemu smo brinuli o nekoliko tisuća ljudi, bez značajnijih incidenata ili komplikacija.

Uvečer, 06. 10. 2015.god. medicinski tehničar Domagoj i ja, sa još jednom liječničkom ekipom krećemo u Opatovac. Slušamo vijesti kako je prosječan noćni protok oko 5 000 ljudi. Dočekuje nas šatorsko naselje. Na ulazu u kamp, odmah pored registracijskog šatora je prva, trijažna ambulanta. Druga ambulanta je smještena unutar samog kampa. Dogovaramo se da moj tim ostane u prvoj ambulanti, jer tu pristižu hitni slučajevi. Nakon nekoliko minuta primopredaje stižu prvi autobusi i bolesni ljudi počinju masovno ulaziti u ambulantu-šator. Na brzinu organiziramo prevodioce, radi se evidencija na ulazu i počinju pregledi, dijagnostika i terapija. Lijekova i sanitetskog materijala ima dovoljno. U radu nam pomaže i tim hitne pomoći, ali samo dok ih ne pošaljemo na teren da odu po nekoga ili da nekoga odvezu do najbliže bolnice.

Otpriblike svakih 7-8 minuta stiže autobus sa 50-ak migranata, od kojih petero u prosjeku zatraži hitnu pomoć. Mi možemo obraditi jednog do dva pacijenta za koje procjenjujemo da trebaju pomoć odmah a ostale šaljemo na smještaj u kamp. Njih preuzimaju naš drugi tim i mnogobrojni volonteri. Dakle, imamo koju minutu vremena da svakog pacijenta registriramo, pregledamo, dijagnosticiramo i podijelimo terapiju. U toj masi ljudi treba pažljivo prepoznati pravo akutno stanje i posvetiti se tome pacijentu na pravi način, a istovremeno ne trošiti resurse na pacijente koji nisu akutni i hitni ali mi to eventualno nismo tako prepoznali.

Velika većina su pacijenti sa bolovima koji nisu znak težih oboljenja, već su rezultat dugog puta. Ima dosta previjanja i njege stopala zbog dugog hodanja. Vrlo malo znakova psihičkih oboljenja.

Ipak, u cijeloj toj gužvi uspjeli smo prepoznati i opskrbiti nekoliko osoba koje se nisu smjele „promašiti“ u dijagnostici: mlada žena u sedmom mjesecu trudnoće nikako nije htjela u bolnicu, ali smo je nagovorili, hitno transportirali. Rodila je sljedeću noć. Muškarac u tridesetima je došao smo po jednu tabletu za bolove. Vidjeli smo mu teško opće stanje poslali na hemodijalizu. U zadnj čes jer se nije dijalizirao posljednjih šest dana. Muškarac u pedesetima je došao zbog bolova u truhu i povraćanja. Pregledan i hitno operiran u bolnici zbog akutnog abdomena u roku od jedan sat.

U rijetkim pauzama od nekoliko minuta uspjeli smo sa volonterima Crvenog križa popiti kavu, pojesti jabuku i presložiti lijekove da što spremniji dočekamo sljedeći autobus. Te noći pristiglo je gotovo 7 000 ljudi u kamp.

Jutro je stiglo prije nego što smo se nadali. Rezultat je oko 150 pregledanih osoba, nekoliko akutnih trijažirano i hospitalizirano. Nadamo se da ništa nismo previdjeli i da svi mogu nastaviti put do sljedećeg kampa u nekoj drugoj državi.

Već je 8,20 je sati a ekipe iz Zagreba koja nas mijenja još nema. Zalutali u magli. A autobusi numorno stižu. Napokon stiže kombi sa dvije medicinske skipe. Vidno uplašeni doktori i medicinske sestre. Izuzetno su mladi. U rukama im gimene čizme, jer su na TV- u vidjeli kako svi gaze po blatu, iako je naš šator popločen čvrstim podom. Pitam ih tko ima više radnog staža da ga smjestim u trijažnu ambulantu. Taj zadatak preuzima kolega koji ima 8 mjeseci iskustva. Duplo više od kolegice. A i medicinska sestra kolege je koji mjesec starija. Bit će to vatreno krštenje!

Pozdravljamo se sa ekipom hitne pomoći. Mlada doktorica strašno umorna i iscrpljena. Ipak, zadovoljni zaključuje kako joj nipošto nije žao što je došla i da je u ovoj noći naučila više nego za cijelo vrijeme rada do sada.

Zaključak

Unatoč općoj konfuziji i očitoj nepripremljenosti za događaje ljudi se uspješno prevode iz države u državu do krajnjih odredišta. Bilo je i nekoliko vrlo diskutabilnih odluka. Vrijeme će pokazati jesu li to bile nepotrebne, preuranjene ili pravovremene odluke, prije svega mislim na zatvaranje Mađarske bodljikavom žicom.

Glavni tajnik UN-a Ban Ki-moon rekao je mađarskom predsjedniku Janošu Aderu da Mađarska mora poštivati ljudska prava izbjeglica. Dvojica čelnika sastala su se na marginama zasjedanja Opće skupštine UN-a.

Budimpešta je izložena kritikama zbog odnosa prema izbjeglicama, od kojih velik broj stiže iz Sirije koji kroz Mađarsku pokušavaju ući u EU. Ta je zemlja podigla ogradu na svojim južnim granicama kako bi zaustavila priljev izbjeglica. Ban je Aderu rekao "da razumije teškoće s kojima se Mađarska suočava", priopćio je Banov glasnogovornik nakon sastanka.

"Ipak, glavni tajnik je naglasio predsjedniku kako je važno poštivati dostojanstvo i ljudska prava u rješavanju tog pitanja", dodaje se u priopćenju.

Ministar obrane RH Ante Kotromanović poručio je u nedjelju hrvatskoj javnosti iz Opatovca da bude "strpljiva te da u svezi s izbjegličkom krizom nema nikakve bojazni za ugrozu sigurnosne situacije u Hrvatskoj.

"Pucali smo prošlih dana iz svih oružja jedni na druge, ali stanimo sada na loptu i pokažimo na ljudskoj razini da smo humani, a ne drski i bezobrazni", rekao je Kotromanović, uz poruku da nema razloga za paniku i da vlast zna što čini.

"Nema razloga za paniku. Znamo što činimo i što radimo. Organizirani smo. Država smo koja zna što hoće i mirno i hladno ćemo završiti ovaj posao koji je odgovoran i težak ali mora biti human. Hrvatska ovdje mora pokazati svoje pravo lice, a ono mora pokazati da smo odgovorni i časni", izjavio je ministar Kotromanović.

Njemačka kancelarka Angela Merkel pozvala je Nijemce da vrate duh koji je vladao tijekom ujedinjenja 1990. godine u borbi za prevladavanje izazova integriranja u društvo stotine tisuća izbjeglica i migranata. "Njemačko jedinstvo bilo je naravno jako posebno" kazala je Merkel u tjednom obraćanju javnosti, u povodu skorog obilježavanja 25 godina njemačkog ujedinjenja 3. listopada. Iako je priznala da su trenutni val izbjeglica i ujedinjenje države poprilično različiti izazovi, Merkel je kazala da će za integraciju ljudi koji bježe od rata i siromaštva trebati gotovo jednak napor cijelog njemačkog društva.

Bivši grčki ministar financija Yanis Varoufakis u BBC-ovoj je emisiji komentirao izbjegličku krizu. Varoufakis je kazao kako smo svi mi izbjeglice i ekonomski migranti.

„ Da vas podsjetim, dame i gospodo, svi smo mi izbjeglice. I svi smo ekonomski migranti. Ako bih vjerovao svojim prijateljima antropolozima, mi smo svi zapravo stigli iz Afrike, iz tog dijela svijeta“, kazao je Varoufakis.

Veliku ulogu u izbjegličkoj krizi imaju i zdravstveni djelatnici koji iz dana u dan obavljaju veliki posao u kampu u Opatovcu ali i Bapskoj i Tovarniku. Timove hitne pomoći i liječnike svakodnevno se može vidjeti na terenu i među izbjeglicama.

„ Do sada imamo zabilježeno desetak tisuća medicinskih intervencija. Većinom su to lakše intervencije ali imali smo zabilježene i teže slučajeve, pa čak i jednu reanimaciju. U hrvatskim bolnicama hospitalizirano je bilo ukupno 148 osoba među kojima najviše žena i djece“, rekla je ravnateljica Hrvatskog zavoda za hitnu medicinu te načelnica kriznog stožera ministarstva zdravstva u Opatovcu Maja Grba Bujević. Dodala je i kako je na terenu niz medicinskih djelatnika iz cijele Hrvatske, a da su svi oni javili sami da dođu ovdje na teren. Kaže i kako medicinski timovi nisu obavljali samo svoj medicinski posao nego da su pomagali gdje je trebalo, dijelili odjeću, pomagali i oblačenju djece.

„ Mogu reći da zdravstveni sustav ovdje odlično funkcionira. Tu su liječnici hitne medicinske pomoći, liječnici obiteljske medicine, epidemiolozi, DDD... Sve je pokriveno 24 sata dnevno, kaže Grba Bujević. Na terenu su dnevno tri tima koja pokrivaju Opatovac, Tovarnik i Bapsku, odnosno, 16 ljudi u svakom trenutku je angažirano. Radi se na način da se reagira po potrebi ili pak kada se na prijelazima uoče mala djeca i bebe kojima je najčešće potrebna pomoć. Najmlađi pacijent tijekom ove krize bila je beba od deset dana. Za potrebe djece osigurani su i kontejneri koji se griju. Isto tako članovi medicinskih timova zdravstvenu pomoć pružaju i pripadnicima žurnih službi na terenu. Tijekom trajanja izbjegličke krize zabilježene su i značajne donacije Svjetske zdravstvene zajednice u lijekovima za potrebe izbjeglicama. Građani su organizirano donosili lijekove s ciljem da ih daruju za potrebe liječenja izbjeglica.

Ministar zdravlja Siniša Varga rekao je da izbjeglice imaju visoku razinu zdravstvene zaštite, kao i građani. Nije bilo smrtnih slučajeva, epidemiolozi su 24 sata aktivni. Pripremaju se za respiratorne infekcije, ozeblina i ono što donosi zima. Pazi se i na nametnike, tj. radi na sprječavanju da se pojave.

Nakon svega iznosim nekoliko vlastitih impresija i osobnog viđenja događanja:

- Unatoč sveopćem kaosu, migranti su odlično organizirani. Podijeljeni u skupine od 10-30 ljudi, svaka skupina ima "vođu". To je osoba koja može komunicirati na engleskom jeziku, koja ima mogućnost komunikacije mobitelom i koja ima koordinaciju sa ostalim malim skupinama.
- Većina migranata je dobro pripremljena za dug put. Kronični bolesnici uglavnom imaju svoju terapiju, znaju od kojih bolesti boluju.
- Migranti su dosta precizno upoznati sa sustavima koji ih očekuju u različitim državama. Znaju da u Opatovcu mogu dobiti hitnu zaštitu, previjanje, lijekove, preglede svih dobnih skupina i hospitalizaciju.
- Na hospitalizaciju pristaju samo u iznimno teškim slučajevima, jer ne žele izgubiti tempo svoje skupine.
- Postoje izuzetno velike razlike u stupnju čistoće i urednosti pojedinih skupina.
- Nisu zabilježeni incidenti po tipu zaraznih bolesti, pa je svaki strah od pojave velikih epidemija bio neopravdan.
- U velikoj većini migranti su vrlo poslušno i strpljivo saslušali prijedloge i uzeli preporučenu terapiju.
- Nismo primijetili veće zloupotrebe zdravstvene službe od strane migranata.
- Postotak akutno oboljelih bio je neočekivano nizak, s obzirom na uvjete putovanja.
- Na put su, ipak krenuli uglavnom mladi i zdravi.
- Nismo primijetili niti jedno dijete u dobi 7 – 17 godina?!
- 60 -70 % migranata su muškarci u dobi 20 – 60 godina.
- Zdravstveni radnici su profesionalno obavili svoj posao bez potrebe da postavljaju pitanja: Zašto? Tko? Kako?
- Unatoč svemu prevladala su stajališta kako se radi o nesretnim ljudima kojima u datom trenutku treba pomoći. Takvom razmišljanju uveliko je pomogla situacija u kojoj je svima jasno da su migranti samo u tranzitu i ne predstavljaju dugoročniji pojedinačni problem. Za sada!

Literatura:

1. Helga Špadina; Socijalna prava migranata u Republici Hrvatskoj: pravo na pristup zdravstvenim uslugama, *Pravni vjesnik*, br 2 (251-267), Osijek, 2014.
2. Usp. General Assembly Declaration on Human Rights of Individuals Who are Not Nationals of the Country in Which they Live, A/RES/47/144(1985.), kao i druge rezolucije Opće skupštine Ujedinjenih naroda, među kojima je najvažnija Rezolucija o zaštiti migranata, Resolutions on protection of migrants, A/RES/54/166(2000.), A/RES/55/92(2000.), A/RES/56/170(2001.), A/RES/57/128(2002.), A/RES/58/190(2003.), A/RES/59/194(2004.), A/RES/60/169(2005), A/RES/61/165(2006.), A/RES/62/156(2007.).
3. UDHR – The Universal Declaration of Human Rights (Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, op.a.); ESC – European Social Charter (Europska socijalna povelja, op.a.); ICERD- International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Međunarodna konvencija o suzbijanju svih oblika rasne diskriminacije, op.a.); ICRMW – International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (Međunarodna konvencija o pravima radnika migranata i članova njihovih obitelji); CEDAW – Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Konvencija o suzbijanju svih oblika diskriminacije žena, op.a.); ICESCR – International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, op.a.); CRC – Convention on the Rights of the Child (Konvencija o pravima djeteta, op.a.)
4. Usp. European Committee of Social Rights, Conclusions XIX-2 (2009), (CROATIA), January 2010, Articles 11,13 and 14 of the Charter.
5. Complaint No.14/2003, decision on the merits of 8 September 2004.
6. European Committee of Social Rights, Conclusions XX-2 (2013), (CROATIA), Articles 11, 13 and 14 of the 1961 Charter.
7. Fundamental Rights Agency, Migrants in irregular situation: access to healthcare in 10 European Union Member States, str. 28.
8. Narodne novine 87/08., 86/09., 92/10., 105/10., 90/11., 5/12., 16/12., 86/12., 126/12., 94/13.
9. UDHR čl. 26(1), ICERD čl. 5. (e-v), ICESCR čl. 13(1, 2), 14, CRC čl. 28(1), 29(1), UNESCO Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju, čl. 3. i ECHR, Protokol I, čl. 2. RH nije ratificirala ICRMW koji određuje pravo na obrazovanje djece radnika migranata u čl. 30.
10. Fundamental Rights Agency, Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union, Comparative Report, Vienna, 2011.
11. UN General Assembly, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3, dostupna na <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36c0.htm>[pristupljeno 1. 06. 2014].

VAŽNOST I ULOGA DOJENJA KOD PRISILNIH MIGRACIJA

¹Medicinski fakultet Osijek, Sveučilište u Osijeku, Josipa Huttlera 4, HR-31000

Kontakt osoba:

Dragica Pavlović, mag. med. techn.

J. Huttlera 27, 31000 Osijek

00385/ 95 358 66 61

dragicapavlovic.os@gmail.com

Sažetak

Tijekom prisilnih migracija dojenje je intervencija kojom se spašavaju životi. Dojenje je proces u kojem žena hrani svoje dijete mlijekom iz svojih grudi. Dokazani su brojni povoljni učinci dojenja na zdravlje djeteta ali i na zdravlje majke koja doji svoje dijete. Dojena djeca su zaštićena od bolesti (proljeva, respiratornih bolesti i dehidracije) koje su najčešći uzrok smrtnosti djece u kriznim situacijama. Velik problem u prisilnim migracijama je i nekontrolirana podjela mliječnih formula koja često dovodi do smrtnosti kod djece.

Zbog postojanja mitova vezanih uz dojenje u kriznim situacijama velik broj majki prestaje dojit, no odgovarajućom pomoći i podrškom savjetnica za dojenje to je moguće spriječiti. Savjetnice za dojenje su osobe koje su prošle određenu edukaciju, a zaštitu majki i djece provode kroz program pomoći i podrške u dojenju i pravilnoj ishrani dojenčadi i male djece u kriznim situacijama.

Ključne riječi: migracije, dojenje, krizne situacije

Summary

THE IMPORTANCE AND THE ROLE OF BREASTFEEDING IN FORCED MIGRATIONS

During the forced migrations breastfeeding is an intervention that can save lives. Breastfeeding is a process where woman feeds her child with the milk from her breasts. Numerous beneficial effects of breastfeeding to the child's health and a health of the mother are proven. Breastfed babies are protected from various diseases (diarrhea, respiratory diseases and dehydration) which are the most common cause of death for children in crisis situations. Also, the big problem during the forced migrations is uncontrolled distribution of formula food which often leads to child mortality.

Due to the existence of myths related to breastfeeding in emergencies, a large number of mothers during the crisis situations stops with breastfeeding. With the appropriate help and support this can be prevented. Lactation consultants are persons who are specially educated in breastfeeding, and through the program of assistance and support to breastfeeding and nutrition of infants and young children in crisis situations they protect mothers and children.

Key words: migration, breast-feeding, crisis situations

VAŽNOST I ULOGA DOJENJA KOD PRISILNIH MIGRACIJA

Uvod

Migracija je pojam kojim se opisuje fizičko kretanje ljudi iz jednog mjesta u drugo. Najčešće se odvija u velikom grupama i preko dosta udaljenih područja. Osobe koje se nalaze u migraciji nazivamo migranti. Razlikujemo osobe koje se iseljavaju iz nekog područja zovemo ih iseljenici ili emigranti, a osobe koje se doseljavaju u neko područje nazivamo doseljenici ili imigranti. Tijekom povijesti događale su se brojne migracije koje su bile dobrovoljne ili prisilne (1).

Danas obično razlikujemo četiri glavna tipa migracija a to su: sezonske migracije (vezane uz godišnji odmor ili poljoprivrednu djelatnost), migracije iz sela u grad (najčešća u zemljama u razvoju), migracije iz urbanih u suburbana područja (vezana uz zemlje u razvoju) najčešće zbog visokih troškova života u gradu i nižom kvalitetom života te međunarodna migracija koja isto tako može biti dobrovoljna ili prisilna(1).

Uzroci migracija mogu biti prirodni, društveni i ekonomski. Prirodne migracije se najčešće događaju zbog prirodnih katastrofa, vremenskih nepogoda te raznih epidemija. Društvene migracije nastaju najčešće zbog političke nestabilnosti, ratova i vjerske nesnošljivosti dok se ekonomske migracije najčešće događaju zbog težnje za boljim uvjetima života, do kojih je dovela glad i siromaštvo.

Kao posljedica migracija često dolazi do promjena u naseljenosti stanovništva, odnovo dolazi do prenapučenosti gradova, osobito velikih i do smanjivanja stanovništva u ruralnim područjima a isto tako dolazi do povećanja stanovništva u velikim razvijenim zemljama a nerazvijene zemlje gube velik broj radno sposobnog stanovništva.

Osim što migracije mogu biti unutarnje i vanjske, ekonomske i neekonomske, dobrovoljne i prisilne one mogu biti i privremene i trajne. U današnje vrijeme velik broj ekonomskih i društvenih migracija postaju trajne i jako mijenjaju strukturu stanovništva na pojedinim područjima.

Dojenje

Dojenje je proces u kojem žena hrani novorođenče mlijekom iz svojih grudi. Unatrag nekoliko milijuna godina žene su svoju mladunčad hranile na dojci. Dojenje je omogućilo preživljavanje ljudskoga roda tijekom više milijuna godina, koliko postoji ljudska vrsta (2). Zadnjih 70-ak godina doji sve manje žena, a prehrana adaptiranim kravljim mlijekom postaje sve značajnija, kako u razvijenim tako i u nerazvijenim zemljama. Hambraeus to naziva "jednim od najvećih nekontroliranih bioloških eksperimenata na svijetu"(2).

Novorođenčad ima razvijene reflekse sisanja i gutanja, a majčino mlijeko osigurava uspješnu adaptaciju djeteta na samostalan život. Dojke žene još tijekom trudnoće pripremaju se za stvaranje mlijeka. Od rođenja pa do kraja prvog mjeseca života mijenja se i sastav i

količina izlučenog mlijeka. Prvo mlijeko, koje se izlučuje tijekom tri dana, nazivamo kolostrum, nakon njega sljedećih 3 – 14 dana izlučuje se prijelazno mlijeko koje nakon toga prelazi u zrelo mlijeko, koje količinom i kvalitetom potpuno zadovoljava djetetove potrebe u prvih šest mjeseci života(2, 3).

Žene su nekoliko milijuna godina hranile svoju djecu na dojci. Tisućama godina kroz povijest, od postanka ljudske vrste, majke su nosile djecu uza se (bilo na rukama ili privezane za tijelo raznim pomagalicama poput marama, traka i sl.) i dojile ih svaki čas na njihovo traženje. Takav odnos između majke i djeteta osiguravao je djetetu hranu, toplinu, zaštitu, odgoj i socijalnu stimulaciju(2). Potaknuti sve većim opadanjem stope dojenja, kako u razvijenim tako i u nerazvijenim zemljama, SZO i UNICEF pokrenuli su brojne akcije povratka dojenju. 1989. godine donijeli su svoje stavove o zaštiti, poticanju i podupiranju dojenja te preporuke za promicanje dojenja u rodilištima i na odjelima za novorođenčad u obliku "Deset koraka do uspješnog dojenja"(4). SZO, UNICEF i Američka pedijatrijska akademija u svojim najnovijim preporukama zalažu se za isključivo dojenje do 6 mjeseci dojenačke dobi, a potom nastavak dojenja uz odgovarajuću dohranu krutim namirnicama najmanje do navršenih godinu dana, odnosno dvije godine pa i duže, dok god to majka i dijete žele(5, 6, 7, 8).

Davanje djeci bilo kojih drugih napitaka ili hrane osim majčinog mlijeka, davanje duda varalica, ograničavanje broja podoja kao i ograničavanje vremenskog rasporeda i trajanja podoja ometaju hranjenje isključivim dojenjem(9).

Korisni učinci dojenja za dijete

Dokazani su brojni povoljni učinci dojenja na zdravlje djeteta, ono ima i stimulativan učinak na razvoj obrambenog sustava djeteta. Djeca koja su dojena manje obolijevaju od upala probavnog, mokraćnog i dišnog sustava, upala srednjeg uha, manja je učestalost pojave alergijskih bolesti (astme i egzema), manji rizik od pojave nekrotizirajućeg enterokolitisa.

Postoje dokazi da dojena djeca imaju manji rizik od pojave leukemije i limfoma u dječijoj dobi. Dojena djeca također imaju manji rizik od šećerne bolesti ovisne o inzulinu i manji rizik od sindroma iznenadne dojenačke smrti (SIDS). Dojenje djetetu daje osjećaj topline, sigurnosti i zaštićenosti.

Dokazano je da dojena djeca imaju i veću inteligenciju(5). Postoje podatci koji govore da je u skupini nedojene djece utvrđen veći broj pretile dojenčadi što ukazuje na preventivni utjecaj isključivog dojenja na pretilost(10). Dojenje povoljno utječe i na oralno zdravlje djece pa tako dojena djeca imaju manju učestalost malokluzije (nepravilnog izrasta zubi i /ili pomećaja odnosa donje i gornje čeljusti) i karijesa.

Korisni učinci dojenja za majku

Dojenje je važno i za zdravlje žene, pa tako žene koje doje imaju manju vjerojatnost pojavljivanja predmenopauznog raka dojke i određenog oblika raka jajnika, endometriozе i vjerojatno manji rizik od pojave osteoporozе u kasnijoj životnoj dobi.

Dojenje, kroz hormonske učinke, smanjuje krvarenja nakon poroda pa time i pojavu slabokrvnosti. Isto tako utječe na smanjivanje maternice nakon poroda. Brži gubitak i vraćanje poželjne tjelesne težine nakon poroda ženama je od iznimne važnosti i upravo im dojenje može pomoći i u tome jer se njime svakodnevno gubi oko 200 kcal, a preduvjet za gubitak je i normalan dnevni kalorijski unos hranom(3).

Žene koje doje svoju djecu imaju manji rizik od pojave šećerne bolesti tipa II, povišenog krvnog tlaka, kardiovaskularnih bolesti te reumatoidnog artritisa. Dojenje pomaže i u ostvarenju emocionalne veze između majke i djeteta i time povoljno utječe na psihičku stabilnost majke, dojenje je zaštitni faktor za nastanak simptoma postpartalne depresije(11).

Dojenje tijekom kriznih događaja

Tijekom kriznih događaja kao što su i prisilne migracije djeca su najranjivija skupina stanovništva. Smrtnost djece povećava se od 2 do 70% u odnosu na prosječnu, a najčešće je uzrokovana proljevima, neuhranjenošću i bolestima dišnog sustava.

Dojenje je intervencija koja spašava živote. Dojenjem su zaštićena novorođenčad i dojenčad jer se njihova prehrana prvenstveno bazira na majčinom mlijeku. Poznato je da tijekom prvih šest mjeseci djetetova života preporuča se isključivo dojenje, dojenje bez uzimanja druge tekućine i hrane.

U tako teškim situacijama majke dojeći svoju djecu štite ih od zaraza i daju im čistu, sigurnu i uvijek dostupnu hranu. Osim prehranbene, dojenje ima i veliku imunološku ulogu i štiti od zaraznih i respiratornih bolesti te od dehidracije i tako djeci spašava živote. Dojenje je od velike važnosti u ovakvim uvjetima. Rizici nedojenja i hranjenje adaptiranim mlijekom u izvanrednim uvjetima češće dovode do infekcija. Uzrok infekcija kod djece može biti i onečišćenje adaptiranog mlijeka, nedostatak čiste pitke vode, energije, nedostatak čistih bočica i dudica za hranjenje djece.

UNICEF je objavio podatak da u posljednjih desetak godina u četrnaest zemalja svijeta koje su bile pogođene katastrofama i ratovima, stopa dojenja je porasla za 20%.

Mitovi o dojenju tijekom kriznih događaja

Često puta zbog mitova koja su vezana uz dojenje u kriznim situacijama majke prestaju dojitii svoju djecu. Najčešći mit je da pothranjena žena ne može dojitii svoje dijete. Umjerena pothranjenost ne utječe ili vrlo malo utječe na proizvodnju mlijeka. Takvu majku je potrebno nahraniti i dati joj dovoljno tekućine te osigurati mirnu okolinu za dojenje(12).

Drugi mit vezan je uz stres, tj. da stres dovodi do smanjene produkcije mlijeka. Opće poznato je da stres ne utječe na produkciju mlijeka no može dovesti do smanjenog otpuštanja

mlijeka iz dojke. Majke koje doje imaju nižu razinu hormona stresa. Majkama koje su u stresu potrebno je smanjiti razinu stresa osiguravajući im sigurne uvjete za njih i njihove obitelji i jako je bitno ne razdvajati obitelji(12).

Iz toga je vidljivo koliko su potrebne savjetnice za dojenje (IBCLC) koje su obučene da u kriznim situacijama majkama pruže pomoć i podršku, ali isto tako da pomognu drugim zdravstvenim djelatnicima i volonterima edukacijom o dojenju.

Jedan od mitova je i da majka koja je prestala dojiti ne može nastaviti dojiti svoje dijete. Uz odgovarajuću pomoć i podršku savjetnica za dojenje moguće je napraviti relaksaciju i majka može ponovno nastaviti dojiti svoje dijete.

Velik problem u kriznim situacijama su nekontrolirane podjele donacija mliječnih formula koje mogu dovesti do prestanka dojenja čime se i povećava opasnost od pojave bolesti i umiranja.

Uloga savjetnica za dojenje u kriznim situacijama

U pružanju pomoći i podrške majkama koje doje u kriznim situacijama najbolje mogu pomoći stručno osposobljene osobe kao što su IBCLC savjetnica za dojenje. IBCLC – International Board Certified Lactation Consultant znači Međunarodno certificirana savjetnica za dojenje.

IBCLC je najčešće zdravstveni djelatnik koji se specijalizirao/la za brigu o kliničkim aspektima dojenja. Savjetnice rade u raznolikim sredinama zdravstvene skrbi, uključujući bolnice, pedijatrijske ordinacije, laktacijske ambulante, ordinacije obiteljske medicine, zdravstvenim fakultetima, ginekološkim ordinacijama itd.

U svijetu ima 22736 IBCLC savjetnica u 81 zemlji, u Hrvatskoj ih ima 28. Ispit za stjecanje zvanja IBCLC savjetnica za dojenje održava se jednom godišnje diljem svijeta a od 2009 godine može se polagati i u Hrvatskoj (13).

Svojim savjetima pomažu majkama prijevremeno rođene djece, majkama blizanaca i trojki, majkama djece s poteškoćama u razvoju da uspješno uspostave i dorže laktaciju. Educirane su i za poteškoće koje se javljaju u dojenju u kriznim situacijama.

Za potrebe pružanja pomoći i podrške majkama u kriznim situacijama potrebne su savjetnice koje znaju prepoznati i procijeniti potrebe majki i njihove djece, koje znaju osigurati podršku i savjetovati majke te podizati svijest o najboljem načinu hranjenja dojenčadi i male djece.

Savjetnica koja želi raditi i pružati pomoć majkama u kriznim situacijama mora biti otvorena za timski rad i suradnju s ostalima volonterima i osobljem u izbjegličkim kampovima.

Potrebno je da bude spremna na rad u težim uvjetima i da ima pozitivan pristup radu u stresnom okruženju. Mora biti tolerantna i poštivati druge kulture, vjere, običaje te čuvati diskreciju svojih korisnika(14).

Savjetnice moraju biti i spremne na učenje te biti strpljive, ljubazne i tople u komunikaciji. Poznavanje engleskog jezika ili nekog drugog stranog jezika može pomoći za lakše sporazumijevanje.

Osim savjetovanja i pružanja pomoći i podrške u dojenju od savjetnica se očekuje i da osiguraju prostor u kojem će boraviti majke s djecom te osiguranje osnovnih sredstava za osnovne potrebe (odjeća, obuća, higijenske potrebštine, pelene).

Često puta u kriznim situacijama neće se moći osigurati voda za piće, neće biti dostupno osnovno higijensko okruženje a pranje i dezinfekcija pribora za hranjenje mliječnom formulom neće biti moguća. U takvim situacijama savjetnice moraju poduzeti brojne akcije koje će biti podrška dojenju. Obitelji ne treba razdvajati, potrebno im je osigurati siguran prostor za boravak i savjetovanje, majke se moraju uvjeriti u dobrobiti njihovog mlijeka na zdravlje djeteta.

Tijekom kriznih situacija kod prisilnih migracija dojenje je najsigurniji način prehrane za svako dijete. Majčino mlijeko je dostupno, ne zavisi od zaliha, štiti dijete od infekcija posebno proljeva i respiratornih infekcija, idealne je temperature i pomaže u prevenciji od podhlađenja. Hormoni koji se stvaraju za vrijeme dojenja smanjuju stres i anksioznost kod majki.

Savjetnice za dojenje moraju znati i druge uputiti u negativne strane hranjenja djece mliječnim formulama. Postoji mogućnost potrošnje zaliha te da jedno vrijeme neće biti dostupno, mliječne formule se mogu kontaminirati u transportu, može doći do pogreške prilikom pripremanja, i voda može biti kontaminirana. Često puta ne postoji mogućnost pranja i dezinfekcije bočica i dudica a nepostojanje električne struje dovodi do nemogućnosti čuvanja gotovih pripravaka mliječnih formula u hladnjaku.

Zaključak

Tijekom povijesti događale su se brojne migracije ljudi s jednog područja u drugo, često i preko velikih udaljenosti i u velikim grupama. Uzroci migracija mogu biti različiti no najteže su prisilne migracije koje se događaju zbog rata ili elementarnih nepogoda. Djeca su najugroženija skupina populacije tijekom migracija. Dojenje je intervencija kojom se spašavaju životi djece. Osim prehrambene, dojenje ima i veliku imunološku ulogu i štiti od zaraznih i respiratornih bolesti i dehidracije. Odgovarajućom pomoći i podrškom savjetnica za dojenje može se produljiti vrijeme dojenja kod majki koje su u migraciji. Svaka savjetnica mora imati izgrađen pozitivan stav prema dojenju i osnovno poznavanje prakse prehrane dojenčadi i male djece.

Literatura

1. <https://sh.wikipedia.org/wiki/Migracija>
2. Mardešić D. Pedijatrija. Zagreb: Školska knjiga; 2005.
3. Grgurić J, ur. Dojenje. Priručnik za zdravstvene djelatnike. Zagreb: Graf-His; 1999.
4. Pavičić Bošnjak A. Grupe za potporu dojenju. Čakovac: Zrinski; 2000.
5. Stanojević M, ur. Priručnik za predavače na trudničkim tečajevima. Zagreb: Tiskara Reprint d.o.o; 2010.
6. Pavičić Bošnjak A, Batinica M. Rezultati promicanja dojenja u skupinama za potporu dojenju na području Međimurja. *Pediatr Croat* 2004.vol .48, br.4
<http://www.paedcro.com/index.php/hr/281-281>
7. Pavičić Bošnjak A, Grgurić J. Dojenje: ne samo nutritivni, već i razvojni čimbenik. Hrvatski zavod za javno zdravstvo; Odsjek za neonatologiju, Klinika za ženske bolesti i porode, Klinička bolnica „Merkur“, Zagreb 2005.vol.1, br.2.
<http://www.hczj.hr/old/clanak.php?id=12479>
8. Martin- Iglesias S, del- Cura- Gonzalez I, Sanz-Cuesta T, Canedo Arguelles CA, Rumayor-Zarzuelo M., i sur. Effectiveness of an implementation strategy for a breastfeeding guideline in Primary Care: cluster randomised trial. *BMC Fam Pract.*201; 12:144.
9. UNICEF. Priručnik za provođenje inicijative „Rodilište prijatelj dijece“. Zagreb: Kratis d.o.o; 2007.
10. WHO. Global strategy for infant and young child feeding. Geneva: WHO;2003.
11. Zelkowitz P. i sur. Psychosocial stress moderates the relationships between oxytocin, perinatal depression, and maternal behavior. *Horm Behav.* 2014; 66(2): 351-60.
12. http://www.worldbreastfeedingweek.net/wbw2009/images/serbian_2009actionfolder.pdf
13. Zakarija Grković i sur. Suvremena saznanja o laktaciji i dojenju. Priručnik za pripremu IBLCE ispita. Split :2015.
14. <http://www.roda.hr/udruga/events/dogadanja/savjetnice-za-podrsku-u-dojenju-u-kriznim-situacijama-poziv.html>

PRIKAZ SLUČAJA: MOGUĆNOSTI ZBRINJAVANJA HITNOG STANJA IMIGRANTA

¹Docent, Evropski univerzitet Brčko distrikt

²Dom zdravlja Osijek; Zavod za dentalnu medicinu

Sažetak

U Hrvatskoj se zdravstvena zaštita za migrante organizira kao primarna zdravstvena zaštita, sa mogućnošću hospitalizacije za svakoga tko ima opravdane indikacije. Zaštita trudnica predstavlja naročito kompliciran problem. Trudnice uglavnom nemaju nikakvu medicinsku dokumentaciju, vrlo nerado pred strancima govore o trudnoći i komplikacijama, vrlo često inzistiraju da onaj tko ih pregledava bude ženskog spola, a obično se traži i prisustvo nekoga od članova obitelji.

Rezolucija Vijeća Europe broj 1509 iz 2006. godine o ljudskim pravima migranata nereguliranog boravišnog statusa izrijeком navodi da bi takvim migrantima države trebale omogućiti usluge hitne zdravstvene skrbi (čl. 13.2) i ističe potrebu uvođenja holističkog pristupa zdravstvenoj skrbi koji bi bio prilagođen posebnim potrebama osjetljivih grupa (migranata), kao što su djeca, osobe s tjelesnim invaliditetom, trudnice i starije osobe.

Problemi koji nastaju kada se pojavi trudnoća kao i problem razdvajanja obitelji, nisu medicinski, ali pokazuju kako problemi migranata vrlo često nisu jednostavni. Za njihovo rješavanje potrebno je puno pažnje, poznavanje i poštivanje tradicije, kao i suradnja više institucija i sustava.

Ključne riječi: migranti, trudnoća

CASE : THE POSSIBILITY OF WASTE EMERGENCY IMMIGRANTS

Summary

In Croatia, health care for migrants is organized as primary health care, with the possibility of hospitalization for anyone who has reasonable indication. Protecting pregnant women is a particularly complicated problem. Pregnant women usually have no medical records, very reluctant to speak to strangers about pregnancy and complications, often insist that whoever inspects them to be female, and usually requires the presence of a family member.

Council of Europe Resolution 1509 of 2006 on the human rights of migrants unregulated residence status explicitly states that such migrants countries should provide services emergency medical care (art. 13.2) and emphasizes the need to introduce a holistic approach to health care that would be tailored to the specific needs of vulnerable groups (migrants), such as children, people with physical disabilities, pregnant women and the elderly.

The problems that arise when the pregnancy will be shown as well as the problem of separation of families, not medical, but show that the problems of migrants is often not easy. To address them need a lot of attention, understanding and respect for tradition, as well as the cooperation of several institutions and systems.

Key words: migrants, pregnancy

Uvod

Pravo na najveći mogući standard zdravstvene skrbi jedno je od temeljnih ljudskih prava. Iako je ostvarenje prava na hitnu zdravstvenu skrb univerzalno pravo koje bi trebalo biti potpuno neovisno o boravišnom statusu korisnika, u praksi se pristup nužnim zdravstvenim uslugama uvjetuje opsegom socijalnog osiguranja, državljanstvom korisnika, zakonitim boravištem ili zaposlenjem, evidencijom u registrima lokalnih jedinica samouprave ili drugim uvjetima. Takvim postupanjem države zaposlenja ili boravišta migranata faktički isključuju određene kategorije radnika migranata od prava pristupa zdravstvenim uslugama. Republika Hrvatska je pristupanjem svim najvažnijim instrumentima međunarodne zaštite ljudskih prava, kao i pristupanjem Europskoj uniji prihvatila međunarodne i regionalne pravne obveze koje mora u vidu posebnih prava inkorporirati u svoje nacionalne zakonodavstvo. U području socijalnih prava migranata u Republici Hrvatskoj, pozitivni propisi još uvijek nisu usklađeni s međunarodnim pravnim obvezama i mogu rezultirati ograničavanjem ili onemogućavanjem pristupa zdravstvenim uslugama

Rezolucija Vijeća Europe broj 1509 iz 2006. godine o ljudskim pravima migranata nereguliranog boravišnog statusa izrijekom navodi da bi takvim migrantima države trebale omogućiti usluge hitne zdravstvene skrbi (čl. 13.2) i ističe potrebu uvođenja holističkog pristupa zdravstvenoj skrbi koji bi bio prilagođen posebnim potrebama osjetljivih grupa (migranata) kao što su djeca, osobe s tjelesnim invaliditetom, trudnice i starije osobe. Vijeće Europe je Rezolucijom 1811 o zaštiti migrantica na tržištu rada pozvalo države članice da migranticama nereguliranog boravišnog statusa dodijele pravo na potpuni pristup zdravstvenoj zaštiti. Ujedinjeni narodi su usvajanjem Preporuke br. 26 istaknuli da je određivanje neopravdano visokih cijena zdravstvenih usluga ili uvjetovanje korištenja tih usluga obveznim osiguranjem oblik diskriminacije migrantica koji ugrožava njihovo zdravlje, a posebno je zabrinjavajuće ako se to događa u području zaštite reproduktivnog zdravlja.

Zbog neusklađenih nacionalnih zakonodavnih odredbi i njihove različite provedbe, što može ograničiti dostupnost zdravstvenih usluga migrantima nereguliranog boravišnog statusa, Europski parlament je u veljači 2011. godine usvojio Rezoluciju o zdravstvenim nejednakostima u kojoj je istaknuto da države članice ni zakonodavno ni u praksi migrantima nereguliranog boravišnog statusa nisu omogućile jednak pristup zdravstvenoj zaštiti, te ih je pozvao i potaknuo na ravnopravno pružanje zdravstvenih usluga toj kategoriji migranata (Preambula AD4 i čl. 5). Istovremeno, Rezolucija je pozvala države članice i na procjenu mogućnosti propisivanja zdravstvene skrbi za migrante nereguliranog boravišnog statusa u nacionalnim zakonodavstvima (Rezolucije), kao i na fokusiranje na potrebe posebno ugroženih skupina, među kojima su i određene kategorije migranata (čl. 4.), s posebnim naglaskom na zdravstvene potrebe migrantica. Parlament je naglasio da države članice moraju trudnicama i djeci omogućiti korištenje socijalnih davanja i pružiti im socijalnu zaštitu bez obzira na boravišno-pravni status (čl. 22.). Ovaj je zahtjev u skladu s međunarodnim pravnim instrumentima koji su postavili standarde prema kojima bi države

članice morale osigurati preporođajne i postporođajne zdravstvene usluge ženama bez obzira na njihov boravišno-pravni status, među kojima je zasigurno najprominentnija Konvencija o zabrani diskriminacije žena, koja taksativno zahtijeva od država članica pružanje svih potrebnih zdravstvenih usluga u vezi s trudnoćom, porodom i postporođajnim razdobljem te pružanje besplatnih usluga gdje god je to neophodno, uz osiguranje odgovarajuće prehrane tijekom trudnoće i dojenja (čl. 12.).

Zbog različitog opsega pristupa zdravstvenim uslugama i uvjeta koji se postavljaju pružateljima zdravstvenih usluga u pogledu obveze prijavljivanja neregularnosti boravišnog statusa, koji se značajno razlikuju između država članica, a uzimajući u obzir rodno specifične zdravstvene potrebe migrantica kao što su prenatalna, natalna i postnatalna skrb, Europski parlament je u veljači ove godine usvojio Rezoluciju o migranticama nereguliranog boravišnog statusa. Među razlozima usvajanja Rezolucije posebno je istaknuta potreba migrantica za hitnom medicinskom pomoći koja rezultira iznimno visokim računima za usluge bolničkog liječenja zbog kojih se migrantice nereguliranog boravišnog statusa odlučuju na porod kod kuće, izlažući se time neproporcionalnom riziku zbog nedostatka liječničke ili stručne pomoći. Rezolucija je upozorila države članice na potrebu razdvajanja zdravstvenih politika od imigracijskih kontrola i zatražila da se suzdrže od nametanja obveze prijavljivanja neregularnosti boravišnog statusa za zdravstvene djelatnike i škole. Parlament je Rezolucijom potaknuo države članice na omogućavanje potrebne i rodno osvijestene zdravstvene skrbi migranticama.

Rasprava

Tražitelji azila u Republici Hrvatskoj i stranci pod privremenom zaštitom imaju pravo na hitnu medicinsku pomoć, dok zakon jamči da će se “tražitelju azila koji je bio izložen mučenju, silovanju ili drugim teškim oblicima nasilja, kao i tražitelju azila sa specifičnim zdravstvenim potrebama pružiti potrebna zdravstvena zaštita vezana za specifično zdravstveno stanje, odnosno posljedice prouzročene navedenim djelima” ali samo u skladu s pravilnikom koji bi trebao definirati opseg prava na zdravstvenu zaštitu. (čl. 20.). Opseg zdravstvene zaštite stranaca pod privremenom zaštitom nije posve usklađen s opsegom prava koja im jamči čl. 91. Zakona o azilu prema kojem će se strancima pod privremenom zaštitom osigurati „hitna medicinska pomoć, a za ranjive skupine odgovarajuća medicinska i druga pomoć.“

Prikaz slučaja

Na teritorij Republike Hrvatske migranti stižu nakon desetak ili više dana iscrpljujućeg putovanja preko nakoliko država. Na svom putu suočili su se sa vrlo različitim pristupima u postupcima pružanja zdravstvene zaštite. U Hrvatskoj se zdravstvena zaštita za

migrante pokušala organizirati tako da svima bude omogućen pregled i pomoć. Organizirana je primarna zdravstvena zaštita, sa mogućnošću hospitalizacije za svakoga tko ima opravdane indikacije. Zaštita trudnica predstavlja naročito kompliciran problem. Trudnice uglavnom nemaju nikakvu medicinsku dokumentaciju, vrlo nerado pred strancima govore o trudnoći i komplikacijama, vrlo često inzistiraju da onaj tko ih pregledava bude ženskog spola, a obično se traži i prisustvo nekoga od članova obitelji. Nadalje, svaki postupak sa trudnicom može značiti njeno zadržavanje, što odmah implicira i razdvajanje od obitelji koja nastavlja svoj imigrantski put prema zapadu.

Nakon dolaska jednog od mnogobrojnih autobusa u izbjeglički kamp, u grupi migranata koji su zatražili medicinsku pomoć bila je i mlađa ženska osoba. Na pitanje što je boli pokazuje na trbuh. S obzirom da je noć i vrlo je hladno, odjevene je višeslojno i zagrnuta u nekoliko ogrtača. Zato medicinski tehničar traži da pacijentica skine veći dio odjeće kako bi mogla biti pregledana. Ona to dosta nervozno i energično odbija, ali pokazuje na donji dio trbuha, grči se od bolova. Dolazi nekoliko članova obitelji koji dosta žustro međusobno diskutiraju. Na kraju prevoditelj traži da dođe doktorica. Doktorica dolazi i zahtijeva da ostane nasmo sa pacijenticom i prevoditeljem, kako bi mogla obaviti pregled. Nakon novih pregovora prevoditelj odlazi a u boks za preglede dolazi starija gospođa. Doktorica shvaća da je to pratnja. Napokon se žena svlači, ali su grčevi sve jači i iskazuje simptome vrlo bolnog stanja. Kod pregleda trbuha jasno se vidi da je žene trudna, i to najmanje sedam mjeseci. Na svako spominjanje trudnoće i pacijentica i pratnja vrte glavom. Glasno komentiraju i time privlače pažnju i ostalih članova pratnje koji su ostali u blizini. Doktorica uz puno muke ipak pregledava pacijenticu, ali samo vanjskim pregledom, jer ginekološki pregled se u prihvatnom centru niti ne može obaviti.

Najznačajniji postupak – anamnezu, odnosno dobivanje podataka od pacijentice o tijeku i eventualnom praćenju trudnoće, ne može se provesti. Pacijentica inzistira da joj se daju neki lijekovi protiv bolova kako bi mogla nastaviti put. Doktorica mora vrlo brzo donijeti odluku. Zbog trudnoće ne može ordinirati terapiju koja bi bila primjerena snažnim bolovima. Trudnoća je dovoljno uznapredovala da su moguće mnoge komplikacije. Moguć je i prijevremeni porod. Zbog procjene da je stanje vrlo ozbiljno odlučuje se za kompromis i traži da pacijentica neko vrijeme ostane u prostoru ambulante na promatranju. Pacijentica nevoljko pristaje, a članovi njene zajednice i dalje sa puno zanimanja prate situaciju. Doktorica se posvećuje drugim pacijentima, a jednoj medicinskoj sestri daje u zadatak da stalno prati trudnicu. Nakon tridesetak minuta sestra zove i prenosi doktorici informaciju da je trudnici pukao vodenjak. To je znak za uzbunu. Uslijediti će porod i trudnicu treba hitno transportirati u najbližu bolnicu.

Podiže se tim sanitetskog prijevoza, osigurava se pratnja, i traži se hitan transport. Iz iskustva se zna da sa migrantima u transport uvijek ide u pratnju barem jedna osoba iz obitelji i jedna osoba koja može komunicirati na engleskom jeziku. Pregovori oko pratnje traju dvadesetak minuta. Medicinski tim shvaća da je sve u vezi trudnoće ove žene vrlo konspirativno i podložno internim tradicijama, ali znaju i da se ženi i djetetu mora hitno pružiti adekvatna pomoć. Prevoditelj u cijeloj situaciji nije od prevelike pomoći, jer očito vrlo pažljivo bira kome će i na koji način prenijeti određene informacije. Na kraju, trudnica se

hitno transportira. Po završetku radnog dana u kamp stiže informacija da je žena rodila, prijevremenim porodom. Maleni Abdulah će morati ostati neko vrijeme u bolnici, ali ima velike šanse da i dijete i majka budu dobro. Problemi koji su nastali sa upitnicima oko trudnoće i očinstva kao i problem razdvajanja obitelji, jer su svi ostali nastavili put, nisu medicinski, ali pokazuju kako problemi migranata vrlo često nisu jednostavni. Za njihovo rješavanje potrebno je puno pažnje, poznavanje i poštivanje tradicije, kao i suradnja više institucija i sustava.

Zaključak

Opseg zdravstvenih usluga za migrante reguliranog stalnog i privremenog boravišta koji su zakonito zaposleni u Republici Hrvatskoj identičan je državljanima. Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju (N. N. br. 80/13., 137/13.) propisuje da stranci koji imaju dozvolu stalnog boravišta i EU državljani moraju biti obvezatno zdravstveno osigurani, osim ako međunarodni ugovori ili posebni zakoni ne propisuju drugačije. Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju i zdravstvenoj zaštiti stranaca usvojen 2013. godine proširuje personalni obuhvat obveze obveznog zdravstvenog osiguranja na članove obitelji stranaca s odobrenim stalnim boravkom u Republici Hrvatskoj, državljane drugih država članica Europske unije koji imaju odobren privremeni boravak u Republici Hrvatskoj pod uvjetom da nisu obvezno zdravstveno osigurani u jednoj od država članica i državljane države koja nije država članica Europske unije na privremenom boravku u Republici Hrvatskoj, ako Uredbom (EZ) br. 883/2004., kako je posljednji put izmijenjena Uredbom (EU) br. 1124/2012., međunarodnim ugovorom, odnosno posebnim zakonom nije drukčije određeno.

Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju u čl. 5. proširuje personalni obuhvat obveznog zdravstvenog osiguranja na državljane trećih država s dozvolom privremenog boravka koji su zakonito zaposleni, a na temelju radnog odnosa kod poslodavca sa sjedištem u RH ili na temelju obavljanja gospodarske, odnosno profesionalne djelatnosti u RH, ako su ispunjeni uvjeti prema posebnim propisima koji uređuju pitanje boravka i rada stranaca u RH i ako propisima Europske unije, odnosno međunarodnim ugovorom nije drukčije određeno. Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju i zdravstvenoj zaštiti stranaca proširuje obvezu prijave i plaćanja zdravstvenog osiguranja i na strance na privremenom boravku u Republici Hrvatskoj neovisno o svrsi odobrenja boravka, ukoliko im zdravstveno osiguranje ili zdravstvena zaštita nije osigurana po drugoj osnovi, osim stranaca koji pohađaju srednjoškolsko obrazovanje ili studiraju, a posjeduju dokaz o osiguranju od rizika korištenja zdravstvene zaštite za vrijeme privremenog boravka u Republici Hrvatskoj.

Prema odredbama čl. 54. i 96. Zakona o strancima, jedan od uvjeta odobrenja privremenog i stalnog boravka je regulirano zdravstveno osiguranje koje se dokazuje prije odobrenja boravišnog statusa u Republici Hrvatskoj. Na drugoj strani, Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju i zdravstvenoj zaštiti stranaca u čl. 6. postavlja obvezu prijave

obveznog zdravstvenog osiguranja za strance na privremenom boravku u roku od „osam dana od dana odobrenog privremenog boravka, odnosno od dana izvršnosti odluke o privremenom boravku.“ Potpuno je nejasno kako će se strancu odobriti boravišni status bez zadovoljavanja svih uvjeta iz čl. 54. Zakona o strancima, a još je nejasnije zašto su odredbe dvaju zakona proturječne i neusklađene.

Strancu na privremenom boravku u Republici Hrvatskoj koji nije uplatio doprinos za obvezno zdravstveno osiguranje za najmanje 30 dana ograničava se opseg prava iz obveznoga zdravstvenog osiguranja na pravo na hitnu medicinsku pomoć, tj. na pružanje dijagnostičkih i terapijskih postupaka koji su nužni u otklanjanju neposredne opasnosti po život i zdravlje. Puni opseg prava iz zdravstvene zaštite uspostavlja se unaprijed, od dana podmirjenja dužnog iznosa doprinosa s pripadajućim kamatama. Smatramo da je ova zakonska formulacija nepotpuna jer ukoliko doprinose za zdravstveno osiguranje uplaćuje poslodavac, a nadležno tijelo odobri isplatu plaće bez uplate doprinosa za zdravstveno osiguranje ili ukoliko stranac obavlja npr. sezonske poslove za koje se plaća isplaćuje putem vaučera koji obuhvaćaju doprinose za mirovinsko, zapošljavanje i zaštitu zdravlja na radu, ali ne i zdravstveno osiguranje, radnik najčešće nije svjestan da je poslodavac propustio uplatiti doprinose za zdravstveno osiguranje. Smatramo da bi se u ovoj situaciji morala i na radnike migrante primijeniti Odluka Ustavnog suda iz 1998. godine o nedopustivosti ograničavanja prava radnika na zdravstvenu zaštitu zbog propusta poslodavaca da uplate odgovarajuće doprinose. Ustavni je sud proglasio neustavnim odredbe kojima je bilo propisano da se obvezniku plaćanja doprinosa za zdravstveno osiguranje koji nije uplatio doprinos sužava korištenje zdravstvene zaštite na teret sredstava Zavoda na hitnu medicinsku pomoć i da se pravo korištenja zaštite uspostavlja danom uplate doprinosa. Sud je smatrao da se zdravstvena zaštita kao temeljno ljudsko pravo koje je *inter alia* zaštićeno i čl. 59. Ustava koji zdravstvenu zaštitu jamči „svakome, a u skladu sa zakonom“, ne smije suziti osiguraniku zbog propusta njegovog poslodavca.

Literatura

1. International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) v. France, Complaint No. 13/2003,
2. European Committee on Social Rights, dostupna http://www.escri-net.org/caselaw/caselaw_show.htm?doc_id=400976. (pristupljeno 12. 7. 2012), citirano prema Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union, Fundamental Rights Agency, Vienna, 2011., str. 24.
3. Ž. Potočnjak, S. Trgovec, Prava iz socijalnog osiguranja i socijalne skrbi u postupcima apstraktne kontrole ustavnosti zakona, u: Liber amicorum in honorem Jadranko Crnić, str. 191.
4. Committee on the Rights of the Child (2005) General Comment No. 6: Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin, 1 September 2009, par. 46. citirano prema FRA, Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union, Vienna, 2011, str. 78
5. Fundamental Rights Agency, Migrants in irregular situation: access to healthcare in 10 European Union Member States, str. 28.
6. Narodne novine 87/08., 86/09., 92/10., 105/10., 90/11., 5/12., 16/12., 86/12., 126/12., 94/13.
7. 32 UDHR čl. 26(1), ICERD čl. 5. (e-v), ICESCR čl. 13(1, 2), 14, CRC čl. 28(1), 29(1), UNESCO Konvencija protiv diskriminacije u obraz- zovanju, čl. 3. i ECHR, Protokol I, čl. 2. RH nije ratificirala ICRMW koji određuje pravo na obrazovanje djece radnika migranata u čl. 30.
8. European Parliament Resolution of 8 March 2011 on reducing health inequalities in the EU (2010/2089(INI)). PE452.571A7-0032/2011, dostupna na <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A7-2011-0032&language=EN> (pristupljeno 1.6.2014.).
9. European Parliament resolution of 4 February 2014 on undocumented women migrants in the European Union (2013/2115(INI)).
10. General Assembly Declaration on Human Rights of Individuals Who are Not Nationals of the Co- untry in Which the Live, A/RES/47/144(1985).
11. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, 18.12.1990., United Nations, Treaty Series, vol. 2220, p. 3; Doc.
12. A/RES/45/158. Konvencija broj 155 Međunarodne organizacije rada o zaštiti na radu, zdravstvenoj zaštiti i rad- noj okolini Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 2/94.

13. Resolutions on protection of migrants, A/RES/54/166(2000).
14. The Universal Declaration of Human Rights, 10. 12. 1948. dostupna na <http://www.un.org/en/documents/udhr/> [pristupljeno 1. 06. 2014].
15. UNESCO Convention against discrimination in education, 14.12. 1960, dostupna na <http://por-tal.unesco.org/en/ev.php->
16. Čl. 16. st. 1. Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju i zdravstvenoj zaštiti stranaca.
17. Čl. 18. Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju i zdravstvenoj zaštiti stranaca.

INFEKTIVNE BOLESTI I MIGRACIJA

¹Univerzitetski klinički centar Tuzla, ¹Evropski univerzitet Brčko distrikt,

² Univerzitetski klinički centar Tuzla, ²Evropski univerzitet „Kallos“ Tuzla

SAŽETAK

Svijet je doživio mnogo epidemija smrtonosnih bolesti, SARS i Ebola dogodile su se relativno skoro. Naučnici su otkrili 4 karakteristike infektivnih bolesti zbog kojih bi ih bilo nemoguće suzbijati: promjenljivost, brze mutacije mikroorganizama, nedostatak vakcina ili otpornost na vakcine. U našem regionu nastao je ozbiljan problem zbog migracije stanovništva iz Sirije i iz ratom ugroženih područja. U toku migracija veliki broj ljudi suočava se sa nedostatkom ishrane i pogoršanim sanitarnim uvjetima, te nepovoljnim klimatskim faktorima i psihičkim traumama. U toku rata pokreće se stanovništvo, pa se tako remeti ekološka ravnoteža koja je bila uspostavljena između agensa i domaćina koji se sada nalazi u novoj sredini. Izostanak ili prekid obavezne vakcinacije takođe stvaraju predispozicije za javljanje epidemija infektivnih bolesti npr. epidemije rubeole, morbilla u Bosni i Hercegovini u poslijeratnom periodu. Preventivni medicinski rad koji se sprovodi u toku velikih migracija mora se sprovoditi brzo, djelotvorno i efikasno, u cilju sprečavanja izbijanja epidemija infektivnih bolesti. Prednost u zbrinjavanju ugroženog stanovništva iz ratom ugroženih područja moraju imati mala djeca, trudnice i osobe starije životne dobi. U slučaju pojave epidemije neke zarazne bolesti, bez oklijevanja se moraju preduzimati sve protivepidemijske mjere u punom obimu.

KLJUČNE RIJEČI: migracija, infektivne bolesti, epidemije

ABSTRACT

The world has seen many outbreaks of deadly diseases, SARS and Ebola have occurred relatively recently. Scientists have found four characteristics of infectious diseases that would make them impossible to suppress: variability, rapid mutation of microorganisms, lack of

vaccine or immunity to the vaccine. In our region, a serious problem has occurred due to the migration of people from Syria and from war-affected areas. During the migration a large number of people are faced with a lack of food and deteriorating sanitary conditions, and climatic factors and psychological trauma. During the war the population is moving, and thus disturb the ecological balance that has been established between the agent and the host who is now in a new environment. The absence or interruption of mandatory vaccinations also make predisposition for occurrence of outbreaks of infectious diseases, for example outbreaks of rubella and morbilli in Bosnia and Herzegovina in the post-war period. Preventive medical work that is carried out during the great migration must be carried out quickly, efficiently and effectively, in order to prevent outbreaks of infectious diseases. Young children, pregnant women and the elderly most have highest priority in taking care of the vulnerable population in war-affected areas. In case of epidemic of infectious diseases, without hesitation all anti-epidemic measures must be taken in the full scope.

KEY WORDS: migration, infectious diseases, epidemics

Uvod

Iako su proteklih decenija i u svijetu i kod nas ostvareni značajni rezultati u prevenciji i liječenju brojnih infektivnih bolesti, one još uvijek predstavljaju i čine javno-zdravstveni problem. Svijet je u svojoj prošlosti doživio mnogo epidemija smrtonosnih bolesti, npr. SARS i Ebola dogodile su se relativno skoro, a SZO je u januaru ove 2016. godine, proglasile da Zika virus predstavlja novu globalnu prijetnju čovječanstvu. Porast useljeničke populacije u razvijenim zemljama (uglavnom u Evropi i Sjevernoj Americi), zajedno sa velikim porastom međunarodnih putovanja su 2 najvažnija uzroka koja su dovela do uvođenja i postavljanja dijagnoze importovane tropske bolesti u zemljama putovanja ili prolaska migranata.

U toku migracije veliki broj ljudi suočava se sa nedostatkom ishrane i pogoršanim sanitarnim uvjetima, te nepovoljnim klimatskim faktorima, iscrpljenošću i psihičkim traumama. U toku rata pokreće se stanovništvo, pa se tako remeti ekološka ravnoteža koja je bila uspostavljena između agensa i domaćina koji se sada nalazi u novoj sredini. U toku migracija pokretljivo stanovništvo može biti izvor za širenje importovanih infekcija iz područja iz kojih dolaze, ali i razvoja brojnih infektivnih bolesti zbog različitih nepovoljnih faktora. Najčešće importovane bolesti opisane u literaturi koje se mogu pojaviti kod

migranata, ali i domicilnog stanovništva razvijenih evropskih zemalja su: febrilni sindrom, dijarealni sindrom, malarija, filarijaza, šistosomijaza, strongiloidoza, tripanosomijaza, tenijaza i neurocisticerkoza, HIV infekcija, sifilis, tuberkuloza, virusni hepatitis, lišmanijaza, različiti oblici hemoragične groznice, zika infekcija, infekcije centralnog nervnog sistema uzrokovane brojnim virusima koje prenose krpelji i komarci, različite importovane infekcije kod zdravstvenih djelatnika koji pomažu migrantima.

Epidemijsko izbijanje morbila u Bosni i Hercegovini u posljednje 2 godine, rezultat je izostanka efikasne i pravovremene vakcinacije u poslijeratnom periodu. Izostanak ili prekid vakcinacije kod migranata će u budućnosti stvoriti predispozicije za javljanje epidemija infektivnih bolesti kod tog stanovništva. Nove životne, teške okolnosti koje prate migrante u toku seobe, još više obilježavaju borbu protiv patogenih mikroorganizama. Svijet mora biti spreman i pripremljen na prijetnje globalnoj javno-zdravstvenoj sigurnosti, zahtijeva dobro poznavanje patogenih mikroorganizama, infektivnih bolesti i globalno partnerstvo na svetskom, državnom i lokalnom nivou. Preventivni medicinski rad koji se mora sprovoditi u toku velikih migracija stanovništva mora se sprovoditi brzo, djelotvorno i efikasno, u cilju sprečavanja izbijanja epidemija i pandemija infektivnih bolesti.

Rasprava

Zaštita ljudskih prava je ideja prema kojoj ljudi treba da imaju prava zato što su ljudska bića. Ta prava postoje u moralu i zakonu na regionalnom i međunarodnom planu. Glavni izvor savremene zamisli o ljudskim pravima je Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima. To je neobavezujuća deklaracija koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija 1948. godine. Ova deklaracija se smatra centralnom komponentom međunarodnog uobičajenog prava i podstiče zemlje članice da promovišu jedan broj ljudskih prava, građanskih, privrednih i socijalnih prava, uključujući i pravo na zdravlje, tvrdeći da su ta prava dio "temelja slobode, pravde i mira u svijetu".

Migracije mogu da budu ozbiljan svjetski problem, naročito kada se vrši masovna seoba stanovništva iz jedne države u drugu, pa čak sa jednog kontinenta na drugi, što je prisutno posljednjih mjeseci na tzv. balkanskoj ruti migranata. Jedan od globalnih problema koji se može javiti kod migranata je i epidemijsko izbijanje različitih infektivnih bolesti. Već smo dobro zakoračili u treći milenijum i premda su brojne infektivne bolesti poslednjih desetljeća izmijenile svoju sliku i karakteristike, ostaju jednaka prijetnja savremenom društvu. Kroz čitavu istoriju čovječanstva infektivne su bolesti imale veliki uticaj, pa čak i mijenjale sliku

svijeta: kuga u Biblijsko vrijeme, crna smrt u srednjem vijeku, Španjolska gripa 1918. godine, koja je harala nakon završetka 1. svjetskog rata, te u novije vrijeme HIV infekcija, multiplorezistentna tuberkuloza, SARS, MERS infekcija, zika infekcija i dr.

I danas infektivne bolesti zauzimaju visoka mjesta prema uzrocima smrtnosti (u nekim krajevima svijeta su na prvom mjestu). Oko 15 miliona ljudi svake godine umire zbog infektivnih bolesti. Od emergentnih infektivnih bolesti treba spomenuti HIV infekciju (često udruženu s tuberkulozom ili hepatitisom C), nove virusne encefalitise, virusne gastroenterokolitise, hemoragijske groznice, SARS, "ptičiju gripu" i druge. Među reemergentnim vrlo su značajne malarija, tuberkuloza, streptokokne bolesti, spolnoprenosive bolesti, dijarealne bolesti, te bolesti putnika koji putuju u endemske krajeve. Najčešće spominjane bolesti putnika su različite dijarealne bolesti uključujući i koleru, tifus, šistosomijazu, zatim malariju, hemoragične groznice, tuberkulozu, meningokokni meningitis, tetanus, poliomijelitis i dr. Zbog emigranata iz drugih dijelova svijeta u razvijenim evropskim zemljama postoji realna opasnost da se neke infektivne bolesti davno potisnute iz njih ponovno jave, ili jave nove infektivne bolesti uzrokovane novim uzročnicima, a to znači i novom kliničko-patološkom slikom. Činjenice koje u toku velikih migracija stanovništva mogu uticati na promjenu patologije infektivnih bolesti su nizak higijenski standard, siromaštvo, ekološke promjene, promjene socijalnog ponašanja, promjene u konzumiranju hrane, te razvoj rezistencije na brojne antibiotike. Na početku trećeg milenijuma, moramo razmišljati o uticaju globalizacije na infektivne bolesti savremenog čovjeka. Zna se da smrt zbog infektivnih bolesti nastupa kod 1/3 odraslog stanovništva, a infektivne bolesti su čak uzrok smrti u preko 50% djece do 5 godine života. Prema podacima SZO među prvih deset uzroka smrtnosti u svijetu, pet mjesta zauzimaju infektivne bolesti. Globalno kretanje ljudi u toku migracija, različitih dobara, hrane, ali i vektora infektivnih bolesti (navodno je virus encefalitisa Zapadnog Nila prenesen u Ameriku iz Afrike komarcem, koji se zavukao u spremište kotača aviona), zatim demografski trendovi, sve to ima ogroman uticaj na emergentnost i širenje infektivnih bolesti.

U posljednjih nekoliko desetljeća suočeni smo s progresivnim globalnim zatajenjem, klimatskim promjenama, koje su posredstvom ljudske aktivnosti uzrokovane prekomjernim porastom koncentracije stakleničkih plinova u atmosferi. Globalna srednja temperatura zraka je tokom 20. vijeka porasla između 0,3 do 0,6° C. Taj se trend porasta temperature nastavlja i početkom 21. vijeka, a i predviđa da bude narednih 50 godina. Najmanji porast se bilježi na ekvatoru, sa sve većim porastom prema polovima. Globalno zatopljenje, posljedične klimatske promjene uzrokuju prema očekivanjima i široki raspon na ljudsko zdravlje,

uključujući i promjene u širenju krpeljom i komarcima prenosivih mikroorganizama. Vremenske i prostorne promjene temperataure i vlage imaju sa velikom vjerovatnoćom značajan učinak na biologiju i ekologiju krpelja i komaraca-vektora, domaćina na kojem se krpelji ili komarci hrane što omogućava transmisiju bolesti. U toku masovnih seoba stanovništva povećana je mogućnost izlaganja ljudi krpeljima i komarcima i razvoj različitih infektivnih bolesti. Posljednjih dvadesetak godina zabilježene su nove rikecijske bolesti, ali i raširenost pojedinih rikecioza izvan endemičnih područja i ponovno epidemijaska javljanja već poznatih rekecioza. Takođe zahvaljujući jačanju i širenju putovanja, osobito ekoturizma i odlaska znatizeljnih turista u nenaseljena područja, bilježi se sve veća incidencija rikecijskih pjegavih groznica i drugih rekecijskih bolesti u putnika i emigranata koji su boravili u područjima gdje su rekecioze endemične, osobito u zamljema Južne Evrope, Afrike i Azije.

Početak trećeg milenijuma, do današnjih dana nekoliko je virusnih bolesti svojim javljanjem predstavljalo globalnu prijetnju čovječanstvu. SARS, ptičija gripa, MERS, Ebola, infekcija Zika virusom. Teški akutni respiratorni sindrom (SARS, od engleskih riječi Severe Acute Respiratory Syndroma) je akutna virusna respiratorna bolest, koju karakterišu i blagi slučajevi respiratorne bolesti, ali i brza progresivna respiratorna insuficijencija i smrtni ishod. SARS je prvo novo teško oboljenje 21. vijeka, i njegovo javljanje je bilo značajno za čovječanstvo. SARS je otkrio koliko se svijet promijenio, u smislu uticaja, koji izbijanje novih teških infektivnih bolesti mogu imati na veoma mobilan i usko međusobno povezan svijet. Prvi slučajevi su se javili u novembru 2002. godine u Kini, odakle se bolest proširila po jugoistočnoj Aziji, ali i u neke druge zemlje svijeta (Australija, Kanada, Velika Britanija, SAD). Bolest je registovana u 29 zemalja svijeta. Radilo se o teškoj visoko kontagioznoj karantinskoj bolesti, koja se od 2004. godine prestala pojavljivati, ali SZO je upozorila da sve zemlje svijeta moraju biti oprezne zbog mogućeg povratka SARS-a. Ptičija gripa, kao teška bolest u ljudi uzrokavana visokopatogenim virusom influenze ptica H5N1, prvi put se pojavila u Hong Kongu 1997. godine, kada je od 18 oboljelih osoba umrlo 6. Iza toga vlada relativno zatišje, a bolest se ponovno pojavila 2003. godine. Od 14.08.2009. godine, kada je u Engleskoj potvrđen zadnji slučaj, nema novih registriranih slučajeva ptičije gripe. Prema izvještajima SZO, do sada je registrovano 438, a umrlo 262 slučaja. Bolest se javila u ukupno 15 zemalja svijeta.

Epidemija Bliskoistočnog respiratornog sindroma (MERS) u Južnoj Koreji pokazuje kako se smrtonosna zarazna bolest može pojaviti u bilo kojem trenutku, ali MERS još ne predstavlja globalnu zdravstvenu krizu prema trenutnim procjenama SZO. Ova epidemija je poziv na buđenje i pokazuje da sve zemlje moraju uvijek biti spremne za nepredviđenu

mogućnost izbijanja ovih i drugih ozbiljnih zaraznih bolesti. Globalni zdravstveni propisi definiraju međunarodnu javno-zdravstvenu krizu kao izvanredan događaj koji predstavlja rizik drugim članicama SZO međunarodnim širenjem bolesti, a koji može zahtijevati koordiniranu međunarodnu reakciju. MERS izaziva kašalj, vrućicu i katkada smrtonosnu upalu pluća, a uzročnik spada u red coronavirusa iz iste obitelji kao i uzročnik SARS-a. Do sada su zabilježeni slučajevi te bolesti u Saudijskoj Arabiji i Južnoj Koreji, ali su ga putnici prenijeli u najmanje 25 zemalja svijeta. Ebola virusna bolest je opasna karantinska zarazna bolest koja je prvi puta opisana i prepoznata 1976. godine. Krajem 2013. i početkom 2014. godine, po prvi puta se pojavila u zapadnoj Africi, te se proširila u 5 zemalja regije (Gvineja, Liberija, Nigerija, Sierra Leone i Moli). Nepripremljenost javnog zdravstvenog sustava u tim izrazito siromašnim zemljama je izazvao da sada najveću i po trajanju najdužu ikada opisanu epidemiju ebola virusne bolesti.

Prema izvještajima SZO od 2013. do trećeg mjeseca 2015. godine, registrirano je 20 000 oboljelih i preko 10 000 umrlih s tendencijom daljeg širenja. Po prvi puta je došlo i do infekcije ljudi ebola virusom i izvan afričkog kontinenta, i to u razvijenim zemljama SAD i Španiji.

Zika virus je član porodice Flaviviridae i prenosi se na ljude putem uboda komarca iz porodice Aedes. Osobito je opasan za trudnice kod kojih je dokazano kako može uticati na razvoj ploda te dovesti do mikrocefalije. Od petog mjeseca 2015. godine, kada je opisan prvi slučaj na području Južne Amerike i Brazila, do danas oboljelo je od 500 000 do 1 500 000 ljudi te se virus proširio na više od 20 država. Do sada je u Evropi registrirano samo nekoliko importiranih slučajeva. Procjenjuje se da će tokom 2016. godine 3 do 4 miliona ljudi biti inficirano. Od 01.02.2016. godine, SZO je infekciju Zika virusom proglasila globalnom prijetnjom čovječanstvu.

Zaključak

Briga za zdravlje ljudi trebala bi da bude prioritetni cilj svijeta, pa i Evrope, a put do njega vodi kroz globalnu koordiniranu međunarodnu reakciju u slučaju izbijanja zaraznih bolesti. Preventivni medicinski rad koji se mora sprovoditi u toku velikih migracija mora se sprovoditi brzo, djelotvorno i efikasno, u cilju sprečavanja izbijanja infektivnih bolesti. Migracije, globalizacija, klimatske promjene, promjene ekosistema u kojem žive i ljudi i mikroorganizmi, često imaju negativan uticaj na kontrolu i nadzor sigurnosti i zdravlja ljudi. Tokom dosadašnje istorije čovječanstva, najveće epidemije smrtonosnih infektivnih bolesti

pokazale su da su one neprediv i opasan neprijatelj i da je pravovremena koordinirana međunarodna reakcija vrlo bitna i važna za sprečavanje izbijanja i širenja infektivnih bolesti.

LITERATURA:

1. M Hukić, J Ravlija, S Karakaš, M Mulaomerović, A Dedeić Ljubojević, I Salimović-Bešić, M Šeremet, S Ahmetagić, A Comor, E Ferić. An ongoing measles outbreak in the Federation of Bosnia and Herzegovina, 2014 to 2015. *Euro Surveill.* 2015; 20(9):1-4.
2. T Jeren. Infektivne bolesti na početku trećeg milenija. *Infektološki glasnik (Croatian Journal of Infection)* 2006; 26:3,99-101.
3. A Markotić, IC Kurolt, T Rukavina, Đ Cekinović, B Trošelj Vukić. Ebola virusna bolest-emergentna i re-emergentna zarazna bolest. *Infektološki glasnik (Croatian Journal of Infection)* 2015; 35:1, 27-31.
4. Changula K, Kajihara M, Mweene AS, Takada A. Ebola and Marburg virus diseases in Africa: Increased risk of outbreaks in previously unaffected areas? *Microbiol Immunol.* 2014; 58(9): 483-91.
5. Cheng Y, Li Y, Yu HJ. Ebola virus disease: general characteristics, thoughts, and perspectives. *Biomed Environ Sci.* 2014; 27(8): 651-3.
6. To KK, Chan JF, Tsang AK, Cheng VC, Yuen KY. Ebola virus disease: a highlyfatal infectious disease reemerging in West Africa. *Microbes Infect.* 2015; 17(2): 84-97.
7. Burd EM. Ebola virus: a clear and present danger. *J Clin Microbiol.* 2015; 53(1):4-8.
8. Anderson RM, Fraser C, Gharni AC, Donnelly CA, Riley S, Ferguson NM et al. Epidemiology, Transmission dynamics and control of SARS: the 2002-2003 epidemic. In: *Emerging infections: what have we learnt from SARS?* *Phil. Trans. R. Soc. Lond B* 2004; 359: 1091-1107.
9. Jernigan JA, Low DE, Helfand RF. Combining clinical and epidemiological features for early recognition of SARS. *Emerg Infect Dis* 2004; 10:327-333.
10. R Khabbaz, BP Bell, A Schuchat, SM Ostroff, R Moseley, A Levitt et al. Emerging and Reemerging Infectious Disease Threats. In: *Mandell, Douglas, and Bennett's Principles and Practice of Infectious Diseases.* 8th ed. Bennett JE, Dolin R, Blaser MJ Philadelphia: Elsevier Saunders 2015; 158-177.
11. Uyeki TM. Global epidemiology of human infections with highly pathogenic avian influenza A (H5N1) viruses. *Respirology*, 2008; 13:52-59.
12. Zika Virus. Center for Disease Control and Prevention (CDC). National Center for Emerging and Zoonotic Infectious Diseases (NCEZID). Division of Vector-Borne Diseases (DVBD). February 12, 2016.

Migracije stanovništva u Vojvodinu iz BiH i antropo-motoričke karakteristike njihovih potomaka u poređenju sa decom starosedelaca

1Phd Veselin Bunčić,Evropski univerzitet Brčko district, BiH

2 Phd Srećko Novaković. Evropski univerzitet Brčko district, BiH

3 Oliver Obrovac,vaspitač spec.u vrtiću predškolske ustanove "Maslačak" u Novom Sadu, Srbija

REZIME

Jovan Cvijić bio je jedan od najvećih srpskih i jugoslovenskih, a slobodno se može reći, i balkanskih geografa. Pešice ili na konju, tokom punih 38 godina prešao je na hiljade kilometara širom Balkanskog poluostrva, a teme njegovih istraživanja bile su stanovništvo i naselja, psihološki i antropometrijski tipovi ljudi pojedinih krajeva Balkana kao i **migracije na prostoru Balkanskog poluostrva.**

Knjiga čuvenog srpskog geografa Jovana Cvijića, "O balkanskim psihičkim tipovima" je bio prvi naučnoistraživački pokret evropskih i svetskih razmera, koji je uredila Svetlana Velmar-Janković na osnovu Cvijićevih spisa od 1887-1921 g..Inspirisani njegovom antropo-psihološkom studijom, autori su pokušali da naprave istraživački projekat poređenjem razlika između sredina gde preovladavaju deca starosedelci u Vojvodini , odnosno po Cvijiću, "panonsko-ravničarski tipovi" i gde preovlađuju deca, čiji su roditelji migranti sa prostora BiH, po Cvijiću deca "dinarskog tipa (bosanski varijetet). Ove grupe dece su poređene u nekim u više psiholoških i motoričkih varijabli . ali ovaj rad daje prikaz razlika između dece u nekim antropometrijskim varijablama, koje zajedno čine antropometrijske dimenzije voluminoznosti i longitudinalnosti.

Ključne reči: dinarski tip, ravničarski tip, longitudinalne dimenzije

Population Migrations in Bosnia and Herzegovina and Autonomous Province of Vojvodina - Anthropomorphic Characteristics of Their Descendants Compared with Indigenous Children

Authors:

1.Veselin Buncic, PhD, European University Brcko (Bosnia and Herzegovina)

2.Srecko Novakovic, PhD, European University Brcko (Bosnia and Herzegovina)

3.Oliver Obrovac, nursery teacher in The "Maslacak" Preschool in Novi Sad, Republic of Serbia

Abstract:

Jovan Cvijic was one of the greatest Serbian, South Slav and it can be said, and Balkan geographer. On foot or even on horseback, during the 38 years of his life, he moved thousands of miles across the Balkan Peninsula, and the topics of his research were population and settlements, psychological and anthropometric types of people in some parts of the Balkans, as well as migration to the area of the Balkan Peninsula. The book of the famous Serbian geographer was entitled "On Balkan psychological types" was the first scientific movement on European and world wide scale, which was edited by Svetlana Jankovic Velmar (1887-1921). Inspired by his anthropology-psychological study, the authors tried to deliver a research project comparing the differences between the societies in which indigenous children are prevalent (at least in Vojvodina, or as Cvijic terms it - the Pannonian plain-types). Also, the study was concerned with the children whose parents are migrants from the territory of Bosnia and Herzegovina (as Cvijic termed it 'Dinara type children'). These groups of children were compared in terms of their psychological and motor variables and competences. However, this paper provides an overview of the differences between children as are differences expressed in the variables and the longitudinal study presents anthropometric dimensions.

Key words; dinarski type, plain type, longitudinal dimension

UVOD

Studija Jovana Cvijića koja daje detaljne opise psiholoških ,ali pominje i antropološke karakteristike dinarskog i ravničarskog tipa.Zapažanja o antropometrijskoj građi igrača, kao i podaci o njihovom poreklu i uspešnost nekih sportskih klubova u naseljima u Vojvodini koja naseļjavaju uglavnom "kolonisti" odnosno migranti sa prostora BiH i Crne Gore,kao RK"Crvenka" iz Crvenke,zatim RK "Jugović"iz Kaća,"Olimpijsko selo" Klek kod Zrenjanina gde su tata Grbić odbojkaš, sinovi Vanja i Nikola Grbić, proslavljeni olimpijci-odbojkaši i Dejan Bodiroga, veliki svetski košarkaš. i sl..otvorila je pitanje da li ljudi sa nekih lokaliteta i njihovi naslednici imaju u proseku veću sklonost ka nekim sportskim igrama, zbog određenih antropoloških dimenzija i motoričkih svojstava koja su im data sui generis.Tako je i došlo do ove studije koja je trebala da potvrdi da li je ova teorija "stvarnost ili mit" o između ostalog antropomotoričkim razlikama između dece dinarskog i ravničarskog tipa po nekim karakteristikama.Deo ove studije koji se bavio antropološkim dimenzija ovih dvaju distinknih populacija po kriterijumu života na određenom lokalitetu biće obrađen u ovom istraživačkom radu.

Studijom su obrađene i motoričke sposobnosti, te neke kognitivne i konativne karakteristike za koje su predhodna istraživanja ekstrakcijom faktora uticaja u sportskim igrama utvrdila da se mogu uvrstiti u jednačinu specifikacije sportskih igara, ali one neće biti uvrštene u ovo istraživanje iz razloga što bi to prevazišlo okvire ovoga rada..

Poznato je, takođe, da podneblje polako,zbog uslova života i socio-kulturoloških obrazaca života kroz generacije preoblikuje psiho-antropološke karakteristike migranata, koji počinju sve više ličiti na starosedeoce.Tako da se ovo istraživanje, primenom es post facto postupka u "jednoj vremenskoj tački" želelo utvrditi nivo statistički značajnih razlika između dece

migranata druge generacije i starosedelaca na području Vojvodine, u antropološkim dimenzijama voluminoznosti i longitudinalnosti tela.

EMPIRIJSKI DEO

PROBLEM I PREDMET ISTRAŽIVANJA

Problem istraživanja je utvrđivanje razlika u volumenoznosti i longitudinalnosti između dečaka i devojčica unutar svake uzrasne grupe u vrtiću “Bambi” u Bačkom Jarku (najviše deca roditelja kojisu migrirali sa prostora BiH) i između srednje, starije i pripremljene grupe dece predškolske ustanove “Maslačak” u Novom Sadu (mahom deca starosedelaca), te da li su te dobijene razlike statistički značajne.

Predmet istraživanja:

Odabrane su sledeće antropometrijske mere:

Telesna visina, Dužina ruke, Dužina noge, Dužina stopala (longitudinalna dimenzionalnost tela) i

Telesna masa Obim natkolenice, Obim nadlaktice, Obim struka (voluminoznost tela).

CILJ I ZADACI ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja: je da se uporede antropometrijske karakteristike dece dinarskog (bosanski varijetet) i panonskog tipa iz predškolskog uzrasta od 3-6 godina, unutar svake uzrasne grupe

(Poredimo ove dve grupe dece unutar mlađe uzrasne grupe, unutar srednje, starije i pripremljene grupe) kako bi se utvrdilo da li postoji statistički značajna razlika u antropološkim dimenzijama voluminoznosti i longitudinalnosti na osnovu osam parametara.

6. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

U skladu sa ciljem i zadacima istraživanja postavljene su sledeće hipoteze:

H – opšta hipoteza: Pretpostavlja se da postoji statistički značajna razlika u antropometrijskim veličinama između dece migranata i starosedelaca unutar svih uzrasnih grupa predškolskog uzrasta.

METOD RADA

UZORAK ISPITANIKA

Za prikupljanje podataka korišćeno je antropometrijsko merenje. Merenje je vršeno u predškolskoj ustanovi “Bambi” u Bačkom Jarku, na uzrastu od 3-6 godina i isti obuhvat deca iz predškolske ustanove “Maslačak” iz Novoga Sada. U istraživanju je učestvovalo 160-toro dece iz 4 različite uzrasne grupe – mlađa, srednja, starija i pripremljena

METODE OBRADJE PODATAKA

Za sve varijable u svim grupama ispitanika su izračunati osnovni centralni i disperzioni podaci:

1. Aritmetička sredina (AS), Standardna devijacija (SD), Minimalna vrednost (MIN), Maksimalna vrednost (MAX) **Utvrđivanje razlika među grupama je vršeno primenom univarijantne analize varijanse, gde je nivo značajnosti bio podešen prema blažem nivou zaključivanja ($p \leq 0,05$), odnosno statistička značajnost razlika je prisutna u 95% ispitane populacije...**

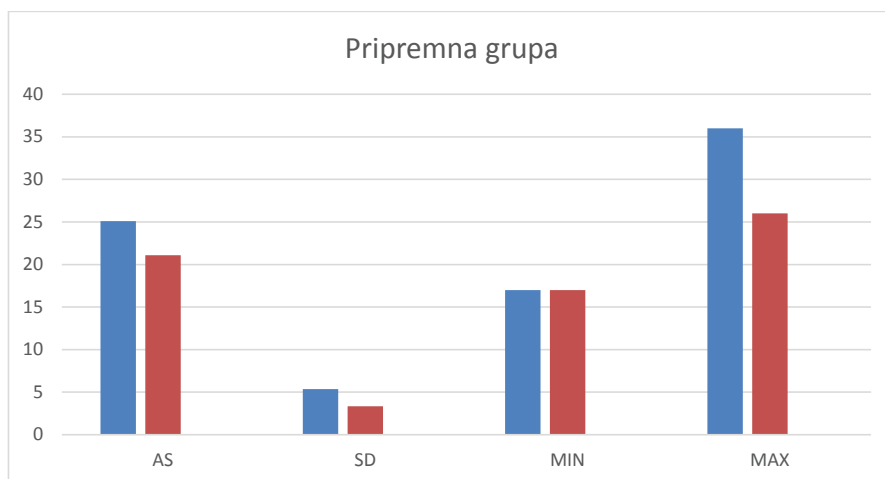
REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U daljem tekstu biće predstavljeni rezultati za svaku uzrasnu predškolsku grupu u vidu tabela za (mlađu, srednju, stariju i predškolsku), ali grafici će biti prikazani samo za rezultate, gde je primećena statistički značajna razlika, jer bi bi prevaziđen obim teksta dozvoljen propozicijama konferencije

TELESNA MASA

Tabela 1. Poređenje telesne mase između dinarskog tipa dece i ravničarskog unutar mlađe, srednje, starije i pripremne grupe. Zapaženo je da kod pripremne grupe, imamo nivo značajnosti $p=0.06$, što znači da u 94% populacije možemo očekivati razlike-

		AS	SD	MIN	MAX	F	P
Mlada grupa	Dinarski tip	19.2	4.82	13	30	2.52	0.13
	Ravničarski tip	16.5	2.37	13	19		
Srednja grupa	Dinarski tip	20.9	3.66	15	27	0.35	0.56
	Ravničarski tip	20.1	2.23	18	25		
Starija grupa	Dinarski tip	22.9	6.77	15.5	40	0.51	0.48
	Ravničarski tip	21.3	2.87	18	28		
Pripremna grupa	Dinarski tip	25.1	5.37	17	36	3.99	0.06
	Ravničarski tip	21.1	3.35	17	26		

Grafikon 1.3 Grafički prikaz dobijenih rezultata (AS – aritmetička sredina, SD – standardna devijacija, MIN – minimalna vrednost, MAX – maksimalna vrednost) za morfološke dimenzije – telesna masa dece dinarskog i panonskog tipa iz mlade grupe. Plava boja-dinarski tipovi dece, Crvena boja-ravničarski tipovi dece

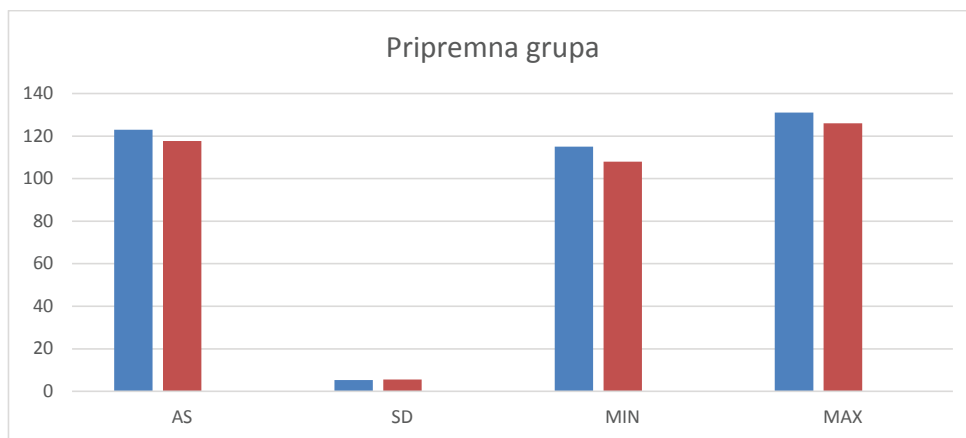
U merenju i upoređivanju telesne mase između dece dinarskog i panonskog tipa iz mlade grupe.

unutar mlade, srednje, starije ismo došli do zaključka da u izračunatim rezultatima ne postoji statistički značajna razlika samim tim deo postavljene hipoteze, koji se odnosi na telesnu masu, se odbacuje. (sa izuzetkom pripremne uzrasne grupe gde je $p=0.06$)

TELESNA VISINA

Tabela 2. Poređenje telesne visine između dece dinarskog i ravničarskog tipa unutar mlade, srednje, starije i pripremne grupe predškolaca.

		AS	SD	MIN	MAX	F	P
Mlada grupa	Dinarski tip	105.6	6.75	101	114	2.88	0.11
	Ravničarski tip	101.4	3.95	95	105		
Srednja grupa	Dinarski tip	111.2	6.91	104	123	0.22	0.64
	Ravničarski tip	109.9	5.22	104	121		
Starija grupa	Dinarski tip	114.5	5.68	106	126	0.02	0.9
	Ravničarski tip	114.8	4.98	107	121		
Pripremna grupa	Dinarski tip	123	5.35	115	131	4.69	0.04
	Ravničarski tip	117.7	5.59	108	126		

Grafikon 2.3 Grafički prikaz dobijenih rezultata (*AS* – aritmetička sredina, *SD* – standardna devijacija, *MIN* – minimalna vrednost, *MAX* – maksimalna vrednost) za morfološke dimenzije – telesna visina dečaka i devojčica iz pripreme grupe. Plava boja- dinarski tipovi dece, Crvena boja- ravničarski tipovi dece

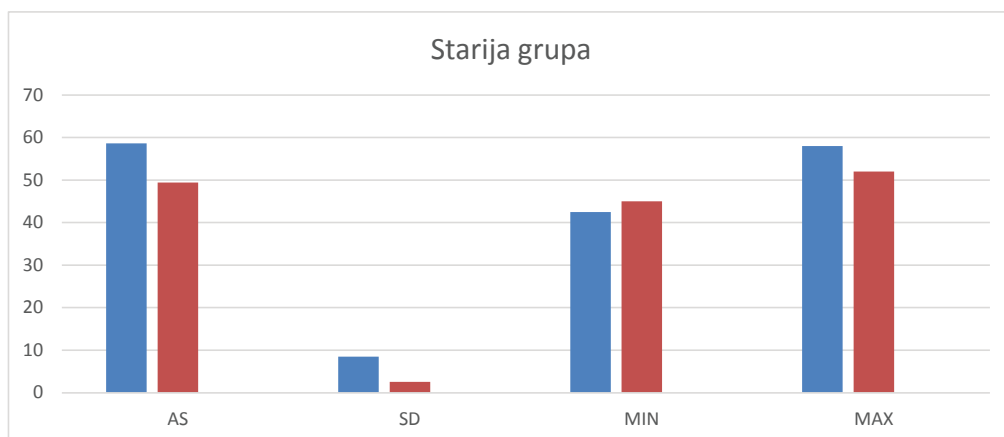
U merenju i upoređivanju telesne visine između dečaka i devojčica unutar mlađe, srednje istarije uzrasne grupe došli smo do zaključka da u dobijenim rezultatima ne postoji statistički značajna razlika, samim tim deo postavljene hipoteze, koji se odnosi na telesnu visinu, se može odbaciti. Međutim, u merenju između dečaka i devojčica unutar pripreme predškolske grupe dolazimo do pojave statistički značajne razlike u dobijenim rezultatima, pa se samim tim deo postavljene hipoteze, koji se odnosi na telesnu visinu, u ovom slučaju prihvata.

DUŽINA RUKE

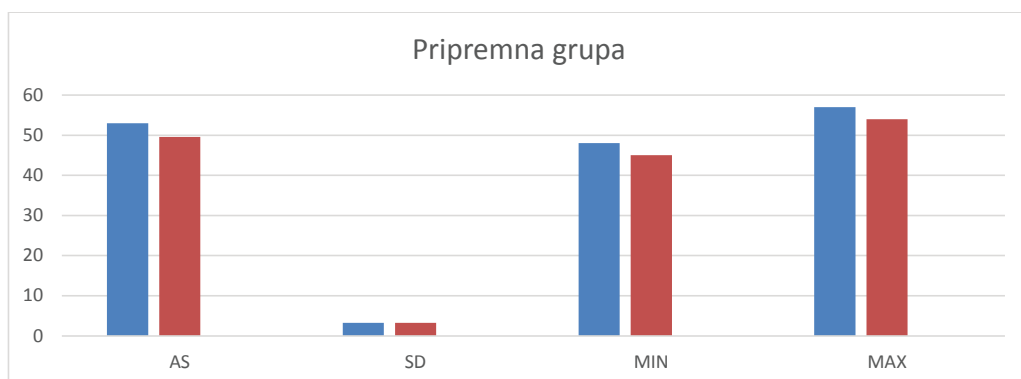
Tabela 3. Poređenje morfoloških karakteristika dužine ruke između dece dinarskog i panonskog tipa unutar mlađe, srednje, starije i pripreme grupe predškolske dece.

		AS	SD	MIN	MAX	F	P
Mlada grupa	Dinarski tip	44.3	2.59	40.5	47	2.54	0.13
	Ravničarski tip	42.1	3.51	38	48		
Srednja grupa	Dinarski tip	47.1	4.04	43	54	0.03	0.85
	Ravničarski tip	46.8	2.62	42	51		

Starija grupa	Dinarski tip	58.65	8.46	42.5	58	10.93	0.00
	Ravničarski tip	49.4	2.58	45	52		
Pripremna grupa	Dinarski tip	52.95	3.27	48	57	5.29	0.03
	Ravničarski tip	49.6	3.24	45	54		

Grafikon 3.2 Grafički prikaz dobijenih rezultata (*AS* – aritmetička sredina, *SD* – standardna devijacija, *MIN* – minimalna vrednost, *MAX* – maksimalna vrednost) za morfološke dimenzije – dužina ruke dečaka i devojčica iz starije grupe. Plava boja-dinarski tipovi dece, Crvena boja-ravničarski tipovi dece

Grafikon 3.3 Grafički prikaz dobijenih rezultata (AS – aritmetička sredina, SD – standardna devijacija, MIN – minimalna vrednost, MAX – maksimalna vrednost) za morfološke dimenzije – dužina ruke dečaka i devojčica iz pripremne grupe. Plava boja-dinarski tipovi dece, Crvena boja-ravničarski tipovi dece

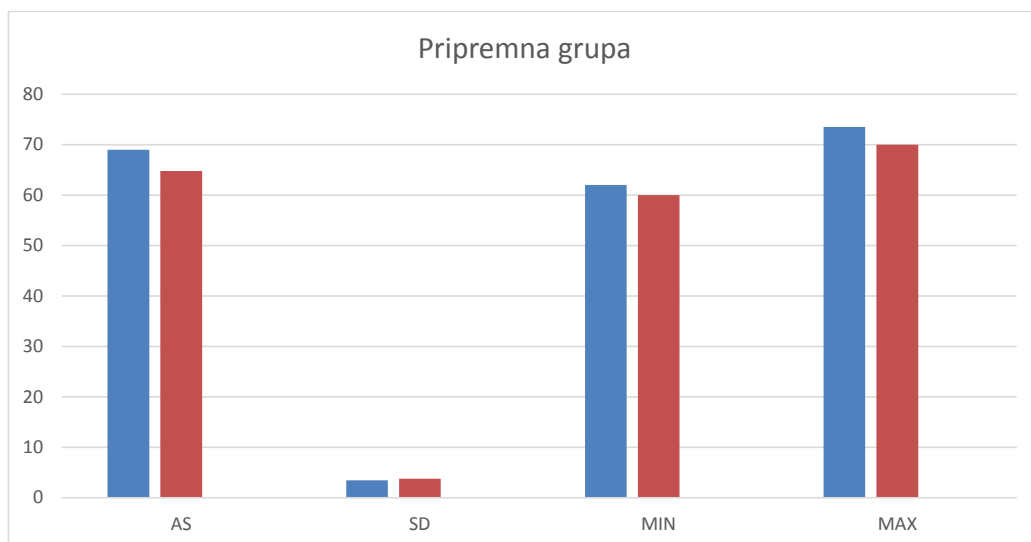
U merenju i upoređivanju dužine ruke između dečaka i devojčica unutar mlađe i srednje uzrasne grupe smo došli do zaključka da u dobijenim rezultatima **ne postoji statistički značajna razlika** pa se samim tim deo postavljene hipoteze, koji se odnosi na dužinu ruku, se odbacuje.

Dok u starijoj i pripreмноj predškolskoj grupi dolazimo do rezultata koji nam pokazuju **da postoji statistički značajna razlika, i iz tog razloga deo postavljene hipoteze, koji se odnosi na dužinu ruke, za ove dve uzrasne grupe se može prihvatiti.**

DUŽINA NOGE

Tabela 4. Poređenje dužine noge između dece dinarskog ravničarskog tipa unutar mlađe, srednje, starije i pripreмноj predškolske grupe.

		AS	SD	MIN	MAX	F	P
Mlađa grupa	Dinarski tip	55.3	5.38	46	63.5	0.15	0.70
	Ravničarski tip	54.5	3.60	48	58		
Srednja grupa	Dinarski tip	62	5.54	55	70	0.00	0.93
	Ravničarski tip	61.8	3.99	58	70		
Starija grupa	Dinarski tip	63.9	3.65	59	69	2.44	0.14
	Ravničarski tip	66.2	2.89	64	70		
Pripreмна grupa	Dinarski tip	69	3.44	62	73.5	6.73	0.02
	Ravničarski tip	64.8	3.79	60	70		

Grafikon 4.3 Grafički prikaz dobijenih rezultata (AS – aritmetička sredina, SD – standardna devijacija, MIN – minimalna vrednost, MAX – maksimalna vrednost) za morfološke dimenzije – dužina noge dečaka i devojčica iz pripremne grupe. Plava boja – dinarski tipovi dece, Crvena boja – ravničarski tipovi dece

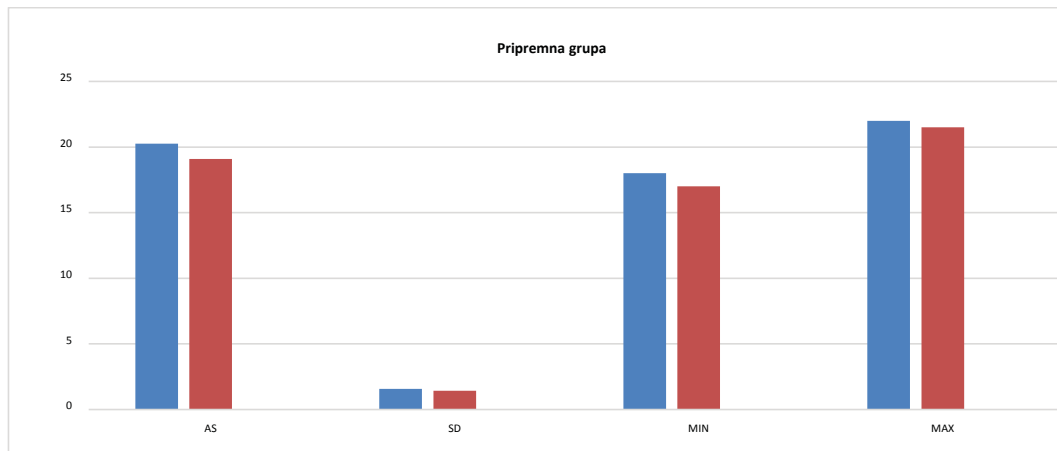
U merenju i upoređivanju dužine noge između dečaka i devojčica unutar mlađe, srednje i starije uzrasne grupe smo došli do zaključka da u dobijenim rezultatima ne postoji statistički značajna razlika, samim tim postavljene hipoteze se odbacuju. **Samo u pripremljenoj grupi dobijeni rezultati pokazuju prisustvo statistički značajne razlike i zbog toga se postavljena hipoteza može prihvatiti.**

DUŽINA STOPALA

Tabela 5. Poređenje dužine stopala između dece dinarskog i ravničarskog tipa unutar mlađe, srednje, starije i pripremljene grupe.

		AS	SD	MIN	MAX	F	P
Mlada grupa	Dinarski tip	16.75	1.47	14.5	19	0.41	0.53
	Ravničarski tip	15.85	0.92	14	17		
Srednja grupa	Dinarski tip	17.6	1.72	16	21	0.64	0.44
	Ravničarski tip	18.1	0.99	17	19		
Starija grupa	Dinarski tip	19.45	1.75	16.5	22.5	0.75	0.40
	Ravničarski tip	18.8	1.60	16	21		
Pripremljena	Dinarski tip	20.25	1.58	18	22	2.91	0.10

grupa	Ravničarski tip	19.1	1.43	17	21.5		
-------	-----------------	------	------	----	------	--	--

Grafikon 5.3 Grafički prikaz dobijenih rezultata (AS – aritmetička sredina, SD – standardna devijacija, MIN – minimalna vrednost, MAX – maksimalna vrednost) za morfološke dimenzije – dužina stopala dečaka i devojčica iz pripremne grupe. Plava boja-dinarski tipovi dece, Crvena boja-ravničarski tipovi dece...

U merenju i upoređivanju dužine stopala između dece dinarskog i ravničarskog tipa unutar mlađe, srednje, starije i pripremne uzrasne grupe predškolske dece, smo došli do zaključka **da u dobijenim rezultatima ne postoji statistički značajna razlika, samim tim deo postavljene hipoteze koja se odnosi na dužinu stopala, može se odbaciti**. Međutim grafik je objavljen za pripremnu grupu, jer postoje određene nominalne razlike u korist dece dinarskog tipa u 90% populacije.

OBIM NADLAKTICE

Tabela 6. Poređenje obima nadlaktice između dece dinarskog i ravničarskog tipa unutar mlađe, srednje, starije i pripremne grupe predškolske grupe.

		AS	SD	MIN	MAX	F	P
Mlada grupa	Dinarski tip	17.05	2.43	14.5	23	1.24	0.28
	Ravničarski tip	16.5	1.22	14.5	18		
Srednja grupa	Dinarski tip	17.7	2.05	14	22	0.01	0.9
	Ravničarski tip	17.6	1.59	15	19.5		
Starija	Dinarski tip	18.35	2.79	15	24	0.00	1,0

grupa	Ravničarski tip	18.35	1.36	16	21		
Pripremna grupa	Dinarski tip	18.5	2.37	16	23	1.06	0.32
	Ravničarski tip	17.5	1.94	15	20		

U merenju i upoređivanju obima nadlaktice između dece dinarskog i ravničarskog tipa unutar mlađe, srednje, starije i pripremne uzrasne grupe smo došli do zaključka da u dobijenim rezultatima ne postoji statistički značajna razlika, samim tim deo postavljene hipoteze, koji se odnosi na obim nadlaktice, se može odbaciti.

OBIM NATKOLENICE

Tabela 7. Poređenje obima natkolenice između dece dinarskog i ravničarskog tipa unutar mlađe, srednje, starije i pripremne grupe.

		AS	SD	MIN	MAX	F	P
Mlada grupa	Dinarski tip	32	5.16	26	45	3.53	0.07
	Ravničarski tip	30	2.36	25	32		
Srednja grupa	Dinarski tip	32.2	2.48	28	36	0.85	0.37
	Ravničarski tip	33.1	1.85	31	37		
Starija grupa	Dinarski tip	33.3	4.74	27	43	0.00	0.98
	Ravničarski tip	33.25	2.70	30	39		
Pripremna grupa	Dinarski tip	34.65	3.49	30	42	2.38	0.14
	Ravničarski tip	32.45	2.85	28	37		

U merenju i upoređivanju obim natkolenice između dinarskih i ravničarskih tipova dece, srednje, starije i pripremne uzrasne grupe, smo došli do zaključka da u dobijenim rezultatima ne postoji statistički značajna razlika, samim tim deo postavljene hipoteze, koji se odnosi na obim natkolenice, može odbaciti.

OBIM STRUKA

Tabela 8. Poređenje obima struka između dinarskih i ravničarskog tipa dece, unutar mlađe, srednje, starije i pripremne grupe.

		AS	SD	MIN	MAX	F	P
Mlada grupa	Dečaci	52.5	6.52	44	68	3.29	0.08
	Devojčice	48.25	2.94	45	53		
Srednja	Dečaci	52.7	3.92	47	59	0.62	0.44

grupa	Devojčice	54.3	5.1	48	58		
Starija grupa	Dečaci	56.4	8.51	47	78	0.69	0.42
	Devojčice	53.9	4.28	49	63		
Pripremna grupa	Dečaci	56.8	6.16	50	71	2.01	0.17
	Devojčice	53.55	3.83	46	58		

Grafikon 8.3 Grafički prikaz dobijenih rezultata (AS – aritmetička sredina, SD – standardna devijacija, MIN – minimalna vrednost, MAX – maksimalna vrednost) za morfološke dimenzije –obim struka dečaka i devojčica iz pripreme grupe.

U merenju i upoređivanju obima struka između dečaka i devojčica unutar mlađe, srednje, starije i pripreme uzrasne grupe smo došli do zaključka da u dobijenim rezultatima ne postoji statistički značajna razlika, samim timdepo postavljene hipoteze, koji se odnosi na obim struka, se može odbaciti.

TESTIRANJE HIPOTEZA

Na kraju se testiranjem hipoteze:

H, opšte hipoteza, koja govori o pretpostavci da postoji statistički značajna razlika u antropometrijskim veličinama između dece dinarskog i ravničarskog tipa unutar četiri uzrasne grupa predškolskog uzrasta, može se manjim delom prihvatiti, jer ne postoji statistički značajna razlika u morfološkoj dimenzionlnosti voluminoznost tela između ove dve navedene populacije, međutim **pojavljuju se statistički značajne razlike u dve uzrasne grupe (starija i priprema predškolska grupa) i to u nekim antropometrijskm karakteristikam** – u starijoj grupi u dužini ruke, a u priprema predškolskoj grupi u telesnoj visini, te dužini ruke i dužini noge, **koje manifestne varijable sve pripadaju morfološkoj dimenziji longitudinalnost skeleta dece.**

ZAKLJUČAK

Istraživanje morfoloških dimenzija dece, koja po tipologiji Jovana Cvijića pripadaju morfo-psihološkoj tzv.dinarskom tipu i dece koja pripadaju tzv.panonskom (ravničarskom) tipu je dalo sledeće rezultate...Postoje određene nominalne i statistički značajnerazlike u korist dece u morfološkim dimenzijama longitudinalnost skeleta u starijoj I priprema uzrasnoj grupi predškolske dece, ali u mlađim uzrasnim grupama,međutim nije bilo statistički značajnih razlika.

I to u priprema grupi postoje statistički značajne razlike u u telesnoj visini, dužini ruke, i dužini noge, odnosno u morfološkoj dimenziji logitudinalne dimenzionalnosti kod dece 6-7 godina,kada i fiziološki postoji “ubrzanje rasta kod predškolaca i diferenciranje dece po genetskom potencijalu, koji može doći do izražaja, te možemo potvrditi tezu Jovana Cvijića da su ljudi iz dinarskih krajeva “visoki rastom”. Naravno,rezultati ovog istraživanja moraju se posmatrati uslovno iz razloga što uzorak istraživanja mora biti veći, zbog bolje generalizacije zaključaka, te je teško izolovati uticaj podneblja i uslova života “na rast” dece, zbog velikog mešanja stanovništva i tako “naći” čiste “dinarske” ili “ravničarske” tipove dece kod savremene vojvođanske populacije.Stiče se utisak da podneblje zaista oblikuje fenotip jedinke, ali su genetski potencijali “mešanje” populacije remeteći factor u izdvajanju čistog antropo-psihološkog tipa po Cvijićevoj tipologiji.

LITERATURA

1. Bala, G., Jakšić, D. i Popović, B. (2009). Trend relacija morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti predškolske dece. U Bala, G. (ur.). *Relacije antropoloških karakteristika i sposobnosti predškolske dece*. (str. 61-112). Novi Sad: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja
2. Bunčić V.(1998) Razlike u motoričkim sposobnostima i morfološkim karakteristikama učenika s obzirom na pohađanje predškolskih ustanova, beograd, FFK, magistarski rad.
3. Cvijić J Ivo Andrić.(1921) O Balkanskim psihološkim tipovima, Beograd, Prosveta, uredila: Svetlana Velmar-Janković 1988.
4. Sabo, E. (2011). *Metodika fizičkog vaspitanja predškolske dece*. Novi Sad: Samostalno autorsko izdanje.
5. Mišković, M. (2008). *Metodologija istraživanja u obrazovanju*. Novi Sad: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača.
6. Ivić, I., Novak, J., Atanacković, N. I Asković, M. (2007). *Razvojna mapa*. Beograd: Kreativni centar.
7. Bala, G., Stojanović, M. (2007). *Merenje i definisanje motoričke sposobnosti dece*. Novi Sad: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.

Utjecaj migracija na oralno zdravlje migranata

Sažetak

U protekloj godini suočeni smo s brojnim migracijama na našim područjima. Uzroci su migracija rat, siromaštvo i potraga za boljim životom. Izbjeglice pristižu u Europu iz Sirije i susjednih zemalja u kojima rat neprekidno traje već duži niz godina. Obzirom na dugo putovanje ovih osoba, proživljeni stres, loš socio-ekonomski status te višegodišnji rat na njihovim područjima za očekivati je i određen stupanj narušenosti oralnog zdravlja. Pogođena krizom i ratovima posljednjih godina Sirija je ostala bez mnogih dentalnih klinika te su visokoobrazovani zdravstveni radnici migrirali, kako u dalje europske zemlje, tako i u susjedne, pogranične države. Najbolji prikaz oralnog zdravlja u Siriji možemo dobiti analiziranjem KEP indeksa. Tri obilježja, zubni kvar (K), ispun (P), i izvađen „ekstrahiran“ (E) zub čine osnovu klasičnih indeksa zubnog kvara, gdje je zub jedinica ispitivanja. U posljednja dva desetljeća u Siriji zabilježen je porast KEP indeksa. Osim visokog KEP indeksa, stanovništvo Sirije susreće se i s problemima gingivitisa te krvarenjem zubnog mesa. Mnoge studije pokazuju kako su imigranti u europskim zemljama skloniji oralnim bolestima i pokazuju niži stupanj svijesti o važnosti oralne higijene. Imigranti u zapadnom društvu zahtijevaju posebnu pažnju kako bi razvili svijest o važnosti oralnog zdravlja te prilagodili svoje životne navike u cilju da smanje pojavnost oralnih bolesti. U pojavama migracija potrebno je pokraj opće zdravstvene zaštite provoditi i aktivnu dentalnu preventivnu zaštitu kako bi se trenutna stanja zadržala i samim time spriječilo pogoršanje oralnog zdravlja.

Ključne riječi: migranti, oralno zdravlje

The impact of migration on the oral health of migrants

Summary

In the past year we are faced with a number of migration on our areas. The causes of the migration are war, poverty and search for a better life. Refugees arrive in Europe from Syria and neighboring countries where war has been going on continuously for many years. A certain degree of deterioration in oral health is expected due to the long journey of these people, stress, poor socio-economic status and the long term war on their own territory. Affected by the crisis and wars in recent years, Syria has lost many dental clinics and highly educated health workers who migrated, as in further European countries as well as in neighboring countries, border states. The best view of oral health in Syria can be presented by

analyzing DMFT index. The decay-missing-filled (DMF) index or decayed, missing, and filled teeth (DMFT) index is one of the most common methods in oral epidemiology for assessing dental caries prevalence. In the last two decades in Syria, we see an increase in DMFT index. In addition to high DMFT index, the population of Syria is facing problems of gingivitis and bleeding gums. Many studies show that immigrants in European countries are prone to oral diseases and show low level of awareness about the importance of oral hygiene. Immigrants in Western society require special attention in order to develop awareness of the importance of oral health and adjust their habits in order to reduce the incidence of oral diseases. The phenomenon of migration should be next to the general health care to implement an active dental and preventive care in order to maintain the current situation and thus prevent deterioration of oral health.

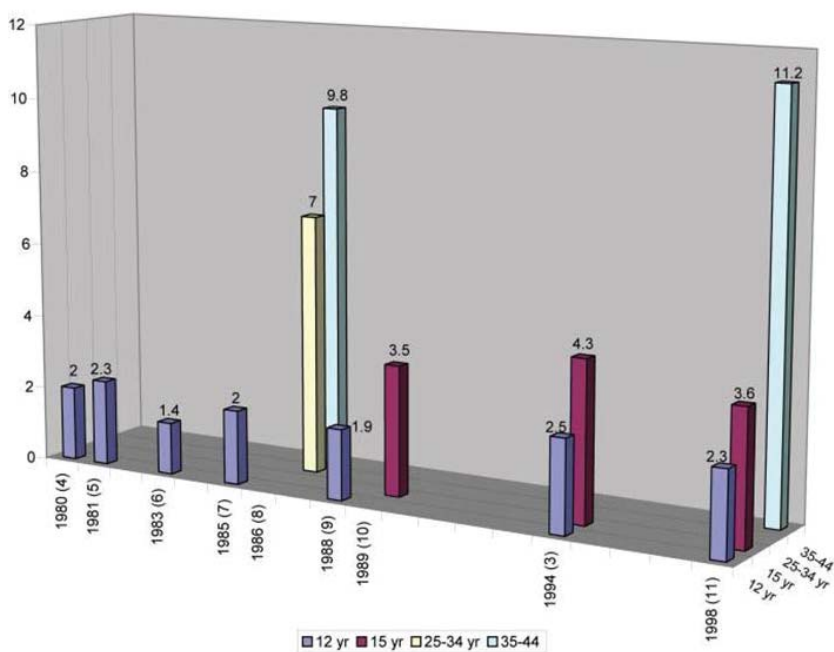
Key words: migrants, oral health

Uvod

Oralno zdravlje sastavni je dio općeg zdravlja i vrlo često pokazatelj općeg zdravstvenog stanja. Veliki dio psihosomatskih i organskih poremećaja dovodi do promjena i u usnoj šupljini (1). Prije nego definiramo pojam „oralno zdravlje“ bitno je obrazložiti sam pojam zdravlja. Jedna od najčešće citiranih definicija zdravlja jest: „Zdravlje je stanje kompletnog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsutnost bolesti ili nemoći“ formulirana od strane Svjetske zdravstvene organizacije 1958. godine. Kako se stanje blagostanja smatra relativnim pojmom, godine 1995., ista organizacija definira zdravu osobu kao nekoga tko je sposoban voditi ekonomski i socijalno produktivan život. Osvrćući se na tu definiciju, onda bismo oralno zdravlje mogli definirati kao razinu oralne bolesti koja dopušta pojedincu da vodi ekonomski i društveno produktivan život (2). Epidemiologija zubnog karijesa vrlo je kompleksna. Osim medicinskih čimbenika, na poremećaj oralnog zdravlja utječe cijeli niz biofizičkih i socijalnih čimbenika (3). Od socijalnih čimbenika koji utječu na zdravlje ističu se naobrazba, prihodi i društveni položaj. Istraživanja su pokazala kako djeca koja žive u boljim socio- ekonomskim prilikama napreduju brže (4,5). Također, takve osobe prepoznaju više simptoma bolesti zbog kojih se treba obratiti liječniku (6). Osim navedenog društvenog položaja, kao veliki „okidač“ bolesti možemo navesti i stres. Izvori stresa su mnogi, kao na primjer ratno stanje, prisilne migracije stanovništva, političke i društvene promjene, promjene tradicionalnog društvenog poretka te siromaštvo(7). U protekloj godini suočeni smo s brojnim migracijama na našim područjima. Uzroci su migracija rat, siromaštvo i potraga za boljim životom. Izbjeglance pristižu u Europu iz Sirije i susjednih zemalja u kojima rat neprekidno traje već duži niz godina. Prema procjeni UN-ove Agencije za izbjeglice (UNHCR) i Međunarodne organizacije za migracije (IOM), progon, sukobi i siromaštvo prisili su dosad nezabilježen broj od milijun osoba na bijeg u Europu u 2015. godini. Prema njihovim procjenama, do 21.12.2015. otprilike 975.500 osoba prešlo je Sredozemno more, a više od 34.000 osoba prešlo je iz Turske u Bugarsku i Grčku kopnenim putem(8). Cilj ovog rada je pokušati utvrditi utjecaj migracija ljudi na oralno zdravlje migranata. Obzirom na dugo putovanje ovih osoba, proživljeni stres, loš socio-ekonomski status te višegodišnji rat na njihovim područjima za očekivati je i određen stupanj narušenosti oralnog zdravlja.

Raprava

Pogođena krizom i ratovima posljednjih godina Sirija je ostala bez mnogih dentalnih klinika te su visokoobrazovani zdravstveni radnici migrirali, kako u dalje europske zemlje, tako i u susjedne, pogranične države(9,10). Sukladno današnjim podacima, 19 ordinacija dentalne medicine otvoreno je uz granice Sirije, kako bi pružili pomoć sirijskim izbjeglicama. U Turskoj se nalazi 13, dok se u Jordanu nalazi 6 ordinacija. Navedene ordinacije rade bez potrebnog materijala, kao što su uređaji za radiološko snimanje zuba, sterilizatori, moderni dentalni materijali za ispune i slično(11). Najbolji prikaz oralnog zdravlja u Siriji možemo dobiti analiziranjem KEP indeksa. Tri obilježja, zubni kvar (K), ispun (P), i izvađen ekstrahiran (E) zub čine osnovu klasičnih indeksa zubnog kvara, gdje je zub jedinica ispitivanja. U posljednja dva desetljeća u Siriji zabilježen je porast KEP indeksa. Kod 12-godišnjaka KEP indeks je s vrijednosti 1.4 izmjerene 1983. godine porastao na 2.5 do 1994. godine (Slika 1.). Najveći udio KEP indeksa sastoji se od K (zubni kvar) komponente: kod petogodišnje djece 80-90%, a kod petnaestogodišnjaka 70-80%. Ovako veliki postotak nesaniranih karijesnih lezija dovodi do sve većeg udjela E komponente (ekstrahirani zubi) kod odraslih osoba. U populaciji od 35 do 44 godina starosti E komponenta KEP indeksa iznosi visokih 40-50% (12).

Slika 1. KEP indeks u Siriji od 1980. do 1998. kod različitih dobnih skupina (12)

Osim visokog KEP indeksa, stanovništvo Sirije susreće se i s problemima gingivitisa te krvarenjem zubnog mesa. Samo 6-15% Sirijaca u dobi od 15 i 35-44 godine nema problema s krvarenjem desni, zubnim kamencem i parodontnim džepovima (13).

Suprotno Siriji, europske zemlje bilježe trend pada KEP indeksa. Najbolje rezultate nalazimo u Danskoj, koja je KEP indeks, mjeren kod 12-godišnjaka s vrijednosti 5 (1980.) snizila na vrijednost 0.7 (2008) (14). Pregled KEP indeksa europskih zemalja nalazi se u tablici na slici 2.

DRŽAVA	KEP indeks 1980-ih	KEP indeks 2000-ih
Austrija	3.8	1.04
Danska	5	0.7
Francuska	4.2	1.23
Njemačka	3.8	0.7
Irska	2.6	1.4
Italija	4.9	1.1
UK	3.1	0.7

Slika 2. Iznosi KEP indeksa izmjereni kod dvanaestodišnje djece (14)

Podatci Svjetske zdravstvene organizacije pokazuju nam da u 49% svjetskog stanovništva KEP indeks iznosi 3, dok se za većinu zemalja Europske unije ta vrijednost kreće između 0.5 i 1.5 (15). Unutra Europske unije postoji strategija za prevenciju oralnih bolesti i svedena je u četiri osnovne smjernice:

- 1) općenito smanjenje učestalosti oralnih bolesti posebno među siromašnim i marginaliziranim skupinama društva;
- 2) promicanje zdravog načina života uz smanjenje utjecaja čimbenika štetnih za oralno zdravlje koji mogu biti ekonomski, socijalno, okolišno ili individualno potaknuti;
- 3) razvijanje zdravstvenih sustava usmjerenih na poboljšanje oralnog zdravlja, a koji će udovoljavati potrebama korisnika i biti financijski dostupni;
- 4) uspostava formalnih okvira za integraciju oralnoga zdravlja u nacionalne zdravstvene programe uz promicanje zdravlja i zdravstvenu izobrazbu (16).

Pitanje koje ne nameće nakon kratkog osvrt na razlike KEP indeksa razvijenih europskih zemalja i migranata iz Sirije i susjednih zemalja je sljedeće- kako pomoći izbjeglicama da poboljšaju svoju oralnu higijenu i podignu razinu svog oralnog zdravlja te kako ih što prije integrirati u program prevencije oralnih bolesti razvijen od strane europskih zemalja.

Istraživanje provedeno u Heidelbergu (Njemačka) na djeci između 11 i 13 godina pokazuje kako su djeca koja potiču iz imigrantskih obitelji sklonija zubnom karijesu. Studija je

uključivala 502 učenika, od kojih 40% potiče iz imigrantskih obitelji. KEP indeks bio je značajno viši kod djece imigranata (1.5:0.8). Osim povećanog KEP indeksa, ta su djeca imala manje trajnih zubi zaštićenih pečatnim ispunom te manji broj ortodontskih terapija. Autori navedene studije u zaključku navode kako je program prevencije, upućen jednako svoj djeci nedovoljan kako bi izjednačio razinu oralnog zdravlja kod imigrantske i ne-imigrantske djece (17).

U Norveškoj je 2007. godine provedeno istraživanje na nasumično odabranim 5-godišnjacima. Studija je uključivala 523 djece, a osim kliničkog pregleda, roditelji su popunili upitnik o socio-ekonomskom statusu, oralnim navikama i stavovima. Statistički značajan čimbenik rizika za zubni karijes kod djeteta u dobi od pet godina jest porijeklo roditelja. Roditelji koji nemaju „zapadnjačko“ porijeklo imaju povišenu incidenciju karijesa kod djece, a ta incidencija se povećava ako su oba roditelja imigranti. Autori u zaključku sugeriraju kako su djeca slabo educiranih roditelja, koji nemaju „zapadnjačko“ porijeklo visoko rizična skupina za nastanak karijesa (18).

Rezultati studije u Oslo podudaraju se s gore navedenim istraživanjima te potvrđuju činjenicu da su imigranti skloniji oralnim bolestima te da trebaju biti ciljna skupina u razvoju programa oralne prevencije. Imigranti u zapadnom društvu zahtijevaju posebnu pažnju kako bi razvili svijest o važnosti oralnog zdravlja te prilagodili svoje životne navike u cilju da smanje pojavnost oralnih bolesti (19).

Zaključak

Na pravilno provođenje prevencije i razvoj svijesti, utječu razni čimbenici kako socioekonomski tako i okolišni. Adekvatan smještaj i smiren način života omogućava i kvalitetnu provedbu prevencije, ali u slučajevima trenutnih velikih migracija dolazi do narušavanja i ovako loših preventivnih mjera. Svi ljudi koji migriraju suočeni su s lošom osobnom, a samim time i oralnom higijenom. Oralno zdravlje migranata pod utjecajem je nepravilnog i neadekvatnog načina prehrane, smanjenog unosa minerala i vitamina koji pridonose padu imuniteta te pojavnosti oralnih manifestacija pojedinih bolesti. Osim karijesa u ustima je zbog loše prevencije i loše oralne higijene moguće uočiti još i (20):

Infektivne i parazitarne bolesti: vezikularni stomatitis sa egzantemom, oralne manifestacije sifilisa, gonokokni stomatitis, akutni nekrotizirajući gingivitis i stomatitis, noma, akutna i kronična kandidijaza, aktinomikoza, Burkittov limfom; uzročnici tih bolesti su bakterije, virusi i gljivice.

Nutritivne i metaboličke bolesti: oralne manifestacije skorbuta, proteinska malnutricija, angularni heilitis; pojava tih bolesti povezuje se s neuhranjenošću i pothranjenošću.

Bolesti probavnog sustava: cancrum oris, leukoplakija, pušačka leukokeratoza nepca, oralna fibroza; uzroci tih bolesti specifične su navike (npr. pušenje), kemijske ili mehaničke iritacije, te specifični uvjeti okoliša.

U pojavama migracija potrebno je pokraj opće zdravstvene zaštite provoditi i aktivnu dentalnu preventivnu zaštitu kako bi se trenutna stanja zadržala i samim time spriječilo pogoršanje oralnog zdravlja.

Popis literature:

1. Valentak Lj. Prikaz dentooralnog zdravlja izbjeglica i prognanika učenika srednjih škola. *Acta Stomatol Croat.* 1996; 30: 55—62
2. Oralno zdravlje djece i adolescenata Anna-Karin Holm i Sven Poulsen
3. HRASTE J. Socijalna stomatologija i oralna epidemiologija. Zagreb: Školska knjiga, 1982.
4. PREBEG Ž. Somatski rast učenica i učenika zagrebačkih škola s posebnim osvrtom na pojavu zakašnjelog puberteta u djevojčica. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1976. Disertacija.
5. GATARIĆ D. Socijalne razlike. Zagreb: A. Cesarec, 1988.
6. HAVELKA M. Zdravstvena psihologija, Zagreb: Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1990.
7. CHIGIER E, NUDELMAN A. A cross-cultural approach to health education for immigrants and refugees. *Coll Antropol* 1994; 18 (2): 195-8.
8. <http://www.unhcr.hr/component/content/article/165-unhcr/news-and-views/news/277-zajednicka-izjava-za-medije-unhcr-a-i-iom-a-milijun-izbjeglica-i-migranata-u-bijegu-prema-europi-u-2015-godini>
9. Saltaji H. 4 years of the humanitarian tragedy in Syria: who cares? *Lancet.* 2015; 385: 943.
10. Hurley R. Who cares for the nine million displaced people of Syria? *BMJ* 2013; 347: f7374.
11. Attar S, Aleppo City Medical Council. Field hospitals in Syria. *Lancet* 2014; 383: 303.
12. Beiruti N, van Palenstein Helderma WH. Oral health in Syria. *Int dent J* 2004; 54: 383-388
13. Beiruti N, Taifour D, van Palenstein Helderma WH et al. A review of oral health status in Syria. *Int dent J* 2001; 51: 7-10
14. <http://www.oralhealthplatform.eu/wp-content/uploads/2015/09/Report-the-State-of-Oral-Health-in-Europe.pdf>
15. World Health Organization. Oral health surveillance [Internet]. WHO. [citirano 02. jul 2013.]. Preuzeto od: http://www.who.int/oral_health/action/information/surveillance/en/
16. World Health Organization. Strategies for oral disease prevention and health promotion [Internet]. WHO. [citirano 02. jul 2013.]. Preuzeto od http://www.who.int/oral_health/strategies/cont/en/index.html

17. Bissar AR1, Oikonomou C, Koch MJ, Schulte AG. Dental health, received care, and treatment needs in 11- to 13-year-old children with immigrant background in Heidelberg, Germany. *Int J Paediatr Dent*. 2007 Sep;17(5):364-70.
18. Wigen TI, Wang NJ. Caries and background factors in Norwegian and immigrant 5-year-old children. *Community Dent Oral Epidemiol* 2010; 38: 19–28. © 2009 John Wiley & Sons A/S
19. Skeie MS1, Riordan PJ, Klock KS, Espelid I. Parental risk attitudes and caries-related behaviours among immigrant and western native children in Oslo. *Community Dent Oral Epidemiol*. 2006 Apr;34(2):103-13.
20. World Health Organization. Prevention of oral diseases. Geneva: World Health Organization, 1987.

AKUTNI BOL U STOMATOLOGIJI U USLOVIMA MIGRACIJA

¹Fakultet zdravstvenih nauka, Evropskog univerziteta Brčko distrikta

SAŽETAK

Akutni bol u orofacijalnoj regiji je najučestaliji razlog posjete ljekaru stomatologije. Smatra se urgentnim stanjem u stomatologiji. S toga je pristup preciznoj dijagnostici izuzetno važan kao i sprovođenje ispravne terapije. U kriznim situacijama kao što su raseljenja i progonoštvo ljudi postoje direktni uzroci nastanka oboljenja koja prati akutni bol kao simptom.

Gubitak osnovnih socio-ekonomskih uslova, onemogućenost održavanja lične higijene, prisutnost nekih drugih bolesti, iscrpljenost i narušavanje imunog sistema samo su neki od razloga koji mogu dovesti ili pospješiti akutnu egzacerbaciju oboljenja u ustima.

U programu zdravstvene zaštite svake zemlje je obavezan prihvata i pružanje zdravstvene pomoći unesrećenim ljudima. Pružanje zdravstvene pomoći je u skladu načela i doktrine medicinske etike i moraju se sprovesti po protokolu programa zdravstvene zaštite države u kojoj se nađu raseljena lica.

Bolna stanja orofacijalne regije prate oboljenja zuba, mekih tkiva, neuralgije, sinusitisi, atipični facijalni bol.

ACUTE PAIN OF STOMATOLOGIE IN TERMS OF MIGRATION

ABSTRACT

Acute pain in the orofacial region is the most common reason for visiting a doctor of dentistry. It is considered as a dental emergency condition. Therefore, precise diagnosis is extremely important, as well as the conduction of proper treatment. In emergency situations such as emigration and persecution of people, are direct causes of diseases which are accompanied with acute pain as a symptom.

The loss of the basic socio-economic conditions, impossibility of maintaining personal hygiene, presence of other diseases, exhaustion and disruption of the immune system are just some of the reasons that can lead to or facilitate acute exacerbation of the mouth diseases. In the health care program of each country is obligation to accept and provide medical aid for injured people. Providing medical assistance is consistent to

principles and doctrines of medical ethics and must be carried out according to the protocol of health care of a country in which are found displaced persons.

Painful condition follows diseases of the teeth, soft tissue, neuralgia, sinusitis, atypical facial pain.

AKUTNI BOL U STOMATOLOGIJI

Bol je specifičan osjećaj, nametnut sa efektom negativne senzacije praćene nizom psihogenih, somatskih i vegetativnih reakcija izazvanih nekim nadražajem.⁴

Bol koji se javi u orofacijalnoj regiji a posebno na zubu doživi zasigurno svaki čovjek za vrijeme svog života. Jedan od najučestalijih razloga posjeta stomatologu je bol na zubu. Nekada je bol neizdržljiv i često je uzrok nespavanja noći i jake iscrpljenosti cijelog organizma. Doktori dentalne medicine se svakodnevno susreću sa pacijentima koje muči bol na zubu.

Da bi riješili pacijenta bola potrebno je otkriti odakle potiče bol i otkloniti ga.

Bol je individualni osjećaj koji se javlja usled oštećenja tkiva ili određenog nadražaja na organizam.³

Bol predstavlja niz impulsa koji čine mehanizam reakcije nekog organa ili cijelog tijela na određeni iritans. On se manifestuje kao reakcija na oštećenje tkiva bez obzira na etiologiju i izaziva refleksnu ili kontrolisanu reakciju do uklanjanja podražaja. Bol može biti izazvan djelovanjem različitih mehaničkih, termičkih, hemijskih ili električnih nadražaja.⁶

Orofacijalna regija i nastanak osjećaja bola u toj regiji je specifičan i poseban, prije svega zbog svoje anatomske građe, ova regija je najsenzibilniji dio tijela zbog svoje intenzivne inervacije nervima centralnog nervnog sistema. Bol se prenosi ka centralnom nervnom sistemu perifernim nervom, zatim nekim od puteva kičmene moždine koji se, ukrštajući produženu moždinu, završavaju u talamusu odakle se informacije prenose do kore velikog mozga. Bolovi orofacijalne regije imaju kratak put prenošenja.⁴

Specifičan je i zbog činjenice neposrednog kontakta unutašnjosti i vanjskog svijeta kao i izloženosti tvrdih mineralizovanih tkiva i mekih tkiva sluznice brojnim i agresivnim činiocima koji dovode do njihovih oštećenja.

Da bi mogli razumjeti nastanak intenzivnog bola ove regije važno je dobro poznavati građu zuba kao i mehanizam prenošenja impulsa do centralnog nervnog sistema i nastanak reakcija u ovom sistemu.

Zubno tkivo je izgrađeno od visoko mineralizovane supstance koja je prožeta mnoštvom nervnih završetaka, krvnim i limfnim sudovima. Glavni medijator somatskih senzacija iz područja usta i vilica je V moždani nerv, nervus Trigemini.

U zubnoj pulpi smještena su A-delta mijelinizirana vlakna i C-vlakna nemijelinizirana. Nervna vlakna ulaze u pulpu samostalno ili prateći krvne sudove, a mijelinizirana vlakna idu ispod sloja bogatog ćelijama nakon čega gube mijelin i granaju se između odontoblasta a pojedine niti ulaze u dentinske tubuluse.¹

Osim nervusa Trigemini periferni put bola oralne i mastikatorne regije prenose još najmanje šest velikih senzornih somatskih nerava i to VII, IX i X moždani nerv.

Zubna pulpa reaguje na bilo koji podražaj (mehaničku ozljedu, hladnoću, toplotni nadražaj, hemijski nadražaj)samo jednim osjećajem a to je bol.¹

Nastanak bola objašnjava se sa tri teorije:

Prva je hidrodinamska teorija koja objašnjava pomjeranje tečnosti usljed isušivanje kaviteta i dentinskih tubula a nadomješćuje se iz pulpne cirkulacije pri tom izazivajući bol.

Druga teorija se zasniva na činjenici postojanja nerava unutar dentinskih tubula koji ulaze samo sa 100 nm 1/3 u dentinske tubule.

Treća teorija objašnjava da stimulacija odontoblasta uzrokuje bol pri čemu se impuls prenosi duž odontoblasta te sinapsom prelazi na nervne centre.¹

Pacijenti individualno doživljavaju bol. U nekim slučajevima napr. početnom stadijumu pulpitisa, zbog nemogućnosti razlikovanja bola pacijent ne može odrediti koji ga zub boli. Ukoliko upotrijebimo dijagnostičku metodu perkusije zub reaguje na vibraciju bolnom senzacijom i tako možemo odrediti oboljeli zub. Kada se upalni nadražaj širi u parodontno tkivo zbog nociceptora i proprioceptora, pacijent može odrediti bolestan zub.

Put nastanka bola počinje aktiviranjem impulsa bola u nociceptorima zubne pulpe, on se prenosi dalje do centralnog nervnog sistema primarnim aferentnim neuronom koji ulazi u produženu moždinu i čini sinapsu sa sekundarnim neuronom u subnukleusu caudalisu trigeminalne jezgre spinalnog trakta. Sekundarni neuron prelazi na drugu stranu moždanog stabla i penje se antero-lateralnim traktom suprotne strane. A-delta vlakna stvaraju sinapse u prvoj lamini subnukleus caudalis i dalje idu direktno do talamusa prenoseći bol izazvan mehaničkim ili termičkim nadražajem. Ovo je brzi put prenosa boli iz razloga što talamus šalje odmah informaciju moždanom kori koja preko motornog dijela trenutno reaguje.¹

Bolni impulsi koje prenose primarna aferentna C-vlakna stvarajući sinapse u II, III i V lamini supstance gelatinose dalje se prenose sekundarnim impulsom paleospinalamičkim traktom. Impulsi se prenose intraneuronima kroz retikularnu supstancu do talamusa i ovaj put boli zovemo spori put prenosa bola. Prenos bola A-delta vlaknima je oštar, sijećući i može se lako lokalizovati dok prenos bola C-vlaknima je spor, tinjajući podmucao i dubinski a može biti i reflektirajući. Smatra se da spora bol prenesena C-vlaknima biva prenesena

putem supstance P kao neuro transmitterom koja se sporo nakuplja unutar sinapse ali se i sporo razlaže pa se tako objašnjava pojačavanje intenziteta sporog hroničnog bola. Prenos sporog bola može biti zaustavljen u retikularnoj formaciji ili može ići do talamusa i dalje ka senzornom dijelu kore velikog mozga ili do hipotalamusa i limbičke strukture pa pacijent može osjećati patnju. Limbički sistem može da utiče na individualnu reakciju bolne senzacije.

Orofacijalna regija zbog svoje specifične inervacije podložna je različitim razvojem bola i može biti različite jačine od slabe do neizdržljive.¹

Bol ove regije može biti odontogene ili neodontogene etiologije.

Odontogena bol može biti:

- Pulpodentinskog kompleksa
- Periradikalna bol
- Reflektirana bol

Neodontogena bol može biti:

- Zubobolja miofascijalnog porijekla
- Zubobolja nerovaskularnog porijekla
- Zubobolja kardiogenog porijekla
- Zubobolja neuropatskog porijekla
- Zubobolja izazvana sinuzitisom
- Zubobolja psihogenog porijekla³

Postavljanje dijagnoze porijekla bola zasniva se na medicinskoj i stomatološkoj anamnezi i kliničkom nalazu.⁵

Medicinska anamneza podrazumijeva podatke o: bolestima ako su poznate da ih pacijenti imaju, preboljelim infektivnim bolestima (infektivni endokarditis, hepatitis), stanju kardiovaskularnog sistema (infarkt miokarda, angina pektoris, kardiomiopatiji, problemu sa zgrušavanjem krvi, povišenom krvnom pritisku), bolestima respiratornog sistema (astma, plućna insuficijencija), metaboličkom poremećaju (dijabetes, oboljenja štitne žlijezde), malignim bolestima, transplatacijama, alergijama.⁵

Potrebno je poznavati informaciju o lijekovima ukoliko ih pacijent koristi. Sve ovo je bitno kako bi utvrdili da li se pacijent može svrstati u riziko pacijenta i prema tome ispravno postupati u intervenciji.

Stomatološka anamneza se sastoji od pitanja vezanih direktno za problem zbog kojeg se pacijent žali.

Pitanja koja postavljamo pacijentu odnose se na: vrijeme javljanja bola, da li se javlja spontano ili biva prouzrokovan nekom radnjom ili provociran nekim iritansom, da li je stalan ili povremen, kada se povećava intenzitet bola, pomažu li analgetici, prija li toplo ili hladno.³

Bol može da bude:

- oštar, kratkotrajan, trenutani i lagan za odrediti mjesto bola,
- tup, spor, difuzan i onemogućeno tačno odrediti lokalizaciju bola,
- u vidu peckanja, difuzan.⁴

Klinički pregled se sastoji od:

- Inspekcije
- Palpacije
- Perkusije
- Testova vitaliteta pulpe
- Test anestezije
- Test pomičnosti zuba
- Direktna stimulacija dentina
- Transluminacije
- Analize rtg-snimaka⁶

Zaključak - Dijagnoza facijalnih bolova

Za populaciju migranata naročito je važno na vrijeme i tačno dijagnosticirati porijeklo bola, naročito u uslovima onemogućenosti pružanja adekvatne zdravstvene pomoći jer se pomoć pruža u vanrednim uslovima rada. Nakon pažljivo urađene i iscrpne anamneze i kliničkog nalaza slijedi postavljanje dijagnoze na osnovu koje se pravi izbor i planiranje terapije.

Pacijenti kao što su osobe u raseljenju i koje se nalaze u delikatnoj situaciji i narušenim osnovnim uslovima življenja direktno su izložene negativnom uticaju na zdravlje. U takvim situacijama oboljenja u ustima su česta i moguće su komplikacije koje prate naizgled bezazlene infekcije a mogu dovesti do stanja letalnih po život. Lokalizacija upalnog procesa u mekom tkivu i moguće širenje infekcije prema važnim anatomskim prostorima ukazuje na moguće i neželjene i čak letalne komplikacije kao što su: tromboza kavernoznog sinusa,

bakterijski meningitis, apsces mozga, medijastinitis, odontogeni sinuzitis, tromboza interne jugularne vene, osteomijelitis i dr.²

Važno je na vrijeme postaviti tačnu dijagnozu, izabrati tok terapije i onemogućiti razvoj komplikacija.

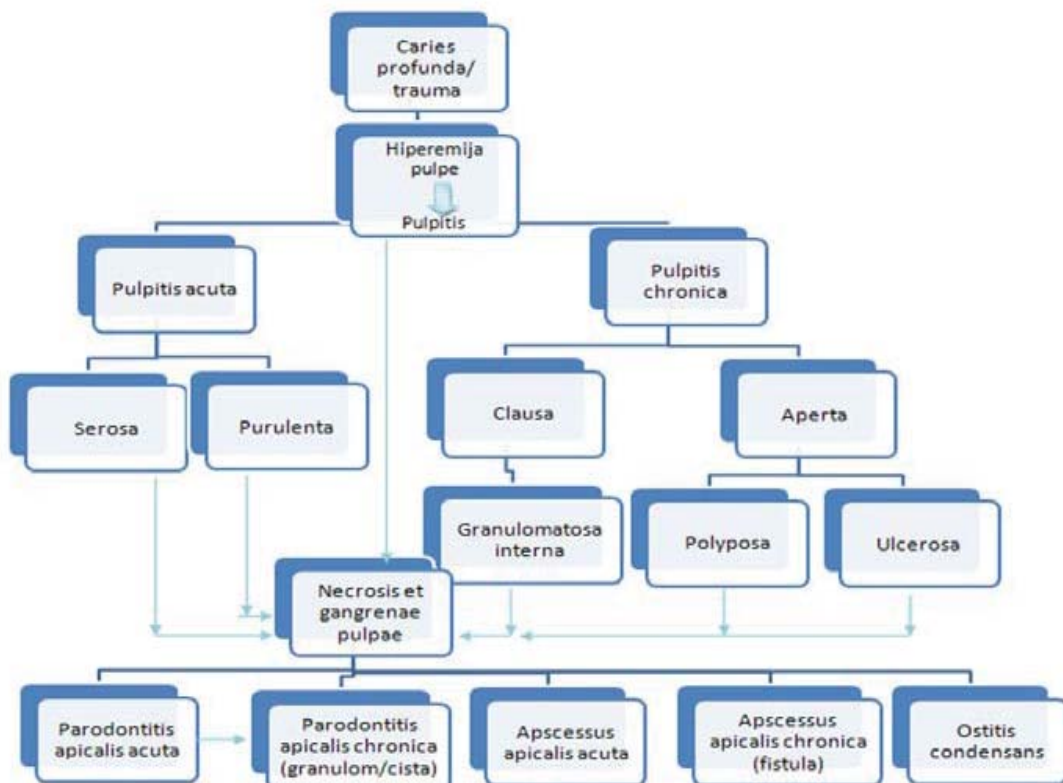

Tabela 1. Moguće dijagnoze vezane za odontogene upalne procese ⁷

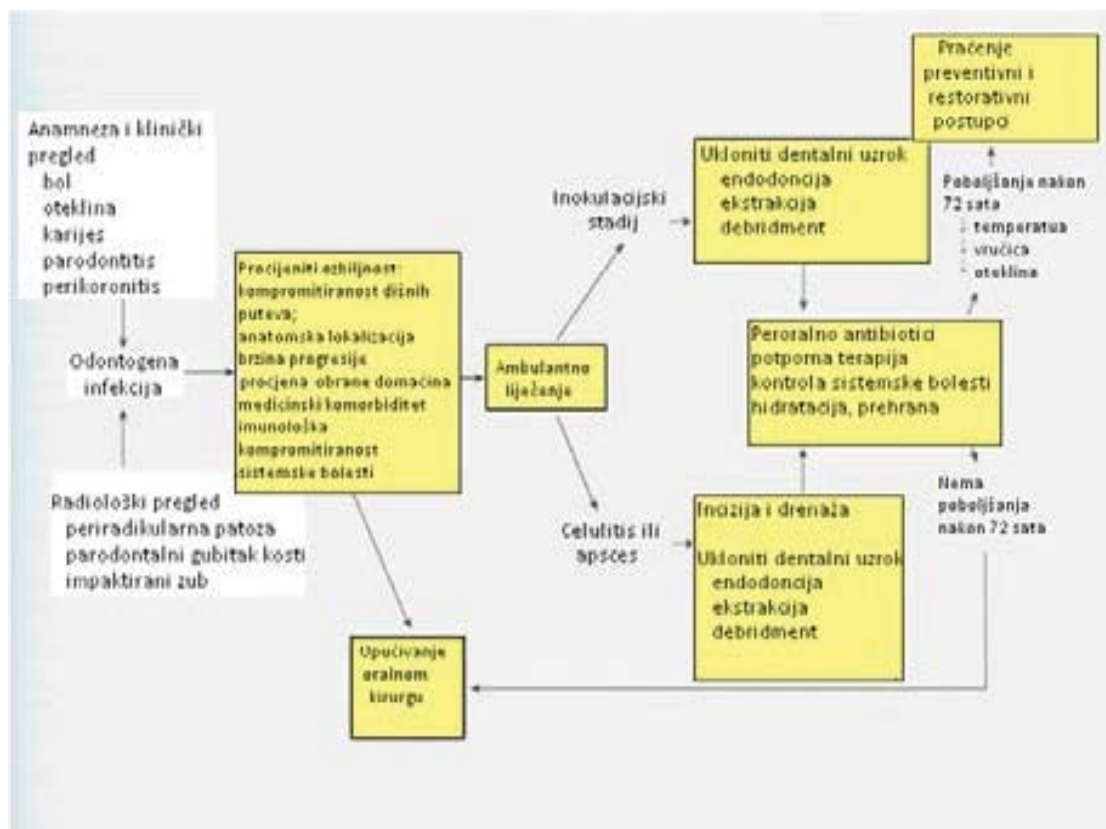
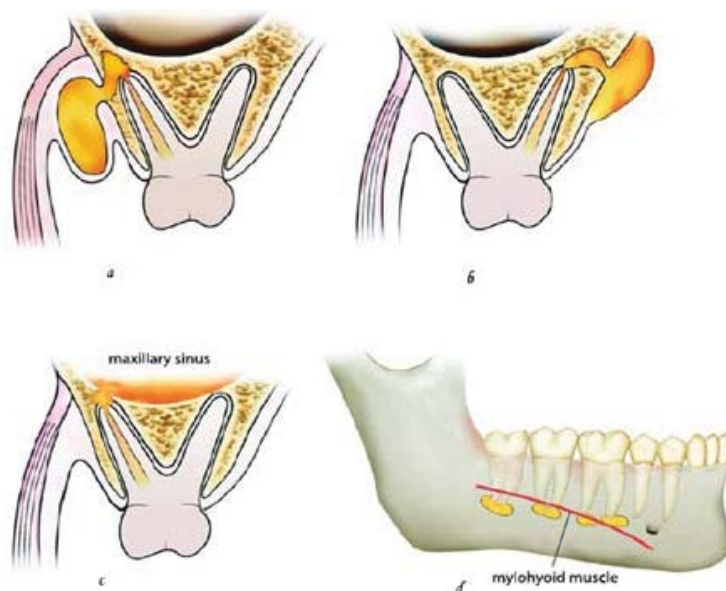
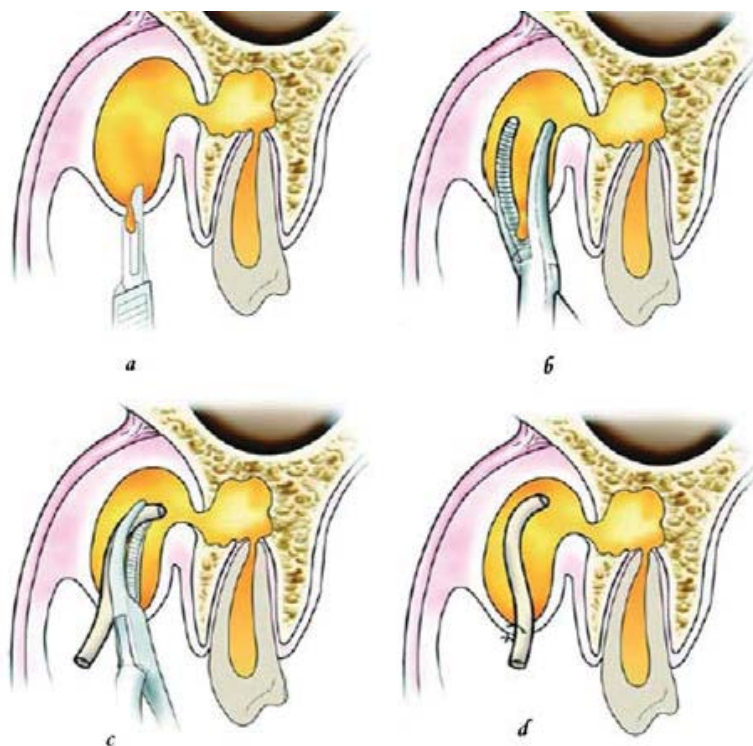

Tabela 2. Uputstvo kako bi trebao izgledati protokol zbrinjavanja pacijenta sa odontogenom upalom⁷

Slika 1. Širenje upalnog procesa zavisno od položaja apeksa korijena zuba:

- a) Bukalni korijen-bukalno širenje;
- b) Palatinalni korijen-palatinalno širenje;
- c) Širenje upale u maksilarni sinus zbog blizine apeksa korijena i maksilarnog sinusa,
- d) Lokalizacija upale ispod ili iznad m. mylohyoideus zavisno od pozicije apeksa korijena zuba prema hvatištu mišića.⁷

Slika 2. Šematski prikaz izvođenja incizije i postavljanja drena ⁷

Literatura

1. Anić I., *Bol*, Zavod za endodonciju i restaurativnu stomatologiju, stomatološki fakultet Zagreb, Sonda 2010; str. 38-40.
2. Fuchs P.N., *Odontogene upale*, Moj Stomatolog 2014; str. 1-2.
3. Medvedec Mikić I., *Diferencijalna dijagnostika bolesti pulpe i periapiksa*, Zavod za endodonciju i i restaurativnu stomatologiju, stomatološki fakultet Zagreb, Sonda 2012; str. 71-74.
4. Petrović V., Gavrić M., *Urgentna stanja u stomatološkoj praksi*; Izdavačka kuća "Draganić" Beograd 2001; str. 9-20.
5. Stanković D., Jovanović G., *Problematika bolesti rizika u stomatološkoj praksi*, Studentski kulturni centar Niš 2001; str. 17-21.
6. Todorović Lj., Petrović V., Strajčić Z., Avramović K., *Anestezija u stomatologiji*, Nauka Beograd 2003; str. 13-21.
7. Žorat N., Kuna T., *Odontogena upala*, Zavod za oralnu hirurgiju Zagreb, Sonda 2013; str. 52-57.

PČELINJI PROIZVODI I NJIHOV ZNAČAJ U POMOĆI MIGRANTIMA

- ¹Srednja mješovita škola „Žepče“ - Žepče
- ¹Evropski univerzitet Brčko distrikt
- ²Internacionalni univerzitet u Travniku

trpezi.mihad@gmail.com

Sažetak: Pčelarstvo je jako razvijena poljoprivredna djelatnost zahvaljujući nutritivnoj, ljekovitoj i drugim vrijednostima pčelinjih proizvoda. Pčele su gajili stari Egipćani, Grci, Rimljani koristeći blagodati njihovih proizvoda. Med, matična mliječ, propolis, vosak, polen se danas proizvode u znatnim količinama upotrebljavajući ih u različite svrhe. Med ima vodeću ulogu jer ima hranjivu i ljekovitu vrijednost. Matična mliječ i polen imaju visoke energetske vrijednosti, jačaju imunitet organizmu čovjeka, dok propolis sve više dobija na medicinskom značaju. Vosak je nesumnjivo proizvod pčela od značaja za industrijsku proizvodnju nekih proizvoda koje čovjek vrlo često upotrebljava. Neki produkti pčela, npr. mumio, su od značaja kao nacionalni brend u Rusiji. Savremeno čovječanstvo karakteriše pretjerano brzi tempo života ne ostavljajući čovjeku mogućnost za uspješno održavanje zdravlja bez pratećih opasnosti, stresa, kardiovaskularnih i drugih poremećaja. Globalna dešavanja, ratni sukobi, ekonomske krize i slično, dovode do nezapamćenih migracija stanovništva do veoma udaljenih destinacija. Najnovije migracije se karakterišu dugotrajnim pješaćenjem, savladavanjem vodenih i kopnenih prepreka, što iscrpljuje organizam čovjeka do zadnjih atoma snage, a ne rijetko i sa fatalnim ishodom po život migranata. Moralna podrška dobrih ljudi evropskih prostora je od ogromnog značaja za tu populaciju ljudi. Međutim, njima je potrebna i pomoć u prehrani, liječenju, oblačenju, tokom putovanja koje čini hiljade mukotrpnih pređenih kilometara. Iz tih razloga treba iskoristiti pčelinje proizvode, posebno med, kao efikasne i brze energetske, hranjive i ljekovite tvari. Ti proizvodi će doprinijeti jačanju organizma u savladavanju novih prepreka tokom tog putovanja.

Ključne riječi: pčelinji proizvodi, migracije, pomoć migrantima.

APIAN (BEE) PRODUCTS AND THEIR IMPORTANCE IN HELPING MIGRANTS

Mihad Cikotić¹, Jasminka Žigić²

- ¹Secondary comprehensive school “Žepče” in Žepče
- ¹European University Brcko District
- ²Interational university of Travnik

trpezi.mihad@gmail.com

Apstract: Bee-keeping is very developed agricultural activity due to nutritive and therapeutic qualities of apian products. Ancient Egyptians, Romans and Greeks had been farming bees using the benefits of their products. Honey, gelée royale, propolis, beeswax and pollen are nowadays being produced in substantial amounts to be used in different purposes. Honey takes a leading role due to its nutritive and therapeutic values. Gelée royale and pollen have high energy values, strenghten imunnity of human organism while propolis gains more importance in therapeutic uses. Beeswax is undoubtedly one of the most important apian product for industrial production of some products that people use very often. Some apian product such as mumio are very important as a national brand in Russia. Modern humanity is characterized by enormously fast rate of living not leaving a human opportunity for successful health keeeping without any side-effects such as stress, cardiovascular and other disorders. Global events such as wars, economic crisis,and similar events lead to massive migrations of civilians to very distant locations. The newest migrations are characterised by long-time walking, overcoming land and water obstacles which drains human organisms to the last atoms and very often with fatal outcomes for human lives. Moral support of well-meaning people of European countries is of great significance for the refugees. However they also need help in food, clothing, and healing after they have passed thousands of kilometers. Those are the reasons why apian products especially honey should be used as effective, and quick energy, nutritive and therapeutic substance. Those products will contribute to improving of organism's well-being and strength in order to help them overcome further obstacles during those journeys.

Key words: apian products, migrations, help to migrants.

I. UVOD

Pčelarstvo je unosna poljoprivredna djelatnost. Pčelarstvom se mogu baviti kako mladi tako i stariji ljudi. Ono je preporučljivo kao osnovna djelatnost čovjeku, a isto tako i kao dopunska djelatnost koja doprinosi boljem ekonomskom stanju. Pčelarski proizvodi imaju veliki značaj kao hranljivi, ljekoviti, te industrijski proizvodi. Med, matična mliječ, propolis, cvjetni prah ili polen, vosak, pčelinji otrov, predstavljaju pčelinje proizvode od značaja u ishrani, održavanju zdravlja, ekonomskoj dobiti pčelaru, u relaksaciji i odmoru poslije napornog rada.

Med ima visoke energetske vrijednosti, veliko bogatstvo minerala, proteina i posebno iskoristivih monosaharida – glukoze i fruktoze, vitamina A, B₆, B₁₂, C, D (Perušić, 1959). Matična mliječ je od velikog značaja kao hranljiva tvar, sadrži: vitamine, bjelančevine, te ima 18 vrsta aminokiselina (Krivcok, 2000). Matična mliječ je ljekovita tvar zahvaljujući nekim antibiotskim sastojcima (Kulinčević, 2012). Propolis je smolasta tvar koju pčele koriste za oblaganje unutrašnjosti košnice održavajući sterilnost i visok nivo njene čistoće. Propolis sadrži raznovrsne minerale, vitamine, nikotinsku i pantotensku kiselinu, karotin – provitamin A, niz aminokiselina, bjelančevina, itd (Janković, 1977). Pelud ili polenov prah je od značaja za jačanje organizma, njegovog imuniteta, u ljekovite svrhe, itd. Sadrži ugljikohidrate, proteine, masnoću, minerale, te vitamine i esencijalne aminokiseline (Pčelarević, 2002). Pčelinji otrov je koristan kod reumatskih oboljenja (Katalinić, 1990).

Tokom nekoliko zadnjih decenija na globalnom nivou čovječanstvo potresaju teške ekonomske, ratne i druge krize sa nesagledivim posljedicama. Jedan od oblika posljedica tih stanja jesu i globalna migraciona kretanja stanovništva iz trusnih područja u mirna i ekonomski stabilna područja Evrope. Najnovije migracije ljudi iz područja arapskih zemalja prema zapadnim, razvijenim evropskim zemljama izazvale su poteškoće u prekograničnom protoku ljudi, različitom pristupu rješavanju tog kretanja, a što je za posljedicu imalo iscrpljujuće putovanje migranata, posebno djece, starih, iznemoglih i bolesnih osoba. Na tom putu je bilo i veoma pozitivnih primjera moralne i svake druge pomoći migrantima. Pored registracije migranata, ukazivala se medicinska pomoć, pomagalo se u ishrani iscrpljenih ljudi, njihovom prevozu i usmjeravanja ka konačnim destinacijama.

Cilj ovog rada je isticanje značaja pčelinjih proizvoda, kao hranljivih i energetski vrijednih tvari koja imaju ljekovita svojstva te njihovo korištenje u pružanju pomoći migrantima. Ovi proizvodi mogu ojačati iscrpljeni organizam, dati mu neophodnu energiju, ojačati i učvrstiti imunitet, dati mu neophodnu psihičku stabilnost i istrajnost u savladavanju novih prepreka do konačnog cilja.

II. DISKUSIJA

Pčelarstvom se čovjek počeo baviti veoma rano. Pradomovina medonosne pčele je Indija. Vještinu pčelarenja stari Grci su primili od Egipćana, a od Grka Rimljani. U daljem toku razvoja čovječanstva pčelarstvo se uspješno razvijalo u značajnu poljoprivrednu djelatnost širom svijeta. Značajni pčelarski proizvodi su: med, matična mliječ, propolis, cvjetni prah, vosak te pčelinji otrov. Pčelinji proizvodi imaju hranljive i energetske vrijednosti, ljekovita svojstva, te se koriste u industrijskoj proizvodnji niza značajnih proizvoda (Ćerimagić, 1988).

2.1. Med

Med je proizvod medonosnih pčela. To je slatki, gusti sok koje medonosne pčele prikupljaju i u svojim žlijezdama probavnog sistema prerađuju (slika 1.). Pčele med prerađuju od nektara cvjetova biljaka, ili od medne rose koju proizvode neki insekti (štitaste i lisne uši). Iz toga razloga kažemo da postoji cvjetni med i šumski med (medunac ili medljikovac). Pčela ne može prizvesti loš med, on je rezultat nesavjesnog rada pčelara pri skladištenju meda ili pri industrijskom punjenju meda (Staletić, 2001).

Slika 1. Med

Hemijski sastav meda čine neorganske i organske tvari (šećeri, voda, organske kiseline, enzimi, minerali, vitamini, flavonoidi i fenoli kao dobri oksidansi, te bjelančevine (tabela 1.).

Tabela 1. Hemijski sastav meda

Tvari	Procentualni sastav
Voda	18%
Minerali	0,2% - željezo, bakar, mangan silicijum, hlor, kalcijum, kalijum, natrijum, magnezijum,
Šećeri	75% - fruktoza (38%), glukoza (30%), saharoza (1-2%), maltoza i drugi disaharidi (5%);
Enzimi	-
Organske kiseline	0,3% - jabučna, vinska, limunska kiselina;
Vitamini	C, B;

Nutritivni sastojci meda su šećeri, bjelančevine, hranljiva vlakna, itd. (tabela 2.). Med je izuzetno vrijedna hranljiva tvar. Njegovom konzumacijom unosimo u naš organizam sve potrebne tvari, obezbjeđujući mu visoke energetske vrijednosti (Kulinčević, 2012).

Tabela 2. Odnos hranljivih sastojaka u medu mase 21 g (jedna kašika meda)

Vrsta tvari	Šećeri	Bjelančevine	Hranjiva vlakna	Masti
Količina tvari u g	17,3	0,06	0,042	0,00

Med je sladak zbog šećera koje ima u sebi, nešto je nižih energetske vrijednosti od šećera koje koristimo u domaćinstvo (jedna kašika ima oko 64 kcal), ili 1 kg meda ima 3.150 – 3.350 kalorija. Zbog toga se može reći da je med posebno značajna energetska namirnica, koji uz to ima i druga korisna svojstva, te bi trebao imati prednost u konzumaciji u ljudskoj ishrani u odnosu na obični šećer (Tabela 3.).

Tabela 3. Detaljne nutritivne vrijednosti u 100 g meda

Nutrijent	Mjerna jedinica	Količina
Energetska vrijednost	kcal	304
Ukupno proteina	g	0,30
Ukupno ugljenih hidrata	g	82,40
Ukupno masti	g	0,00
Dijetalna vlakna	g	0,2
Ukupno šećeri	g	82,12
Voda	g	17,10
Vitamin B ₁ (tiamin)	mg	0,00
Vitamin B ₂ (riboflavin)	mg	0,038
Vitamin B ₃ (Niacin)	mg	0,121
Vitamin B ₆ (Piridoksin)	mg	0,024
Folati	mcg	2,00
Vitamin B ₅ (Pantotenska kiselina)	mg	0,00
Vitamin C	mg	0,5
Kalcijum (Ca)	mg	6,00
Bakar (Cu)	mg	0,00
Železo (Fe)	mg	0,42
Magnezijum (Mg)	mg	2,00
Fosfor (P)	mg	4,00
Kalijum (K)	mg	52,00
Natrijum (Na)	g	4,00
Cink (Zn)	mg	0,22
Mangan (Mn)	mg	0,00
Selen (Se)	mcg	0,00

Med je prirodni invertni šećer, pretvoren u brzo iskoristive šećere u našem organizmu. Zbog toga je značajna hrana za djecu, starije osobe te bolesnike. Dokazano je da organizam bolje iskorištava neke tvari tokom ishrane ako unosimo med (kalcij, magnezij, isl). Med je veoma koristan sportistima, obezbjeđuje im brzi izvor energije, zbog prisustva glukoze i fruktoze. Med se ne preporučuje maloj djeci, do jedne godine, jer može sadržavati spore nekih bakterija na koje dojenčad još nisu stekla otpornost. S obzirom da med sadrži polenova zrna može se smatrati potencijalnim alergenom. Međutim, istraživanja su pokazala da su takve alergije veoma rijetke, čak ljekari preporučuju da te osobe konzumiraju med jer male koncentracije alergena omogućuje uspješno stvaranje antitijela (Perušić, 1959).

Med posjeduje antibakterijsko, antivirusno i antimikotičko djelovanje. Med je bogat antioksidansima, fenolima i flavonoidima, te se zato može koristiti i kao konzervans. Med ima ljekovita svojstva. Liječenje medom zove se **apiterapija**. On daje snagu čitavom organizmu, podstiče psihičku i fizičku aktivnost, povećava imunost na infekcije i zarazne bolesti jer ima antiseptičko djelovanje.

Radi potvrde pomenutih činjenica mogu se predložiti odgovarajući savjeti za liječenje medom, za jačanje organizma iznemoglih i bolesnih osoba: med se može koristiti u borbi protiv gripe i prehlade, te drugih bolesti respiratornog sistema, kao što su bronhitis te upala grla i sinusa; zagrijane obloge sa medom preko vrata i grla pomažu kod angine, prehlade krajnika; kod gnojnih upala treba jesti meda 5-10 puta dnevno; svakodnevna ishrana medom daje izvanrednu snagu i pamćenje; ishrana rastopljenim medom omogućava čišćenje crijeva, ona efikasnije funkcionišu te se sprečava pojava hemoroida; korištenje meda rastvorenog u toploj vodi omogućava stolicu, sprečava se zatvor; stolicu zaustavljamo ako pijemo rastvoreni med u hladnoj vodi; upotreba meda rastvorenog u slatkom mlijeku pomaže u borbi protiv parazita – pantljičare u crijevima; upotreba meda pročišćava krv i poboljšava njenu cirkulaciju po tijelu; med sprečava kardijalne tegobe, lupanje srca; med otklanja bolove očiju jednostavnim premazivanjem meda po očima; med liječi malokrvnost; dobar je lijek u liječenju žutice; reumatična leđa ili kičmu treba premazati medom što olakšava bolove.

Med veoma povoljno djeluje na razvoj embriona djeteta, posebno u drugoj polovini trudnoće, te je preporučljiv trudnicama. Trudnicama med pomaže u jačanju organizma poslije povraćanja, smanjuje gadljivost. Davanje meda u čaju od kamilice sprečava zatvor i blagotvorno djeluje na trudnice. Danas se namirnice za dojenčad zaslađuju medom jer povoljno utiče na okoštavanje i rast kostiju, lakši i mirniji san, probavu hrane i slično. To je korisno upotrijebiti u pružanju pomoći izbjegličkoj i iznemogloj djeci. Česti zdravstveni problemi starijih osoba su malokrvnost, osteoporoza i drugi poremećaji kostiju. Zbog toga je med od najvećeg značaja, posebno ako se u redovitoj ishrani medom dodaju i drugi pčelinji proizvodi – matična mliječ, pelud, propolis, itd.

Rezimirajući značaj meda ističe se činjenica da ga treba koristiti u odgovarajućim količinama u ishrani, kao ljekovito sredstvo, te u jačanju organizma i njegovom normalnom funkcionisanju.

Upravo med treba da ima vodeću ulogu u pružanju pomoći migrantima koji prelaze hiljade kilometara puta. Dio toga prelaze pješice, dio putovanja se odvija vodenim maršutama, i niz drugih opterećenja koje ih dočekaju tokom tog putovanja. S obzirom na njegovu energetska, hranjivu u ljekovitu vrijednost razumno je med koristiti u onom prvom kontaktu sa migrantima, ojačati im tijelo i duh, i pomoći onim kritičnim kategorijama, poput djece, starih, iznemoglih i bolesnih osoba. Pakovanja preparata meda su prikladna – količinom i izgledom, ima odgovarajućih ljekovitih pripravaka, a ponuda na tržištu je velika što omogućava lakšu distribuciju meda na terenu (slika 2.). S obzirom da su ova migratorna kretanja stanovništva ogromnih razmjera, svaka pomoć tim ljudima koja preduprijedi medicinske tegobe predstavlja nesumnjivo veliku korist. Tranzitne države smanjuju dodatne troškove u liječenju, oporavku iznurenih osoba, djece, i slično.

Slika 2. Različiti oblici pakovanja meda za tržište prikladna i za pomoć migrantima

2.1. Propolis

Propolist je pčelinji proizvod smolasta, ljepljiva tvar priyatnog mirisa koja sadrži razne biljne smole. Pčele prerađuju propolis od prikupljenih smolastih tvari s pupoljaka ili oštećenih dijelova biljaka (do 70%). Toj prikupljenoj masi pčele dodaju vosak (oko 30%) što ga čini ljepljivom masom, zatim polen i obogaćuju ga izlučevinama svojih žlijezda. Boja propolisa je od žutozelene do smeđe i tamnocrvene boje. Boja zavisi od starosti propolisa, geografskog područja, te vegetacije jer pčele prikupljaju propolis sa najmanje 60 različitih vrsta biljaka (slika 3.).

Pčelama propolis koristi kao dezinfekciono sredstvo u košnicu štiteći ih od gljivica, bakterija, manjih životinja (miševa, rovki), kao i zaštita od vlage, propuha, itd. Propolis ima različita svojstva: antibakterijsko, antimikotično, antivirusno, protivupalno, antioksidativno, predstavlja jak lokalni anestetik, antitumorsko, imunostimulativno dejstvo, podstiče regeneraciju tkiva, te ima ulogu zaštite organizma od radioaktivnih posljedica (Staletić, 2001).

Slika 3. Propolis

Propolis aktivira zaštitne funkcije organizma, pojačava fagocitozu, povećava sadržaj zaštitnih bjelančevina u krvi (properdina) stimulirajući razvoj specifičnih antitijela (interferona) protiv mikroorganizama i njihovih toksina te virusa. Propolis uspješnije djeluje na gram-pozitivne bakterije (streptokokne i stafilokokne bakterije) a slabije na gram-negativne mikrobe (na *Salmonelu*, *Proteus spp.*, *Pseudomonas aeruginosus*, na *Escherichia coli*). Propolis zaustavlja rast jednoćelijskih parazita *Trichomonas vaginalis*, uzročnika upale spolnih organa u žena i mokraćovoda kod muškaraca. Djeluje također i na *Trypanosoma cruzi*. Zbog toga kažemo da propolis ima antiparazitarno dejstvo.

Najvažnije aktivne komponente u propolisu su flavonoidi, fenoli i aromatski spojevi. Flavonoidi iz propolisa se direktno vežu na viruse. Flavonoidi predstavljaju osnovu bioloških

aktivnosti propolisa djelujući na bakterije, viruse, gljivice i različite oblike upala. Antioksidativni učinak propolisa, preko flavonoida, ogleda se u uklanjanju radikala i oksidanasa koji uzrokuju oštećenja membrana i receptora i ubrzavaju proces starenja. Propolis uspješno djeluje na viroze. Primjer je herpes oko usana koji se uspješno liječi u početku razvoja. Ako se razvije onda se uz propolis koristi i matična mliječ. Propolis ima uspješno protivupalno djelovanje. Posebno je to izraženo kod astmatičnih napada i kod alergija gdje redovno uzimanje propolisa smanjuje broj takvih napada. Propolis je efikasno sredstvo protiv glavobolja i migrena. Kod glavobolja je potrebno konzumirati čaj sa rastvorenim kapima propolisa (30 kapi propolisa u šoljicu čaja). Propolis je efikasno sredstvo protiv kardiovaskularnih bolesti, povećava elastičnost krvnih sudova, poboljšava cirkulaciju, snižava krvni tlak, sprečava začepljenje krvnih žila. Propolis sprečava rast tumorskih ćelija sprečavajući stvaranje novih krvnih sudova potrebnih tumorskim ćelijama. Konzumiranje propolisa zajedno sa medom ima pozitivni učinak u mršavljenju te ga često koriste kao dijetalno sredstvo (Kulinčević, 2012).

Propolis treba konzumirati jedan sat prije jela ili oko dva sata poslije jela, dugotrajnijim zadržavanjem u ustima da bi se propolis apsorbirao preko krvnih sudova sluzokože usne duplje u krv. U protivnom želudačna kiselina negativno djeluje na propolis, i druge tvari, čime se smanjuje njegovo pozitivno djelovanje. Propolis koristimo u prirodnom obliku, zatim rastvorenog u alkoholu, u kombinaciji sa drugim pčelinjim proizvodima, posebno sa medom. Možemo direktno nanositi propolis na oboljelo mjesto, u obliku spreja (upale grla i usne šupline), nakapavanjem, putem vatiranih štapića (herpes, afte), preko gaze (na inficirane rane), oralno uzimanje nakapavanjem propolisnih kapi u kašičicu sa medom, u toplom čaju, mlijeku, itd. Posebno je interesantna emulzija propolisa u mlakoj vodi koja se koristi za ispiranje grla ili korištenje u inhalatoru za inhaliranje kod otežanog disanja i alergičnih stanja.

Slika 4. Različita pakovanja propolisa za tržište

Hemijski sastav propolisa je karakterističan i smatra se da još u potpunosti nije istražen (tabela 4.). Propolis sadrži 22 minerala, sedam vitamina, flavonoide (oko 38 vrsta), organske kiseline, terpene, alkohol, itd.

Tabela 4. Hemijski sastav propolisa

Tvari	Smole i balzami	Pčelinji vosak	Eterična ulja	Tanin	Polen	Minerali i drugi organski proizvodi
Procentualni sastav	40-60%	30%	5-10%	5-15%	5%	5%

Ove konstatacije ukazuju na mogućnost uspješnog korištenja propolisa i njegovih preparata u liječenju bolesnih migranata, uspješnom održavanju njihovog zdravlja u kraćim ili dužim zadržavanjima na graničnim prijelazima, na putevima tokom pješačenja, itd. S obzirom, da je na tržištu prisutan u različitim oblicima pakovanja, iskorištavanje propolisa u pomenute svrhe može biti olakšano (slika 4.). Kod vrlo malog broja ljudi mogu se javiti izvjesni oblici alergija, u vidu crvenila na mjestu kontakta sa propolisom, zbog čega se treba prekinuti njegovo konzumiranje ili primjena.

2.3. Matična mliječ

Matična mliječ je homogena, kremasta tvar bijele do blijedožute boje (slika 5.). Ona je proizvod lučenja mliječnih ili ždrijelnih žlijezda pčela. Matična mliječ ima specifičan oštri miris i kisel-slatki ukus. Matična mliječ je hrana za larve iz kojih će se razviti matice i tokom njenog života kao imaga. Larve iz kojih se razvijaju radilice i trutovi hrane se matičnom mliječi prvih 2-3 dana i u daljem toku života koriste med i polen kao hranu. Ako je poznata činjenica da matice žive više od dvije godine, dok radilice oko 45 dana (osim jesenjskih individua), onda se može reći da je matična mliječ eliksir života i tajna dugovječnosti u pčelinjem društvu.

S obzirom na djestva matične mliječi u pčelinjem društvu oduvijek je čovjeka zanimalo da li se ta dejstva mogu efektivno odraziti i na čovjeka. Zadnjih decenija su neka istraživanja pokazala da postoji određeni stepen pozitivnih djelovanja i na čovjeka. Matična mliječ je dobar biostimulator i antioksidans. Matična mliječ usporava starenje, jača vitalnost i imunitet, stimuliše rad endokrinih žlijezda, ubrzava oporavak, poboljšava funkcionalne sposobnosti i onemogućava razvoj hroničnih bolesti. Ona snižava nivo ukupnog holesterola, poboljšava odnos dobrog (HDL) i lošeg (LDL) holesterola, usporava širenje karcinoma, itd. Proizvodi matične mliječi za tržište su u prikladnim oblicima pakovanja (slika 6.).

Slika 5. Matična mliječ

Hemijski sastav matične mliječi je još nedovoljno ispitan, složenog je sastava i ne može se sintetski proizvesti (tabela 5). Matična mliječ sadrži čisti acetilholin (0,3-1,2 mg/g). Značajan neurotransmitter u sinapsama neurona (Pčelarević, 2002).

Tabela 5. Hemijski sastav matične mliječi

Tvari	Voda	Bjelančevine	Masti (10 HDA)	Šećeri	Minerali
Procentualni sastav	57-70%	10-18%	3-8%	9-15%	0,7-1,5%

Masne tvari matične mliječi su 10 HDA, odnosno lipidi sa 10 C atoma karakteristično raspoređenih u molekuli. 10 HDA je: nezasićena masna kiselina, jedinstvena, ne može se sintetski proizvesti, djelovanje je različito – antibakterijsko, utiče na proizvodnju kolagena u

fibroblastima kože, antioksidativno, te protivtumorsko djelovanje. 10 HDA je jedino nađena u matičnoj mliječi od prirodnih tvari. U matičnoj mliječi je značajno prisustvo bjelančevina i vitamina (posebno B kompleksa).

Matična mliječ se preporučuje kao preventiva epidemijским bolestima, u stresnim situacijama, te pri velikim psihofizičkim naporima, pomaže kod iscrpljenosti i umora. Ove konstatacije upućuju upravo na situaciju u kojoj se nalaze migranti. Iz toga razloga treba uzeti u obzir korištenje matične mliječi kao značajne tvari u preventivi i smanjenju obima tegoba kojima su izloženi migranti. Matična mliječ se koristi kao dodatak prehrani i već se hiljadama godina u orijentalnim kulturama cijeni kao prirodni izvor za očuvanje mladosti i energije.

Slika 6. Različiti oblici pakovanja matične mliječi

Matična mliječ se može koristiti izvorno kao tekućina, a do tada se čuva na temperaturi na -18°C . Uzima se na vrh čačkalice, što je 40-50 mg mase, i tako dnevno 3-4 puta, za djecu 2 puta dnevno. Matičnu mliječ možemo koristiti zajedno sa drugim pčelinjim proizvodima. Obično je konzumiramo sat vremena prije jela. Matičnu mliječ možemo konzumirati kao tinkturu – 10% matične mliječi otopljene u 45% alkoholu. Tinkтуру prije upotrebe protresti, nakapati 10-15 kapi u usnoj šupljini tri puta dnevno, sat vremena prije jela. Otopina se čuva u hladnjaku do 4°C . Matičnu mliječ možemo konzervirati u medu, 1-5% izvorne matične mliječi, uz dodatak polena i propolisa. Pripravak se koristi dva puta dnevno, malom plastičnom kafenom kašičicom jedan sat prije jela, čuvati ga hladnjaku na temperaturi do 4°C .

Na matičnu mliječ nepovoljno utiču svjetlost, temperatura i zrak gubeći joj ljekovita svojstva. Zato je treba čuvati u tamnijim bočicama na temperaturi od -18°C u zamrzivaču. Pravilno skladištena i sačuvana matična mliječ može se koristiti do godinu dana. Pri njenom konzumiranju koristimo drvene, plastične, staklene kašičice i druge predmete. Metalni predmeti se ne koriste jer organske kiseline iz matične mliječi reaguju sa metalom irzgrađuju visokovrijedne tvari u njoj. S obzirom na način skladištenja i čuvanja matičnu mliječ ne možemo uspješno koristiti u svakom trenutku i na bilo kom mjestu, a što je tipično za migratorna kretanja ljudi. Uz dodatni angažman, u tom smislu, možemo iznaći efikasna rješenja i postupke koji mogu doprinijeti uspješnom korištenju preparata matične mliječi i u takvim uslovima.

2.4. Polen

Polen je glavni izvor bjelančevina, vitamina i minerala pčelinjoj zajednici (slika 8). Pčele polen sakupljaju sa cvjetova biljaka, dodajući mu nektar i tvari svojih žlijezda

obrazujući sitne granule. Dakle, polen je prava riznica hranljivih i ljekovitih tvari značajnih za čovjeka (Katalinić, 1990).

Slika 8. Polen

Hemijski sastav polena je vrlo složena. Čine ga bjelančevine, šećeri, masti, vitamini, minerali, voda, enzimi, hormoni, eterična ulja, nukleinske kiseline, itd. (tabela 6.). Alergijska preosjetljivost na polen je vezana za prisustvo bjelančevina u njemu.

Tabela 6. Hemijski sastav polena

Tvari	Procentualni sastav
Voda	25-30% - svježi polen; 5-10% - suhi polen
Proteini	7-10% - prisutne su većinom sve aminokiseline
Glicidi	20-40% - prostih šećera; 1-3% celuloze; 2% - škroba
Masti	1-5% - polen ima 12 masnih kiselina
Vitamini	B ₁ , B ₂ , E, A, C, D,
Minerali	1-7% - kalijum, kalcijum, fosfor, magnezijum,
Enzimi	Amilaza, invertaza, katalaza, fosfataza.
Nukleinske kiseline	0,6-4,9% - većinom RNK
Hormoni	Fitosterol

Polen ima značajna dejstva koja čovjek može koristiti: antioksidativna dejstva, uklanjajući slobodne radikale nastale zračenjem, trovanjima, itd; jača imunitet; antibakterijsko dejstvo, posebno na gram-negativne bakterije; ima pozitivan uticaj na kontrolu metabolizma a time i regulisanje tjelesne mase; pomaže probavu hrane u crijevima; pozitivno utiče na reproduktivne sisteme muškaraca i žena; poboljšava cirkulaciju krvi; usporava starenje; jača koronarne arterije i mišić srca, djelotvoran je kod iscrpljenosti, olakšava umni rad, poboljšava vid, poboljšava rast kose.

Rezimirajući efekte polena može se istaći da on poboljšava opšte stanje organizma i sprečava nastanak bolesti. Takvi pozitivni učinci mogu biti od presudnog značaja u pomoći migrantima tokom njihovog napornog putovanja. Treba istaći da se trebaju pratiti mogući alergijski uticaji polena na neke osobe. Zbog toga je opreznost neophodna pri pružanju pomoći ljudima, kao i pravovremena medicinska reakcija. Značajno je pomenuti da se polen, kao i drugi pčelinji proizvodi, šalju na tržište u prikladnim pakovanjima što bi olakšavalo distribuciju na terenu i njegovo uspješno kpištenje (slika 8).

Slika 8. Pakovanja polena za tržište

2.5. Pčelinji otrov

Pčele počinju proizvoditi otrov u prve dvije sedmice života i tako nastavljaju do kraja svoga života. Stvaraju ga u svojim žlijezdama na kraju trbuha i smještaju ga u otrovnoj vrećici koja je povezana sa otrovnim žalcem. Služi im za odbranu od neprijatelja. U otrovnom spremištu ima 0,3-0,5 mg otrova, složenog hemijskog sastava (tabela 7.). Pčelinji otrov je gusta tekućina karakterističnog mirisa gorkog i kiselkastog ukusa (Janković, 1977).

Tabela 7. Hemijski sastav pčelinjeg otrova

Tvar	Količina u %		Količina u %
Proteini		Dopamin	0,2-1
Fosfolipaza A	10-12	Noradrenalin	0,1-0,6
Hijaluronidaza	1-3	Šećeri (glukoza i fruktoza)	2
Fosfataza, Glukozidaza	1-2	Fosfolipidi	5
Peptidi		Aminokiseline	
Melitin	50-55	Minerali	3-4
Histamini	0,5-2	Feromoni	4-8

Pčelinji otrov ima protivreumatsko dejstvo, ublažava bol, snižava krvni tlak, smanjuje količinu holesterola u krvi, te povećava radne sposobnosti. Otrovi pčela se uspješno koriste u borbi protiv zaraznih bolesti, za liječenje upala zglobova, raznih neuralgija i akutnih upala krvnih sudova. Štetno djelovanje pčelinjeg otrova je povezano sa većom količinom unijetog otrova u organizam (smatra se da je smrtonosna doza za čovjeka 300-400 uboda pčela), kao i alergijski senzibilitet pojedinih osoba. Pčelinji otrov može poslužiti kao sredstvo pomoći migrantima uz obazrivu primjenu kod alergičnih osoba.

2.6. Vosak

Vosak je proizvod osam pari voštanih žlijezda voskovnica mladih pčela starosti 12-17 dana (pčele voskarice) koje se nalaze između trećeg i šestog sternita. Od izlučevina voska, oblika sitnih ljuspica, pčele grade saće u košnici, nadograđuju ga na utisnutu satnu osnovu. Prirodna boja voska je bijela. U kontaktu sa zrakom dobija žutu boju. Boja voska zavisi od podneblja, kao i od omjera tvari koje imaju značaj – polena i propolisa (slika 9.) .

Slika 9. Vosak

Upotreba voska je velika – u hemijskoj, tekstilnoj, prehrambenoj, kožarskoj, te elektroindustriji. Koristi se u kozmetici, farmaciji, zubarstvu, slikarstvu, čak se koristi u konzervatorske svrhe.

Hemijski sastav voska je karakterističan (tabela 8).

Tabela 8. Hemijski sastav voska

Tvari	Procentualni sastav
Ugljikovodonici	11-17%
Esteri	70-75%
Oranske kiseline	12-15%
Voda	0,1-2,5%
Karotenoidi	-
Minerali	-
Druge primjese	Polen, propolis

Pčelinji vosak ima neka medicinska svojstva – protiv upalna dejstva, zbog čega ga koristimo za liječenje rana i kožnih bolesti, jačanje desni, te poboljšanje probave. Proizvodi voska mogu imati značaja u određenim oblicima pomoći migrantima - medicinska pomoć, korištenje svijeća tokom putovanja, i slično.

III. ZAKLJUČAK

Pčelarstvo je unosna poljoprivredna djelatnost. Pčelinji proizvodi: med, matična mliječ, propolis, cvjetni prah, vosak i pčelinji otrov su od velikog značaja kao hranjive, energetske i ljekovite tvari. To su prirodni proizvodi pčela koje čovjek sve više konzumira otkrivajući njihovu pravu vrijednost. Današnje stanje čovječanstva praćeno je različitim oblicima poremećaja kao što su ekonomske krize, zagađenja životne sredine, ratovi, te različite prirodne katastrofe. Sve to vodi ka demografskim promjenama, posebno savremeni oblici migracija stanovništva iz kriznih područja u ekonomski stabilne regije. Najnovije forme migracija su praćene velikim brojem ljudi koji teže da stignu u obećane zemlje, pri čemu rizikuju vlastite živote i živote svojih najbližih. Time su one postale globalni problem koji će morati da se sistemski riješi. Kroz ta putovanja ljudi se iscrpljuju do krajnjih granica izdržljivosti organizma. Posebno osjetljive grupe su djeca, stare i iznemogle osobe, bolesnici, trudnice, itd. Veliki priliv migranata predstavlja teret za sve države, od polazne tačke, preko tranzitnih zemalja, pa sve do krajnjih odredišta. Ljudski je, i humano pomoći tim ljudima, počev od one tople dobrodošlice, preko moralne, materijalne, zdravstvene i druge pomoći. Jedan od vidova pomoći koje bi mogla svaka država pružiti je adekvatna ishrana i zdravstvena pomoć. U tom segmentu od velikog značaja su med i drugi pčelinji proizvodi. Oni su izvanredne hranjive i snažne energetske tvari koje bi omogućile jačanje iscrpljenog organizma. One bi doprinjele jačanju imuniteta te bi se mogle uspješno iskoristiti u liječenju različitih oblika zdravstvenih poremećaja i bolesti. Od posebne važnosti je to što ovih proizvoda imamo u različitim oblicima pakovanja, pripremljenih preparata i medicinskih pripravaka, što nam omogućava lakšu distribuciju migrantima, na bilo kojem području i u bilo kojem vremenu. Iz svega rečenoga proizilazi da nam ne treba mnogo da budemo humani i da pomognemo ljudima onda kada im pomoć zaista i treba.

IV. LITERATURA

1. Čerimagić, H. (1988): Pčelarstvo, Sarajevo.
2. Janković, A. (1977): Pčelinji proizvodi hrana i lek. Beograd.
3. Katalinić, J. (1990): Pčelarstvo. Znanje, Zagreb.
4. Krivcok, N. I. (2000): Tehnologija proizvodnje pčelinjih proizvoda. Savez pčelarskih organizacija Srbije, Beograd.
5. Kulinčević, J. (2012): Pčelarstvo. Partenon, Beograd.
6. Pčelarević, K. (2002): Praktično pčelarstvo. Altera, Beograd.
7. Perušić, A. (1959): Pčelinji med. Izdvač, Zagreb.
8. Staletić. M. (2001):Pčelarstvo u 1000 pitanja i odgovora. Kragujevac.
9. <http://antolcic-med.com/med.propolis.pelud.matična.mliječ.html>
10. www.pčelarstvo.hr
11. <http://www.pcelarstvo.hr/index.php/proizvodi/proizvodi-pcela>

SEKCIJA - PEDAGOGIJA

ЈЕЗИК И ЈЕЗИЦИ У ОКВИРУ МИГРАЦИОНИХ ПРОЦЕСА

Брчко, 2016.

Апстракт

У раду се говори о језицима у контакту и њиховом прожимању. Дакле, моћни језици имају већи утицај на мале језике и тако њихова лексика улази у систем малих језика. Код великих језика постоје универзалне ријечи које користи скоро читав свијет, као нпр. енглески и арапски. Када је у питању српски језик, он је управо и настао у окриљу мигрантских процеса. При настанку српског језика прожимали су се славеносрпски, црквеносливенски и рускословенски и сваки од њих имао је утицаја на стварање стандардног језика и граматике, нажалос веома касно, а томе су допринијели страни утицаји, односно окупације разних народа. Ипак, наш језик, иако је мали припада групи јужнословенских језика, те је у окриљу те групе централни језик.

Кључне ријечи: језик, говор, миграције, идентитет, унијаћење

Abstract

The paper talks about languages in contact and their interpenetration. So powerful languages have a greater impact on small languages and so their lexicon enters the system small languages. In large universal language there are words that are used by nearly all the world, for example. English and Arabic. When it comes to the Serbian language, he just created, and in the midst of migrant process. In the formation of the Serbian language permeated the Slavo, crkvenoslivenki and Russian Church Slavonic and each of them had an impact on the creation of a standard vocabulary and grammar, nažalos very late, and it contributed to the side effects, or the occupation of various nations. However, our language, although few of the south Slavic languages, and is in the midst of the group central language.

Keywords: language, speech, migration, identity, unition

Увод

У лингвистичкој науци опште позната је чињеница да једна од најстаријих језичких школа била је арапска, као и њен арапски језик који је преко лексикографског дјела односно светог арапског писма Курана ујединио све арапе на јединственом плану истозначности језика и вјере. Међутим, у данашње вријеме на Блиском истоку почео је крвави рат гдје свакодневно ратна техника, односи многе животе, гдје је хуманост затајила, а пред очима цивилизације умиру дјеца или се гуше на морским пучинама. На које проблеме наилазе људи при миграцијама тешко је дати релевантан одговор, јер при потреби основних намирница велику баријеру представља и језик. При

миграционим таласима као језик у непосредном контакту је грчки језик, који је такође језик старе цивилизације из кога су многи језици данашње цивилизације преузимали у прошлости граматичка правила и обиљежја а посебно словенски народи, чији су језици проистекли из старословенског језика а чији су творци били Солунска браћа Ћирило и Методије. Они су на основама грчкога језика конституисали словенима језик под називом старословенски, из кога су произашле три словенске језичке заједнице, а из којих су уз помоћ редакција и рецензија произашли сви словенски језици. Дакле, словенски народи су уз помоћ редакција или рецензија формирали своје језике, без обзира да ли припадају јужнословенској групацији, западној или источној. У окриљу тих групација централни језик у јужнословенској језичној заједници је безрезервно српски језик, у западној је пољски, док је у источној руски језик. Треба напоменути да је руски језик, и један од четири доминантна језика свијета, а такође је и централни језик славистике.

Када је у питању генеза нашега језика, Ивић каже: да има много сличности између три чина, као што је некад на тражење моравског кнеза Растислава византијски цар Михаило послао Ћирила и Методија у Моравску да проповедају Христову веру, и уједно пруже отпор Немцима, тако је сада и молба митрополита Мојсија Петровића руском цару Петру Великом довела руског учитеља Максима Суворова 1725. у Сремске Карловце да учи српску младеж, али и да оспособљава српску цркву за борбу против притисака из Беча“.¹ Заиста, ако погледамо наш српски језик није тешко закључити да је од настанка па све до данашњег дана имао веома тежак развој, а посебно у временском интервалу миграција и миграционих процеса. Нажалост, миграције су пратиле наш језик од његовог настанка па све до данашњег дана. Ипак, усвајањем рускословенског језика није се прекинула традиција писања на народном језику онда кад то одговара предмету. Тим ће језиком писати поједина своја дјела и најистакнутији писци епохе, такви као Орфелин или Рајић. Народни језик претеже у Орфелиновом *Искусном подрумару*, виноградарском приручнику како и наслов казује, а Рајић је на народном језику испјевао свој спјев *Бој змаја с орлови* о једном актуелном догађају. Као и Венцловић, и он је своје бесједе саставио на народном језику, у складу са црквеним принципом да проповиједи у интересу свога ефекта морају бити потпуно разумљиве за слушаоце. По инструкцији аустријских власти Рајић је свој катихисис за основне школе штампао на народном језику. Од године 1873. почиње објављивати своје списе Доситеј Обрадовић који први иступа са програмским ставом да књижевност уопште треба да буде писана народним језиком. Рационалиста с изразитим просветитељским тежњама, Доситеј се залагао за демократизацију књижевног језика зато да би књижевност могла што корисније послужити народу. Ипак, његово настојање да и сам пише народним језиком имало је само непотпун успјех. Калуђеровање у младости, широка лектира на црквенословенском и руском, дуги и чести боравци на страни гдје је било више прилике за читање него за лични додир са земљацима – све је то учинило да се Доситеј није могао ослободити црквенословенских наноса у свом језику. А није ни покушавао да их се ослободи до краја: он је без зазора употребљавао и и гомилао црквенословенске изразе за појмове који су недостајали лексичком фонду нашег језика. Доситеј није остао без сљедбеника; неки од њих, такви као Јован Мушкатировић и Емануил Јанковић, умјели су писати на народном језику чистијем од Доситејевог.² Дакле у осамнаестом вијеку наш језик се употребљавао на три начина. Као прво прожимали су се црквенословенски и

¹ Ивић, П. (1971): Српски народ и његов језик, Београд, стр.163.

² Исто, стр.167.

рускословенски, а напоредо с њима био је и народни језик. Свему томе допринијеле су миграције јер је патријарх Арсеније Чарнојевић с југа у Угарску превео је око сто хиљада најугледнијих Срба, гдје је од аустријске царице Марије добио како духовна тако и световна права. На челу свога народа отпочео је нови живот уз посебну културу и обичаје, гдје су Срби били углавном граничари на Сави и Дунаву и ту углавном правили бедем од османлијског царства. Нормално граница са турском узимала им је велики данак, тако да су многи умакли од зулума турске власти, а на граници су положили и голи живот. Када је у питању српски језик, он је био у контакту с њемачким и мађарским, те и ту у наш језик улазе германизми и мађаризми који све до данашњег дана живе као саставни дио нашега језика. Нажалост, центар српске културе у 18. вијеку био је у Сентандреји, далеко од наших простора који су били окупирани од турске власти. Ипак, и на овом миграционом путу по Угарској Срби су последије смрти царице Марије Терезије, доспјели у незавидан положај, јер им Јозеф узима сва права како духовна тако и световна, а најтежи удар био је унијаћење Срба, односно превођење у католичку вјеру. Међутим, митрополит Мојсије Петровић тражи помоћ од Русије односно помоћ о цара Петра Великог, који у Сремске Карловце шаље руске учитеље који ће уз помоћ рускословенског језика и писма заштитити православни народ од унијаћења. Године 1726. руски учитељи отвориће и прву Богословију из које ће српска култура доживјети процват. Дакле руски утицај био је од великог значаја за српску културу и српски језик а да није било те руске помоћи, вјероватно би мађаризација узела велики данак. Из наведених констатација није тешко закључити да се наш српски језик развијао у окриљу миграција, односно миграционих процеса.

Опште позната чињеница је да су миграције биле присутне и у 20. вијеку, те су захватиле наше просторе у којима је српски народ при миграцијама доживио тешке и болне тренутке свога живота. У временском интервалу од педесетак година у бившој Југославији изграђиван је дух толеранције, поштовања и заједништва. У том периоду вјера је била замијењена лажном синтагмом „братства и јединства“. Ипак, вријеме је показало да је вјера релевантан фактор у сваком друштву, те и у једнопартијском титоистичком систему имала је свој значај. У датом моменту, када су велике силе одлучиле да разоре бившу Југославију послужиле су се вјерским аршинима и тако у веома кратком интервалу направили су рат који су прозвали грађанским. Ипак, као лингвиста и интелектуалац, који се бави семантичким значењима ријечи, тврдим да је на просторима бивше Југославије ипак био вјерски рат, а читаоце молим нека прегледају дефиницију шта је то грађански а шта је вјерски рат. Нажалост, миграције на бившим просторима земље, биле су прототип несреће и патњи, више народа који су живјели у заједништву као и њихових култура. О овој проблематици писали су новинари из различитих новинских кућа а главни њихов поглед био је опис унесрећених народа гдје су представљене слике скоро идентичне три пута у једном вијеку, дакле несреће су се дешавале на идентичан начин у првом свјетском рату, другом, те у грађанско - вјерском рату на простору бивше Југославије. Истина, многе земље су пружиле руку народима из бивше Југославије, те су многима поправили куће, саградили мостове, жељезнице и слично. Ипак, трагедију која се десила цивилном становништву, а и војним формацијама, ипак је ненадокнадива. Дакле, многи су остали без својих најдражих сродника, које нико и ничим није у могућности да надокнади.

Међутим, миграције нису у потпуности ни завршене на простору бивше Југославије, а десио се рат на Блиском Истоку, одакле су се покренули многи људи пред ратном стихијом. Доминантно становништво било је из Сирије, које је бјежало испред бомби, а

и испред терориста и њихових крвавих похода. Поред Сиријаца на неизвјестан пут кренули су и унесрећени људи из Авганистана и Ирака, који су такође кренули пут ка западној Европи у надању да ће тамо наћи уточиште, а посебно слободу и економску сигурност. Унесрећено становништво, први контакт имало је с Турцима, који су им подарили једино пролаз кроз своју земљу. И ту је у контакту Турака с избјеглицама била такође језичка баријера, иако су арапски и турски језик у непосредном контакту, а и сама их вјера уједињује, те многе ријечи имају идентично семантичко значење. Дакле арапски језик је један од четири најмоћнија језика свијета, док турски језик лингвисти сврставају у угрофинску групу језика, те се по структури разликује, док је лексика донекле блиска, па су при комуникацији мигранти могли да остваре минимално споразумијевање. Ипак, комуникацију су мигранти остваривали и уз помоћ енглеског језика, којим се донекле служи веома велики број младих људи у читавом свијету. Из Турске мигранти су тужним поворкама покушавали да се домогну Грчке преко које су тражили спаас у европским земљама, али нажалост, многи су остали на морским пучинама. Мигранти су такође покушавали да се домогну и италијанског копна, међутим, и ту су се дешавале велике трагедије гдје је велики број људи страдао, међу којима су и мала дјеца. Ипак, оне избјеглице које су своје миграционе походе тражили на грчком простору, тешко су остваривале комуникацију с грчким народом јер су језици дијаметрално различити, па је комуникација била једино остварива уз помоћ преводилаца који није био мали број. Међитим тужна миграциона поворка од Грчке преко Македоније стигла је до Србије, државе која је вјероватно једина од европских држава којом су миграциони процеси били болни скоро у сваком вијеку. Иако, сиромашна, и веома неразвијена Србија је отворила врата свим онима који су дошли на њен простор, те их угостила како то доликује њеној традицији. Када је у питању језик тешко је било остварити контакт, јер арапски језик, је велики и моћан језик, који са српским језиком нема никакав контактни однос. Комуникацију су мигранти остваривали помоћу мимике или уз помоћ преводилаца. Поред наведене двије комуникације била је трећа уз помоћ универзалних основних ријечи из енглеског језика. Ипак, најтеже је било дјечи која су имале тешку или скоро никакву комуникацију.

Језик

Језик је социјални феномен. Настао је из потребе заједничке акције и најважније је средство комуницирања и одржавања социјалних веза. Зато је и природно што је повезан са социјалном структуром друштва и под утицајем свих важних социјалних чинилаца у животу људи. Односи између друштва и језика су разноврсни. Често су и језик и социјалне појаве одређени истим факторима, прије свега економским чиниоцима који детерминишу и начин живота и одређене карактеристике симболичког комуницирања. Већ је изнијето мишљење да је извјесну подударност у опажању свијета и језичком истраживању оправданије објешњавати одређеним условима живота него лингвистичким детерминизмом као што то чини Сапир и Ворф.

Двојезичност - билингвизам

Билингвизам се може сагледати двојако, као способност комуницирања на два језика и/или способност појединца да комуницира на два језика, али са могућношћу изузетних вјештина само у једном од та два језика. Симетрични билингвизам који

означава подједнако познавање оба језика, а асиметрични означава слабије познавање другог језика.³

Усвајање два језика у раном узрасту утиче на лингвистичко и нелингвистичко функционисање дјеце. Дјеца која усвајају два језика од рођења показују сличне узорке усвајања језика (морфосинтактичне структуре, прве ријечи) као и једнојезична дјеца, међутим, постоје и неки видови језичног усвајања који су специфични за двојезичност. Осим способности да комуницирају на два језика, двојезична дјеца показују бољу когнитивну флексибилност, металингвистичку свијест и креативност у употреби језика. Двојезични говорници могу бити уравнотежено или неуравнотежено двојезични. Кад су вјештији у једном језику, тада кажемо да су неуравнотежено двојезични.⁴ Код двојезичних говорника у врло раној доби најчешће је један језик доминантан и то је обично језик којем су били више изложени. Дјеца чији је први језик мањински језик подручја у којем живе изложена су ризику да њихово усвајање језика буде непотпуно и/или да након неког времена изгубе први језик. Двојезичност код дјеце има негативне посљедице јер истовремено учење два језика може узроковати спорији развој и непотребно оптеретити дијете. Двојезична дјеца имају мањи рецептивни вокабулар и на задацима именовања слика су спорији од дјеце која говоре само један језик, чешће праве грешке чак и у свом првом и доминантном језику. Тестирања интелигенције дуго су времена указивала на нижу интелигенцију двојезичне дјеце због пристраности вербалних тестова који су фаворизирали једнојезичне испитанике.

Посебно значајан документ за спровођење језичке политике ЕУ је Повеља о основним правима Европске уније, којом се Унија обавезује да поштује језичку и културну разноликост, и забрањује дискриминацију на основу језика.⁵ Свака повеља коју донесу свјетске организације, а посебно ЕУ, веома су драгоцене, за читаво човјечанство и обавезујуће. Међутим, када би чули глас миграната, који су на својим тужним путовањима препјешачили километре и километре носећи завежљај у руци и мало дијете, у том случају све прописане и написане повеље, дошле би под знак питања.

Сметње у споразумијевању

Бројне су сметње у споразумијевању при вербалном комуницирању. Све у вези са денотативним и конотативним значењем коришћених ријечи и склопова ријечи. Често је узрок тешкоћи споразумијевања у недовољно одређеном денотативном значењу ријечи, у њиховој zasiћености конотативним значењима, а прије свега у разликама у конотативном, а често и у денотативном значењу, које саговорници придају истим ријечима и склоповима ријечи. Вербална комуникација је успјешна ако саговорници, употребљавајући исте ријечи, мисле на исте ствари.⁶

Разни су фактори који отежавају комуникацију или је чине сасвим неуспјешном. Према енглеском психологу Велдалу, постоји седам врста сметњи ефикасности комуницирања:

³ <http://www.mojpedijatar.co.rs/bilingvizam-dvojezicnost/>

⁴ Jelaska, Z. i sur. (2005). Hrvatski kao drugi i strani jezik. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

⁵ Повеља о основним правима Европске уније, доступна на: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/ПОВЕЉА_О_ОСНОВНИМ_ПРАВИМА_ЕВРОПСКЕ_УНИЈЕ.pdf, приступљено марта 2016.

⁶ Rot, H. (2004): Знакови и значења, Београд, стр. 65.

- 1) Ограниченост способности пријема ријечи оне особе којој је комуникација намијењена. Информација може бити добро формулисана и адекватна садржају о коме извјештава, али ако прималац није у стању да је прихвати, комуникација је неуспјела. То може бити и услед тога што је презентована превелика количина информација. Кад се нешто саопштава, треба надаље водити рачуна о знању, интелигенцији, образовању и другим чиниоцима који утичу на способност пријема презентованих информација. Сувише апстрактно излагање неће схватити они који нису навикли на апстрактно мишљење. Често срећемо информисање у коме се без потребе користе сложени стручни изрази и претјеран број непотребних страних ријечи, иако је информација намијењена ширем кругу слушалаца и може бити саопштена на сасвим разумљив начин.
- 2) Дистракција, ометање пажљивости при пријему информације. Разноврсни фактори могу ометати пријем, могу то бити друге истовремено емитоване информације, које такође привлаче пажњу. Могу бити физикалне сметње, као што су превелика врућина. Влажност, бука, унутрашње сметње, умор, поспаност, дјеловање алкохола.
- 3) Неформулисане и недовољно јасно формулисане поставке, које би ваљало знати да би се саопштење разумјело.
- 4) Инкомпатибилност шема саговорника. Тешко ће се успоставити успјешна комуникација о друштвеном напретку између једне особе конзервативних схватања и једне напредне особе, или комуникација између побожног вјерника и атеисте када је ријеч о Богу и васиони.
- 5) Утицај несвјесних и дјелимично свјесних механизма. Предрасуде које имамо о одређеној особи или категорији особа доводе до тога да се њиховим изјавама придаје смисао другачији од оног који сами дају својим ријечима и од оног који би тим изјавама дала особа без предрасуда. Слично дјелују и очекивања. Ако постоје предрасуде према припадницима неке групе, вриједност идеја и приједлога које је изнио припадник те групе неће бити уочена или ће се смањити, док ће се мишљењу особе која се цијени и од које се много очекује придати већа вриједност.
- 6) Конфузно и неадекватно презентовање саопштења. Лоше, нејасно и погрешно аргументовано излагање лако може бити несхваћено или погрешно схваћено. Може се догодити да исправна замисао не разумије и не прихвати јер су били изнијети погрешни аргументи и коришћени неадекватни појмови, јер су умјесто битних били наглашени небитни моменти, или су недостајале ријечи и изрази да се нешто прикаже. Може се догодити и обрнуто: да се прихвати нешто што, у ствари, није тачно, да се усвоји неки аргумент који је бесмислен – само због тога што је то презентовао на занимљив и привлачан начин. И такво презентовање оправдано је означити као неадекватно.
- 7) Непостојање комуникационог канала. Иако може изгледати да постоји могућност за добијање информација, да се успостави комуникација или траже обавјештења и објашњења, стварне могућности за то нема.⁷

Закључак

У раду смо приказали језике веома старих култура и цивилизација и њихове односе у контактима. Арапски језик је један од четири језика свијета, а његова лексика налази се

⁷ Велдал, К. (1979): Друштвено понашање, Нолит, Београд

и у веома малим језицима. Други језик је грчки, чија је цивилизација веома стара, а општепозната је чињеница да су многи други језици настали на основу модификације грчког писма. Такав језик је старословенски, чији су творци били грчки мисионари, те су се из њега развиле веома моћне три групације језика. Један од тих језика је и српски језик, који је централни језик у окриљу јужносливенске језичне заједнице.

Литература

- Велдал, К. (1979): Друштвено понашање, Нолит, Београд
- Pavllic.Wolf.A.и сарадници: Језик дјецe миграната, Миграцијске теме 2 (1986) 2:37-46
- Ивић, П. (1971): Српски народ и његов језик, Београд, стр.163.
- Јеласка, З. и сур. (2005). Хрватски као други и страни језик.Загреб: Хрватска свеучилишна наклада
- Повеља о основним правима Европске уније, доступна на: <http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/>.пдф, приступљено марта 2016.
- Рот, Н. (2004): Знакови и значења, Београд, стр. 65.
- <http://www.mojpedijatar.co.rs/bilingvizam-dvojezicnost/>

Evropski univerzitet Brčko distrikt
Evropski univerzitet „Kallos“ Tuzla

TEMA NAUČNOG SKUPA: MIGRACIJE U XXI VIJEKU – UZROCI I POSLJEDICE

Prevenција pedagoško- psiholoških posljedica migracija uvjetovanih ratom po djecu i mlade

SAŽETAK

U radu su razrađene migracije stanovništva uvjetovane ratom i ratnim dešavanjima i njihovi uzroci i posljedice, te načini prevazilaženja pedagoško- psiholoških posljedica po djecu i mlade zahvaćene ovom pojavom. Poučeni iskustvom i ratnim dešavanjima na prostorima BiH, ponudili smo javnosti program preventivnog rada i rehabilitacije djece i mladih kao najosjetljivijih kategorija stanovništva pogođenih ratnim dešavanjima. Pored toga ispitali smo stavove studenata i nastavničkih fakulteta u Tuzli i Brčkom prema ovim dešavanjima i prevenciji i rehabilitaciji pedagoško- psiholoških posljedica po djecu i mlade. Cilj ispitivanja je bio utvrditi koje mjere ispitanici predlažu u cilju prevazilaženja i ublažavanja pedagoško- psiholoških posljedica po djecu i mlade. Od metoda u radu je korištena metoda teorijske analize i servej istraživačka metoda, a od instrumenata anketni upitnik konstruisan za namjere našeg istraživanja.

Ključne riječi: migracije, rat, prevencija, pedagoško- psihološke posljedice, djeca i mladi.

Prevention of pedagogical and psychological consequences of migrations caused by war affecting children and adolescents.

SUMMARY

This paper examines migrations caused by war and its cause and consequences as well as the procedures of overcoming pedagogical and psychological consequences affecting children and adolescents. Bruised by the experience and war on the territory of Bosnia and Herzegovina, we have offered to the public the program for prevention and rehabilitation of children and adolescents as the most susceptible categories of population affected by war. In addition, we have examined students and teaching staff of the faculty of Tuzla and Brčko regarding war and prevention and rehabilitation of pedagogical and psychological consequences. The aim of the research was to establish which measures the examinees suggested for the purpose of overcoming and alleviating pedagogical and psychological consequences. Methods used in this paper are theoretical analysis, survey and questionnaire specially designed for the purpose of this research.

Key words: migrations, war, prevention, children, adolescents, pedagogical and psychological consequences

Uvod

Današnje vrijeme karakterišu brojne nagle promjene na svim poljima. Hobsbaum (1995). navodi da je svijet u dvadesetom vijeku neprekidno bio u stanju revolucije u nauci, umjetnosti, politici, institucijama, vjerovanjima vrijednostima, zapošljavanju i obrascima međuljudskih odnosa kroz sve generacije.

Skilbek (Skilbeck, 2004). navodi deset promjena koje imaju uticaja na australsko društvo, ali i na cijeli svijet. Ove se promjene odnose na sljedeće:

- migracije i stalne promjene etničkih i kulturnih mješavina koje su ranije predstavljale relativno homogene zajednice i kompetencije vaspitača i učitelja;
- sve veća urbanizacija i smanjenje ruralnih zajednica;
- povećana fleksibilnost zapošljavanja sa sve većim prisustvom rada na pola radnog vremena ili zapošljavanja po ugovoru;
- česte promjene karijere;
- sticanje višestrukih vještina i povećan značaj formalnih kvalifikacija;
- široko raširena difuzija konzumentskih vrijednosti i interesovanja koje se odnose na slobodno vrijeme i progresivno napuštanje tradicionalnijih izvora interesovanja i vrijednosti, posebno smanjenje i nestajanje tradicionalnih oblika društvenog kapitala (lokalnih mreža) kao djela klubova, društava, odlazanja u crkvu i usko povezanih zajednica;
- stalno inoviranje kroz primjenu nauke u biohemiji, nauci o materijalima, industrijskoj proizvodnji, poljoprivredi itd. i nauka u službi održanja i očuvanja životne sredine;
- pojava društava koja su svjesna rizika i koja se opiru preuzimanju rizika sa administrativnim i drugim procedurama za određivanje i raspodjelu odgovornosti sve veće okretanje sudskim procesima u rješavanju sporova;
- složaj uočenih kritičkih problema i pitanja koja se javljaju zbog gore navedenog, kao i iz drugih izvora, uključujući epidemije, nasilje terorizam, zapostavljanje i zlostavljanje djece, povećanje stope samoubistva i depresije, beskućništvo, ugrožavanje životne sredine i lična nesigurnost pojedinca (Gojkov, 2008, str. 67. i 68.).

„S obzirom da znamo da je agresivnost proporcionalna zbijenosti ljudske populacije, možemo pretpostaviti brojne i silovite konflikte“. (Grandić, 2008, str.93.).

Pojava i napredak tehnologije i matematike nosi dvije opasnosti za čovječanstvo: insuficijenciju razvoja moći pronalazaka i opadanje emocionalnog i duševnog života.

Promjene su danas burne i mogu ugroziti ekonomije, društvene sisteme i politički život. Bez obzira što su one pokazatelj stimulanja i konstruktivistički element, često su posrednici destrukcije jer podrivaju strukture od kojih zavisi ljudska sigurnost i stabilnost. Raste broj neadaptiranih, dezorjentisanih ljudi, pretjerana eksploatacija izvora planete Zemlje, zagađenje prirode i ubrzanje opustošenja, glad među ljudima, ugnjetavanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, sve češća i nova ratna žarišta koja siju smrt, mržnju, zlo, nezaposlenost, teror, holokaust, jedna opća entropija. Dodamo li ovome sve češće tragedije velikoga dijela svijeta praćene migracijama ljudi, porastom socijalne patologije, kriminala, trgovine ljudima i ljudskim organima, poremećene komunikacije, neizlječive bolesti (karcinom, HIV, kardiovaskularne bolesti, moždani udari) i druge prirodne katastrofe (zagrijavanje zemlje, klimatske promjene, poplave, zemljotresi, klizišta i druge) možemo pretpostaviti u kakvom vremenu živimo.

Autor Grandić (2000.) kaže da je mnogima teško da se nose sa nastalim haosom, da je veliki broj neadaptiranih ljudi, kao i onih dezorjentisanih, svi ovi ljudi se pitaju kuda vode ove promjene. Zemlja je postala gnijezdo termita... Svijet prolazi kroz krize. Etimološki govoreći krize znače suđenje. Čovjek je blizu posljednjeg suda. Dvadeseto stoljeće je trebalo biti stoljeće djeteta prema tezi koju je 1900. godine postavila Elen Key.

„ U povijesti čovječanstva nije bilo još nijednog stoljeća u kojem su upravo djeca toliko patila- patila u zatvorima, bivala protjerana, gladovala i bolovala, patila od neuroza i psihoza, patila od zaraženih obitelji i brutalnih scena u svojoj bližoj okolini ili bila toliko preplavljena sa toliko agresivnih filmova. Kada djecu čak ubijaju ili siluju onda svi ne možemo šutjeti, biti po strani, povući se dalje i tražiti mir. Tu je naprotiv nužna pomoć, analiza, pedagoški takt, terapija“. (Pehar, 1998, str. 65.).

Rat i ratna dešavanja često dovode do zaboravljanja na osnovne dječije potrebe:

- Potreba da se osjeća sigurnim i voljenim, prihvaćenim, poštovanim,
- Potreba za zaštitom od fizičkih, moralnih i socijalnih opasnosti,
- Potreba za kretanjem, aktivnošću i slobodnim istraživanjem koristeći čula i eksperimentisanje sa najraznovrsnijim predmetima i materijalima,
- Potreba za različitim oblicima komunikacije, jezik, umjetnost, muzika, nauka i druge,
- Potreba da se ponosi svojim uspjesima, dostigne nezavisnost, razvije samopouzdanje, rješava uspješno probleme, razvija kritičnost i međuljudske odnose,
- Potreba da se igra, ima rekreaciju, uživa u smijehu, veselju i humoru. (Ibidem, str. 59.).

Ratovi pokreću brojne prisilne migracije. Ratne migracije su značajan riziko faktor po zdravlje stanovništva.

„ Djeca – migranti posebno osjetljiva grupa stanovništva“. (Pilav, 1998, str. 72.).

U doba ratnih dejstava na stanovništvo a posebno na djecu brojni riziko-faktori utiču na zdravlje:

- ratna dejstva
- nestabilna higijensko-epidemiološka situacija,
- nedovoljna i neadekvatna ishrana,
- manjak adekvatnog stambenog prostora,
- prisilna migraciona kretanja stanovništva,
- nedovoljna i neadekvatna zdravstvena zaštita usljed manjka zdravstvenog kadra, prostora, opreme i lijekova“ (Ibidem, str. 73.).

Govoreći o posljedicama rata na prostoru BiH autorica Tomić (2000.) govori kako je ostavio dalekosežne posljedice po cjelokupno stanovništvo, a posebno na djecu ometenu u razvoju.

Migracije, izbjeglištvo, progoni stanovništva, gubitak najmilijih, ranjavanja, granatiranja, glad i druge specifičnosti, zajedno sa niskim socijalno-ekonomskim statusom većine ove djece i njihovih porodica, loše zdravstveno stanje, prekid svih vidova edukacije za neke od ove djece, spustile su ovu kategoriju djece i stanovništva naših prostora ispod ljudskog dostojanstva. Uz probleme i teškoće koje su ih pratile u prijeratnom periodu, nagomilali su se još i ovi navedeni, poslijeratni, a povećan je i broj traumatiziranih porodica i same djece, što je za sobom vuklo i druge teškoće (otežan razvoj i odgoj razvojno ometene djece). (Tomić, 2000, str. 76.).

Konvencija o pravima djeteta važan je dokument, jedinstven u svijetu sa sveobuhvatnim općevažnim pogledom na djecu.

„ Njena važnost je podjednaka za vrijeme mira, kao i za vrijeme ratnih sukoba. Tako u svijetu ne postoji ni jedan međunarodni sud za njenu primjenu, Konvencija konstantno gradi most između etičkih normi i pravne zaštite, između duha Konvencije i pozitivnih zakona koji vladaju u zemljama potpisnicama (u posljednjih 10 godina Konvenciju su ratifikovale 192 zemlje. Nisu je izvršile SAD i Somalija. Zasnovana na pozitivnim spoznajama minulih civilizacija, kao nužna potreba, Konvencija se sučelila sa tamnom slikom svijeta, vodeći brigu o zaštiti i prosperitetu, njegovog najranjivijeg, dječijeg segmenta. Budući da su djeca u većini najveće žrtve rata i različitih drugih nasilja i

zlostavljanja, elementarnost i veličina Konvencije o pravima djeteta svodi se na brojne momente zaštite, od gole egzistencije do čovjeka dostojnih formi postojanja u čovjeka dostojnom svijetu. Sve pozitivne tekovine duhovnih i egzaktnih nauka i znanja Konvencija odgovorno respektuje i preporučuje ih u smislu mjere rasuđivanja i praktičnog djelovanja u odgoju i zaštiti mentalnog i tjelesnog zdravlja radi izgradnje pune odgovornosti pred projektom zdravog društva u globalnom smislu“. (Miković, 2000, str. 85-86.).

Sve ovo nalaže obavezu pripremanja budućih odgajatelja, učitelja, profesora, roditelja i drugih za studiozno i permanentno pružanje pomoći djeci u teškim okolnostima, kako bi što bezbolnije preživili izvanredne okolnosti koje prate njihov rast, razvoj i odrastanje, kao što su ratovi i ratna dešavanja i migracije uvjetovane njima.

Vidovi pružanja pomoći djeci su brojni (poboljšanje socio-ekonomskog statusa), obezbjeđenje uslova za igru, slobodno vrijeme, uključivanje djece u humanitarne, kreativne, odgojne i druge aktivnosti za psihoterapiju i druge vidove pomoći kako bi njihove osnovne potrebe bile zadovoljene.

Cilj i zadaci istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati i utvrditi stavove studenata Evropskog univerziteta Kallos“ Tuzla i Evropskog univerziteta u Brčkom o migracijama djece i mladih uzrokovanih ratom, o posljedicama migracija po djecu i mlade i o mjerama koje predlažu u cilju prevencije i rehabilitacije djece i mladih traumatiziranih ratnim dešavanjima.

Zadaci istraživanja su:

1. Ispitati stavove studenata o ratu i migracijama djece i mladih usljed ratnih dešavanja,
2. Ispitati stavove studenata o posljedicama migracija i ratnih dešavanja po djecu i mlade,
3. Ustanoviti koje mjere ispitanici predlažu u cilju prevencije i rehabilitacije djece i mladih zahvaćenih ratom i ratnim dešavanjima.

Metode rada

Uzorak ispitivanja sačinjavati će 105 studenata nastavnčkih fakulteta iz Tuzle i Brčkog.

Metode prikupljanja podataka i mjerni instrumenti

Od metoda u našem radu ćemo koristiti metodu teorijske analize i servej istraživačku metodu. Putem metode teorijske analize proučit ćemo dostupnu literaturu, periodiku i štampu, izvore sa interneta i elaborirati teorijom navedeni problem, te napraviti analizu i izvesti zaključke. Servej metodu koristit ćemo da bi ispitali stavove studenata o navedenom problemu putem anketnog upitnika. Anketni upitnik ćemo konstruisati za potrebe našeg istraživanja.

Metode obrade podataka

Za sve rezultate izračunat ćemo mjere osnovne deskriptivne statistike (aritmetičke sredine, standardne devijacije), a rezultate ćemo predstaviti i tabelarno i grafički. Za testiranje značajnosti razlika koristit ćemo χ^2 test.

Rezultati rada i diskusija

Prvi zadatak istraživanja odnosi se na ispitivanje stavova studenata o ratu i migracijama djece i mladih uvjetovanih ratom i ratnim dešavanjima. Odgovori ispitanika predstavljeni su u tabeli 1. koja slijedi u nastavku:

Varijable	Uvijek se ne slažem	Ne slažem se	I slažem se i ne slažem se	Slažem se	Uvijek se slažem	Ukupno	X	SD
1. Rat je najveće zlo koje se može desiti	5 4,76%	4 3,80%	10 9,52%	13 12,38%	73 69,52%	105 100%	4,38	7,33
2. Rat bi izbjegao po svaku cijenu	5 4,76%	3 2,86%	13 12,38%	14 13,33%	70 66,66%	105 100%	4,34	7,10
3. Osuđujem ljude koji su za rat	15 14,28%	10 9,52%	23 21,90%	28 26,66%	39 37,14%	105 100%	3,92	5,48
4. Posebno sam protiv ratnih dešavanja	2 1,90%	1 0,95%	3 2,86%	41 39,05%	58 55,24%	105 100%	4,44	6,94
5. Rat ne donosi nikome dobro	12 11,43%	15 14,28%	27 25,71%	20 19,04%	31 29,52%	105 100%	3,40	4,84
6. Najveće žrtve rata su	2 1,90%	4 3,80%	18 17,40%	41 39,05%	40 38,09%	105 100%	4,46	5,87

djeca i mladi									
7. Djecu i mlade bi potpuno izdvojio iz ratnih dešavanja	7 6,66%	8 7,60%	19 18,09%	36 34,28%	35 33,33%	105 100%	3,80	5,34	
8. Svijet je pun ratno-huškačkih političara	7 6,66%	17 16,90%	20 19,04%	21 20%	40 38,09%	105 100%	3,66	5,14	
Varijable	Uvijek se ne slažem	Ne slažem se	I slažem se i ne slažem se	Slažem se	Uvijek se slažem	Ukupno	X	SD	
9. Sve nesporazume u svijetu rješavao bi dijalogom	1 0,95%	2 1,90%	7 6,66%	28 26,66%	67 63,80%	105 100%	4,50	7,12	
10. Posljedice rata po djecu i mlade su nesagledive	2 1,90%	1 0,95%	11 10,47%	23 21,90%	68 64,76%	105 100%	4,46	7,09	

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 1. možemo uočiti da su srednje vrijednosti na varijablama koje ispituju stavove studenata prema ratu i ratnim migracijama djece u rasponu od ($M = 4,50$) varijabla 9 (sve nesporazume u svijetu rješavao bi dijalogom) do $M = 3,40$ (varijabla 5 – rat nikome ne donosi dobro). Najveće žrtve rata su djeca i mladi (varijabla 6), a srednja vrijednost odgovora je $M = 4,46$ ista srednja vrijednost odgovora je $M = 4,46$ za varijablu 10 (posljedice rata po djecu i mlade su nesagledive). Visoke standardne devijacije ukazuju na visoku varijabilnost rezultata. Visoke srednje vrijednosti su i na (varijabli 4), $M = 4,44$ (posebno sam protiv ratnih zločina), varijabli 1 (rat je najveće zlo koje se može desiti), $M = 4,38$ i na varijabli 2 (rat bi izbjegao po svaku cijenu), $M = 4,34$. Izračunati X^2 za varijablu 9 (sve nesporazume u svijetu bi rješavao dijalogom) iznosi 148,65. Očitana vrijednost X^2 na 4 stupnju slobode na oba nivoa značajnosti iznosi ($0,05 - 9,488$) i $0,01 (13,277)$. S obzirom da je dobiveni X^2 znatno iznad graničnih vrijednosti očitanih na 4 stupnju slobode na oba nivoa značajnosti možemo zaključiti da je statistički značajno, a ne slučajno.

Drugi zadatak se odnosi na ispitivanje stavova studenata o posljedicama rata i ratnih dešavanja po djecu i mlade. Odgovori ispitanika predstavljeni su u tabeli 2. koja slijedi.

Tabela 2. Posljedice ratnih dešavanja po djecu i mlade

Varijable	Uvijek se ne slažem	Ne slažem se	I slažem se i ne slažem se	Slažem se	Uvijek se slažem	Ukupno	X	SD
1. Ratna dešavanja djecu i mlade životno ugrožavaju	1 0,95%	2 1,90%	3 2,86%	29 27,62%	70 66,66%	105 100%	4,62	7,40
2. Narušavaju njihovo pravo na slobodu	1 0,95%	2 1,90%	4 3,80%	28 26,66%	70 66,66%	105 100%	4,56	7,37
3. Traumatiziraju ih	0 0%	1 0,95%	4 3,80%	28 26,66%	70 66,66%	105 100%	4,53	7,36
4. Ugrožavaju prava na osnovne potrebe	2 1,90%	3 2,86%	1 0,95%	40 38,09%	59 56,19%	105 100%	4,43	6,96
5. Narušavaju fizičko i mentalno zdravlje	3 2,86%	1 0,95%	4 3,80%	30 28,57%	67 63,80%	105 100%	4,49	7,18
6. loš su uzor u ponašanju djeci	2 1,90%	4 3,80%	5 4,75%	40 38,09%	54 51,43%	105 100%	4,33	6,59

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 1. možemo uočiti da su srednje vrijednosti odgovora u rasponu od $M = 4,62$ (na varijabli 1 – ratna dešavanja djecu i mlade životno ugrožavaju) do $M = 4,33$ (varijabla 6 – loš su uzor djeci). Visoke srednje vrijednosti su i (na varijablama 2 - narušavaju prava na slobodu) $M = 4,56$.

Na varijabli 3 (traumatiziraju djecu) $M = 4,53$ te varijablu 4 (ugrožavaju pravo na zadovoljenje osnovnih potreba) $M = 4,43$.

Na varijabli 5 (narušavaju fizičko i mentalno zdravlje djece) $M = 4,49$

Izračunata vrijednost X^2 na varijabli 1. iznosi 169,03. S obzirom da je dobiveni X^2 znatno iznad vrijednosti X^2 očitane na 4. stupnju slobode na oba nivoa značajnosti 0,05 (9,488) i 0,01 (13,277) možemo zaključiti da su odgovori ispitanika statistički značajni, a ne slučajno.

Naš treći zadatak odnosi se na ispitivanje koje mjere ispitanici predlažu u cilju prevencije i rehabilitacije djece ugrožene ratnim dešavanjima. Odgovori ispitanika su predstavljeni u tabeli 3. u nastavku.

Tabela 3. Prijedlog mjera prevencije i rehabilitacije djece i mladih zahvaćenih ratom

Vrsta mjere	f	%
1. izmjestiti djecu iz ratnih žarišta	73	69,52
2. Organizovati psiho-terapeutski rad sa djecom	81	77,14
3. Okupirati ih aktivnostima kao i ostalu djecu	79	75,23
4. Inkluzirati ih u društvenim sredinama u koje su izmješteni	105	100

Ispitanici predlažu u cilju prevencije i rehabilitacije djece zahvaćene ratom i migracijama da se ova djeca izmjestite iz ratnih žarišta, da se sa njima organizira psihoterapeutski i odgojni rad i da se integiraju u društvenu zajednicu u koju budu izmješteni do završetka rata.

Zaključci

Na osnovu rezultata došli smo do sljedećih zaključaka:

1. Većina ispitanika ima negativne stavove prema ratu i ratnim dešavanjima.
2. Posljedice ratnih dešavanja i migracija uvjetovanih ratom su naročito velike po djecu i mlade. Rat ugrožava dječija prava na život, na slobodu, traumatizira ih, ugrožava im prava na zadovoljenje osnovnih potreba, narušava njihovo psihičko zdravlje i služi kao loš uzor u ponašanju djece i mladih.
3. U cilju prevencije i rehabilitacije djece ugrožene ratom ispitanici predlažu da se izmjestite iz mjesta obuhvaćenih ratnim dejstvima, da se obuhvate odgojnim i psihoterapeutskim radom, te da nastavite normalno živjeti i inkluzirati se u sredinu u koju su izmješteni.

Literatura

1. Grandić, R. (2008). Ciljevi obrazovanja, U: Kompetencije učitelja i vaspitača. Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Pupin“ Vršac. str.91-116.
2. Hobsbaum, E. (1995). Age of Extremej:the short twentieth century, 1914- 1991. London: Abacus.
3. Miković, M. (2000). Imperativ konvencije o pravima djeteta, U: Zborniku radova Ostvarivanje prava djeteta u organizaciji Ombudsmena Federacije BiH.
4. Pehar, L. (1998). Djeca sa specijalnim potrebama, U: Zborniku Djeca sa posebnim potrebama Institucije ombudsmena Federacije BiH.
5. Pilav, A. (1998). Zdravstveno- socijalne posljedice rata u BiH na zdravstveno stanje djece, U: Zborniku Djeca sa posebnim potrebama Institucije ombudsmena Federacije BiH.
6. Skilbeck, M.&Connellh. (2004). Teachers for the future: The caning nature of society and related issues for the teaching workforce. Canbera: A. report to the Teacher Quality and Educcational Lea derchip. Taskforce of the Ministerial Council for Education , Employment, Training and Youth Atfairs.
7. Tomić, R. (2000). Rehabilitacija djece ometene u razvoju, U: Zborniku radova ostvarivanje prava djeteta u organizaciji Ombudsmena Federacije BiH.

RECENTOST ISELJAVANJA PREKO BALKANA NA MIGRACIJE IZ HRVATSKE I SLAVONIJE U SAD POČETKOM XX. STOLJEĆA

Abstrakt

Migracije su se događale u ukupnoj povijesti civilizacije, pa je recentna i trenutna seoba preko Balkana. Gotovo da nema naroda koji nisu iz ekonomskih, političkih, vojnih, vjerskih, velikih prirodnih katastrofa (poplava, požara, gladi, ratova i inih razloga), bili primorani na cjelokupne ili djelomične seobe stanovništva. Migracije su se opravdavale raznim razlozima, često uvjetovani ratnim sukobima i pobunama, epidemijama, kataklizmama, strateškim i taktičkim interesima velikih i malih sila.

U sve to uklapa se migracija, koja se trenutačno događa na putu od Bliskog Istoka preko Male Azije, Jugoistočne do Srednje Europe, prolazeći toliko u povijesti poznatim utabanim stazama migracija naroda od Male Azije i Grčke, preko Balkana na putu u Srednju Europu. Migracije su često bile uzrokom kriza, posebno vojnih, nacionalnih, kulturnih i vjerskih sukoba te ekonomsko-političkih nestabilnosti pojedinih regija i zemalja. Bijahu viđene velike seobe naroda u starom vijeku u Egiptu i Mezopotamiji, u Staroj Grčkoj i Rimskom Carstvu. Zatim krajem srednjeg vijeka, možda najveće seobe naroda ikada zabilježene od središnje Azije do Europe u u kojoj su se naselili razni novopridošli narodi. Novi narodi u pridošlim krajevima širili su svoju kulturu, vjeru, civilizaciju, običaje i svoje interese na prostorima zatečenog starosjedilačkog stanovništva, uglavnom ih raseljujući, uništavajući i asimilirajući. Metodologija osvajanja i nametanja jačih nad slabijim bila je ista.

U novom vijeku događale su se seobe naroda iz dobro poznatih razloga i krajem Drugog svjetskog rata u Europi i neposredno poslije toga, a primjeri su bezbrojni. Na primjer, kada je njemačko stanovništvo u desecima milijuna ljudi zauvijek migriralo sa stoljetnih ognjišta sa svojih prostora Istočne Pruske, a koje je od tada naseljeno pretežito poljskim stanovništvom, a poljsko stanovništvo je izbjeglo sa svojih istočnih poljskih prostora koje je prepušteno tadašnjem SSSR-u. Izbrisani su gotovo svi tragovi nekadašnje stoljetne civilizacije koja je obitavala na tim prostorima, nadomjestujući ih novim civilizacijama i kulturama, novim ideologijama te običajima življenja. Događale su se brojne migracije stanovništva po nacionalnoj, vjerskoj i etničkoj strukturi, na primjer na području Kavkaza, Krima, Bliskog Istoka i Rusije tj. Sovjetskog Saveza samo u XX. s nastavkom i u XXI. stoljeću, koje su nedovoljno istražene i time nedovoljno znane, a u tim migracijama nestajali su tragično mnogi narodi i mnoge civilizacije.

Dakako iste migracije nisu mimoilazile prostore Balkana tj. bivše Jugoslavije, posebno kada je pod ratnim okolnostima npr. njemačko stanovništvo ponajviše iz Vojvodine i Slavonije izbjeglo, a na iste prostore naseljeno je pridošlo stanovništvo uglavnom iz ruralnih sredina jugoistočnog i južnog dijela tadašnje Jugoslavije. U novije vrijeme dogodile nove nacionalne migracije u kojem su izraziti primjeri bili oni u Srbiji, Hrvatskoj, Kosovu, a posebno i unutar Bosne i Hercegovine, gdje je vršena nacionalna homogenizacija stanovništva na pojedinim prostorima.

Tragedije seobe ili migracija dijela stanovništva koje se trajno iselilo sa svojih stoljetnih ognjišta, a koji traje i danas, iskusili su i svi južnoslavenski narodi koji su se raseljavali

uglavnom iz ratnih i poratnih, ekonomskih i političkih razloga, naročito krajem XIX. i početkom XX. stoljeća.

Posebno su hrvatsko stanovništvo desetkovale migracije od sredine XIX. do danas, kada po nekim proračunima, Hrvata u domicilnoj državi ima toliko koliko i u dijaspori. Dakako da se može konstatirati da su takvu sudbinu proživljavali i neki drugi južnoslavenski narodi.

Hrvati su se već za vrijeme Austro-Ugarske uglavnom iseljavali u tada „obećanu zemlju“ Sjedinjene Američke Države, od tzv. „zlatne groznice“ (od 1848. godine) do danas. Kulminacija seoba bila u razdoblju od 1900. do 1910. godine, kada je npr. bez Dalmacije i Istre, samo Hrvatska i Slavonija imala jedan do najvećih postotaka iseljništva tako inače malobrojnog stanovništva među europskim narodima. Tada je već uočeno da će u europskim i svjetskim razmjerima migracije postati golemi problem te se nastojalo mnogobrojnim reformama suzbiti migracije, nažalost bezuspješno.

Prof. dr. sc. Ivan Balta / red. prof. u trajnom zvanju

IV. međunarodni naučni skup „Migracije u XXI. vijeku - uzroci i posljedice -“,
-izvorni originalni članak - EUBD Brčko, 25. mart 2016.

EVALUATION OF MIGRATING PATTERNS FROM SLAVONIA AND CROATIA ACROSS BALKANS AND USA IN THE EARLY 20TH CENTURY

Abstract

Specific migration took place in the history and it is still ongoing and the recent via the Balkans. There are almost no nationalities in the world who were not forced to the total or partial migration of the population for reasons of economic, political, military, religious, or major natural disasters (flood, fire, famine, wars and other reasons). Migrations were justified for variety of reasons, often due to armed conflicts and riots, epidemics, cataclysms, and strategic and tactical interests of larger influential nations.

Migration is somewhat of a common occurrence, which even today is happening on the paths from Middle East through Asia Minor, South-East to Central Europe, passing through known beaten paths of migration of the people of Asia Minor and Greece, through the Balkans on their way to Central Europe. Migrations have often been the result of the crisis, in particular the military, national, cultural and religious conflicts and economic and political instability in certain regions and countries around the world. We can also see great migrations in old Egypt, Mesopotamia, ancient Greece and the Roman Empire. Then at the end of the Middle Ages, perhaps the largest ever recorded migration of people from Central Asia to Europe in which many new nationalities settled across Europe. Newcomers that arrived from Central Asia regions spread their culture, religion, civilization, traditions and interests within the area of the current indigenous population, mainly forcing them to leave, destroying their values and also assimilating to their culture. Methodology of conquests on imposing stronger over the weak was the same.

Migration of people was also happening in the new century from well-known reasons, at the end of the Second World War in Europe, and immediately thereafter. For example, when the German population in the tens of millions of people migrated from the midst of East Prussia, which was then inhabited by mostly Polish populations. At the same time, Polish population

fled from their eastern Polish lands that was left to the Soviet Union. With that act, we witnessed a removal of almost all traces of the centuries-old civilization that lived in the area, forcing new civilizations and cultures, new ideologies and customs of life. There were also numerous migrations of population on national, religious and ethnical structures, for example in the Crimea, the Middle East and Russia. Only in 20th century in Soviet Union, which is well under-researched and therefore insufficiently known, many nations and civilizations tragically disappeared due to migrations.

Similar migrations certainly did not bypassed the areas of the Balkans as well. The former Yugoslavia, especially under war conditions had a German population mainly from Vojvodina and Slavonia migrated out. Those same areas were then inhabited by newly-arrived nationalities from the rural south-eastern and southern parts of the former Yugoslavia. In recent years, new national migration took place in which were examples of Serbia, Croatia, Kosovo, and especially Bosnia and Herzegovina, where ethnic homogenization of the population in certain areas was carried.

Migration due to tragedy where population was permanently moved out of their century-old homes, were experienced by South Slavic people who were forced to leave their homes mainly due to war and post-war effects, economic and political reasons, especially at the end of the 19th and the beginning of the 20th century.

In particular, the Croatian population decimated due to migration since the mid-nineteenth. Today, according to some calculations, there are as many Croats living in their home country as well as outside. Similar fate is also experienced by some other South Slavic peoples.

The Croats were migrating as early as the era of Austro-Hungarian Empire mostly to the "promised land" United States. Migration at the time also had a nickname "Gold Rush" which occurred in 1848 and that migration still happens at the present time. The migrating culmination was in the period from 1900 to 1910, when, for example Croatia and Slavonia had one to the largest percentage of emigrants in otherwise small population among other European nations. By then, it was already known that in the European and global scale of migrations, this movement will become a significant problem, regardless of countless efforts and reforms to suppress it.

Uvod

Migracije stanovništva diljem svijeta, posebno u Europi, možda nisu ništa novo u ukupnoj povijesti civilizacije, a posebno za recentnost, razumijevanje i današnjih velikih seoba preko Balkana. Gotovo da nema naroda koji nisu iz ekonomskih, političkih, vojnih, vjerskih, velikih prirodnih katastrofa (poplava, požara, gladi, ratova i inih razloga), bili primorani na cjelokupne ili djelomične seobe stanovništva. Dakako da su se migracije opravdavale raznoraznim razlozima, zavisno od ratnih uzroka, strateških i taktičkih interesa velikih i malih sila, pobjednika na račun poraženih.

Stoga se ne mogu izdvojiti, niti davati posebnost i zadnjim velikim migracijama, koje se trenutačno bilježe na putu od Bliskog Istoka preko Male Azije, Jugoistočne do Srednje Europe, prolazeći toliko u povijesti već poznatim utabanim stazama migracija naroda od Male Azije i Grčke, preko Moravsko-Vardarske udoline na putu u Srednju Europu.

Migracije su kao i do sada pa i danas, često bile uzrokom kriza, posebno vojnih, nacionalnih, kulturnih i vjerskih sukoba te ekonomsko-političkih nestabilnosti pojedinih regija i zemalja.

Tako već bijahu videne velike seobe naroda, na primjer u starom vijeku u Egiptu i Mezopotamiji, u okviru Stare Grčke i Rimskog Carstva. Zatim krajem srednjeg vijeka, možda najveće seobe naroda ikada zabilježene od središnje Azije do uništenja Rimskog Carstva u kojem su se naselili razni novopridošli narodi. Novi narodi u pridošlim krajevima širili su svoju kulturu, vjeru, civilizaciju, običaje i nadasve svoje interese na prostorima zatečenog

starosjedilačkog stanovništva, uglavnom ih raseljujući, uništavajući i asimilirajući. Gotovo je uvijek u takvim seobama naroda metodologija osvajanja i nametanja jačih nad slabijim bila ista.¹

Ljudsko pamćenje ponekad izgleda slabo, a događale su se seobe naroda iz dobro poznatih razloga, na primjer i krajem Drugog svjetskog rata u Europi i neposredno poslije toga, kada je npr. njemačko stanovništvo u desecima milijuna ljudi zauvijek migriralo sa stoljetnih ognjišta sa svojih prostora Istočne Pruske i tadašnjih istočnih njemačkih prostora, koje je od tada naseljeno pretežito poljskim stanovništvom, a poljsko stanovništvo je izbjeglo sa svojih istočnih poljskih prostora koje je prepušteno tadašnjem SSSR-u. Do sada su gotovo izbrisani svi tragovi nekadašnje stoljetne civilizacije koja je obitavala na tim prostorima, nadomjestujući ih novim civilizacijama i kulturama, novim ideologijama te običajima življenja.

Ljudsko pamćenje ponekad izgleda slabo, a događale su se brojne migracije stanovništva po nacionalnoj, vjerskoj i etničkoj strukturi i na području Kavkaza, Krima, Bliskog Istoka i Rusije tj. Sovjetskog Saveza samo u XX. s nastavkom i u XXI. stoljeću. Vjerojatno u svijetu ima veoma mnogo takvih primjera, koje su nedovoljno istražene i time nedovoljno znane, a u tim migracijama nestajali su tragično mnogi narodi i mnoge civilizacije.²

No, kako je to utvrđeno Diesterwegovim pedagoškim principima egzemplarnosti, npr. u problematici istraživanja migracija, uvijek treba polaziti od onoga što je bliže, jednostavnije i poznatije,³ a to je svakako prostor jugoistočne Europe ili donedavno Jugoslavije. Također se u istom razdoblju pod ratnim okolnostima kao i navedenom primjeru Njemačke i Poljske, događalo s njemačkim stanovništvom ponajviše u Vojvodini i Slavoniji koje je izbjeglo, a na iste prostore naseljeno je pridošlo stanovništvo uglavnom iz ruralnih sredina jugoistočnog i južnog dijela tadašnje Jugoslavije.

Te migracije nisu završene jer su se nastavljale u manjim razmjerima seoba, npr. seobama naroda selo-grad, a posebno i još jednom uslijed rata i razaranja raspadom Jugoslavije seobama na iste prostore novonastalih nacionalnih država. Tada su se u ratnim okolnostima krajem XX. i početkom XXI. stoljeća, dogodile nove nacionalne migracije u kojem su izraziti primjeri bili oni u Srbiji, Hrvatskoj, Kosovu, a posebno i unutar Bosne i Hercegovine, gdje je vršena nacionalna homogenizacija stanovništva na pojedinim prostorima.⁴

Nije prošlo gotovo ni desetljeće, kada su se na istom društveno-politički trusnom i nestabilnom području nedavno dogodile i događaju nove seobe, sada izazvani mnogim uzrocima izvana u kojem se kao glavni razlozi spominju ratne okolnosti na Bliskom Istoku.

¹ Ivan Balta, Slavonski arhivski i novinski zapisi o hrvatskim iseljenicima u SAD-u u razdoblju od druge polovice 19. stoljeća do 1905. godine, br. 83., *Društvena istraživanja*, časopis za opća društvena pitanja, god. 15 (2006), br. 3., Institut za društvena istraživanja Ivo Pilar, Zagreb, 2006., str. 557-575.

I. Balta, Slavonski arhivski i novinski zapisi o hrvatskim iseljenicima u SAD-u od 1905. do 1910. godine, *Društvena istraživanja*, br. 67., Institut za društvena istraživanja Ivo Pilar, Zagreb, 2002., str.765.-789.

I. Balta, Iseljavanje iz Slavonije u Ameriku od 1905. do 1910. godine, *Radovi - Zavoda za povijesne znanosti u Zadru HAZU*, br. 45., Zagreb-Zadar, 2003., str. 393- 418.

² I. Balta, Iseljavanje iz Slavonije pred Prvi svjetski rat, *Život i škola*, br. 13 (1/2005), Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku, 2005., str. 34-50.

I. Balta, Prihod Slovákov v Slavoniju (Chorvátsku) 19. i 20. storočje, *Studia Historia Tyrnavensis*, nr. VII., Filozofická fakulta Trnavská univerzita v Trnave (Slovenská), 2008., str. 172-188.

³ И. Балта, Комплексност наставе историје -егземпларни и проблемски приступ, *Наша школа*,- часопис за теорију и праксу васпитања и образовања (Друштво педагога Републике Српске), УДК 371., број 1.-3., Бања Лука, 2001., стр. 94.-109.

⁴ И. Балта, Демографските промени во Југоисточна Европа како последица на историското и на природното право, *Зборник радова*, Институт за национална историја (меѓународна научна конференција „Транзиција во историјата и култура“, 30-31. X. 2006.), Скопје, 2008., стр. 485-505.

I. Balta, Arhivski i novinski zapisi o hrvatskim iseljenicima iz Bosne i Slavonije u SAD-u od druge polovice 19. stoljeća do 1905. godine, *Radovi*, br. IX., Hrvatsko društvo znanstvenika i umjetnika, Sarajevo, 2009., str. 9-35.

Opet i iznova krenule su nove migracije preko prostora već viđenim i znanim „utabanim pravicima seobe naroda“ od Bliskog Istoka te Moravsko-Vardarskom udolinom u Srednju Europu.

Posljedice istih migracija nisu još sagledive po moguće sudbine naroda i zapadnoeuropske nehomogene civilizacije.

Tragedije seobe ili migracija dijela stanovništva koje se trajno iselilo sa svojih stoljetnih ognjišta, a koji traje i danas, iskusili su i svi južnoslavenski narodi koji su se raseljavali uglavnom iz ratnih i poratnih, ekonomskih i političkih razloga, naročito krajem XIX. i početkom XX. stoljeća.

Posebno su hrvatsko stanovništvo desetkovale migracije od sredine XIX. do danas, kada po nekim proračunima, Hrvata u domicilnoj državi ima toliko koliko i u dijaspori. Dakako da se može konstatirati da su takvu sudbinu proživljavali i neki drugi južnoslavenski narodi.

Hrvati su se već za vrijeme Austro-Ugarske uglavnom iseljavali u tada „obećanu zemlju“ Sjedinjene Američke Države, od tzv. „zlatne groznice“ (od 1848. godine) do danas, ali je kulminacija seoba bila u razdoblju od 1900. do 1910. godine, kada je npr. bez Dalmacije i Istre, samo Hrvatska i Slavonija imala jedan do najvećih postotaka iseljništva tako inače malobrojnog stanovništva među europskim narodima. Tada je već uočeno da će u europskim i svjetskim razmjerima migracije postati golemi problem te se nastojalo mnogobrojnim reformama suzbiti migracije, nažalost bezuspješno. Ako već uzroci migracija nisu bili ratovi, ekonomski i politički razlozi, onda su to postajali vjerski razlozi, epidemije i kataklizme, tj. prirodne katastrofe, koje su iznova pokretale nove i nove migracije ljudi.

Na opći svjetski problem migracije stanovništva XIX. i XX. stoljeća, znanstveno je ukazano na XI. međunarodnom kongresu povjesničara 1960. godine u Stockholmu,⁵ a na XIV. međunarodnom kongresu povjesničara 1975. godine u San Franciscou jedna od tema bijaše prekomorska migracija.⁶

Među prvima o problemima iseljavanja iz Hrvatske, objavio je svoja istraživanja 1903. godine Fran Milobar, a potom su slijedila izdanja o hrvatskom iseljništvu u sklopu radova o jugoslavenskoj emigraciji,⁷ iseljeničkoj štednji⁸ i narodnoj statistici.⁹

O društvenom i ekonomskom položaju Hrvata u Americi pisali su Ante Tresić-Pavičić,¹⁰ Hinko Hinković¹¹ i Stjepan Lojen.¹² O iseljenicima iz Hrvatske napisao je 1967. Vječeslav Holjevac opsežno djelo „*Hrvati izvan domovine*“.¹³ Značajni su i novinski članci po imigracijskim listovima u Americi, kao Ivana Lupisa Vukića¹⁴ i Milostislava Bartulice,¹⁵ kao

⁵ Frank Thistlethwaite, *Migration from Europe Overseas in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Upsala, 1960.

⁶ *Migrations, XIV International Congress of Historical Sciences*, San Francisco 1975.

⁷ Ljubomir Kosier, *Ekonomsko-socijalni problemi jugoslavenske emigracije*, Zagreb.

Milada Paulová, *Jugoslavenski odbor*, Zagreb, 1925.

P. Paskijević, *Adresar trgovaca, obrtnika i drugih uglednijih pripadnika iz Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Istre nastanjenih u Americi, Africi, Aziji i Australiji*, Zagreb, 1902

⁸ Jovan Dunda, Izgledi naših iseljeničkih uštednji, *Ekonomist*, br. 11-12., Zagreb, 1940.

Josip Marohnić, *Popis Hrvata u Americi i kratak opis Sjedinjenih država*, Allgeheny, 1902.

H. Sirovatka, *Kako je u Americi i komu se isplati ići onamo*, Zagreb, 1907.

Fran Bučar, *Hrvatske kolonije u tuđini*, Prosvjeta, Zagreb, 1907.

⁹ Josip Lakatoš, *Narodna statistika*, Zagreb, 1914.

¹⁰ Ante Tresić-Pavičić, *Preko Atlantika do Pacifika - Život Hrvata u Sjevernoj Americi*, Zagreb, 1907.

¹¹ Hinko Hinković, *Jugoslavija u Americi*, Zagreb, 1922.

Hinko Hinković, *Iz velikog doba*, Zagreb, 1927.

¹² Stjepan Lojen, *Uspomene jednog iseljenika*, Zagreb, 1963.

¹³ Vječeslav Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, Zagreb, 1967.

¹⁴ Ivan Lupis Vukić, *O iseljavanju našeg naroda u Ameriku*, Zadar, 1910.

Ivan Lupis Vukić, *Među našim narodom u Americi*, Split, 1929.

i knjižice Josipa Marohnića,¹⁶ Ivana Mladinea,¹⁷ Vjekoslava Melera,¹⁸ Luke Pejovića,¹⁹ Stephena Sestanovicha,²⁰ Clementa S. Mihanovicha²¹ i drugih.²²

O hrvatskom iseljeništvu u Americi daljni napredak u znanstvenom istraživanju učinili su Gilberth Govorchin,²³ Jure Prpić,²⁴ Adam Eterovich²⁵ te Frank Lovrich²⁶ i Milos Vujnovic²⁷ koji su analizirali afirmaciju hrvatske naseobine u Oystervilleu u Louisiani. U Drugom svjetskom ratu o političkom djelovanju Hrvata u Americi objavljena je građa u časopisima „*The Bulletin of the United Committee of South Slavic Americans*“, koju je uređivao Luj Adamič u New Yorku, gdje se nalaze i podaci o hrvatskom iseljeništvu krajem XIX. i početkom XX. stoljeća. Značajna istraživanja o Hrvatima u Americi krajem XX. stoljeća učinili su Ivan Čizmić²⁸ i Ljubomir Antić.²⁹

Sačuvani su značajni povijesni izvori o migracijama Hrvata u Americi u brojnim iseljeničkim kalendarima, almanasima, knjigama, zapisima i časopisima, a „*Center for Migration Studies*“ u St. Paulu (Minnesota) izrađenim mikrofilmovima i tiskom o iseljenicima. Povijesna građa o iseljenicima nalazi se i u arhivu „*Hrvatske bratske zajednice*“ u Pittsburghu, u „*The Balch Institute for Ethnic Studies*“ u Philadelphiji te u „*Center for Migration Studies*“ na State Islandu u New Yorku te u Arhivu Jugoslavenske narodne obrane iz Južne Amerike u Zagrebu i arhivu Zavoda za migracije i narodnosti u Zagrebu, koji je 1978. godine objavio i „*Zbornik - Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije*“ poslije organiziranog Prvog simpozija o iseljeništvu naroda i narodnosti Jugoslavije u Zagrebu 1976. godine. Specijaliziranu knjižnicu i arhiv o problematici iseljništva formirao je Centar za istraživanje migracija u Zagrebu.³⁰

Pouzdanost se ne zna koliki je broj hrvatskih iseljenika iselilo u Sjevernu Ameriku, jer se do 1898. godine nisu prikupljali podaci o iseljavanju.³¹ Tek je banskom naredbom Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 1898. godine, bilo određeno da se uz ostale statističke podatke trebaju prikupljati i podaci o iseljavanju. Međutim, podaci su i dalje ostali varijabilni jer su se mogli statistički evidentirati samo oni iseljenici koji su podnijeli zahtjev za izdavanjem putovnice, a dodatni je problem istraživanja i taj što su se iseljenici iz Hrvatske i Slavonije često registrirali kao Austrijanci ili Mađari, jer su dolazili iz države Austro-

¹⁵ Milostislav Bartulica, *Iseljeničko pitanje s osobitim obzirom na Dalmaciju*, Zagreb, 1928.

Milostislav Bartulica, *Iseljenička politika*, Zagreb, 1929.

¹⁶ Josip Marohnić, *Popis Hrvata u Americi*, Pittsburgh, 1902.

¹⁷ Ivan Mladineo, *Narodni adresar*, New York, 1937.

¹⁸ Vjekoslav Meler, *Hrvati na dalekom sjeveru Amerike - Hrvatske kolonije u Calumetu i okolici u državi Michigan*, Calumet, 1919.

Vjekoslav Meler, *The Slavonic Pioneers of California*, San Francisco, 1932.

¹⁹ Luka Pejović, *Jugoslaveni na Jugu - Louisiana, Texas, Mississippi*, 1935.

²⁰ Stephen Sestanovich, *Slavs in California*, Oakland, California, 1937.

²¹ Clement S. Mihanovich, *Americanization of the Croats in Saint Louis, Missouri, During the Past Thirty Years*, Saint Louis University, 1936.

²² Ivan Balta, Pitanja kolonizacije i migracije Istočne Hrvatske prema jadranskom Primorju i prekomorskim zemljama od kraja 19. do polovice 20. stoljeća, *Mošćenički zbornik*, 2/2005., Pravni fakultet Rijeka, Mošćenička Draga, Rijeka, 2005., str. 89-99.

²³ Gilberth Govorchin, *Americans from Yugoslavia*, Gainesville, 1961.

²⁴ George Prpich, *The Croatian Immigrants in America*, New York, 1971.

²⁵ Adam Eterovich, *Croatian Pioneers in America 1685-1900*, Palo Alto, California, 1979.

²⁶ Frank M. Lovrich, *The Social System of a Rural Yugoslav-American Community*, Oysterville, San Francisco, 1971.

²⁷ Milos Vujnovic, *Yugoslavs in Louisiana*, Gretna, 1976.

²⁸ Ivan Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*, Zagreb, 1982.

²⁹ Ljubomir Antić, *Hrvati u Americi*, Zagreb, 1985.

³⁰ Ivan Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*, Zagreb, 1982., str. 21.

³¹ Ivan Balta, Iseljavanje iz Slavonije, *Zbornik radova*, znanstveni skup "Veliki val - Iseljavanje iz srednje Europe u Ameriku 1880.-1914.", Muzej Grada Rijeke, Rijeka, 2012., str. 227-241.

Ugarske. Iseljavanje je bilo najjače 1907. godine, kada se iz Austro-Ugarske Monarhije iselilo 338.507 osoba, a u razdoblju od 1900. do 1909. godine iselilo se u Sjedinjene Američke Države iz Austro-Ugarske 1.887.238 osoba (što je tada bilo 25% od ukupnog useljavanja u SAD). Statistički je zabilježeno po godinama iseljavanje Hrvata (samo iz Hrvatske i Slavonije, bez Dalmacije i Istre) u izvješćima „*Annual Reports of the Commissioner General of Immigration*“ iz Austro-Ugarske u Sjedinjene Američke Države. Evidentirano je od 1900. do 1909. godine, kako su se ukupno iz Hrvatske i Slavonije iselile 155.432 osobe (što je 8,23% od ukupnog iseljavanja iz Austro-Ugarske u SAD). Naravno, to je bilo samo dao zabilježene migracije i to samo u Sjedinjene Američke Države, ali ne i migracije u druge države Europe i svijeta.

Tablica 1.: Iseljenici iz Hrvatske u Sjedinjene Američke Države:

godine	iselilo se
1900-1901.	17.815
1901-1902.	30.223
1902-1903.	32.892
1903-1904.	21.105
1904-1905.	34.932
1905-1906.	43.157
1906-1907.	47.125
1907-1908.	19.712
1908-1909.	19.473

Iz Hrvatske i Slavonije najveći je broj iseljenika (90.282 iseljenika) bio u razdoblju 1905-1907. godine, a poslije toga nastupila je kratkotrajna ekonomska kriza u SAD-u te se broj iseljenika prepolovio.

Iz Hrvatske i Slavonije se prema podacima Hrvatskog zemaljskog statističkog ureda u Zagrebu u razdoblju od 1900. do 1909. godine u Sjedinjene Američke Države iselilo 133.119 osoba (što je ukupno 7,05% od ukupnog iseljavanja iz Austro-Ugarske u SAD).³²

Tablica 2.: Iseljenici iz Hrvatske u Sjedinjene Američke Države:

godine	iselilo se
1900-1901.	7.879
1901-1902.	11.057
1902-1903.	13.488
1903-1904.	4.848
1904-1905.	27.142
1905-1906.	24.726
1906-1907.	25.493
1907-1908.	5.045
1908-1909.	13.441

O iseljavanju moguće je dati samo približno točnu sliku obima iseljavanja statističkima podacima, a prema procjenama Josipa Lakatoša.³³ Lakatoš napominje kako se velik broj iseljenika iseljivao ilegalnim putem te je po njemu dosezao brojku i do 180%, a sam iznosi brojku od 326.911 iseljenika iz Hrvatske i Slavonije u razdoblju 1900-1910. godine. Lakatoš je zabilježio kako je Amerikanka Emily Greene Balch u svojoj knjizi „*Our Slavic Fellow Citizens*“ utvrdila kako je Hrvata u SAD-u bilo oko 400.000. Prema nekoj drugoj procjeni, Lakatoš ne navodi kojoj, bilo je hrvatskih iseljenika (samo iz Hrvatske i Slavonije) između 250.000 i 300.000.

Ne može se pouzdano odrediti točan broj iseljenika u pojedinim saveznm državama SAD, iako je to tabelarno učinio M. Makale, prema kojem je od 1900 do 1909. godine bilo 270.215 iseljenika iz Hrvatske i Slavonije u SAD-u.³⁴

Tablica 3.: Useljenici iz Hrvatske i Slavonije (1900-1909. godine)

³² Josip Lakatoš, *Narodna statistika*, Zagreb, 1914., str. 64.

³³ Josip Lakatoš, *Narodna statistika (Hrvati u preokooceanskim zemljama)*, Zagreb, 1914., str. 65.

³⁴ M. Makale, *Zadnji popis pučanstva u Dalmaciji*, Beč, 1912., str. 26.

u pojedne savezne države SAD:

savezna država SAD	1900-1905. godine		1907-1908. godine		1908-1909. godine		1900-1909. godine	
Pennsylvania	65.401	47,6%	6.760	33,0%	6.066	30,1%	114.305	42,3%
Illinois	16.630	12,2%	2.358	11,5%	3.181	15,8%	34.590	12,8%
Ohio	14.262	10,4%	2.594	12,7%	1.783	8,8%	28.213	10,4%
New York	10.146	7,4%	2.119	10,4%	1.543	7,7%	21.377	7,9%
Missouri	4.439	3,2%	394	1,9%	626	3,1%	8.718	3,2%
Minnesota	3.570	2,6%	628	3,1%	1.322	6,6%	9.086	3,4%
Michigan	3.334	2,4%	761	3,7%	996	4,9%	7.664	2,8%
Wisconsin	1.962	1,4%	884	4,3%	894	4,4%	7.150	2,6%
Colorado	3.039	2,2%	366	1,8%	391	1,9%	5.370	2,0%
West Virginia	2.554	1,9%	361	1,8%	332	1,6%	5.064	1,9%
California	1.532	1,1%	264	1,3%	201	1,0%	2.851	1,0%
New Jersey	1.362	1,0%	255	1,2%	313	1,6%	2.884	1,1%
Indiana	1.061	0,8%	250	1,2%	394	2,0%	2.865	1,1%
Washington	1.134	0,8%	369	1,8%	372	1,8%	2.905	1,1%
Montana	1.133	0,8%	123	0,6%	270	1,3%	2.084	0,8%
Kansas	888	0,6%	387	1,9%	282	1,4%	2.330	0,9%
Utah	313	0,2%	142	0,7%	154	0,8%	1.208	0,4%
ostale države	4.694	3,4%	1.457	7,1%	1.061	5,2%	11.551	4,3%

O broju hrvatskih iseljenika u SAD-u od 1900. do 1909. godine dali su podatke, navodeći brojke preko 300.000 te ih objavili autori: Ivan Mladineo,³⁵ Jure Prpić³⁶ i Stjepan Antoljak.

Legendarno se smatra kako su veće seobe Hrvata krenule u Ameriku kada su 1848. godine kod Sutiers Creeka u Kaliforniji otkrivene bogate naslage zlata.³⁷ Hrvatski iseljenici su se iz Kalifornije do kraja XIX. stoljeća raseljavali u Nevadu i druge zemlje, dolazeći do Kalifornije morskim i kopnenim putem od New Yorka i New Orleansa, gdje je nastala i najstarija naseobina Hrvata u SAD-u.³⁸

Iz slavonskih gradova i sela bijaše veliki broj iseljenika u Americi, koji su se mogli do 1906. godine slobodno i bez ikakve zapreke tadašnjih vlasti se iseljavati. Nije bila samo potraga za poslom i bijeda stanovništva uzrokom iseljivanju stanovništva iz Hrvatske i Slavonije, već i jednim dijelom npr. i mađarizacija preko škola i željeznica u Hrvatskoj i Slavoniji.³⁹ Kraljevski ministar davao je potporu općoj mađarizaciji u Hrvatskoj i Slavoniji 1906. godine, dozvoljavajući da se istaknu mađarski natpisi na javnim objektima.⁴⁰ Kraljevski ministar za Hrvatsku i Slavoniju od 1906. do 1910. godine, dozvoljavao je i podsticao osnivanje i širenje mađarskog parobrodarstva 1907. (zakonski članak o državnoj potpori ugarskim trgovačkim brodovima i gradnji brodova),⁴¹ zatim 1908. (prijedlog o osiguranju potpore za „ugarsko-hrvatsko“ obalno pomorsko parobrodarstvo),⁴² zatim 1909. (prijedlog ugarskog ministra trgovine o „društvu parobroda mađarsko-hrvatskog“)⁴³ i 1910. godine (ugarski ministar trgovine dostavljao je osnovu „predmeta dogovora mađarsko-hrvatskog pomorskog parobrodarskog društva“)⁴⁴ na hrvatskom Jadranu. Zbog migracije stanovništva unutar Austro-Ugarske monarhije Hrvatsko-slavonsko-dalmatinski sabor je 1906. godine izglasao novu zakonsku osnovu o „izseljivanju“ iz Hrvatske i Slavonije.⁴⁵ Nedugo za zakonskom osnovom o „izseljivanju“ Hrvatsko-slavonsko-dalmatinski sabor je izglasao i zakonsku

³⁵ Ivan Mladineo, *Naseobine Jugoslavena u SAD*, New York, 1931.

³⁶ Jure Prpić, *The Croatian Immigration in America*, New York, 1971.

³⁷ Prve vijesti o „zlatnoj groznici“ u Hrvatsku je donio Tomo Skalica rodom iz Slavonskog Broda, *Neven*, Zagreb, 1854. i 1855.

³⁸ Milos M. Vujnovich, *Yugoslav in Louisiana*, Greatna, 1974., str. 49.

³⁹ Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA),

HDA, arhivski fond: *Kraljevski ministar hrvatsko-slavonsko-dalmatinski*, godine 1906., br. 75.

⁴⁰ HDA, fond: *Kraljevski ministar hrv.-slav.-dalm.*, god. 1906., br. 602.

⁴¹ HDA, fond: *Kraljevski ministar hrv.-slav.-dalm.*, god. 1907., br. 602.

⁴² HDA, fond: *Kraljevski ministar hrv.-slav.-dalm.*, god. 1908., br. 2176.

⁴³ HDA, fond: *Kraljevski ministar hrv.-slav.-dalm.* god. 1909., br. 637.

⁴⁴ HDA, fond: *Kraljevski ministar hrv.-slav.-dalm.*, god. 1910., br. 393.

⁴⁵ HDA, fond: *Kraljevski ministar hrvatsko-slavonsko-dalmatinski*, god. 1906., br. 40.

osnovu o kolonizaciji u Hrvatskoj i Slavoniji.⁴⁶ Unatoč tome, migracija, tj. iseljavanje iz Hrvatske u Ameriku pojačano je, kao i useljavanje stranaca u Hrvatsku, koji su potaknuti jeftinom zemljom koji su nalazili u Hrvatskoj i Slavoniji, a koji su iseljenici prodavali kako bi kupili svoju putnu kartu najčešće u jednom smjeru do novog svijeta, uglavnom u Sj. Ameriku.

Iseljavanje iz Hrvatske i novi život u novom svijetu, dakako s kritičkim osvrtom kod nekih novina i historiografskih izvora, ali i onih drugih koji su čestim reklama podsticali odlazak velikog broja ljudi, tj. migranata u novi svijet obećane zemlje Amerike.

Stoga se može pratiti preko tadašnjih historiografskih izvora i novina kako je doživljen ovaj egzodus u razdoblju najveće kuminacije velikih seoba od 1905. do 1910. godine.

a) Neki historiografski izvori i zapisi o iseljavanju iz Hrvatske i Slavonije 1905. godine Svakidašnji život i dobre i loše strane iseljeničkog života bilježili su mediji: "Osječke novine -*Narodna obrana*- citirale su zagrebačke novine -*Obzor*-, kako je u Banovini: „zavladala opet prava manija za Amerikom, navlastito među seljačkim svietom. Ljudi se bezobzirce zadužuju i rasprodavaju svoja gospodarstva, te nastoje, da odu preko mora. Na to ih sili težki položaj u kom se narod Banovine nalazi. Zlo ga bije od svakud, a pomoći nema od nikud...“⁴⁷ Vjerovalo se kako su perspektivne veze domovine i novoga američkog svijeta, koji ulijeva nadu u bolji život: "Pod ovim naslovom ustraja se u najvećem središnju sjeveroamerikanske trgovine u gradu Chicago dioničko trgovačko poduzeće sa glavnicom od 40.000 dolara, ravnih 250.000 kruna u svrhu razvitka trgovačkog prometa među balkanskim zemljama i Sjever. Amerikom. Na čelu toga društva stoje, kako nam javlja zagrebačka trg.-obrt. Komora, tamo nastanjeni Hrvati.“⁴⁸ Iseljavanje je uzelo toliko maha, da su se vlasti počele zabrinjavati: "Kako iz Zagreba javljaju izseljivanje iz Slavonije, a naročito iz Hrvatske, vrlo jako raste iz dana u dan.... Iznijet će se zakonski prijedlog da se stane na put tom izseljavanju...“⁴⁹ Tako i: "Ugarski i sabor, a i Hrvatski sabor uzimaju u pretres izseljeničko pitanje...“⁵⁰ I novine su zabrinute u svojim napisima te napominju: "Pitanje izseljeničko postaje sve važnijim pitanjem, pa ako potraje još neko vrijeme izseljivanje, kao što se pokazuje u posljednje vrijeme, postat će pitanjem naše narodne egzistencije. U samom mjesecu svibnju izselilo se iz naših krajeva oko 10.000 u Sjevernu Ameriku, a većina je tih izseljenika na našu domovinu za vazda izgubljenima. Ako još uzmemo na um, da se naš narod u znatnoj mjeri seli i u južnu Ameriku te druge prekomorske krajeve, mora da nas groza obuzme kraj pomisli, što će biti, ako ovaj process potraje još nekoliko godina... Na jednu stranu opuščuju krajevi radi izseljivanja, u drugu se ruku naseljuju tuđincima. Još malo pa ćemo biti tuđinci u vlastitoj kući. Upravo je strašno, kako nitko bez izuzetaka u nas ne mari ozbiljnije na to pitanje... Držimo, da bi bilo najuputnije, da se počne s osnutkom društva, koje bi se bavilo proučavanjem pitanja izseljivanja, sabralo nužne podatke i na osnovu toga udesilo dalnju akciju... Gospodarstvenim napretkom zemlje bi oslabilo izseljivanje a na tome bi radilo osnovano društvo...“⁵¹

Poneki puta se tražio razlog iseljavanju u ponašanju ljudi na selu, koji su mijenjali svoj stil života kako to napominju novine: "Mnogo je u nas krajeva, u kojima je seljačka -gizda-prevršila svaku mjeru i to će nam potvrditi svi oni, koji su proputovali Slavonijom, a specijalno Srijemom. Seljačke naše djevojke pa i žene i ne brinu se za drugo, nego kako više naslagati na sebe -dukata, svile i drugog skupog ruha... klasičan primjer jest neki ratar, koji

⁴⁶ HDA, fond: *Kraljevski ministar hrv.-slav.-dalm.*, god. 1906., br. 612.

⁴⁷ Manija za Amerikom, *Narodna obrana*, br. 30., Osijek, 7. II. 1905., str. 3.

⁴⁸ Croatian and Balkan Importing Co., *Narodna obrana*, br. 38., Osijek, 16. II. 1905., str. 3.

⁴⁹ Naseljivanje iz Hrvatske i Slavonije, *Narodna obrana*, br. 96., Osijek, 25. IV. 1905., str. 3.

⁵⁰ Izseljeničko pitanje, *Narodna obrana*, br. 125., Osijek, 29. V. 1905., str. 1.

⁵¹ Izseljivanje u Ameriku, *Narodna obrana*, br. 163., Osijek, 17. VII. 1905. Osijek., str. 1.

je prodao vagon žita i par volova, te kćeri kupio 50 dukata za svotu od 2400 K... Uzmimo sada, da je ratar uzeo u najam zemlje za tu svotu, dobio bi najmanje 60 lanaca zemlje a na svakom lancu bi godišnje zaradio 20 K. što iznosi 1200 K... Eto tako se bezumno u nas još u mnogim krajevima radi, a Niemci, Magjari i drugi useljuju se u te krajeve i kupuju domaća zemljišta. I onda se još narod u tim inače bogatim krajevima tuži, da nema sreće i da se mora seliti u Ameriku.”⁵²

Ipak navođeni su i pozitivni primjeri uspješnih iseljenika: “Jedne londonske novine donose viest: Gosp. Nikola Mihanović od tvrdke “*Navigacion a vapor Nicolas Mihanović sociedad anonima*”, boravio nekoliko sedmica u Englezkoj pogadajući, novog tonelaja. Prošlog petka je odputovao u Buenosayres s pogodbama od pol milijuna šterlinga. Za njega si društvo su izgrađeni parobrodi...”⁵³

Kulturni život iseljenika bio je organiziran: “U Chicagu osnovala je hrvatska omladina prvi -*Hrvatski Sokol*- u Americi... Hrvatska večernja škola počela je s radom u Clevelandu... Calumetski Hrvati osnovali su svoj -*tamburaški, pjevački i diletanski klub Vila*-. Učitelj je tamburaša Josip Čop, pjevanja Franjo Gregorić, a glumljenja Ivan Malnar.”⁵⁴ Zatim: Zatim i novinska vijest: “Kako smo jučer javili, priredio je hrvatski diletanski i tamburaški zbor “*Vila*” u Calumatu koncert za stradale u Lokvama u Hrvatskoj...”⁵⁵

Česte su bile nesreće iseljenika u novom svijetu: “Velika tuga snašla je naše zemljake u New-Yorku dne 8. studenoga o. g. gubitkom mlada ali požrtvovana Hrvata Dragana Mirka Jagrovića. Jagrović je pošao iz svoga ureda da se popne na dizalu na 7. kat, gdje je uredništvo -*Narodnoga lista*-, stao je na pola dila što ga je zgnečilo. Bio je rodom iz Karlovca i bio je predsjednik -*Croatian printing & publishing Co*- koja izdaje -*Narodni list*- u New-Yorku.”⁵⁶

Koji puta mediji s hvalospjevom pišu i o uspješnim migrantima koji su se snašli u novom svijetu: “Možemo jednu radostnu viest zabilježiti o našoj hrvatskoj braći u Kaliforniji. Neki se naime ondje bave voćarstvom sa velikim uspjehom. Tako piše jedan Hrvat -*Tršćanskom Lloyd*-, da su ove godine te voćarske nasade dobro urodile. Oni to voće šalju u razne američke gradove a izim toga u evropska tržišta, Hamburg, Petrograd, Berlin.”⁵⁷

Stalna su upozorenja za buduće moguće migrante da je posao u novom svijetu veoma težak: “... Mnogi čovjek otidje u 7 sati na rad, ali ga već, nema živoga natrag, već ga mrtvoga odvezu u špital... Drugo ova zemlja je nezdrava. Od velikog dima od fabrika nikad zrak čist, kao kod nas, već je tamo i oblačno od dima... Ima ih ovdje , koji hodaju po smetištu, pa traže, je li tko tamo hljeba bacio, da ne skapa od gladi.... Vidite, da nije vriedno, da naši ljudi idu u Ameriku... Ima ih na tisuće koji bi natrag u domovinu, a nemaju s čime.”⁵⁸

Priznaju domaće novine i preko njih vlasti kako iseljenici posredno pomažu domovini: “New-Yorkški -*Narodni list*- piše, da Hrvati iz Sjeverne Amerike šalju na godinu oko 50 milijuna kruna u staru domovinu. Samo bankovni zavod Franjo Zotti i dr. poslao je od 27./11. do 2./12. svotu od 493.177 K., a gdje su drugi bankovni zavodi?”⁵⁹

b) Neki historiografski izvori i zapisi o iseljavanju iz Hrvatske i Slavonije 1906. godine Okolnosti i političke i ekonomske, pospješili su od 1906. godine pojačanu migraciju, što je revno pratila tadašnja službena statistika: “Kako izvještava glavni povjerenik za useljivanje u američkoj Uniji, doselilo se je g. 1904. u američke Sjedinjene države 1,026.499 osoba, a

⁵² Vagon žita i par volova za dukate, *Narodna obrana*, br. 236., Osijek, 12. X. 1905., str. 3.

⁵³ Hrvatski milijunar u Americi, *Narodna obrana*, br. 183., Osijek, 9. VIII. 1905., str. 3.

⁵⁴ Hrvati u Americi, *Narodna obrana*, br. 243., Osijek, 20. X. 1905., str. 3.

⁵⁵ Hrvati u Americi, *Narodna obrana*, br. 261., Osijek, 11. XI. 1905., str. 4.

⁵⁶ Hrvati u Americi, *Narodna obrana*, br. 277., Osijek, 30. XI. 1905., str. 3.

⁵⁷ Hrvatski voćari u Americi, *Narodna obrana*, br. 281., Osijek, 5. XII. 1905., str. 2.

⁵⁸ Kako je našima u Americi, *Narodna obrana*, br. 284., Osijek, 9. XII. 1905., str. 4.

⁵⁹ Hrvati u Americi, *Narodna obrana*, br. 299., Osijek, 29. XII. 1905., str. 3.

najveći broj doseljenika potječe iz Austro-Ugarske, naime 275.693 osobe. Ovih je dana opet došla većina i Austro-Ugarske. Uselilo se je: Magjara 45.300, Slovaka 51.009, Niemaca 25.759, Hrvata 22.007, Rumunja 7.167, Rusina 3.268, Židova 6.238. Magjari i Slovaci išli su s veće strane u rudnike Pennsylvanije i Ohia, a Hrvati u rudnike zapadnih krajeva, osobito u državu Colorado. Svi su gotovo doseljenici u najkrepčijoj dobi. Doselilo se 121.369 muškaraca i 42.334 žene, ostalo su djeca. Hrvati su sa sobom ponijeli 330.105 dolara (Slovaci 818.207, a Magjari 695.108 dolara)...

...Iz naše monarhije godine 1861. izselilo se je samo 13 osoba, te je daljnjih godina ovaj broj postepeno ali polagano rasao. God 1880. bilo je već 17.267 izseljenika, a g. 1891. njih 71.042, zatim: 1900. godine 114.847, 1901. godine 113.390, 1902. godine 171.989, 1903. godine 206.011, 1904. godine 177.156, a prošle godine (1905.) 275.693.”⁶⁰

“Medju hrvatskim novinama u Americi vodi se već dulje vremena živahan okršaj radi hrvatske narodne zajednice, te je zajednički list *-Narodni list-* u New Yorku napao na prokušanog i poznatog rodoljuba vlč. Gosp. Maksima Relića, koji je uz *-Hrvatsku Zastavu-*, nastojeći ga ocrniti... U San Francisku sjajno se manifestiralo bratstvo Hrvata i Srba, te je utemeljen odsjek udruge... U Chicagu je društvo *-Strossmayer-* slavilo četrnaestgodišnjicu svoga obstanka s utemeljiteljem Nikolom Polićem... Na zabavi *-Zore-* u Chicagu su djelovala su hrvatska društva *-Juraj Biankini-*, *-S. Jeronim-*, *-Crveni Križ-*, *-Sloboda-*, *-Rodoljub-*, te slovensko društvo *-Orel-*, a osobito je izazvalo povladjivanje pjevanje *-Morja Adrianskog-*... “Hrvati i Slovenci u Calumetu ustrojili su svoj politički klub pod imenom: *-Hrvatsko-slovenski narodni politički klub-*...”⁶¹ “U Sanfrancisku u Americi su ondašnji i iz okolice Srbi i Hrvati sazvali i održali vrlo značajnu skupštinu, na kojoj je prisustvovalo 3 do 4 stotine Srba i Hrvata...”⁶²

Domaći mediji u Hrvatskoj i Slavoniji su puni gorčine u svojim napisima zbog nekontroliranog iseljavanja: “...Teško nam je svagda pri srcu, kad se god sjetimo naših biednih radnika u dalekom stranom svijetu. Tisuće i tisuće odlaze ih svake godine preko Oceana, a tko vodi o tom računa Nitko. Jedino parobrodarska društva i statistički ured zemaljske vlade...”⁶³

“Tršćanska *-Edinost-* piše o izseljeništvu: U ovo zadnje vrieme preko Trsta mnogi sele u Ameriku... Žalostnim srcem gledao sam viloviti brod *-Francesko-* austro-amerikanske pruge, kako se odmiče na putu na jugozapad sa 1550 izseljenika, koji prepuštaju svoje domove slobodnoj najezdi kulturtregera iz Njemačke i Ugarske.”⁶⁴

Pokušavalo se i dopisima iz Amerike utjecati na one koji su bili spremni na iseljavanje: “Urednik *-Slovenske Misli-* dobio je iz Pittsburga od svoga sestrića sljedeće pismo: -Dragi ujko! Javljam ti, da sam zdravo stigao u Ameriku... Kamo sreće da sam tebe poslušao i da sam kod kuće ostao! Tu treba radit svaki dan, i u svetac i u petak.. Uhvam se u Boga, da ću dobiti plaću kroz četiri-pet mjeseci, pa eto me opet natrag, jer predviđjam, da bih prije godine dana ostavio kosti... Zakljinji živim Bogom, da ne idu ovamo tko se zaputi ovamo. Da si zdravo, dragi ujko ! Pittsburg, 23. februara 1906. Tvoj sestrić Ante Sumić.”⁶⁵

“...Danas u Lici nema nikoga, nego žena, djece i staraca. Oni oru, siju, oni marvu pasu. Svi jedri, krepki i plećati momci, svi muževi u najboljoj snazi otišli su u na rad, preko Oceana. Tko se ne sjeća snažnih Likota, što su k nama u Slavoniju dolazili na rad sa svojim izvnutim kožusima, ličkim gaćama i crvenom kapicom. Gdje su sada? Sve je - u Americi!...”⁶⁶

⁶⁰ Izseljivanje u Ameriku, *Narodna obrana*, br. 20., Osijek, 26. I. 1906., str. 3.

⁶¹ Hrvati u Americi, *Narodna obrana*, br. 60., Osijek, 14. III. 1906., str. 3.

⁶² Sloga Srba i Hrvata u Americi, *Narodna obrana*, br. 74., Osijek, 30. III. 1906., str. 3.

⁶³ Naše izseljeničtvo, *Narodna obrana*, br. 66., Osijek, 21. III. 1906., str. 1.

⁶⁴ Iseljenici, *Narodna obrana*, br. 81., Osijek, 7. IV. 1906., str. 3.

⁶⁵ Za one, koji nepromišljeno odlaze u Ameriku, *Narodna obrana*, br. 74., Osijek, 30. III. 1906., str. 3.

⁶⁶ Još o iseljivanju, *Narodna obrana*, br. 80., Osijek, 6. IV. 1906., str. 1.

“Gjuro Korovljević iz Dalja, koji je nedavno otišao u Ameriku poručuje braći da tamo ne idu i ne misle da su plotovi ovdje opleteni kobasicama i da pečeni pilići padaju... Ako novac dadne čifutima i varalicama ostane bez njega... Putuje se uz slabu hranu u Ameriku sedamnaest dana, platite poštanski smještaj a dobijete teretni od 240 kruna.”⁶⁷

No bilo je i napisa u novinama, koji se nisu odlučili seliti iz ekonomskih i političkih razloga: “Prijatelj iz Marijanaca piše nam: I naše selo doživjelo je ovih dana ljubavnu zgodu, koja žalosno završuje. Poljodjelac Švabo Ivan Schmidt, oženjen, sa dvoje djece, ohladio prema svojoj ženi, pa priklonio srdce Kati Pandi, udatoj ženskoj, i svezao s njom veliku ljubav... Sunu im misao, da se dadnu u bieli sviet, pa da nesmetano ljubav provode, ali eto muke, novca nema... Kata liepo uzela od svoga muža 1700 kruna, a Ivan je od svoje kuće opet ponio 400 kruna... Dok su bili na željezničkoj postaji Črnkovci, već, Katin čovjek saznao za biege, pa prijavio na stanicu u Noskovicima i na oblast. Ali oni umakoše u Beč, gdje ih je na tjeralicu oblasti uhvatiše...”⁶⁸

Ipak na kraju i američke vlasti počinju se odnositi strožije prema useljavanju: “Cetinjski list - *Ustavnost*- javlja, da je u Ankonu stiglo mnogo radnika iz Amerike u najbjeđnijem stanju, medju njima 200 Crnogoraca. Amerikanske oblasti su počele strožije postupati, jer je velika navala doseljenika, te ih smjesta vraćaju natrag. Ovih dana povraćeno je parobrodom - *Francesca*- u Trst 150 putnika, a toliko ih se iskrcalo na Rieci... Sa parobrodom -*Sophia*- nalazi se 200 putnika u povratku, jer u Americi nisu bili pušteni na kraj.”⁶⁹

Opisano je kakva je taktika iseljavanja porodica u Ameriku: “Hrvat dr.Milan Kovačević saobćuje u -*Agramer Tagblattu*- u članku -*Američki sud o hrvatskom izseljeničtvu*-, što piše u mjesečniku Miss Balch iz Bostona, koja je u svrhe proučavanja izseljeničtva proputovala Austro-Ugarsku... Najprije seli otac, pa se vrati kući i uzme ženu sobom; kašnje dolaze djevojke u Ameriku...”⁷⁰

Opet su svakodnevne vijesti po novinama o daljnjem iseljavanju: “Prema mjesečnom statističkom izkazu za travanj izselilo se iz Hrvatske i Slavonije u travnju o. god. Ukupno 2.365 duša. S ladanja izselilo se 2.365 osoba, a iz gradova u svem 169 osoba... Po materinjem jeziku izselilo se 2.133 Hrvata ili Srba, 46 Magjara, 119 Niemaca i 67 ostalih. U Ameriku se od toga iselilo 1.913 osoba, i to 403 prieko Rieke, 8 Trsta, 1011 preko Bremena, 54 preko Hamburga, 8 Antwerpena, 13 Roterdama, 75 Havrea i drugih luka 3 izseljenika. Povratilo se na ladanje 227, a u gradove 25 izseljenika, ukupno 252 (iz Amerike 186)...”⁷¹

“Prema statističkom izvještaju za mjesec srpanj izselilo se je iz Hrvatske i Slavonije svega 1.143 osobe, i to 845 s putnicom i 298 bez putnice. Po materinjem jeziku su 1.000 Hrvata i Srba, 67 Magjara, 54 Niemca i 22 ostalih. U Ameriku ih je odputovalo 878, a u Australiju 3. Odputovali su iz Rieke 143, Trsta 11, Bremena 427, Hamburga 15, Antwerpena 11, Roterdama 6, Havrea 33 i ostalih luka. Doselilo se istpvremeno 558 osoba i to iz Magjarske 341 (Magjara 198).”⁷²

c) Neki historiografski izvori i zapisi o iseljavanju iz Hrvatske i Slavonije 1907. godine Iako daleko od rodne zemlje ne vidjevši u zemlji nikakve promjene na bolje, brojni Hrvati nastavili su se baviti politikom, dakako raspoređeni i u protivna politička mišljenja prema trenutnoj vlasti u Hrvatskoj i Slavoniji u prvom desetljeću XX. stoljeća. Kako američki Hrvati sude o Supilu i o koaliciji, dokazuje zadnji broj -*Hrvatsko-amerikanskog Glasnika*-, što se nadovezuje na karakteristiku zast. Zagorac o gosparu, veli: -Danas ne možemo, da

⁶⁷ Hrvati u Americi, *Narodna obrana*, br. 129., Osijek, 27. V. 1906. str. 4.

⁶⁸ Ljubavnici na biegu u Ameriku, *Narodna obrana*, br. 8., Osijek, 12. I. 1906., str. 3.

⁶⁹ Našim izseljenicima na uvaženje, *Narodna obrana*, br. 128., Osijek, 26. V. 1906., str. 3.

⁷⁰ Iseljavanje iz Hrvatske, *Narodna obrana*, br. 194., Osijek, 14. VIII. 1906. str. 3.

⁷¹ Iseljivanje i doseljivanje, *Narodna obrana*, br. 155., Osijek, 29. VI. 1906., str. 3.

⁷² Iseljivanje i doseljivanje u Hrvatskoj i Slavoniji, *Narodna obrana*, br. 240., Osijek, 10. X. 1906., str. 3.

izcrpnije o tom pišemo.. ali se slažemo sa Zagorcem koji je bio i blag prema Supilu, tom prokletniku i zavodiocu hrvatske javnosti. Ova bitanga iz Dubrovnika, čovjek bez zere političkog poštenja, koji se prodaje kao roba na beogradskom marketu... Zašto pogiba ta nesretna koalicija? Jer je varala i zasljepljivala hrvatski narod, pravila iz Hrvata sprdnju, a Srbima pomagala njihovom, izvan granica gravitirajućem cilju... Mi se Hrvati diljem zemaljske kugle moramo veseliti ovom razpadanju...⁷³

„Hrv. dob. društvo -Sv. Križa- u Donori obdržavat će blagoslov svoga društv. barjaka. Poslije blagoslova biti će sjajan ples uz hrvatsku glazbu. Sveslavenski klub u Newyorku priredio je zabavu s plesom dne 26. siečnja. U Chicagu nalazio se tu nedavno vrhbosanski kanonik dr.Kosćak, koji je u kratko vrieme skupio preko 4.000 dolara medju Hrvatima za gradnju nove rkt. katedrale u Sarajevu. I nadalje su zaključili hrv. svećenici da u Chicagu izdaju svoj klerikalni list.“⁷⁴

„Chicažka -Hrvatska Zastava- javlja, da su joj došla dva anonimna dopisa iz Rankiona kraj Pittsburga, a drugi iz Clevelanda. U jednom se veli, da će hrvatski svećenici izdavati u Pittsburgu dnevnik, te da su pozvali iz starog kraja za urednika popa Cherubina Šegvića, bivšeg urednika sarajevskog -Hrvatskog Dnevnika-. U dopisu iz Clevelanda se javlja, da je župnik Niko Gršković po više dana odsutan iz svoje župe. -Hrvatska zastava- drži, da je to furtimaški pokret, a Gršković da putuje radi organizacije svećenika. Za Grškovića zna, da je frankofurtimaš, a za župnika Kaića, Lauša, Bekavca i Glojnarića veli, da nemaju nikakvog političkog osvjedočenja, a vođa im je Gršković Z svećenike Krmpotića, Sustera, Violaća, Rebića i Rancingera veli da su rodoljubi.“⁷⁵

I dalje se po napisima novinskim bezobzirno seli u novi svijet: „Već je više puta bilo u novinama istaknuto, kako je naš sviet žalibože uhvatila upravo neka bolest, da ostavlja rodjenu grudu bez razloga i potrebe. Tako jedan seljak u Brodu iako ima dvanaest jutara najbolje slavonske zemlje, govori da mora izseliti u Ameriku. Ima on ženu i troje djece. U tome nam neće pomoći ni zakup o unutrašnjoj kolonizaciji, pa bi valjalo upotriebiti i druga sredstva.“⁷⁶

No seli se iz Ugarske, ne samo iz Hrvatske i Slavonije: „Ravnatelj statističkog ureda u Pešti dr.Thiering utvrdio da je prošle godine iz Ugarske iselilo oko 200.000 ljudi iz svih županija (više od četvrtine izseljenika odpada na Magjare).“⁷⁷

Žalba je iseljenika na mali broj blagdana u „novoj“ zemlji: „U Americi (USA) ima samo šest blagdana u kojima se raditi ne smije: Božić, 12. II. kao uspomena na Washingtona i Lincolna, 9. V. kao oslobođenje od engleske prevlasti, 4. VII. kao pobjeda nad južnim državama i oslobođenje ropstva, 2. IX. kao radnički blagdan te 28. XI. kao „punoća godine“ ili svršetak poljskih radova.“⁷⁸

Ipak ima i poticaja za iseljenike da se bave izumima koje su u Americi veoma na cijeni, te se navodi: „Gjuro Kukovac, rodom iz Gornjeg Šarampova, občine Kloštar Ivanić, koji boravi u Americi, izumio je mehanizam (zapor za bicikle, motor bicikle i automobile) pomoću kojeg dade se veoma lahko i mal ne na mah zaustaviti bicikl, motor bicikl ili automobil, kada voze velikom brzinom, pa kada slučajno nadodju na kakovu pogibelj. Tako isto stroj služi za reguliranje brzine na strmini. Patentni ured u Washingtonu odobrio je Kukovcu izum i izdao patent.“⁷⁹

⁷³ Američki Hrvati o Supilu i o koaliciji, *Pozor*, br. 36., Zagreb, 14. II. 1908., str. 2.

⁷⁴ Hrvati u Americi, *Narodna obrana*, br. 35., Osijek, 12. II. 1907., str. 3.

⁷⁵ Hrvati u Americi, *Narodna obrana*, br. 38., Osijek, 15. II. 1907., str. 3.

⁷⁶ Manija za izseljavanjem u Ameriku, *Narodna obrana*, br. 54., Osijek, 6. III. 1907., str. 2.

⁷⁷ Izseljavanje iz Ugarske, *Narodna obrana*, br. 72., Osijek, 28. III. 1907., str.3.

⁷⁸ Blagdani u Americi, *Narodna obrana*, br. 205., Osijek, 5. IX. 1907., str. 3.

⁷⁹ Praktičan izum Hrvata u Americi, *Narodna obrana*, br. 234., Osijek, 9. X. 1907., str. 2.

Nadalje, uočava se u Americi brojčani nesrazmjer muškaraca i žena: „U Americi se 1900. godine uselilo 160.000 muškaraca više nego žena te se osjeća veliki brojčani nesrazmjer muškaraca i žena. U Montani na 1 ženu dolaze 2 muškarca, u Alasci na 1 ženu dolazi 11 muškaraca. U Hrvatskoj je, ističe komentator lista, odnos uravnotežen, na 1.000 muškaraca dolazi 1.011 žena.“⁸⁰

d) Neki historiografski izvori i zapisi o iseljavanju iz Hrvatske i Slavonije 1908. godine Od 1908. godine zbog nastale ekonomsko-financijske krize opda broj iseljenika: „U - *Narodnoj obrani*- objavljeno je pismo jednog Čepinčana kojem je pisao prijatelj koji je nedavno u Ameriku otišao (pismo je pisano u Allegheny P. A., dne 10. siečnja): -Kako me pitate za radnju je veoma zlo. Ja sam do sada već 9 tjedana bez posla. Nastala je takova kriza, kakove već nije bilo od godine 1893. To je samo početak krize, ako znaci ne varaju, a ako se znaci izpune, bit će još gore, nego godine 1893. Nema izgleda, da će kriza prestati prije novembra i decembra. Ja se čudim našem narodu, da dolazi još u Ameriku, a vide koliko dolazi iz Amerike kući radnika. Još mi, koji smo ovdje dulje u ovim zemljama, teško očekujemo konac ove krize, a kako će ovi što dodju sada, donesu par dolara, a neće dobiti radnje moguće pol godine. Ovi misle, da je to sve šala što se pripovieda, ali će im biti gorko plaćena njihova lahkoumnost. Već sada uzdišu i gledaju što će biti, a kamo li za pol godine. Što amerikanske novine pišu da bude radnje za mjesec dana, to je sve laž, toliko da radnicima zamažu oči, da se ne bune. Ako bude još gore može doći do bune. Toliko vam pišem za krizu, a ako hoće koji u Ameriku gledajte ga odgovoriti, da ne upadne u glad i biedu.“⁸¹

„Američka -*Radnička Straža*- što izlazi u Chicagu piše: „iz više mjesta domovine pitaju nas, kako je u Americi, jesu li se radne prilike poboljšale; da li se može rada dobiti i tako dalje. Naš iskren savjet svima u domovini jeste: ne dolazite u Ameriku, ako ne želite gladovati. Za sada su radne prilike još uvijek zle. Ne nasjedajte šifkartaško-bankirskim novinama i agentima izseljeničkim, jer su još stotine tisuća radnika u Americi bezposlene u velikoj biedi.“⁸²

I iz Hrvatske i Slavonije „pooštrava“ se iseljavanje novim vladinim mjerama: „Do sada su putne podpore i putni troškovi austro-ugarskih državljana bili uvijek podmirivani po našim konzulatima, a iz listnice ministarstva izvanjskih posala. U slučaju neutjerljivosti tih podpora i troškova, pao je teret plaćanja na obične putnike. Vladinom naredbom od 10. studenog 1908. putne troškove podpore podmirivati će se iz vladinog izseljeničkog fonda 5/6 a 1/6 iz nadležne občine stranke... U slučaju da se 1/6 ne može utjerati, nosi vlada cio iznos. Od stranaka ubrani novac za podpore i troškove putničke ima se kr.hrvatskoj zemalj. vladi priposlati posredstvom clearing prometa.“⁸³

„Zagrebačka trgovačka komora (predsjednik Dragutin Mondeker) komentira nedaće u Americi i o ljudima koji su se vratili iz Sjeverne Amerike, a bilo ih je - 60-80.000 radnika u otadžbini-.“ Komora komentira: „dužnost je naša da im što izdašnije pomognemo te da se osnuje posebni fond za posredovanje“. Tajnik trgovačkog doma dr. Bazala je isticao „djelatnost ugarskih ekspozitura u glavnim pomorskim lukama. Pokusi sa naseobinama nisu uspjeli te predlaže da umjesto iseljeničkih taksi se uvedu javni radovi.“⁸⁴

„Tajnik slavonskog gospodarskog društva (Ilić), predlaže da se za isljeništvo uvedu posebni zakoni u kojem će se regulirati pokret useljavanja i iseljavanja. Tajnik komore Krešić je zagovarao osnivanje posredujućeg ureda za useljenike i iseljenike. Konačni zaključak o

⁸⁰ Pomanjkanje žena, *Narodna obrana*, br. 265., Osijek, 15. XI. 1907., str. 3.

⁸¹ Kako je u Americi, *Narodna obrana*, br. 23., Osijek, 29. I. 1908., str. 3.

⁸² Ne idite u Ameriku, *Pozor*, br. 70., Zagreb, 27. XI. 1908., str. 3.

⁸³ Putni troškovi iseljenicima, *Pozor*, br. 71., Zagreb, 28. XI. 1908., str. 3.

⁸⁴ Za iseljenike koji se vraćaju, I.dio, *Narodna obrana*, br. 10., Osijek, 14. I. 1908., str. 2.

useljencima - iseljencima bio je: osnivanje ureda za iseljenike, pokretanje javnih radova, oprost državnih poreza za novogradnje i potrebe useljenika.⁸⁵

Pokušava se među iseljencima politički djelovati na političke prilike u rodnoj zemlji: „Održana 8. ožujka 1908. godine u Sint Louisu, MO, u zakladnoj štedionici na jedanaestoj ulici i Chouteau Avenue javna pučka skupština, a na kojoj je oko 5.000 Hrvata i Srba u ovom gradu izglasalo Rezoluciju.“⁸⁶

„U proteklih pet godina, od 1908. godine, iselilo se 800.000 ljudi. Narodne novine okrivljuju u svojim komentarima, kako je razlog ovakvom velikom broju iseljenih, porezna politika Ugarske vlade.“⁸⁷

Tablica 4.: O iseljavanju (1900-1908. godine) je Statistički ured Ministarstva trgovine u Budimpešti zapisivao brojke (o iseljencima) za Ugarsku i Hrvatsku sa Slavonijom:

godine	broj iseljenika
1900.	54.767
1901.	71.474
1902.	91.762
1903.	119.944
1904.	97.340
1905.	170.430
1906.	185.337
1907.	203.332

„U travnju o. g. izselilo se 473 duša (299 s putnicama i 174 bez putnica) od toga 370 muških i 80 ženskih iznad 12 godina i 14 muških i 9 ženskih ispod 12 godina. Po jeziku bili su izseljenici 358 Hrvati ili Srbi, 51 Magjari, 42 Nijemci i 28 ostalih narodnosti. Povratilo se isti mjesec 906 izseljenika, i to 831 muški i 69 žena... Doselilo se u Hrvatsku u travnju 402 osobe. Po materinjskom jeziku 69 Hrvata, 175 Magjara, 54 Nijemca i 104 ostalih narodnosti.“⁸⁸

e) Neki historiografski izvori i zapisi o iseljavanju iz Hrvatske i Slavonije 1909. godine “Po statistici emigrantskog ureda, stigla su prošle godine u Ameriku 1892 Hrvata-Srba samo Cunard linijom, koja prima putnike u Rijeci i Trstu, a koliko je još stiglo sa Hamburg-Amerika linijom i s ostalim društvima, to se ne zna, al svakako mnogo.... U Americi je sada

⁸⁵ Za iseljenike koji se vraćaju, II.dio, *Narodna obrana*, br. 11., Osijek, 15. I. 1908., str. 2.

⁸⁶ Rezolucija Hrvata i Srba u Americi, *Narodna obrana*, br. 73., Osijek, 26. III. 1908., str. 1.

Rezoluciju glasi:

1. Prosvjedujem protiv magjarskih vlastodržaca, vlade i sabora što su dokinuli osnove protiv Hrvatim,
2. Prosvjedujem protiv razlike i nezakonite željezničke pragmatike,
3. Prosvjedujem protiv odnosa prema oblastima, pošte, brzajava it.d.,
4. Prosvjedujem protiv nametanja magjarskog husara za hrvatskog bana,
5. Prosvjedujem protiv razpuštanja hrvatskog sabora od strane magjarskog barbara,
6. Molimo da se hrvatska opozicija ujedini i složi hrvatski i srpski narod,
7. Zaklinjemo da se svi zastupnici slože i sastave vladu,
8. Molimo cara da zaštiti ustavna prava Hrvatim,
9. Molimo hrvatske i slovenske zastupnike u Carevinskom vijeću u Beču da se zauzmu za zahtijeve hrvatsko-slavonske,
10. Molimo svu slavensku štampu da se zauzme u obrani hrvatskih svetinja i obrani hrvatski narod,
11. Zahtijevamo pripojenje Dalmacije majci Hrvatskoj i da Hrvatska bude ravnopravna s drugima,
12. Zahtijevamo da se svuda uvede službeni hrvatski jezik (pošte, željeznice...),
13. Zahtijevamo da se svuda urede tajno pravo glasa za sve građane hrvatske državljanke starije od 24 godine,
14. Ako se sve ne izpuni onda smo protiv nagodbe.

U ime Hrvata i Srba Rezoluciju su potpisali: predsjednik Oskar Šuster i tajnik F. Kovačević u Saint Louisu

⁸⁷ Koliko se razselilo naroda iz Hrvatske i Magjarske, *Narodna obrana*, br. 112., Osijek, 19. V. 1908., str. 2.

⁸⁸ Izseljenje i naseljenje u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, *Narodna obrana*, br. 184., Osijek, 10. VIII. 1908., str. 2.

zla godina, uslijed financijske krize, koju je prouzročio izbor novog predsjednika i bankrot mnogih banka i štedionica... Mnoge tvornice su zatvorene a i one koje rade uzimaju samo Engleze, koji su vjesti njihovu poslu i znadu govoriti englezki. Ja poznam mnogo Hrvata i Srba, to jest Bošnjaka pravoslavne vjere, koji su već mnogo mjeseci bez posla i kruha, te ih ostali zemljaci moraju pomagati i prehranjivati. Mnogo ih je već otišlo, a mnogo ih se i skončalo, te se čovjek mora zgrazati, kada o tom čita novine. Ako emigranti nisu zdravi liječnici Emigrant Service-a ih šalju na otok Ellis Island prije odlaska kući, a tamo je tako grozno da onaj koji je tamo već bio, radije bi se skončao, nego da ga tamo još jednom odvedu. Svatko mora imati 10 dolara ili 50 kruna prilikom ulaska u Ameriku, a u vagonima se otpremaju u unutrašnjost zemlje, a svatko mora imati nekog svoga kome putuje. Ako ne zna emigrant jezik, bio on jurista, liječnik, učitelj..., mora biti sretan ako dobije mjesto sudopera ili portira u salonu, gdje mora čak i podove prati. Trenutno žene koje znaju njemački mogu dobiti posao kuharice u hotelima za 100 dolara mjesečno, a kod privatnika 40-50 dolara mjesečno. Sobarice dobivaju 18-20 dolara uz slabije znanje englezkog... Toliko za ravnjanje onima, koji misle amo putovati, a vas molim uredniče pozdravite moj zavičajni Osijek i Osječane... Nina.”⁸⁹

Barem “papirnato” ako ne stvarno i vlada Hrvatske i Slavonije počinje se baviti intenzivnije problematikom iseljavanja: “Jučerašnje *Nar. nov.*- priobćuju naredbu bana kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, kojom se uređuje izseljeničko vijeće, dok se isto ne uredi zakonodavnim putem. Izseljeničko vijeće ima zadaću, da raspravi pitanja iseljavanja, odnosno putovanja na zaradu, da kr. zemalj. vladi daje mnijenja i predloge glede podijeljenja, ograničenja i opoziva dozvola na otpremu osoba u prekomorske zemlje, i u načelnim pitanjima, koja se odnose na provedbu izseljeničkih propisa, da sudjeluje kod izpitivanja uzroka selitbe, i da uopće savjetom podupire kr. zemalj. vladu u svim pitanjima organizacije i utilizacije putovanja na zaradu. Predsjednik vijeća je ban, a članove vijeća imenuje ban na tri godine. Troškovi vijeće će se pokrivat iz izseljeničkog fonda.”⁹⁰

Vjerojatno vladine akcije u smjeru neiseljavanja nisu djelovale: “Prošloga listopada iselilo se je preko Trsta 1.740 osoba, prama 692, koje su se u istom mjesecu iselile prošle godine. U južnu Ameriku nije pošao ni jedan iseljenik. Od 1. siečnja do 31. listopada o. g. iselilo se je u sjevernu Ameriku preko Trsta 14.161 osoba, napose u južnu Ameriku 3.563. U istom razdoblju prošle godine iselilo se je u sjevernu Ameriku 3.627 osoba, u južnu Ameriku 3.341 osoba. Skoro svi iseljenici odputovali su parobrodima Austro-Americane.”⁹¹

f) Neki historiografski izvori i zapisi o iseljavanju iz Hrvatske i Slavonije 1910. godine Barem prema novinskim napisima opadao je od 1909. na 1910. godinu interes za iseljeničku problematiku, a pojačan je interes za dnevnu politiku: “Pišu nam iz Budimpešte: Kossuthov alterego i državni tajnik Stern-Sztereny, koji je zlosretnom svojom pragmatikom izazvao hrvatsko-magjarski spor - nije mogao da ostavi svoje tajničko mjesto, a da Hrvatima kod željeznice ne zada upravo smrtonosan udarac. Par dana prije samoga božića izašla je Szterenyevom zaslugom naredba ministarstva trgovine, kojom se ustanovljuju i imenuju naročiti nadlednici da putuju od postaje do postaje i da se lično uvjere koji činovnici i namještenici govore savršeno magjarski jezik, a koji ne. One činovnike, koji nisu vješti magjarskom jeziku odпустit će se... Ova naredba u prvom redu uperena je proti Hrvatima na željezničarima, koji nisu potpunoma vješti milozvučnom magjarskom jeziku. Upozorujemo

⁸⁹ Ne idite u Ameriku, *Narodna obrana*, br. 8., Osijek, 12. I. 1909., str. 1-2. pismo iz Amerike, Bridgport Conn, 21. XII. 1909.)

⁹⁰ Izseljeničko vijeće, *Narodna obrana*, br. 248., Osijek, 29. X. 1909., str. 2.

⁹¹ Statistika iseljavanja preko Trsta, *Narodna obrana*, br. 265., Osijek, 19. XI. 1909., str. 2.

naročito našu gg. Delegate, da se odlučno dignu proti ovoj upravo groznoj i ubitačnoj naredbi, jer se ona neda snašati.”⁹²

“U zajedničkom saboru zastupnik dr. Ante Bauer je reagirao na izjavu ministra predsjednika: U povodu konflikta Ugarske i Hrvatske radi željezničke pragmatike, kao i pogledu svih ostalih povreda nagodbe i visećih pitanja, stojimo mi nepomično na svom dosadašnjem stanovištu, iznesenom po nama opetovano u raspravama ove visoke kuće... da se povrate zakonom zajamčena prava Hrvatske i uspostavi ustav i ustavni život. Zastupnik dr. Polit predbacuje prijašnjoj vladi, da nije udovoljila obvezama, da Magjari narodnosti proganjaju već zato, što one ne govore magjarski.”⁹³

Iseljenički problem postaje i predmet političkog nadmetanja u Hrvatskoj i Slavoniji: “No napokon se i Rauchova vlada može podičiti jednim uspjehom, mjesto u Hrvatskoj u - Americi. Dok se naš čovjek ovdje u Hrvatskoj, u svojoj domovini mora u internacionalnom prometu služiti doznačnicama sastavljenim na francuskom i mađarskom jeziku, kojih ne razumije, to je američka vlada, na poticaj naše vlade, odredila, da američki Hrvati mogu upotrebljavati hrvatske bankete. Hrvatski iseljenici dobit će u buduće već ovdje stanoviti broj štampanih doznačnica za pošiljke od 10 dolara, čime više ne će biti izloženi varanju raznih agenata. Doznačnica imat će štampanu adresu jedne banke (valjda Kronfeldove ?) tako da će biti isključeni dosadašnji nesporazumi i varanje.”⁹⁴

“Zemaljska vlada izdala je okružnicu, kojom se pozivaju sve oblasti da žiteljstvo svoga područja, koje kani u prekomorske zemlje putovati, obavijesti o tumačenju isključnih razloga po useljeničkoj oblasti u Newyorku, to da svakom pojedincu prigodom molbe za izdanje putovnice jasno prikaže mogućnost, da mu useljenička oblast u Newyorku radi eventualno ustanovljenih nedostataka ne će dozvoliti, da se iskrea u Ameriku, uslijed toga bi moglo pretrpjeti znatnu imovinsku štetu, jer parobrodarska društva u takovim slučajevima nisu obvezana, da vraćaju plaćenu pristojbu. Isključni razlozi mogu biti primjerice slijedeći: Iseljenički ured može na primjer reći: Nemaš dosta novaca, past ćeš na teret javnog milosrdja, nisi dosta pametan, nisi dosta jak, čvrst i zdrav, nemaš dosta razvite mišice i t. d., pa moraš natrag, otkud si došao. Na taj čin mogli bi naši vrijedni svećenici, učitelji odgovarati naš narod, da ne ide u Ameriku.”⁹⁵

Činilo se da ne vrijede nikakve vladine akcije protiv iseljavanja: “Na treći se dan Uskrša skupila sila svijeta na našem kolodvoru. I opet se četiri obitelji selile u Ameriku. Prije par mjeseci otišlo ih je desetak, a sprema ih se još nekoliko. To je činjenica, koja sili na razmišljanje. Tobaže zlatom posuta Amerika izmamila je iz našeg sela, koje nema ni 150 kuća, svojih trideset ljudi... Ne seli se samo naš živalj, nego i doseljeni Nijemci, kojima se može mimogred rečeno zahvaliti, što su zemlje sada tako dobro obradjene. Staro i mlado, bogato i ubogo, traži od općine putnice. Svakome je u pameti jedno Amerika, a sve zato, jer se o njoj pronose tako zamamni glasovi... Ovamo neki ostavljaju po 20 jutara plodne oranice i imanje pa sele u Ameriku, da tamo rađe nadničare... Ako se još tome doda, da su u Americi bili tuđe sluge, robovi, gdje bi kod kuće bili svoji gospodari... Ali uzalud svaki savjet. Zavedeni varavim listovima i nagovaranjima agenata luduju za Amrikom, koja je rijetko kome pomogla. Zar se zbilja ne može da nadje način, kako da se bar donekle spriječi to iseljavanje. Veliškovačanin.”⁹⁶

“-*Tršćanski Lloyd*- donosi zanimljive podatke o broju iseljenika u Ameriku preko Trsta u mjesecu ožujku: u sjevernu Ameriku je otputovalo 2.401, a u južnu 672, dakle ukupno 3.073

⁹² Opet jedan udarac Hrvatima - željezničarima, *Narodna obrana*, br. 5., Osijek, 8. I. 1910., str. 1.

⁹³ Bezobraznost predsjednika zajedničkog ugarsko-hrvatskoga sabora, *Narodna obrana*, br. 22., Osijek, 28. I. 1910., str. 1.

⁹⁴ Hrvatske doznačnice - u Americi, *Narodna obrana*, br. 23., Osijek, 29. I. 1910., str. 3.

⁹⁵ Preti iseljavanju, *Narodna obrana*, br. 49., Osijek, 2. III. 1910., str. 2.

⁹⁶ Iseljavanje (Veliškovići, 31. ožujka 1910.), *Narodna obrana*, br. 75., Osijek, 2. IV. 1910., str. 2.

iseljenika. U istom mjesecu lanjske godine otputovalo je u sjevernu Ameriku 1.575, a u južnu 594, ukupno 2.169 iseljenika, dakle prirast od 904 iseljenika. Doista ogromni brojevi. A koliko ih se iseljiva preko Rijeke, Havrea, Bremena i dr.?”⁹⁷

“Iseljenička komisija u New Yorku ponovno je izdala strogu naredbu, da se nikakav doseljenik ne smije izkrcati, ako nema iznos od 25 dolara (125 K). Mnogi su se nastojali ugnuti toj naredbi, ali uzalud; to se bezuvjetno od svakoga traži. Ko ih nema mora smjestiti natrag, jer komisija ne pozna milosrdja.”⁹⁸

“Na našu nesreću, u našem narodu zavlada je prava bolest selenja u Ameriku. Kojim je patnjama i pogibeljima naš narod izvrgnut, na to smo u više navrata upozorili. Danas ćemo iznijeti još jedan kukavni slučaj za dokaz kako je u Ameici. U naše uredništvo je došlo deset Hrvata iz okolice zagrebačke, koji su rekli da su prije šest mjeseci otputovali u Ameriku parobrodom “Atlanta” austro-američkog društva i povratili se natrag u Trst. Malo kako su stigli u Ameriku, našli su mjesta na gradnji željeznice u Kaliforniji. Nadnica im je bila kukavna 1,5 do 2 dolara, a skupoća velika, jer hrana je na dan 1 dolar. Radnici su morali stanovati u preskupim “salonima” krčmama, koje tu podižu -bos-ovi- nadglednici radnja. Ako želiš ostati na poslu moraš podmičivati bosa, tako da od nadnice ništa ne ostane. Tako su 54 njih jedva skupili novac za povratak kući, a oni koji su ostali molili su da se njihova tužna priča sazna doma... (-*Riječki Glasnik*-)”⁹⁹

Niti upozorenja s najviših mjesta nisu usporili iseljavanje: “Ministar predsjednik grof Khuen-Héderváry na zajedničkom saboru i hrvatski ban Nikola pl. Tomašić otvorili su tzv. hrvatsko pitanje na temu migracija.”¹⁰⁰

Ipak, zbog intenzivnih političkih previranja u Hrvatskoj i Slavoniji te predstojećih političkih i vojnih događanja pred Prvi svjetski rat, napokon je usporeno iseljavanje iz Hrvatske i Slavonije u Sjedinjene Američke Države od 1910. godine.

⁹⁷ Broj iseljenika u Ameriku preko Trsta, *Narodna obrana*, br. 87., Osijek, 18. IV. 1910., str. 2.

⁹⁸ Za iseljenike u Ameriku, *Narodna obrana*, br. __, Osijek, 25. VII. 1910., str. 3.

⁹⁹ Je li se dobro seliti u Ameriku?, *Narodna obrana*, br. 195., Osijek, 30. VIII. 1910., str. 2.

¹⁰⁰ Hrvatsko pitanje u zajedničkom saboru, *Narodna obrana*, br. 264., Osijek, 21. XI. 1910., str. 1.

Dr Danica Šantić, UDK 314.15(497.11)
Asisstent Professor, University of
Belgrade – Faculty of Geography (danicam@gef.bg.ac.rs)
Msc Mihails Kozlovs, Department of Human Geography,
Faculty of Geography and Earth Sciences, Latvian University (mihails.kozlovs@gmail.com)
Dr Marija Antić, Asisstent Professor,
University of Belgrade – Faculty of Geography (geo2mara@yahoo.com)

MIGRANT REMITTANCES IN SERBIA – A NEW APPROACH

Abstract: Serbia is one of the largest remittance-recipient countries in the world. Remittances have a big impact on countries economy, since their contribution on rapid increase in private consumption, bank deposits, foreign exchange reserves, and real GDP. It is estimated that in 2014 Serbia received US\$2.4 billion dollars from migrant workers which is 12% of Serbia's GDP. In this paper will be expolored the emigration of Serbian workers and members of their families, the geographical distribution of emigrants, the regions of Serbia most effected by the outflows, and the impact of the money from remittances. For this purpose four scenarios were developed with different impacts on the economy in short-term perspective in order to observe minimum positive and minimum negative effects of remittances on Serbian society.

Key words: migration, remittance, Serbia, four scenarios, population.

Introduction

Migration and remittances¹ are representing a twin mirror relationship, considering the fact that with the movement of people, money moves too. International development institutions, academics and policy makers have progressively integrated migration and remittances into the development discourses, policies and programs.

Global remittances amount increased in 2015 by 0.4 percent and was \$586 bill, which is the slowest growth since the World economic crises in 2008. But compared to the other types of international financial flows, remittances remained remarkably stable (World Bank, 2011, 2015). The number of international migrants reached 244 mill. (3% of world population), which is an all-time high number, as people search for economic opportunity, and their savings and remittances are expected to continue to grow (World Bank, 2015, 2016). The UNDP has estimated that 500 million people (8% of the world population) recieve remittance, mostly in the developing countries of Eastern Europe, Asia, Africa, Latin America and Middle East (Newland, 2007). Officially, recorded remittances to the developing world rose from \$31.1 bill. in 1990, to \$76.8 bill. in 2000 and reached \$586 bill. in 2015 (UN, 2002; World Bank, 2015). However this amount is more than twice higer then the official development assistance and ten times higher than the net private capital transfers to developing countries. This means that remittances become the primary source of external finance for many developing countries (Kapur, McHale, 2003; Chami et al., 2008; Ratha, 2009). It is difficult to estimate the exact amount of remittance flows because many transfers

¹ For the purpose of this research the definition which is used is: Workers' remittances are current transfers by migrants who are employed or intend to remain employed for more than a year in another economy in which they are considered residents.

take place through unofficial channels² (around 50%) and therefore are not captured by authorities (Castles, Miller, 2009).

Western European countries are one of the major sources of remittances with \$109,4 billion in 2014. The reasons for that are declining fertility rates and population aging which causes important shift in their economic needs and migration of labour force from developing countries. One third of the remittance amount sent by those countries goes to Balkan (\$36,5 billion) (IFAD, 2016) and Serbia is one of the largest recipients. International migration flows and remittances have been prominent features in Serbia for many decades. Even though the topic is not a new one, and was on political and scientific agendas since the 1960s, it has undergone the remarkable renaissance which some authors called “remittance euphoria” (Russell, 2003, de Haas, 2007). It has been rediscovered as a potential source of development finance and exceeded official development assistance and portfolio investments. In many developing countries, and in Serbia also, remittances have a more direct impact in fighting poverty and promoting social development at the household level, than any other source of investments.

Methodology

Serbia is a country with a long tradition of migration, with specific economic and political context and significant number, very heterogeneous geographical distribution and different structure of international migrants. Despite of that, research on remittances and international migration is scarce with no comprehensive and reliable empirical data set for monitoring the outflows and detailed studies on economic migration and effects of remittances (Adams and Page 2003). The main sources of statistical data in Serbia are: National Statistic Office (SORS), Ministry of Internal Affairs, Commissariat for Refugees and Migration, UNHCR and IOM. The data from national statistical office of migrants destination countries are also significant, but because of the different methodologies and definitions, the comparison are limited. The data on remittance flows can be obtained by National Bank of Serbia, National Statistic Office of Serbia (SORS), World Bank, IMF but only for the national level and legal flows of money.

Census data provides usually incomplete set of quantitative indicators about migrant workers and members of their families and, since last census, about students who study abroad. From Census 1971 the number of workers, and from Census 1981, number of their family members was obtained from households and the additional registration in Serbian embassy abroad. The methodology of the Censuses 2002 and 2011 was changed which affected the number of people living abroad. The total population of a certain place includes the persons who have lived in that place continuously for at least one year before the critical census moment, as well as the persons who have lived in that place for less than 12 months but with an intention to stay there for at least one year. With that change, Statistical office doesn't conduct the data about our diaspora.

Despite the enormous importance of remittances for the Serbian economy, the analysis of the share of remittances in the total household income and the uses/expenditure of remittances is limited only to the existing studies, partial evidence and results. Several studies have been conducted to analyze the characteristics of remittance flows and to assess their positive or negative effects: the World Bank report (Martinez et al., 2006; Jorgensen, Labeaga, 2007) contain data on the volume of remittances sent from Germany to Serbia, State

² Remittance transactions are often effected outside the formal financial system, usually through hand-carry by workers and bus coaches or through unlicensed transfer businesses, so the real amount of money from the abroad is very hard to find out. Collecting data via household surveys may also be difficult, especially in countries where large portions of the migrant population lack legal status.

Secretariat for Economic Affairs SECO (2007) provides information on remittances sent from Switzerland to Serbia, the British Department of International Development, the Swiss State Secretariat for Economic Affairs (Petree, Baruah, 2006) and the German Economic Development and Employment Division (Vadean, F.P., 2007) have all published reports related to the Serbian diaspora and remittances.

Faced with numerous and varied difficulties in data collection, some countries have chosen to estimate remittances using statistical modelling techniques that do not attempt to capture and sum individual transactions, but rather combine sample information on, or assumptions about, remittance behaviour by various demographic groups with information on the populations belonging to each group. However, some of the migration factors cannot be mathematically described because of its nature or because of the lack of statistical data. In this paper there were only those factors counted, which can be statistically gathered, mathematically transformed and predicted in short term period. This information gives understanding of the real meaning of emigration - transforming the flow of migration into economical terms. We used datasets provided by World Bank, National Bank of Serbia and National Statistical Institute. We develop a model to study the effects of migration and remittances in the country of origin, Serbia.

Four scenarios were developed with different impacts on the emigrants-origin countries economy in short-term perspective. In the first scenario was projected the smallest impact on country of origin and country of destination. In this model such factors as average size of outflows, minimal subsistence level and added value tax (AVT) are taken in consideration. Second model is an average impact scenario on migrants origin countries economy, considering average number of outflows, minimal wage, salary taxes and AVT. In third model is taken the average salary and it is high-impact scenario on emigrants origin country economy, because it is projected that all the emigrants would have been paying taxes from average salary and AVT from the expenditure, if they stayed in the country of origin. In fourth model first three scenarios are implemented together with the structure of the society. So the distribution of wages and taxes in this model is done upon different groups of the society or workforce – employers, employees, students and unemployed. That means this scenario takes into account the differences of emigrants and their impact on the economy of their origin country. However, it is important to mention that all the models are taking into account a limited amount of factors, which makes it possible to measure only short-term effect of the emigration. But in long-term effect much more factors should be considered: emigrants intellectual capacity, possible added-value production, investments in social care, education and others. It is important to mention that all calculations are based only on tangible factors, which can be used in mathematical formula. That is also the reason why scenarios are projecting only the short-term effects and do not take into account psychological factors and human resources (e.g. 'brain drain').

Demographic consequences of emigration in Serbia

''If you are the last one to leave (the country) turn off the light''
Graffiti in the center of Belgrade during 1990s

Turning period for the Yugoslav economy as well as for the patterns of external labor migration was in mid 1960s. Radical economic reforms in 1965 led to more opened economy which caused the surplus of labour force. In order to reduce unemployment, former state opened borders, allowing unskilled and later skilled workers to emigrate to West Europe as temporary guest workers. First census data in 1971 showed that the number of economic migrants was 204.000 or 2,8% of total population. In 1973, one in every ten migrant workers

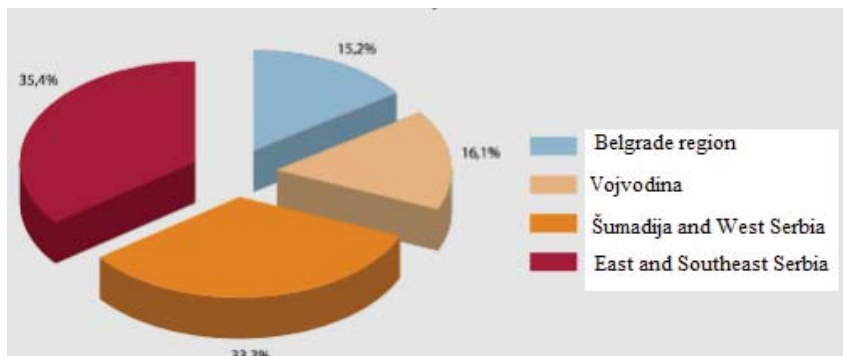
in Western Europe was from Yugoslavia, so the country became one of the biggest labour exporters. Official state policy on international labour migration recognized those who emigrated for economic reasons as 'Yugoslav citizens temporary working abroad', and considered them as a constituent part of the Yugoslav working class. The Yugoslav state expected these workers to provide for their families back home and to send remittances ('services') regularly and eventually to return to Yugoslavia. For Yugoslav 'temporary guest workers' sending money home was considered as moral obligation. In contrast to the previous group, economic migrants or emigrants, were presented as outcasts and treated as enemies of communism because they signalled that life in the West was better than in Yugoslavia (Tanić, 1974; Schierup, 1995; Bajić-Hajduković, 2010; Stanković, 2014).

As a consequence of the first oil crisis in 1973-74, the recruitment of labour from Yugoslavia came to an end, and around 300,000 migrants returned home (comparing to one million who stayed in Europe). The reason for this relatively low level of return migration was that most skilled migrants had managed to integrate in their host countries. Additionally, most of the unskilled migrant workers originated from undeveloped and impoverished regions of Yugoslavia and therefore they were unable to find jobs in their place of origin (Baučić, 1979). The return migration failed in every aspect, the country was depleted of its skilled migrants, unskilled migrants gained no transferable skills while abroad, fertile agricultural regions were depopulated as a result of migration, remittances were used for consumption and not for investments in the infrastructure of the country, inflation was out of control, the entire economic system was destabilized. The export of labour workers for foreign currency was Yugoslavia's biggest export industry (Schierup, 1995, Bajić-Hajduković, 2010).

In next Census 1981 was conducted the increase of workers and members of their families for 65.000 people or 1/3 more than in previous Census. An average time spend abroad was 11 years which indicated the decision for permanent stay and that is why the new term was introduced 'new emigrants' (Stanković, 1985; Stanković, 2014). In the 1980s with the slowing of economic growth, structural disruptions, a lot of pressure on employment of both domestic and emigrant workforce in the European immigration countries resulted in increasing unemployment, migration policies became much more restrictive, and they stimulate the return of foreign workers in the country of origin. Such trends affected the number of foreign workers from Serbia, which caused the stagnation in Census 1991. (increase was only 4.800 persons or 1,8% since Census 1981) (Penev, Despić, 2012).

Since the early 1990s, as a direct consequence of the dissolution of Yugoslavia, followed by civil war, worsened ethnic relations, unstable general political circumstances, foreign military intervention, unfavourable economic conditions, crash of socialist system, transition, and feeling of no perspective, especially among young generation intensified the emigration. More than 415.000 people (5,3% of total population) was conducted in Census 2002 as a persons who spend more than one year abroad, which was increase of 50% since previous census. That was the biggest increase in number of migrant workers and members of their families, which was doubled comparing the Census 1971. However, the actual number of migrant population was significantly higher, and the Serbia became a country of massive population movements. The major change in the last decade of XX century was in educational level of outmigrants. The unskilled and low skilled workers were replaced by highly educated migrants. Parallel to this, another stream of emigration consisting mostly of relatives of the pre-1990 guest workers, emigrated under family reunification requests. On the other side, there was a significant immigration wave of refugees and asylum seekers to Serbia from Slovenia, Croatia, Bosnia-Herzegovina and Macedonia, as well as a very large number of internally displaced persons from Kosovo. In 2003, Serbia was a host country to 575.000 registered refugees from the former Yugoslavia and IDPs from Kosovo. In other words,

Serbia in the 1990s simultaneously experienced almost every form of migration (Bolcic, 2002; Grečić, 2003, Bajić-Hajduković, 2010; Penev, Despić, 2012).

Graph: Share of emigrants from certain region in total number of emigrants from Serbia, 2011.
Source: (SOOS, 2014, Stanković, 2014 modified by authors)

First decade of XXI century was the period of slowing the outmigration flows from Serbia with 313.000 migrants work and live abroad or 4,2% of total population in Census 2011. That was the decline of their number from the first time in inter-census period (decline of 120.000 people or 29%). The reasons are numerous: undercoverage of people living abroad for more than 1 year, the boycott of Albanians in two municipalities in South Serbia, increased in average length of stay abroad, the new remote destination connected with permanent stay, a significant number of applicants for asylum, intense outflow of highly educated persons whose coverage is lower in general (SORS 2014, Stanković 2014).

The result of these mass flows of labour force since 1960s is demographic devastation of rural areas in Serbia, especially mountainous and border regions. It reflects in inadequately treated agricultural land, increase in the number of elderly households, decline in the birth rate, prominent producer role of women in individual farms and others. Rural areas were "row material and demographic reservoir of labour force" (Sentić, 1971). The main demographic characteristics of these migrants are that they were mostly from rural (57,4%) areas in Serbia, with raising characteristics of feminisation of migration flows and the length of stay abroad was 0-4 years (42,3%). We already mentioned that since 1990s the amount of high educated and skilled migrants coming from urban areas is increasing, which brings changes in migratory behavior. That shift brought changes also in the amount of remittances which migrants are sending home, and their decision of temporary or permanent stay (Stanković, 2014).

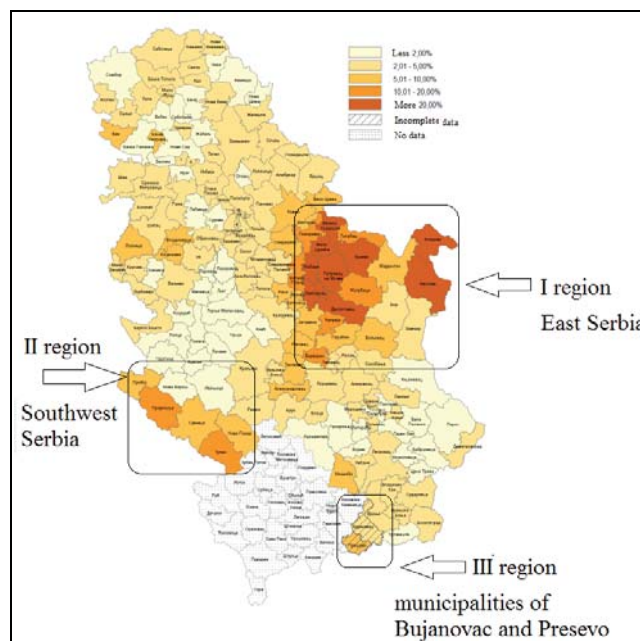
Regions of origin and countries of destination

The number of migrants is evidently one of the determinants of remittances flows: the higher the stock of migrants in a given destination country, the higher the outflow of remittances will be (World Bank 2006). Therefore before we start analyzing the remittance flows in Serbia, it is very important to show from which part of the country migrants are leaving and what are the main countries of destination. There are three "hot spots" or different regions or zones in Serbia with very high amount of emigrants (Penev, Despić, 2010). First one is located in statistical region of Southeast Serbia with share of 35% in total country outflows. The 14 municipalities in northern part of this area has the longest tradition in emigration with average share of 21%. In three municipalities within this area the share of

outmigrants in total population of municipality is even higher: in Malo Crniće, Kučevo and Žabari every third person works and lives abroad (share in total population 30% or more). Municipalities with the high share of emigrants are also Veliko Gradište, Petrovac na Mlavi, Negotin and Kladovo with 25% of total population (SORS, 2014; Stanković, 2014). The population of this part of Serbia, especially Vlachs and Roma population, has quite a long tradition of outmigration, which is transferring from generation to generation, forming very tight migration networks.

Second zone is situated in the statistical region of Šumadija and West Serbia with share of 33% of total emigrants. This specific area is on southwest part of this region which is populated mainly with Muslims and Bosnians and which join the areas of high migration potential in 1990s. The highest share of people working abroad is in the municipality of Tutin (13%), Prijepolje (11%) and Novi Pazar, Sjenica i Priboj (9%). Considering the fact that this is the region with the youngest population in Serbia, there is a demographic resource for increasing share of outmigration flows in recent decades (Penev, Despić, 2012; SORS 2014).

Third zone is situated in the south part of the country, and includes the municipalities of Presevo and Bujanovac with predominantly Albanian population. They started to migrate abroad in 1981. but since the boycott of censuses of 1991, 2002 and 2011 there are only estimate numbers. Similar to the second region, the main demographic characteristics of those two municipalities are high fertility rates and young population and big potential for migration because of bad economic situation and ethnic tensions (Penev, Despić, 2012; SORS 2014).

Map 1: The share of persons at work - staying abroad in the total population of the municipality, emphasizing three major regions of emigration in Serbia, 2011.

Source: (Stanković, 2014 modified by authors)

What are the final destinations of migrants from Serbia? The dynamics of migration outflows, from the perspective of receiving countries is characterized by great diversity. At the beginning in 1960s and 1970s traditional destination countries were Germany, Austria and

France (with 161.000 migrants from Serbia or 79,2% of total outmigration). Situation has changed in 1981-1991. with declining number of migrants in Germany and France and increasing in Austria. The most frequent migration period was the last decade of XX century and those countries still had the strongest gravitation to attract workers and family members from Serbia. Migration flows to Germany, Switzerland and USA almost doubled in ten years period. In Austria, France, Germany and Switzerland lived 60% of all migrants from Serbia. Migrant flows became more dispersive and Censuses 2002 and 2011 showed new migration destinations like Greece, Cyprus, Italy, Republic of South Africa, New Zeland, Canada (table 1, Stanković 2014; SORS 2014).

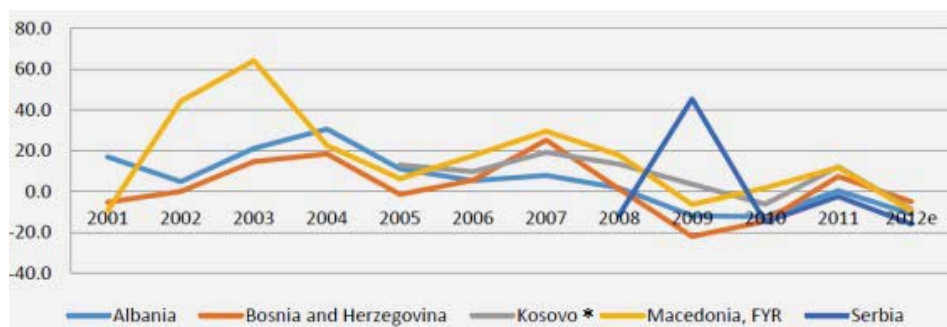
Table 1: Number and share of migrant workers from Serbia abroad, 1971-2011.

Country	Census									
	apsolute numbers					share of total emigrants (%)				
	1971	1981	1991	2002	2011	1971	1981	1991	2002	2011
total	203.882	269.012	268.943	414.839	313.411	100*	100	100	100	100
Austria	40.194	62.820	67.060	87.844	70.488	19,7	23,4	24,9	21,2	22,5
France	27.864	33.559	22.357	27.040	20.231	13,7	12,5	8,3	6,5	6,5
Germany	93.327	99.686	67.229	102.799	55.999	45,8	37,1	25,0	24,8	17,9
Switzerland	6.723	24.990	37.441	65.751	41.008	3,3	9,3	13,9	15,8	13,1
Sweedeen	8.819	12.351	9.929	14.049	10.925	4,3	4,6	3,7	3,4	3,5
USA	5.279	7.352	7.136	16.240	13.504	2,6	2,7	2,7	3,9	4,3
Other countries	21.676	28.254	57.791	101.116	101.256	10,6	10,4	21,5	33,5	32,2

Source: (Stanković 2014, modified by authors)

Migrants remittance in Serbia– the main facts

Remittances are a significant source of Serbia's foreign exchange inflows ever since major economic migrations to developed European countries in the 1960s. During the 1990s, the time of international sanctions and great political and economic upheavals in Serbia, remittances decreased substantially, but are still the significant factor in stabilizing function for households and the government, and the importain source of investment capital.

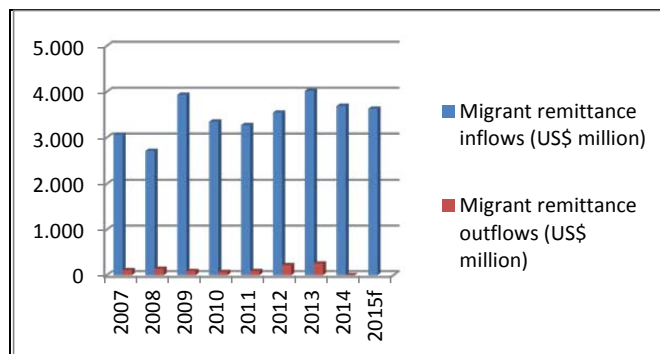
* UN protectorate under UNSCR 1244

Graph 1: Growth rate of remittances in selected Balkan countries, 2001-2012

Source: (Sejdini, 2014, according to World Bank, 2013)

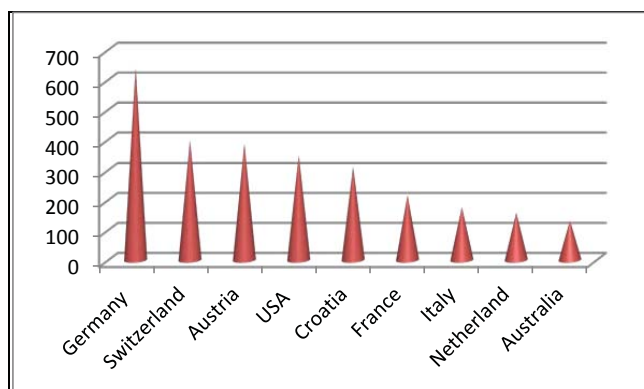
The World Bank has ranked Serbia among the 10 remittance most receiving countries in the world, contributing \$450 on average to each person living in Serbia annually. The estimation is that 550,000 or 16.2% of the country's active population regularly send

money home. The World Bank estimates that about 800.000 people in Serbia receive money from relatives abroad. Since 2001 till the end of 2014, near \$40 bill. have arrived in Serbia on grounds of remittances, while the amount of direct foreign and portfolio investments in the same period totalled \$20 bill. The average share of remittance in given time span in countries GDP was 13,7% (in 2014 8,8%). Serbia received two times more money from migrant workers than from foreign investments. In the first decade of XXI century Serbian diaspora invested around \$500 mill. in economy and by opening small and middle size enterprises employed 25.000 people (PKS, 2010). A tenfold increase in the annual inflow of remittances was recorded in 2009 from their usual inflow in the late 1990s. The annual amount of remittance was between \$3 and 4 bill., the lowest was in 2008 (\$2,7 bill) and highest in 2013 (\$4 bill). World Bank estimates that remittances have grown by 12% in the first half of 2015, corresponding to global economic improvement (Graph 2, World Bank, 2015).

Graph 2: Migrant remittance inflows and outflows in Serbia (US\$ million), 2007-2015.
Source: World bank, 2015

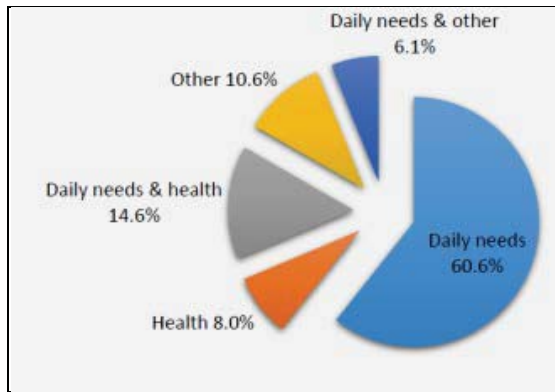
According to NBS figures, over 90% of formal transactions had a value of less than \$5,000, with only around 1% exceeding \$50,000. However, transactions of more than \$50,000 accounted for around 50% of the total value of formal transfers, while transactions below \$5,000 accounted for 20%. Assuming that there are no unregistered remittances of more than \$50,000, their share of 13.5% in the total value of remittances is relatively high. Based on the data for the last three years, and given the average size of the transactions and their total value, the trend in remittances has apparently remained relatively stable. In 2008 the number of transactions of more than \$20,000 declined, while the number of smaller transfers rose (National Bank of Serbia, 2009). Most of the remittances are sent from Germany (\$639 mill), Switzerland (\$395 mill), Austria (\$385 mill), United States (\$348 mill), Croatia (\$310 mill) and France (\$215 mill) (graph 3, World Bank, 2015).

Graph 3: Remittances sending countries, 2014 (mill \$)

Sources of remittance flows are geographically diverse, reflecting the patterns of migration flows. One of the main corridors is Germany-Serbia corridor. This corridor demonstrates the prevalence of unofficial money transfers to Serbia, with around 80% of the total remittances transferred through informal channels and spent on consumption. However, the dominance of informal channels in the transfer of remittances remains an issue due to the high costs of official transfer which is recognized as a slow and expensive process, a lack of trust in the banking system in the 1990s, relative distance of the country of destination, unharmonised regulations relating to cross-border transfers, no access to banks or money transfer operators in rural areas, obstacles in opening bank accounts in the host country, which especially affect illegal immigrants and underdeveloped securities market, resulting in the lack of trust and inadequate opportunities. The remittances generally fueled income divergence, the effects varying according to the periods and social categories. Additional funds arrive when immigrants come home, which helps increase spending. Very important feature is that most migrants tend to maintain strong ties, including economic, with their homeland (Milanovic, 1987; Martinez et al., 2006).

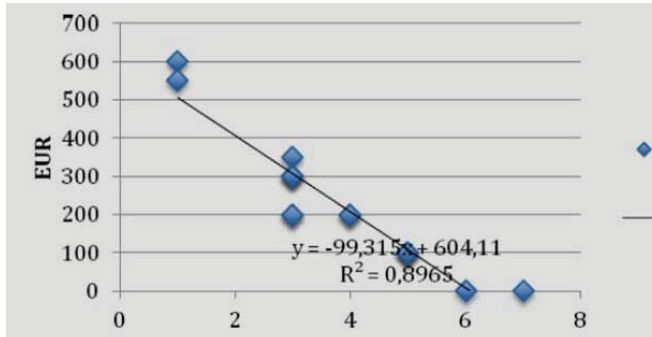
Remittances in Serbia have had a significant contribution on the welfare and the well-being of households. The structural and labor market rigidities have contributed to persistently high unemployment, low labor force participation rate, and relatively high reliance on remittances from abroad (IMF, 2015). Petree and Baruah (2007) divided households into two categories: consumptive uses and social expenditure, and economic activities and asset creation. Remittances besides being one the main contributors of the macroeconomic stability, represented one of the main additional income sources of the recipient household mainly in the fulfillment of daily and health needs, which in turn keeps them out of poverty and shapes their livelihood strategy. Other uses, though in small fractions, include expenditure in education, housing, residential building agricultural production, investments into pension other funds and a very small fraction in saving and business investment respectively (Graph 4, IOM, 2004, Lerch et al 2006 Straubhaar 1986; Ghosh, 1996; IMF, 2015). They contribute alleviating poverty, but also help improve human or health capital.

Graph 4: Purpose of remittance transfers to each receiver in Serbia (2006)
Source: Lerch et al. (2006)

Modeling the remittance influence on economy

In this paper will be presented the results of four models exploring the influence of remittance on Serbian economy. These models, with small modifications, may be used for examination in other regions and countries. By estimating the economical effects of emigration in Serbia it was concluded that negative effect of emigration increases if the level of life and salary grow in emigration-source country. In Serbia economy is gaining much more from transfers, than it could have received by taxes from current emigrants (Kozlovs, 2014).

Graph 5: Correlation between the remittances and time spend abroad (Kozlovs,2014)

The graph shows that the correlation between duration of stay abroad (years) and amount of money send back home (mill EUR) is very high ($R=0,8965$) which means that time is inversaly connected with the amount of remittance. The longer immigrants stay in country of destination the smaller amount of money they send back home (Graph 5).

Table 2 : Four scenario remittance impact on Serbian economy 2008-2013.

"EU R	Minimal negative effect from 415000 emigrants (mln.EUR)				Minimal positive effect from 415000 emigrants (mln.EUR)
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	
2008	-84	-412	-1263	-223	+2302
2009	-125	-527	-1270	-284	+3343
2010	-125	-544	-1484	-297	+2846
2011	-125	-560	-1751	-312	+2781
2012	-125	-576	-1780	-318	+2349
2013	-125	-613	-1818	-330	+2100

Source: (Kozlovs, 2014)

In all 4 scenarios calculated impact from the emigration was positive. That means that nowadays emigration in short term period brings more positive effect, than negative to the economy of Serbia. The 1st scenario shows that in last 5 years in average negative effect of emigration equals €117 mill.each year, while average positive effect was more than €2,6 bill annually. The highest negative impact which is measured in 3rd scenario hits the economy of Serbia by €300 mill. less, than it gets as remittances. Negative effect equals to €1,8 bill, while positive to €2,1 bill. Calculating by the 3rd scenario – the marginal salary level is around €575/month. If the amount of remittances, emigration size, taxation system do not change and the salary will get up to marginal level, then the economy of Serbia will stop benefiting from emigration. 4th scenario takes into account social differences of the society, still doesn't give a 100% realistic overview of emigration economic effect. That is why it is important to use all 4 scenarios simultaneously in order to construct possible economic effect models on the economy (table 2 , Kozlovs, 2014).

For the last 5 years Serbian economy benefits from emigration vary from €1 bill. up to €2,5 Bill. each year. It means that in terms of factors included in formula, Serbian economy in short-term period is gaining much more than it could get from emigrants if they stayed in the country. Mainly such tremendous financial impact of emigration on Serbian economy is because of the latest economical crisis combined with political instability in Balkan region. As well relatively small emigration generates huge amount of remittances- 5% of population sending approximately 10% of the GDP annually as remittances.

Can we expect in the future the increasing amount of remittances? The answer is complex. The number of outmigrants from Serbia is rising. According to the OECD (SOPEMI, 2014) 39.000 migrants left Serbia and settled in one of the 34 member states. IMF estimates are that will be stabilization of amount of remittance in 2016, 2017 and 2018 (€3,0 bill), and increase in 2019 €3,3 bill and in 2020. €3,6bill (IMF, 2015). This increase will be due to money from pensions of retired gastarbaiters who have returned to Serbia. But the new analizis pointed out that with the aproaching the retirement age, and because of the uncertainty in the country of origin, serban workers decide to stay abroad gathering the members of their families and they not sending money home anymore.

Conclusion

Serbian diaspora is an immense unused economic potential and an important channel which can help improve economic ties between origin and destination country. It has the potential to contribute to Serbia's economy and overall development, not only through the positive impacts of remittances but also through the transfer of know-how acquired abroad and possibly through the migrants' return to their home country. Remittances have been a significant source of Serbia's foreign exchange inflows ever since major economic migrations to developed European countries in the 1960s. During the 1990s, the time of international sanctions and political and economic upheavals in Serbia, remittances decreased substantially, but they retain stabilizing function for households and the government, and their function of investment capital. At the beginning of the XXI century was marked tremendous increase in volume of remittances.

Can remittances neutralize the negative effects of high emigration, making outflows more useful, seen as a positive force in the development of the economy? Until now, the remittance inflows to Serbia have not been utilized in the best way possible for expanding development and reducing poverty. So far, there is no strategic plan on how to use the remittances, and that money has never been invested in large development projects. Access to remittances in rural areas in Serbia continues to be a challenge and requires solutions necessary policy changes at local, regional and national levels. The diaspora of developing countries and return migration can be a source of capital, trade, investment, knowledge, and technology transfers.

References:

1. Bajić-Hajduković I. (2010). Serbian Remittances in the 21st century: Making sense of the interplay of history, post-communist transformation of social classes, development policies and ethnographic evidence, Paper for the Migration Working Group seminar, Florence.
2. Baučić I. (1979). *Characteristics and significance of migration from Yugoslavia to Sweden*, Zagreb.
3. Bolčić S. (2002). Labour force migration and "brain drain" from Serbia during the 90s, In Bolčić S., Milić A., *Serbia at the end of Millennium*, Institut for Sociology, Belgrade.
4. Castles S., Miller M. (2009). *Age of migration*, International population movements in the modern world, Fourth edition, Palgrave Macmillan, New York.
5. Chami R., Abdih Y., Dagher J., Montiel P. (2008). *Remittances and Institutions: Are Remittances a Curse?* IMF.
6. de Haas H. (2007). Remittances, Migration and Social Development A Conceptual Review of the Literature. *Social Policy and Development Programme*, Paper Number 34, UN.
7. De Luna Martinez J., Endo I., Barberis C. (2006). Germany - Serbia Remittance Corridor, Challenges of Establishing a Formal Money Transfer System, *World Bank Working Paper* No. 80.
8. SOPEMI, (2014). International migration outlook, Special Focus: Mobilising migrants Skills for Economic Success, OECD.
9. Jimenez-Martí S., Jorgensen N., Labeaga J. M. (2007). *The Volume and Geography of Remittances from the EU*, European Commission Report. Internet: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication10089_en.pdf (as of February 12, 2009).
10. Kapur D., McHale J. (2003). Migrants new payoff, *Foreign policy*, Nov-Dec, 49-57

11. Kozlovs M. (2014). Ekonomiskas emigrācijas ietekme uz tautsaimniecību. Latvijas un Serbijas Piemēri, 2008-2013. Gados., Magistra Darbas.
12. Lerch, J.P., Evans, A.C., (2005). Cortical thickness analysis examined through power analysis and a population simulation. *NeuroImage* 24 (1), 163 – 173.
13. Maimbo, S.M., Ratha, D. (eds) (2005). *Remittances – Development Impacts and Future Prospects*, World Bank.
14. Migration and Remittances Factbook 2016, 3rd edition, KNOMAD
15. Milanovic, B. (1987). Remittances and Income Distribution, *Journal of Economic Geography*, vol25, pp:1-19
16. Mitrovic, R.D., M. Jovicic (2006). *Macroeconomic Analysis of Causes and Effects of Remittances: A Panel Model of the SEE Countries and a Case Study of Serbia*.
17. National Bank of Serbia (2009) Remittances in Serbia –Migrants as Customers of Financial Institutions, Conference report, Belgrade.
18. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). 2014. Database on Immigrants in OECD and non-OECD Countries: DIOC 2010/11. Paris: OECD. <http://www.oecd.org/els/mig/dioc.htm>
19. Pastore, F., Castagnone E., Villosio C., Bartolini L. (2014). *Migrants remittances from Italy : international remittances and access to financial services for migrants in Turin, Italy - a greenback 2.0 report*. Washington, D.C. : World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/2015/05/24438307/migrants'-remittances-italy-international-remittances-access-financial-services-migrants-turin-italy-greenback-20-report-migrants'-remittances-italy-international-remittances-access-financial-services-migrants-turin-italy>
20. Penev G., Despić J. (2012) Spatial aspects of Emigration from Serbia, tri 'hotspots'. *Population*, no 2, IDN, CDI, p35-64:
21. Petree J., Baruah N. (2007) *A Study of Migrant-Sending Households in Serbia Receiving Remittances from Switzerland*, IOM Migration Research Series No. 28, Commissioned by the Swiss Secretariat for Economic Affairs of the Government of Switzerland (SECO) as part of the survey "Development Financing and the Remittance Market in Serbia and Switzerland".
22. Ratha D., Shaw W. (2007) South–South Migration and Remittances. *Working Paper 102*, World Bank, Washington, DC.
23. Russell, S. (2003). *Migration and Development: Reframing the International Policy Agenda*.
24. Schierup CU (1995) Former Yugoslavia: long waves of international migration, 285-8
25. SECO (2007) *Development Financing and the Remittance Market in Serbia and Switzerland*. State Secretariat for Economic Affairs. Internet: <http://www.seco-cooperation.admin.ch/shop/00008/02002/index.html?lang=cn> (as of February 12, 2009).
26. Sejdini A. (2014) Migration and remittance in Balkan 5: A Comparative evidence, Doctoral Thesis, Faculty of economics, Tirana.
27. IFAD, 2015, Sending money home, www.ifad.org/remittances/pub/money_europe.pdf
28. Sentić M. (1971) Naši građani na privremenom radu u inostranstvu. *Stanovništvo*, br. 1-2. Beograd: Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka.
29. SORS (2014) Migration-data by municipalities and cities, 2011 Census of Population, Households and Dwellings in Republic of Serbia, Belgrade.
30. Stanković V. (1985) Društveno-ekonomski uzroci i osobnosti procesa spoljne radne migracije jugoslovenskog stanovništva, *Jugoslovenski simpozijum o migracijama*, Struga.
31. Stanković V. (2014) *Serbia in the process of emigration*, SORS, Belgrade.

32. Straubhaar, T., (1986). The Causes of International Labor Migrations—A Demand-Determined Approach. *International Migration Review* 20: 835–855.
33. Swiss Forum for Migration and Population Studies (2006): *Remittance Behaviour of Serbian Migrants living in Switzerland*. Neuchâtel.
34. Swiss Forum for Migration and Population Studies (2007): *Development Financing and the Remittance Market in Switzerland and Serbia*. Bern.
35. Tanić Ž. (1974), *Peasants on the European crossroads: the analyses of economic migrations*, IDN-CDI, Belgrade
36. United Nations, Population Division (2013). Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin.
37. UNPD (United Nations Population Division). Trends in international migrant stock: The 2013 Revision. New York: UN Department of Economic and Social Affairs. <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/index.shtml>
38. World Bank (2006b): The Germany-Serbia Remittance Corridor. Challenges of Establishing a Formal Money Transfer System. Working Paper. Washington.
39. World Bank (2013) International Migrant Stock. GDP and Population Figures.
40. World Bank (2014) Bilateral Remittances Matrix. Washington, DC.
41. World Bank, (2005) International Migration, Remittances and the Brain Drain. Washington, DC.
42. World Bank, (2006) Global Economic Prospects: Economic Implications of Remittances and Migration. Washington, DC.

PSIHOSOCIJALNA POMOĆ DJECI MIGRANTIMA

Sažetak

Prediktori koji utiču na migriranje stanovništva sa jednog područja na drugo mogu biti različiti. Migranti se razlikuju od izbjeglica i stoga se prema njima drugačije postupa. Migranti, posebno ekonomski migranti, se odlučuju na pokretanje kako bi poboljšali svoj život. Ako ljudi u takvom kretanju nisu u mogućnosti ući u neku državu legalno, često koriste usluge krijumčara ljudima i upuštaju se u opasna putovanja morem ili kopnom, koja mnogi ne prežive, posebno žene i djeca. Najteže psihičke posljedice migranata ispoljavaju se na djeci, posebno na djeci bez pratnje roditelja. Djeca u procesu migracija postaju i žrtve trgovanja ljudima, prisilnog rada ili neke druge vrste zlostavljanja. Pružanje psihosocijalne pomoći i skrbi je bitan uslov za vraćanje samopouzdanja i smirivanje stresne situacije zbog psihičkih posljedica kod djece migranata.

Ključne riječi: djeca migranti, traume, psihosocijalna pomoć

Abstrakt

Factors which affect on migration of population from one area to another can be different. Migrants are different than refugees and because of that they are treated differently. Migrants, especially economic migrants, decide to leave so they could improve their life. If people in that movement aren't in possibility to enter one state legally, they often use smuggler of people or they go on dangerous trips on land or sea, and a lot of migrants don't survive, especially women and children. The worst pshychological consequences of migrants are often seen on children, especially children without parents. In the process of migration, children becom victims of trafficking of people, forced working or some other forms of violence. Giving pshychological help and taking care of them is an important factor for getting their confidence back and calming down the stressfull situation of migrant children.

Key words: children migrants, trauma, pshychological help

UVOD

Migracije kao stalan proces kretanja ljudi predstavljaju globalni fenomen koji utiče na gotovo sve zemlje svijeta. Tipologija migracija može se razlikovati s obzirom na njihovo trajanje, dobrovoljnost, organiziranost i uzrok. Vrste migracija se razlikuju po tome da li su dobrovoljne ili prisilne. Mnogi migranti su doživjeli raseljavanje i nedaće u tranzitnim zemljama i ukrcali se na opasna putovanja. Nedostatak informacija, neizvjesnost po pitanju imigracionog statusa, potencijalna neprijateljstva, promjenljive politike, nedostojanstvena i produžena zadržavanja su ono što doprinosi stresu. Prisilne migracije narušavaju zaštitne potpore koje su postojale prije migracije i mogu dovesti u pitanje kulturni, vjerski i spolni identitet. Prisilne migracije zahtijevaju višestruke prilagodbe u kratkom vremenskom razdoblju.

Prisilne migracije uključuju napuštanje zemlje u strahu od progona ili masovno, zbog rata, oružanog sukoba ili masovnog kršenja ljudskih prava. Migranti i izbjeglice sve više koriste iste rute putovanja i prijevozna sredstva kako bi došli na neku prekomorsku destinaciju.

U okviru Vijeća Europe posebna se pažnja poklanja zaštiti izbjeglica i tražitelja azila iraseljenim osobama u Europi. Kada neke države samostalno odlučuju o pitanjima ulaska, boravka i protjerivanja stranaca, prilikom primjene mjera kojima se može ograničiti sloboda kretanja stranaca i tražitelja azila moraju se poštivati odredbe Europske konvencije, osobito čl. 5. kojim je zajamčeno pravo na slobodu i sigurnost. Danas u svijetu ima preko 200 milijona međunarodnih migranata.

Ljudima migrantima se trguje zbog prisilne prostitucije, pornografije, seksualnog turizma i zabave, nezakonitog zapošljavanja, robovskog rada, prosjačenja, lažnog usvajanja, lažnog i prisilnog braka te trgovanja ljudskim organima. Migracije ostavljaju najveće psihičke posljedice na djecu.

Nerijetko kao posljedica migracije javlja se proces viktimizacije, što znači da djeca i odrasli postaju žrtve. Viktimizacija je proces u kome je povrijeđeno neko lično ili imovinsko svojstvo osobe, a osoba postaje žrtva. Migracija ne znači samo fizičku tranziciju, već uključuje i iskorjenjivanje, desocijalizaciju i egzistencijalnu nesigurnost, a sve to najviše ostavlja posljedice na djecu.

1. Djeca kao najranjivija skupina migranata

Djeca su najranjivija skupina migranata. Zadnjih desetak godina pojava djece bez pratnje je učestali fenomen. Dijete bez pratnje je stranac ispod 18 godina koje je ušlo na teritoriju neke države bez roditelja ili zakonskog skrbnika ili je ostavljeno samo.

Djeca bez pratnje zatečena u drugoj državi su ili migranti koji traže mogućnost boljeg života, ali se nalaze u nezakonitom statusu, ili tražitelji azila u zemlji odredišta jer bježe od opasnih situacija u svojoj državi, a nerijetko djeca u procesu migracija postaju i žrtve trgovanja ljudima, prisilnog rada ili neke druge vrste zlostavljanja. Ljudi, a naročito djeca, postaju podložniji zloupotrebi i zanemarivanju. Socijalni i mentalni problemi koji su ranije postojali mogu se pogoršati. Vrlo je važno shvatiti da način na koji su ljudi prihvaćeni i način na koji je pružena pomoć i zaštita mogu izazvati ili pogoršati probleme na primjer umanjivanjem ljudskog dostojanstva, obeshrabrivanjem uzajamne podrške i stvaranjem zavisnosti. Intenzivan osjećaj hitnosti među ljudima u pokretu može ih nagnati da preduzmu

ekstremne zdravstvene i psihosocijalne rizike i njihovo brzo kretanje kroz nekoliko zemalja ostavlja samo malo vremena za pružanje pomoći.

Migranti se najčešće osjećaju ophrvani emocijama ili zbunjeni i isrcpljeni, proživljavaju intenzivne strahove i brige, izlive jakih emocija kao što su bijes i tuga i mogu imati košmare i druge probleme pri spavanju. Na početku, pri samom dolasku u novu sredinu neki se mogu osjećati ushićeno. Mnogi su preživjeli višestruke gubitke i žale za ljudima, mjestima i životom koji su ostavili. Mogu se osjećati uplašeno ili nervozno, ili otupjelo i otuđeno. Neki ljudi mogu imati reakcije koje utiču na njihovo funkcioniranje i rasuđivanje i stoga umanjiti njihovu sposobnost skrbi za sebe i svoje obitelji i da se nose s opasnostima i rizicima na njihovom putu. Važno je znati da su mnoge reakcije na stres prirodni način na koji um i tijelo reagiraju.

U cjelokupnoj situaciji nazvanoj migracija najvažnije je porodicama pružiti sigurnost, pa tek poslije pružiti psihološku pomoć i uticati na smanjenje posljedica stresa. Efekti stresa mogu biti amortizirani osnovnim uslugama, osjećajem sigurnosti i socijalnom podrškom. Učestalost poremećaja koji su posljedica jakog stresa, kao što je PTSD, veća je kod izbjeglica nego kod ljudi koji nisu prisilno raseljeni. Međutim, za većinu izbjeglica i migranata potencijalno traumatski događaji iz prošlosti nisu jedini, čak ni najvažniji izvor psihološkog poremećaja. Najveći dio emocionalne patnje je izravno povezan s trenutačnim strahovima i brigama i neizvjesnom budućnosti. Biti migrant ne čini, dakle, samo po sebi, pojedince podložnijim mentalnim poremećajima, već migranti mogu biti izloženi različitim faktorima stresa koji utiču na njihovo mentalno zdravlje, a naročito djeca kao najranjivije skupine.

Brojni su razlozi zbog kojih djeca migriraju:

- potraga za boljim životom,
- bijeg od siromaštva,
- političkih sukoba,
- ratova i progona .

Na neizvjesnom putu, bez roditelja i zakonskih skrbnika izložena su većem riziku od zlostavljanja, zanemarivanja i iskorištavanja.

Konvencija UN-a zagovara gledište da su sva prava nedjeljiva, međusobno ovisna i jednako važna za svu djecu koja trebaju odrastati bez diskriminacije i imati pravo na mir, obitelj, obrazovanje i zdravstvenu zaštitu. Kao i svoj drugoj djeci i djeci bez pratnje trebaju biti dostupna prava i moraju biti zaštićena sukladno odredbama Konvencije o pravima djeteta bez obzira na njihov imigrantski status.

Osnovna načela zaštite djece, uključujući i djecu bez pratnje, prema Konvenciji su:

„Najbolji interes djeteta

Članak 3: U svim akcijama koje u svezi s djecom poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela mora se prvenstveno voditi računa o interesima djeteta

Članak 20:

1. Dijete kojemu je privremeno ili trajno uskraćena obiteljska sredina ili koje zbog svoje dobrobiti ne smije u njoj ostati ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države;
2. Države stranke će u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom takvom djetetu osigurati zamjensku zaštitu.

Pravo na nediskriminaciju

Članak 2:

1. Države stranke poštivat će i osigurati svakom djetetu na svom području prava navedena u ovoj Konvenciji bez ikakve diskriminacije prema djetetu, njegovim roditeljima ili zakonskim skrbnicima glede njihove rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnoga, etničkoga ili socijalnog porijekla, imovine, teškoća u razvoju, obiteljskog porijekla ili kakve druge okolnosti.

2. Države stranke poduzet će sve potrebne mjere za zaštitu djeteta od svih oblika diskriminacije ili kažnjavanja koji polaze od položaja, djelatnosti, izraženog mišljenja ili uvjerenja roditelja, zakonskih skrbnika ili članova obitelji.

Članak 22:

1. Države stranke poduzet će odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo da dijete koje traži izbjeglički status ili koje se, prema važećem međunarodnom i domaćem zakonodavstvu i postupcima, smatra izbjeglicom, bilo da je bez pratnje ili je u pratnji roditelja ili neke druge osobe, dobije odgovarajuću zaštitu i humanitarnu pomoć u skladu s odgovarajućim pravima utvrđenim u Konvenciji i drugim međunarodnim instrumentima.

2. U tu će svrhu i u mjeri koju drže potrebnom države stranke sudjelovati u svim naporima Ujedinjenih naroda i ostalih mjerodavnih međudržavnih ili nevladinih organizacija koje surađuju s Ujedinjenim narodima da se takvom djetetu pruži zaštita i pomoć i da se pronađu roditelji ili drugi članovi obitelji svakog djeteta izbjeglice kako bi se od njih prikupile obavijesti potrebne za njegovo ponovno spajanje s obitelji. U slučajevima kad se djetetovi roditelji ili članovi obitelji ne mogu pronaći, djetetu će se osigurati ista zaštita kao i svoj drugoj djeci kojoj je iz bilo kojeg razloga privremeno ili trajno uskraćena njihova obiteljska sredina, kako je navedeno u Konvenciji.

Pravo sudjelovanja

Članak 12:

1. Države stranke osigurat će djetetu koje je u stanju oblikovati vlastito mišljenje pravo na slobodno izražavanje svojih stavova o svim stvarima koje se na njega odnose te ih uvažavati u skladu s dobi i zrelošću djeteta.

2. U tu svrhu djetetu se izravno ili preko posrednika, odnosno odgovarajuće službe, mora osigurati da bude saslušano u svakom sudbenom i upravnom postupku koji se na njega odnosi na način koji je usklađen s postupovnim pravilima nacionalnog zakonodavstva.

Članak 25:

Države stranke priznaju djetetu koje je od strane nadležnih vlasti stavljeno pod nadzor radi skrbi, zaštite ili zbrinjavanja njegova tjelesnog ili duševnog zdravlja, pravo na povremenu provjeru njege koja mu se pruža i svih drugih okolnosti zbog kojih je primijenjena mjera nadzora.

Pravo na život, opstanak i razvoj

Članak 6:

1. Države stranke priznaju svakom djetetu prirodno pravo na život.

2. Države stranke će u najvećoj mogućoj mjeri osigurati opstanak i razvoj djeteta.

Ostala načela proizlaze iz sljedećih članaka Konvencije: pravo da ne budu odvojena od svojih roditelja (članak 9.); pravo na zaštitu od nasilja (članak 19.); pravo na zdravlje (članak 24.); pravo na obrazovanje i slobodno vrijeme (članak 28. – 31.); pravo da budu zaštićena od ekonomskog izrabljivanja, spolnog iskorištavanja i nasilja (članci 32., 34. i 36.).⁴¹

⁴¹POGLAVLJE 1. / Cjelina 1. Zaštita izbjeglica i tražitelja azila na međunarodnoj i europskoj razini

U porastu je i broj djece bez pratnje, u 2011. zabilježeno je 811, a od 1. siječnja do 30. lipnja 2012. 314 djece. Djeca bez pratnje zbrinjavaju se u domovima za odgoj djece i mladeži čija je primarna funkcija tretman djece s poremećajima u ponašanju, stoga se uvjeti njihova boravka i smještaja u navedenim domovima ne mogu smatrati primjerenima ovoj skupini, a zbog specifičnosti i posebnih potreba takve djece.

Neregularni prelasci državne granice po državljanstvu i mjestu zaticanja

„U odnosu na točke ulaska i koridore preko hrvatskog teritorija, moguće je uočiti dvije rute: sjevernu, iz Srbije i Bosne i Hercegovine kroz kontinentalni dio RH te južnu, iz Crne Gore preko Dalmacije. Na sjevernoj ruti migranti ulaze u RH na području Policijske uprave vukovarsko – srijemske, koja je u 2011. zabilježila najviše neregularnih prelazaka državne granice (1.172), s neznatnim porastom od 1,8% u 2012. (1.193). Druga važna točka ulaska je PU sisačko-moslavačka, koja također bilježi porast broja neregularnih prelazaka, s 332 u 2011. na 389 u 2012. (+17,2%). Također, značajno povećanje bilježe PU zagrebačka (561 u 2011., 2.079 u 2012.), istarska (221 u 2011., 473 u 2012.) te primorsko-goranska (321 u 2011., 1.130 u 2012.), teritorijalno smještenima na državnoj granici sa Slovenijom i preko kojih neregularni migranti pokušavaju ući u Europsku uniju. Na južnoj točki ulaska, u PU dubrovačko-neretvanskoj, također je zabilježen porast neregularnih prelazaka, s 306 u 2011. do 377 u 2012. (+23,2%).“²

2. Kako prepoznati da je djetetu potrebna pomoć?

Za optimalan fizički razvoj djeteta potrebni su povoljni okolni uvjeti, pravilan psihosocijalni razvoj i određeni uvjeti. Tu se prvenstveno misli na djetetovu obitelj i socijalnu sredinu u kojoj živi.

Djeci i mladima potrebno je osmišljeno slobodno vrijeme i aktivnosti izvan škole. Ti uvjeti potrebni za normalno funkcioniranje djeteta mogu biti oštećeni na razne načine. Ratom su za mnogu djecu ti uvjeti bili narušeni. Tako su neke obitelji raseljene, razdvojene, članovi obitelji su nestali ili poginuli.

Neadekvatni obiteljski uvjeti unutar obitelji ostavljaju trajne posljedice na djecu. Dijete koje ima psihičkih problema najčešće će pokazivati jedan ili više simptoma: povećana agresivnost i nemir ili mirnoću, poremećaji u razvoju govora, smetnje koncentracije, razne vrste fobija, povlačenje od vršnjaka i od obitelji, problemi u kontaktima s vršnjacima u školi i/ili izvan škole, lošiji uspjeh u školi, bježanje iz škole, asocijalno i/ili delinkventno ponašanje. Treba razgovarati s djetetom o tome što ga muči.

Odrasli koji okružuju dijete i brinu se za njega, a posebno roditelji trebaju obratiti pažnju na izražavanje svojih vlastitih psihičkih problema i kontrolu vlastite reakcije. Ako su problemi ili poremećaji kod djeteta jače izraženi, ometaju dijete u svakodnevnom životu odnosno duže traju, treba se obratiti za savjet psihologu i liječniku. Važan je djetetov osjećaj povjerenja i zaštićenosti u odrasle osobe s kojima živi.

² MUP, Statistički pokazatelji za 2012. godinu, siječanj 2013.

O djetetovoj dobi ovisi na koji ćete način razgovarati s njim:

- mala djeca do 5 godina mogu nam malo reći, ali se dobro izražavaju u igri i crtežom, pa će na taj način izraziti svoje osjećaje i probleme,
- djeca u dobi od 6 do 9 godina već mogu sama izvesti zaključke na osnovi dobivenih informacija,
- u dobi od 10 i više godina djeca su razgovorljivija,
- adolescenti su spremni na razgovor, ali prema njima se mora postupati s uvažavanjem i slušati ih.

Područja psihosocijalne pomoći su: teškoće u emocionalnom razvoju, teškoće u socijalnom razvoju, i teškoće u prilagodavanju u školi.

Važan vid psihosocijalne zaštite su dobri uzori koji utječu na razvoj djece. Posebna je uloga škole kao sredine u kojoj dijete provodi vrijeme i usvaja nova ponašanja.

Zadatak škole nije samo prenošenje znanja već i praćenje razvoja djeteta i otkrivanje mogućih odstupanja od normalnog razvoja. Naglašena je uloga učitelja koji može na vrijeme primijetiti ima li dijete kakvih problema te s time može upoznati roditelje i uputiti ih na moguću stručnu pomoć.

Stručna psihološka pomoć predstavlja neophodnu podršku djeci.

Koliko djeca koja migriraju sa jednog mjesta na drugo pate i kojeg je opsega njihov problem po pitanju mentalnog zdravlja još uvijek nije dovoljno istraženo.

„*Ovo je teška populacija za istraživanje*“, kaže Nayeli Chavez, profesor na Chicago univerzitetu i klinički psiholog koji radi sa doseljeničkom djecom.

Simptomi psiholoških poremećaja izazvanih migracijom zavise od uzrasta djeteta. Mala djeca mogu biti nametljiva, izraženog straha od novih situacija i prestrašena, a kod starije djece može biti izraženo agresivno ponašanje i impulzivnost. Mnogi imaju poteškoća sa spavanjem. Spol također može igrati ulogu u tome kako djeca reagiraju. Dječaci su više „zatvoreni“, te svoje tegobe neće tako lako dijeliti sa drugima. Prema sestrama ili mlađim članovima porodice se mogu ponašati zaštitnički, bez obzira što i oni sami nisu dovoljno psihofizički zreli. Stres izazvan migracijom izaziva kod djece vrlo često somatske tegobe koje ispoljavaju žaljenjem na bol u stomaku, glavi i druge tegobe.

3. Psihosocijalna pomoć djeci migrantima

Profesionalni pomagači djetetu mogu biti: psiholog, socijalni radnik, defektolog, pedagog, obiteljski liječnik, pedijatar i školski liječnik.

Roditelji i djeca se mogu obratiti za pomoći službama koje se skrbe za djecu : psihologu u školi ili zdravstvenoj ustanovi, specijaliziranoj zdravstvene ustanovi – liječniku pedijataru, logopedu, defektologu, centru za socijalni rad, a takođe postoje posebne telefonske linije na koje se djeca javljaju kao što je “Plavi telefon”.

Djeca migranti su prije svega djeca i moraju imati ista prava kao i sva druga djeca. Konvencija UN-a o pravima djeteta ne radi razliku i nema izuzetaka za djecu bez državljanstva ili djecu koja se zateknu u nezakonitom boravku u drugoj državi, pa prema tome same vlade imaju obavezu poštivati prava djece migranata sve dok su pod njihovom nadležnošću.

Otežavajuća okolnost kod djece migranata jeste nedostatak dokumentacije, te nepoznavanje jezika kao sredstva za komunikaciju. U najvećem broju slučajeva migranti napuštaju zajednicu jezika te tako napuštaju i dotadašnju komunikacijsku sigurnost koju su stekli jezičnom socijalizacijom, kao i neposredno sudjelovanje u zajednici iskustva koje se

dalje dinamički razvija. Svakodnevni proces komunikacijske razmjene je prekinut što u brojnim slučajevima znači i potpunu komunikacijsku izolaciju. Opća psihosocijalna nestabilnost koja nastupa na početku migracije nezaobilazna je posljedica, uz ostalo, napuštanja jezične zajednice.

Najznačajniji ključ prilikom pružanja pomoći djeci migrantima je izgradnja povjerenja kod ove djece. Pokazivanjem interesa za njihovu kulturu i jezik, psiholog stiče povjerenje kod djece migranata.

Osnovni razlozi za migraciju najčešće su tjelesna ugroženost, zabrinutost za djecu, prisilna evakuacija, razorenost doma. Ovakva, iznimno stresna situacija na koju pojedinac nema uticaja, često puta ima za posljedicu razdvajanje od obitelji, ugroženost kako primarnih (tjelesna sigurnost), tako i sekundarnih potreba (socijalnih, ekonomske sigurnosti, društvenog statusa, potrebe za afirmacijom), te promjenu dotadašnjeg uobičajenog načina života.

Osnovne aktivnosti Crvenog križa u prihvatilištima za tražitelje azila uključuju pružanje psihosocijalne podrške i praktične pomoći u svakodnevnom životu, organiziranje socijalnih, edukativnih i sportskih aktivnosti, kreiranje programa prilagođenih individualnim potrebama osoba, te aktivnosti zagovaranja.

Psihosocijalna podrška je proces fizičkog i psihičkog osnaživanja pojedinca, obitelji i zajednice, posebno djece s ciljem pronalaženja i sticanja snaga i načina za uspješno suočavanje sa stresom i brže uključivanje u svakodnevni život. U radu se teži vraćanju osjećaja kontrole, smanjenju stresnih reakcija, podržavanju zdravih načina nošenja sa stresom i svakodnevnim izazovima života u prihvatilištu, osnaživanju osobe putem edukacije. Posebna briga i skrb posvećuje se ranjivim skupinama korisnika, djeci odvojenoj od roditelja i zakonskih skrbnika, starijim osobama, osobama s poteškoćama tjelesnog i mentalnog zdravlja, osobama koje pate od psihosocijalnih tegoba uzrokovanih traumom ili mučenjem, potencijalnim žrtvama nasilja ili trgovanja ljudima.

„S obzirom da život u kolektivnom smještaju u kojem je sve organizirano može potaći razvijanje osjećaja ovisnosti i manjka kontrole nad svakodnevnim životom, važno je osmišljavati aktivnosti koje će doprinijeti jačanju osjećaja samopoštovanja, kontrole i odgovornosti korisnika. Konstruktivnim provođenjem slobodnog vremena zadržavaju se stare i razvijaju nove vještine i znanja, a time i preveniraju poteškoće mentalnog zdravlja.“³

Važan segment na kojem treba raditi tokom pružanja pomoći djeci migrantima jeste jačanje procesa uklapanja u novu socijalnu sredinu. Tokom cijelog procesa uklapanja, akulturacija predstavlja prvu fazu kojoj mogu slijediti faza asimilacije i integracije. Identifikacijska asimilacija nastupa tek nakon što uspiju drugi procesi asimilacije. Za razliku od asimilacije integracija se odnosi na stanje ravnoteže koju imigrant postiže kroz proces učenja. Integracija se odnosi na orijentiranje prema referentnim tačkama društva koje je primilo migranta.

Neophodno je djecu socijalno ojačati i pojačati proces socijalne integracije koji se izražava kroz ravnomjerno uključivanje djece u društvene odnose koji pokazuju uređenost interakcijskih odnosa s domaćim stanovništvom. To znači da imigrant može u interakcijskom području igrati uloge prema institucionalnim normama i očekivanjima tako da funkcionira «normalno». Samo takvim pristupom djeca neće biti žrtve migracije.

4. Komunikacija sa ugroženom skupinom

Komunikacija sa dolazećim migrantima je uglavnom otežana, posebno sa najranjivijim skupinama kao što su djeca.

³Preporuke projekta koji je financirala EU: "Mentalno zdravlje tražitelja azila u Europskoj uniji: Odgovor na potrebe specifičnih ranjivih skupina", Austrijski Crveni križ, 2009.

Stručno vođenje razgovora sastavni je dio rada stručnjaka u području migracija i predstavlja posebnu vještinu koja doprinosi profesionalnom postupanju. Obuhvaćeni su relevantni faktori važni za uspostavu prvog kontakta i vođenja razgovora s ranjivim skupinama. Prikazuju se načini izbjegavanja sekundarne traumatizacije i drugih štetnih posljedica koje razgovor može potaknuti kod ranjivih skupina. Također je razmotrena i uloga jezičnih posrednika koji se uključuju tokom razgovora i važnost njihovog profesionalizma.

Zadobivanje povjerenja ugroženih skupina, njihov pristanak na suradnju i dobivanje iskrenih odgovora tokom razgovora najčešće je otežano zbog njihove osobne povijesti i okolnosti iz kojih dolaze. Nepovjerenje je jedna od posljedica traumatizacije koja iziskuje stručan i strpljiv pristup. Razgovor o prijašnjem iskustvu potiče traumatizirane osobe da to iskustvo ponovo proživljavaju, pa je izbjegavanje njihova česta reakcija.

Prisjećanje na teške događaje izaziva neugodu i čovjekova prirodna reakcija je izbjegavanje i potiskivanje neugodnih doživljaja. Međutim, teški događaji djeluju na nas i dalje, samo što nismo toga svjesni.

Za svaki razgovor se treba pripremiti, što uključuje njegovo planiranje, odabir strategije ispitivanja, definiranje uloga i pozicija s kojih ispitujemo, poklanjanje pozornosti prvom utisku (halo-efekt), obradu odgovora i u konačnici formiranje i donošenje određene odluke ili mišljenja. S djecom i maloljetnicima treba postupati obzirno da sam komunikacijski proces ne bi štetno utjecao na njihovo psihičko stanje (posebno pri ispitivanju ili svjedočenju). Pri tome se uzima u obzir njihova dob, značaj njihove ličnosti, obrazovanje i prilike u kojima žive. Tokom uspostave kontakta sa sugovornikom na profesionalcima nije da prosuđuju nego da saslušaju! Postavljanje pitanja o iskustvu koje je zastrašujuće, ponižavajuće, bolno, može kod sugovornika prouzrokovati krajnju neugodnost. Uznemirenost zbog razgovora može se pojaviti tokom samog razgovora, ali također prije ili nakon intervjua.

5. Posljedice i reakcije na traumatizaciju

Većina djece koja su žrtve pati od nekog stupnja traumatizacije i to može imati direktan utjecaj na uspostavljanje kontakta i način vođenje razgovora. Razgovor će biti djelotvorniji ako postoji mogućnost uspostave međusobnog povjerenja i prethodno osiguranih uvjeta za vođenje razgovora.

Tokom razgovora, nažalost može doći do retraumatizacije, prisjećanja na sam događaj što vodi do ponovnog proživljavanja samog događaja, praćeno vrlo snažnim i uznemirujućim osjećajima, nametajućim mislima i krajnje vjernim slikama događaja koji im je ugrožavao život.

Znanstvene činjenice govore da žrtve traume imaju vrlo izraženu potrebu za verifikacijom (potvrdom) svojeg traumatskog iskustva te postaju agresivni ili depresivni ako okolina tu njihovu istinu dovodi u pitanje. Neke žrtve pate od gubitka sjećanja i tokom razgovora sklone su davati iskrivljene odgovore kako bi popunile gubitke u pamćenju. Isto tako na postavljena pitanja mogu odgovarati sukladno tuđim očekivanjima, a ne na način da odgovori odražavaju njihovu povijest.

Treba istaknuti da razgovor i metodologija ispitivanja djece, žrtava nasilja, žrtava trgovanja ljudima i drugih ranjivih skupina (djeca, starije osobe, osobe s poteškoćama) iziskuje specifičan pristup i metodologiju vođenja razgovora sukladno ciljevima razgovora

(obavijesni razgovor, iskazi, svjedočenje, krizna intervencija, savjetovanje). U razgovoru s ugroženim skupinama potrebno je uvijek postupati sagledavajući njihove najbolje interese.

Traumatizirane osobe imaju istančan osjećaj za autentičnost komunikacije koji prije svega proizlazi iz njihove izuzetne ranjivosti u kombinaciji s ovisnošću o svojoj okolini, pa je jako važno slušati i čuti ih. Prilika da ih netko sasluša, može imati terapijsko djelovanje. Kad su naši stavovi i osjećaji u neskladu s onim što poručujemo, žrtva ima osjećaj neautentičnosti. To kod nje potiče sumnju, nepovjerenje i stvara nesporazume.

Psihološka trauma je izazvana događajem izvan uobičajenog ljudskog iskustva i koji predstavlja prijetnju za život. Karakterizira je intenzivan strah, osjećaj bespomoćnosti, gubitak kontrole nad vlastitim životom, strah od uništenja. Žrtve su obično izložene različitim traumatskim događajima. Postojeće procjene pokazuje da otprilike više od polovice žrtava pati od nekog stupnja traumatizacije.

Izloženost traumatskom događaju rezultira uznemirujućim i neugodnim reakcijama koje narušavaju mentalno zdravlje traumatizirane osobe te smanjuju njezinu kvalitetu života. Kod traumatskog događaja, naglasak je na njegovom intenzitetu i činjenici da izaziva posljedice na psihičkom planu kod većine ljudi. Posljedice se mogu javiti neposredno nakon samog traumatskog događaja ili kasnije u toku života.

Postoji nekoliko načina na koji se proživljava traumatski događaj: učestalim i nametljivim prisjećanjem samog događaja, snovima, ponovljenim doživljavanjem događaja. Podražaji iz okoline koji podsjećaju ili su isti kao podražaji tokom traumatizacije, izazivaju fiziološke ili psihološke reakcije identične reakcijama na sami događaj. Drugi oblik reagiranja na traumatski događaj je izbjegavanje svega što bi moglo podsjetiti na taj događaj.

Izbjegavanje se može odvijati u vidu svjesnog odvratanja misli, osjećaja ili razgovora o samom događaju, preko izbjegavanja situacija, mjesta i ljudi koji se mogu povezati (koji podsjećaju) na njega, pa do „emocionalne amnezije“, nemogućnosti dosjećanja nekog važnog, presudnog aspekta događaja. Treća skupina reakcija na traumatizaciju uključuje simptome pojačane pobudenosti koja se očituje u sniženoj toleranciji na frustraciju, poteškoćama na planu spavanja (pri usnivanju i spavanju), pojačanoj pozornosti, trzanju i na najmanji šum i intenzivnim fiziološkim reakcijama u dodiru s podražajima koji podsjećaju na traumu.

Česte reakcije nakon traumatskih događaja:

- bolna sjećanja na događaj,
- uznemiravajući snovi o događaju,
- izbjegavanje osjećaja i razgovora vezanih uz traumu,
- smanjenje zanimanja za uobičajene aktivnosti,
- osjećaj udaljenosti od drugih,
- iritiranost i izljevi srdžbe,
- smetnje koncentracije,
- pretjerani oprez i strah,
- pretjerana osjetljivost.

Podaci pokazuju da se većina osoba izloženih traumatskom događaju (oko 80%) oporavi s vremenom spontano, dok je za preostalih 20% nužna stručna pomoć. Reakcije na traumatske događaje mogu poprimiti i patološki oblik.

Kao posljedice traumatizacije najčešće se navode posttraumatski stresni poremećaj, depresija, anksioznost, ovisnosti, smetnje hranjenja, suicidalna razmišljanja i općenito narušeno fizičko i psihičko zdravlje.

5.1. Postupanje sa djecom nakon traumatske situacije

Među najzahtjevnija zanimanja spadaju ona koja su usmjerena na rad s ljudima. Osobe koje rade s traumatiziranim ljudima moraju imati kapacitet da izdrže situacije u kojima dominira bespomoćnost, ponekad strah, sram, očaj ili duboka tuga.

Da bi se što bolje razumjelo ponašanje traumatiziranih, a u cilju postizanja učinkovitog postupanja s ugroženim skupinama, potrebno je razumjeti njihove osnovne karakteristike i neke činitelje konteksta koji ih određuju.

Gesta koja se dobro razumije i prihvaća u jednoj kulturi može biti besmislena ili nepristojna u drugoj. Kako je ljudsko ponašanje većim dijelom određeno kulturom, za uspješnu komunikaciju među različitim kulturama važno je poznavanje kulturnog podneblja. Na taj način moguće je lakše procjenjivati tuđe ponašanje, običaje i način života neke osobe. U procesu komunikacije kulturne različitosti mogu voditi do nesporazuma i stvaranje krivih pretpostavki.

Postoje velike razlike u emocionalnom doživljavanju i pokazivanju emocija kod osoba iz različitih kultura što je prvenstveno uvjetovano socijalizacijom. Razumijevanjem kulturoloških aspekata iz kojih dolaze migranti izbjegavaju se negativni učinci postupanja pri čemu nije zadaća stručnjaka da osuđuju nego da osobu saslušaju i uvažavaju.

U javnosti postoji tendencija minoriziranja značenja dječije traumatizacije i problema. Pojedini stručnjaci u području mentalnog zdravlja naglašavaju dječju otpornost i samooporavak nakon traumatskog iskustva povezan s očekivanim kulturalnim razlikama, dovode u pitanje vjerodostojnost dječjeg iskaza, ističući moguću sugestibilnost te probleme vezane za dječje pamćenje i iznošenje pojedinosti o traumatskom događaju.

„Traumatski događaji mijenjaju djetetovu unutrašnju sliku svijeta, oblikuju shvaćanje sebe i drugih, te imaju dubok utjecaj na sadašnje i buduće doživljavanje i ponašanje. Tri karakteristike ličnosti odgovorne za to kako će netko reagirati na traumatski događaj:

- Identitet - osjećaj osobnog postojanja, unutarnja svjesnost. Snažniji identitet ličnosti olakšava suočavanje s traumatskim događajem jer omogućava reakciju koja ima polazište u sigurnoj privrženosti.
- Granice povezane s osjećajem identiteta, svjesnost o granicama između sebe i drugih.
- Regulacija osjećaja koja ima dvije podfunkcije: modulaciju osjećaja (sposobnost suočavanja s neugodnim stanjima) i toleranciju osjećaja (mogućnost doživljavanja neugodnih osjećaja bez znatnih vanjskih promjena).⁴⁴

Djeca reagiraju na traumatsko iskustvo znakovima ili simptomima ponovnog proživljavanja, emocionalnog izbjegavanja i pobuđenosti. Ponovno proživljavanje kritičnih događaja ili iskustava ogleđa se u traumatskoj igri i obrascima ponašanja, nametajućim mislima, slikama, zvukovima ili mirisima, traumatskim snovima i psihološkim reagiranjem na podsjetnike. Reakcije djece nakon traumatskih i stresnih iskustava grupiraju se na razne načine: prema vremenu javljanja, prema specifičnostima s obzirom na dob djece i prema poželjnosti učinaka tih reakcija na dugoročnu prilagodbu (patološke i nepatološke reakcije).

Reakcije na traumatske događaje smatraju normalnim reakcijama. Traumatizacija kod djece može uticati na školsko postignuće, ometati djetetov kognitivni razvoj, uzrokovati niz mentalnih i psihičkih poteškoća.

Posljedice traumatizacije mogu se očitovati kao:

- posttraumatski stresni poremećaj,
- simptomi anksioznosti,
- poteškoće u ponašanju .

Zaključak

Globalni fenomen koji utiče na gotovo sve zemlje svijeta i koji predstavlja sve veći problem razvoja jedne zemlje i napretka njene populacije jeste migracija stanovništva. Djeca su najranjivija skupina migranata.

⁴Psihološka trauma: poglavlje 2. / Cjelina 7.

Fenomen nazvan migracija ostavlja trajne posljedice na psihosocijalni razvoj ljudi, naročito djece i mladih.

Čovjek je interakcijski utopljen u socijalne grupe (obitelj, susjedstvo, prijatelji, škola, poslovna okolina), te socijalne grupe određuju njegov razvitak ličnosti i identiteta. Migracije donose nove pritiske na svim razinama identiteta. Promjenom interakcijskog okvira migrant mora mijenjati i socijalni i osobni identitet. Socijalni pritisak za redefiniranjem ukupnog sebe dešava se u isto vrijeme kada je osobni identitet u krizi jer mora sintetizirati skokove u biografiji. Migranti često moraju odoljeti pritiscima negativnih promatranja izvana, te moraju odgovoriti na diskreditaciju. Sve su to poteškoće s kojima se nose osobe koje migriraju. Međutim, najveće posljedice ipak trpe djeca s kojom je neophodno raditi psihosocijalni tretman kako bi se lakše adaptirali na promjene.

Stručnjaci koje rade s traumatiziranim ljudima i djecom izloženi su specifičnim izvorima profesionalnog stresa, oni moraju imati kapacitet da izdrže situacije u kojima dominira bespomoćnost, strah ili tuga. Radi se o neposrednoj komunikaciji s osobama koje trebaju tuđu pomoć, uživljavanju u emocionalna stanja drugih osoba, što ima specifične učinke i na stručnjake. Dobro psihološko zdravlje stručnjaka je važno jer je inače nemoguće govoriti o profesionalnom i efikasnom pružanju pomoći ranjivoj populaciji. Osjetljivost i razumijevanje rasnih, etničkih i kulturalnih faktora, kao i otvorenost, pomaže stručnjaku da prihvati korisnikove osjećaje, stavove i ponašanja, a oni su preduvjet za iskrenu i autentičnu komunikaciju. Objektivnost pomaže stručnjaku kao zaštita od razvijanja nepriličnih ili disfunkcionalnih emocionalnih osjećaja prema ranjivoj populaciji migranata posebno prema djeci koja su doživjela teške traume.

LITERATURA

- Barry, E.S., Naus, M.J., Rehm, L.P. (2005). Depression, implicit memory, and self: A revised memory model of emotion. *Clinical Psychology Review* xx, xxx-xxx.
- Beck, A.T., Emery, G., Rush, A.J., Shaw, B.F. (1979). *Cognitive therapy of depression*. New York: The Guilford Press.
- Gross, J.J., Richards, J.M. (2000) Emotion Regulation and Memory: The Cognitive Costs of Keeping One's Cool. *Journal of Personality and Social Psychology* 79, 410-424.
- Jenkins, J.M., Oatley, K. (2003). *Razumijevanje emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Pennington, Donald C., *Osnove socijalne psihologije*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 1997.
- Plevnik, Darko: *INFORMACIJA I KOMUNIKACIJA*, Informatika, Zagreb, 1986.
- Ravenstein, E. G., *The Laws of Migration*, *Journal of the Statistical Society of London*, vol. 48, No. 2. pp. 167.-235., Blackwell Publishing for the Royal Statistical Society, London, 1885.
- Sidney A. Gauthreaux (Izdavač): *Animal Migration, Orientation, and Navigation*. Academic Press, 1997
- Todaro, M.P., *A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries*, *The American Economic Review*, vol. 59, pp. 138.- 148., 1969.
- Wheldall, Kevin, "Društveno ponašanje", Nolit, Beograd, 1975.
- Young, Lailan "Govor lica" Zagreb, 1994.

Internet izvori

<http://www.savjetnica.com/kako-prepoznati-da-je-djetetu-potrebna-pomoc/>

www.wikipedia.com

www.komunikologija-skripta

[www.verbalna komunikacija.Gamers.ba](http://www.verbalna-komunikacija.Gamers.ba)

¹ Zavod za udžbenike, Beograd, Srbija, ² Služba Koordinacionog tela Vlade Republike Srbije za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa, ³ Fakultet informacionih tehnologija, Univerzitet Apeiron, Banja Luka, RS

Migrantska kriza i pravo na obrazovanje

Rezime. Poslednjih nekoliko godina na teritoriji Republike Srbije povećao se broj izbeglih lica. Republika Srbija, kako bi ispunila svoje obaveze koje proističu iz ratifikovane Konvencije o statusu izbeglica, kao i Protokola, pristupila je rešenju problema na koordiniran način povećavajući neophodne kapacitete za obezbeđivanje međunarodne zaštite navedenim licima, i to povećanjem broja službenih lica, smeštajnog kapaciteta, formiranjem centara za azil. Republika Srbija nije krajnje odredište migranata, već uglavnom tranzitna država. Dodatni problem je samoinicijativno grupisanje migranata izvan centara za azil, pri čemu je upravljanje migracijama kompleksan proces podržan kontinuiranom saradnjom svih relevantnih organa kako bi se uspostavio delotvoran sistem kontrole i pomoći izbeglim licima, a istovremeno i zaštita državne granice, bezbednost, suzbijanje krijumčarenja, kriminala, te borba protiv terorizma. Formiranjem centara namenjenih evidentiranju i medicinskom skriningu migranata, kao i urgentnom prihvatanju osetljivih kategorija, Vlada Srbije nastoji da uz pomoć relevantnih ministarstava i drugih institucija i analizom stanja predloži načine rešavanja uočenih problema u skladu s pravima koja proističu iz međunarodne zaštite za kategorije lica kojima je zaštita neophodna. U tom cilju, a imajući u vidu da su glavni razlozi migranata za odlazak iz ratom zahvaćenih područja gubitak nade, nasilje, siromaštvo, ograničena mogućnost rada, nedovoljna pomoć i zdravstvena zaštita, prepreke za obnovu statusa, oskudne mogućnosti za obrazovanje, dodatni su pritisak na međunarodnom pravnom, kao i na verskom i humanitarnom nivou. Republika Srbija nastoji da se prema migrantskoj krizi odnosi odgovorno, adekvatno odgovarajući na njihove potrebe, obezbeđujući im uslove za prijem, smeštaj, ostvarivanje prava na novčanu pomoć, pristup zdravstvenom i obrazovnom sistemu kao civilizacijskoj tekovini.

Ključne reči: migranti, migrantska kriza, sistem zaštite, obrazovanje

The Republic of Serbia's Refugee Crisis

Abstract. In a world of devastation, people have been forced to flee their countries and find new homes in unfamiliar territories. Violence, poverty, lack of job opportunities, insufficient aid and health care, poor education and war affected areas have been some of the many examples families have left behind their world in order to find a better life.

For years, the Republic of Serbia has seen a significant growth in their refugee population. With such a rapid increase of immigrants, problems fulfilling the obligations with the Status of Refugees and Protocol have occurred. Thankfully a solution has been resolved to increase the number of officials, shelter capacities and the formation center for asylum. For most, Serbia is not their final destination, but a mere transit state. Directing immigrants outside of the asylum centers is a difficult process, but with the support of its continuous cooperation from all relevant authorities, they've been able to succeed immensely. Together, they've

established an effective system of control and assistance to its refugee party, while at the same time protecting the state borders from combating smuggling, crime, and fights against terrorism.

With the help of relevant ministries and other institutions, the government of Serbia is fighting to protect the rights and privileges of each of their refugee parties. Ideally, they would like to create a welcoming atmosphere for anyone trying to escape their troubling pasts and look towards the future. With the extensive concerns of its refugee crisis, the Republic of Serbia is taking the lead providing accommodations, the right to financial assistance, and access to a health education system. Lending a hand to their fellow persons, Serbia is looking in the right direction and striving for the best possible outcome in life.

Keywords: migrants, migrant crisis, safety system, education

1. Uvod

Migracije su postale globalni fenomen koji označava svaku privremenu, odnosno trajnu promenu mesta življenja pojedinca ili grupe ljudi. Posledica su dobrovoljnog ili prinudnog napuštanja teritorija jedne države ili područja iste države kako bi se pojedinac ili grupa privremeno ili trajno nastanili unutar granica iste države, odnosno na teritoriji druge države.¹ Na teritoriji Republike Srbije migrante predstavljaju svi stranci koji nemaju srpsko državljanstvo i u njoj borave zakonito² ili nezakonito (ilegalni migranti)³. Na teritoriji Republike Srbije ilegalni migranti su u najvećem broju identifikovani kao ekonomski migranti, a u malom broju strani državljani su politički migranti, odnosno azilanti. Posebnu grupu stranih državljana čine ilegalni migranti koji su maloletna lica i žene, dakle osetljiva kategorija koja najčešće postaje ciljna grupa trgovaca ljudima.⁴

Različite kategorije migranata (stranci, radnici migranti, azilanti, izbeglice, interno raseljena lica, povratnici po osnovu sporazuma o readmisiji, žrtve trgovine ljudima) uslovljavaju različit položaj migranata, pa samim tim zahtevaju i različite pristupe i pravni okvir za razrešenje problema migranata. Položaj migranata je veoma kompleksan s obzirom na to da oni čine nehomogenu grupu koja nailazi na različite probleme u realizaciji svojih prava a, s druge strane, vlast u Republici Srbiji obavezna je da preduzme pozitivne korake u cilju njihove lakše integracije. Pre svega, od lica zaduženih za rad s migrantima zahteva se da dobro poznaju propise koje treba valjano primeniti u praksi i razumeju probleme s kojima se suočavaju različite kategorije migranata, kao i načine za njihovo rešavanje.

Strateška odluka Srbije za pridruživanje Evropskoj uniji u oblasti ljudskih prava podrazumeva prihvatanje usvojenih evropskih vrednosti i standarda, što zapravo upućuje na

¹ Razlikujemo spoljnu (privremeni boravak ili stalno nastanjenje u drugoj državi) i unutrašnju migraciju (promena mesta boravka u teritorijalnim granicama iste države).

² Zakoniti boravak stranaca u Republici Srbiji je po osnovu radnog angažovanja u inostranim predstavništvima preduzeća, bankama, gradilištima itd. Zakonito borave i stranci koji su dobili privremenu dozvolu boravka na osnovu braka ili srodstva.

³ Ulazak na teritoriju Republike Srbije van graničnog prelaza, ulazak sa falsifikovanim, odnosno neregularnom putnom ispravom, nakon isteka zakonitog perioda boravka lice ne napušta teritoriju Republike Srbije.

⁴ Trgovina ljudima obuhvata različite radnje (vrbovanje, prevoženje, skrivanje i primanje lica) putem pretnje ili primene sile, kao i drugih oblika prinude, putem otmice, obmane, prevare, zloupotrebe ovlašćenja, ili zloupotrebe teškog položaja lica, putem davanja ili primanja novca ili neke druge koristi kao bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem a sve radi eksploatacije (radne, seksualne, ropstvo ili praksa koja je slična ropstvu, uzimanje organa).

uređenje oblasti migracija sa strateškog, pravnog i institucionalnog aspekta radi ostvarivanja višeg nivoa zaštite svih lica koja su pod njenom nadležnošću, kao i poboljšanje međunarodnog ugleda. Takav sistem zahteva koordiniranu saradnju svih relevantnih institucija, od organa republike koji kreira politiku, do nivoa lokalnih organa koji treba tu politiku da sprovedu u praksi (tela vlade zadužena za upravljanje i zaštitu migranata, postupanje državnih službenika, postupanje na lokalnom nivou, uloga nevladinog sektora). Temeljni reformski procesi u Republici Srbiji odvijaju se godinama unazad u svim sektorima relevantnim za prihvatanje i integraciju migranata (sektor socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, sektor obrazovanja, policije) kako bi se unapredio postojeći zakonski okvir i bolje implementirali relevantni međunarodni standardi i domaći zakonski propisi u ovoj oblasti.

2. Prava migranata u nacionalnom okviru

Republika Srbija se suočava s brojnom izazovima vezanim za usklađivanje svog zakonodavnog, administrativnog i institucionalnog pravnog okvira u pogledu regulisanja migratornih kretanja. Zaštita prava migranata i posebno ranjivih grupa unutar migrantske populacije u Republici Srbiji je garantovana Ustavom⁵ kao najvišim pravnim aktom. Ustav promovira princip nacionalne države (čl. 1) za koji se vezuje činjenica da je Republika Srbija multinacionalna država. Kao najviši opšti pravni akt garantuje stranim državljanima u Republici Srbiji sva prava garantovana Ustavom i zakonom, osim prava garantovanih samo državljanima Srbije (čl. 17). Ustav sadrži više članova značajnih za oblast upravljanja migracijama. Dalje, u delu Ustava o ljudskim i manjinskim pravima i slobodama postoji niz odredaba bitnih za različite kategorije migranata. U skladu s međunarodnim normama, Ustav propisuje jednakost pred Ustavom i zakonom, neposrednu primenu zajamčenih ljudskih i manjinskih prava (čl. 18), kao i zabranu diskriminacije po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta (čl. 21). Imajući u vidu rizik od trgovine ljudima među populacijom migranata, treba napomenuti da su Ustavom zabranjeni držanje u ropstvu i položaju sličnom ropstvu, svaki oblik trgovine ljudima, kao i prinudni rad, tj. seksualno ili ekonomsko iskorišćavanje osoba u nepovoljnom položaju (čl. 26). Ustav garantuje slobodu kretanja ali i propisuje da strani državljanin može biti proteran samo na osnovu odluke nadležnog organa, u postupku predviđenom posebnim zakonom, i to ukoliko mu je obezbeđeno pravo žalbe i samo tamo gde mu ne preči progon ili ozbiljno kršenje prava zajamčenih Ustavom (čl. 39). U skladu s tim, strani državljanin koji osnovano strahuje od progona zbog pripadnosti nekoj društvenoj grupi ili zbog svojih uverenja ima pravo na utočište u Republici Srbiji, a postupak za njegovo sticanje se takođe posebno uređuje zakonom (čl. 57). Ustav garantuje ljudska prava a kao najznačajnija za migrante su pre svega pravo na dostojanstvo i razvoj ličnosti (čl. 23), pravo na život (čl. 24), pravo na nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta (čl. 25), zabrana ropstva, položaja sličnog ropstvu i prinudnog rada (čl. 26), pravo na slobodu i bezbednost (čl. 27), obaveza čovečnog postupanja prema licu lišenom slobode (čl. 28), pravo na pravično suđenje (čl. 32), pravo na pravnu sigurnost u kaznenom pravu (čl. 34), pravo na državljanstvo (čl. 38), pravo na slobodu kretanja (čl. 39), pravo na slobodu misli i veroispovesti (čl. 43), zabrana izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje (čl. 49), pravo na utočište (čl. 57), pravo na zdravstvenu zaštitu (čl. 68), pravo na socijalnu zaštitu (čl. 69), pravo na obrazovanje (čl. 71). Navedena prava iz korpusa ljudskih prava primenjuju se neposredno, tj. sud i svaki drugi organ mogu da se pozovu direktno na ustavnu normu, bez obzira na to da li postoji ili ne postoji zakon kojim se bliže uređuje proklamovano pravo jer zakonom samo može da se propiše način ostvarivanja ljudskih prava kojim se poštuju uslovi i

⁵ „Službeni glasnik RS“, br. 98/2006.

okvir tih prava iz Ustava. Ustav izričito garantuje zaštitu prava koja građani već uživaju jer proklamuje da se dostignuti nivo ljudskih prava ne može smanjivati (čl. 20), tj. država ne može da ukine navedena prava, kao ni obim njihovog uživanja. Dakle, država može da pod određenim uslovima ograniči pojedina prava, i to ukoliko je ograničenje propisano zakonom, radi ostvarenja svrhe koju Ustav dopušta, u obimu neophodnom u demokratskom društvu i bez zadiranja u suštinu samog prava. Takođe, Ustav predviđa i stavljanje van snage pojedinih ljudskih prava u slučaju vanrednog ili ratnog stanja (čl. 202), što ne sme biti diskriminatorno i mora se okončati s prestankom izuzetnog stanja. Ustavom su predviđena i prava koja se čak ni u ovoj situaciji ne mogu staviti van snage, odnosno Ustav garantuje tzv. apsolutna prava. U tu grupu spada najveći broj prava značajnih za migrante.

Pored odredbi Ustava, kao i opštih međunarodnih normi i standarda, za svaku kategoriju migranata donose se specijalizovane međunarodne konvencije, zakoni i strategije sa ciljem unapređenja položaja migranata. Naš Ustav proklamuje da su opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori sastavni deo unutrašnjeg pravnog poretka, što je sa aspekta migranata veoma važno. Sudovi i ostali državni organi mogu neposredno da primene norme međunarodnog prava. Pod opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava podrazumevaju se opšti međunarodni običaji, a pod potvrđenim međunarodnim ugovorima ratifikovani sporazumi i konvencije. Budući da je međunarodno migraciono pravo sastavljeno od pravila koja egzistiraju u različitim podsistemima međunarodnog javnog prava (međunarodno pravo ljudskih prava, međunarodno humanitarno pravo, međunarodno krivično pravo) a odnosi se na migrante koji predstavljaju veoma raznoliku grupu, neophodno je naglasiti da na međunarodnom nivou ne postoji skup normi koje se odnose direktno na migrante. Razlog za ovakav sistem proizlazi iz novonastalih situacija koje su uticale na razvoj ove grane međunarodnog prava, gde se u zavisnosti od kategorije i konteksta migratorne grupe pronalaze pravne norme iz podsistema međunarodnog prava. *Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica*⁶ jedina je međunarodna konvencija koja se odnosi isključivo na migrante. Postoje i druge konvencije čije se odredbe odnose isključivo na pojedine oblasti života ili na migrante u pojedinim delovima. U vezi s konvencijama koje se bave ljudskim pravima važno je istaći da one insistirajući na pravima za lica koja se nalaze na teritoriji jedne države zapravo apostrofiraju prava i za migrante iz oblasti ljudskih prava.

Standardi i sistemi zaštite migranata počivaju na opštim dokumentima i standardima zaštite ljudskih prava. Pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija kao najvažnije međunarodne organizacije uspostavljen je univerzalan sistem zaštite ljudskih prava jer je za više od pola veka postojanja uspela da razvije različite mehanizme za kontrolu i unapređenje stanja ljudskih prava u zemljama članicama⁷, i to preko svojih organa, Generalne skupštine, Ekonomsko-socijalnog saveta i Saveta UN za ljudska prava.

⁶ Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica iz 1990. godine prvi je međunarodni ugovor koji definiše radnike migrante, posebne kategorije ovih radnika i članova njihove porodice. Konvencija je stupila na snagu 1. jula 2003. godine, a ratifikovalo ju je samo 46 država. Republika Srbija je potpisala Konvenciju 11. novembra 2004. godine.

Izvor: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-13&chapter=4&lang=e

⁷ Ujedinjene nacije kao univerzalna, međunarodna organizacija osnovane su potpisivanjem Povelje Ujedinjenih nacija u San Francisku 1945. godine, neposredno posle Drugog svetskog rata. U septembru 2015. godine UN su obeležile sedamdesetogodišnjicu svog osnivanja. Od prvobitnih 50 zemalja osnivača, ova najvažnija svetska organizacija danas obuhvata 193 države članice. Republika Srbija je članica Ujedinjenih nacija od 1. novembra 2000. godine i jedna od zemalja naslednica Jugoslavije koja je bila zemlja osnivač (potpisna Povelja Ujedinjenih

*Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima*⁸ u formi Rezolucije Generalne skupštine iznedrila je prvi katalog ljudskih prava i danas predstavlja izvor međunarodnog običajnog prava, tj. njene odredbe obavezuju sve države članice međunarodne zajednice. Deklaracijom se garantuju pravo na život, slobodu i bezbednost, zabrana ropstva i mučenja i drugih oblika zlostavljanja, zabrana diskriminacije, zabrana proizvoljnog hapšenja, pritvaranja i proterivanja, pravo na pravično suđenje, pravo na privatni i porodični život, pravo na slobodu kretanja, pravo na državljanstvo, pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice, pravo na imovinu, slobodu veroispovesti, izražavanja i okupljanja i udruživanja, politička prava, pravo na socijalno osiguranje, pravo na rad i prava koja su u vezi s radom, pravo na obrazovanje i pravo na slobodno učešće u kulturnom životu zajednice, što je suština prava koja su od posebne važnosti za migrante. Proklamuje da svako ima pravo da traži i uživa u drugim zemljama utočište od proganjanja, osim ukoliko nije učinilo krivično delo političkog karaktera ili koje je suprotno ciljevima i načelima Povelje UN.

Za migrante začajan izvor ljudskih prava, kao i za sve ostale, predstavljaju *Pakt o građanskim i političkim pravima*⁹ koji daje katalog građanskih i političkih prava koja se tiču odnosa pojedinca prema državi, kao i mogućnosti učešća pojedinca u njenom upravljanju¹⁰ i *Pakt o*

nacija

1945.godine).www.un.org/ga

⁸ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima je usvojena i proglašena na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 10. decembra 1948. godine Rezolucijom 217 (III). Predstavlja prvi sveobuhvatni instrument o ljudskim pravima koje je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila kao rezoluciju. Njenim usvajanjem otvoren je put ka zaštiti i napređenju tih prava na najvišem planu, u teritorijalnom smislu, kao i suštinski, za sva ljudska prava. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima sadrži odredbe o građanskim i političkim pravima, kao i odredbe o ekonomskim i socijalnim pravima, polazeći od teze da ljudsko biće može svoja politička i građanska prava koristiti u punoj meri tek ako ima pristojan životni standard, određeni stepen socijalne zaštite, kao i mogućnost da se školuje i kulturno razvija. Konkretizacija ove deklaracije ostvarena je kroz sedam osnovnih međunarodnopravnih instrumenata Ujedinjenih nacija: 1) Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Drugi fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim pravima koji ima za cilj ukidanje smrtne kazne); 2) Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima; 3) Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih, ili ponižavajućih kazni ili postupaka, Opcioni protokol uz Konvenciju protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih, ili ponižavajućih kazni ili postupaka; 4) Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije; 5) Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, Opcioni protokol uz Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena; 6) Konvencija o pravima deteta, Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji uz Konvenciju o pravima deteta, Fakultativni protokol o učešću dece u oružanim sukobima uz Konvenciju o pravima deteta; 7) Međunarodna konvencija o zaštiti prava radnika migranata.

Izvor: http://www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/deklaracija_o_ljudskim_pravima.pdf

⁹ „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori”, br. 7/71; „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, br. 4/01.

¹⁰ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima sadrži set sledećih prava: pravo na život (čl. 6), zabrana mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (čl. 7), zabrana ropstva i prinudnog rada (čl. 8), pravo na slobodu i bezbednost ličnosti (čl. 9), pravo lica lišenog slobode na čovečno postupanje (čl. 10), zabrana lišavanja slobode zbog neispunjenja ugovorne obaveze (čl. 11), pravo na slobodno kretanje (čl. 12), pravo kretanja stranaca (čl. 13), pravo na pravično suđenje (čl. 14), pravo *ne bis in idem* (čl. 15), pravo na priznanje pravne ličnosti (čl. 16), pravo na zaštitu privatnog života, porodice, stana i prepiske (čl. 17), pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti (čl. 18), sloboda izražavanja (čl. 19), zabrana propagande rata i pozivanja na nacionalnu, rasnu ili versku mržnju (čl. 20), pravo na slobodu mirnog okupljanja (čl. 21), sloboda udruživanja (čl. 22), pravo na zaštitu porodice (čl. 23), zaštita deteta (čl. 24), pravo na učešće u javnim poslovima (čl. 25), zaštita protiv diskriminacije (čl. 26), i zaštita pripadnika nacionalnih manjina (čl. 27).

ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima¹¹ koji obavezuje države da pojedincima obezbedi povoljne uslove za rad, kao i naknadu za rad, socijalno obezbeđenje, osnovno obrazovanje ili ostvarivanje kulturnih potreba.¹² Postojanje zakona nalaže državi da obezbedi ostvarivanje ovih prava do maksimuma svojih raspoloživih sredstava, što je često vrlo teško ostvarivo jer presudan uticaj ima ekonomska moć države. Pored oba pakta koji važe na teritoriji Republike Srbije¹³ značajno je napomenuti i druge ratifikovane međunarodne ugovore značajne za migrante: Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije¹⁴, Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena¹⁵, Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka¹⁶, Konvencija o pravima deteta¹⁷, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom¹⁸, Međunarodna konvencija za zaštitu svih lica od prisilnih nestanaka¹⁹. Pomenute konvencije odnose se na sva lica koja se nalaze na teritoriji Republike Srbije, što podrazumeva da se primenjuju na sve kategorije migranata na našoj teritoriji.

Osim univerzalnog sistema zaštite ljudskih prava postoje i regionalni sistemi zaštite ljudskih prava, i to američki, afrički i evropski sistem zaštite ljudskih prava, koji je za Republiku Srbiju i najznačajniji a odvija se u okviru Evropske unije i Saveta Evrope, koj se izdvajaju zbog svog značaja i doprinosa u unapređenju zaštite prava migranata, kao i Organizacije za bezbednost i saradnju u Evropi (OEBS).

3. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja

U Republici Srbiji je pravo na obrazovanje regulisano sistemskim zakonom, *Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*²⁰, dok su određeni nivoi obrazovanja regulisani *Zakonom o predškolskom obrazovanju i vaspitanju*²¹, *Zakonom o osnovnoj školi*²², *Zakonom o srednjoj školi*²³ i *Zakonom o visokom obrazovanju*²⁴. Ovi zakoni regulišu i pitanje obrazovanja stranih državljana i lica bez državljanstva u Republici Srbiji, kao i procedure priznavanja stranih školskih isprava.

¹¹ „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br. 7/71; „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br. 4/01.

¹² Reč je o: pravu na rad (čl. 6), pravu na pravične i povoljne uslove rada (čl. 7), pravu na sindikalno organizovanje (čl. 8), pravu na socijalno osiguranje (čl. 9), pravu na zaštitu majke, deteta i porodice (čl. 10), pravu na odgovarajući životni standard (čl. 11), pravu na zdravlje (čl. 12), pravu na obrazovanje (čl. 13), pravu na učestvovanje u kulturnom životu i uživanju blagodeti naučnog napretka (čl. 15).

¹³ Savezna Federativna Republika Jugoslavija je *Pakt o građanskim i političkim pravima* i *Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima* ratifikovala 2. juna 1971. godine a nakon demokratskih promena 2000. godine i odricanja od kontinuiteta sa bivšom državom, Republika Srbija ponovo je prihvatila važenje oba pakta 12. marta 2001. godine.

¹⁴ „Službeni list SFRJ“, br. 31/67.

¹⁵ „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br. 11/81.

¹⁶ „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br. 9/91.

¹⁷ „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br. 15/90 i „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br. 4/96 i 2/97.

¹⁸ „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 42/09.

¹⁹ „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 1/11.

²⁰ „Službeni glasnik RS“, br. 72/9, 52/11, 55/13, 35/15 – autentično tumačenje i 68/15.

²¹ „Službeni glasnik RS“, br. 18/10.

²² „Službeni glasnik RS“, br. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 66/94 – odluka USRS, 22/2002, 62/2003 – dr. zakon, 64/2003 – ispr. dr. zakona, 101/2005 – dr. zakon i 72/2009 – dr. zakon.

²³ 86 „Službeni glasnik RS“, br. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 24/96, 23/2002, 25/2002 – ispr., 62/2003 – dr. zakon, 64/2003 – isp. dr. zakona, 101/2005 – dr. zakon i 72/2009 – dr. zakon.

²⁴ „Službeni glasnik RS“, br. 76/2005, 100/2007 – autentično tumačenje, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014, 45/2015 – autentično tumačenje i 68/2015.

U *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* inkorporirane su odredbe važne za obezbeđivanje nesmetanog pristupa obrazovanju migranata, potencijalnih tražilaca azila i posebno ugroženih grupa među populacijom migranata. Jedan od opštih principa jeste jednako pravo i dostupnost obrazovanja i vaspitanja bez diskriminacije i izdvajanja po bilo kom osnovu (socijalna, kulturna, religijska ili etnička pripadnost, mesto boravka, odnosno prebivališta, materijalno ili zdravstveno stanje, teškoće i smetnje u razvoju i invaliditet, kao i druge osnove (čl. 3). Zakon dalje propisuje da svako lice ima pravo na obrazovanje i vaspitanje, uključujući i strane državljane i lica bez državljanstva, koji imaju pravo na obrazovanje i vaspitanje pod istim uslovima i na način propisan za državljane Republike Srbije (čl. 6). Vaspitanje i obrazovanje dece u godini pred polazak u školu, osnovno obrazovanje i vaspitanje učenika i odraslih, kao i srednje obrazovanje redovnih i vanrednih učenika ostvaruju se besplatno u ustanovi čiji je osnivač Republika Srbija, autonomna pokrajina ili lokalna samouprava (čl. 91). Upis stranih državljanina i lica bez državljanstva je posebno regulisan (čl. 100), tj. upis u školu i pravo na obrazovanje odvijaju se pod istim uslovima i na način propisan zakonom za državljane Srbije, što zapravo znači da ukoliko lica ne poznaju jezik ili relevantne programske sadržaje, škola organizuje učenje jezika, odnosno pripremu i dodatnu nastavu po posebnom uputstvu, a u skladu s propisom, u prostorijama ustanove koju odredi organ jedinice lokalne samouprave. Dete i učenik državljanin neke od evropskih zemalja dok boravi u Republici Srbiji ima pravo da pohađa nastavu maternjeg jezika i kulture, besplatno, pod uslovom reciprociteta, ili na teret roditelja, u prostorijama ustanove koju odredi organ jedinice lokalne samouprave.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja prvi put uvodi instituciju pedagoškog asistenta kao podrške deci s dodatnim potrebama u okviru razvoja inkluzivnog obrazovnog sistema. Pedagoški asistent pruža pomoć i dodatnu podršku deci i učenicima u skladu s njihovim potrebama; pruža pomoć nastavnicima, vaspitačima i stručnim saradnicima u cilju unapređivanja njihovog rada sa ovom decom; ostvaruje saradnju s roditeljima, odnosno starateljima; s direktorom saraduje i s nadležnim ustanovama, organizacijama, udruženjima i jedinicom lokalne samouprave. Deca kojoj su, između ostalog, potrebne i dodatna pomoć i podrška su deca iz veoma siromašnih i depriviranih sredina, deca iz marginalizovanih grupa; deca koja ne vladaju tečno jezikom nastave u školi, i deca čiji je život ometen bolnim ili tragičnim okolnostima.²⁵

Cilj *Zakona o predškolskom obrazovanju i vaspitanju* je da obuhvati što više dece predškolskim obrazovanjem, koje se smatra ključnim za socijalizaciju dece i njihovu pripremu za pohađanje osnovne škole. Predškolsko obrazovanje se ostvaruje u skladu s Ustavom, zakonom kojim se uređuju osnove sistema obrazovanja i vaspitanja, ratifikovanim međunarodnim konvencijama, polazeći od prava deteta, razvojnih, obrazovnih, kulturnih, zdravstvenih i socijalnih potreba dece i porodica s decom predškolskog uzrasta (čl. 1). U smislu ovog zakona, predškolskom decom smatraju se deca uzrasta od šest meseci do polaska u osnovnu školu (čl. 2). Predškolsko obrazovanje dostupno je svima bez diskriminacije po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu pola, socijalne, kulturne, etničke, religijske ili druge pripadnosti, mestu boravka, odnosno prebivališta, materijalnog ili zdravstvenog stanja, teškoća i smetnji u razvoju i invaliditeta (čl. 4). Zakon ostavlja mogućnost da se deo programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja ili program u celini može ostvarivati i na stranom jeziku. Značajno je istaći da Zakon (čl. 13) izričito propisuje da prilikom upisa dece

²⁵ Doc. dr Ivana Krstić, *Zaštita prava migranata u Republici Srbiji*, priručnik za državne službenike i službenike u lokalnim samoupravama, Međunarodna organizacija za migracije – misija u Srbiji, Dosije studio, 2012. godina

u predškolsku ustanovu čiji je osnivač Republika Srbija, autonomna pokrajina ili jedinica lokalne samouprave prioritet imaju deca iz osetljivih grupa, u koje svakako spadaju različite grupe dece migranata. Način i postupak upisa bliže se uređuju statutom uz saglasnost osnivača. Dakle, dete koje je strani državljanin, kao i dete bez državljanstva, dete iz osetljive grupe bez dokaza o prebivalištu i drugih ličnih dokumenata, prognano ili raseljeno lice, upisuje se u predškolsku ustanovu i ostvaruje pripremni predškolski program pod istim uslovima i na način propisan za državljane Republike Srbije. Za boravak u predškolskoj ustanovi roditelj deteta stranog državljanina plaća ekonomsku cenu po detetu, a roditelj deteta bez državljanstva, prognanog i raseljenog lica plaća cenu po detetu koju utvrđuje osnivač, u skladu sa zakonom kojim se uređuje finansijska podrška porodici s decom (čl. 14).

Zakonom o osnovnoj školi i Zakonom o srednjoj školi uređena je procedura priznavanja svedočanstava stečenih u inostranstvu u osnovnom obrazovanju i procedura priznavanja strane školske isprave stečene u srednjoj školi. Ove dve procedure su gotovo identične. Strani državljanin i lice bez državljanstva imaju pravo da zahtevaju nostrifikaciju ili priznanje ekvivalencije stranih školskih isprava od strane Ministarstva prosvete ako za to imaju pravni interes. Nostrifikacijom se strana školska isprava izjednačava sa odgovarajućom domaćom školskom ispravom u celini u pogledu prava koja njenom imaocu pripadaju za nastavljnje školovanja i prava na zapošljavanje. Lice koje je podnelo zahtev za nostrifikaciju, odnosno priznavanje ekvivalencije strane školske isprave može uslovno da se upiše u naredni razred ukoliko postupak nije okončan do isteka roka za upis učenika u školu.

Zakonom o visokom obrazovanju uređeni su procedura priznavanja stranih visokoškolskih isprava i vrednovanje stranih studijskih programa. Priznavanje strane visokoškolske isprave je postupak kojim se imaocu te isprave utvrđuje pravo u pogledu nastavka obrazovanja, odnosno u pogledu zapošljavanja, i to u postupku priznavanja radi nastavka obrazovanja u sistemu visokog obrazovanja, imaocu strane visokoškolske isprave utvrđuje se pravo na nastavak započetog visokog obrazovanja, odnosno pravo na uključivanje u nivoe visokog obrazovanja; i u postupku priznavanja radi zapošljavanja imaocu strane visokoškolske isprave utvrđuju se vrsta i nivo studija, kao i stručni, akademski, odnosno naučni naziv.

Zaključak

Najšira moguća zaštita i pomoć moraju se pružiti porodici koja je prirodna i osnovna ćelija svakog društva, a pre svega deci i omladini, bez diskriminacije zbog porekla ili drugih razloga kako bi bili zaštićeni od privrednog i društvenog iskorišćavanja. Pravo je svakog lica na životni standard kojim se njemu i njegovoj porodici obezbeđuju odgovarajuća ishrana, pravo na stanovanje, pravo na poboljšanje životnih uslova, što je suštinski važno i prihvaćeno u okvirima međunarodne saradnje. Pravo svakog lica je da uživa najbolje stanje fizičkog i društvenog zdravlja koje može da ostvari, pa samim tim i pravo na obrazovanje kao jedno od socioekonomskih obeležja stanovništva. Obrazovanje doprinosi punom razvoju ljudske ličnosti, njenom dostojanstvu, poštovanju ljudskih prava i osnovnih sloboda. Omogućavanjem obrazovanja pojedinac postaje koristan član slobodnog društva, sposoban da unapredi sopstveno razumevanje, prijateljstvo među svim nacijama, rasnim, etičkim ili verskim grupama, da doprinese očuvanju svetskog mira. Da bi se ostvario taj cilj, osnovno obrazovanje bi moralo da bude besplatno i dostupno svima, srednje obrazovanje da egzistira u različitim oblicima, da bude opšte i svakom dostupno kao i više obrazovanje, u skladu sa sposobnostima i sklonostima lica koje se obrazuje. Zapravo, obrazovanje na koje ima pravo svako lice jeste ono koje je tako osmišljeno da razvija životne veštine, sposobnost da uživa niz ljudskih prava, da utiče na stvaranje kulture prožete odgovarajućim vrednostima ljudskih

prava. Nije reč samo o formalnom obrazovanju, o dostupnosti obrazovanja, nego o njegovom sadržaju, o obrazovanju širokog spektra koje omogućava individualno i kolektivno razvijanje ličnosti, talenta, sposobnosti kako bi život u društvenoj zajednici svima doneo blagodeti. Obrazovanje je nezamenljivo oruđe u rukama svakog lica koje u uslovima globalizacije, novih tehnologija, kao i pratećim pojavama treba da obezbedi uravnotežen život. Ljudska populacija u ovom trenutku nailazi na različite izazove, kao što su sukob tradicije i modernog, duhovnog i materijalnog, lokalnog i globalnog, individualnog i kolektivnog. U nacionalnim i međunarodnim programima i obrazovnim politikama obrazovanje mora da bude usmereno ka širokom nizu vrednosti, pri čemu se prevazilaze granice religije, nacije i kulture u svetu, dakle ka uravnoteženom pristupu obrazovanja, i to mireći različite vrednosti putem dijaloga i poštovanje razlika među nama. Unapređenje drugih prava treba da bude utkano u obrazovni proces putem sadržaja nastavnog plana i programa (društveni kontekst, kulturni, ekonomski, stepen zrelosti lica koje se obrazuje, njegove sposobnosti), pedagoških metoda, okruženja u kojem se odvija obrazovni proces kako bi se lica pripremila za suočavanje sa izazovima koji mogu postati deo njihovog života (razvijanje veština da donose uravnotežne odluke, da rešavaju sukobe na nenasilan način, da razvijaju zdrav način života, društvenu odgovornost). Međutim, diskriminacija, otvorena ili skrivena (diskriminacija polova, po verskoj pripadnosti) može da podrije ili čak uništi koristi koje obrazovanje može da pruži. Dakle, ovakve pojave postoje u sredinama u kojima vladaju neznanje, strah od rasnih, etičkih, verskih, kulturnih, jezičkih i drugih razlika među narodima, gajenje predrasuda, različitih ničim zasnovanih shvatanja o pojedinim vrednostima. Proces obrazovanja kojim se podstiču razumevanje i poštovanje vrednosti i razlika jedini je put za prevazilaženje ovakvih problema. Zato je neophodno naglasiti da jedino obrazovanje kojim se obezbeđuje da se raspoložive obrazovne mogućnosti prezentuju i zažive kroz ravnotežu u unapređivanju duhovnih, intelektualnih, društvenih i praktičnih aspekata mogu da maksimiziraju sposobnosti i mogućnosti da pojedinac odgovorno učestvuje u slobodnoj društvenoj zajednici.

Obrazovanje kao jedan od prioritarnih oblasti za unapređenje položaja lica državljana jedne zemlje, uključujući i strana lica koja se zateknu na njenoj teritoriji, migranata, svojim kvalitetom doprinosi na nacionalnom i međunarodnom nivou razvijajući vrednosti i strategije koje vode poštovanju ljudskih prava u široj društvenoj zajednici, ne samo u obrazovnim ustanovama. U Republici Srbiji strani državljanin imaju pravo na obrazovanje i vaspitanje pod istim uslovima propisanim za naše državljane. Opređenje za pridruživanje Evropskoj uniji podrazumeva prihvatanje evropskih standarda i vrednosti iz oblasti ljudskih prava, odnosno strateški, pravno i institucionalno uređenu oblast migracija. Za Republiku Srbiju to znači ispunjavanje odgovarajućih ekonomskih, političkih i administrativnih uslova, poštovanje principa vladavine prava, principa slobode, demokratije, ljudskih prava i osnovnih sloboda, donošenje odgovarajućih zakona i njihovu adekvatnu primenu.

Literatura

Doc. dr Ivana Krstić, *Zaštita prava migranata u Republici Srbiji*, priručnik za državne službenike i službenike u lokalnim samoupravama, Međunarodna organizacija za migracije – misija u Srbiji, Dosije studio, 2012. godina

„Službeni glasnik RS“, br. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 66/94 – odluka USRS, 24/96, 23/2002, 22/2002, 62/2003, 64/2003, 76/2005, 101/2005, 98/2006, 100/2007, 97/2008, 72/09, 18/10, 44/2010, 52/11, 93/2012, 55/13, 89/2013, 99/2014, 35/15 – autentično tumačenje, 45/2015 – autentično tumačenje i 68/15.

„Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 42/09, 1/11.

„Službeni list SFRJ“, br. 31/67.

„Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br. 7/71, 11/81, 15/90, 9/91, 4/96, 2/97 i 4/01.

<http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Migranti%20i%20migrantkinje%20u%20lokalnim%20zajednicama%20u%20Srbiji.finalno.pdf>

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1848-FRA-Factsheet_FRIM_HR_BAT.pdf

http://www.kirs.gov.rs/docs/migracije/Zastita_prava_migranata_u_Republici_Srbiji.pdf

<http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/Demografski%20pregled/2014/52.pdf>

<http://www.mhrr.gov.ba/pdf/convention%20migrant%20workers%20bos.pdf>

<http://www.mpn.gov.rs/wp->

content/uploads/2015/08/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD_%D0%BE_%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BC_%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D1%83_%D0%B8_%D0%B2%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%9A%D1%83.pdf

http://www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/deklaracija_o_ljudskim_pravima.pdf

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html

http://www.sgd.org.rs/publikacije/glasnik/2009_2/02.pdf

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-13&chapter=4&lang=e

www.un.org/ga

MIGRACIJE U ISTRAŽIVANJIMA SAVREMENE
EVROPSKE ISTORIOGRAFIJE²

Abstrakt: U radu se razmatra pitanje mesta migracija kao globalnog fenomena u istraživanjima savremene evropske istoriografije. Savremeni istraživači migracija razlikuju više manifestacija prostornih kretanja stanovništva. Istoriografija prati migracije još od starog veka, pa do današnjih dana. Interesovanje za migracije aktuelizovano je u istoriji i drugim društvenim naukama od kada su počeli da se osećaju negativni efekti migracionih procesa u savremenim globalnim dešavanjima. Danas istraživači u društvenim naukama pokušavaju dati adekvatne odgovore na ovo važno globalno pitanje.

Ključne reči: migracije, istorija, evropska istoriografija, društvene nauke, globalni fenomeni

Fenomen migracija je oduvek privlačio pažnju istoričara jer je kretanje stanovništva tokom vremena imalo veliki uticaj na razvoj civilizacije. Migracije su danas jedan od glavnih problema savremenog sveta. Zadiranjem u istoriju migracija, moguće je utvrditi činjenicu da je interesovanje za migracije znatno povećano na međunarodnom nivou od kada su počeli da se osećaju negativni efekti migracionih procesa, a čovečanstvo suočeno sa potrebom da koordinira napore mnogih zemalja u rešavanju akutnih i problematičnih situacija u vezi sa migracijama. Danas savremeni svet pokušava da pronađe nove mehanizme regulacije ovog globalnog procesa. U nauci ne postoji univerzalno prihvaćena definicija koja na celovit način odražava sve osobine migracionih procesa (Starovoitova, 2015, pp. 590). Pregledom enciklopedijskih i leksikografskih izdanja pronaći ćemo slične definicije migracija, jedna od njih je da su migracije

“Oblik prostorne pokretljivosti između jednog geografskog područja i drugog, koji podrazumeva trajnu promenu mesta stanovanja” (Đurđev, 2007, pp. 326-327).

Istraživač pitanja savremenih migracija Kraler 2007, piše da su migracije u principu svakodnevn, "normalni" društveni fenomen. Međutim, kontekst u kojem se ovaj fenomen odvija, oblici, istorija, uzroci i strukture migracija, kao i velike istorijske varijacije ovog fenomena, nastali su pod uticajem različitih društveno-ekonomskih, političkih i kulturnih odnosa (pp. 10-11). Evropska istoriografija 20. veka značajnu pažnju posvećuje migracijama kao ključnim elementima adaptacije ljudi na nove uslove života i velikim socijalnim izazovima. Poznati istraživač pitanja migracija, istoričar Jochen Oltmer ističe da istorija migracija seže u vreme kada je *Homo sapiens* napustio Afrički kontinent a to je kako se pretpostavlja bilo pre sto do sto dvadeset hiljada godina (Oltmer, 2007, pp. 8). Ako se

¹ dalibor.elezovic@pr.ac.rs

² Rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu III 47023 KiM između nacionalnog identiteta i evrointegracija, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

upustimo u analizu istorije značajnih migracionih kretanja od ranog srednjeg veka do našeg vremena, naići ćemo na izuzetno važna poglavlja prošlosti koja se odnose na migracije a koja su obeležila istoriju civilizacije. Migracije karakterišu period uoči propasti Zapadnog rimskog carstva, tada u zapadnu Evropu dolaze germanska, sarmatska i hunska plemena. Seobe naroda između 500 i 900. godine, označile su doba kada slovenska plemena dolaze u jugoistočnu Evropu. Velike seobe Angla, Saksonaca, Langobarda, Arapa, Huna, Avara i Vikinga nastupile su u 8. veku. Vikinzi naseljavaju Normandiju, sever Engleske, Škotsku i Irsku. Normani kasnije osvajaju Englesko-saksonsko kraljevstvo, većinu Irske, Italiju i Siciliju. U 8. veku Iberijsko poluostrvo zauzimaju muslimanski Arapi, Berberi i Mavari. Krstaški ratovi bili su uzrok značajnih migracija evropskog stanovništva (Oltmer, 2007, 13-14).

Kraj srednjeg veka i rani novi vek obeležile su velike migracije Nemaca u srednju i istočnu Evropu, uzrokovane širenjem Svetog rimskog carstva. Migracije u ranom novom veku pojačane su usled konfesionalnih sukoba i netrpeljivosti prema verskim manjinama. Proterivanje Jevreja iz Španije 1492. godine, izazvalo je njihove migracije ka istoku Evrope. Migracije protestanata iz španske Nizozemske u Nizozemsku Republiku odigrale su se nakon 1580. godine. Poznat je događaj proterivanja Moriska iz Španije (1609-1614), kao i izgon hugenota iz Francuske. Radi se o vremenu globalne evropske ekspanzije, čije začetke neki istraživači vide na početku 15. veka (tehničko- tehnološki napredak u moreplovstvu, razvoju oružja, intelektualnom i organizacionom napretku). Stoga mnogi istraživači smatraju da se o migracijama na globalnom nivou može govoriti tek sa vremenom geografskih otkrića (Oltmer, 2007, 14, Vocelka, 2010, 458). Bilo je to vreme kolonizacije, perioda koji savremena evropska historiografija označava početkom „evropske ekspanzije“, dok Schorn-Schütte 2013, ovaj proces definiše kao „evropeizaciju“ (pp. 321-322). Nesporno je da će period kolonijalizma obeležiti pojačan proces interkontinentalnih migracija. Jednu od definicija kolonijalizma nalazimo kod Halera 2008, prema kome ovaj pojam

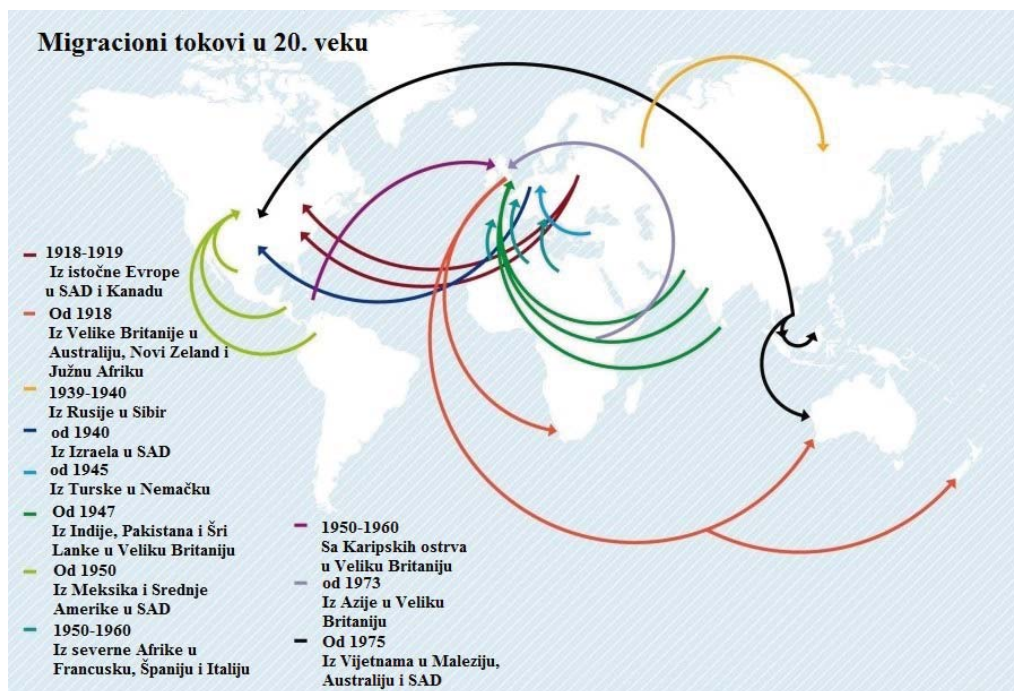
„označava hijerarhijski odnos imperijalističkih centara prema svojim perifernim, marginalnim i dalekim, često prekookeanskim provincijama. U užem smislu, to je u 16. veku započeta ekonomska, kulturna, administrativna i vojna ekspanzija evropskih sila na druge kontinente i eksploatacija, koju su te sile vršile, koja je vrhunac dostigla u kasnom 19. veku“ (pp. 322).

Vreme kolonijalizma obeležila je trgovina robljem i masovni uvoz robova iz Afrike, koji je vrhunac dostigao u 18. veku. Masovne migracije Evropljana i porobljenih Afrikanaca dovele su do dalekosežnih promena u svim sferama društva i do formiranja potpuno novih privrednih i društvenih sistema (Häberlein, 2006, pp. 104). Nakon Drugog svetskog rata došlo je do velikih migracionih kretanja u centralnoj i istočnoj Evropi. Kolaps kolonijalnog sistema između pedesetih i sedamdesetih godina prošlog veka, rezultirao je odlivom belog stanovništva iz bivših kolonija ka metropolama. Većina Britanaca se vratila iz Indije, Pakistana i drugih teritorija; Francuzi su se iselili iz Alžira, Tunisa, Maroka; Italijani iz Libije i Etiopije; Portugalci iz Angole i Mozambika. Politički događaji krajem osamdesetih i ranih devedesetih godina prošlog veka u Istočnoj Evropi, SSSR-u i ujedinjenje dve Nemačke, doveli su do još jednog talasa jake spoljne migracije (Oltmer, 2007). Stoga su i potrebe društvene istorije u drugoj polovini 20. veka, pomogle da se jednostavna statistika populacije razvije u punosnažnu i sofisticiranu disciplinu – demografiju. Demografsko istraživanje postalo je sistematsko i njime su se pozabavili mnogi savremeni istraživači istorije (Brajzah, 2009, pp. 492).

Tumačeći savremene migracije sa stanovišta istorijske nauke Oltmer 2012, razlikuje više manifestacija prostornih kretanja stanovništva: migracije radne snage; migracije radi obrazovanja i obuke; migracije elita: političke, administrativne, vojne, akademske i

ekonomske elite (državni službenici, službenici, privrednici, trgovci, menadžeri, naučnici, pripadnici slobodnih profesija); migracije inicirane prenosom znanja i tehnologija kroz migracije u industriji; migracije nastale kao rezultat bračnih i ljubavnih veza; privremene migracije radi uspostavljanja ili održavanja maloprodajnih objekata; kulturne migracije (preseljenje na kulturno atraktivnije lokacije, centre umetnosti, kulture i stvaralaštva); vojne migracije, nastale usled promene geografskog i društvenog prostora zbog obavljanja vojne službe (plaćenici, vojnici, mornari); migracije stanovništva radi korišćenja prirodnih, ekonomskih i socijalnih resursa; migracije u cilju sticanja vlasništva nad zemljištem za poljoprivrednu obradu; migracije inicirane trafikinom, odnosno stavljanjem ljudi u robovski odnos; migracije finansijski nezavisnih osoba, uglavnom radi življenja u klimatski boljim ili jeftinijim uslovima života; prisilne migracije, nastale kao alternativa usled egzodusa iz političkih, nacionalnih, rasnih ili verskih razloga, proterivanja, deportacija, etničkog čišćenja.

Jedan od glavnih uzroka migracija u 20. veku bila je potraga za kvalitetnijim životom, odnosno boljim standardom. U tom kontekstu, Srbija kao tradicionalno emigraciona država, doživela je masovniji odlazak građana na privremeni rad u inostranstvo od sredine šezdesetih godina 20. veka (Bašcarević, 542). Danas se najaktivnijim migrantskim koridorima smatraju: Meksiko – SAD, Turska – Nemačka, Sudan – Južni Sudan, Indija – Ujedinjeni Arapski Emirati, Mijanmar – Tajland, Palestina – Jordan. Kretova kao jedan od najznačajnijih aspekata savremenih migracija vidi prinudne migracije, izazvane prvenstveno svetskim i regionalnim ratovima u 20. veku. Ratovi na prostoru bivše Jugoslavije prouzrokovali su milionske prisilne migracije, baš kao i raspad Sovjetskog saveza (Kretova, 2015, 595). Aktuelna Evropska migrantska kriza, u kojoj milioni izbeglica iz ratom zahvaćenih zemalja Sirije, Iraka i Avganistana, preko Turske, Grčke i balkanskih zemalja beže u Evropu (UNHCR, 2015), nosi značajne rizike; stoga danas migracije predstavljaju i ozbiljan bezbedonosni problem, posebno za oblasti koje su definisane kao migracione rute (Gordić, Termiz, Tančić, 2015, pp. 345).

Migracioni tokovi u 20. veku (karta urađena prema Finanz und Wirtschaft)

Savremena evropska istorijska nauka značajnu pažnju posvećuje pitanju migracija, ovaj fenomen istražuje se sa aspekta njegovog dugog trajanja. Posebno su aktuelne teme u vezi sa migracijama 20. veka ali i one današnje. Istorija i druge društvene nauke pokušavaju dati preciznije odgovore na ovo važno društveno naučno i pitanje. Njegova aktuelizacija u društvenim istraživanjima svakako je inicirana i situacijom da su danas migracije globalni problem koji je teško kontrolisati.

Literatura

- Aleškovskij, I. A., & Iončev, V. A. (2014). Ilegalna migracija u globalnom svetu - razmere, posledice, protivdejstvo. *Demografija - međunarodni časopis za demografska i ostala društvena istraživanja*, (11), 7-30.
- Arabi, I. A. F. (2015). Ilegalne migracije stanovništva u Libiji. *Pravo - teorija i praksa*, 32 (4-6), 61-74.
- Bašcarević, I. (2011). Jedan prilog proučavanju migracija. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, (41), 537-551.
- Bobić, M., & Babović, M. (2013). Međunarodne migracije u Srbiji - stanje i politike. *Sociologija*, 55(2), 209-228.
- Брајзарх, Е. (2009). *Историографија: стари век, средњи век, ново доба*. Београд: Сlio.
- Vocelka, Karl, *Geschichte der Neuzeit: 1500-1918*. Paderborn: Schöningh, 2010.
- Gordić, M. Termiz, Dž. Tančić, D. (2015). *Metodološki osnovi istraživanja bezbednosti odbrane i terorizma*. Beograd: D. Tančić; Leposavić: Institut za srpsku kulturu Priština.
- Đurđev, B. (2007). „Migracije“, u A. Mimica, M. Bogdanović, uredili, *Sociološki rečnik* (pp. 326-327). Beograd: Zavod za udžbenike.
- Kraler, A. (2007). „Zur Einführung: Migration und Globalgeschichte“, In A. Kraler, K. Husa, V. Bilger, I. Stacher (Hsg), *Migrationen. Globale Entwicklungen seit 1850. Reihe Globalgeschichte und Entwicklungspolitik*. (pp.10-31). Wien: Mandelbaum.
- Kretova T. (2015). Conflict potential of modern migration corridors: the main risks. *Modern scientific researches and innovations*, (10), 593-595.
- Nikitović, V. (2013). Migraciona tranzicija u Srbiji - demografska perspektiva. *Sociologija*, 55(2), 187-208.
- Oltmer, J. (2012). „Migration“ *In Online-Lexikon zur Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa*. URL: ome-lexikon.uni-oldenburg.de/53946.html (Stand 18.01.2012).
- Oltmer, J. (2012). *Globale Migration Geschichte und Gegenwart*. München: C. H. Beck.

Poleti, D. (2013). Savremene radne migracije u evropskom kontekstu - ekonomski i politički aspekti. *Sociologija*, 55(2), 333-348.

Starovoitova, S. (2015). The analysis of the preconditions of migration processes. *Modern scientific researches and innovations*, (10), 590-592.

Schorn-Schütte, L. (2013). *Geschichte Europas in der Frühen Neuzeit*. Paderborn: Ferdinand Schöningh.

Häberlein, M. (2006). „Nach 1609: Frei Meere als Aktionsfeld“, in A. Völker-Rasor (Ed.), *Frühe Neuzeit* (pp. 87-106). München: Oldenbourg Verlag.

Haler, D. (2008). “Kolonijalizam“, in (Ed.) R. Šnel, *Leksikon savremene kulture: teme, teorije, oblici i institucije od 1945. do danas* (pp. 322-324). Beograd: Plato.

<http://www.unhcr.rs/dokumenti/saopstenja-za-medijske-unhcr-daje-predloge-za-upravljanje-izbeglickom-migrantskom-krizom-evropi-pred-samit-evropske-unije.html>, [приступљено, 1.02.2016.]

<http://www.fuw.ch/article/migration-fordert-den-fortschritt/>, [приступљено, 25.01.2016.]

MIGRATION IN THE RESEARCH OF CONTEMPORARY EUROPEAN HISTORIOGRAPHY

This paper discusses the issue of the place of migration as a global phenomenon in the research of contemporary European historiography. Contemporary researchers of migration differ several manifestations of spatial movements of population. Historiography has monitored migration since the Classic Age to the present day. Interest in migration has been raised in historiography and other social sciences since the negative effects of migration processes in contemporary global events started to show. The modern world is trying to find new mechanisms of regulation of this global process. Today, researchers of social sciences are trying to provide adequate answers to this important global issue. The historiography of the 20th century pays considerable attention to migration as a key element of human adaptation to new life conditions and major social challenges.

dr. sc. Borko Baraban
Odjel za kulturologiju Sveučilišta
J. J. Strossmayera u Osijeku
Trg Svetog Trojstva 3
31 000 Osijek
borkob@gmail.com

UDK 81'221:314.15

doc. dr. sc. Jerko Glavaš
Ekonomski fakultet u Osijeku
Trg Ljudevita Gaja 7
31 000 Osijek
jglavas7@gmail.com

ULOGA NEVERBALNE KOMUNIKACIJE U IZBJEGLIČKOJ KRIZI

Sažetak

U radu se opisuje neverbalna komunikacija u kontekstu izbjegličke krize. Kada je u pitanju izbjeglička kriza, neizostavno je naglasiti kulturnu različitost između migranata i pripadnika zemalja u koje migranti dolaze, a kojoj se nužno mora prilagoditi i neverbalna komunikacija. Cilj je rada novim, autorskim, prilagođenim modelom klasifikacije neverbalne komunikacije upozoriti na odmake od primjene jednoznačnih, već postojećih, europskih sociolingvističkih i pragmatičnih modela kada su u pitanju nepredviđene situacije poput izbjegličke krize, odnosno utvrditi koji elementi neverbalne komunikacije ovise o kulturnim različitostima njezinih sudionika.

Glavne riječi: neverbalna komunikacija, sociolingvistika, izbjeglice, menadžment, izbjeglička kriza, socijalna senzibilnost

ROLE OF NON-VERBAL COMMUNICATION IN THE REFUGEE CRISIS

Abstract

This paper describes non-verbal communication in the context of refugee crisis. A refugee crisis inevitably emphasizes cultural differences between migrants and citizens of the countries in which the migrants get into. Therefore, non-verbal communication must necessarily be adjusted. The goal of this paper is to show a new, author's, adjusted model of classified non-verbal communication and to draw attention to the departure from the application of unique, already existing, European sociolinguistic and pragmatic models which especially refer to unforeseen situations such as refugee crisis. This paper will also identify which elements of non-verbal communication depend on the cultural diversity of its participants.

Keywords: non-verbal communication, sociolinguistics, refugees, management, refugee crisis, social sensibility

Uvod

Kada je riječ o dovođenju neverbalne komunikacije i izbjegličke krize u isti kontekst, neizostavno je uputiti na model prema kojemu će se pravilan pristup temeljnim odrednicama neverbalne komunikacije, u slučaju kada je (isključivo) verbalna komunikacija zbog nepronalaznja zajedničkoga govornoga jezika sporazumijevanja otežana, promatrati kao preduvjet uspješnosti u komunikaciji s izbjeglicama.

Posebice je važno pri opisu neverbalne komunikacije u izbjegličkoj krizi naglasiti kulturnu različitost između izbjeglica i naroda s kojima su na svojem putu bili u izravnom kontaktu.¹ Nemogućnost pripreme zemalja 'domaćina' na novonastalu situaciju uvelike je dovela do nerazumijevanja kodova neverbalne komunikacije, stoga ne čudi poražavajuća činjenica da je neprimjerena neverbalna komunikacija dovela do (često i fizičkih) sukoba i nerazumijevanja - kako upućene poruke, tako i govornikovih potreba. Naime nemoguće je dovoljno dobro poznavati različite kulture i običaje izbjeglica za koje se u vrlo kratkom roku utvrdilo da nisu samo Sirijci, već da je riječ i o Afganistancima, Iračanima, Eritrejcima i drugim pripadnicima različitih država.

Kulturne, a tako i (ne)verbalne, različitosti među pripadnicima različitih država ne će biti zasebno opisane u ovome radu, ali će se radom upozoriti koliko je nužno biti oprezan u primjeni neverbalne komunikacije kojoj bi primaran cilj trebao biti potpuno (koliko je moguće) razumijevanje, pri kojem će sudionici komunikacije osjećati obostranu dobronamjernost, a izbjeglice domaćinovu uljudnost. Primjeri kojima se u radu potvrđuju različitosti u modelima neverbalne komunikacije odnose se na trenutačne, tj. kratkotrajne boravke izbjeglica u Hrvatskoj, konkretnije u Osijeku, Čepinu i Belom Manastiru,² dakle riječ je o privremenim migrantima.

(Ne)verbalna komunikacija kao preduvjet uspješnih međuljudskih odnosa

Međuljudski su odnosi predvođeni komunikacijom - ako je ta komunikacija uspješna, i međuljudski će odnosi biti kvalitetni. Watzlavick (1976: 13) komunikaciju definira kao *conditio sine qua non* društvenoga poretka. No komunikacija ne označava samo razgovor, sporazumijevanje govorom, već i sporazumijevanje pokretima, položajima tijela, mimikom, gestama i sl., što je vrlo često i jedini oblik komuniciranja. Ako je čovjeku uskraćeno neko od prirodnih obilježja (npr. govor, sluh, dijelovi tijela), njegova komunikacija s drugim ljudima može biti znatno otežana i osuđena na neverbalan kod (Brajša, 1994: 16), a u istoj se situaciji sudionici razgovora mogu naći i ako doslovce ne mogu pronaći zajednički jezik³ sporazumijevanja, o čemu je uglavnom riječ kada su u pitanju izbjegličke migracije. U tom je kontekstu nužno naglasiti da neverbalna komunikacija nije i ne treba biti isključivo posljedica nepronalaznja zajedničkoga jezika sporazumijevanja, čak usuprot - ona treba dopunjavati verbalnu komunikaciju, tj. biti njezinim sastavnim dijelom kako bi se ostvario cilj komuniciranja - prenošenje jasne i potpune poruke.

¹ U ovom se radu neverbalno komuniciranje odnosi na komuniciranje između sirijske i afričke izbjeglice s jedne strane te pripadnika hrvatskoga naroda s druge strane.

² Kada je riječ o kratkotrajnim boravcima, misli se na privremene boravke izbjeglica na autobusnim kolodvorima kojima je cilj bio dočekati prijevoz prema konačnom cilju, u najvećem broju slučajeva, u Njemačku. Stoga boravci nisu bili dulji od dva do tri dana, a komunikacija s izbjeglicama odnosila se na osnovnu komunikaciju egzistencijalnoga predznaka - potraživanja informacija, upiti oko hrane i pića, savjeti oko lakšega snalaženja u gradu i sl.

³ Sintagma 'zajednički jezik' odnosi na govorni (svjetski) jezik razumljiv svim sudionicima komunikacijskoga procesa.

Na psihičkom i duhovnom planu uspješno ostvarene komunikacije podjednako je pak važno ozračje u kojem međusobno komuniciramo, kako se jedni prema drugima odnosimo, kojim se riječima koristimo, tj. kako teče komunikacija i na verbalnom i na neverbalnom planu. (Bratanić, 2002: 73).

Tu je važno pridodati i pojam socijalne senzibilnosti koji podrazumijeva „osjetljivost za probleme, potrebe i želje drugih ljudi. Pritom treba naglasiti da i o tome prevladavaju različita mišljenja: u kojoj je mjeri socijalna senzibilnost opći, univerzalni pojam, tj. da li je i koliko poželjan i prihvaćen pojam u svijesti većine ljudi, kako bi postao jednim od motiva za pokretanje socijalno – političkih aktivnosti.“ (Visinski, 2000: 1). Socijalnu se senzibilnost povezuje i s empatijom, koja je neizostavna u kontekstu izbjegličke krize te je preduvjetom očekivanih rezultata uspješne komunikacije - dobivanjem što potpunijih odgovora te obostranom pozitivnom percepcijom svih sudionika komunikacijskoga procesa. Marlowe (1986, prema Brdar i Pokrajac-Buljan, 1993) tako definira socijalnu kompetenciju kao sposobnost razumijevanja tuđih i vlastitih osjećaja, misli i ponašanja ljudi u međusobnim odnosima, kao i odgovarajućeg ponašanja koje se temelji na tom razumijevanju. „Prema istom autoru socijalno kompetentna osoba mora biti osjetljiva na reakcije drugih ljudi, odnosno mora bar u određenoj mjeri doživljavati empatiju. Upravo je doživljavanje empatije nužan preduvjet uspješne neverbalne komunikacije, a može se reći i da je njezinim sastavnim dijelom.“ (Visinski, 2000: 7). Da se korijeni morala nalaze u empatiji, navodi Hoffman (1984., prema Goleman, 1995.) koji tvrdi da suosjećanje s potencijalnim žrtvama i sudjelovanje u njihovoj nevolji navodi ljude na to da nešto poduzmu i da pomognu takvim osobama. Medijska popraćenost privremene i kratkotrajne izbjegličke krize u Osijeku, Čepinu i Belom Manastiru potvrđuje empatičnost hrvatskoga naroda i nastojanje u osiguravanju pomoći, načelno one egzistencijalne i jednostavne, pri čemu je neizostavna i neverbalna komunikacija.

Prema Dimbleby i Burton (1998: 98) komunikacija u odnosu među ljudima teče na dvjema razinama - verbalnoj i neverbalnoj, pri čemu se posebice naglašava njihova nedjeljivost.⁴ Verbalna se komunikacija služi govorom i pismom, a budući da je jezik najznačajniji komunikacijski sustav u ljudskoj zajednici, verbalnom komunikacijom omogućujemo drugima informacije o objektivnom stanju, idejama, mislima, zbivanjima oko nas i u nama. Vezana je uz sadržajni vid komunikacije i uglavnom je pod svjesnom kontrolom. Neverbalna komunikacija može biti dopuna ili zamjena verbalnoj, što posebice dolazi do izražaja kada je u pitanju komunikacija s izbjeglicama koje nerijetko ne znaju ili zbog straha ne žele govoriti stranim jezikom, dok njihov jezik sudionici s druge strane komunikacijskoga procesa ne razumiju. Neverbalnom komunikacijom izražavamo osjećaje, stavove i vlastitu osobnost, a na nju može utjecati i nesvjesni dio ličnosti. Kada govorimo, uvjereni smo da naše riječi u potpunosti prenose naše poruke, a često nismo svjesni pokreta i položaja tijela, izraza lica, posebice očiju (pogleda), boje glasa, prostorne udaljenosti, fizičkog izgleda (odjeća, kosa, nakit) i sl.⁵ Upravo je ta nesvjesnost ono na što treba obratiti pozornost kada je u pitanju komunikacija s izbjeglicama, a koja sa sobom nosi socijalnu neuobičajenost i nužnost prihvaćanja kulturne posebnosti migranata. Izbjeći nesvjesnost znači osvijestiti neverbalan kod u skladu sa situacijom u kojoj se govornik nalazi, što će osigurati cilj uspješne komunikacije - pravilnu recepciju odaslane poruke.

⁴ Na nedjeljivost verbalne i neverbalne komunikacije upućuje i Watzlawick: „(...)uz verbalnu paralelno teče i neverbalna komunikacija.“ (prema Bratanić, 1991: 90).

⁵ Upravo su navedene sastavnice neverbalne komunikacije u kontekstu ostvarivanja uspješne komunikacije sa sudionicima izbjegličke krize predmetom istraživanja ovoga rada.

Otkako je Albert Mehrabian⁶ otkrio da u cjelovitom utjecaju jedne poruke sedam posto pripada govornom (samo riječi), 38 % glasovnom (uključujući ton glasa i moduliranje), a 55 % neizgovorenome, velika je važnost pridodana govoru tijela i neverbalnoj komunikaciji. (Pease, 1991: 9).

A. Pease (1991) smatra da je „svaka djelomična analiza i klasifikacija geste promašaj, jer se gubi iz vida cjelina 'neverbalne komunikacije'“ koja je, međutim, složen proces što uključuje ljude, riječi, njihovu intonaciju i pokrete tijela. (Pease, 1991: 8). U skladu s navedenim, gestovni kod treba proučavati prema raznim izražajnim područjima: govor tijela kao cjeline, govor ruku (pokreti šake, prstiju i dlanova), govor nogu, govor lica i očiju te kombinirane geste „koje su nastale kao sinteza prirođenih dispozicija za izražavanje fizioloških i emocionalnih stanja organizma i njegovih socijaliziranih kretnji.“ (Pintarić, 2002: 17).

Prema Šegoti i sur. (2003: 6-7), komunikacija je

„sredstvo s pomoću kojeg dvije ili više osoba razmjenjuju informacije i međusobno utječu na svoja mišljenja i ponašanje“, tj. „dinamičan proces namjernog ili nenamjernog davanja, prenošenja i primanja poruka između dvije i više osoba na verbalan ili neverbalan način - uključujući i uporabu simbola.“

Kako ističu Sorta-Bilajac i Sorta,

„verbalna komunikacija koristi se za razmjenu informacija znakovima/symbolima koje svatko može razumjeti na jednak način, a tako se razmjenjuje sadržajni vid poruke. Neverbalna komunikacija se služi znakovima/symbolima koji omogućuju približnu predodžbu i njome se prenose poruke o odnosu (prema Bašić, Hudina, Koller-Trbović, Žižak, 1994., Bratanić, 1991., Watzlawick, Beavin-Bavelas, Jackson, 1967.). Jedna od šire prihvaćenih definicija opisuje *neverbalnu komunikaciju* kao 'proces signaliziranja značenja u interpersonalnoj komunikaciji, koji ne uključuje izgovorene riječi.' (Goss, O'Hair, 1988: 74.). Obično se pri komunikaciji usredotočujemo na ono što se govori riječima. Međutim, neverbalna komunikacija otkriva i ono što se ne želi reći. Radi se o tzv. 'govoru tijela.'“ (Sorta-Bilajac - Sorta, 2013: 586-587).

Da neverbalna sastavnica komunikacije ponekad može biti i važnija od verbalne sastavnice - što, smatramo, posebice dolazi do izražaja u komunikaciji s uplašenim, premorenim, a ponekad i agresivnim izbjeglicama - posebice naglašavaju Mrvica Mađarac i Jelica (2015):

„Iako je u percepciji komunikacije uvriježeno mišljenje da je segment verbalne komunikacije primarno najvažniji, neverbalna komponenta komunikacije, neverbalni aspekt, prema istraživanjima zauzima jednako važnu, u nekim slučajevima i važniju funkciju od verbalne komunikacije. Neverbalna komunikacija zapravo finalizira efekt verbalno izrečenih poruka koje mogu biti kongruentne ili nekongruentne verbalnoj komunikaciji. Nekongruentnost, tj. nepodudarnost verbalne i neverbalne komponente, implicira nevjerodostojnost komunikatora (izvora) i može prouzročiti sumnju u izrečeno ili odbijanje poruke kod recipijenta (...).“ (Mrvica Mađarac - Jelica, 2015: 150).

Mehrabian i Wiener (1967: 109-114) utvrđuju da se pri prosudbi emocionalnoga stanja osobe veća važnost (...) pridaje izrazu lica nego verbalnim izjavama. Dakle, neverbalna je komunikacija, prema Mrvica Mađarac i Jelica (2015: 151), važniji i kompleksniji vid međuljudskih odnosa nego što se to na prvi pogled može činiti. U ovisnosti o izgledu izbjegličina lica možemo odabrati model prema kojemu ćemo joj (ili pak ne ćemo) pristupiti.

⁶ Riječ je o američkom profesoru socijalne psihologije (<http://trendnew.biz/2016/02/27/why-study-asl/>, 5. ožujka 2016., 22,45).

Neizostavan je dio neverbalne komunikacije, a osobito bitan kada je u pitanju komuniciranje s izbjeglicama, uljudnost,⁷ tj. uljudbeni kod. Kako smatra Marot (2005: 54), „pod pojmom uljudnosti se sve do sedamdesetih godina 20. stoljeća podrazumijevao određen altruistički način socijalnog ponašanja i izražavanja. Prije svega se tu misli na neke ustaljene forme uglađenosti (tzv. salonske manire - pridržavanje vrata otvorenima da bi osoba mogla proći, komplimentiranje nečijeg dobrog izgleda, primjenjivanje obrazaca uljudnog razgovora na javnim društvenim okupljanjima, ali i oslobađanje mjesta za sjedenje starijoj osobi, te naročito uporaba formi oslovljavanja). Pritom su pojmovi 'uljudnost' i 'poštovanje' bili smatrani sinonimima, što su kasnija pragmalingvistička istraživanja pokazala netočnim smjestivši poštovanje (kao uostalom i pristojnost i uglađenost) u sferu sociolingvistike. Za razliku od spomenutih sociolingvističkih pojmova koji ukazuju na izražavanje štovanja prema drugim ljudima na temelju njihova višeg statusa, moći ili starije dobi, uljudnost se odnosi na pokazivanje ili privid pokazivanja obzira prema drugima.“⁸

U kontekstu neverbalne komunikacije s izbjeglicama važno je istaknuti kako je upravo uljudnost neizostavna sastavnica koja jamči pozitivno ozračje i ugodno iskustvo s uspješno ostvarenim ciljem prenošenja poruke. No ne treba zanemariti kulturne razlike između izbjeglica i, u ovom slučaju, Hrvata - koje zasigurno ostavljaju traga i na percepciju ostvarenoga komunikacijskog procesa. Kao primjer kulturnih razlika Marot (2005: 66) navodi

„međusobnu udaljenost osoba u komunikacijskoj situaciji koja se proteže od 15 centimetara kada je riječ o bliskim, intimnim osobama do 3,6 metara i više u slučaju javnoga obraćanja. Uobičajena udaljenost osoba u svakodnevnoj komunikaciji (u Europi između 46 centimetara i 1.22 metra) varira u različitim kulturama, ali ovisi i o kontekstu općenito, pa će ono što je u jednoj sredini prihvaćeno kao uobičajen način komunikacije drugdje biti protumačeno kao nametanje (npr. tijekom poslovnog razgovora nećemo se naginjati prema sugovorniku ili ga dodirivati).“

Navedeni primjer uobičajenih europskih udaljenosti u komunikaciji, kada je riječ o komunikaciji s izbjeglicama, potvrdio je kulturnu razliku između domaćina i privremenih migranata - naime komunikacija s izbjeglicama ženskoga spola odvijala se na mnogo većoj udaljenosti od uobičajene za našu kulturu, a nerijetko je ta komunikacija bila i posredna, preko muškarca koji je supružnik ili rod.

Budući da opis komunikacijskih procesa zahtijeva interdisciplinarnan znanstveni pristup, kako smatra Miletić (2012: 52),

„neverbalna komunikacija kao jedna od komponenata komuniciranja iziskuje sučeljavanje različitih gledišta kako bi se dobio cjeloviti prikaz. Proučavajući neverbalnu komunikaciju s jezičnog aspekta, semiotika, znanost o verbalnom i neverbalnom jeziku, pravi razliku između znakova, simbola, kodova i normi, kao uopćenih pravila ponašanja. Njihova interpretacija u zadanom kontekstu ovisit će o mnogo čimbenika, a ponajprije o kulturnoj pripadnosti sudionika komunikacije.“

⁷ U Simeonovu rječniku natuknica je *uljudnost* pojašnjena kao „uljudan oblik izražavanja, oblik uljudnosti; intonacija uljudnosti - nastaje kad se npr. zapovjedna rečenica intonira kao zamolna ili kao upitna (...) oblik uljudnosti; oblik pažnje“ (Simeon, 1969: 660). Također, u Rječniku sinonima Lj. Šarić (2008: 337) pojam uljudnosti, kako utvrđuje Marot (2005: 55), ne razlikuje uljudnost kao način izražavanja obzira neovisno o ustaljenim pravilima ponašanja od pojmova koji upućuju na ponašanje vezano uz određene društvene prigode i socijalni status ili pak pripadnost određenoj kulturnoj skupini.

⁸ Marot u radu upućuje na sljedeću bibliografsku jedinicu: Jenny Thomas (1995) *Meaning in interaction: an introduction to pragmatics*, Longman, London and New York, str. 150., u kojoj se detaljnije piše o pragmalingvističkim istraživanjima u kontekstu sociolingvistike.

Nadalje autorica navodi podjelu neverbalne komunikacije prema Vidmar Cvitanović (2002) u kojoj su razvidni općepoznati kanali koji znatno utječu na upravljanje verbalnom komunikacijom u svakodnevnom međuljudskim odnosima.

Novi model klasifikacije neverbalne komunikacije

No budući da izbjeglička kriza nikako nije svakodnevna situacija, već iznenadna pojava koju se isključivo promatra u sociokulturnom kontekstu, bilo je nužno izraditi vlastiti model podjele neverbalne komunikacije čije se sastavnice mogu izravno dovesti u svezu s posebnostima izbjegličke krize. Kada se govori o modelu neverbalne komunikacije, brojni su pristupi kao i tumačenja određenih znakova neverbalne komunikacije. U nesvakidašnjim situacijama kao što je slučaj izbjeglica i tražitelja azila nužno je u model uvesti jednu ključnu varijablu: nesigurnost u neizvjesnosti. Bez obzira na glavne kategorije modela neverbalne komunikacije (Blatner, 2009.),⁹ razvili smo vlastiti model neverbalne komunikacije u izbjegličkoj krizi te uz temeljne elemente modela navodimo i novu varijablu - nesigurnost u neizvjesnosti.

Pretpostavljeni se model sastoji od šest elemenata neverbalne komunikacije: (1) kontakt očima; (2) geste; (3) pokreti; (4) držanje; (5) osobni prostor i (6) nesigurnost u neizvjesnosti.

U svakodnevnom ljudskim interakcijama postoji nekoliko situacija ili načina na koji se ljudi gledaju s drugim ljudima i na osnovi načina gledanja između ljudi može se zaključiti u kakvom se međusobnom odnosu oni nalaze. U prijateljskim susretima, u društvu, kontakti očima traju nešto dulje nego obično. Izravan pogled u oči upućuje na vrlo aktivan osjećaj ljubavi, neprijateljstva ili straha, dok je skrenut pogled iskaz stidljivosti, indiferentnosti, nadmoćnosti ili podčinjenosti. Gledanje je važan vid svakog oblika ljudske komunikacije i može se u svakodnevnom životu naići na različite varijacije u gledanju ovisno od situaciji i osobnosti pojedinca. Emocije se također mogu izražavati pokretima (ili 'ponašanjem') očiju. Na veličinu zjenica ne utječe samo promjena svjetlosti. One su podložne i utjecaju emocionalnih promjena. Emocionalne promjene mogu mijenjati veličinu zjenica pri nekom stalnom svjetlu. Povećavanje i smanjivanje zjenica također su znaci koji govore o čovjekovu raspoloženju. Tako primjerice ugledamo li nešto što nas uzbuđuje, na pozitivan ili negativan način, naše se zjenice prošire više nego pod određenim svjetlosnim uvjetima. Te se promjene normalno događaju bez našeg znanja i izvan naše kontrole. One nam pomažu kako bismo otkrili istinske ljudske osjećaje. Tako i u slučaju susreta s izbjeglicama ljudi reagiraju na različite načine govorom svojih očiju. Ostvaruju kontakt očima iako on stvara određenu mjeru nesigurnosti (gledati ili ne). Pogotovo treba izbjegavati stanje „buljenja“.

Usmjeravanje očiju na stranu pokret je koji se javlja kao reakcija na postavljeno verbalno pitanje ili je u promatranom kontekstu riječ o kulturnim razlikama i procesu međukulturne komunikacije. Znanstveno je utvrđeno da je pomicanje očiju na desnu stranu povezano s razmišljanjem, dok je pomicanje očiju na lijevu stranu povezano sa vizualnim mišljenjem. Ljude koji češće pomiču oči na lijevu stranu pri razmišljanju se smatraju kreativniji, od onih koji pomiču oči na desnu stranu pri razmišljanju. Treptanje je pokret brzog spuštanja i podizanja očnih kapaka, a promatranje brzine tih pokreta može biti sredstvo za pomoć detekcije laži. U normalnim situacijama ljudsko treptanje svodi na oko 20 treptaja, a kada je prisutno uzbuđenje i emocionalni stres količina treptaja se znatno povećava.

Navedeni je element neverbalne komunikacije izrazito vidljiv pri kontaktu s izbjeglicama i tražiteljima azila jer upravo spomenuti emocionalan stres uzrokuje određenu mjeru povećanog adrenalina koji ubrzava čovjekove biološke funkcije. Podizanje je obrva izraz lica

⁹ <http://www.blatner.com/adam/level2/nverb1.htm> (28. veljače 2016., 14,35)

koji se može javiti u različitim situacijama. Može se javiti kao bljesak obrvama prilikom pozdravljanja, kao pojačavanje dominantnosti ili kao naglašavanje submisivnosti.

Kada je riječ o izbjeglicama i tražiteljima azila, službene osobe i građani moraju se unaprijed u potpunosti informirati i biti sigurni u osjetljivosti koje se mogu javljati zbog rodne različitosti u komunikaciji, posebice kada je riječ o neverbalnoj komunikaciji. To je izrazito važno u kontekstu međukulturne komunikacije - primjerice, žena bi mogla izbjegavati kontakt očima s voditeljem postupka zbog kulturnih normi društva iz kojega dolazi.

Geste rukama usklađene su s govorom i predstavljaju važnu dopunu emocionalnim izrazima lica. One su toliko sastavan dio ljudskog verbalnog iznošenja da se ponekad gestikulira čak i kad se s nekim razgovara telefonski. Nezavisno od razlika između grupa i razlika među pojedincima, postoje varijacije u učestalosti gestikuliranja, od prilike do prilike, kod istog pojedinca. Naglašavanje, ili precizniji opis sadržaja koji verbalno iznosimo popraćeno je čestom gestikulacijom. Kimanje glavom služi kao povratna informacija govorniku, upućujući na to da se razumije ono što se govori te kao potkrjepljenje govorniku da nastavi. Uz to, kimanje i odmahivanje glavom dva su najrasprostranjenija znaka za 'da' i 'ne'. Međutim, odmahivanje glavom često se zamjenjuje mahanjem kažiprstom i pobočnim mahanjem šakom.

Na sve navedeno posebno treba obratiti pozornost pri susretu s ljudima iz drugih kultura gdje se isti znakovi mogu tumačiti različitim načinima. U izbjegličkoj su krizi geste vrlo važan oblik komunikacije (pokazivanje pravca kretanja, iskazivanje osnovnih fizioloških potreba, i ostali odsječci). Pokazivanje određenih oblika ili znakova rukama treba izbjegavati zbog moguće krive interpretacije koja bi mogla dovesti do određenih problema ili sukoba.

Govor je tijela poseban kanal neverbalne komunikacije koji je najviše proučavan, kojem se daje najveća praktična vrijednost i koji u više slučajeva predstavlja sinonim onoga što je neverbalna komunikacija. Govor se tijela bavi proučavanjem pokreta tijela i dekodiranjem tih značenja. Kada se kao komunikacijski sustav promatraju pokreti i stavovi tijela, to se odnosi na sve njegove dijelove i to: na pokrete glave, ruku, nogu, na stavove tijela i na pokrete koji se prave bilo licem ili rukama. Svaki čovjek tijekom komunikacije zauzima različite stavove tijela, a svi ti stavovi imaju određeno značenje i predstavljaju znak na temelju kojih drugi ljudi mogu zaključivati o nama, a i mi o njima. Znakovi koje šalje tijelo mogu pokazivati nečiju dominantnost, submisivnost, nesvjesnu želju za zaštitom, nervozu, agresivnost, nesigurnost, a ako su pak ti znaci kontradiktorni, i naša osjećanja koja pokušavamo sakriti.

Orijentacija tijela i držanje tijela važni su za socijalnu interakciju. Pojedinač obično usmjerava svoje tijelo prema osobi s kojom priča, tako da okretanje od osobe zahtjeva pokret tijela. Kad se sprema izvesti neku radnju, često radi pripreme pokrete. Oni djeluju kao nagovještaji onog što pojedinac namjerava učiniti. Činjenica je da se služimo pokretima nakane i da reagiramo na njih kod drugih u mnogim situacijama, a da toga nismo svjesni. Primjerice, smatra se da smjerajući pokret ka ustajanju sa stolice često djeluje kao nagovještaj naše potrebe da prekinemo razgovor. Držanje tijela također može biti dobar pokazatelj je li osoba napeta ili opuštena. Kod izbjeglica je učestalo bilo vidljivo da ne uobičajuju izravnu komunikaciju sa sugovornikom izvan njihove domene te da kod medijskog eksponiranja u prvi plan stavljaju djecu ili žene da bi komunikacijski sebe ili cijelu skupinu ljudi prikazali kao ugroženu skupinu.

Osobni prostor pretpostavlja stupnjeve fizičke blizine koji su dopušteni zavisno od intimnosti odnosa s osobom s kojom smo u interakciji. Postavljaju se nevidljive granice unutar koje „uljezi“ ne smiju ući. Društveni pak kontekst može promijeniti te udaljenosti. U velikim gužvama u svoj intimni osobni prostor prisiljeni smo pustiti neznanca, što izaziva negodovanje. Učinci narušavanja tog „nepisanog pravila“ nastoji se drastično smanjiti izbjegavanjem pogleda. Isto tako, ako je riječ o prevelikoj udaljenosti, potreba za intimnošću

nadoknađuje se čestim i dužim vizualnim kontaktom. Dakle, kod ljudi, kao i kod životinja, narušavanje osobnog prostora predstavlja narušavanje onoga što netko smatra vlastitim teritorijem. Narušavanje teritorija smatra se prijetećim i na njega se reagira borbom ili bijegom, ili tjeskobom. Čak i kad nam je sasvim jasno da nečiji motivi nisu neprijateljske prirode, teško je potiskivati reakcije na primicanje, dolaženje u našu neposrednu blizinu.

Uporaba osobnog prostora neverbalno je ponašanje koje uvelike varira među kulturama.

Razlikuje se nekoliko zona:

- intimna zona - do 45 cm
- osobna zona (obitelj i prijatelji) - do 1.20 m
- socijalna zona (društveni i poslovni odnosi) - od 1.20 do 3 m
- javna zona (nepoznati) - više od 3 m

Način na koji projektiramo sebe pruža ljudima informacije o društvenoj klasi, etničkoj identifikaciji, bračnom statusu. Može se zaključivati i o karakteristikama ličnosti. Primjerice, vjerojatnije je da će ekstrovertirani ljudi češće oblačiti izrazito jake boje od introvertata. Aktivirajući društvene stereotipe ljudi upravljaju dojmovima koje drugi o njima stvaraju. Na taj način doprinose predvidljivosti socijalne interakcije, što je uvelike olakšava.

U izbjegličkoj je krizi dominantna javna zona komunikacije koja prema određenim teorijama iznosi veću udaljenost od 3 metra. Naravno u cijelom komunikacijskom procesu postoje izdvojeni slučajevi, ali i određene situacije kada pravila ne vrijede.

Temeljem svega navedenog te na osnovi prethodnih pet elemenata neverbalne komunikacije, ističemo i šesti element naziva nesigurnost u neizvjesnosti.

Nesigurnost u neizvjesnosti predstavlja element neverbalne komunikacije koji se temelji na riziku i neizvjesnosti čiji je produkt upravo nesigurnost. Brojni autori razlikuju pojmove rizika i neizvjesnosti.¹⁰ Rizik je vjerojatnost nastanka nekog nepovoljnog ili štetnog događaja, koju je moguće odrediti i izmjeriti, odnosno općenito, statistički modelirati. Neizvjesnost je okolnost u kojoj ne postoji dovoljno točna spoznaja o vjerojatnosti nastanka štetnog događaja, nego samo svijest o mogućnosti njegove realizacije.

Iz svega navedenoga može se zaključiti da su upravo rizik i neizvjesnost rezultat nesigurnosti kod ljudi pogotovo u slučaju izbjeglica te da ono sa sobom nosi određene neverbalne znakove utemeljene na emocionalnom stanju pojedinca koji se nalazi u danoj situaciji.

Zaključak

Neverbalna je komunikacija neodvojivi dio opće komunikacije, stoga ju ne treba promatrati kao nužnost koja proizlazi zbog nemogućnosti ostvaraja verbalnoga koda. Kada je u pitanju izbjeglička kriza, neverbalna komunikacija postaje dominantnijim oblikom u odnosu na verbalnu komunikaciju, ali ju je potrebno prilagoditi u skladu s komunikacijskim kontekstom. Predloženim novim modelom klasifikacije neverbalne komunikacije, tj. uvođenjem nove varijable (nesigurnost u neizvjesnosti) radom se nastoji upozoriti na nužnost prilagodbe uobičajenih komunikacijskih modela izbjegličkoj krizi, tj. svim nepredviđenim sociokulturnim fenomenima.

Literatura

¹⁰ Sabolić, D., Rizik i nesigurnost I., Rizik i njegovo mjerenje; sklonost ka riziku, Bilješke s predavanja, Fakultet elektrotehnike i računarstva, Inženjerska ekonomika (41251), Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 205. - 223. (https://bib.irb.hr/datoteka/629658.Inzeko10a_Rizik_i_nesigurnost_I_130511.pdf)

- Brajša, P., *Pedagoška komunikologija*, Školske novine, Zagreb, 1994.
- Bratanić, M., *Mikropedagogija: interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja: priručnik za studente i nastavnike*, Školska knjiga, Zagreb, 1991.
- Bratanić, M., *Paradoks odgoj*, Hrvatska sveučilišna naknada, Zagreb, 2002.
- Brdar, I., Pokrajac-Buljan, A., *Predstavlja li empatija dio socijalne kompetencije?*, Godišnjak Zavoda za psihologiju, Rijeka, 1993., str. 23. - 27.
- Dimbleby, R., Burton, G., *More Than Words: An Introduction to Communication*, Routledge, 1998.
- Goleman, D., *Emocionalna inteligencija*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1995.
- Marot, D., *Uljudnost u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji*, Fluminensia, god. 17., br. 1, 2005., str. 53. - 70.
- Mehrabian, A., Wiener, M., *Decoding of Inconsistent Communications*, Journal of Personality and Social Psychology, god. 6., br. 1, 1967., str. 109. - 114.
- Miletić, N., *Gdje je granica između profita i slobodne produkcije?*, Liburna, god. 1., br. 1, 2012., str. 48. - 59.
- Mrvica Mađarac, S., Jelica, S., *Poslovna komunikacija – poseban osvrt na njezinu ulogu u prodaji roba i usluga*, Mostariensia, god. 19., br. 1, 2015., str. 149. - 158.
- Pease, A., *Govor tijela*, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana - Zagreb, 1991.
- Pintarić, N., *Pragmema u komunikaciji*, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2002.
- Sabolić, D., *Rizik i nesigurnost I., Rizik i njegovo mjerenje; sklonost ka riziku*, Bilješke s predavanja, Fakultet elektrotehnike i računarstva, Inženjerska ekonomika (41251), Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 205. - 223.
- Simeon, R., *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- Sorta-Bilajac, I., Sorta, J., *Primjena teorije komunikacije Paula Watzlawicka na praksu komuniciranja u medicini i zdravstvu*, JAHR - European Journal of Bioethics, god. 4., br. 7, 2013., str. 583. - 590.
- Šarić, Lj., Wittschen, W., *Rječnik sinonima hrvatskoga jezika*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008.
- Šegota, I. i sur., *Kako komunicirati (s gluhiima)?*, Medicinski fakultet sveučilišta u Rijeci, Katedra za društvene znanosti, Rijeka, 2003.
- Vidmar Cvitanović, M., *Presentation of The Nonverbal Dictionary of Gestures, Signs & Body Language Cues by David B. Givens*, Media, culture and public relations, 1, 2, Hrvatsko komunikološko društvo, Zagreb 2002., str. 181. - 190.
- Visinski, S., *Neka razmatranja u pokušaju određivanja pojma socijalne senzibilnosti*, Ljetopis socijalnog rada, god. 7., br. 1, 2000.
- Watzlawick, P., *Wie wirklich ist die Wirklichkeit?*, Wahn-Verstehen, Munchen, 1976.

Internetski izvori:

- <http://trendnew.biz/2016/02/27/why-study-asl/>
<http://www.blatner.com/adam/level2/nverb1.htm>

Odgojno - obrazovne poteškoće djece u migracijama

Sažetak

Djeca su najveće žrtve u prisilnom iseljavanju, čije posljedice mogu ostaviti vidnog traga na sveukupan razvoj djeteta.

Neizvjestan i traumatičan put izbjeglica pun je traumatičnih događanja, pa i zlostavljanja najslabijih u ovoj populaciji, djece.

Poseban problem je to što u ovom dobu, kada je dječiji um najfleksibilniji za poučavanje, djeca izbjeglice ostaju uskraćena. Nekada migracije mogu potrajati i mjesecima i za to vrijeme djeca nemaju nikakav vid pouke.

Ovim radom ćemo pokušati ukazati na poteškoće odgoja i obrazovanja djece u migracijama tokom samog egzodusa, a posebno na poteškoće na koje djeca migranata nailaze u novoj sredini.

Iskustva za ovaj rad će uglavnom biti oslonjena na izbjeglice koje su migrirale sa Bliskog istoka u Europu.

Ključne riječi: migracija, djeca, odgoj i obrazovanje, kulturna sredina.

Educational problems of children in migration

Abstract

Children are the biggest victims of the forced expulsion whose consequences can leave visible signs on the overall development of the children.

Uncertain and traumatic time refugees is filled with traumatic events even the weakest of abuse in this population, children.

A separate problem is that in this age while the child's mind is the most flexible teaching- for which refugee children are deprived. Migration can sometimes last for months, during which time the children don't have any kind of lessons.

This paper suggests educational problems of children in migration during the exodus itself, especially the difficulties that children faced mentioned in the new environment.

Experience for this paper will largely be dependent on the refugees who migrated from Middle East to Europe.

Key words: migration, children, education, cultural environment.

Uvod

“ Imigranti će nastaviti dolaziti, čak i više nego u prošlosti. A pitanje ne bi trebalo biti kako ih zaustaviti, ili kako napraviti da ih bude manje. Ne, pitanje bi trebalo biti, kako organizirati zajednički život, što im možemo ponuditi.“

Alessandro Silj, direktor
Ethnobarometra, među-
narodne istraživačke
mreže za migracije u
Rimu

Povijesno gledajući, migracije ljudi su najčešće uzrokovane ekonomskim razlozima ili ratnim sukobima.

Sam proces migriranja potiče disbalans unutar migrantske porodice izlažući je nemalom broju iskušenja i stresnih situacija posredstvom tzv. stresora. Stresor je i potreba za stambenim situiranjem, poslovni angažman skrbnika porodice, prilagodba djece u novu školsku sredinu, ali i, primarno, odnos sredine prema pridošlima.

Migranti su često suočeni i sa predrasudama, iz kojih se rađa diskriminacija širokog spektra, počev od one socijalne, ekonomske, kulturne i mnogih drugih, do diskriminacije institucionalne razine.

Migrantske, osobito inostrane, porodice su objektivno različite od domaćih svojim etničkim i kulturnim naslijeđem, te je njihov status u startu veoma nisko pozicioniran na socijalnoj ljestvici.

Dimenzije problema u razmatranju su zaista ogromne, ali najbolnji po *ljudsku* dušu je, svakako, položaj najnedužnijih i najslabijih među svim unesrećenim, djece.

Djeca su najranjiviji dio cjelokupne migrantske populacije. Vizualizirajmo samo na trenutak sve one slike kojima smo, svakodnevno, izloženi posredstvom elektronskih medija. Djeca bez roditelja, gladna djeca, neadekvatno obučena i obučena djeca, djeca pod golim nebom, djeca izložena nehigijenskim uvjetima, vremenskim neprilikama, *mrtva djeca...*

Ali ovdje ćemo govoriti o njihovim odgojno - obrazovnim uskraćenostima i dalekosežnim posljedicama uzrokovanih istim.

Djeca migranti imaju zagarantirana prava, ali da li je zaista tako i u njihovoj realnosti, ako jeste, da li može i bolje; ako nije, kako im pomoći, kako ih usmjeriti i osigurati zagarantirano.

U svjetlu naše velike želje i htijenja da im pomognemo, krenimo od razmatranja nekih bazičnih činjenica i nadajmo se da ćemo na tom putu uspjati uhvatiti barem iskru nade u trenutnom mraku i beznađu u kojem se nalaze.

1. Odgojno - obrazovne potrebe društva

Jedan od bazičnih zahtjeva društva u globalu je osiguravanje uvjeta u kojima će svaki pojedinac moći ostvariti svoj osobni rast i razvoj u odgojno - obrazovnom smislu.

Odgoj i obrazovanje, shodno rečenom, potpadaju pod segment temeljnih ljudskih prava i univerzalnih ljudskih vrijednosti.

Dirkem (1981) ističe: “ Odgoj i obrazovanje je djelovanje kojim odrasli utiču na naraštaj još nedovoljno zreo za život u društvu. Svrha im je da u djeci pobuđuju i razvijaju stanovite tjelesne, umne i moralne kvalitete koje od njih zahtijevaju i društvo u cjelini i pojedina sredina kojoj pripadaju.“

Prateći rapidan tehnološki razvoj, novonastale društvene promjene i potrebe savremenog društva, odgoj i obrazovanje su uslovljeni nužnim promjenama

Prema mišljenju velikog broja znanstvenika (Bruner, 2000; Stoll i Fink, 2000; Hentig, 1997) razvidno je da do kvalitetnih i uspješnih promjena u odgoju i obrazovanju može doći samo promjenom kulture u odgojno - obrazovnim ustanovama.

Savremeni odgoj i obrazovanje polazi od ličnosti kao temeljnog faktora razvoja, a

“ samorazvoj ličnosti je cilj i zadaća, ali i osnova odgoja i obrazovanja inovativnog društva.“ (Pivac, 2009)

2. Prava djeteta

Pravo na obrazovanje je osnovno ljudsko pravo. Svako narušavanje tog prava predstavlja svojevrstan vid diskriminacije. Dakle, obrazovanje sprečava diskriminaciju.

Ostvarenje prava na obrazovanje daje stabilnu bazu za ostvarivanje i drugih prava (građanskih, kulturnih, političkih, ekonomskih i socijalnih). Obrazovanje donosi korist kako pojedincu, tako i društvu u cjelosti.

Prema Konvenciji o pravima djeteta (1989), pravo na nediskriminaciju garantuje svoj djeci uživanje svih prava, bez diskriminacije, po bilo kom osnovu.

Pravo na najbolji interes djeteta jedan je od ključnih principa Konvencije o pravima djeteta.

Pravo na kvalitetan odgoj i obrazovanje je osnovni preduvjet poboljšanja kvaliteta djetetovog života i njegove sposobnosti funkcioniranja kao konstruktivnog člana društva.

U svrhu unapređivanja cjelovitog razvoja djetetovih mogućnosti i razvijanja svijesti o vlastitim potrebama, pravima i mogućnostima, te u svrhu zaštite djece, Ujedinjeni narodi su izdali dokument Deklaracija o pravima djeteta 1959. godine, a zatim i dokument pod nazivom Konvencija o pravima djeteta 1989. godine. Taj dokument ističe pravo djeteta na život u zdravoj sredini i obavezu društva da mu osigura optimalne uvjete za rast, razvoj i učenje, kako bi se skladno razvijao u tjelesnom, umnom, emocionalnom i socijalnom pogledu, u uvjetima slobode, dostojanstva, prihvatanja, ljubavi i razumijevanja.

Konvencija o pravima djeteta je sveobuhvatna i jedina osigurava građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava djece.

U svrhu podcrtavanja bitnog, citiraćemo pomenuti dokument (Konvencija o pravima djeteta) u oblasti zaštite prava djeteta u odgojno - obrazovnoj sferi.

KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA

DIO PRVI

članak 1. U svrhu na koju se ova Konvencija odnosi, dijete označava svaku osobu mlađu od 18 godina, osim ako se zakonom koji se primjenjuje na dijete granica punoljetnosti ne odredi ranije.

članak 28.

1. Države stranke priznaju svakom djetetu pravo na obrazovanje te će u svrhu ostvarivanja tog prava postupno i na temelju jednakih mogućnosti za svu djecu osobito:
 - a) svima osigurati obavezno i besplatno osnovno obrazovanje;
 - b) poticati razvoj različitih oblika srednjoškolskog obrazovanja, uključujući opću i stručnu izobrazbu, te ih učiniti raspoloživim i dostupnim svakom djetetu te poduzeti primjerene mjere kao što su uvođenje besplatne izobrazbe i osiguranje materijalne podrške kad je ona potrebna;
 - c) svim prikladnim sredstvima učiniti više i visoko obrazovanje dostupno svima na temelju sposobnosti;
 - d) učiniti da obavijesti o školovanju te stručnoj izobrazbi i profesionalnom usmjeravanju budu dostupne svakom djetetu;
 - e) poduzeti mjere za poticanje redovitog dolaska na nastavu i smanjenje stope ispisa djece iz škole.
2. Države stranke poduzet će potrebne mjere kako bi osigurale da se školska stega provodi na način kojim se potvrđuje djetetovo ljudsko dostojanstvo i koji je u skladu s ovom Konvencijom.
3. Države stranke promicat će međunarodnu suradnju u području obrazovanja, osobito u cilju suzbijanja neznanja i nepismenosti diljem svijeta te olakšavanja pristupa znanstvenim i tehničkim spoznajama i suvremenim metodama podučavanja. U svezi s tim, posebna pozornost posvetit će se potrebama zemalja u razvoju.

članak 29.

1. Države stranke slažu se da obrazovanje djeteta treba usmjeriti prema:
 - a) punom razvoju djetetove osobnosti, nadarenosti, duševnih i tjelesnih sposobnosti;
 - b) promicanju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda te načela proglašanih u Povelji Ujedinjenih naroda;
 - c) poticanju poštivanja djetetovih roditelja, njegova kulturnog identiteta, jezika i vrijednota, nacionalnih vrijednota zemlje u kojoj dijete živi i zemlje iz koje potječe te poštivanje civilizacija koje se od njega razlikuju;
 - d) pripremi djeteta za odgovoran život u slobodnoj zajednici u duhu razumijevanja, mira, snošljivosti, ravnopravnosti spolova i prijateljstva među svim narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim grupama te osobama starosjedičkog podrijetla;
 - e) poticanju zaštite prirodnog okoliša.
2. Niti jedan dio ovog članka ili članka 28. neće se protumačiti na način kojim bi se ometala sloboda pojedinaca ili ustanova da osnivaju i upravljaju obrazovnim ustanovama, pod uvjetom da se uvijek rukovode načelima iz stavka 1. ovog članka i da obrazovanje u takvim ustanovama zadovoljava minimalne standarde koje propiše država.

3. Kršenja prava djece u migracijama

Najugroženija kategorija u cjelokupnoj populaciji migranata su, zasigurno, oni najmlađi i najslabiji u obitelji, ovisni o brizi odraslih u zadovoljavanju svojih potreba i prava, djeca.

“Suvremena paradigma djetinjstva respektira dijete kao aktivnog i kompetentnog pojedinca, kao ravnopravnog sudionika svih procesa, kao cjelovitu osobu, kao subjekt vlastitog razvoja.“ (Leach, 2003)

Ali, krenimo od početka - od samog motiva migracije porodice djeteta i posljedica iste.

Proces migracije uzrokuje seriju stresova i zbog same nenadanosti zbivanja usljed ratnih strahota, političkih prevrata ili drugih razloga prisile. Migrantske porodice gube kontrolu nad sopstvenim životima, gube najbliže, gube dotadašnji socijalni status napuštajući poznati sistem veza i socijalne podrške.

Dyregrov (2001) ističe: “Prirodne i ljudskom krivnjom izazvane katastrofe često imaju posljedice po velike skupine ljudi, uzrokujući mnoge smrti unutar zajednica koje su njima pogođene. Takva zbivanja gotovo uvijek ostavljaju tragove gubitka i među djecom.“ Arambašić (2008), na temu gubitka, kaže: “Gubitak ne nastaje samo zbog smrti; gubitak je i kad nekoga ostavimo ili on/ona ostavi nas, gubitak je i kad se preselimo u drugi grad, u drugu školu... Izgubiti možemo i predmet koji nam je osobito drag, možemo izgubiti kuću, grad, domovinu, slobodu, ideale, uvjerenja, romantičan san, nadu, iluziju slobode i moći, *djetinjstvo*...“

Novi, strani sistem sa svojim materijalnim, kulturnim i socijalnim zahtjevima, normama ponašanja i vrijednostima nerijetko je suštinski različit od dotadašnjeg.

Adaptacija migrantske porodice na novonastale životne uvjete ovisi, na prvom mjestu, o njihovim karakternim osobenostima, zatim o samim motivima migracije te, ništa manje bitno, o zatečenim uvjetima na mjestu prispeća i raspoloženja domaćih prema pridošlima.

Perotti (1995) kaže: “... usljed te migracije ljudi u druge države zbog posla ili drugih razloga sve češće se javlja kriza identiteta pojedinca koja se manifestira kao preuveličavanje pripadnosti određenoj naciji, vjeri ili teritorijalnoj skupini što dovodi do diskriminacije i ograničavanja sloboda pridošlicama.“

Govoreći na temu migracija, često čujemo veoma oprečna shvatanja i nominacije osoba u pokretu. Konvencija o statusu izbjeglica iz 1951. godine i dodatni protokol iz 1967. godine određuje da je izbjeglica “svaki onaj ko napusti zemlju porijekla i u nju ne želi ili ne može da se vrati zbog osnovanog straha od progona zasnovanog na vjeri, rasi, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili zbog političkog mišljenja.“ Migrant, s druge strane, napušta zemlju iz ekonomskih razloga “i ipak ima neku vrstu izbora da li da u njoj ostane ili ne, dok izbjeglica nema tu opciju.“

Za obe ove kategorije postoje različite obaveze država koje ih primaju, tj. države imaju obavezu da prihvate izbjeglice koje bježe od progona, dok je to kada se radi o migrantima drugi pravni okvir.

4. Odgojno - obrazovne poteškoće djece migranata u novoj sredini

Nepovoljne životne okolnosti djece u migracijama, neminovno, se reflektiraju i na njihov odgoj i obrazovanje. Proces adaptacije novopridošlih uvjetovan je mnoštvom faktora koji mogu imati otežavajući ili olakšavajući uticaj. Prvi među njima je, svakako, geografsko porijeklo, zatim kulturni milje iz kojeg potiču, nacionalna i vjerska pripadnost, politička

opredijeljenost roditelja, starosna dob, obiteljski status, obrazovni i profesionalni profil, senzibilitet ličnosti te osobni prag tolerancije na nedaće i, veoma bitno, očekivani vremenski okvir ostanka u izbjeglištvu.

Uspješnija prilagodba djece u migracijama, zasigurno, je povezana i sa poticajem u razvijanju prakse uvažavanja različitosti, s posebnim akcentom na uzajamno prilagođavanje nove školske i obiteljske zajednice.

Onemogućeni u učenju, djeca migranti su izloženi riziku gubitka budućnosti i propuštanja mogućnosti samoostvarenja u društvu, a, istovremeno, otvoreniji su, nažalost, nepoželjnim opcijama angažmana od strane nedobronamjernih lica.

Dirkem (1981) konstatuje: “ Ukoliko um i karakter predodređuju dijete za sasvim određen način mišljenja i djelovanja, čitava je budućnost djeteta već unaprijed zacrtana, a odgoj i obrazovanje mogu tu vrlo malo učiniti. “

Migracije, rekli bismo, ne mogu donijeti ništa dobro. Međutim, nije sve i uvijek nepovoljno i beznadežno. Zabilježeno je i postojanje grupa zaštitnih faktora za porodicu, o kojima Čudina - Obradović i Obradović (2006) kažu: “ Iako promjena mjesta boravka predstavlja stres, neki članovi porodice, a i neke porodice kao cjeline su otporni na nepovoljne životne okolnosti i sposobni su prilagoditi se i u najtežim uvjetima.“ U nastavku razjašnjavanja, isti autori ustvđuju da “ dobru prilagodbu na stresne situacije omogućavaju kvaliteta porodičnih odnosa (kohezivnost, fleksibilnost porodice, te emocionalna komunikacija i međusobna podrška članova), zatim društveno, kognitivno i emocionalno djelovanje članova porodice, te mogućnost da se porodica uklopi u širu društvenu zajednicu i dobije podršku, odnosno socijalnu integriranost porodice, koja je prema nekim autorima najvažnija grupa *zaštitnih faktora* za porodicu .“

Ponovimo još jednom da socijalna integracija novopridošlih, osobito najmlađih među njima, u novu sredinu predstavlja inicijalnu kapislu za ostvarenje svakog njihovog budućeg uspjeha na opće zadovoljstvo cjelokupne društvene zajednice - domaćina primitka migrantskih porodica.

5. Interkulturalni odgoj i obrazovanje

Multikulturalnost savremenog društva stavlja pred školu zahtjev za temeljitim promjenama u smislu usmjeravanja odgojno - obrazovnog djelovanja ka učenju koje promovira raznolikost i pluralizam i sagledavanje pojave u svojoj složenosti.

To učenje nazivamo *interkulturalnim učenjem* i ono podrazumijeva uvažavanje različitosti te spremnost na učenje o kulturnim različitostima kao zajedničkom bogatstvu.

Razjasnimo, najprije, pojmove multikulturalnost i interkulturalnost, jer su oprečno različiti i u samoj definiciji. Multikulturalnost teži da ispolji, praktikuje i afirmiše specifična kulturna obilježja, koja određena etnička grupa doživljava kao nosioce sopstvenog identiteta. S druge strane, interkulturalnost predstavlja individualnu težnju za upoznavanjem drugog i drugačijeg, koja otvara perspektive promjene i ličnog razvoja.

Interkulturalni odgoj i obrazovanje je proces koji od svakog od nas zahtijeva da poznamo sebe i sopstvenu kulturu kako bismo bili sposobni da razumijemo kulture drugih. Samo na taj način pojedinac nema bojazni od različitog i zauzima pozitivan stav prema kulturnoj razmjeni.

Perotti (1995) tumači da je “ interkulturalni odgoj i obrazovanje jedan od najvažnijih načina borbe protiv ksenofobije i rasizma svih oblika - klasnog, rasnog, nacionalnog, religijskog, dobno, statusnog.“

Interkulturalno obrazovanje se bavi formiranjem i mijenjanjem osobnog identiteta, prepoznavanjem razlike u značenjima i govori o prihvatanju različitosti.

“ Interkulturalno obrazovanje se u školovanju mladeži prvenstveno mora usredotočiti na interakciju, ne na apstrakciju. Valjalo bi govoriti o interkulturalnom učenju prije nego o interkulturalnom obrazovanju.“ (Perotti, 1995)

Interkulturalni odgoj i obrazovanje bi trebao uticati na odgoj stavova, sposobnosti, osećanja, načina postojanja i ophođenja s osobom različitom od nas. “ Učenik će onog nastavnika koji svojim ponašanjem, stavovima i vrijednostima pruža model ugraditi u „svijet kvalitete“ kao prijatelja koji zadovoljava potrebu učenika za sigurnošću i podrškom.“ (Glasser, 1999, 2005)

Interkulturalni odgoj bi se trebao temeljiti na ideji kako društvo u budućnosti učiniti boljim, humanijim i u kojem neće više biti rasizma i dominacija čovjeka nad čovjekom.

“ Interkulturalni odgoj bi se trebao odnositi na svakog čovjeka, a ne samo na učenike, mlade, strane studente i migrante.“ (Piršl, 2002)

Proces uvođenja i provedbe interkulturalnog učenja kroz metodologiju interkulturalnog odgoja i obrazovanja, svakako, podrazumijeva i one koji poučavaju - učitelje. Bez njihove zainteresiranosti i upućenosti u sve segmente interkulturalnog odgoja i obrazovanja, proces restrukturacije škole bi bio nezamisliv.

“ Stručno usavršavanje i obrazovanje čine jedan od najdjelotvornijih načina s pomoću kojih škole mogu brzo reagirati na promijenjene okolnosti.“ (Perotti, 1995)

Autor, u nastavku, iznosi da bi stručno usavršavanje nastavnika kroz relevantne programe trebalo uključivati sljedeće:

- povijesni pristup migracijskim trendovima i informacije o migracijama;
- temeljnu sociološku studiju i komparaciju različitih sistema kulturoloških referenci koje nastavnici mogu otkriti kod svojih učenika;
- istraživački pristup medijima, čime bi se njihov rad vezao uz životne situacije i postojeće znanje njihovih učenika;
- komparativnu studiju obrazovnih sistema koju ne bi trebalo ograničiti na opis školskih sistema različitih zemalja, nego na opis vrijednosti koje ti sistemi odražavaju;
- produbljeno znanje o ljudskim pravima (pojmovima, povijesti, međunarodnim i nacionalnim instrumentima, postupcima) i određenje izvora ksenofobije;
- sociolingvistički pristup jeziku i istraživanje njegove uloge u kulturnom identitetu djeteta;
- uvođenje u poučavanje jezika pojmova koji potiču iz lingvistike i psiholingvistike (posebno u proces učenja);
- proučavanje (u nastavi jezika) dvostruke funkcije jezika: jezik kao instrument komunikacije, kao instrumentalni oblik znanja koji nam omogućava da savladamo druge oblike ljudskog znanja i napretka tehnologije (jezik kao sredstvo) i jezik kao izvor identiteta i korijena u kulturi, religiji, porodici (maternji jezik ili prvi jezik);
- znanje o sociologiji kultura: njihova propusnost i njihova krutost, njihovi simbolični aspekti, ravnoteža moći između njih;
- ispitivanje prirode i važnosti školske evaluacije ponašanja, sposobnosti i znanja;

- traženje pravednijih oblika ocjenjivanja koji bi uzimali u obzir razliku u kulturološkim obilježjima učenika i načine kako doživljavaju proces učenja;
- znanje o stvarnom položaju doseljenika;
- stvarni kontakt sa doseljeničkim i starosjedilačkim zajednicama, kao način da se poboljša suradnja sa obiteljima učenika.

Zaključak

Promjena mjesta boravka, napose, u uvjetima političke, ratne ili ekonomske prisile ili progona, uzrokuje niz stresnih situacija zbog napuštanja poznatog sistema odnosa i gubitka socijalnih veza koje su do tada bile osnova socijalne podrške migrantske porodice.

Prilagodba na novu sredinu ovisi, prvenstveno, o nekim ličnim karakteristikama roditelja i djece migranata, okolnostima migiranja, ali i o odnosu sredine primitka prema doseljenicima.

Uz preseljenje se vežu brojni gubici za cijelu porodicu, gdje nisu pošteđeni ni oni najmlađi i najslabiji, koji su izloženi možda i više nego odrasli članovi zbog svoje nemoći i ovisnosti o volji i odlukama starijih.

Jedan od fatalnijih rizika po djecu migrante je nemogućnost uključenja ili neintegriranost u odgojno - obrazovni sistem. Koliko je socijalna integracija bitna za budućnost migrantske porodice, toliko je integracija djece u školski sistem na samom vrhu prioriteta, dalekosežno.

Države potpisnice Konvencije o statusu izbjeglica, te Konvencije o pravima djeteta imaju obavezu prihvatanja i zbrinjavanja izbjegličkih porodica, uz sva zagaranirana prava.

U kontekstu multikulturalnosti našeg društva, kao i šire multikulturalne svjetske zajednice, škole imaju zadatak da promiču oblik obrazovanja koji omogućava djeci da se snalaze u suodnosima s drugim ljudima, da prošire znanje koje ih osposobljava za razumijevanje, komunikaciju, saradnju, druženje, interakciju, toleranciju, ravnopravnost, humanizam i nediskriminaciju bilo koje vrste.

Savremeno obrazovanje treba da bude usmjereno na restrukturaciju školske kulture tako da ona reflektira kulturalnu raznovrsnost društva.

Zbog svega izloženog, naš prijedlog i preporuka bi bio interkulturalni pristup odgoju i obrazovanju, jer samo na taj način, po Perottijevim riječima, možemo pobijediti ksenofobiju i zatrti svaki vid rasizma i diskriminacije među ljudima.

Dužni smo to i mileniju u koji smo zakoračili s prisegom u bolje sutra *za čovjeka planete*.

Literatura

1. Arambašić, L. (2008) (2. Izd.) Gubitak, tugovanje, podrška. Jastrebarsko: Naklada "Slap".
2. Bruner, J. S. (2000). Kultura obrazovanja. Zagreb: Educa.
3. Čudina- Obradović, M. i Obradović, J. (2006). Psihologija braka i obitelji. Zagreb: Golden Marketing.
4. Dirkem, E. (1981). Vaspitanje i sociologija. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
5. Dyregrov, A. (2001). Tugovanje djece. Zagreb: Educa.
6. Glasser, W. (1999). Nastavnik u kvalitetnoj školi. Zagreb: Educa.
7. Glasser, W. (2005). Kvalitetna škola: Škola bez prisile. Zagreb: Educa.
8. Hentig, H.(1997). Humana škola. Škola mišljenja na nov način. Zagreb: Educa.
9. Leach, P. (2003). Prvo djeca. Zagreb: Algoritam.
10. Perotti, A. (1995). Pledoaje za interkulturalni odgoj i obrazovanje. Zagreb: Educa.
11. Pivac, J. (2009). Izazovi školi. Zagreb: Školska knjiga.
12. Stoll, L. i Fink, S. (2000). Mijenjajmo naše škole. Zagreb: Educa.

www izvori:

1. Interkulturalno obrazovanje učitelja - što i kako poučavati. URL.
2. Piršl, E. (2002): Suradnja škole i nevladinih udruga u interkulturalnom odgoju i obrazovanju; pribavljeno 27.1.2016. sa: http://www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/Zd_Prisl.htm.
3. UNHCR (1951/1967): Convention and Protocol Relating of the Status of Refugees <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html> (pristupljeno 27.1.2016)
4. UNICEF (1989): Konvencija o pravima djece www.mobms.hr/media/9517/konvencija%20o%20pravima%20djeteta.pdf

ПРОБЛЕМИ ДЈЕЦЕ РАЗЛИЧИТОГ УЗРАСТА ПРИ МИГРАЦИЈАМА

Брчко, 2016.

Апстракт

Циљ рада је да се испитају разлози ксенофобије и ставови локалног становништва према мигрантима из Сирије, Ирака, Авганистана и других земаља, да се анализира положај дјеце миграната и да се страх локалног становништва од доласка миграната смањи. У испитивању је кориштен анкетни упитник и анализа новинских чланака, а узорак чине грађани општине Бијељина. Испитивање је вршено децембра 2015. године. Добијени резултати треба обезбиједити идентификавање проблема дјеце при миграцијама и могућа рјешења тих проблема.

Кључне ријечи: миграције, мигранти, проблеми дјеце, ксенофобија

Abstract

The aim is to examine the reasons for xenophobia and attitudes of the local population towards migrants from Syria, Iraq, Afghanistan and other countries in order to analyze the situation of children of migrants and to the fear of the local population since the arrival of migrants reduced. The study used a questionnaire and Analysis newspaper articles, a sample consisting of citizens of Bijeljina. The test was performed in December 2015. The results need to ensure the identification of problems of children in migration and possible solutions to these problems.

Keywords: migration, migrants, the problems of children, xenophobia

Увод

Као што је већ општепознато, миграције су израз којим се описује физичко кретање људи из једног подручја у друго, најчешће преко великих удаљености и/ли у великим групама, које укључују феномене као трговину робљем и етничко чишћење. Људи који се налазе у миграцији се називају мигранти, а у зависности од контекста емигранти (исељеници), имигранти (усељеници) или досељеници.¹ Миграције су имале значајан утицај на људску историју, било у облику брзог освајања, било кроз постепену културну инфилтрацију, у облику колонизације су, пак, значајно измијениле свијет, па због тога постоји ксенофобија хришћанског становништва од долазећих миграната из арапског. Ксенофобија означава страх или анксиозност према

¹ <https://sh.wikipedia.org/wiki/Migracija>

странцима или непознатом, етимолошки долази од грчких ријечи ксенос, што значи странац и фобос - страх. Појам се користи за описивање страха или мржње према страницима или према људима другачијим од самога себе. На примјер, расизам се понекад описује као облик ксенофобије.² У раду се говори о миграцијама у 21. вијеку и проблемима дјеце различитог узраста при миграцијама.

Проблеми миграната на путу

Тежак и далек пут миграната од свог дома до жељене дестинације, спавање под ведрим небом, по различитим временским неприликама, носећи сав свој пртљаг са собом, отежава још и људски фактор. Многе земље не прихватају мигранте и из тог разлога полиција неких земаља је користила силу да би спрјечила њихов улазак. Користили су водене топове, сузавац и батине. Међу мигрантима је било и дјеце која су такође била жртве тих напада. Примјер једног таковог сукоба десио се у кампу Опатовац, гдје је хрватска полиција употријебила и сузавац, којом приликом је попрскано и двоје дјеце.³

Здравствени и хигијенски проблеми

Стотине миграната је са собом повело или понијело дјецу, дојенчад, па чак и новорођенчад, који су мршави и изгладњели.⁴ Само у Србији је регистровано 28000 дјеце миграната.⁵ Сва деца плачу идући преко залеђених њива док им ледени вјетар буквално улази у кости⁶.

У мигрантским камповима, у лошим условима, без крова над главом и купатила, бораве дјеца са својим породицама. Многе су заражене кожном стафилококном инфекцијом. Тоалет је заједнички, а топле воде нема. Одјећу не мијењају и не перу, јер хигијенских услова нема, па су вашке и друге кожне болести присутне међу њима. Међу тим породицама с дјецом има и наркомана који су у кризи и траже неке таблете против болова.⁷

Експлоатација младих

Од 12.164 малољетна лица без пратње, који су 2015. године стигли у Италију, из сјеверне Африке, око једне трећине њих нестало је из хранитељских домова и владиних склоништа, док власти упозоравају да ће они вјероватно постати жртве присилног рада и сексуалне експлоатације, уколико остану незаштићени.⁸

² <https://sh.wikipedia.org/wiki/Ksenofobija>

³ <http://www.telegraf.rs/vesti/1764932-hrvatska-prelazi-na-plan-c-evo-sta-to-znaci-a-ima-veze-sa-srbijom> (23. Септембар 2015.)

⁴ http://www.balkanspress.com/index.php/komentar/ispovest/4575-pismo-lekara-iz-nemacke-otkriva-stravicnu-istinu-o-migrantima-o-kojoj-se-ne-sme-govoriti#disqus_thread

⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/124/>

⁶ <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/placu-na-10-potresne-sudbine-dece-migranata-na-ledenom-balkanu/wzcdglq>

⁷ <http://www.balkanspress.com/index.php/u-fokusu/izbeglice/4147-sta-se-ovo-desava-migranti-doneli-sugu-u-srbiju-svi-kriju-identitet-dnevno-podizu-400-000-evra>

⁸ <http://www.atina.org.rs/sr/postoji-bojazan-da-je-na-hiljade-afri% C4% 8Dke-dece-migranata-u-kand% C5% BEama-italijanskih-trgovaca-ljudima>

Сукоби са домицилним становништвом

Један од разлога ксенофобије када су мигранти у питању је њихов однос према женама, а који примјењују и на нашим просторима, над нашим женама. Наиме, једна Београђанка је током свакодневног вишекилометарског цогинга била каменована од стране младих азиланата, јер по њиховом, шеријатском, закону слиједи смртна казна каменовањем за женско кад трчи на јавном мјесту у шорцу. Тако су васпитавани и с таквим васпитањем су кренули у Европу, да шире Ислам међу Европским „невјерницима“.⁹

Јако су неугодни према женама. Многи мигранти одбијају лијечење ако их лијече жене, а ако случајно добију лијек на рецепт који морају платити, ту долази до слома, туче, вике, насиља, поготово ако је ријеч о лијековима за дјецу. Они оставе дијете у амбуланти и само кажу: ‘Овде се дјеца лијече бесплатно’, и ако им се не да лијек они су спремни убити. Дијете старо 8 мјесеци вукли су 3 мјесеца кроз пола Европе. Дијете је нажалост умрлој успркос томе што је добило медицинску његу у једној од најбољих дјечјих болница у Њемачкој. Они су тада изболи љекара и двије сестре. Љекар је оперисан, а сестре су на интензивној њези, не зна се хоће ли преживјети. Нико за тај злочин није кажњен. Сви су пуштени у име културалних разлика.¹⁰

Проблеми миграната у новој средини

Обзиром да долазе из културне средина која се разликује од средине домаћина, проблеми у начину живота и схватања највећи проблем праве дјечи. Дјеца се налазе између двије супротне струје. Ако их родитељи упишу у редовну школу, постоји проблем аклиматизације у нову средину. Највећи проблем имају дјевојчице, због карактеристичне ношње, која се итекако разликује од начина облачења европских дјевојчица.

Поред страха од тероризма, другачијег начина облачења, различитих вјерских обичаја, постоји и проблем језика. Билингвизам код дјече такође ствара проблем у комуникацији са домицилним становништвом.

Због наведених проблема локално становништво одбацује и маргинализује дјецу миграната, што може да изазове негативан ефекат и има штетне последице.

Маргинална група је свака друштвена група која се налази на „периферији” друштвене моћи, и без значајног утицаја на битне друштвене токове и политичка збивања. Маргинализованост се манифестује неукљученошћу у ширу друштвену заједницу, кроз стигматизацију, недоступност образовања, одбијање да дјецу шаљу у школу. Живот дјече у иностранству повезан је с проблемима изграђивања властитог идентитета у условима стране културе и језика, дискрепанце, (неспојивости, несагласности) васпитних утицаја у породици и друштву пријема.

Анализа и интерпретација резултата

⁹ <http://www.balkanspress.com/index.php/komentar/ispovest/4148-kamenovanje-srpkinja-u-beogradu-zbog-nepostovanja-islamskih-zakona>

¹⁰ <http://www.balkanspress.com/index.php/komentar/ispovest/4575-pismo-lekara-iz-nemacke-otkriva-stravicnu-istinu-o-migrantima-o-kojoj-se-ne-sme-govoriti>

Испитано је 60 грађана Бијељине, узорак чине запослени грађани у три приватне компаније у граду, старости од 20 до 60 година. Испитивање је вршено у децембру 2015. године и приказује мишљења и ставове локалног становништва према избјеглицама из Сирије, Авганистана и др. Исламских земаља који пролазе кроз балканске земље. У истраживању је кориштен упитник комбинованог типа.

1. Да ли вас је страх од доласка миграната?

Да ли вас је страх од доласка миграната?	
ДА	НЕ
75%	25%

Табела бр.1.: Страх од доласка миграната

Из табеле бр.1. видимо да 75% испитаника има страх од доласка миграната, док 25% испитаника нема.

2. Да ли је ксенофобија (страх од доласка странаца – избјеглица из Сирије и др. арапских земаља) оправдана?

Да ли је ксенофобија (страх од доласка странаца – избјеглица из Сирије и др.арапских земаља) оправдана?		
ДА	НЕ	НЕ ЗНАМ
84%	8%	8%

Табела бр.2.: Оправданост ксенофобије

На питање да ли је ксенофобија (страх од доласка странаца – избјеглица из Сирије и др.арапских земаља) оправдана, из табеле бр.2. видимо да је 84% испитаника дало позитиван одговор, а по 8% негативан и не знам.

3. Зашто сматрате да је ксенофобија оправдана/неоправдана?

У наредном дијелу су дати неки од одговора на постављено питање:

- Зато што су то људи разних вјероисповијести, национ. припасности другог народа, другацијих обичаја и начина живота... П.с. склона предрасудам и жао ми је, али страх ме да им дам прилику.
- Због страха од тероризма.
- Не размишљам о томе.
- Зато што вјероватно међу њима има залуђених исламских фанатика.

- Због бројног стања и угрожавња тренутне ситуације.
- Зато што могу с њима доћи и они који нису захваћени ратом, а припадају неким самоубилачким организацијама.
- Зато што се не зна идентитет људи који су мигранти, странци, ширење исламизма..
- Зато сто наша земља има и превише гладних, сиромашних, болесних, угрожених наших људи којима треба помоћи. Наравно међу тим мигрантима је сигурно извјестан број (потенцијалних) радикалних исламиста, што је наравно разлог за страх.
- Зато сто је наша земља у јако лошој економској ситуацији, ни наше становништво није довољно збринато, тако да жао нам је и њих јадних гладних миграната, без дома, а помоћи им се не може, такђе и страх од исламиста је присутан.
- Зато што се међу тим лицима налазе радикални исламисти који су били повезани са тетористичким нападима и зато што сматрам да БиХ није у могоћности, због стања у ком се налази, да обезбједи адекватан приступ тим лицима(мигрантима).
- Зато што се међу њима налазе и терористи који су маскирани у избјеглице кренули у задатак ширења ислама и уништавања немуслиманског становништва.
- Не допада ми се ислам, окрутан је према женама и дјевојчицама.
- Мислим да су они кренули с намјером да униште европу и хришћанство.
- Међу њима је највише војно способних мушкараца који умјесто да се боре за ослобођење своје земље бјеже.
- То је багра, користе жене и дјецу као параван да би се увукли у Европу.
- Сумљиви су, имају паре, немају документа и нешто крију.

Из одговора можемо закључити да већина испитаника сматра да је ксенофобија оправдана због страха од тероризма, ширења ислама и лоше финансијске ситуације и у нашој земљи.

4. Шта Ви мислите о мигрантима из Сирије, Авганистана и др. Исламских земаља?

У наредном дијели су дати само неки одговори на питања шта грађани мисле о доласку миграната из Сирије, Авганистана и др. Исламских земаља:

- Дио претходног одговора - Зато што су то људи разних вјероисповијести, национ. припасности другог народа, другацијих обичаја и начина живота... П.с. склона предрасудам и зао ми је, ал страх да дам прилику
- Ништа посебно
- Не мислим ништа
- Кад их неће да примају њихова браћа (С.Арабија..емирати ..), што би их ми примали који смо далеко сиромашнији а још се разликујемо по свему..од вјере па надаље?
- Мислим да нису дорбодошли у нашу земљу што због немира који доносе, што због ширења својих вјеровања која нису у складу са нашим
- Жао ми је људи који напусте свој дом, али се тај процес мора контролисати.
- Да су ок људи

- Жао ми их је с једне стране (мислим на избјеглице), али ми немамо услове нити одговорност да им помогнемо.
- Не вјерујем им, не вјерујем да имају добре намјере
- Живе у неадекватним условима исто као и дјеца Срба на Косову, нехуманим и за одрасле.
- Мислим да ће у Европи покушати да реализују своје фанатичке идеје о ширењу ислама, а то ме плаши
- Сматрам да је велика већина тих људи кренула у бољи живот, бјежећи од рата и очаја у који су запали.

Приказани ставови и мишљења становништва о мигрантима говоре нам да се становништво углавном плаши тероризма и ширења ислама и да нису добронаклони према мигрантима, иако постоји и доза емпатије.

5. У каквим се условима дјеца мигранти у транзиту налазе?

Испитаници су се изјаснили на сљедећи начин:

- Вјерујем да се налазе у врло тешким условима, мислим на материјалне и хигијенске... А психолошко стање дјеце да и не помињем.... Мада, опет, да се не понављам... Ко зна како су њихова дјеца расла у каквим условима и да ли уопште тај, други народ мисли о томе... Можда су дјеца и навикнута или већ научена да су такви.
- Не знам.
- Дјеца се налазе у јако тешким условима.
- У нехуманим условима.
- Отуд знам, нисам био у узбјегличким центрима...по прилозима са тв-а -лоши.
- Чињеница је да тој дјечи није лако и да им се треба помоћи, али ипак у нашој земљи нису пожељни ни у ком случају
- Да, тешко живе.
- Дјеца се налазе у јако тешким условима и треба им помоћи...
- Дјеца мигранти су у заиста нељудским условима.
- У нехуманим условима без воде, хране и осталих најосновнијих потреба. Још је тужније што се на том путу гасе млади животи.

По мишљењу испитаника дјеца миграната су у тешким условима и треба им помоћи, али већина није спремна да пружи помоћ.

Закључак

Непоштовање хришћанског домицилног становништва изазива страх и огорченост према долазећим мигрантима.

Да ли је оправдан страх од доласка људи у чијој земљи је легалан брак са малољетним дјевојчицама, гдје се жене сматрају робињама, гдје се спроводе закони сасвим другачији и суровији од оних на које смо навикли?! Колико год били емпатични према судбини тих несрећних људи, нарочито на просторима гдје је скоро био рат, постоји страх од доласка (чак и транзитног) муслиманских миграната, страх од остајања

радикалних екстремиста замаскираних у ратне избјеглице, и због свега тога дјеца избјеглице ће се тешко бити прихваћена у домицилном друштву.

Дјеца трпе посљедице рата у свим погледима; физичким, психичким, социјалним, материјалним. Ако би се мигранти у западним земљама могли аклиматизовати и прихватити европску културу, онда би се положај дјевојчица и жена видно побољшао, међутим, то питање је врло дискутабилно.

У народу постоји неповерење и предрасуде према мигрантској популацији. То се огледа кроз ниско вредновање културних образаца из којих мигранти долазе, њиховог нивоа образовања, Евидентан је и страх од великог броја миграната, заразних болести чији они могу бити преносиоци, па и насиља. У прихватним центрима су забиљежени случајеви вашки и других кожних болести.

Иако бораве у туђој земљи, многи мигранти не поштују људе и законе те земље, јер су васпитавани другачије. Чак и крше права грађана земље домаћина, што изазива бијес, али и забринутост и страх домицилног становништва због присуства тих људи у својој домовини. Нарочито јер ти људи крију свој идентитет и изавају сумњу и неповјерење.

Постоји велики страх од тероризма и бојазан да се међу мигрантима крију и чланови терористичке организације, па из тих разлога према мигрантима нема емпатије, него страх и жеља да што прије оду.

Литература

- Витешкић, Ј. (2013): Улога медија у одгоју и образовању дјеце, Мостар
- Дмитровић, П. (2005): Методика инклузивног образовања, Завод за уџбенике и наставна средства Источно Сарајево
- Жунић-Павлови, В., Павловић, М. (2014): Малолетничка делинквенција, Београд
- Кораћ, Н., Зечевић, И., Бајрактаревић, Ј. (2009): „Утјецај телевизије на дјецу и малолетнике”, Стручни елаборат, Регулаторна агенција за комуникације, Сарајево
- Радуловић, Д. (2006): Психологија криминала, психопатија и преступништво, Београд
- <https://sh.wikipedia.org/wiki/Migracija>
- <https://sh.wikipedia.org/wiki/Ksenofobija>
- <http://www.blic.rs/vesti/svet/desetine-maskiranih-muskaraca-brutalno-tukle-migrante-i-decu-na-zeleznickoj-stanici-u/vhpk8zq>
- <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/placu-na-10-potresne-sudbine-dece-migranata-na-ledenom-balkanu/wzcdglq>
- <http://www.atina.org.rs/sr/postoji-bojazan-da-je-na-hiljade-afri%C4%8Dke-dece-migranata-u-kand%C5%BEama-italijanskih-trgovaca-ljudima>
- <http://www.telegraf.rs/vesti/1807855-uzbuna-u-srbiji-otkriven-migrant-sa-propusnicom-isis-a-preko-preseva-krenuo-ka-evropi>
- <http://www.telegraf.rs/zanimljivosti/1776815-hriscankama-ne-smeta-da-ih-siluju-5-islamskih-propovednika-sa-morbidnim-stavovima-o-zenama-video>
- <http://www.balkanspress.com/index.php/komentar/ispovest/4148-kamenovanje-srpkinja-u-beogradu-zbog-nepostovanja-islamskih-zakona>

- <http://www.balkanspress.com/index.php/u-fokusu/izbeglice/4147-sta-se-ovo-desava-migranti-doneli-sugu-u-srbiju-svi-kriju-identitet-dnevno-podizu-400-000-evra>
- <http://www.balkanspress.com/index.php/komentar/ispovest/4575-pismo-lekara-iz-nemacke-otkriva-stravicnu-istinu-o-migrantima-o-kojoj-se-ne-sme-govoriti>
- <http://www.kurir.rs/austrija/horor-u-becu-iracki-migrant-silovao-decaka-10-na-bazenu-clanak-2125083>
- <http://www.telegraf.rs/vesti/1990377-migrant-silovao-srpskog-decaka-u-becu-policiji-rekao-da-je-to-ucinio-jer-nije-imao-seks-nekoliko-meseci>

MIGRACIJE I JEZIK KAO IDENTIFIKATOR GRUPE

Apstrakt

Jezik je jedan od primarnih identifikatora pojedinca i grupe. Jezikom govornik iskazuje svoju pripadnost određenoj socijalnoj grupi. Da bi ukazali na njihovu pripadnost grupi govornici upotrebljavaju različita lingvistička sredstva kao što su drugi jezik, dijalekat, žargon, ili samo akcent. Ovaj rad predstavlja teoretski prikaz veze između identiteta i jezika a kroz prizmu individualnih izbora migranata u dvadeset prvom veku, veku migracija. Prema nekim podacima u ovom ovom veku je bilo preko milijardu migranata širom sveta. Migracije su rezultat određenih socio-ekonomskih procesa u zemljama porekla ili cilja migracije. Migranti nose sa sobom u novu socijalnu sredinu svoj jezik i navike. Govrnici-migranti prolaze kroz proces adaptacije koja uključuje mnogo elemenata, uključujući i jezik.

Ključne reči: Jezik, grupa, identitet, migracije, identifikacija, prebacivanje koda.

Abstract

Language is one of the primary mediums of the identity of individuals and groups. Through language, individuals indicate their membership in a particular social group. To emphasize their belonging or not belonging to a particular group the speakers often use various linguistic resources, such as a second language, dialect, jargon, or just an accent. This paper is a theoretical overview of the relationship between language and identity through the prism of language choices of migrants in 21st century which is, so called, migration century. According some dates, in this time period, were, approximately, one billion migrants all over the world. Migrations are result some socio-economical processes in countries. Migrants took their language and habits in new social area. They going through adaptation process which includes a lot of elements, including new language.

Key words: Language, groups, identity, migrations, identification, code-switching

Uvod

„Lingvistička kontaktologija ili kontakt lingvistika upravo proučava mehanizme jezičkog kontakta dva ili više jezika pod određenim društveno-istorijskim uslovima i projektuje modele koji te mehanizme objašnjavaju.“ (Ajduković, 2009; 1)

Kontakt lingvistika je zanimljiva sa stanovišta aktuelnog razvoja socijalnih odnosa jer se bavi proučavanjem niza pojava počev od svih oblika interferencije, adaptacije, kopiranja, svih onih pojava koje podrazumevaju postojanje jednog primarnog, dominantnog jezika, davaoca, i drugog, sekundarnog inferiornog jezika, primaoca. Za pravo sagledavanje lingvističke situacije, kad je ostvaren neki od oblika jezičkog kontakta, bitno je utvrditi dominantni jezik ili dijalekat (ne mora biti maternji). Nakon utvrđivanju položaja jezika po osnovu principa dominantnosti odnosa moguće je sagledati uticaje koje jedni vrše na druge, stepen tog uticaja, jezičke nivoe koje pojava obuhvata, u odnosu na psihološke, socijalne i druge uslove, koji su neposredni inicijatori lingvističkih pojava među jezicima ili dijalektima. Uticaji koji jezici vrše jedan na drugi razlikuju se po stepenu složenosti. U složenije oblike pojava kojima se bavi ova grana lingvistike spada i prilagođavanje.

Jezičko prilagođavanje proces kojim se jedna jezička zajednica, lingvistički, uklapa u drugu jezičku zajednicu. Ono je uvek uslovljeno nizom različitih faktora počev od psiholoških, socioloških, ekonomskih i sl. Možemo ga, u krajnjoj liniji, smatrati iznuđenim procesom jer je to često proces nastao iz neke nužde, potrebe ili prisile, kojoj je izložena grupa pojedinaca. Ova pojava je, kao takva, povezano sa identifikacijom pojedinca u zajednici i sa grupnom identifikacijom.

Identifikacije kao procesa kojim, sa jedne strane, pojedinca smeštamo u određenu grupu na osnovu lingvističkih karakteristika i, sa druge strane, kojim pojedinac, izborom lingvističkih sredstava, sam sebe smešta u određenu socijalnu grupu, svesno ili nesvesno. Na takav način jezik služi kao sredstvo kojim se identifikujemo kao pojedinci i kao pripadnici neke socijalne grupe. Svaka nova grupa kojoj se pojedinac priključuje zahteva od govornika, ukoliko on želi postati njen istinski član, jezičko prilagođavanje jeziku zajednice, grupe, kojoj želi da se prilagodi, u koju želi da se uklopi. Govornik svoj jezički sistem, izbor jezičkih elemenata, prilagođava svojim potrebama, a u skladu sa slikom koju želi stvoriti o sebi prema drugima a u određenom socio-kulturnom trenutku. On na ovakav način, svesno ili ne, gradi svoj lični identitet u zajednici, grupi. Građenje identiteta je dugotrajan proces čija uspešnost, koja podrazumeva postizanje cilja ili ciljeva koje pojedinac želi da ostvari, zavisi od lingvističkih sposobnosti, znanja i iskustva govornika.

Možemo reći da je jezički identitet fleksibilna kategorija. On se menja i prilagođava shodno situaciji, potrebama, ciljevima, jednom rečju prilagođava se kontekstu i ulozi pojedinca. On se gradi na prošlosti pojedinca, kroz njegovo pripadanje određenim grupama, bilo da se radi o porodici, plemenu, geografskom području itd. Svako jezičko prilagođavanje, zavisno od njegovog stepena, u nekoj meri modifikuje socio-kulturni identitet pojedinca. Možemo zaključiti da je jezik jedan od najbitnijih markera pripadnosti određenoj grupi i manifestacija iste te pripadnosti.

Migracije, grupe, jezik

Jezičke promene, same po sebi, mogu biti uzrokovane različitim faktorima, koji mogu biti unutar lingvističkog ili eksternog karaktera. U eksterne faktore koji izazivaju određene

lingvističke pojave spadaju različiti socijalni i ekonomski faktori, koji su i osnovni razlozi migracionih procesa u društvu.

Može se reći da su migracije, kao takve, vodeći eksterni faktor koji utiče na lingvističke promene bilo koje vrste (Trudgill, 1986). Migracije, kao socijalna promena, uzrokuju i lingvističke promene u odnosu na demografsko-geografske dislokaciju, koja to, po svojoj prirodi, one podrazumevaju. Efekti promena su dublji u odnosu na brojnost obuhvaćene populacije migracijom i u odnosu na starosnu dob, ponekad i pol, migranata. Činjenica je da, ukoliko se radi o radno sposobnom, mlađem stanovništvu, dolazi do lakšeg socijalnog, kulturnog, jezičkog i bilo kojeg drugog prilagođavanja novoj sredini. Migracije su, same po sebi, vrlo kompleksna pojava koja uključuju u sebe nekoliko važnih parametara, koji utiču na njihov karakter. Lewis izdvaja nekoliko parametar (Lewis, 1982) koji imaju najviše uticaja na migraciju, a to su: prostor, vreme, motivacija, socio-kulturni faktori.

Pod prostorom podrazumeva geografsko područje sa kojeg migranti potiču i blizinu, odnosno, geografsku udaljenost područja koje je cilj migracije. Češće su migracije u okviru geografski bližih područja. Ukoliko se migracije dešavaju na užem području jezičko prilagođavanje je uspešnije zbog međusobne blizine jezika, kulturoloških i drugih sličnosti među govornicima. Migracije same po sebi podrazumevaju promenu administrativnog prostora, bilo da se radi u unutrašnjim migracijama, onima koje se odvijaju unutar administrativnih granica jedne države iili spoljašnjim, koje podrazumevaju prelazak na teritoriju druge države. Pomeranje stanovništva unutar administrativnih granica jedne države je „internal-migration“ a ljudi koji su njihovi nosioci su „in-migrants“, dok su oni koji se iseljavaju iz jedne oblasti u drugu „out-migrants“ (Boyle et al. 1998; 34-35.)

Sa stanovišta sociolingvistike osnovna razlika između ove dve vrste migracije se svodi na uključivanje, isključivanje, kontekstualnih elemenata ili, preciznije, njihovo uspešnije ili manje uspešno, uključivanje. Ukoliko se migracije dešavaju u okviru jedne jezičke zone, države, jezička promena se svodi na jezičko prilagođavanje dijalektu, sociolektu i sl. Ako su u pitanju migracije iz jedne jezičke zone u drugu, iz jedne države u drugu, jezičko prilagođavanje se svodi na usvajanje novog jezika, što vodi ka jezičkoj mešavini, kreolizaciji, pidžinizaciji ili bilingvizmu.

Pod vremenom podrazumeva period trajanje migracije tj, ostanka u novoj sredini. Govornici koji imaju nameru da se duže borave u novoj sredini nastojaće se bolje uklopiti, samim tim, i jezički prilagoditi. Jezičko prilagođavanje će biti, u ovom slučaju, brže i potpunije.

Motivacija je bitan parametar koji neposredno utiče na jezičko prilagođavanje. Govornik koji je motivisaniji će se brže i potpunije uklopiti u novu zajednicu. Motivi su, obično, ekonomske prirode pa su socio-kulturni parametri uvek posle onih koji imaju veze sa ekonomskim potrebama i čini se kao da su sporedni mada idu, ruku pod ruku, sa ostalima.

Migracione grupe i jezička identifikacija

Jezik jeste deo identiteta svakog ljudskog bića. Jezik nas nepogrešivo identifikuje i daje mogućnost da se sami identifikujemo kao pripadnici određene socijalne grupe. Jezik odaje našu pripadnost ili nepripadnost. Zahvaljujući ponekad nesvesnoj, ponekad svesnoj, upotrebi jezičkih sredstava na svim lingvističkim nivoima stvaramo jasnu sliku o sebi u socijalnom okruženju. Vešti govornici, dobri poznavaoци funkcionisanja lingvističkih

elemenata i instrumenata, imaju tu privilegiju da mogu da menjaju socijalnu sliku o sebi ukoliko se za tim javi potreba, mada to i njima može predstavljati određeni psihički napor i često je dugo neodrživo stanje. Kada govorimo o jezičkom ili lingvističkom identitetu možemo da govorimo o: fizičkom, psihološkom, geografskom, nacionalnom, kontekstualnom, etničkom, nacionalnom, socijalnom. Za ovaj rad posebno je važana uloga jezika kao socijalnog, geografskog, etničkog, nacionalnog identifikatora govornika ili grupe kojoj on pripada.

Geografski identitet podrazumeva smeštanje govornika na određeno geografsko područje npr. državu, grad, selo, dijalekatsku zonu i sl. Geografska identifikacija nam odgovara na pitanje, odakle je neko.

Etnički i nacionalni identitet se baziraju na zajedničkom porodičnom, plemenskom i sl. poreklu. Ova vrsta identiteta je u domenu interesovanja etnolingvistike i predstavlja bazu za postavljanje određenih zahteva etničkih, posebno manjinskih grupa naroda. Pitanje etničkog identiteta se u mnogo čemu preklapa sa nacionalnim identitetom stoga ih i treba posmatrati zajedno. Etničke grupe kroz jezik iskazuju svoju pripadnost i bili kakvo sputavanje na tom nivou, često, smatraju ugrožavanjem njihove etničke pripadnosti i ugrožavanjem njihovih manjinskih prava, što je donekle i istina. Razlog za to leži, najverovatnije, u kulturnoj, a pomalo i simboličkoj, funkciji jezika.

Socijalni identitet se bazira na socijalnom poreklu, statusu, pripadnosti određenoj grupi, bilo da se radi o verskoj, profesionalnoj, starosnoj, polnoj i sl. Socijalni identitet je u osnovi većine sociolingvističkih istraživanja i teorija. Čini se da je socijalni identitet krovni tj. da pored navedenog u sebe uključuje i etnički, nacionalni, geografski, fizički pa i, na neki način, psihološki identitet.

Jezičku manifestaciju socijalne pripadnosti određenoj grupi možemo i da menjamo, zavisno od naših lingvističkih sposobnosti. Neki pojedinci su efikasniji u jezičkom prilagođavanju jeziku druge socijalne grupe (bilo da se radi o jeziku kao opštem pojmu, dijalektu, varijetetu i sl.), odnosno osetljiviji po pitanju izbora pravog trenutak za prebacivanje koda koje ne mora nužno da znači i prilagođavanje jezičkim navikama i karakteristikama po nekom parametru moćnijoj, uticajnijoj grupi, već može da znači prilagođavanje manjoj, po moći i uticaju slabijoj grupi, a sa ciljem distanciranja ili isticanja različitosti. Jezik nam, na ovakav način, omogućava da izrazimo socijalnu solidarnost ili distancu.

Govoriti o socijalnim grupama i identitetu je gotovo nemoguće bez uključivanja psihologije i sociologije. Nesumljiv je doprinos Henrija Tajfela u proučavanju identiteta pojedinca u odnosu na pripadnost nekoj socijalnoj grupi. Tajfel i njegov student Džon Tarner razvili su teoriju poznatu kao „Teorija socijalnog identiteta“. „Teorija socijalnog identiteta (Tajfel i Tarner, 1986.) teorija je u okviru socijalne psihologije koja se bavi članstvom u grupi, grupnim procesima među-grupnim odnosima. Njene temeljne ideje o ulozi socijalne kategorizacije i socijalnog identiteta u grupnim procesima široko su prihvaćene, a teorija je uskoro postala vrlo popularna u suvremenoj psihologiji zbog širih implikacija koje nudi. Veliki doprinos te teorije i njena prednost leže u činjenici da je naglasila razliku između osobnog i socijalnog identiteta i tako pokušala izbjeći objašnjenja grupnih procesa i među-grupnih odnosa u terminima interpersonalnih odnosa i osobina pojedinaca.“ (Jelić, 2009; 237-238.). Ona je kao takva postala bazična teorija za istraživanje psiholoških i socijalnih efekata, uzrokovanih pripadnošću određenoj grupi.

Pripadnost određenoj grupi je usko povezana sa samopoštovanjem. "Crocker i Luthanen (1990) vjeruju da postoje relativno stabilne individualne razlike u socijalnom samopoštovanju, kao što postoje razlike u osobnom poštovanju. Također tvrde da socijalno samopoštovanje može biti važan moderator pristrasnosti vlastitoj grupi. Pristrasnost prema vlastitoj grupi odnosi se na preferiranje i povlašćen tretman članova grupe kojoj i sami pripadamo." (Jelić, 2009; 239.)

Sa stanovišta lingvistike grupni i individualni identitet su dve strane iste medalje. Individualni identitet se gradi u grupnom identitetu. Sa jedne strane individualni jezički identitet ne postoji bez grupnog identiteta dok, sa druge strane, grupni identitet uslovljava karakteristike individualnog identiteta.

Tajfel i Turner (1979) govore o tri mentalna procesa koja utiču na diferenciranje „nas“ od „njih“ i na identifikovanje „nas“ i „njih“ a to su: socijalna kategorizacija tj. kategorisanje osoba prema nekom kriterijumu (pol, boja kože, geografsko poreklo i sl.); socijalna identifikacija, koja podrazumeva prihvatanje identiteta grupe koju smo kategorisali kao onu u koju se mi uklapamo, kojoj pripadamo; i prilagođavanje ponašanja i socijalnog delovanja ponašanju socijalnom delovanju grupe kojoj pripadamo; socijalna komparacija, koja podrazumeva da kad završimo socijalnu kategorizaciju i identifikaciju počinjemo da se upoređujemo sa drugim grupama.

Grupa je sama po sebi organizovana po određenoj shemi, ponekad, hijerarhijski, i predstavlja skupinu osoba povezanih na određeni način npr. poreklom, profesijom, ciljevima, interesima isl. Svi članovi grupe imaju razvijen osećaj pripadnosti određenoj grupi, ma čime on bio motivisan. Ljudi se, naime, udružuju u grupe u svrhu zadovoljenja određenih potreba bilo da je to potreba za sigurnošću, statusom, pripadanjem, moći, ciljevima pa i samopoštovanjem o kojem je bilo reči u prethodnom delu teksta. Grupe mogu biti formalne i neformalne. Formalne grupe su ciljano kreirane i, većinom, hijerarhijski organizovane. Neformalne grupe su npr. grupe prijatelja, ljubitelja numizmatike, i sl. i nisu hijerarhijskog tipa. Pripadnost grupi je snažnija ukoliko je njena kohezija veća, a tu već na scenu stupa jezik kao bitan marker pripadnosti.

Jezik kao kulturni identifikator pojedinca i grupe

Jezik možemo posmatrati kao apstraktan sistem i kao živ. implementiran. Ukoliko ga posmatramo na ovaj drugi način u centar pažnje moramo staviti pojedinca kao realizatora lingvističkog sistema koji je kao takav izložen raznim socijalnim, istorijskim, kulturnim i drugim uticajima sredine u kojoj živi i funkcioniše.

Svaki govornik svoj jezički sistem, što podrazumeva izbor jezičkih elemenata, prilagođava sopstvenim potrebama, a u skladu sa slikom koju želi stvoriti o sebi u odnosu na druge govornike a u određenom socio-kulturnom trenutku. On na ovakav način, svesno ili ne, gradi svoj lični identitet u zajednici, grupi. Građenje identiteta je dugotrajan proces čija uspešnost, koja podrazumeva postizanje cilja ili ciljeva, koje pojedinac želi da ostvari, zavisi od lingvističkih sposobnosti, znanja i iskustva govornika.

Jezički identitet je fleksibilna kategorija. On se menja, prilagođava, shodno situaciji, potrebama, ciljevima, jednom rečju prilagođava se kontekstu i ulozi pojedinca. On se gradi na prošlosti pojedinca, kroz njegovo pripadanje određenim grupama bilo da se radi o porodici, plemenu, geografskom području itd. Svaka nova grupa kojoj se priključuje zahteva od

govornika, ukoliko on želi postati njen istinski član, jezičko prilagođavanje. Svako jezičko prilagođavanje, zavisno od njegovog stepena, u nekoj meri modifikuje socio-kulturni identitet pojedinca.

Jasno je da socijalni, ili kulturni kontakt, utiče na jezičko ponašanje govornika i to tako što govornik bira jezička sredstva u odnosu na grupe, učesnike, temu, cilj.

Iz potrebe za uspešnijom analizom uticaja sredine na izbor jezičkog koda i na lingvističko ponašanje pojedinca (i sam tim na građenje identiteta) razvila se sociolingvistika.

U okviru sociolingvistike razvila se, takozvana, interakciona sociolingvistika koja je svoje polje interesovanja još više suzila i to samo na uticaj konteksta i tzv. kontekstualne nagoveštaje. Ona je svoje ishodište našla u delima antropologa i sociolingviste Džona Gamperca i njegovoj teoriji o kontekstualnim nagoveštajima (contextualisation cues) koje on definiše kao: “any verbal sign which when processed in co-occurrence with symbolic grammatical and lexical signs serves to construct the contextual ground for situated interpretations, and thereby affects how constituent messages are understood.” (Gumperz, 1999; 621)

Ova teorija posmatra pojedinca kao deo jezičke zajednice koji stupa u kooperativne odnose sa drugim pojedincima odnosno grupama. Čini se da su na ovakav Gampercov stav najviše uticala njegova ranija istraživanja prebacivanja koda. Znamo da je upravo on dao i najveći doprinos pružavanju fenomena promena jezičkog koda usled promene socijalno-kulturnog okruženja, bilo da se radi o pojedincima ili celoj grupi (ako pod grupom podrazumevamo dvoje ili više ljudi povezanih nekim karakteristikama koje ih izdvajaju od ostatka jezičke zajednice, bilo da se radi o mikro ili makro zajednici). Ovaj lingvistički fenomen može da se posmatra u užem i u širem smislu. U širem smislu on podrazumeva fenomen prelaska govornika sa jednog na drugi kod u okviru istog diskursa, sa jednog jezika na drugi (bilingvalna situacija). U užem smislu prebacivanje koda se odnosi na prelazak sa jednog koda na drugi ali u okviru istog jezika.

Uzroci pojave ovog jezičkog fenomena su, najčešće, promena socijalnog okruženja, teme, sagovornika, namere itd.

Možemo govoriti o nekoliko funkcija prebacivanja koda:

1. funkcija prikrivanja i razotkrivanja kada prebacivanje koda biva sredstvo prikrivanja ili razotkrivanja, npr. pripadnosti, znanja i sl.
2. funkcija markiranja kada je prebacivanje koda sredstvo kojim se markiraju formalne, odnosno neformalne sociolingvističke situacije.
3. funkcija definisanja kada je prebacivanje koda lingvističko sredstvo kojim se definišemo kao pripadnici određene socijalne grupe.

Upotreba jednog ili drugog koda može da utiče u uključivanje ili isključivanje govornika iz određene socijalne grupe. Neretko upotreba određenog koda definiše i stav sagovornika prema sagovorniku. Upotreba određenog koda je stvar izbora govornika uslovljena nekim ciljem koji govornik ima u određenoj socijalnoj situaciji. Upotreba određenog koda, bez obzira da li se radi o drugom jeziku, ili bilo kojem jezičkom varijetetu, uslovljena je samo socijalnom situacijom i ciljem govornika, a ogleda se u izboru dijelekatskih karakteristika, leksike, fonetskih karakteristika i sl.

Kulturni identitet je poslednjih godina tema koja je pobudila veliko interesovanje naučnika a posebno sociologa. Jedan deo naučne javnosti postovećuje kulturni sa etničkim identitetom dok drugi deo javnosti etnički identitet i kulturni posmatra kao dva različita fenomena (Erikson 1993, Dorais 1991). Kulturni identitet možemo smatrati univerzalnom pojavom dok etnički identitet to svakako nije. On nije uslovljen politikom, za razliku od

etničkog, niti ima politički kontekst i konotaciju, što je, ustalom, i najbitnija razlika između njih. Dorais je, da bi istakao razliku između ove dve vrste identiteta dao i njegovi definiciju etničkog identiteta : ” By contrast, ethnic identity (or ethnicity) only seems to occur within complex societies (i.e. societies with a state apparatus, social classes, etc.), when it appears functional to divide people into categories based upon something other than gender, age or occupation (Simon, 1983; Elbaz, 1985). Ethnicity is linked to cultural identity, because in order to categorize people, one must often refer to some of their cultural, linguistic or religious specificities. But it is also fundamentally different. Ethnic classifications may be based upon totally non-cultural criteria (such as physical appearance (or “race”) or place of origin). One of the prerequisites of such classifications is that all “ethnic” groups interact within the same broad social structure, whether it be a national society (Canada for instance), or the contemporary “global village”, where all of the world’s peoples entertain permanent contacts.” (Dorais, 1988; 294-295.). Kulturni identitet grupe gradi ono Mi nasuprot Oni tj. druga grupa. Na stvaranje grupe utiču raznorazni grupni identifikatori. To mogu biti poreklo, jezik, vrednosti, običaji i sl. Kulturni identitet može biti i naša snaga i naša slabost, zavisno od socijalnog konteksta.

Jezik je jedan od najbitnijih markera pripadnosti određenoj grupi i manifestacija iste te pripadnosti. On je sredstvo kojim se najlakše ističe pripadnost određenoj grupi. Koliko je jezik bitan kao identifikator pripadnosti, kao deo našeg kulturnog identiteta, možemo videti i iz govora (predavanja) na temu: Jezička kultura i intelektualnost, muftije Muamera-ef. Zukorlića u Novom Pazaru 10. juna 2014. na skupu koji je organizovan bi se otvorila rasprava i „animirala šira bošnjačka javnost da se uključi u riješavanje jednog od najznačajnijih pitanja za bošnjake ovdje u Sandžaku i Srbiji a to je pitanje bosanskog jezika“. Na početku izlaganja prisutne pozdravlja (ciljano i u skladu sa nastavkom izlaganja) na arapskom i zahvaljuje se na ijekavskoj varijanti srpskog ili na bošnjačkom ili bosanskom (u adekvatnost naziv jezika ovde nećemo ulaziti) i nastavlja:“ Zahvaljujem se Islamskom univerzitetu i Bošnjačkoj kulturnoj zajednici na ovoj prilici ali i na svijesti, inicijativi i ideji da u međusobnoj saradnji upriliče ovu manifestaciju, čime se značajno aktualizira jezik kao osnovna odrednica, pa čak i temelj identiteta. Poznata je izreka: “progovori da vidim ko si!“ . Na prvi pogled ova izreka kao da ukazuje na poziv da se lično predstavite i kažete ko ste, svoje podatke. No, kada čovjek govori o sebi uglavnom govori pozitivno i rijetko će reći nešto što može zvučati kritički, negativno za njega. Naprotiv, ovaj poziv znači: Izgovori! Šta? Bilo šta. Šta god želiš. Neku riječ ili neku rečenicu, al’po tome kako kažeš to što kažeš znaćemo ko si, bez obzira govoriš li ti tim riječima lijepo o sebi ili ne, ali tvoja izgovorena riječ, tvoj govor će odati tebe. Htio ti da se odaš ili ne htio: Kroz tvoj izraz u riječi znaćemo ko si, kakav si u duši, koliko si obrazovan, šta sve skriva tvoja ličnost.“

Iz ovog dela izlaganja savim je jasno koliki značaj pripadnici određene grupe pridaju važnosti jeziku kao sredstvu identifikacije. Jezik ima veliku, presudnu ulogu u unifikaciji, sa jedne strane, i u separaciji grupe, sa druge strane. S toga je jezik prvi na udaru onih koji žele da naruše kulturni identitet neke grupe ili pak, da ga sačuvaju. Sa nestajanjem jezika nestaje najbitnija karakteristika kulturnog ideniteta neke grupe bilo da se radi o manjoj grupi npr. profesionalaca ili o celom narodu. Lingvisti stoga pokušavaju, nekad neuspešno, spasiti jezike koji umiru. Čini se da je sad svest o potrebi očuvanja jezika kao bitnog elementa koji grupu čini grupom kod lingvista veće nego ikad. Tome je, najverovatnije, uzrok upravo ubrzano nestajanje jezika malih naroda, odnosno malobrojnih grupa naroda, pod uticajem većih, snažnijih jezika (misli se na brojnost govornika i njihovu moć. ekonomsku, tehnološku itd.

„Language is a uniquely powerful instrument in unifying a population ... However, some of the very features of language that give it this power under some circumstances ,may,

underother circumstances, become major sources of disintegration and internal conflict within anational system.” (Kelman, 1971; 21)

Jezik i identitet izbeglih lica¹

Ovaj deo rada će nam, kroz kratku analizu izdvojenog slučaja, osvetliti način, posledice i značaj jezika kao kulturnog identifikatora grupe izbeglih lica, sa teritorije opštine Bosanski Petrovac (1991-1995), koji su svoje novo prebivalište našli u multikulturalnoj Vojvodini. Ovim radom nisu obuhvaćene izbeglice, kolonisti, i drugi koji su se doselili na teritoriju Vojvodine u drugim vremenskim periodima.

Rezultati istraživanja bazirani su na intervjuima, sprovedenim u porodicama, i anketi sprovedenoj među izbegličkom populacijom, na uzorku od 46 informatora. Na osnovu dobijenih odgovora došli smo do niza zaključaka od kojih ćemo jedan deo prezentovati u nastavku rada.

-Socijalno-psihološke situacije mogu da uzrokuju prebacivanje koda a sa ciljem iskazivanja identiteta.

-Obrazovane osobe se lakše jezički prilagođavaju dok mladi, koji su potpuno jezički i kulturno adaptirani, to uopšte ne čine i govore jezikom sredine u kojoj su se školovali i to u svim situacijama. Starije osobe retko prelaze na novi kod, bez obzira na socio-psihološke situacije. Utvrdili smo da upotreba jednog ili drugog varijeteta, koda, zavisi od godina starosti koje su ispitanici imali u trenutku kada su izbegli. Deca, posebno ona koja su izbegla u predškolskom uzrastu potpuno su jezički adaptirana. Novi varijetet prepoznaju kao deo svog kulturnog identitet

-Upotreba jednog ili drugog varijeteta, u velikoj meri, zavisi od stepena obrazovanja. Ispitanici sa višim stepenom obrazovanja biraju kod zavisno od socio-psihološke situacije, ciljeva koje žele postići, identiteta koji žele istaći. Ispitanici sa nižim stepenom obrazovanja iskazuju manju sklonost ka promeni koda i većinom se zadržavaju na prvom, što često prave zbog potrebe za čuvanjem i isticanjem kulturnog identiteta kraja iz kojeg su poreklom. Ukoliko su ispitanici zaposleni, koji će kod upotrebljavati zavisi od mnogo faktora a najvećim delom od vrste posla koji obavljaju. Naime, ispitanici koji se bave nekim od poslova koji se baziraju na javnoj komunikaciji češće upotrebljavaju kod nove sredine a sa ciljem prilagođavanja. Upotrebu ijekavice na poslu veliki broj ispitanika smatra otežavajućom okolnošću prilikom napredovanja.

-Utvrdili smo da izbor jednog ili drugog koda u porodičnoj sredini nije uniformisan. Ispitanici sa višim stepenom obrazovanja, često, sa decom govore ekavski, svesni značaja prilagođavanja novoj sredini, dok sa prijateljima, posebno sa onima koje poznaju iz zavičaja, govore ijekavicu.

-Upotreba ekavice u pisanom jeziku, ukoliko se radi o javnoj komunikaciji, uvek je prisutna. Ijekavicu ispitanici upotrebljavaju samo u pisanoj komunikaciji sa prijateljima i članovima porodice.

-Osobe ženskog pola su, sudeći po iskazanim stavovima, fleksibilnije po pitanju prilagođavanja i pridaju manji značaj jeziku kao markeru identiteta.

-Svi ispitanici smatraju da je jezik bitan deo kulturnog identiteta njih kao pojedinaca i grupe kojoj po poreklu pripadaju. Ispitanici, u najvećem broju, smatraju da nisu diskriminirani zbog upotrebe ijekavice u Vojvodini.

-Odgovarajući na pitanje o jezičkoj sigurnosti pri upotrebi jednog ili drugog koda, većinom su konstatovali, posebno stariji informatori, da se osećaju sigurnije pri upotrebi prvog varijeteta kao i da su tada komunikativniji i opušteniji u razgovoru. Na pitanje da li im

¹ Ovaj deo rada je nastao na osnovu autorovog istraživanja jezičkog prilagođavanja izbeglih lica sa teritorije opštine Bosanski Petrovac u Vojvodini, devdesetih godina XX veka, u Vojvodini.

se dešava da tekst pisan ekavicom čitaju, nesvesno, kao da je pisan ijekavicom, većinom su se izjasnili pozitivno, bez obzira na stepen obrazovanja, pol i starost.

Zaključak

Migracije, kao kretanje stanovništva, su učestala pojava u savremnom svetu. Mogu biti motivisane raznim faktorima, koje bi smo, bez obzira o kojima reč, mogli jednostavno nazvati socijalnim, jer se odnose čoveka a uzrokovane su nekom pojavom u socijalnoj zajednici.

Bazična podela migracija je izvedena prema teritoriji polaska i teritoriji koja je cilj migracija. One obuhvataju sve starosne kategorije stanovništva, koje se sa više ili manje uspeha, adaptiraju na novu sredinu. Čini se da radno sposobno stanovništvo, zbog veće socijalne fluktuacije, lakše i uspešnije prolazi kroz ovaj proces. Najlakše se adaptiraju deca kroz školski sistem nove zajednice.

Adaptacija migranta obuhvata sve nivoe njihovog identiteta, izgrađenog u zemlji porekla, počev od kulturnog pa na dalje. Najosetljiviji element identiteta je jezik.

Jezik je sredstvo preko kojeg migranti pokazuju da su se adaptirali na novu sredinu, novo socijalno okruženje, kroz negovanje jezičkih karakteristika zemlje porekla, pokazuju da poštuju kulturni identitet zajednice iz koje su migrirali. Migranti svoj jezik prilagođavaju ovisno o grupi govornika, u kojoj se u određenom trenutku nalaze, o cilju i namerama koje imaju. Promenu jezika vrše kroz proces prebacivanja koda, sa manje ili više uspeha, ovisno o stepenu savladnosti jezičke strukture jezika nove sredine.

Jezik je za migrante jedno od najvažnih sredstava na kojem počiva grupni i lični identitet. On je sredstvo identifikovanja pojedinca u grupi i van nje. On je znak raspoznavanja, solidarnosti, ponekad i prestiža (negovanje jezika koji je obeležje kulturnog identiteta stvar je poštovanja i za poštovanje). Odstupanje od tog jezika se čini kao emotivno otklanjanje od sopstvenog porekla. Pripadnici grupe nisu negativni prema takvoj pojavi, ali nisu ni blagonakloni.

Bilo kako bilo, možemo zaključiti da svaka grupa pažljivo gradi svoj identitet, nastoji da ga očuva i promoviše a sa ciljem promocije cele grupe i njenih članova ponaosob.

LITERATURA

Bauman, Z. (2004). *Identity: Conversations with Benedetto Vecchi*. Cambridge: Cambridge Universtiy Press.

Bošnjaković, Ž i Radovanović, D. (2009). Fonetske varijacije u govoru izbeglica u Novom Sadu. *Govor Novog Sada. Sveska 1: Fonetske osobine*. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu. 310-338.

Dorais, L. J. (1995). Language, Culture and Identity, some Inuit examples. *Canadian Journal of Native Studies*, 15. 293-308. Retrived 12. 10. 2013. from: <http://www3.brandonu.ca/library/cjns/15.2/dorais.pdf>

Gumperz, J. J. (1991). Rethinking Linguistic Relativity. *Current Anthropology*, 32. 613-623

Jelić, M. (2009). Validacija hrvatske verzije Skale socijalnog samopoštovanja. *Migracije i etničke teme*, 25. 237-262.

Kelman, H. (1971). Language as aid and barrier to involvement in the national system. *Can*

language be planned? 5. 21-51

Kristal, D. (1987). *Kembrička enciklopedija jezika*. Beograd: Nolit.

Petrović, T. (2002). Izbeglice iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine u Srbiji: kulturni i jezički identitet. *Projekat: Kulturni i etnički identitet u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*. Niš. 237-242. Preuzeto 05.05.2014. sa:

http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/junir/IX/d31/download_ser_lat

Šo, Dž. B. (1994). *Pigmalion*. Beograd: Privredne publikacije.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of inter-group behavior. *Psychology of Intergroup Relations*, 33. 1-39.

Vojinović-Kostić, J. (2015). Jezik u službi kulturne identifikacije pojedinca i grupe. *Koteksti, Zbornik radova*. Novi Sad: Filozofski fakultet. 469-480

MIGRANTSKA KRIZA U EVROPI I NJEN UTICAJ NA JEZIK

Apstrakt: U ovom radu se analizira uticaj aktuelne migrantske krize u Evropi na jezik. U 21. vijeku svjedočimo pojavama koje stavljaju na ispit do sada uspostavljene vrijednosti društva u cjelini. Globalizacija i njene prateće pojave su u dobroj mjeri srušile ekonomske, političke, kulturne, jezičke i druge granice, što je rezultiralo velikim svjetskim promjenama. Konsekvence takvih tektonskih pomijeranja svjetskih razmjera, nedavno su zahvatile Stari kontinent. U posljednje vrijeme pred vratima Evrope nalaze se kolone migranata iz Azije, Afrike i zemalja Jugoistočne Evrope u kojoj su se milioni ljudi uputili ka Evropi, u potrazi za boljim uslovima života. Analizom evropske jezičke politike pokušaćemo odgovoriti na pitanje kakav je trenutni stav Evropske unije prema jezicima, a naročito jezicima manjinskih naroda, te utvrditi da li se ta jezička politika može prilagoditi nadolazećim promjenama u Evropi. Jedno od važnih pitanja je i to na koji način susret migranata sa domicilnim stanovništvom utiče na jezik i kako se manifestuju promjene nastale usljed jezičkog kontakta.

Gljučne riječi: migracije, kriza, Evropska unija, jezik, evropska jezička politika, jezički kontakti.

MIGRANT CRISIS IN EUROPE AND ITS IMPACT ON LANGUAGE

Abstract: This paper analyzes the impact of the current migrant crisis in Europe on the language. In the 21st century we are witnessing phenomena that put to the test so far established values of society in general. Globalization and its accompanying phenomena largely brake through the economic, political, cultural, linguistic and other borders, which resulted in major world changes. Consequences of such tectonic shifts in global scale have recently affected the Old Continent. Lately, at the door of Europe we can found columns of migrants from Asia, Africa and South East European countries in which millions of people are heading to Europe in search of better living conditions. An analysis of European language policy will try to answer the question what is the current position of the European Union towards languages, especially, languages of minority peoples and to determine whether actual language policy can be adapted to the forthcoming changes in Europe. One major question is how an encounter between migrants and the domicile population affects the language and how the changes resulting from linguistic contact manifest.

Keywords: migration, the crisis, European Union, language, European language policy, linguistic contacts.

¹ aleksandra.suvira@yahoo.com

1. Uvod

Seobe stanovništva su prateća pojava razvoja društva. Bez obzira na okolnosti koje prethode pomijeranjima naroda u prostoru, svaki kontakt između migranata i domicilnog stanovništva proizvodi promjene koje utiču na obje strane. Istorija je zabilježila i poneka neznatnija preseljenja naroda, ali pamti i velike seobe koje su u svoje doba mijenjale kartu poznatog svijeta. O migracijama je skoro nemoguće govoriti a da se u obzir ne uzme lepeza uzroka i posljedica na svim nivoima ljudske egzistencije. Zato možemo govoriti o demografskim, političkim, kulturnim, ekonomskim, pa i jezičkim posljedicama ove pojave. Upravo promjene u jeziku budu najkasnije uočene jer se najsporiije odvijaju. Takođe, potrebno je dosta vremena da se uoče i analiziraju promjene nastale u okviru nekog jezika i to na svim jezičkim nivoima. Ionaoko osjetljiv odnos jezika, kulture i društva biva dodatno usloženjen u toku velikih društveno-političkih promjena kakve su migracije.

U 21. vijeku kada se skoro sve političke, ekonomske, kulturne i jezičke granice ruše, ipak svjedočimo pojavama koje stavljaju na ispit do sada uspostavljene vrijednosti evropskog društva. Jedna od takvih promjena je nedavno zahvatila Stari kontinent. U posljednje vrijeme pred vratima Evropske unije² nalaze se kolone migranata iz Azije, Afrike i zemalja Jugoistočne Evrope u kojoj su se milioni ljudi uputili ka Evropi, u potrazi za boljim uslovima života. Neki od migranata dolaze iz ratom ugroženih područja, a neki od njih su ekonomski migranti kojima je Evropa obećana zemlja. Statistike kažu da je ovo najveća migrantska kriza³ od Drugog svjetskog rata. Politička situacija u Evropi znatno je drugačija nego u prošlosti, a Evropska unija još uvijek nema adekvatan odgovor na izazove koji joj prijete, pa je jedna od najvećih dilema da li će Evropa podići zidove i tako ugroziti civilizacijske tekovine koje je sama uspostavila. Jedna od takvih tekovina, posebno važna za ovaj rad je i evropski koncept multikulturalizma i multijezičnosti. Pravo pitanje je da li će ljudi potpuno drugačije kulture i drugačijeg jezika biti primljeni u novo društvo i da li će pritom uspjeti zadržati svoj kulturni i jezički identitet.

2. Evropska unija i jezička politika

Kategorija jezika u Evropskoj uniji je sama po sebi složena i u svom razvoju je prošla kroz nekoliko faza. Integracija evropskih zemalja, izgradnja komunitarnog evropskog društva i slobode kretanja su doveli do značajne interakcije i kulturološkog prožimanja stanovništva država članica pri čemu je višejezičnost postala važan dio evropskog društva, upravo zbog toga što se prilikom integracijskih procesa posebno isticala kulturna i jezička raznolikost.⁴ Kada je u pitanju odnos evropskih zemalja prema jeziku, Bugarski navodi tri modela odnosa među evropskim jezicima kroz istorijsku analizu. Modularni i ekspanzivni model odnosa

² U kontekstu ovog rada moramo naglasiti razliku između pojmova Evropska unija i Evropa. Pod pojmom Evropa podrazumijevamo samo geografski prostor, dok Evropska unija što je u ovom radu posebno važno, predstavlja političku i pravnu organizaciju koja svojim zakonodavstvom riješava pitanja migrantske krize. To znači da se pitanje migracija, pa i migrantske krize nalazi u nadležnosti EU (Zajednička politika EU), a ne zemalja članica pojedinačno.

³ Posebno pitanje koje se postavlja od početka ovih procesa je određenje karaktera same seobe. Na prvom mjestu zbog složenosti procesa, onda okolnosti, pa i ciljeva dolaska stanovnika, postoje određene nedoumice oko samog pojma *migrantska kriza*. Naime, u Evropu u istom talasu pritižu ratne izbjeglice, ekonomski migranti, azilanti i još neodređene, pa čak i sumnjive kategorije lice, pa od početka ovog procesa postoje oprečna mišljenja o karakteru ove seobe. Velike su razlike između gorenavedenih kategorija – izbjeglica i migranata, posebno u pravnom i političkom smislu, ali to nije relevantno za ovaj rad.

⁴ Jedna od maksima ideje multikulturalizma u Evropskoj uniji bila je *Jedinstvo različitosti* ili *Razlike spajaju*.

prema jeziku u 21. vijeku zamijenio je interaktivni model. "On podrazumeva ne više naporedno postojanje nego, sada, uzajamno delovanje, odnosno saradnju govornika raznih jezika na načelno ravnopravnim osnovama koje bi obezbedilo članstvo u evropskoj zajednici pod zajedničkim krovom."⁵ Budući da svjedočimo stalnom širenju Evropske unije, čiji je pratilac kulturno-jezičko preplitanje, sve više na važnosti dobija jezička politika, koja je upravo rezultat navedenog interaktivnog modela odnosa prema jeziku.

Koncept evropskog građanstva od devedesetih godina prošlog vijeka omogućio je da državljanima država članica budu istovremeno i građani Evropske unije.⁶ To je uslovilo i posebnu regulaciju u oblasti jezika. Kao što je već poznato, u sklopu evropskih politika, postoji i jezička politika, koja upravo ističe jezičku i kulturnu raznolikost. Jezička politika je „skup postupaka pomoću kojih institucije, grupe ili pojedinci u jednome društvu neposredno ili posredno utiču na jezik, upotrebu jezika i jezičku situaciju u jednom segmentu društva, celom društvu ili u više sinhronih društava.“⁷

Posebno značajan dokument za sprovođenje jezičke politike EU je *Povelja o osnovnim pravima Evropske unije*, kojom se Unija obavezuje da poštuje jezičku i kulturnu raznolikost, i zabranjuje diskriminaciju na osnovu jezika.⁸ *Poveljom o osnovnim pravima* EU (2000), koja je stupanjem na snagu Ugovora iz Lisabona postala obavezujuća za institucije i države članice EU, jezička različitost postavlja se kao jedna od osnovnih principa Evropske unije. Njome je EU "kao opšti cilj svoje jezičke politike postulirala da svaki njen građanin, pored svog, treba da u nekoj meri poznaje i koristi još dva jezika Unije. Ovaj zahtev može se svesti na sledeću formulu: najmanje jedan jezik za identitet i opštenje unutar nacije, plus dva jezika za internacionalnu komunikaciju i učešće u zajedničkim evropskim poslovima."⁹ Cilj ove politike je insistiranje na poučavanju i učenju stranih jezika u EU-u te stvaranje ambijenta naklonjenog jezicima svih država članica. Poznavanje stranih jezika smatra se jednom od osnovnih vještina koju treba da usvoje svi građani EU, u prvom redu ostvarujući pravo na slobodu kretanja osoba, kako bi imali veće mogućnosti obrazovanja i zapošljavanja u okviru evropskog „društva koje uči“.¹⁰ U skladu sa pomenutim, cjelokupno zakonodavstvo i dokumenti od značaja za građane EU prevode se na sve službene jezike dok se pojedini dokumenti (npr. komunikacija s određenom državom članicom ili odluke koje su adresirane na određene pojedince) prevode na jezike na koje je to neophodno. Takođe, svi nacionalni jezici zemalja članica EU postaju njezini službeni jezici.

Još jedan od važnih evropskih dokumenata u oblasti jezika je i *Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima*¹¹ u sistemu Savjeta Evrope. "Primarna svrha Povelje je kulturne a ne političke prirode; koncipirana tako da štiti ugrožene jezike a ne same jezičke manjine, ona je posvećena unapređivanju institucionalnih mehanizama koji podržavaju produženu upotrebu tih jezika. Tako je njeno težište na mogućnostima korišćenja jezika, a ne

⁵ Bugarski, R. (2000) „Jezik i kultura“, Beograd: Čigoja štampa str. 97

⁶ Šire v. Vukadinović, R. D.(2008) „Pravo Evropske unije“ Kragujevac, Beograd, poglavlja o evropskom građanstvu str. 26-29

⁷ Rajić Lj. (1983) „Teorijske osnove planiranja jezika“ u zborniku *Jezik u savremenoj komunikaciji* Beograd: Centar za marksizam Univerziteta u Beogradu prema Brborić B. i Ilić. P. (2007) „Načela naše jezičke politike“ u *Srpski jezički priručnik* Novi Sad: Budućnost str. 37

⁸ Povelja o osnovnim pravima Evropske unije, dostupna na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/POVELJA_O_OSNOVNIM_PRAVIMA_EVROPSKE_UNIJE.pdf, pristupljeno marta 2016.

⁹ Bugarski, R. „Jezik i kultura“, Beograd: Čigoja štampa str. 98

¹⁰ http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.13.6.html pristupljeno marta 2016.

¹¹ Povelja o manjinskim pravima, dostupna na: <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148>, pristupljeno marta 2016.

na jezičkim pravima govornika. (Ovo drugo je zadatak jednog drugog temeljnog dokumenta Saveta Evrope, koji je stupio na snagu iste 1998. godine kad i Povelja, s kojom je komplementaran i delimično preklapljen – već pomenute Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina).¹² Preporučeni standardi u Povelji su zaštita i unapređenje regionalnih i manjinskih jezika ali se ne isključuje i obaveza poznavanja nacionalnih ili službenih jezika država u kojoj ove grupe žive. Zaštita regionalnih i manjinskih jezika ne podrazumijeva jezike useljenika.¹³ Važno je naglasiti i to da ovaj dokument nisu ratifikovale sve države članice Savjeta Evrope, što izaziva dodatne poteškoće u njegovoj primjeni.

Kada su u pitanju migranti i odnos prema njihovom jeziku, Evropska unija do sad nije dublje ispitala njihov položaj i problem, ali je 2009. godine donijela *Zaključak o obrazovanju djece migranata*¹⁴ u kojem se podstiče obrazovanje djece migranata,¹⁵ te njihova integracija u evropsko društvo putem obrazovanja. *Direktivom Evropskog Savjeta* iz 1977. godine preporučeno je da država treba da omogući učenje jednog od službenih jezika Unije, svog službenog jezika, te učenje maternjeg jezika. U Zaključku iz 2009. godine konstatovano je i to da je situacija sa migracijama mnogo složenija od one unutar same Evrope, te da su dublja integracija i globalizacija direktno uticale na kretanje i preseljenje ljudi, a da novi uslovi zahtijevaju nove politike u ovoj oblasti. U tom smislu, Evropski Savjet je uočio potrebu da se omogući učenje maternjeg jezika i za neevropske migrante.

Svi ovi dokumenti koji su pravna osnova evropskih vrijednosti kada je jezik u pitanju nisu lišeni mnogih nedostataka i poteškoća, kako u teoriji, tako i u praksi. I bez dodatnog uslozljavanja problema sa dolaskom migranata iz neevropskih zemalja, oni moraju biti podvrgnuti ispitivanju, a jezici koji dođu sa migracijama mogu da postanu (bar po brojnosti stanovništva koje njima govori) realni kandidati za zaštitu unutar legislativnog sistema Evropske unije i Savjeta Evrope. Već postoje mnogi zahtjevi i prijedlozi za promjenu i nadogradnju postojećih dokumenata, kako od strane manjinskih grupa koje su direktno ugrožene, tako i od onih većinskih koje takođe nisu zadovoljne trenutnim stanjem. Pored toga, u kratkom periodu došlo je do epohalnih promjena i činjenično stanje per se nalaže opsežnu reformu gotovo svih oblasti koje su u nadležnosti Evropske unije. Na ovom mjestu ne smijemo ispustiti iz vida i to da države članice pojedinačno takođe mogu uveliko uticati na promjenu postojeće situacije.

S obzirom na to da migrantska kriza još uvijek traje, te se njena politička i humanitarna rješenja još ne naziru, ova pitanja vjerovatno neće biti otvarana u skorije vrijeme. Zbog toga još nije moguće procijeniti posljedice koje će ova kriza imati na jezik. Međutim, moguće je, na osnovu dosadašnje doktrine i prakse, barem naznačiti neke od konsekvenci jezičkog kontakta, a uzimajući u obzir činjenicu da se jezička politika ne može pravilno sagledati bez uvida u kontekst u kojem se ostvaruje. Pritom mislimo na sljedeće:

¹² Bugarski, R. (2009) „Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima“ u zborniku u čast Melanije Mikeš *Višejezični svet Melanije Mikeš*, Novi Sad: Filozofski fakultet: Društvo za primenjenu lingvistiku, str. 70

¹³ U Povelji se navodi sljedeće: "regional or minority languages" means languages that are: 1. traditionally used within a given territory of a State by nationals of that State who form a group numerically smaller than the rest of the State's population; and 2. different from the official language(s) of that State; it does not include either dialects of the official language(s) of the State or the languages of migrants;

¹⁴ [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG1211\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG1211(01)&from=EN) pristupljeno marta 2016.

¹⁵ Zaključak o obrazovanju djece migranata usvojen je u skladu sa Direktivom EU 77/486/EEC o obrazovanju djece radnika migranata (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31977L0486&from=EN>) koja se odnosila na obrazovanje djece migranata radnika iz država članica Evropske unije. Zaključkom iz 2009. godine konstatovano je da prethodno utvrđena prava treba da se prošire kako bi se odnosila i na djecu migranata iz trećih zemalja.

postojeća jezička politika prilagođena je jeziku i društvu unutar EU prije migracija; nadalje, u vremenu utvrđivanja i usvajanja politika bilo je prisutno mnogo više entuzijazma među državama članicama, nego što je to sada slučaj. Posljedice jezičkog kontakta između migranata i Evropljana su višedimenzionalne pri čemu mogu predstavljati veliki izazov za evropsko društvo u cjelini.

3. Uticaj migracija na jezik

Jezik je društvena kategorija pa tako i mnoge promjene u društvu utiču na jezik. A jezička karta svijeta neprestano se mijenja usljed djelovanja mnogih činilaca. To su seobe naroda, ratovi, privredne i trgovačke veze, kulturni i politički uticaji, a posebno tehnološki razvoj, mediji itd. Jezici su prema tome u stalnom dodiru i vremenski i prostorno. „Problem međujezičkih prožimanja star je onoliko koliko je star ljudski rod i koliko su stari jezici kojima se čovečanstvo služi. Teško je naći neki jezik koji u svojoj istoriji nije bio podložan uticaju sa strane i koji, s druge strane, nije imao uticaja na neki drugi jezik. Ovo je shvatljivo ako se zna da je večita težnja ljudi da šire svoja znanja i da uspostavljaju veze sa drugim ljudima.“¹⁶ U literaturi se obično govori o „, o tri vrste međujezičkih kontakata, odnosno o tri tipa govora u kojima se ogledaju međujezički kontakti. Prvi je migracioni kontaktni tip govora koji je rezultat viševekovnih međujezičkih dodira i koji, često, obuhvata sve gramatičke kategorije jednog ili više jezika. Takav je slučaj sa južnoslovenskim jezicima. Drugi govorni tip, koji bismo mogli nazvati nestalni kontaktni tip, postoji u slučajevima kada nosioci jednog jezika zaposednu područje drugog jezika, ali ne u tolikom broju da bi novopridošlice bile jače od starosedelaca. Primere za to nude svi osvajački ratovi. Viševekovna veza turskog jezika, kao jezika vladajuće nacije, i srpskohrvatskog jezika, tipičan je primer za ovaj tip međujezičkih dodira. Treći govorni tip bi se mogao nazvati stalnim ili graničnim kontaktnim tipom, jer ga nalazimo u pograničnim oblastima svih jezika. Za razliku od prethodna dva, ovaj tip međujezičkih kontakata ima trajnu vrednost i, bezmalo, ravnopravnu ulogu jezika u kontaktu. Dobar primer za ovaj tip govora predstavlja romanski uticaj na naše govore od Boke do italijanske granice.“¹⁷ Sa druge strane, posebno se izučavaju neposredni jezički dodiri koji imaju za posledicu velike promjene na jezik. Do jezičkih kontakata, prema Bugarskom, dolazi usljed različitih uslova „prvo kontinuiran život u jezičkom arhipelagu, sa mnoštvom malih jezika u susedstvu, kao u Okeaniji ili u Amazonskom bazenu. Drugo, stabilne granice između jezičkih porodica ili grana, kao što je romansko-germanska granica kroz Belgiju i Švajcarsku, ili razmeđe indoarijskih i dravidskih jezika u Indiji. Treće, manjinske enklave, kakve obrazuju keltski jezici, ili baskijski u Španiji i Francuskoj. Četvrto, evropska kolonijalna ekspanzija, koja je jezike evropskih kolonizatora dovela u dugotrajan dodir sa mnogobrojnim drugim jezicima. Peto, inverzija ove ekspanzije, pri kojoj populacije iz postkolonijalnog Trećeg sveta migriraju u industrijski razvijene zemlje zapada, a u samoj Evropi dolazi do slično motivisanog kretanja na pravcu jug–sever uz konstituisanje tzv. novih manjina.“¹⁸

Čini se da ovim klasifikacijama izmiče stanje kakvo danas imamo u Evropi, kao i krajnje ishodište trendova koji su započeti u prošloj godini. Jezički kontakti i uslovi za njihovo ostvarivanje stalno se mijenjaju, a posebno je to vidljivo na evropskom tlu od

¹⁶ Božić, J. (2003) „Jezičke pozajmljenice u sociolingvističkom ključu” u *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* str. 218, dostupno na https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=98, pristupljeno marta 2016.

¹⁷ Isto, str. 225.

¹⁸ Bugarski, R. (2003) „Jezici“ Beograd: Čigoja štampa str. 64

početka migrantske krize. To samo govori o tome da će buduća istraživanja jezičkih preplitanja na ovom kontinentu prvo morati odrediti sam tip jezičkog kontakta, uslove, uzroke, i posljedice, što će morati biti ispraćeno empirijskim istraživanjem. Sama činjenica da klasifikacije jezičkog kontakta ne prepoznaju fenomen uticaja migracija ovog tipa na jezik, dovoljno govori o složenosti ove pojave.

Sve velike promjene u društvu, pa tako i migracije, sa sobom nose niz uzročno-posljedičnih promjena u cjelokupnoj zajednici. Migracije ne podrazumijevaju prosto premještanje stanovništva iz jedne države u drugu, već je riječ o promjeni mjesta prebivališta koje ima za posljedicu višeslojne uticaje na domicilno društvo i kulturu u koje dolaze i vice versa. U pravilu je prvi neposredni kontakt između domicilnog stanovništva i migranata praćen pokušajem sporazumijevanja, pa je tako veoma važno ustanoviti pod kojim se uslovima i principima odvija taj jezički kontakt.

Iseljenici koji dolaze u Evropu pripadaju različitim grupama jezika. To znači da njihova jezička grupa nije homogena. Takođe, oni ne dolaze u homogenu zajednicu, već u multikulturalnu i multilingvalnu Evropu. Slijedom toga, uticaji na jezik su obostrani i višestruki. Migranti dolaze iz Azije, Afrike i jednog dijela Jugoistočne Evrope, odnosno iz Sirije, Afganistana, Iraka, Pakistana, Irana, Nigerije itd.¹⁹ Službeni jezik u Siriji i Iraku je arapski, koji pripada afroazijskoj porodici jezika, preciznije semitskoj grani.²⁰ Službeni jezici Afganistana i Pakistana pripadaju indoevropskoj porodici jezika, a u Iranu je službeni jezik persijski i on takođe pripada indoevropskoj jezičkoj porodici. Kao što je vidljivo iz ove letimične skice, jezik migranata koji dolaze nije homogen i ne pripada istoj jezičkoj porodici. Pored toga, naveli smo samo pet zemalja iz kojih je utvrđen najveći priliv stanovništva, a ostale zemlje, kojih ima na desetine, nismo ni pomenuli. Pored toga, i Evropa je jezički različita, a većina jezika kojim njeno stanovništvo govori pripada indoevropskoj grupi jezika.²¹

Usljed kontakta govornika različitih jezika, javlja se bilingvizam, masovno pozajmljivanje, interferencija struktura jednog jezika u drugom itd.²² Dio migranata očigledno poznaje engleski jezik i koristi ga za komunikaciju, što se može vidjeti u izjavama za medije. Neki migranti dolaze iz bivših britanskih kolonija, pa je njihova dvojezičnost i na višem nivou.

Dakle, kulturni i jezički kontakt u ovom slučaju uslovljen je na prvom mjestu time što su grupe koje se susreću uglavnom bilingvalne. Dakle, možemo reći da se sporazumijevaju „sekundarnim“ jezikom koji im je zajednički, a ne maternjim jezicima koji su su različiti. Iako se čini da je ovo jedna od prednosti jezičkog kontakta, ona može imati i negativne efekte. Kako Bugarski navodi, „osnovna slabost celog pristupa je u teškoći egzaktnog merenja jezičkog znanja bilingvala – kao, uostalom, i monolingvala. Nije moguće precizno utvrditi kvalitativne ili kvantitativne uslove koje neko treba da ispunjava da bi bio klasifikovan kao, na primer, "potpuni bilingval", između ostalog i stoga što se ne zna tačno šta bi bio "potpuni monolingval". I jednojezični predstavnici istog jezika mogu se veoma razlikovati po vrsti i količini znanja i veština u tom jeziku: jedan može, recimo, da bude nepismen i oskudnog rečnika, a drugi pismen i artikulisan, i slično. Kada je reč o dva jezika, raspon ovakvih varijacija je još veći, pa je utoliko teže pronaći neko čvršće merilo, jednu uporišnu tačku prema kojoj bi se na objektivnan i merljiv način određivao stepen

¹⁹ *Top-10 nationalities of Mediterranean see arrivals*, dostupno na <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>, pristupljeno 1.3. 2016.

²⁰ Bugarski, R. (2003) „Jezici“, Beograd: Čigoja štampa str. 56

²¹ Isto, str. 52

²² Isto, str. 65

dvojezičnosti.”²³ Riječju, neki od migranata služe se engleskim jezikom u sporazumijevanju, ali nemoguće je odrediti koliko oni taj jezik poznaju, i da li se uopšte mogu nazvati bilingvalima. Nadalje, ono što je posebno karakteristično, sada za djecu migranata, je i pojam semilingvala. “Naime, dete koje odrasta sa dva jezika u izrazito nepovoljnim okolnostima, kakve neretko prate život radnika migranata ali i drugih prikraćenih manjinskih grupa, može oba jezika da usvoji samo polovično. Tada ono, umesto da postane dvojezično, postaje samo "dvostruko polujezično”²⁴. Zbog toga je veoma važno učenje jezika u ranom djetinjstvu, što je, kao što smo i vidjeli, preporuka organa Evropske unije. Ali zbog novih okolnosti i promjena koje je migrantska kriza donijela, ne možemo sa sigurnošću znati kako će se ona odnositi prema pitanjima jezika u budućnosti.

Masovno pozajmljivanje, te interferencija jednog jezika u drugi obično se odvija na svim nivoima jezika, nekim manje, nekim više. Uplivima drugih jezika nije zahvaćena samo leksika, već i fonološki, morfološki i sintaksički nivo jezika. U kojoj mjeri će te promjene zahvatiti jezik migranata ili Evropljana, zasad ne možemo odrediti. Na određivanje takvih pojava utiče mnogo činilaca, kao što je, na primjer, brojnost migranata.

Pored brojnosti, važna je i činjenica da je krajnji cilj seobe sticanje državljanstva neke od evropskih država za sebe a posebno za potomstvo. Pritom, useljenici sa sobom nose svoj kulturni i jezički identitet, koji će se neminovno inkorporirati u već postojeći društveni sistem u Evropskim državama.

Već smo naveli da stanje sa jezičkom politikom u EU u praksi nije tako jednostavno. Naime, još uvijek nisu riješena pitanja sa manjinskim jezicima, a posebno je pitanje stanje tzv. migrantskih jezika. Prema Bugarskom, posebna kategorija manjinskih jezika predstavljaju migrantski jezici, kao što je to slučaj u zapadnoevropskim zemljama. Oni nemaju insitucionalnu zaštitu kao manjinski, te funkcionišu kao svakodnevni jezici za govornike.²⁵ Jezička politika, definisana u okviru sektorskih politika EU naglašava višejezičnost, a jedan od ciljeva jezičke politike EU je da svi građani Evrope, osim maternjim, vladaju još dvama jezicima, što je zasada možda jedina dobra okolnost za migrante koji dolaze.

Već je sada vidljivo da ova pitanja neće moći biti riješena na osnovu postojeći pravnih i političkih mehanizama u Evropskoj uniji i da će, dugoročno posmatrano, migracije koje potresaju Evropu, zasigurno ostaviti velike demografske, kulturološke, socijalne i ekonomske posljedice. Ne smijemo ispustiti iz vida i to da s obzirom na stanje nataliteta u Evropi može doći do velikih promjena u strukturi stanovništva, a što može posebno uticati na kulturološku sliku evropskog društva. Bez pretenzija da se u ovom radu bavimo političkim efektima migracija, napomenućemo samo da još od osamdesetih godina prošlog vijeka traje konstantni priliv stanovništva iz zemalja gorepomenutih regija koji je dosada dostigao višemilionske brojke. Početni koncept slobode kretanja ljudi (robe, usluga i kapitala) koji predstavlja jedan od temelja Evropske unije i evropskog građanstva, uspostavljenog 1993. godine, pokazuje se kao neadekvatan za trenutnu situaciju i kvantitet pristiglog stanovništva. Ovdje moramo uzeti u obzir da su četiri slobode proklamovane na prvom mjestu s ciljem integracije evropskih država nečlanica i ekonomskog razvoja i integracije evropskog stanovništva. Međutim, savremeni trend izbjeglištva je fenomen na koji koncept slobode kretanja nema adekvatan odgovor. Slijedom toga, i ostale evropske politike će se morati promijeniti. Jedna od takvih

²³ Isto, str. 124

²⁴ Isto, str. 124

²⁵ Isto, str. 75

politika je i jezička, koja će vjerovatno kasnije doći na red. Takođe, čitav koncept manjinskih i regionalnih, te migrantskih jezika, ne odgovara trenutnom stanju u Evropi.

S obzirom na to da je Balkan samo jedna stanica na kojoj se migranti kratko zadržavaju, za sada su posljedice jezičkih kontakata teško uočljive, a veće je pitanje koje će posljedice imati susret dvaju kultura i jezika na mjestu na kojem će se migranti zadržati, a imajući u vidu da je njihovo najpoželjnije odredište Njemačka. To znači da ih tek očekuje susret sa njemačkim jezikom i treba posmatrati na koji će način to uticati na već bilingvalne govornike, koji sada postaju multilingvalni u multikulturalnoj zemlji. Jasno je da su „promene koje se uočavaju kod migranata ograničene na mesto migracije. Kod pozajmljivanja na nivou jezika govorimo o integraciji, a na nivou govora o interferenciji. Jedni istraživači jezičku interferenciju smatraju negativnom pojavom, dok drugi u njoj vide mogućnost razvoja metalingvističke sposobnosti govornika. Ipak na ove promene se ređe gleda kao na logičan razvoj govora, već se više označavaju kao anomalije u govoru. Za razumevanje ovog procesa potrebno je prvo upoznati se sa terenom i društveno političkom situacijom koja ih je usloвила.“²⁶ Zbog toga što su seobe složen problem, koji se reflektuje na mnogo strana, i kod domaćeg stanovništva i kod migranata, jezik moramo posmatrati kao jednu od najvažnijih osobina identiteta jednog naroda. Nove društvene i političke promjene sa sobom nose i promjene u kulturi i jeziku, a one opet zahtijevaju mijenjanje ili proširivanje jezičke politike.

Kako Bugarski primjećuje, „na društveno-političkom planu višejezičnost je bremenita različitim problemima, tim pre što se često prepliće sa etničkim trvenjima, pa zahteva pronalaženje optimalnih i dugoročnih rešenja. Organizovana stručna i društvena nastojanja u ovom pravcu nazivaju se jezičkim planiranjem, a ovo se obavlja u širem okvirima jezičke politike kao politike jednog društva u svim pitanjima koja se tiču jezičke komunikacije među njegovim članovima.“²⁷ Kada se jezička politika razvija pod povoljnim uticajima, ona pozitivno utiče na govornike, i u kulturnom i u ekonomskom smislu.

Prevazilaženje jezičkih razlika bez njihovog ukidanja, Prema Bugarskom, ²⁸ pružaju učenje jezika i prevođenje. Mi ćemo ovim jezičkim postupcima prevazilaženja razlika dodati da svako miješanje jezika u društvu nužno proizvodi dugoročne posljedice, koje treba pravovremeno uočiti i pokušati te razlike u kulturi i jeziku podsticati, ali ne na štetu bilo koje kulture i jezika. U ovakvim slučajevima je to jedino moguće organizovanim jezičkim politikama, dugoročnim analizama i procjenama stanja na terenu.

4. Zaključak

Pored mnogih problema sa kojima se suočavaju evropske i balkanske zemlje kada je u pitanju stalno nadolazeći talas migranata iz Azije i Afrike, pa i Jugoistočne Evrope, tu je i kulturološki problem čije će se posljedice vjerovatno naknadno osjetiti. Za sada su izazovi uglavnom humanitarnog, političkog i ekonomskog karaktera, ali ubrzo će se osjetiti i mnoge promjene druge prirode. Talas migranata sa sobom nosi svoju kulturu, običaje, način života i jezik. Karta Evrope će sigurno biti promijenjena, ne samo kada su demografski podaci u pitanju. S obzirom na to da se u posljednje vrijeme suočavamo sa novom evropskom krizom,

²⁶ Ilić-Marković, G. (2010) “Dvojezična svakodnevnica - predrasude i činjenice, srpski i nemački u Beču” u zborniku radova *Susret kultura*, knjiga II, Novi Sad: Filozofski fakultet str. 780

²⁷ Bugarski, R. (2003) “Uvod u opštu lingvistiku“ Beograd: Čigoja štampa str. 89

²⁸ Isto str. 91

ovog puta uzrokovanom migracijama stanovništva iz Afrike i Azije, zanimljivo je istaći kakve sve promjene zahvataju područje Evrope prilikom susreta migranata i domaćeg stanovništva. Jedna od takvih promjena mogla bi biti uticaj migracija na jezik. Prilikom susreta dvije kulture i pomijeranja stanovništva na nekom prostoru, dolazi do određenih promjena u jeziku. „Jezičke promene mogu se podeliti na fonetske promene, promene forme i promene rečnika. Promene u rečniku uslovljene su različitim uzrocima, od kojih je većina kulturne prirode. Rečnik je veoma osetljiv pokazatelj kulture jednog naroda, a promena značenja reči, nestajanje starih te stvaranje i pozajmljivanje novih zavisi od istorije kulture kao takve... Analiza porekla reči u nekom jeziku često je značajan pokazatelj smera kulturnog uticaja. Međutim, uspostavljanju i održavanju jezičkog identiteta suprotstavljaju se pojave kao što su jezički kontakti, uticaji, pozajmljivanje, kao i višejezičnost mnogih govornih zajednica – što vodi fluktuaciji, jezičkom mešanju...“²⁹

Za Evropu su ovo epohalne promjene i ispit na koji će biti stavljene mnoge od evropskih vrijednosti i civilizacijskih dostignuća. Posebno ako uzmemo u obzir kako su se ponijele neke od država članica u prošloj godini za vrijeme prvog velikog talasa migranata. Kako je praksa pokazala, politički problemi se najprije riješavaju, a onda na red dolaze problemi druge prirode, kao što su jezički i kulturološki. Zbog toga je realno očekivati da će kulturološki i jezički efekti migracija biti vidljivi tek u budućnosti, kada se budu mogli potpuno analizirati svi relevantni demografski i statistički podaci. Do tada, moguće je govoriti samo o trenutnoj situaciji kada je jezička politika Evropske unije u pitanju.

Literatura:

1. Bugarski, R. (2000) „Jezik i kultura“, Beograd: Čigoja štampa
2. Bugarski, R. (2009) „Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima“ u zborniku u čast Melanije Mikeš Višejezični svet Melanije Mikeš, Novi Sad: Filozofski fakultet: Društvo za primenjenu lingvistiku
3. Bugarski, R. (2003) „Jezici“ Beograd: Čigoja štampa
4. Bugarski, R. (2003) “Uvod u opštu lingvistiku“ Beograd: Čigoja štampa
5. Vukadinović, R. D.(2008) „Pravo Evropske unije“ Kragujevac, Beograd
6. Ilić-Marković, G. (2010) “Dvojezična svakodnevnica - predrasude i činjenice, srpski i nemački u Beču” u zborniku radova Susret kultura, knjiga II, Novi Sad: Filozofski fakultet
7. Ilić, P. i dr. (2007) „Srpski jezički priručnik“ Novi Sad: Budućnost

Internet izvori:

1. Božić, J. (2003) “Jezičke pozajmljenice u sociolingvističkom ključu” u Glasnik Narodne biblioteke Srbije str. 218, dostupno na https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=98

²⁹ Božić, J. (2003) “Jezičke pozajmljenice u sociolingvističkom ključu” u Glasnik Narodne biblioteke Srbije str. 219, dostupno na https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=98, pristupljeno marta 2016

2. Povelja o osnovnim pravima Evropske unije, dostupna na:
http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/POVELJA_O_OSNOVNIM_PRAVIMA_EVROPSKE_UNIJE.pdf
3. Povelja o manjinskim pravima, dostupna na:
<http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148>,
pristupljeno marta 2016.
4. http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.13.6.html
5. [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG1211\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG1211(01)&from=EN)
6. <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>

SEKCIJA - TEHNIKA

Migracije uz pomoć savremenih informaciono-komunikacionih tehnologija

SAŽETAK

Za razliku od prethodnih migracijskih kriza, u 2015-toj godini migrati ne putuju slijepo. Migratni, od kojih su mnogi iz Sirije, raseljeni usljed građanskog rata, kao i Afganistana i Eritreje, koriste smartphone kako bi ostali u kontaktu s rodbinom i jedni s drugima, a GPS kako bi pronašli svoj put do Europe. Veliki broj izbjeglica ima smartphone, koji su se pokazali kao resurs od ključnog značaja. Mnoge izbjeglice koriste besplatne usluge razmjene poruka, posebno WhatsApp, Skype i Viber, kako bi komunicirali s drugim izbjeglicama i članovima obitelji koje su ostavili iza sebe. Neki čak prave i selfije kako bi njihove obitelji vidjele da su pristigli u Europu sigurno. Društven mediji kao što su Facebook i Twitter pokazuju se kao veoma korisni resursi za komunikaciju među migranatima.

Ključne riječi: smartphone, google map, GSP, socijalne mreže

ABSTRACT

Unlike previous crises, in 2015. refugees aren't making the journey blind. The migrants, many of whom are from Syria, displaced by the civil war, as well as Afghanistan and Eritrea, are using smartphones to keep in contact with relatives and each other, while using GPS to find their way around Europe. A large number of refugees have smartphones, which are proving to be a vital resource. Many refugees use free messaging services, specifically WhatsApp, Skype and Viber, to communicate with other refugees and family members who have been left behind. Some even take selfies to let their family know they have reached Europe safely. Social media, such as Facebook, and Twitter is also proving to be a useful resource for refugees to communicate.

UVOD

Europa se trenutno nalazi usred najgore izbjegličke krize od Drugog svjetskog rata: Tisuće ljudi preplavlja naš kontinent u potrazi za utočištem. Za razliku od prethodnih migracijskih kriza, u

prof. dr. Halid Žigić, Inženjerska Informatika, Tehnički Fakultet, Evropski Univerzitet Kallos Tuzla
(halid_zigic@hotmail.com)
Selena Kurtić, dipl.ing.el.,
Data Flow Unlimited d.o.o. Tuzla (selena.kurtic@dfunl.com)

2015-toj godini migrati ne putuju slijepo. Migratni², od kojih su mnogi iz Sirije, raseljeni usljed građanskog rata, kao i Afganistana i Eritreje, koriste smartphone kako bi ostali u kontaktu s rodbinom i jedni s drugima, a GPS kako bi pronašli svoj put do Europe. „Naši telefoni i bankovni računi su najvažniji za naše putovanje, čak bitniji od hrane.“ - To je geslo današnjih migranata. Veliki broj izbjeglica ima smartphone, koji su se pokazali kao resurs od ključnog značaja.

Društven mediji kao što su Facebook i Twitter pokazuju se kao veoma korisni resursi za komunikaciju među migrantima. Migranti koriste Facebook grupe, koje broje tisuće korisnika i u njoj dijele svoje slike i iskustva, pronalaze brojeve telefona od krijumčara te mape za put iz Turske u Grčku, zatim dalje u Europu. Takodjer imaju i podatke za proračunate troškove putovanja.

Mnoge izbjeglice koriste besplatne usluge razmjene poruka, posebno WhatsApp, Skype i Viber, kako bi komunicirali s drugim izbjeglicama i članovima obitelji koje su ostavili iza sebe. Neki čak prave i selfije kako bi njihove obitelji vidjele da su pristigli u Europu sigurno.

WhatsApp je popularniji među sirijskih izbjeglicama, jer je široko usvojen u zemlji nakon što je Assad-ov režim isključio Skype. Nakon pristizanja na željenu lokaciju, mnogi migrati su i na Facebook-u hvalili WhatsApp kao svoj vodič i podijelili svoje priče.

ŠTO JE TO SMARTPHONE?

Mobiteli su prošli dug put od vremena u kojem su ih ljudi isključivo koristili samo za telefonski razgovor. Smartphone³, pametni telefon, nije ni telefon niti računar a ipak nudi poboljšane sposobnosti. Današnji smartphone telefoni su u stanju poslati tekstualne poruke, imaju pristup internetu, razmjeni e-mailova, mogućnost prikaza i snimanja videa i slika, ažuriranje Facebook i Twitter statusa i jos mnogo toga.

Ekran smartphone-a je veći u odnosu na obični mobilni telefon, a znatno je manji od računara i tableta. Glavna prednost mu je da bude osjetljiv na dodir (touchscreen): korisnici mogu komunicirati na njemu s dodirrom prstiju.

Smartphone je uvijek povezan s internetom i u džepu svog vlasnika. Tako korisnik uvijek može provjeriti svoje emailove uz pomoć navigaije znati gdje se točno nalazi.

Aplikacije su mali programi koji se mogu graditi za smartphone. Kao korisnik možete preuzeti i instalirati aplikacije na smartphone. Jednom instaliran, možete koristit Apps gdje god želite. Aplikacije mogu biti razvijene u marketinške svrhe.

Smartphone ima ugrađene mnoge hardware-ske značajke koje su dostupne developerima: GSP, fotoaparati, tlakomjer, itd. To je pokazuje da je kreativnost neograničena. Pomoću GSP, možete

² Rejecting Refugees: Political Asylum in the 21st Century 1st Edition, Carol Bohmer, Amy Shuman, Routledge 2008

³ Smartphones, Mohammad Ilyas, Syed A. Ahson, Intl. Engineering Consortiu, Technology & Engineering 2006

na primjer locirait svoju lokaciju i objaviti uz poruku na Facebook-u ili Twitteru.

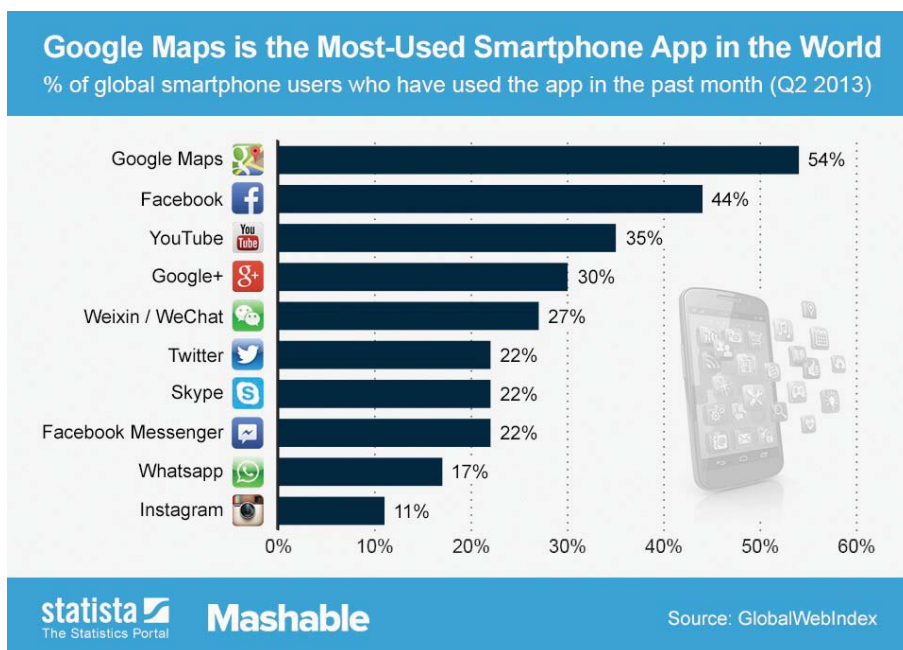
Postoje različite vrste smsrtphone-a. Glavna razlika dolazi sa OS (Operating System, Operativnim sistemom). Postoje četiri glavna OS-a: iOS (Apple), Android (Google), BlackBerry OS(RIM) i Windows Phone (Microsoft). To znači da ukoliko razvijete nešto i povežete to sa hardware-om, morat ćete to učiniti za sva četiri OS-a. Na primjer, App koji mora biti povezan sa OS-om.

NAJČEŠĆE KORIŠTENE APLIKACIJE

Google Maps je najčešće korištena mobilna aplikacija na svijetu, prema podacima GlobalWebIndex⁴-a o globalnim korisnicima smartphone-a u Q2 od 2013.

Tri najbolje aplikacije, po Google sistemu za rangiranje aplikacija, je Facebook (44% smartphone korisnika), YouTube (35% smartphone korisnik i Google+ (30% smartphone korisnika).

Web stranica Statista⁵, nam pokazuje statističke podatke 10 najčešće korištenih smartphone aplikacija u svijetu, na temelju postotka smartphone korisnika koji su koristili aplikaciju u posljednjih mjesec dana.

⁴ GlobalWebIndex - <http://www.globalwebindex.net/>

⁵ Statista - <http://www.statista.com/>

Slika 1.

FACEBOOK KAO PUTNIČKA AGENCIJA

Ljudi koji žele da emigriraju u nadi da će pobjeći od rata na Srednji Istok koriste Facebook kao svoj kompas za pronalaženje krijumčara. Krijumčari su najčešće iz Bejruta, Istanbula, Budimpešte i Beograda.

Refugee Aid Serbia⁶, **Strength In What Remains - The Refugee Crisis**⁷, **Starfish Foundation - Help for refugees in Molyvos**⁸, **Help Syrian Refugees**⁹, **Réfugiés Bienvenue**¹⁰ su samo od nekih Facebook¹¹ grupa koja nude informacije koje su migrantima potrebne.

Većina ovih grupa formirali su volonteri, ljudi, uvezani i organizirani preko Facebook-a, koji jednostavno nisu mogli sjediti i gledati lijeno kako se kriza odvija.

Veliki broj „budućih“ izbjeglica korisi Facebook kao svoj kompas za pronalaženje krijumčara koji im obećavaju bolji život u Europi.

Često ćete na tim stranicama pronaći oglase poput onih da prevoz gumenim čamcem, iz primorskog grada u Turskoj, gradu Izmiru do Grčke košta 1200\$. Gdje možemo pratiti kompletnu konverzaciju „budućih“ migranata i krijumčara. „Putovanje je sutra, 100%, sigurno“, zatim „Oni će vam dati besplatan prsluk“, zatim i postove poput „turističke jahte, prevoz 2800 eura (2800 \$).

Facebook, čime su im svi mnogo zahvalni, obraćaju veliku pažnju na ovakav vid postova, gdje se takve stranice i postovi odmah uklanjaju i korisnici blokiraju. Nažalost, nove stranice i postovi sa istim ili sličnim porukama se pojavljuju brže nego što postojeće bivaju ukinute. Širenjem mobilne tehnologije, iskorištavanje migranata i izbjeglica kroz socijalne mreže će se samo pogoršati.

Socijalne mreže su odigrale ključnu ulogu u cijelom metežu koji je zahvatio arapski svijet od 2011. Facebook i Twitter, idalje ostaju najjači alat za organiziranje i praktičnu pomoć za one koji putuju kroz 26 Šengenskih zemalja Europske Unije. Facebook Zero, na primjer, kao osnovna mobilna verzija koja ne zahtjeva podatkovni plan, idalje će donjeti krijumčarima pristupi širem, manje obrazovanom, siromašnijem stanovništvu.

Facebook svakodnevno poziva sve korisnike, da ukoliko primjete takav sadržaj prijave is kako bi

⁶ Refugee Aid Serbia Non-Profit Organization - <https://www.facebook.com/refugeeaidserbia>

⁷ Strength In What Remains - The Refugee Crisis Community - <https://www.facebook.com/StrengthInWhatRemains.TheRefugeeCrisis>

⁸ Starfish Foundation - Help for refugees in Molyvos Non-Profit Organization - <https://www.facebook.com/HelpForRefugeesInMolyvos>

⁹ Help Syrian Refugees Arts/Humanities Website - <https://www.facebook.com/HelpSyriaRefugees/>

¹⁰ Réfugiés Bienvenue Non-Governmental Organization (NGO) - <https://www.facebook.com/refugiesbienvenue/>

¹¹ The Zen of Social Media Marketing: An Easier Way to Build Credibility, Generate Buzz, and Increase Revenue, Shama Kabani, Chris Brogan, BenBella Books, April 2010

bili što prije uklonjeni.

MAPA, VODIČ, UPUTE

Slanjem poruke, svojoj porodici i prijateljima, koji su produžili putovanje prije njih izbjeglice mogu saznati točno što trebaju učiniti kada stignu na svoje odredište, i točno gdje otići.

„Mi koristimo naše smartphone, prvenstveno zbog GPS signala, kako se ne bi izgubili“ je rečenica koja je obišla sve medije i privukla svjetsku pažnju.

Nakon pristizanja u Europu, GPS može biti bolje od beskrupoloznog vodiča.

GRAĐANI EUROPE KORISTE MODERNU TEHNOLOGIJU KAKO BI POMOGLI

Na primjer, **Welcome to Europe**¹², je neprofitna organizacija, koja daje podatke o kontaktu, kao i praktične i pravne savjete za izbjeglice i migranate, dok su web stranicu **Refugees Welcome**¹³, postavili skupina Nijemaca, koji su stvorili AirBNB-kaos uslugu pomoći kuće za izbjeglice. Korisnici registriraju svoje rezervne spavaće sobe i mjesto tako da odgovara onima kojima je smještaj potreban.

Budući da je web stranica **Refugees Welcome** započela sa radom u novembru 2014., 138 izbjeglica je uz pomoć nje pronašlo svoj dom, uglavnom iz subsaharske regije i Irana. Ideja stranice je *„Zašto ne bi izbjeglice mogle živjeti u flatshare-u ili u kućama umjesto u izbjegličkim šatorima? Mislili smo o tome i pronašli način da ostvarimo.“*

Stranica radi na način da registrirate svoj flatshare (stan za izdavanje za cimera/cimerku) i ostavite svoje osnovne podatke. Administratori stranice će stupiti u kontakt s Vama i povezati Vas s migrantom.

Trenutno, stranica nudi uslugu samo u Njemačkoj, Austriji, Švedskoj, Španiji, Holandiji, Italiji, Portugalu i Poljskoj, ali postoje planovi za širenje na inozemstvo.

Kako se iz dana u dan povećava broj izbjeglica, administratori stranice dobijaju ponude od ljudi iz SAD-a, koji također žele ponuditi smještaj ljudima u nevolji.

Welcome to Europe pruža kontakte i savjetovanje za izbjeglice i migrante na putu. Na vanjskim granicama Europe, ljudi su odbili ulazak, oni su zarobljeni i deportirani, no ljudi ipak dolaze. **Welcome to Europe** je tu da pomogne u borbi za boljim životom i podrži one kojima je podrška zaista potrebna.

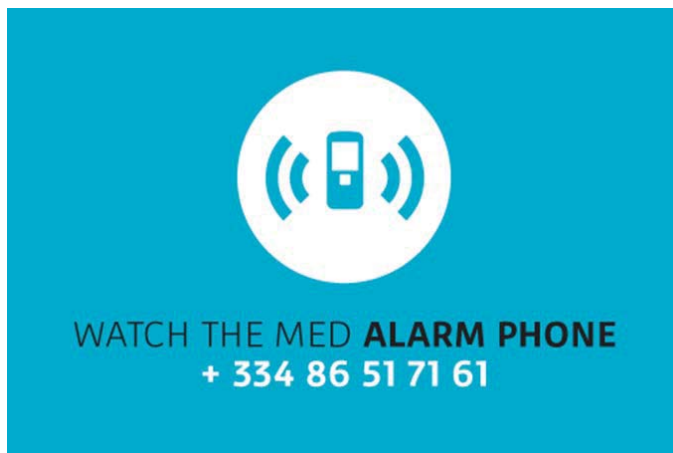
¹² Welcome to Europe - <http://www.w2eu.info/>

¹³ Refugees Welcome - <http://www.refugees-welcome.net/>

Slika 2.

Osim što stranica nudi savjete kako potražiti posao, liječničku pomoć, azil... nudi i **Safy at Sea** link.

Slika 3.

To je ALARM telefon, gdje je jasno naglašeno da to nije broj za spas već za podršku prilikom spašavanja. Ukoliko su migranti dislocirani ili im prijete opasnost da budu gurnuti nazad u vodu,

potrebno je da pozovu obalnu stražu, zatim Alarm telefon gdje će obalna straža biti popraćena. Ukoliko migranti budu ugroženi, Alarm tim će informirati medije i političare kako bi izvršili pritisak na obalnu stražu.

Kako bi pomogli ljudima, uz upotrebu moćnih alata koje danas nude informacione tehnologije, **Crveni Križ** je postavio web stranicu **Trace the Face**¹⁴ gdje migrati ili njihove obitelji mogu upload-ovati slike uz pomoću kojih bi se ponovo spojili. Stranica sadrži preko 500 fotografija ljudi koju su u potrazi za svojim nestalim rođacima u nadi da će se što prije pronaći i spojiti.

Stranica nudi dvije mogućnosti:

- Provjerite da li je vaša obitelj u potrazi za vama
- Objavite svoje fotografije kako bi omogućili svojoj obitelji da vas kontaktiraju

Međutim, potraga je često teška, jer, na primjer:

- Ljudi su još uvijek u pokretu i nemaju fiksni dom
- Ljudi ponekad nisu službeno registrirani u zemlji u kojoj trenutno borave
- Jezične razlike utječu na način registracije, imena se ne mogu lako pronaći

Trenutno 23 europska nacionalna društva Crvenog Križa nude ljudima mogućnost da objave svoju fotografiju na **Trace the Face** web stranici i **Trace the Face** posterima. Zemlje koje učestvuju su: Austrija, Belgija, Bugarska, Hrvatska, Danska, Finska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Island, Luksemburg, Malta, Crna Gora, Holandija, Poljska, Portugal, Rumunija, Srbija, Španija, Švedska, Švicarska i Ujedinjeno Kraljevstvo.

Ukoliko se migranti nalaze u zemlji, koja se ne nalazi na ovom spisku, potrebno je da pronađu ured Crvenog Križa te zemlje i pitaju za savjet.

STRUJA JE MOĆ

Dok smartphone-i igraju ključnu ulogu u putovanju izbjeglica, skloni su također lomovima, krađi i trošenju baterije. Ono što im je bitnije od pronalaženje odgovarajućih kampa, hrane i vode je kako dobiti struju za svoje telefon.

Humanitarne organizacije su primetile kako im to predstavlja najveći prioritet, te je IRC uručio tisuće solarnih punjača u Lebanonu, Iraku i Siriji. Ujedinjene Nacije su obezbijedile 33.000 SIM kartica za izbjeglice u Jordanu. The Civil Society i Technology Project poslali su Wi-Fi „kobasice“ ljudi u gužve izbjeglica; volonteri nose ruksake u sa hotspot-emiterima.

DOBAR CODE

Osim razvoja novih alata, tech sektor se fokusira na brže i učinkovitije alate koji će zauzimati manje prostora i trošiti manje energije.

¹⁴ Trace the Face - <http://familylinks.icrc.org/europe/en/Pages/Home.aspx>

U oktobru 2015., Google je pokrenuo **Crisic Info Hub** ¹⁵open source mnogih alata koji izbjeglice mogu koristiti i optimizirati podatke da sve „teče“ lagano na telefonu. Do sada se na njemu nalaze samo logistički podatci za Grčki otok Lezbos, primarnu polaznu tačku za put u Europu. Goodle poziva volontere kako bi proširili broj lokacije i postavili ih na hub.

Potruga za tech riješenjima nadmašuje pomaganje ljudima u tranzitu. Aplikacije poput Gherbtina (što na arapskom jeziku znači „izgon“ ili „usamljenost“), pokrenuta je u Turskoj od Sirijske izbjeglice Mojahed Akil. Ona pruža mobile-friendly resurse za sve stvari koje dolaze sa preseljenjem, kao što su boravak, otvaranje bankovnog računa i više.

ZAKLJUČAK

Osim što služi kao spas tijekom putovanja, smartphone izbjeglicama može poslužiti za još jednu neočekivanu svrhu. Može pokazati Europskim domaćinima, koji su mnogo oprezni prilikom susreta s izbjeglicama, da su ljudi koji se smještaju u kampove, nagomilavaju na željezničkim stanicama i lukama, kafićima, samo pokušavaju uhvatiti Wi-Fi signal na isti način kao i oni. Dok neki od nas sjede u istim kafićima i pokušavaju uhvatiti Wi-Fi konekciju za posao, pored nas su ljudi koji se nadaju da uhvate konekciju kako bi javili rodbini da su pristigli i živi.

Naravno, tu postoji i druga strana priče. Mnogi će se zapitati „Da li su oni toliko očajni ako posjeduju smartphone?“. To bi značilo da ukoliko posjedujete dodatni proizvod niste zaslužili biti tu. Ono što većina ne razumije, jeste da su mnogi od tih ljudi obrazovani i imali dobar posao i status, na primjer u Siriji, ali su bili prisiljeni napustiti svoju zemlju zbog brutalnog rata.

Štoviše, jeftini smartphone-i su široko dostupni, te telefoni koji posjeduju internet su sve populariji u zemljama u razvoju: u Jordanu 41% ljudi posjeduje smartphone dok u Lebanonu 48%.

Nažalost nemaju svi pristup ovoj tehnologiji. Ne bi trebalo da nas čudi da izbjeglice koje nose smarphone su zapravo oni koji su ih mogli prištiti kući. Zadržati isti predstavlja veliki izazov za svakog pojedinaca. Graničarske patrole često oduzimaju mobitele na vladinim kontrolnim točkama. A oni koji imaju telefone nemaju pristup internetu, appovima ili servisima koji bi im mogli pomoći.

Tech sektor je uzeo u razmatranje te probleme i pokušava ih riješiti.

¹⁵ Crisic Info Hub - <https://refugeeinfo.eu/lesbos>

LITERATURA

- [1.] Rejecting Refugees: Political Asylum in the 21st Century 1st Edition, Carol Bohmer, Amy Shuman, Routledge, 2008
- [2.] Smartphones, Mohammad Ilyas, Syed A. Ahson, Intl. Engineering Consortiu, Technology & Engineering, 2006
- [3.] GlobalWebIndex - <http://www.globalwebindex.net/>
- [4.] Statista - <http://www.statista.com/>
- [5.] Refugee Aid Serbia Non-Profit Organization - <https://www.facebook.com/refugeeaidserbia>
- [6.] Strength In What Remains - The Refugee Crisis Community - <https://www.facebook.com/StrengthInWhatRemains.TheRefugeeCrisis>
- [7.] Starfish Foundation - Help for refugees in Molyvos Non-Profit Organization - <https://www.facebook.com/HelpForRefugeesInMolyvos>
- [8.] Help Syrian Refugees Arts/Humanities Website - <https://www.facebook.com/HelpSyriaRefugees/>
- [9.] Réfugiés Bienvenue Non-Governmental Organization (NGO) - <https://www.facebook.com/refugiesbienvenue/>
- [10.] The Zen of Social Media Marketing: An Easier Way to Build Credibility, Generate Buzz, and Increase Revenue, Shama Kabani, Chris Brogan, BenBella Books , April 2010
- [11.] Welcome to Europe - <http://www.w2eu.info/>
- [12.] Refugees Welcome - <http://www.refugees-welcome.net>
- [13.] Trace the Face - <http://familylinks.icrc.org/europe/en/Pages/Home.aspx>
- [14.] Crisis Info Hub - <https://refugeeinfo.eu/lesbos>

Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru – preživjela žrtva migracije

REZIME

„Obrazovati, obučavati i vršiti istraživanja da bi se dao doprinos održivom razvoju i unapređenju društva u cjelini i osigurao razvoj visoko kvalifikovanih diplomaca i odgovornih građana“, „Poboljšati ulogu visokog obrazovanja koja se odnosi na pružanje usluga društvu, a posebno aktivnosti, koje imaju za cilj da eliminišu: siromaštvo, netoleranciju, nasilje, nepismenost, glad, degradaciju okoliša i bolest, kao i akcije koje imaju za cilj razvoj mira kroz interdisciplinarni i transdisciplinarni pristup“¹ predstavljaju neke od osnovnih postulata Svjetske deklaracije o visokom obrazovanju.

U ovom radu nastojaćemo prikazati historijski doprinos Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru tradiciji istraživanja, rastu i razvoju privrede juga Bosne i Hercegovine, te naglasiti ulogu i značaj edukacije budućih kadrova za privredni rast i razvoj jedne institucije koja je u bliskoj prošlosti počela od početka, bez igdje ičega ali sa velikim entuzijazmom i željom za Univerzitet opstane i dalje se razvija.

'To educate, to train and to undertake research in order to contribute to the sustainable development and improvement of society as a whole, and to ensure the development of highly qualified graduates and responsible citizens', 'To improve the role of higher education relating to the provision of services to the society, and especially activities aimed at eliminating poverty, intolerance, violence, illiteracy, hunger and disease, as well as activities ensuring peace through an interdisciplinary and transdisciplinary approach' represent some of the basic principles of the World Declaration on Higher Education.

In this article we will try to show the historic contribution of Džemal Bijedić University of Mostar to the tradition of research, development and growth of the economy of the south of Bosnia and Herzegovina and to highlight the role and importance of educating future employees for economic growth and development of an institution that has in the recent past started from the beginning with great enthusiasm and desire for the university survive and continue to evolve.

Ključne riječi: Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, nauka, istraživanje, razvoj, privreda, kadar, kvalitet.

Key words: Džemal Bijedić University of Mostar, science, research, development, economy, staff, quality.

¹ WORLD CONFERENCE ON HIGHER EDUCATION, Higher Education in the Twenty-First Century: Vision and Action - UNESCO, Pariz, 9 October 1998.,
http://www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration_eng.htm

1. HISTORIJSKI PREGLED RAZVOJA OBRAZOVANJA U MOSTARU SA NAGLASKOM NA RAZVOJ I TRANSFORMACIJE UNIVERZITETA „DŽEMAL BIJEDIĆ“ U MOSTARU

Odgojno-obrazovna djelatnost u Mostaru ima dugu historiju i tradiciju koja se veže za same temelje i nastanak grada, i dalje (prije sredine XV stoljeća) kada nalazimo prvi pouzdan spomen školske institucije, gdje se govori o mektebimu – početnoj islamskoj-vjerskoj školi u zakladnici iz 1554. godine. Mektebi i medrese, u kojima se sticala srednja, viša i visoka naobrazba, bili su do konca XVIII stoljeća jedine dvije vrste prosvjetnih ustanova u gradu. Učeni ljudi poput Ahmed-paše Hercegovića, Zaim hadži Mehmed-beg (Karadžoz) i Mustafa Ejubović (Šejh Jujo), ugradili su dušu u ovog podneblja. Svako razdoblje u historijskom razvoju grada i svaka etničke grupe koje su živjele u i oko Mostara imale su, u određenom smislu, neke vrste „škola“ odnosno učilišta.²

Moderno visoko obrazovanje u Mostaru ima tradiciju dugu preko šest decenija. Prva visokoškolska ustanova u gradu bila je Viša pedagoška škola, osnovana 1950, a devet godina nakon nje osnovana je Viša tehnička škola, koja je 1970. godine prerasla u Mašinski fakultet. Odsjeci Ekonomskog fakulteta i Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu u Mostaru su osnovani 1971, a samostalni fakulteti postali su 1976. godine. Ove četiri institucije formirale su Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru 1977. godine. Članicom Univerziteta 1978. godine postao je tada osnovani Građevinski fakultet. Dio Univerziteta bili su Univerzitetska biblioteka i određeni broj instituta.

Početak agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine prekinut je razvoj Univerziteta, da bi 1993. godine Univerzitet izgubio sve svoje objekte, opremu i značajan dio kadra. Objekte Univerziteta „Džemal Bijedić“ od tada koristi Sveučilište u Mostaru, formirano te godine. Univerzitet je ostao bez cjelokupne imovine, jedan broj nastavnika i studenata je poginuo, drugi nemali dio je prisilno razasut po svijetu. Međutim, u akademskoj 1993/1994. godini relativno mali broj profesora i saradnika nastavio je obrazovni proces na lijevoj obali Neretve, najbližoj dostupnoj lokaciji, pod vrlo teškim, gotovo nemogućim uslovima. Nastava se odvijala na različitim lokacijama, a za studente koji, zbog ratnih djelovanja nisu mogli doći u Mostar, organizirana je dislocirana nastava u Jablanici i Konjicu. Nastavno osoblje je pod granatama i u ratnim uslovima išlo na neizvjesni put okrenut prema edukaciji, studentima i, na kraju krajeva, svojoj opstojnosti. Od septembra 1994. godine Univerzitet je smješten u bivšem vojnom logoru, koji sada služi kao univerzitetski kampus.

U poslijeratnom periodu, i pored izetno teških, gotovo nemogućih uslova, Univerzitet se nastavio razvijati. U akademskoj 1997/98 osnovani su Studij agromediteranskih kultura i Studij informatike, a 1999/2000. Studij za jezike. Ovi univerzitetski studiji tokom 2002. i 2003. godine prerasli su u Fakultet agromediteranskih kultura, Fakultet za informacijske tehnologije i Fakultet humanističkih nauka. Akademске 2001/2002. godine Ekonomski fakultet transformiran je u Fakultet za poslovni menadžment, a 2002/2003. Pedagoška akademija u Nastavnički fakultet.

Danas Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru čini osam fakulteta: Agromediteranski fakultet, Ekonomski fakultet, Fakultet humanističkih nauka, Fakultet informacijskih tehnologija, Građevinski fakultet, Mašinski fakultet, Nastavnički fakultet i Pravni fakultet.

² Mr. Rudolf Kraljević, „Stazom odgojno-obrazovnih tradicija Mostara“, Pedagoška akademija u Mostaru, Mostar 1991.

Pored navedenih fakulteta u sastav Univerziteta ulazili su ili još uvijek ulaze Univerzitetska biblioteka, razni instituti, zavodi, centri, itd.

Svi fakulteti i sve zgrade koje koriste fakulteti i Univerzitet smješteni su u univerzitetskom kampusu, koji se nalazi u sjevernom dijelu grada. Jedinstven univerzitetski kampus omogućava efikasnije funkcioniranje Univerziteta. Relativno veliki broj objekata unutar kampusa, nažalost, još uvijek je devastiran. Međutim, izgradnja novih funkcionalnih zgrada zasigurno je proces koji se na Univerzitetu veoma ubrzano odvija. U bližoj prošlosti izgrađena je zgrada Nastavničkog fakulteta, zgrada Pravnog fakulteta, zgrada Građevinskog fakulteta, zgrada Ekonomskog fakulteta. Fakultet informacijskih tehnologija adaptirao je još jednu zgradu bivše kasarne i proširio kapacitete već postojećeg prostora, adaptiran je i opremljen multimedijalni centar, urađen je projekat nove zgrade Fakulteta humanističkih nauka, položen je kamen temeljac novoj modernoj zradi Studentskog centra, itd.³

1.1. PREGLED HISTORIJSKO-PRAVNIH ČINJENICA

Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru osnovan je 14. 02. 1977. godine. Tok osnivanja Univerziteta i razvoj modernog sistema visokog obrazovanja u Mostaru:

- 14. februara 1975. godine Skupština opštine Mostar donijela je Zaključak o organiziranju pripremnih radnji za osnivanje Univerziteta.
- 16. maja 1975. godine Skupština opštine Mostar obrazovala je Inicijativni odbor za utvrđivanje koncepcije Univerziteta.
- 28. novembra 1975. godine formiran je Mašinski fakultet u Mostaru.
- U septembru 1976. godine formiran je Ekonomski fakultet u Mostaru, a iste godine počeo je raditi i Pravni fakultet u Mostaru.
- 20. decembra 1976. godine potpisan je Samoupravni sporazum o udruživanju visokoškolskih i naučno-nastavnih organizacija udruženog rada u Univerzitet, koji su potpisali: Ekonomski, Mašinski i Pravni fakultet, Pedagoška akademija, Duhanski institut i Istraživačko-razvojni centar HEPOK-a.
- 21. decembra 1976. godine Koordinacioni odbor Izvršnog vijeća Skupštine SRBiH razmatrao je osnove Univerziteta u Mostaru i zaključio da su se stekli uvjeti za njegovo osnivanje.
- 11. februara 1977. godine održana je Prva konstituirajuća sjednica Skupštine Univerziteta "Džemal Bijedić", koju je otvorio predsjednik Privremenog savjeta Univerziteta Mladen Paradžik. Izabran je i prvi rektor Univerziteta Bela Ler, redovni profesor Ekonomskog fakulteta u Mostaru.
- 14. februara 1977. godine svečano proglašenje Univerziteta "Džemal Bijedić" obavljeno je u Narodnom pozorištu u Mostaru.
- 9. decembra 1977. godine donesena je odluka o osnivanju Univerzitetske biblioteke.
- 20. jula 1978. godine donesena je Odluka o osnivanju Građevinskog fakulteta u Mostaru, a 1. septembra 1978. počinje sa radom.

Rekonstrukcija Rješenja registracije ustanove koja posluje pod firmom **Univerzitet „Džemal Bijedić“** u Mostaru sa supsidijarnom odgovornošću izvršena je 15. 11. 1996. godine na Višem sudu Mostar-Istok, br. UF/I-458/96, broj reg. ul. (MRB) 2-63. Ujedinjavanjem sudskog registra matični registarski broj mijenja se, te Univerzitet dobiva novi broj 2-228.

³ Alim Abazović, Sead Pašić „Osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju i izazovi za Univerzitet 'Džemal Bijedić' u Mostaru, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2008.

Univerzitet je u registar kod nadležnog suda kao integrisana ustanova upisan 8.7.2015. godine.

Građevinski fakultet. Rekonstrukcija registracije ustanove koja posluje pod firmom Građevinski fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ Mostaru sa punom odgovornošću izvršena je 9. 4. 1996. godine na Višem sudu u Mostaru.

Mašinski fakultet. Rekonstrukcija registracije fakulteta koji posluje pod firmom Mašinski fakultet Mostar sa potpunom odgovornošću izvršena je 10. 11. 1996. godine na Višem sudu u Mostaru.

Ekonomski fakultet. Rekonstrukcija rješenja o registraciji fakulteta koji djeluje pod firmom Ekonomski fakultet Mostar sa potpunom odgovornošću izvršena je 26. 10. 1995. godine na Višem sudu u Mostaru (oznaka i broj rješenja: UF/I-445/95. Na osnovu Odluke Upravnog odbora Ekonomskog fakulteta broj 36-3/02 od 29. 3. 2002. godine Ekonomski fakultet mijenja ime u **Fakultet za poslovni menadžment** Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru. Rješenjem Kantonalnog suda u Mostaru broj Tt-312/02 od 7. 5. 2002. godine ove promjene upisane su u Sudski registar ovog suda (MRB 2-205). Fakultet za poslovni menadžment mijenja ime u **Ekonomski fakultet** 2010. godine na osnovu Odluke Upravnog odbora br. 11-5/10 od 26. 03. 2010. Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta dalo je saglasnost dana 13. 04. 2010. (br. 05-03-40-820/10). Odluku o davanju saglasnosti na promjenu naziva Fakulteta za poslovni menadžment Univerziteta "Džemal Bijedić" u Ekonomski fakultet Univerziteta "Džemal Bijedić" donio je Savjet Univerziteta – odluka br. 100-1-576/10 od 26. 04. 2010. Ove izmjene upisane su u Sudski registar rješenjem broj Tt-O-355/10 od dana 24. 05. 2010. u Općinskom sudu u Mostaru.

Pravni fakultet. Rješenje o konstituiranju radne organizacije pod firmom Pravni fakultet Mostar sa potpunom odgovornošću doneseno je 26. 8. 1976. godine. na Okružnom privrednom sudu u Mostaru. Rekonstrukcija rješenja o registraciji Pravnog fakulteta sa potpunom odgovornošću izvršena je 1995. godine na Višem sudu u Mostaru (oznaka i broj rješenja: UF/I-590/95).

Agromediteranski fakultet. Na sjednici Savjeta Univerziteta „Džemal Bijedić“ 25. 07. 1997. godine usvojen je Elaborat o otvaranju Studija mediteranskih kultura. Agromediteranski fakultet pravni je sljedbenik Studija mediteranskih kultura, koji je formiran u sklopu Univerziteta „Džemal Bijedić“ i počeo sa radom 1997/98. godine, a Odlukom Savjeta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru od 31. 10. 2001. godine broj: 100-1-838-5/01 promijenio naziv u Studij agromediteranskih kultura. Rješenje o upisu Agromediteranskog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru doneseno je 17. 2. 2003. godine, MRB 2-254, broj Rješenja Tt-629/02 na Kantonalnom sudu u Mostaru. Odluka o osnivanju Agromediteranskog fakulteta pod brojem 100-1-590/02 donesena je na sjednici Savjeta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru održanoj dana 19. 6. 2002. godine.

Fakultet informacijskih tehnologija. Rješenje o upisu Fakulteta informacijskih tehnologija Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru doneseno je 17. 2. 2003. godine, MRB 2-255, broj Rješenja Tt-653/02 na Kantonalnom sudu u Mostaru. Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona dana 10. 12. 2002. godine, pod brojem 05-02-376/02, izdalo je Rješenje o ispunjavanju uvjeta za početak obavljanja djelatnosti predviđene zakonom na Fakultetu informacijskih tehnologija Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru. Odluka o osnivanju Fakulteta informacijskih tehnologija pod brojem 100-1-590-1/02 donesena je na sjednici Savjeta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru održanoj dana 19. 6. 2002. godine.

Fakultet humanističkih nauka. Odluku o osnivanju Fakulteta humanističkih nauka donio je Savjet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru dana 25. 3. 2002. godine (Odluka broj: 100-1-259-1/02). Rješenje o upisu Fakulteta humanističkih nauka Univerziteta „Džemal Bijedić“

u Mostaru doneseno je 7. 5. 2002. godine, MRB 2-229, broj Rješenja Tt-294/02 na Kantonalnom sudu u Mostaru. Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona dana 26. 3. 2002. godine, pod brojem 05-080/02, izdalo je Saglasnost na Odluku o osnivanju Fakulteta humanističkih nauka. Odluka o osnivanju Fakulteta humanističkih nauka pod brojem 100-1-259-1/02 donesena je na sjednici Savjeta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru održanoj dana 25. 3. 2002. godine.

Nastavnički fakultet. Nastavnički fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ je javna visokoškolska ustanova u državnoj svojini. Nastavnički fakultet je pravni sljedbenik Pedagoške akademije Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru. Pedagoška akademija osnovana je na osnovu Zakona o pedagoškim akademijama (Službeni list SR BiH br. 14 od 30. 4. 1969. godine). Naziv ustanove do 5. 3. 2003. bilo je Pedagoška akademija Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru i kao takva upisana je u Registar kao visokoškolska ustanova u Kantonalnom sudu u Mostaru, rješenjem broj: UFI/I-256/96, od 22. 4. 1996. godine. Matični registarski broj (MRB) subjekta upisan je kao 2-224. Rješenjem Kantalnog suda u Mostaru broj Tt-449/02 od 16. 9. 2002. godine izvršen je upis proširenja djelatnosti i usklađivanje sa klasifikacijom djelatnosti.

2. REFORMSKI PROCESI KAO PRETPOSTAVKA OPSTANKA I RAZVOJA

U startu nam je bilo jasna jedna stvar a to je da se Univerzitet ima podići na jakim i savremenim temeljima nauke, naučno-istraživačkog rada i reforme sistem. Prvi pokušaji reforme u duhu Bolonjske deklaracije na Univerzitetu “Džemal Bijedić” otpočeli su dosta rano, još školske 1999/2000. (u vrijeme “kreiranja” Bolonjske deklaracije), kada se na Mašinskom fakultetu, kroz dvogodišnji Tempus projekt, pokušala formirati nova struktura studija. Otada, na skoro svim fakultetima, provodene su reformske aktivnosti, prvenstveno u smislu izmjena na nastavnim planovima i programima. Većina ovih aktivnosti odvijala se kroz različite Tempus i druge projekte (curricula development itd.), ali su na nekim fakultetima ovaj posao radili i na vlastitu inicijativu. Vrijedne pažnje svakako su i transformacije dvogodišnjih programa na četverogodišnje na nekim fakultetima, transformacije studija u fakultete itd.

Univerzitet je nastojao biti ispred vremena u kom radi i djeluje, ali jednostavno su te ideje i aktivnosti bili sputavani, pored evidentnih infrastrukturnih problema, i od strane neadekvatne zakonske regulative i sistema finansiranja. Tako i pokušaji uvođenja trogodišnjeg studija (Mašinski fakultet, Fakultet informacionih tehnologija, Fakultet humanističkih nauka, Nastavnički fakultet) nisu mogli uspjeti, prije svega zbog važeće zakonske regulative.

2.1 Tri ciklusa obrazovanja

Svi fakulteti na Univerzitetu “Džemal Bijedić” u Mostaru svoje **planove i programe** prilagodili su bolonjskom načinu studiranja. Uspostavljen je dvociklični sistem studiranja po sistemu BA + MA. Pojedini fakulteti sa reorganizacijom nastave krenuli su prije, odnosno kasnije u odnosu na druge, i to po različitim modelima 3 + 2, odnosno 4 + 1, u skladu sa praskom evropskih sistema visokog obrazovanja. Pristup drugom ciklusu zahtijeva uspješno završen prvi ciklus studija koji mora trajati najmanje tri godine. Stepem postignut nakon tri godine smatra se potrebnim stupenom kvalifikacije na evropskom tržištu rada. Studiji se dijele na akademske i stručne.

Na pojedinim fakultetima uvedeni su novi (atraktivniji) smjerovi, u skladu sa zahtjevima okoline, zainteresiranošću studenata i vlastitim kapacitetima.

Predmeti su jednosemestralni, podijeljeni na obavezne i izborne. Praćenje i ocijenjivanje studenata traje kontinuirano tokom čitavog semestra. Radi se u malim grupama, nastava je dinamična i interaktivna.

Studenti periodično i sistematski vrše evaluaciju kvaliteta izvođenja nastave, o čemu se diskutuje na sjednicama organa fakulteta i Univerziteta.

Na Ekonomskom fakultetu postoji doktorski studij⁴, a od ove akademske godine (2015/2016) započeo je doktorski studij (studij trećeg ciklusa) Politehnika, iz oblasti tehničkih nauka. Politehniku zjednički organizuju i izvode Građevinski fakultet, Mašinski fakultet i Fakultet informacijskih tehnologija. Studijski program je definisan u skladu sa, potrebama tržišta rada, bolonjskim principima, Salzburškim preporukama, internim aktima Univerziteta i kriterijima kvaliteta razvijenim kroz Tempus projekat (EQUADE)⁵.

2.2 Dodatak diplomi

Svi fakulteti na Univerzitetu "Džemal Bijedić" u Mostaru izdaju, pored diplome o završenom studiju, i **dodatak diplomi** (diploma supplement), na bosanskom i engleskom jeziku.

2.3 Evropski sistem prijenosa bodova - ECTS

Od akademske 2005/06. na svim fakultetima na Univerzitetu uveden je **European Credit Transfer System** (ECTS). Tada, projekt uvođenja ECTS-a, urađen je uz svesrdnu finansijsku pomoć Svjetske banke kao pilot projekat, dok danas cjelokupan sistem studiranja na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru, se organizira i ostvaruje u skladu sa pravilima studiranja zasnovanim na ECTS-u.

2.4 Međunarodna saradnja i mobilnost

Koordinacija svih aktivnosti koja se odnose na međunarodnu saradnju odvija se kroz Kancelariju za međunarodnu i međuuniverzitetsku saradnju⁶. Međunarodna saradnja podrazumijeva kontakte sa Ambasadama u BiH, saradnju sa inostranim i domaćim univerzitetima, članstvo u različitim međunarodnim organizacijama i mrežama, rad na sporazumima o saradnji, sudjelovanje na međunarodnim projektima, mobilnost studenata i nastavnog osoblja, itd. Međunarodna saradnja vrši se u skladu sa misijom i vizijom Univerziteta, gdje su kao ciljevi postavljeni da Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru postane jedan od lidera u obrazovanju mladih stručnjaka, potrebnih za razvoj ekonomije i društva kao i za promociju, kulturnog i društvenog razvoja regije i Bosne i Hercegovine, kao i da se stvori fleksibilni Univerzitet prepoznatljiv na Mediteranu i u Evropi sa međunarodno priznatim obrazovnim programima i da se uvedu međunarodni standardi u obrazovanje čime će Univerzitet postati generator sveukupnog razvoja u društvu.

Univerzitet je aktivni član u sljedećim mrežama: EUA⁷, UniAdrion⁸, IUC Dubrovnik⁹, AINSEE¹⁰, WISHES¹¹, itd.

⁴ Više informacija moguće je pronaći na web adresi: <http://www.efmo.ba/bos/stream.php?kat=89>

⁵ Tempus EQUADE – Embedding Quality Assurance in Doctoral Education - osiguranje kvaliteta u doktorskim studijima jeste projekat koji je trajao u periodu 2011.-2014. Godine. Partneri u projektu su, pored Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, javni univerziteti u BiH, Univerzitet u Heidelbergu, Univerziteti Palermo i Galati, Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta Bosne i Hercegovine.

⁶ Više informacija o međunarodnoj i međuuniverzitetskoj saradnji i mobilnosti je moguće dobiti putem web stranice: <http://www.unmo.ba/iro.aspx> odnosno www.unmo.ba

⁷ European University Association / Evropska univerzitetska asocijacija – predstavnik evropskih univerziteta i državnih rektorskih konferencija, krovna organizacija visokog obrazovanja u Evropi, broji 777 članova iz 45 zemalja, više informacija je moguće saznati na www.eua.be

U okviru Erasmus Mundus Akcije 2.¹² Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru je član četiri mreže: GREEN TECH¹³, SUNBEAM¹⁴, SIGMA Agile¹⁵ i EUROWEB+¹⁶. te šest mreža u okviru Erasmus+ programa Key Action 1.¹⁷ - mobility for learners and staff. Nosioци su: Univerzitet u Grazu, Univerzitet u Granadi, Silesian Tehnički Univerzitet, Alexandru Ioan Cuza Univerzitet u Ijasiju, Buskerud and Vestfold Univerzitetski Koledž, Tehnički Univerzitet u Koscama.

Univerzitet ima potpisane protokole Mevlana programa¹⁸ razmjena sa sedam visokoškolskih institucija u Turskoj: Akdeniz Univerzitet u Antaliji, Nigde Univerzitet u Nigdeu, Ondokuz Mayıs Univerzitet u Samsunu, Erciyes Univerzitet u Kajzeriju, Uludag Univerzitet u Bursi, Trakija Univerzitetu Edirne, Balikešir Univerzitet u Balikeširu, Kirikale Univerzitet

Univerzitet je član CEEPUS mreže CEEPUS Network CIII-SK-0405-05-1314.¹⁹

Potpisani su sljedeći sporazumi o međunarodnoj i međuuniverzitetskoj saradnji sa preko 35 visokoškolskih ustanova, konstantno se radi na aplikacijama za projekte međunarodnog karaktera, registrovani smo na razne newlettere, ostvarjuemo zavidan stepen saradnje sa ambasadamama stranih sržava u Bosni i Hercegovini, itd.

Internim aktima Univerziteta uređuju se osnovna načela mobilnosti dolaznih ili gostujućih i odlaznih studenata, akademskog i administrativnog osoblja na Univerzitetu, vrsta i trajanje mobilnosti, postupak prijave, osnovne isprave, prava i obaveze studenata, akademskog i administrativnog osoblja, kao i druga pitanja vezana za provedbu programa mobilnosti. Naše interne analize pokazuju da interes svih, kako studenata tako i akademskog i administrativnog osoblja za učešće u različitim programima mobilnosti, konstantno se povećava.

2.5 Ishodi učenja i provedba kvalifikacijskog okvira

Ishodi učenja za svaki studijski program na I cikusu studija definirani su u elaboratima o opravdanosti izvođenja studijskih programa na svim fakultetima članicama. Oni su utvrđeni, jasni i prikladni za svaki studijski program, te su usklađeni sa Dublinskim deskriptorima²⁰ za odgovarajući nivo obrazovanja. Problemi sa kvalifikacijama i provođenjem kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini su manje-više poznati svakom akademskom građaninu, i apsolutno predstavljaju još jedan uteg radu i uređenom funkcioniranju Univerziteta.

⁸ univerzitetska mreža koja ima cilj održavati trajnu saradnju među univerzitetima i istraživačkim centrima u jadransko-jonskom bazenu, više informacija je moguće

⁹ regionalna mreža univerziteta sa sjedištem u Dubrovniku

¹⁰ Akademska informacijska mreža za jugoistočnu Evropu koja osugrava podatke o visokom obrazovanju u jugoistočnoj Evropi – o stipendijama, programima i sl, više informacije je dostupno na web stranici:

<http://www.ainse.edu.au/>

¹¹ web bazirani informacioni sistem za studente

¹² Više informacija je dostupno na: <http://www.tempus.ac.rs/sr/erasmus-mundus/o-programu-2/>

¹³ Više informacija je dostupno na: <http://green-tech-wb.uvigo.es/>

¹⁴ Više informacija je dostupno na: <http://www.sunbeam.univpm.it/EN/home>

¹⁵ Više informacija je dostupno na: <https://portal.uw.edu.pl/en/web/sigma/about-sigma>

¹⁶ Više informacija je dostupno na: <http://www.mrtc.mdh.se/euroweb/>

¹⁷ Više informacija je dostupno na: https://eacea.ec.europa.eu/erasmus-plus/actions/study-and-volunteering-in-another-country_en_en

¹⁸ Više informacija je dostupno na: <http://mevlana-en.nku.edu.tr/>

¹⁹ Više informacija je dostupno na:

http://ipm.mendelu.cz/en/zahranicni_aktivity/prijizdejici_studenti/ceepus_studenti

²⁰ Dublinski deskriptori ili opisnici daju opis općih postignuća i sposobnosti na osnovu kojih se dodjeljuju diplome na završetku bolonjskog ciklusa. Opći razinski deskriptori su razvijeni za kratki ciklus unutar I ciklusa, zatim za I, II i III ciklus. Više informacija je dostupno na web linku:

http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_brochure_Croatian_version_FINAL.pdf

Ishodi učenja mjerljivi su i oblikuju nastavu, poznati na nivou predmeta i studijskog programa. Neadekvatna odnosno nehramonična zakonska regulativa u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, neadekvatni ili nepostojeći procesi strateških planiranja na svim nivoima vlasti dodatno usložnjavaju probleme u visokom obrazovanju a koji se odnose na provođenje kvalifikacijskog okvira, razvoj nauke i naučno-istraživačkog rada, itd. Problemi su izraženi i u pogledu procesa i principa ekvivalencije starih i bolonjskih kvalifikacija, itd.

2.6 Učešće studenata u odlučivanju

Bolonjska reforma prije svega u centar zbivanja na univerzitetu postavlja **studente** – ona pravi tzv. student centered university, za razliku od ovoga koji smo imali prije reformskih procesa u kojem su u centru nastavnici (tzv. teacher centered university).

Studenti, kao partneri u sistemu visokog obrazovanja, su članovi svih organa i radnih tijela na Univerzitetu i na fakultetima. Tri su predstavnika u Senatu Univerziteta (najviše akademsko tijelo). Studenti su članovi Nastavno-naučnih vijeća i na nivoima fakulteta. Na kraju semestra studenti evaluiraju nastavnike i saradnike.

Studenti su organizirani u Uniju studenata²¹, organizacija sa pravnim subjektivitetom (nevladina, nestranačka, neprofitna organizacija), vlastitim statutom, organima, itd. U okviru Unije studenata djeluje i studentski Servis za pomoć pri zapošljavanju i part-time aranžmanima za studente.

Studenti su, na osnovu javnog konkursa, angažirani u Kancelariji za međunarodnu saradnju, Univerzitetskoj biblioteci (part-time), u procesima anketiranja koje provodi Kancelarija za osiguranje kvaliteta, kao demonstratori na studijskim programima, i sl.

2.7 Nastavni proces i metode edukacije

Na osnovu pozitivnih propisa Pravila studiranja na I, II i III ciklusu studija na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru, nastavnih planova i programa te jedinstvenih silabusa za sve predmete koji postoje na svim studijskim programima na Univerzitetu detaljno se uređuju nastavni proces, metode edukacije, kao i ostala pitanja iz oblasti nastavnog procesa.

2.8 Ostali elementi bolonjskog procesa

Osiguranje kvaliteta na Univerzitetu “Džemal Bijedić” u Mostaru postalo je aktuelno 2000. godine uključivanjem u različite, tada dostupne projekte. Godine 2004. u u okviru EUA projekta Institucionalne evaluacije bh. univerziteta i samoevaluacije Univerziteta formiran je tim za kvalitet na univerzitetskom nivou.

Kancelarija za osiguranje kvaliteta na Univerzitetu “Džemal Bijedić” u Mostaru, kao operativna jedinica u Rektoratu, otvorena je u septembru mjesecu 2006. godine. U periodu od osnivanja Kancelarija za osiguranje kvaliteta sudjelovala je u preko 30 različitih međunarodnih, domaćin i internih projekata.

Usvojena su interna dokumenta koja s odnose na primjenu bolonjskog procesa na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru²².

Fakultet informacijskih tehnologija (FIT) na Univerzitetu “Džemal Bijedić” u Mostaru razvio je **distance learning** (DL) sistem²³, gdje su prednosti ovog sistema identificirane i pažljivo

²¹ Više informacija o Uniji studenata Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru moguće je doznati putem web stranice: <http://www.unijamo.ba/>

²² Svi dokumenti doneseni su uz konsultacije svih zainteresiranih strana i javno su dostupni na web stranici Univerziteta na slijedećem linku: <http://www.unmo.ba/dokumenti.aspx>

analizirane. Koristeći se iskustvima FIT-a, Univerzitet "Džemal Bijedić" počeo je intenzivno raditi na razvoju DL-sistema, prvo kroz projekt u saradnji sa Međunarodnim forumom Bosna²⁴, a kasnije samostalno. Mašinski fakultet također upisuje određeni broj studenata po DL sistemu studiranja.

4. UNIVERZITET KAO GENERATOR RAZVOJA

Ciljevi Univerziteta i njegovih članica su se mijenjali tokom historijskog razvoja, ali jedno je uvijek bilo isto a to je da u saradnji sa okolinom ponudimo najbolji i najkvalitetniji kadar koji će stečenim znanjima i vještinama biti u mogućnosti dalje razvijati privredu Bosne i Hercegovine, a posebno južni dio kao naše gravitaciono područje. Prije agresije su to bile velike firme: SOKO, Alminij, HEPOK isl. Danas su ciljevi više usmjereniji na tržište EU, a ogledaju se u:

- osiguranju uslova za opstanak u društvu visokoškolskih institucija BiH
- težnji da postanemo razmjerno mali, fleksibilan Univerzitet, prepoznatljiv na Mediteranu i u Evropi, sa međunarodno priznatim obrazovnim programima.
- želji da stvaramo nova znanja i tehnologije za vrijeme koje dolazi, da uvodi nove oblike obrazovanja, da uvodi multidisciplinarnu studiju podržane savremenim tehnologijama i da školuje profesionalce za internacionalnu utakmicu.
- težnji da postanemo generator sveukupnog razvoja društva, zalažući se za primjenu međunarodnih standarda obrazovanja.
- želji da svoju misiju ostvarujemo kontinuiranom edukacijom univerzitetskih kadrova, stalnim poboljšanjem procesa obrazovanja, te kvaliteta upravljanja i rukovođenja Univerzitetom²⁵.

Uprkos izuzetno teškoj finansijskoj situaciji, na gotovo svim članicama izdvajaju se ogromni naponi u cilju razvoja naučno-istraživačke djelatnosti, kroz organizacije raznih domaćih i međunarodnih naučnih i stručnih konferencija.

Resorna ministarstva putem finansijske pomoći stimuliraju izradu ovih naučnoistraživačkih radova. Svaka pomoć je apsolutno dobrodošla, ali bi trebalo stimulirati ili ulgati u razvoj naučno-istraživačkog rada i na samim univerzitetima. Internim dokumentima pojedinih članica predviđeno je plaćeno odsustvo u svrhu izrade magistarskih i doktorskih radova. Preko univerzitetske web-stranice nastavnom osoblju omogućen je pristup određenim bazama podataka. Pored toga, naučnoistraživački rad ogleda se u samostalnoj naučnoistraživačkoj djelatnosti nastavnika i saradnika (objavljene knjige, udžbenici, zbirke zadataka i sl.).

Nažalost, bez adekvatne zakonske regulative iz oblasti visokog obrazovanja, uz kompleksu političku strukturu u Hercegovačko-neretvanskog kantona i sa minimalnim finansijskim i svakim drugim ulaganjima u visoko obrazovanje, Univerzitet je u to vrijeme ali i sada, prepušten sam sebi, što rezultira i neprovođenjem ili djelimičnim provođenjem univerzitetskih projekata, planova, aktivnosti i programa, od čega najviše pate nauka i naučno-istraživački rad, a posredno i privreda.

²³ Distance learning je učenje na daljinu. Možemo ga definirati kao studiranje koje se nudi studentima koji su fizički udaljeni od profesora ili asistenta. Učenje na daljinu se realizira korištenjem WWW tehnologija i Interneta. Više informacija je dostupno na web adresi: www.fit.ba

²⁴ Međunarodni Forum Bosna (MFB) je nevladina organizacija osnovana 1997. godine u Sarajevu. Više informacija je dostupno na web stranici: <http://www.ifbosna.org.ba/>

²⁵ Fuad Čatović, Alim Abazović, Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru kao generator razvoja juga Bosne i Hercegovine, naučni/znanstveni skup: Hercegovački naučnici i tradicija istraživanja u Hercegovini, Zbornik radova, Mostar, 2015.

5. REFORME STUDIJSKIH PROGRAMA I NJHOVO PRILAGODAVANJE POTREBAMA TRŽIŠTA RADA KAO PREDUSLOV RAZVOJA PRIVREDE

Svi programi definirani su jedinstvenom strukturom kurikuluma koja se sastoji od obaveznih i izbornih predmeta, praktične nastave i stručne prakse. Svi predmeti definirani su preko ishoda učenja i imaju jasno formulirane ciljeve, metode nastave i načine ispitivanja. Profili koji se obrazuju svim navedenim studijskim programima predstavljaju kadrove koji su relevantni za tržište rada, ali i za dalje obrazovanje na postdiplomskim akademskim studijama. Prijedlog poboljšanja ili inoviranja studijskog programa prolazi kroz definiranu proceduru od izrade nacrt, konsultacija sa zainteresiranim stranama do usvajanja. Procedure za izradu novih studijskih programima kao i izmjenu i dopunu postojećih sa pratećim tabelama su usvojene na nivou Univerziteta i jedinstvene su za sve fakultete.

Studijski programi imaju niz definiranih ciljeva koji vode formiranju dobro obučeni stručnjaka, koji imaju nužna teorijska i bogata praktična znanja i vještine za obavljanje svoje profesije i sposobni su da po prijemu na radno mjesto efikasno, brzo i pouzdano prihvate odgovornost za povjereni posao, da samostalno ili u timu, daju svoj puni stručni doprinos prosperitetu u radnom okruženju i društvu u cjelini.

Univerzitet odnosno fakulteti nastavu u potpunosti ili njen dio u skladu sa studijskim programom i sistemom studiranja na daljinu (distance learning ili DL) izvode u Mostaru, u svojim prostorijama. Dislociranu nastavu u Goraždu izvodi Mašinski fakultet.

Ciljevi svakog studijskog programa identificirani su u elaboratu, a ciljevi svakog predmeta su definirani silabusom.

Studiji su akademski i stručni. Način izvođenja u skladu je s Zakonom: redovni, vanredni i distance learning (DL). Svi fakulteti upisuju redovne i vanredne studente, a studente koji studiraju po DL-načinu studiranja upisuju Fakultet informacijskih tehnologija i Mašinski fakultet. Vrsta studija i način izvođenja definirani su Pravilima studiranja na prvom, drugom i trećem ciklusu studija.

Svaki predmet koji se izučava na bilo kojem studijskom programu na Univerzitetu ima određenu bodovnu vrijednost određenu nastavnim planom i silabusom. Jednom ECTS-u odgovara, u pravilu, oko 25 sati rada studenta. Student ima radnu sedmicu od 40 sati. Po semestru, student ima opterećenje oko 30 ECTS i godišnje 60 ECTS. Ukupni obim obaveza je usklađen sa opterećenjem predviđenim na predmetu i broju ECTS-bodova.

Preduzimanje mjera i aktivnosti za unapređenje studijskog programa predstavlja zadatak cjelokupnog nastavnog osoblja, budući da bez aktivnog učešća svih nastavnika i saradnika nije moguće osmisliti kvalitetne promjene studijskog programa niti ih djelotvorno sprovesti u praksi. Svi problemi vezani za realizaciju nastavnog plana i programa razmatraju se na katedrama / odsjecima prije njihove analize na sjednicama nastavno-naučnih vijeća, odnosno Senata Univerziteta.

Procjena kvaliteta organizacije studija i studijskog programa vrši se i kroz analizu godišnjih statističkih izvještaja koje najčešće sačinjavaju studentske službe fakulteta i dostavlja ih nadležnom ministarstvu obrazovanja i Federalnom zavodu za statistiku. U tim izvještajima, među ostalim podacima, registriran je broj studenata koji su u datom periodu diplomirali te broj studenata koji su prekinuli studij i ispicali se sa fakulteta.

Kolegij rektorata kontinuirano vrši analize studijskih programa koji se izvode na Univerzitetu uzimajući u obzir nivo tehničko-tehnološkog dostignuća i razvoja privrede. Nakon izvršene analize, u pravilu, slijedi tematska sjednica Senata Univerziteta, koja kao rezultat ima inovirane studijske programe nekoliko fakulteta članica, pokretanje novih studijskih programa, isl.

Kao rezultat internih analiza raspoloživih kapaciteta i resursa i prilagođavanja potrebama tržišta rada, na svim fakultetima su inovirani studijski programi. Na pojedinim fakultetima uvedeni su novi (atraktivniji) studijski programi, u skladu sa zahtjevima okoline, zainteresiranošću studenata i vlastitim kapacitetima. Došlo je i do racionalizacije u smislu objedinjavanja sličnih studijskih programa i jednu cjelinu, sa jasnom i definiranom strukturu.

6. ZAKLJUČAK

Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru trajno je opredjeljen za poboljšanje kako organizacione strukture, tako i kvaliteta obrazovanja, pružanja i isporuke znanja, a sve u cilju školovanja kadra kvalitetnog za neophodni rast i razvoj privrede kako u kantonu, tako i u BiH, i šire. Kao institucija koja je prošla i proživjela razne golgote, protjerivanja, pljačke i otimačine svakakvih vrsta kontinuirano se planski i sistematski gradimo i razvijamo step-by-step. U narednom periodu nastavićemo, zajedno sa okolinom i partnerima, osigurati da nastavni planovi i programi studijskih programa koji se izučavaju na članicama Univerziteta i u budućnosti prate tehničko-tehnološki razvoj privrede u cjelini i kroz saradnju Univerziteta sa privredom (bilo kroz saradnju sa industrijom, firmama, korporacijama i sl.) i obezbijediti vitalni izvor informacija za njihove revizije i razvoj.

Svjesni činjenice da samo organizaciono jak i stabilan Univerzitet s jedne strane i fleksibilan i prilagodljiv u isporuci znanja s druge strane, može da bude generator razvoja juga Bosne i Hercegovine istražili smo i analizirali zajedničke probleme i moguća rješenja unutar samog Univerziteta u okviru naših strateških dokumenata. Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru nastoji igrati važnu ulogu u društvenom i privrednom razvoju i transformaciji, posebno nakon institucionalne akreditacije koja predstavlja potvrdu ispravnog rada i nastajanja, uz očuvanje temeljnih akademskih vrijednosti koji su stubovi njegova razvoja još od samog osnivanja, a saradnja s okolinom bit će od izuzetne važnosti i pomoći u ovoj univerzitetskoj misiji.

Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru i njegove organizacione su bile žrtve migracije. Nastavili smo dalje, razvijati se i raditi prema najsavremenijim principima i naučnim postulatima. Po ko zna koji put ova institucija je pokazala i dokazala da može i da se usudi preuzeti na sebe breme odgovornosti za razvoj ovog dijela Bosne i Hercegovine, kao i sopstveni razvoj i unapređenje. Konstantan rast institucije i razvoj adekvatnih nastavnih sadržaja, između ostalog, omogućit će Univerzitetu „Džemal Bijedić“ da bude i dalje stalni „čuvar“ nad društveno-ekonomskom stvarnošću i da bude generator i korektiv u razvoju juga Bosne i Hercegovine.

7. LITERATURA

- Alim Abazović, Sead Pašić „Osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju i izazovi za Univerzitet 'Džemal Bijedić' u Mostaru, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2008.
- Osnove strategije razvoja Univerziteta, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar 2007.

- Alim Abazović, Sead Pašić, Nina Bijedić, Elvir Zlomušica „Politika razvoja Univerziteta 'Džemal Bijedić' u Mostaru kroz osiguranje kvaliteta“, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar 2013.
- Statut Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2013.
- Mr. Rudolf Kraljević, „Stazom odgojno-obrazovnih tradicija Mostara“, Pedagoška akademija u Mostaru, Mostar 1991.
- Fuad Čatović, Alim Abazović, Univerzitet “Džemal Bijedić” u Mostaru kao generator razvoja juga Bosne i Hercegovine, naučni/znanstveni skup: Hercegovački naučnici i tradicija istraživanja u Hercegovini, Zbornik radova, Mostar, 2015.
- WORLD CONFERENCE ON HIGHER EDUCATION, Higher Education in the Twenty-First Century: Vision and Action - UNESCO, Pariz, 9 October 1998., http://www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration_eng.htm

Značaj primjene mobilnih tehnologija pri migracionim kretanjima stanovništva

The importance of the mobile technology in the migratory movements of the population

Abstract

U radu će biti predstavljene tehnologije mobilnih mreža, kao jedne od najznačajnijih tehnologija prilikom migracijskih kretanja stanovništva. Kako velika kretanja stanovništva, imaju za rezultat i korištenje ovih tehnologija, u radu se stavio akcenat na predstavljanje istih. Vršena je analiza dostupnih podataka od Međunarodne unije za telekomunikacije i rezultati analize su stavljeni u kontekst samog značaja za migracijska kretanja. U uvodnom dijelu rada ćemo se osvrnuti na pomenute podatke, a nadalje će biti objašnjen razvoj mobilnih tehnologija.

Ključne riječi: migracija, mobilne mreže, korisnici

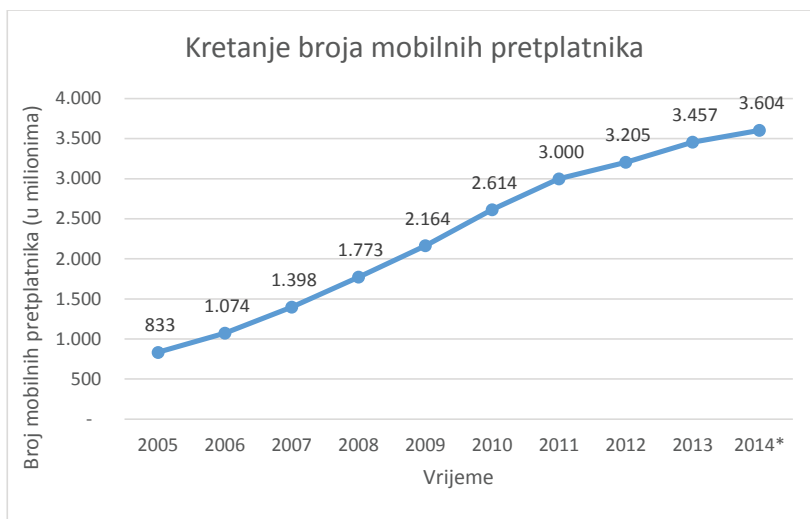
1. Uvod

Svjedoci smo velikih migracijskih kretanja stanovništva iz Afričkih i Azijskih zemalja u zemlje zapadne Evrope, koje se često u medijm označavaju kao „velika seoba naroda“.

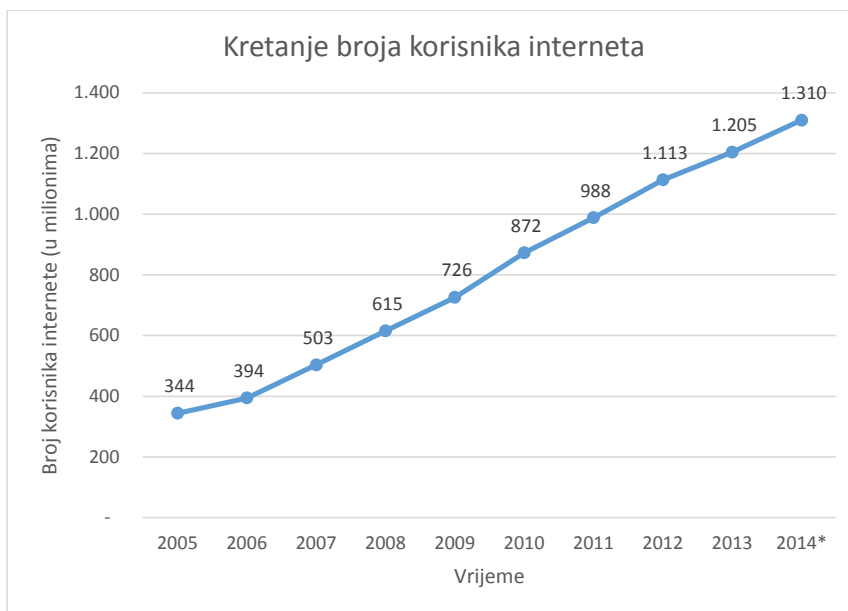
Migracije podrazumijevaju prostornu pokretljivost stanovništva, usljed kojih najčešće dolazi do trajnih promjena mjesta stalnog boravka pojedinaca ili skupina stanovništva. Započele su 2015 godine i traju i dalje. Tokom njih se pokrenulo više miliona prvenstveno stanovnika Sirije, ali i Avganistana, Libije i krenulo preko „takozvane balkanske rute“ (Turske, Grčke, Makedonije, Srbije, Hrvatske i Slovenije) u zemlje zapadne Evrope. Na ovom putu dugačkom nekoliko hiljada kilometara, potreba za komunikacijom kako međusobnom, tako i sa rođacima u zemljama zpadne Evrope je za migrante bila od presudnog značaja. Većina njih za tu namjenu koristi neki od mobilnih uređaja (mobilni telefon, tablet i sl).

I u zemljama iz kojih potiču migranti, baš kao i u Evropi, ali i ostatku svijeta došlo je do enormne ekspanzije broja mobilnih i Internet korisnika, što ćemo u nastavku i vidjeti upotrebom najnovijih podataka Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU-International

Telecommunication Union), na osnovu kojih se mogu identifikovati kretanja na području telekomunikacija i informacionih tehnologija za zemlje koje su nam od interesa.

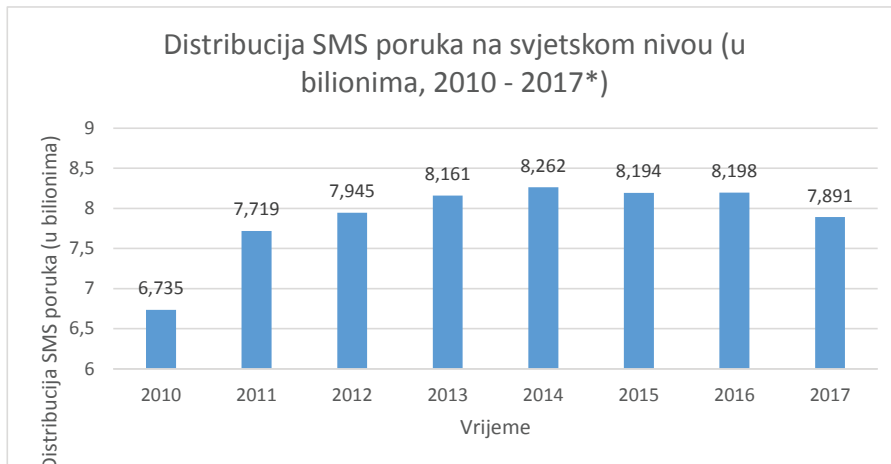
Slika 1. Kretanje broj mobilnih pretplatnika, regija Azija Pacifik (ITU_Key_2005-2014 ICT_data)

Slika 2. Kretanje broja internet korisnika, regija Azija Pacifik (ITU_Key_2005-2014 ICT_data)

Na gornjim dijagramima možemo vidjeti, gledajući regiju Azija-Pacifik, da je broj mobilnih pretplatnika od 2005-2014 godine, rastao. Sa krajem 2014 godine broj mobilnih korisnika je preko 3 milijarde, a prema zadnjim popisima u Aziji živi negdje oko 4 milijarde stanovnika. Ovim, možemo zaključiti da oko $\frac{3}{4}$ stanovništva koristi u svakodnevnom životu neku od mobilnih mreža [1].

Na Slici 3., na osnovu podataka preuzetih od PortioResearch-a, vidimo da je distribucija SMS poruka, imala svoj maximum 2014 godine. Također je primjetno, da sa 2015 godinom distribucija poruka opada, te se predviđa da će u 2017 godini distribucija SMS poruka biti na istom nivou kao 2012 godine. Na ovo uticaj ima, upravo korištenje mobilnog interneta, te pojava IM (Instant Messaging). Mobilni internet je postao sa 2015 godinom osnovni način komunikacije, između pretplatnika, na koji ne utiče ni roaming tj. dopisivanje nije uslovljeno geografskim položajem samih korisnika. Samim tim, ovaj vid komunikacije kod stanovništva koje se kreće sa jednog kontinenta na drugi je veoma interesantan, jer se kontakti mogu ostavriti a da se to ne naplaćuje dodatno [2].

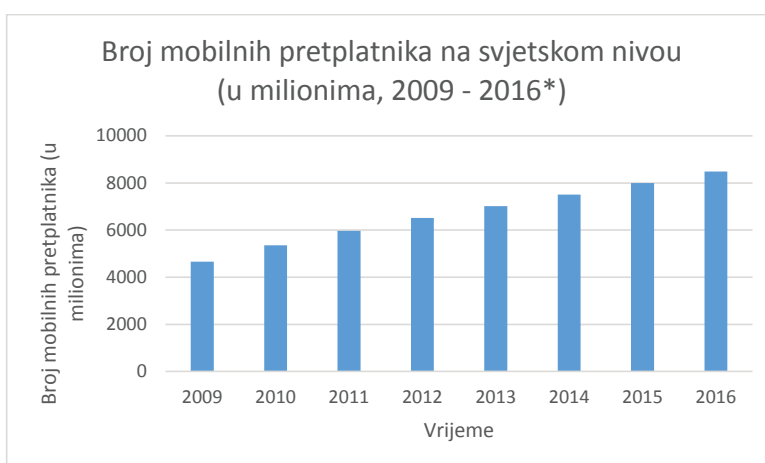

Slika 3. Distribucija SMS poruka, na svjetskom nivou, izražena u bilionima,uzeto u obzir predviđanje za 2016 i 2017 godinu (SMS and OTT mobile messaging markets; PortioResearch)

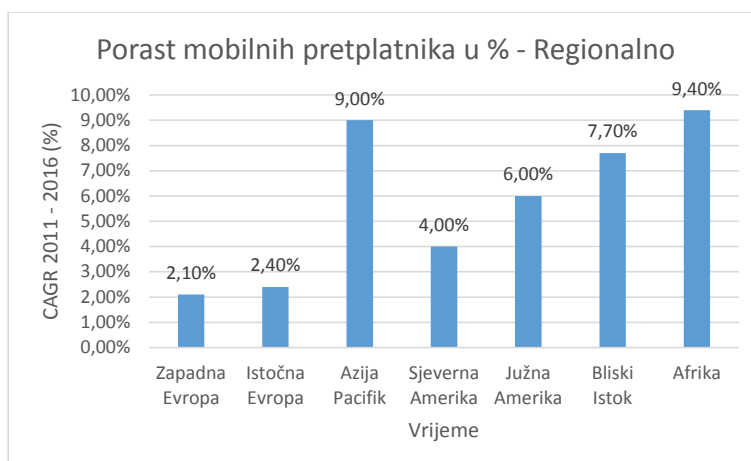
2. Razvoj mobilnih mreža

Kako je upotreba 2G telefona postala sve raširenija i ljudi su počeli koristiti mobilne telefone u svakodnevnom životu, postalo je jasno da će potražnja za uslugama prenosa podataka (kao što je Internet) postati sve veća.

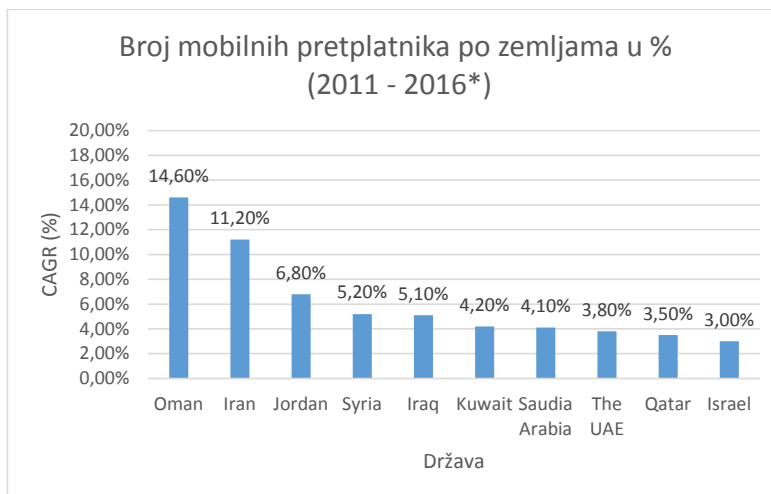
Na donjim dijagramima možemo pratiti sam rast pretplatnika, na osnovu regije. Naše područje interesovanja su svakako zemlje regije Azije Pacifik, za koju se također kao i za ostale regije može potvrditi da je porast mobilnih korisnika evidentan, te da je procentualno ova regija ostvarila najveći porast pretplatnika, u periodu od 2011-2016, čak 9,0% [2].

a) Porast broja mobilnih pretplatnika

b) Porast broja mobilnih pretplatnika po regijama

c) Porast broja mobilnih pretplatnika po državama Azijske regije

Slika 4. Porast broja mobilnih pretplatnika u vremenskom periodu 2009- 2016(Mobile Subscriber Base; RortioResearch)

Termin mobilna mreža se definiše kao telekomunikaciona mreža koja je konstruisana za mobilne komunikacije. Mobilna mreža podržava mobilnost preko handovera, roaming-a ili nekih sličnih tehnologija.

Trenutne bežične mreže koriste nekoliko tehnologija: WiMAX, WLAN (WiFi), Bluetooth, bežična telefonija, satelitski radio, celularna (ćelijska) telefonija.

Bežična telefonija se može smatrati samo kao proširenje fiksne telefonije i nećemo je posebno razmatrati, kao ni satelitski radio koji se rijetko koristi.

Prvo ćemo ukratko objasniti princip rada WLAN-a, Bluetooth-a, WiMAX-a sa posebnim osvrtom na ćelijske sisteme mobilne telefonije jer se pojam mobilne mreže danas uglavnom odnosi na njih [3].

2.1. WLAN

Bežična lokalna mreža (Wireless Access Network-WLAN) je mreža namijenjena za prenos velikih količina podataka na kratkim udaljenostima od 50-tak metara pa do oko 150 metara od pristupne tačke (access point) sa osobinama uporedivim sa onim kod žičnih LAN mreža, pa se može smatrati proširenjem ili čak zamjenom za žične LAN mreže.

WLAN je definisan serijom 802.11x standarda. Pregled njihovih uporednih karakteristika je dat u tabeli 1.

Tabela 1. Uporedni pregled karakteristika 802.11x standarda

Standard	Godina	Protok	Frekvencijski opseg
IEEE 802.11	1997	1-2 Mbit/s	ISM ¹ opseg od 2,4 GHz
IEEE 802.11b (WiFi) ²	1999	1-11 Mbit/s	ISM opseg od 2,4 GHz
IEEE 802.1a	1999	Do 54 Mbit/s	5 GHz opseg
IEEE 802.1g (WiFi5) ³	2002	Do 54 Mbit/s	ISM opseg od 2,4 GHz.

1: ISM: Industrial, Scientific Medical

2: WiFi: Wireless Fidelity

3: WiFi5: Wireless Fidelity 5x

Svi 802.11 standardi obuhvataju specifikacije sloja linka za podatke (DLL-Data Link Layer) i njegovih podsojeva za kontrolu pristupa medijumu (MAC-Medium Access Control) i podsloja za kontrolu logičkog linka (LLC-Logical Link Control) kao i fizičkog sloja.

WLAN radi u tzv. industrijsko-naučno-medicinskom ISM (Industrial Scientific-Medicine) opsegu. Ovaj opseg je svima dostupan, pa se radio sistemi koji rade u ovom opsegu projektuju tako da se mogu izboriti sa interferencijom i fedingom, primjenom neke od tehnika proširenog spektra, FHSS Frequency Hopping Spread Spectrum i DSSS (Direct Sequence Spread Spectrum).

Standardom 802.11, definisane su tri tehnike za fizički pristup: FHSS, DSSS i infracrvena tehnologija (IR) kako je to prikazamo na Slici 5.

Slika 5. Sloj linka za podatke i fizički sloj kod 802.11

2.2. Bluetooth

Bluetooth bežična tehnologija omogućava povezivanje prenosnih i stonih (desktop) računara, računarske opreme, mobilnih telefona i sl, na malim udaljenostima koje zavise od okruženja i od izlazne snage uređaja, kako je to prikazano u Tabeli 2.

Tabela 2. Klase i dometi Bluetooth uređaja

Klasa	Max izlazna snaga	Max. izlazna snaga	Očekivani domet	Domet u slobodnom prostoru
Klasa 1	100mW	20dBm	42m	300m
Klasa 2	2.5mW	4dBm	16m	50m
Klasa 3	1mW	0dBm	10m	30m

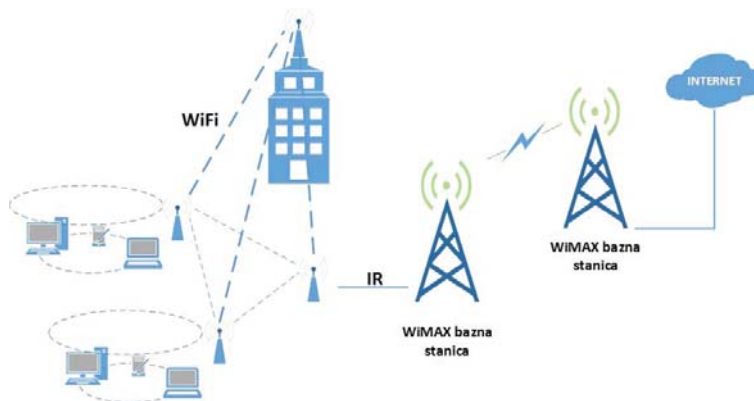
Bluetooth uređaji rade u frekventnom pojasu 2.4-2.4836 GHz u ISM opsegu. Raspoloživi opseg od 83.5 MHz se dijeli na 79 kanala širine 1MHz. Bluetooth koristi FHSS tehnologiju proširenog spektra. Kanal se dijeli na vremenske odsječke trajanja od 625 ms, a za svaki vremenski odsječak se koristi druga frekvencija skakanja, što rezultira frekvencijom od 1600 skokova u sekundi.

2.3. WiMAX

WiMAX (Worldwide Interoperability for Microwave Access) je baziran na standardu IEEE 802.16. WiMAX mreža može da omogući vezu između bazne stanice i korisnika na mnogo većim udaljenostima od WiFi-a, čak i do 50 km, ali su te udaljenosti u praksi dosta kraće i većinom su od 3-10 km.

WiMAX omogućava velike protoke, čak i do 100 Mbit/s (u praksi znatno manje), tako da se može koristiti za širokopolasni pristup Internetu na mjestima gdje bi izgradnja žične infrastrukture bila skupa i neisplativa.

Može se koristiti u kombinaciji sa WiFi-em, pri čemu se WiMAX koristi za prenos podataka na većim udaljenostima, a WiFi za omogućavanje pristupa kućnim korisnicima, kako je to prikazano na Slici 6.

Slika 6. Tipična primjena WiMAX mreže

2.4. Čelijski sistemi mobilne telefonije

Čelijski sistem koristi princip *handoff*-a, (preuzmanja), koji predstavlja proces automatske promjene frekvencije ili kanala, kada se korisnik kreće iz jedne frekvencijske zone u drugu, tako da razgovor može da bude nastavljen bez ponovnog biranja.

Usljed migracijskih kretanja stanovništva, osvrćući se na kretanje stanovništva iz zemalja Bliskog Istoka, odnosno Azije, korisnici mobilnih uređaja i mobilnih paketa instaliranih na istim, su primorani da najviše koriste svoje mobilne aparate i tablete. Kako prelaze granice države, a samim time i reone svog mobilnog operatera, svaku uslugu koju koriste, ona se mora obračunavati preko roaming usluge. Roaming je opšti zahtjev koji je uveden još pojavom mobilnih mreža 2G, te podrazumijeva da korisnici moraju raspolagati slobodom kretanja između mreža različitih operatera.

Operateri žele da primjenjuju odgovarajuća pravila pri pružanju servisa. Ona podrazumijevaju restrikcije za sve korisnike u mreži ili neka individualna pravila za specifične korisnike.

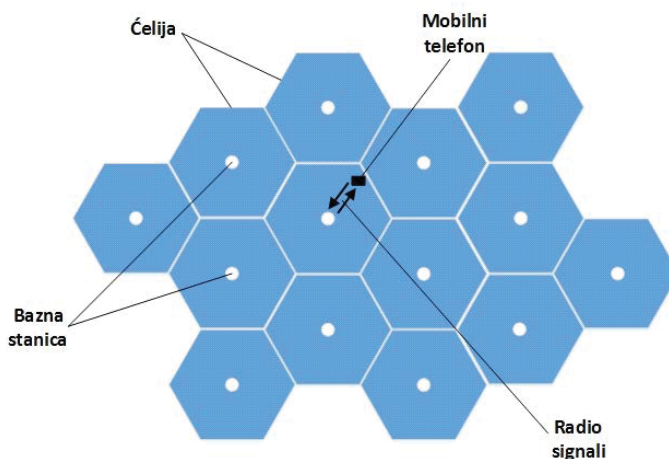
Međunarodni roaming je usluga koju nude mobilni operateri uz pomoć koje možete koristiti vaš telefon u inozemstvu. Svi mobilni operateri, ovisno o tarifnom paketu, nude međunarodni roaming.

Operater ima sporazume o roamingu sa stranim operatorima, što korisniku pruža mogućnost korištenja mreža tih operatera ostvarivanjem odlaznih i dolaznih poziva, slanja i primanja SMS poruka, kao i neke druge mobilne usluge (primjerice pristup glasovnoj pošti i nadoplata računa na pre-paid telefonima) na isti način kao i kod operatera iz te država. Raspoložive usluge i troškovi korištenja razlikuju se od operatera do operatera, ovisno o njihovim međusobnim ugovorima, koji ne predstavlja ništa drugo o stvaranje jedinstvenog

servisnog područja pri čemu pretplatnik mobilne mreže jednog operatera ima mogućnost da koristi iste usluge (ili slične) kad se nalazi na području nekog drugog operatera, ako njegov matični operater ima potpisan međuoperatorski ugovor sa operaterom na čijem području se pretplatnik trenutno nalazi.. Osnovni razlog uvođenja ćelijskog sistema mobilne telefonije je mogućnost višestruke upotrebe jednog kanala ili frekvencijskog opsega u okviru sistema i podjela geografske zone od interesa na autonomne oblasti, tj ćelije.

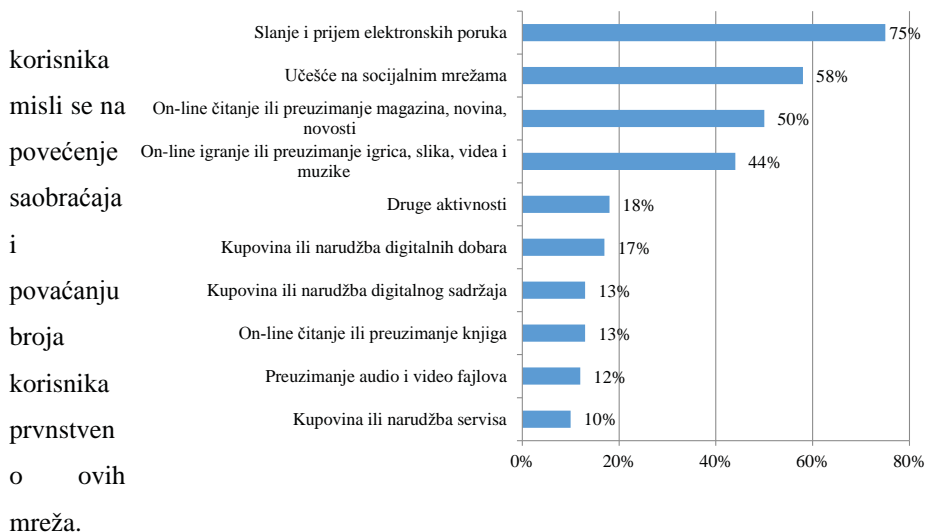
Ćelijske mreže koriste princip višestruke upotrebe radio frekvencija. Čitava oblast je podijeljena u regionalne ćelije (Slika 7) od kojih svaka ima baznu stanicu blizu centra ćelije kako bi se brinula o komunikaciji sa mobilnim stanicama (mobilnim telefonima). Baznim stanicama u susjednim ćelijama se dodjeljuju različiti frekvencijski opsezi kako bi se izbjegla interferencija signala.

Prethodna slika prikazuje kako se region oblasti pokrivanja dijeli u heksagonalne ćelije upotrebom uzorka u obliku saća i sedam različitih frekvencija. U realnom svijetu, oblik ćelije i njena veličina nisu regularni i zavise od osobina terena, karakteristika antena i gustine pretplatnika.

Slika 7. Teorijska ćelijska mrežna struktura

Na ovom principu rade svi današnje komercijalno najraširenije mobilne mreže: GSM (2G), HSCSD (2G), GPRS (2.5G), EDGE (2.75G) i UMTS (3G) i kad se govori o mobilnom Internetu i o mobilnom saobraćaju podataka i o povećanju broja mobilnih

3. Povećanje mobilnog saobraćaja podataka

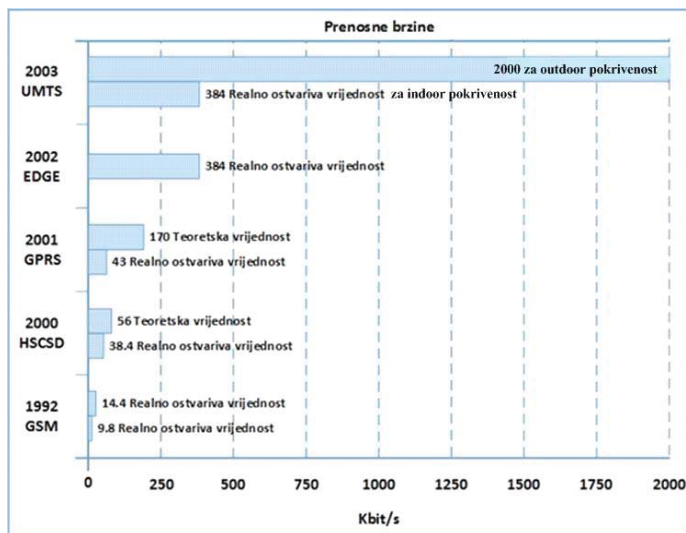
Mobilni saobraćaj podataka (data saobraćaj) se svake godine udvostručava a prihodi od njega se sve više povećavaju, tako da postoje predviđanja da će oni već 2018 godine biti veći od prihoda koji se generišu od prenosa govornog saobraćaja putem mobilnih mreža.

izvor: Eurostat

Slika 8. Najčešće Internet aktivnosti putem mobilnih uređaja

Za većinu najčešćih Internet aktivnosti (Slika 8), koje se sprovode putem mobilnih uređaja kao što su recimo preuzimanje (download) audio, video fajlova i knjiga, on-line igrice i sl. potrebne su mobilne mreže koje obezbeđuju veliki protok, odnosno mobilne mreže koje obezbeđuju širokopojasnost.

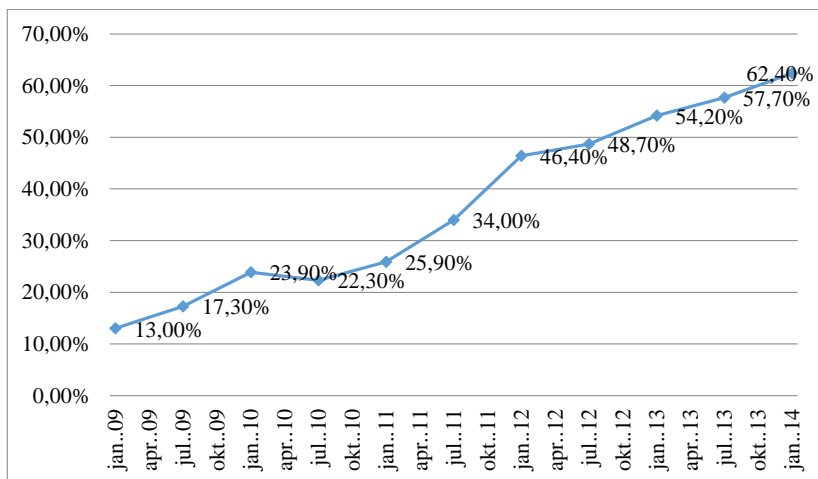
Kad govorimo o širokopojasnosti, u literaturi postoji značajna neusaglašenost oko toga od kojeg se to protoka neka mreža smatra širokopojasnom. Prema Digitalnoj agendi Evropske unije (EU), to su mreže koje obezbjeđuje protoke veće od 144 kbit/s.

Slika 9. Protoci koje pružaju različite mobilne mreže

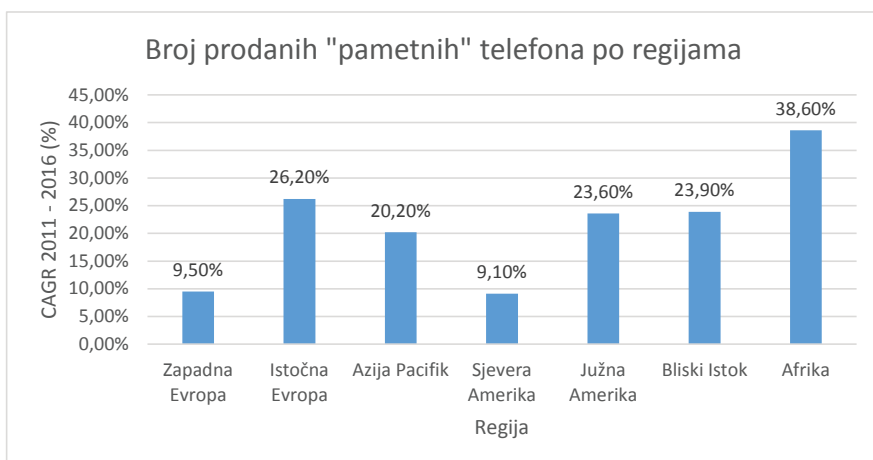
Razmatrajući protoke koje se mogu obezbijediti putem različitih mreža (Slika 9), mogli bismo doći do zaključka da EDGE (Enhanced Data for GSM Evolution) već obezbjeđuje širokopojasnost. U široj upotrebi kod nas je i 3G (UMTS-Universal Mobile Telecommunications System) a počelo se i sa implementacijom 4G mreže za koju se očekuje da će pružiti značajno veće protoke.

Mobilni širokopojasni pristup Internetu, predstavlja najbrže rastući segment širokopojasnog tržišta. Postotak korisnika koji pristupaju Internetu putem mobilnih uređaja se svake godine povećava, kao što se vidi na Slici 10.

Slika 10. Porast broja mobilnih širokopolasnih korisnika

U skladu sa procjenom ITU-a za 2013, broj aktivnih širokopolasnih mobilnih pretplatnika na svijetu, je bio oko 2 milijarde, što je oko 30% ukupnog broja mobilnih pretplatnika. Danas je više od 45% ukupne svjetske populacije pokriveno signalom 3G mreže sa procjenom da će taj procenat već 2017 godine iznositi 85%. 3G mreža se danas koristi u 159 zemalja svijeta. U ekspanziji je i 4G (LTE), koja istina danas pokriva svega 1,77% ukupne svjetske populacije, ali predviđanja su da će se to veoma brzo promijeniti, jer se očekuje izuzetan porast broja 4G pretplatnika, prije svega zbog činjenice da se neprekidno povećava zahtjev korisnika za povećanjem brzine prenosa podataka a većina 4G operatora ima iste cijene upotrebe 4G i 3G mreže.

Slika 11. Broj prodanih „pametnih“ telefona izražen u %, na svjetskom nivou raspoređen po regijama (Smartphone Market; PortioResearch)

4. Mobilni internet

Dok je prva generacija Interneta bila uglavnom posvećena prenosu podataka u nerealnom vremenu, danas se sve više koriste servisi koji se realizuju preko Interneta u realnom vremenu, npr Telefonija preko IP (ToIP), Video-konferencija i sl. To pokazuje i činjenica da se očekuje i rast udjela multimedijalnih usluga u prihodu operatera u idućih nekoliko godina. Zato IP arhitektura za pružanje usluga predstavlja veliki trend. Kupci žele da imaju pristup personalizovanim interaktivnim, multimedijalnim uslugama, na bilo kojem uređaju u bilo koje vrijeme. Ovaj trend uvodi nove zahtjeve za mrežne infrastrukture. IMS – IP Multimedia Subsystem predstavlja obećavajuće rješenje za ispunjavanje tih očekivanja. IMS je taj ključni faktor u 3G arhitekturi koji je omogućio korisnicima mobilni pristup Internet servisima.

IMS je dizajniran sa ciljem da omogućí i unaprijedi multimedijske mobilne usluge u realnom vremenu, kao što su napredne govorne usluge, video telefonija, razmjena poruka, konferencije i push usluge.

Da bi se pravilno usmjeravali pozivi do krajnjeg korisnika neophodno je da postoji jedinstvena identifikacija samih korisnika. U PSTN mrežama ta identifikacija je red cifara koje određuju lokaciju korisnika. IMS sistem posjeduje mehanizme za identifikaciju korisnika, a to su javni korisnički identiteti i privatni korisnički identiteti.

Servis slanja poruka je danas jedan od najpopularnijih servisa. U skladu sa njegovom popularnošću, bilo je i više nego očekivano da ovaj servis bude među prvim koji će se implementirati u okviru IMS-a.

Instant Messaging predstavlja servis koji korisnicima omogućava razmjenu poruke u vremenu. Sadržaj instant poruke je najčešće tekstualni, ali može biti i slika, datoteka sa pjesmom i sl.

Svaki korisnik koji pristupa IMS-u mora biti autentifikovan i autorizovan kako bi mogao koristiti IMS servise. Ovaj proces u IMS-u je zasnovan na funkcijama zaštite koje su prisutne u IMS terminalu. Funkcije su zapravo implementirane u okviru inteligentne kartice, koja je u IMS sistemima poznata kako UICC (Universal Integrated Circuit Card). UICC može sadržavati više logičkih aplikacija SIM, USIM i ISIM. ISIM predstavlja aplikaciju posebno kreiranu za IMS.

SIM kartica, ili Subscriber Identity Module, je zamjenljiva kartica koja se koristi uz mobilne telefone. Ona skladišti potrebne informacije koje identifikuju mobilni uređaj (tablet ili telefon). Takođe, sadrži podatke koji su potrebni da se zaštiti (voice encryption) od mogućih prisluškivanja.

Svaka SIM kartica nosi sa sobom identifikacioni i lični broj. Ta dva broja su vezana samo za jednu SIM karticu, pa ne mogu postojati dvije takve kartice. Takođe, ovo omogućava prenošenje ove kartice iz jednog telefona u drugi.

Na njih se mogu skladištiti brojeve i SMS poruke. Svaka kartica, barem svaka današnja kartica, može skladištiti najmanje 250 brojeva i 50 poruka. Ali, iako može skladištiti 250 brojeva, ne može skladištiti komplikovanije informacije, poput dva broja koja se vezuju za jedno ime. Tako da, ako se kopira takav kontakt sa memorije telefona na memoriju kartice, on će se razbiti u dva različita imena, odnosno kontakta. Jednostavno, SIM kartica nema toliku memoriju [4].

SIM kartice dolaze u 4 standardne veličine:

- Full-size (85.6mm × 53.98mm × 0.76 mm)
- Mini-SIM (25mm x 15mm x 0.76mm)
- Micro-SIM (15mm x 12mm x 0.76mm)
- Nano-SIM (12.3mm × 8.8mm × 0.67mm)

Danas se uglavnom koriste Mini, Micro i Nano SIM kartice, dok bismo mogli reći da je Full-size SIM kartica bila njihova pretača. Ona je bila veličine današnje kreditne kartice. Većina današnjih uređaja radi na Mini SIM kartici, Micro SIM je razvijena prije par godina i prvo se koristila za, iPhone uređaje, a Nano-SIM kartica je najnovija kartica današnjice.

Uz ovu karticu, neminovno dolaze još dva broja, a to su PIN i PUK brojevi.

PIN broj, ili Personal Identification Number (Lični Identifikacioni Broj), služi za ukucavanje prilikom prvog paljenja uređaja i prvog korišćenje kartice. Ukoliko 3 puta pogrešite ukucavanje PIN broja, morate ukucati PUK broj.

PUK broj, ili Personal Unblocking Key (Lični Deblokirajući Ključ), mora se unijeti da bi se kartica osposobila za rad nakon 3 pogrešna unosa PIN broja.

Abstract

The paper will presented the mobile network technology, as one of the most important technologies during the migration movements of the population. Large population movements from one erae to another use these technologies, so the paper put emphasis first on presenting the mobile network technology, and with available data from the International Telecommunication Union, analyzes available data, and putting these results into context of migratory movements. In the introductory part of the paper we will analyz and present these data, and further explanation will be based on the development of mobile network technology.

Keywords: migration, mobile network, users

Literatura

- [1] ITU_Key_2005-2014_ICT_data;
- [2] Portio Research Mobile Factbook 2013;
- [3] Regulatorni aspekti mreža i suluga, prof.dr.sc. gordan Ježić;
- [4] Prelazak na mreže sljedeće generacije, N.Živić, Z.R. petrović, M.Jovanović, JP PTT saobraćaja „Srbija“, Elektrotehnički fakultet Beograd.

Doc.dr.sc. Dario Galić,
prof; Medicinski fakultet Osijek; katedra
za biostatistiku i medicinsku informatiku; Osijek Hrvatska; galic@mefos.hr
Mr.sc Silvija Galić, prof; Filozofski fakultet
Osijek; katedra za zajedničke sadržaje; Osijek Hrvatska; sgalic2@ffos.hr

UDK 314.15:004(497.5)“2015“

Informatika i informatizacija u migraciji s osvrtom na Hrvatsku 2015.

Sažetak : U ovome radu će biti prikazana migracijska kriza 2015. Također će biti prikazan zajednički Europski sustav azila i njegovo funkcioniranje. Zatim će se sustav vanjskih granica i zajedničkog azila EU usporediti sa računalnim formatima i protokolima i onda se na osnovu poznatih rješenja u računalnoj industriji predložiti moguća rješenja za nastali problem.

Abstract: This paper will be presented migration crisis 2015. It will also be shown a common European asylum system and its operation. Then the system of external borders and a common EU asylum compared with computer formats and protocols, and then on the basis of known solutions in the computing industry to propose possible solutions to the problem.

1. Povijesne seobe naroda

Da nije bilo seoba svijet bi izgledao prilično drugačije jer današnje ljudsko stanovništvo i jeste tu gdje je ovakvo kakvo je upravo zbog svih seoba tijekom ljudske povijesti. Zbog prve seobe prije 150.000 i druge prije 70-80.000 godina suvremeni čovjek se raširio iz Afrike iz Etiopske rasjedne doline raširio preko Euroazije po svijetu.¹ Tadašnje seobe su bile na razini nekoliko desetaka ljudi i zbivale su se zbog gladi, suše, poplave, potresa, ... ili su se jednostavno selili u nova neistražena i nepoznata područja nadajući se bogatijem lovištu, boljoj ispaši ili plodnijoj zemlji za zemljoradnju. To su bile uglavnom nekontrolirane seobe s puno neizvjesnosti. Kasnije sa razvojem civilizacije dolaze i civilizirani razlozi seoba poput rata, bolesti, prenapučenosti, osiromašivanja tla. Zbog pojave civilizacija postojale su i nadzirane i/ili planirane seobe koje obično pokretala/nadzirala vlast s ciljem naseljavanja ili preseljavanja nekog ljudstva na neko područje s ciljem koji odgovara vlasti koja provodi to naseljavanje.

1.1. Seoba zbog popisa stanovništva u rimskom carstvu.

Biblijski poznati primjer kratkotrajne seobe koja se dogodila u Rimskom carstvu za vrijeme cara Augusta upravitelj rimske provincije Sirije izdao je naredbu o popisu stanovništva radi određivanja i prikupljanja poreza.² Tada su se svi porezni obveznici morali prijaviti u mjestu rođenja jer su se tamo vodile knjige o njima. Samime time došlo je do masovnog povratka u rodna mjesta u toj provinciji rimskog carstva. Nije to bio usamljen slučaj već redovita praksa nakon osvajanja novih provincija ili administrativnog preuređenja carstva ili pojedine provincije. Ipak to nije bila česta pojava jer moglo dogoditi da pojedinci u carstvu to nikada ne dožive. To je bio primjer kratkotrajne neplanirane ali od strane carstva ipak nadzirane seobe.

1.2. Seoba Gota u Rimsko carstvo 367.

Počelo je kao nekontrolirana seoba sa jednim jedinim planom pobjeći preko Dunava ispred okrutnih osvajača Huna pod vodstvom Atile „Biča božjeg“. Rimski imperator Valente je pametno postupio dopustivši im ulazak u područje rimske provincije Panonije računajući time na njih kao pojačanje obrane od nadolazećih Huna. Zbog lažnih obećanja, vrlo lošeg i ponižavajućeg tretmana kod lokalne provincijske uprave dolazi do pobune Vizigota i seoba koja je trebala biti kontrolirana postaje nekontrolirana pobuna zbog koje pogiba i rimski car u bitci kod Adrianopola (biz. Hadrianopolis / bug. Odrin / tur. Edirne) 9.VIII-378.³

1.3. „Velika seoba naroda“ u europi

Tako zvana „Velika seoba naroda“ kako stari zapisivači povijesti nazivaju seobu „barbara“ na područja Rimskog carstva bila je sve pomalo. Počela je neplanirano da bi se ponekad dopuštalo ili čak planiralo useljavanje „germanskih barbara“ za potrebe obrane Rimskog carstva. Ponekada ih se kontrolirano naseljavalo, a ponekada ih se nekontrolirano puštalo da ulaze u pojedine provincije, ali pretežiti dio vremena se vodila diplomatska i/ili oružana borba kako bi se nekontrolirana seoba barem malo stavila pod nekakav nadzor. Totalni gubitak kontrole počinje upadom Huna a nastavlja se poslije odlaska Huna širenjem germanskih plemena po područjima zapadnog Rimskog carstva i njegovom propašću. Velika seoba završava dolaskom Avara i Slavena u područja istočne i jugoistočne europske.⁴

1.4. Iseljavanje Maja iz gradova

Velika i razvijena civilizacija Maja je krajem 9. Stoljeća nestala a od nje su ostali samo napušteni velebni gradovi koji su se tijekom vremena pretvorili u ruševine obrasle gustom džunglom. Do pada i propasti civilizacije je došlo zbog građanskog rata, ekološke katastrofe uzrokovane sječom i perioda dugogodišnje suše.⁵ Pretjerana sječa drveća za potrebe gradnje hramova omogućila je kiši ispiranje obradivog tla koje je postajalo sve udaljenije od gradova centara civilizacije.⁶ Suša je samo povećala ekološku katastrofu i udaljena polja koja više nisu mogla uzdržavati naraslu populaciju gradova (pojedini gradovi su imali 100.000 stanovnika) a građanski rat je još više unio nesigurnost u živote gradova i došlo je do spontanog iseljavanja i propasti civilizacije.⁷ Kao takvo iseljavanje Maja je primjer seobe ponajprije zbog ekoloških i klimatskih razloga koji su uništili gospodarsku osnovu njihove civilizacije. Moglo bi se cinično reći kako je ta seoba još jedno civilizacijsko postignuće čovjeka.

1.5. Rusko naseljavanje Sibira

Rusko prodor preko Urala u Sibir za vrijeme Ivana III počinje ponajprije kao obrambeni i preventivni odgovor na najprije mongolsku (Zlatna horda) a kasnije tatarsku invaziju Moskovskog vojvodstva.⁸ Već njegov nasljednik Ivan IV (na zapadu znan kao „Grozni“) shvaća kako ako želi obraniti nova područja onda ih mora i naseliti „svojim lojalnim“ stanovništvom.⁹ Svi kasniji vladari su slijedili tu misao vodilju koju su još stari rimljani prakticirali kad su u novo osvojena područja naseljavali svoje umirovljene legionare kao nagradu za vjernu 6000 dnevnu službu Rimskom carstvu. Većina današnjih žitelja Sibira govori ruski i gušće naseljenost je uz transsibirsku željeznicu. Kao takva ruska seoba u Sibir je bila očito planirana i dugotrajno kontrolirana seoba.

1.6. Seoba Tamila na plantaže čaja na Cejlonu

Indijski Tamili (danas oko 870.000) su na otok Cejlon (danas država Šri Lanka) dovedeni kao radna snaga za engleske plantaže čaja jer domaće Sinhalezi (oko 12,4 mil.) i Tamili (oko 2 mil.) nisu htjeli raditi za nove gospodare. To je očit primjer ekonomski planirane i kontrolirane seobe s jednim jasnim ciljem.

1.7. Seoba Armenaca, Kurda i drugog neturskog stanovništva na istoku carstva za vrijeme 1.sv.rata

Zbog ulaskom nepripremljenog Osmanskog carstva u prvi rat dolazido poticanja ne turskog stanovništva u carstvu na ustanke od strane imperijalnih sila iz europe. Rusi su tradicionalno poticali i potpomagali Armence na Kavkazu, a Englezi i Francuzi su pomagali Kurde, Asirijce i druge ne turske skupine u istočnoj Anadoliji i Mezopotamiji. Zbog te situacije nekome je u Istambulu palo na pamet preseliti potencijalne pobunjenike u nova „sigurnija“ područja i tako spriječiti dalje širenje pobune i zone nesigurnosti. Nažalost kada se krenulo sa realizacijom dogodila se katastrofa jer osim ideje nije bilo ništa više isplanirano, zbog rata nije bilo potrebitih zaliha hrane a ni vremenske prilike nisu išle na ruku. Znalo se događalo da čak ni prateća turska vojska koja je osiguravala seobu mase civila nije dobivala svoje redovito sljedovanje hrane pa su bili prisiljeni „snalaziti se“ (što je često ličilo na pljačku jer se priznanice nisu mogli naplatiti) kod lokalnog stanovništva putem kojim su prolazili. Naravno da je tada u tim marševima preseljavanja došlo do stravičnog pomora civila za koje nije osigurano ništa (a često ni pitka voda). Ta ili te seobe su primjer planski pokrenute ali potpuno nekontrolirane seobe sa katastrofalnim ishodom i milijunskim civilnim žrtvama koje bacaju jako ružnu sjenu na organizatore i pokretače.

2. Zajednički europski sustav azila i zahtjevi na sustav i tehnologiju

2.1. Sustav zajedničke granice

Osnovna ideja administracije u EU je da svugdje u EU budu isti standardi, pravila i postupci za ulazak u zemlje EU i zbog toga sve članice unije moraju usuglasiti svoje zakonodavstvo sa propisima i pravilima EU. To se čini još od zvaničnog proglašavanja EU jer jako puno ljudi želi doći živjeti (ne nužno i raditi) u razvijenije i bogatije članice EU gdje je standard puno viši nego u njihovoj domovini. Dokaz više tome je i sadašnja kriza sa izbjeglicama sa bliskog i srednjeg istoka (često se krivo spominju samo izbjeglice iz sirije) koji spominju samo Švedsku i Njemačku Problem nastaje što te bogate zemlje ne nadziru vanjske granice EU pa se boje propusnosti koju bi mogla imati granica neke zemlje koja je za useljenike samo prolazna putanja. Zato je politika bogatih zemalja unije da svoje granice brane na vanjskim granicama unije. Zato postoji ugovor iz Schengena. Ideja je zaustaviti strance na vanjskim granicama unije i tamo ih obraditi i donijeti odluku kako dalje postupati s njima. U ovome radu će se razmatrati isključivo problematika vezana uz ulaz „stranaca“ u zemlje EU. Stranac je za EU svatko tko nije građanin EU i ne posjeduje putnu ispravu članice EU.

Prvi postupak na granici je razvrstavanje između građana unije i stranaca utvrđivanjem identiteta i pripadnosti pomoću putovnice koja se računalno provjerava posebnim optičkim čitačima i programima koji imaju unesene sigurnosne parametre za prepoznavanje identifikacijskih i putnih dokumenata. Na isti način to rade moderni optički čitači i fotokopirni aparati i zato ne mogu kopirati ili očitavati poznate novčanice. Ako su dokumenti uredni tu se završava priča za građane unije i oni mogu mirno nastaviti svoj put. Nakon što se utvrdi ispravnost isprava stranca slijedi postupak utvrđivanja prava na ulazak. Tada se provjeravaju razlozi dolaska stranca u EU. Ako je u pitanju turistička ili radna viza to se opet provjerava pomoću računala jer postoji zajednička baza viznog režima za cijelu EU. Sami carinski policajci priznaju da im je najlakše i najbrže sa radnim dozvolama. Vrlo problematične znaju biti turističke vize jer se događa da turistička agencija nije riješila neku od potrebitih dozvola ili prema zakonu o strancima nemaju povratnu kartu ili dostatna sredstva za uzdržavanje i povratak u zemlju porijekla.¹⁰ Na taj način često pokušavaju ući

ilegalni migranti. Često se događa kada otkriju nekog sa nepotpunom dokumentacijom pri pokušaju ulaska u EU da dotični podnese zahtjev za azil. Dodatni problem predstavljaju ilegalni prelasci jer se na taj način financira kriminal, gubi kontrola nad politikom nadzora ulaska ljudi u EU, ali i dovodi veli broj ljudi koji traži azil. Zbog svega toga i problema sa silnim zahtjevima za azilom (od kojih je samo manjina opravdana i udovoljava uvjete) uvela se jedinstvena politika sustava azila za EU.

2.2. Zajednički europski sustav azila (CEAS)

U području otvorenih granica i slobode kretanja mora se imati zajednički i jednak pristup sustavu azila. Dobivanje azila ne smije ovisiti o sreći već članice EU moraju imati zajedničku odgovornost prihvaćanja tražitelja azila na dostojanstven način osiguravajući prema njemu pravedan postupak ispitivanje njegovog slučaja na temelju ujednačenih standarda kako bi ishod bio sličan bez obzira na to gdje tražitelj podnese zahtjev.¹¹ Postoji zakonska¹² i moralna obveza (a to je i u kršćanskoj tradicije pomaganja potrebitima) pružanja zaštite koja se u ovome slučaju propisuju jedinstveno za cijelo područje EU. Prema tim uredbama Azil se odobrava osobama koje bježe od progona ili velike opasnosti. Upravo radi postizanja tog cilja EU je od 1999 radio na stvaranju Zajedničkog europskog sustava azila i na poboljšavanju postojećeg zakonskog okvira.

- Cilj *Direktive o postupcima azila* je donošenje pravednijih, bržih i kvalitetnijih odluka o azilu
- *Direktivom o uvjetima prijvata* tražiteljima azila u EU osiguravaju se humani materijalni uvjeti za prihvata i potpuno poštivanje njihovih temeljnih prava.
- *Direktivom o kvalifikaciji* pojašnjava se osnova za odobravanje međunarodne zaštite
- *Dublinskom uredbom* se jača zaštita tražitelja u postupku ispitivanja zahtjeva za azil
- *Uredbom o Eurodacu* policiji će se omogućiti pristup bazi podataka EU s otiscima prstiju tražitelja azila u strogo ograničenim okolnostima radi sprječavanja, otkrivanja ili istrage najtežih kaznenih djela, kao što su ubojstva ili terorizam.

Sve ovo ukazuje kolike napore ulaže EU s ciljem zaštite podnositelja zahtjeva i ubrzanja proces odlučivanja o davanju azila. Cilj je razdvojiti stvarnu potrebu za azilom od ekonomske migracije koja je došla u EU samo zbog želje za boljim životom. Čest je slučaj da su podnositelji azila došli u EU kao ilegalci uz pomoć kriminalaca koji zarađuju na njihovoj nesreći pa je tu još potrebitija zaštita jer ih nerijetko kriminalci dovode s ciljem trgovine ljudima za potrebe ilegalnog tržišta robovske radne snage. Na taj način se rješava problem uvoza kriminala, pruža zaštita i brže i kvalitetnije pomaže potrebitima. Vidljiva je potreba za jednim standardiziranim obrascem i bazom za zaprimanje zahtjeva za azil kao i za jedinstven pristup provjeri otisaka prstiju.

2.2.1. Direktiva o postupcima azila

Osobama koje bježe od progona i traže međunarodnu zaštitu potrebno je osigurati jednake zaštitne mjere, tražitelji azila moraju imati pristup pravednim i učinkovitim sustavima traženja azila. U Direktivi o postupcima azila propisuju se pravila o postupku traženja azila, kako prijaviti potrebu za azilom, kako ispitivati prijavu, kakvu će pomoć dobiti tražitelj azila, što učiniti ako tražitelj zahtjev pobjegne i što učiniti sa zahtjevima koji se ponavljaju.¹³ Ova direktiva predstavlja je najniži zajednički nazivnik između država članica. Njome se utemeljuje dosljedan sustav koji osigurava učinkovitije i pravednije donošenje odluke o azilu u svim državama članicama na temelju zajedničkih standarda visoke kvalitete.¹⁴

- Direktivom se propisuje kako tražiti azil kako bi se osiguralo učinkovito i brzo potraživanje azila svima koji to žele.

- Propisuje se osposobljenost donositelja odluke s ciljem ranije pomoći podnositeljima zahtjev kako bi se njihov zahtjev mogao što prije potpuno preispitati. Time će se skratiti postupak na prosječno ne dulje od šest mjeseci i tako uštedjeti novac jer će tražitelji azila manje vremena provoditi u državnim prihvatnim centrima, biti će manje krivih odluka a time i manje skupih žalbi.
- Svatko kome treba pomoć (zbog dobi, invalidnosti, spolnog određenja, traume,...) dobiti će odgovarajuću potporu i dovoljno vremena za obrazlaganje svog zahtjeva, a djeca bez pratnje posebnu zaštitu i skrb i kvalificiranog predstavnika.
- Predmeti za koje postoji mala vjerojatnost utemeljenosti mogu se rješavati posebnim postupcima („ubrzani“ postupak i postupak na granici). Postoje jasna pravila o tome kada se koji postupci mogu primjenjivati. Posebno za djecu bez pratnje i žrtve mučenja.
- Pravila o žalbama pred sudovima su puno jasnija nego prije i potpuno su usklađena s ljudskim pravima kako bi se smanjio pritisak na Sud za ljudska prava u Strasbourgu.
- Države biti će spremnije rješavati neprimjerene zahtjeve, posebno ponavljajuće zahtjeve istih osoba koje pokušavaju izbjeći deportaciju stalnim predavanjem novih zahtjeva za azil.

2.2.2. Direktiva o uvjetima prihvata

Tražiteljima azila koji čekaju odluku o svojem zahtjevu moraju biti osigurani neki osnovni uvjeti koji im jamče dostojanstveni životni standard.¹⁵ Radi toga se Direktivom o uvjetima prihvata uređuje pristup uvjetima prihvata (pristup smještaju, hrani, zdravstvenoj njezi) za tražitelje azila dok čekaju ispunjenje svojeg zahtjeva. Cilj Direktive je usklađenje standarda za uvijete prihvata u cijeloj EU.¹⁶

- Donesena su zajednička podrobna pravila o pitanju pritvora tražitelja azila osiguravajući time potpuno poštovanje njihovih temeljnih prava.
 - propisuje iscrpan popis osnova za pritvor kojima će se spriječiti arbitrarna praksa prihvata i prihvata ograničiti na što kraće moguće vrijeme,
 - ograničava pritvor ranjivih osoba, posebno maloljetnika,
 - uključuju važna zakonska jamstva, kao što je pristup besplatnoj pravnoj pomoći i davanje podataka u pisanom obliku prilikom žalbe protiv rješenja o pritvoru,
 - uvode posebni uvjeti prihvata za prihvatne objekte, kao što je pristup svježem zraku i komunikaciji s odvjetnicima, NVOima i članovima obitelji.
- Novom se direktivom objašnjava obveza provedbe pojedinačnih ocjena radi utvrđivanja posebnih prihvatnih potreba ranjivih osoba. U direktivi se posebna pozornost posvećuje maloljetnicima bez pratnje i žrtvama mučenja te se osigurava da ranjivi tražitelji azila mogu dobiti psihološku pomoć. I konačno, ona uključuje pravila o kvalifikacijama predstavnika maloljetnika bez pratnje.
- Pristup tražitelja azila zaposlenju sada mora biti odobren u roku od najviše 9 mjeseci.

2.2.3. Direktiva o kvalifikaciji

Prije nego što dobije azil, osoba mora dobiti status izbjeglice ili korisnika dodatne potpore.¹⁷ U Direktivi o kvalifikaciji navedena je osnova za odobravanje međunarodne zaštite. Odredbama te direktive predviđa se i niz prava u vezi sa zaštitom od protjerivanja, dozvolama boravka, putnim ispravama, pristupom zaposlenju, socijalnoj sigurnosti, zdravstvenoj skrbi, pristupom smještaju, pristupom objektima za integraciju te posebne odredbe za djecu i ranjive osobe. Minimalni standardi u prethodnoj su direktivi bili u određenoj mjeri nejasni, što je dovelo do razlika u nacionalnom zakonodavstvu i praksi u vezi s azilom. Vjerojatnost da će osoba dobiti međunarodnu zaštitu mogla se znatno razlikovati ovisno o državi članici koja je obrađivala zahtjev za azil. Direktivom o kvalifikacijama

doprinosi se boljoj kvaliteti odlučivanja i osigurava pravedno i ujednačeno postupanje prema osobama koje bježe od progona, rata i mučenja.

- Ovom se direktivom razrađuju osnove za dodjelu međunarodne zaštite i ona donosi čvršća određenja, čime se povećava učinkovitost postupka azila i sprječavaju prijevare te osigurava usklađenost s presudama Suda Europske unije.
- Njome se u velikoj mjeri usklađuju prava dodijeljena svim korisnicima međunarodne zaštite (priznatim izbjeglicama i primateljima takozvane „dodatne zaštite”) u odnosu na pristup zapošljavanju i zdravstvenoj skrbi. U direktivi se produžuje valjanost dozvola boravka za korisnike dodatne zaštite.
- Osigurava se da se u većoj mjeri uzimaju u obzir najbolji interesi djeteta i vidovi ocjenjivanja zahtjeva za azil povezani sa spolom te provedba pravila o sadržaju međunarodne zaštite.
- Direktivom se olakšava pristup korisnika međunarodne zaštite pravima i mjerama integracije. U njoj se u većoj mjeri vodi računa o teškoća s kojima se korisnici međunarodne zaštite suočavaju u praksi.

2.2.4. Dublinska uredba

Svaki zahtjev za azil podnesen na području EU-a mora se preispitati — svaka država EU-a mora moći odrediti je li odgovorna i kada je odgovorna za rješavanje zahtjeva za azil. Temeljno je načelo Dublinske uredbe to da je za ispitivanje zahtjeva za azil prije svega odgovorna država članica koja je imala najveću ulogu u ulasku i boravku podnositelja zahtjeva u EU-u.¹⁸ Mjerila za utvrđivanje odgovornosti kreću se, hijerarhijski, od obiteljskih veza do nedavnog posjedovanja vize ili dozvole boravka u državi članici, uključujući činjenicu je li podnositelj zahtjeva u EU ušao nezakonito ili zakonito. Pokazalo se, međutim, iz iskustva prethodnog sustava da valja bolje rješavati situacije pritiska na prihvatne kapacitete država članica i sustave azila. Nova Dublinska uredba sadrži uspostavljene postupke za zaštitu podnositelja zahtjeva za azil i njome se unaprjeđuje učinkovitost sustava pomoću:¹⁹

- mehanizma ranog upozoravanja, pripravnosti i upravljanja krizom koji se bavi temeljnim uzrocima nefunkcionalnosti nacionalnih sustava azila ili problemima koji proizlaze iz određenih vrsta pritiska,
- serije odredaba o zaštiti podnositelja zahtjeva, kao što je obavezan osobni razgovor, jamstva za maloljetnike (uključujući iscrpan opis čimbenika koji bi trebali biti temelj za procjenu najboljih interesa djeteta) i veće mogućnosti za ponovno ujedinjenje s obitelji,
- mogućnosti da žalba odgodi izvršenje premještaja za razdoblje nakon donošenja odluke o žalbi, zajedno s jamstvom prava osobe da ostane na državnom području te države do donošenja odluke suda o obustavi premještaja u iščekivanju odluke o žalbi,
- obveze besplatnog osiguranja pravne pomoći na zahtjev,
- jedine osnove za pritvor u slučaju rizika od bijega; strogo ograničenje trajanja pritvora,
- mogućnosti za tražitelje azila koji bi se u nekim slučajevima mogli smatrati nezakonitim migrantima i vratiti u skladu s Direktivom o povratu da se prema njima postupa u skladu s Dublinskim postupkom, čime se tim osobama pruža veća zaštita nego na temelju Direktive o povratku,
- obveze jamstva prava na žalbu protiv odluke o premještaju,
- veće jasnoće postupaka između država članica — npr. iscrpni i jasniji rokovi. Cijeli Dublinski postupak ne smije trajati dulje od 11 mjeseci u slučaju optužbe i 9 mjeseci za vraćanje (osim u slučaju bijega ili kada je osoba u zatvoru).

2.2.5. Uredba o Eurodacu

Eurodac državama članicama EU-a olakšava utvrđivanje odgovornosti za ispitivanje zahtjeva za azil mogućnošću uspoređivanja baza otisaka prstiju. Uredbom o Eurodacu uspostavlja se baza podataka EU-a s otiscima prstiju tražitelja azila.²⁰ Kada netko zatraži azil, bez obzira na to gdje se nalazi u EU-u, njegovi se otisci prstiju unose u središnji sustav Eurodaca. Eurodac postoji od 2003. i pokazao se vrlo uspješnim alatom IT-ja. Potrebna su, međutim, neka poboljšanja, posebno da bi se smanjilo kašnjenje u prijenosu od nekih država članica, riješila pitanja zaštite podataka i pomoglo u borbi protiv terorizma i teškog kriminala. Novom se uredbom unaprjeđuje uobičajeni rad Eurodaca.²¹

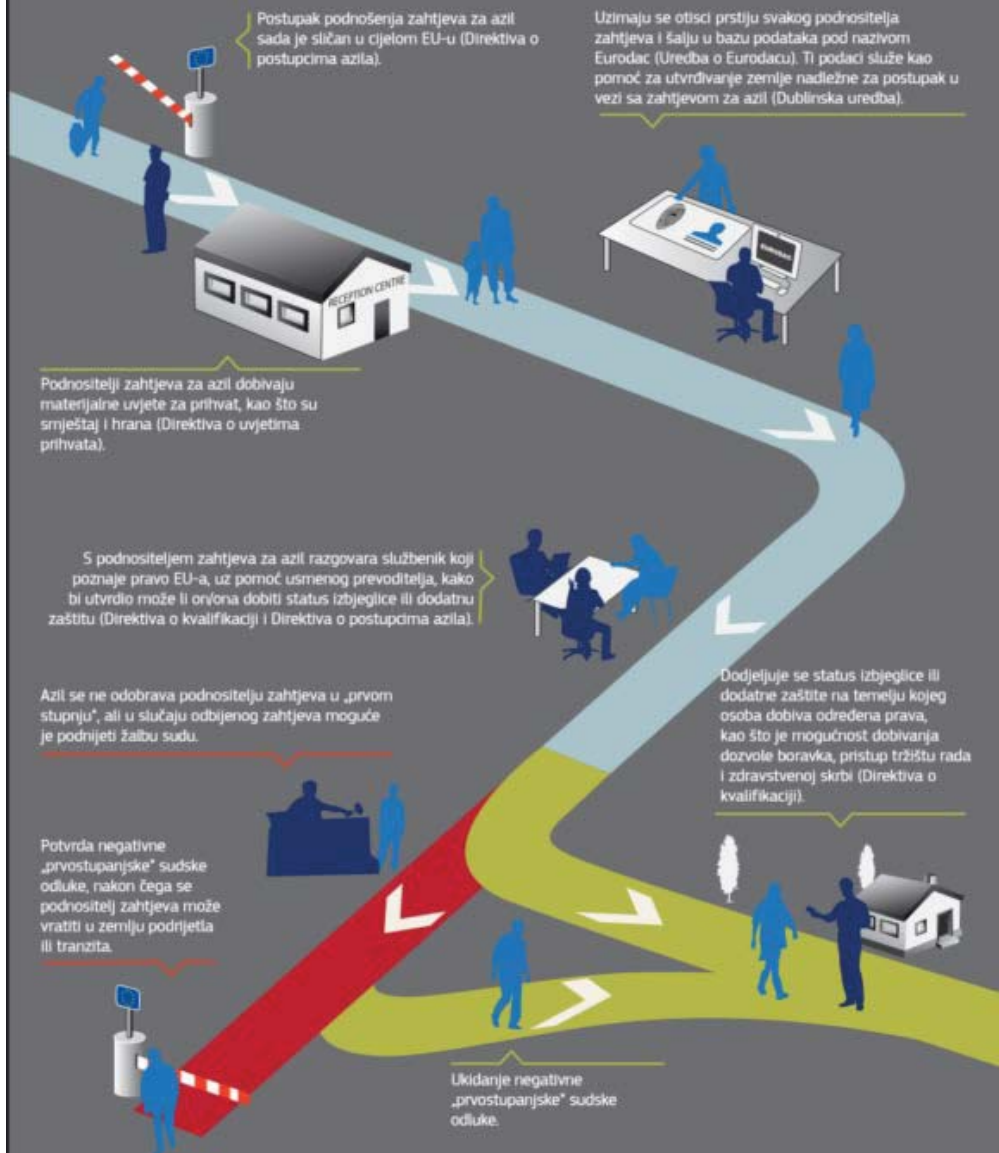
- Njome se utvrđuju novi rokovi za prijenos podataka o otiscima prstiju, čime se skraćuje vrijeme između uzimanja i slanja otisaka prstiju u središnju jedinicu Eurodaca.
- Tom se uredbom osigurava potpuna usklađenost s najnovijim zakonodavstvom o azilu i bolje zadovoljavaju zahtjevi za zaštitu podataka.
- Baza podataka Eurodaca do sada se mogla rabiti samo u svrhu azila. Zahvaljujući novoj uredbi, nacionalne policijske snage i Europol mogu uspoređivati otiske prstiju povezane s nacionalnim istragama s onima iz Eurodaca. To se događa u strogo kontroliranim uvjetima i samo radi sprječavanja, otkrivanja i istrage ozbiljnih zločina i terorizma.
 - Posebne zaštitne mjere obuhvaćaju zahtjev za provjeru svih dostupnih kaznenih evidencija te potom ograničavanje pretraga na samo najteža kaznena djela, kao što su ubojstvo i terorizam.
 - Osim toga, prije provjere u Eurodacu policijska tijela moraju usporediti otiske prstiju s viznim informacijskim sustavom (ako je dopušteno).
 - Policijske provjere ne smiju se obavljati redovito, nego samo kao zadnja mogućnost kada su ispunjeni svi drugi uvjeti pristupa.
 - Podaci dobiveni iz Eurodaca ne smiju se posredovati trećim zemljama.

2.3. Postupak predaje zahtjeva za azil

Stranac pri dolasku na granicu (vanjsku granicu ili graničnu kontrolu u zračnoj luci) može predati zahtjev za azil. Azil se odobrava osobama koje bježe od progona ili velike opasnosti. Potpuni postupak je slikovno prikazan na *slici 1*. Nakon predaje zahtjeva za azilom prema direktivi o postupcima azila podnositelja zahtjeva za azil odvodi se u prihvatni centar gdje dobiva smještaj i sklonište. U prihvatnom centru se prema uredbi o Eurodacu podnositelju zahtjeva uzimaju otisci

ZAJEDNIČKI EUROPSKI SUSTAV AZILA (CEAS)

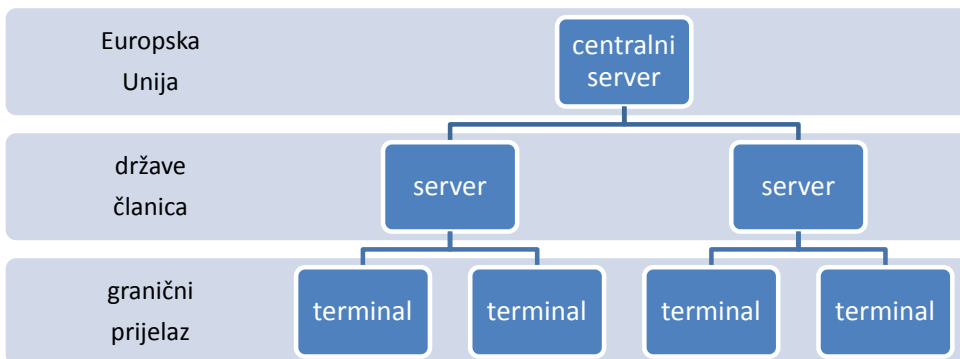
AZIL se odobrava osobama koje bježe od progona ili velike opasnosti.

prstiju i šalju u bazu podataka. Svi uzeti podaci služe kao pomoć za utvrđivanje zemlje nadležne za vođenje postupka prema Dublinskoj uredbi. Zatim s podnositeljem zahtjeva za azil uz pomoć usmenog prevoditelja razgovara službenik (koji poznaje pravo EU) kako bi utvrdio može li podnositelj zahtjeva dobiti status izbjeglice ili dodatnu zaštitu prema direktivi o kvalifikaciji i direktivi o postupcima azila. Na temelju odobrenja dodjeljuje se status izbjeglice ili dodatne zaštite na temelju kojeg osoba dobiva određena prava, kao što su mogućnost dobivanja dozvole boravka, pristup tržištu rada i zdravstvenoj skrbi (prema direktivi o kvalifikaciji). U slučaju odbijanja zahtjeva u prvostupanjskoj odluci podnositelj zahtjeva podnijeti žalbu sudu. Ukoliko sud uvaži žalbu i ukinе negativnu prvostupanjsku odluku podnositelju zahtjeva se dodjeljuje status izbjeglice ili dodatne zaštite. Ako sud potvrdi negativnu prvostupanjsku odluku podnositelja zahtjeva se može vratiti zemlju porijekla ili tranzita. Postoji i prilagođena procedura razmatranja zahtjeva za azil u slučaju velikog pritiska i to su „ubrzani“ postupak i „postupak na granici“ a primjenjuju se samo na predmete za koje je očito vidljivo postojanje male vjerojatnosti utemeljenja i to se radi kako bi se izbjegla gomilanje velikog broja zahtjeva ali postoje jasna pravila prema kojima se postupka kako bi se izbjeglo da opravdani zahtjevi uđu u takvu proceduru. Prema europskim direktivama i uredbama proizlazi kako je u normalnoj situaciji uobičajeno za postupak prema strancu koji podnosi zahtjev za azil odgovorna država ulaska u EU u kojoj uobičajeno i podnosi zahtjev, a shodno tome u toj državi dobiva smještaj i uobičajeno mu se u toj državi rješava zahtjev.

2.4. Zahtjevi na Eurodac i sustav praćenja zahtjeva za azilom

Iz svega naprijed navedenog vidljivo je kako Eurodac mora biti jedan jedinstven i uvezan sustav koji mora biti fleksibilan prema situacijama država članica. Veliki je problem sa uvidom u strukturu Eurodaca to što se njime koriste sve policije EU, Interpol i Europol pa je kao takav sustav pod oznakom tajnosti. Eurodac je jedinstven sustav koji omogućuje razmjenu podataka za sve policije država članica EU i nadzor i provjeru statusa izbjeglica i podnositelja zahtjeva. Zbog toga postoji ogromna povika iz krugova „zaštitnika ljudskih prava“ za gašenjem sustava Eurodac pod izgovorom kako bi moglo doći do zlouporabe. Sustav Eurodac mora biti postavljen prvo na državnoj razini a zatim biti uvezan u jedan sustav na razini EU, vidljivo na *slici 2*. Vidljivo je da državni sustavi periodično osvježavaju novim podacima centralni sustav. Isto tako je vidljivo da serveri koji opslužuju terminale na terenu moraju biti višeprosorski grid računalni sustavi jer moraju stići brzo obraditi zahtjev u realnom vremenu. Najveći problem u cijelom sustavu upravo i jeste brzina obrade podataka i zahtjeva u realnom vremenu. Obzirom kako baza podataka nije dignuta na terminalu na terenu već na nekom od servera (državni ili centralni), to znači kako na brzinu komunikacije i obrade podataka također utječe i propusnost internetske veze (broadband) koja nije svuda ujednačena, čak niti unutar iste države. Također uz terminale na terenu su obvezna dva optička čitača, jedan je već spomenuti čitač za putne isprave sa pripadajućim programima za prepoznavanje putnih isprava, a drugi je optički čitač za uzimanje otisaka prstiju za sustav Eurodac.

Slika 2 hijerarhijska organizacija Eurodac sustava

Obzirom na to da za smještaj snosi odgovornost snosi država ulaska u EU (uobičajeno i zemlja u kojoj je podnesen zahtjev) to znači da svaka od tih zemalja ima svoj obrazac za podnošenje zahtjeva koji je usuglašen sa EU normama po pitanju sadržaja. Za pretpostaviti je kako svaka država članica unije imaju svoj sustav za obradu zahtjeva za azil. U RH je to propisano zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti NN 70/15. Može se zaključiti kako te obrasce svaka država propisuje za sebe ali zbog EU očito postoje obvezni zajednički podaci koji su standardizirani i mogu se razmjenjivati unutar država članica unije. Najbolji i dokazani format za takvu razmjenu podataka je upravo XML. Osim što omogućuje standardiziranu razmjenu podataka kod XML-a je dobra osobina to što je moguće „namijeniti“ podatke tako da ih ne može čitati onaj kome nisu namijenjeni odnosno onaj tko nema ovlasti.

3. Što se u stvarnosti dogodilo u „migrantskom valu“ 2015.

Još 2014. se nazirala izbjeglička kriza na grčkim i talijanskim obalama, kada su počeli prvi valovi izbjeglica stizati brodovima na obale EU. Već su tada zemlje primateljice (Grčka i Italija) počele govoriti kako su im prihvatni kapaciteti na granici kapaciteta i kako uvjeti prihvata prijete katastrofom. U zemljama EU su sve državne administracije poznate po sporosti i obično se sve samo od sebe riješi prije nego što bude stvarno potrebno nešto poduzeti. Još je sporija administracija unije u Bruxellesu. Početkom 2015. godine u Grčku počinju odlaziti policajci iz RH na ispomoć za prihvata izbjeglica i njihovu kvalifikaciju. Već je tada primijećen (i objavljeno u medijima) kako znatan broj povratnika ranije već obrađenih i odbijenih. Očito je kako su neki na silu se htjeli dokopati svoga cilja. Također je primijećeno kako većina njih ili nema nikakve dokumente (obično ih je poslije nalazila pomorska patrola odbačene u moru) ili imaju lažne sirijske dokumente. Dodatno treba naglasiti kako cijelu 2014. i 2015. godinu Grčka prolazi kroz veliku ekonomsku i političku krizu. Policajci koji su tada bili u Grčkoj ističu kako sve pomalo kasni jer ih pritisak ilegalaca sve više pritišće. Dobivaju i ljudstvo i tehniku ali kada to dobiju pritisak ih preraste. Dodatno policajci priznaju kako im je internetska računalna veza sa serverima i centralom previše spora i ne stignu brže raditi. Jednostavno je priliv izbjeglica je puno veći nego li ga granična policija sa pojačanjima stigne obraditi i izbjeglice se počinju gomilati u prihvatajnim centrima. Kapacitet prihvatnih centara biva brzo nadmašen i uvjeti u njima drastično padaju, sanitarni i higijenski uvjeti su sve gori i to izaziva ogromno nezadovoljstvo stanovnika tih centara. Upravo zbog toga počinju napuštati te centre i izlaze van i kreću prema granici, prema EU. U

kampovima u Turskoj i prihvatnim centrima u Grčkoj kruže priče kako ih u Švedskoj ako dođu čekaju socijalni stanovi, socijalna mjesečna pomoć od 5000€ i laka mogućnost dobivanja dobro plaćenih poslova.

Ona se sve to jednog dana preljeva preko Makedonsko-Grčke granice i plima kreće prema granicama EU. Novine su često pokušavale prikazati vrlo neobjektivno i gotovo idiličnu sliku izbjeglica koja u stvarnosti nije bila ni blizu onome što se prikazivalo u medijima. Potencirali su se prikazi žene sa djecom a realno to nije bilo ni 10% mase. Dodatno treba spomenuti kako su policajci koji su bili na ispomoći u Grčkoj dva mjeseca ranije dali sigurnosnu procjenu o dolasku vala prema Hrvatskoj. Međutim tada to nije bilo važno jer se tada vlada bavila „važnijim“ stvarima poput političkih procesa Bandiću, Sanaderu, Mamiću, privatnim letovima ministara i premijera. Kada se masa slila na granice RH nije bio organiziran doček niti je bila organizirana granična služba. Političari su djelovali po medijskoj intenciji medija iz EU nadajući se da se tako neće nikome zamjeriti. Cilj je bio samo „kanalizirati“ (prebaciti dalje) izbjeglice dalje po onoj narodnoj „brigo moja prijeđi na drugoga“, jer tako su i nama napravili naši susjedi. Mora se primijetiti kako je tek s vremenom uspostavljena neka kontrola nad tokom tih izbjeglica i to ponajviše zbog pritiska i napora iz EU. Vlada RH je bila obezglavljena i najradije bi za to okrivila drugu političku opciju jer nisu oni ti koji su nesposobni već su oni drugi krivi.

Često se postavlja pitanje što se to i kako dogodilo. Odgovor je jednostavan i dali su ga strani policajci na grčkoj granici. Sustav je popustio po pritiskom mase jer se njih više nije moglo obraditi onim tempom kojim su izbjeglice pristizale. Kasnije su neki mediji i političari u EU objavili kako su Turska i Grčka iskoristile izbjeglice i pustile ih prema EU kako bi poboljšale svoje pregovaračke pozicije. Tada je došlo do preopterećenja sustava i brana je popustila. Ovaj način je usporediv sa hakerskim napadom na server gdje se serveru šalje odjednom ogromna masa zahtjeva i poruka koje napadnuti server ne može obraditi i dolazi do rušenja sustava uslijed preopterećenja. Tehnika napada je primitivna ali pokazala se efikasnom kod servera koji nemaju zaštitu od preopterećenja ignoriranjem i stavljanjem u red na čekanje. Za ovakve stvari su političari i policajci trebali pitati informatičare za savjet jer je to njima svakodnevnica. Informatičare vole reći ; „protokoli su tu da nas štite ako treba i od nas samih.“

4. Poredba zakona, pravilnika i krize sa računalnim formatima i protokolima i obranom računala

U ranije spomenutoj i opisanoj situaciji sa izbjeglicama moguće je povući određene paralele između zakona i računalnih formata i između pravilnika o primjeni zakona i protokola. Isto tako se može povući određene paralele između zaštite računala i zaštite granica ponajprije u logičkom smislu. Svako suvremeno računalo ima tri sloja zaštite, slično kao i država, prikazano na *slici 3*. Prvi sloj zaštite računala je čuveni vatrozid (firewall) koji se sastoji od samo dvije liste; dozvoli i zabrani. Vrlo jednostavno, ili je dozvoljen pristup računalu i programima ili nije. To je usporedivo sa vanjskom granicom države, koju ili možeš preći ili ne. Druga linija zaštite su razni programi za zaštitu od različitih malicioznih programa. Najbolje je kada jednu vrstu opasnosti uklanja samo jedan program inače smetaju jedan drugome. Isto i država, jedna policija, jedna vojska, jedno sudstvo. Ne mogu u državi taj posao obavljati dvije agencije ili organizacije. Ne može biti dvije policije ili vojske.

	računalo	država
1 linija zaštite	vatrozid (firewall)	granica
2 linija zaštite	antimaliciozni programi	ustav, zakoni, policija, vojska

Treća linija zaštite računala je ako ništa od prethodnog ne zaustavi sumnjivo ponašanje onda preostaje samo zdrav razum i pamet vlasnika računala. Zato u državi imamo razne prizivne sudove kao ustavni sud i sud za ljudska prava u Strasbourgu. Ako to padne gubimo računalo, odnosno demokraciju i možda čak državu.

Zakoni propisuju pravila ponašanja, što se smije ili ne smije. Tako formati dokumenata propisuju izgled, što se može ili ne može i na koji način zapisati u njih ali kako pristupiti tim istim podacima. Protokoli u računalima propisuju što se i gdje, kako i kada koristi, čemu se može a čemu ne može pristupiti i pod kojim okolnostima. Isto to sa zakonima i ljudima rade pravilnici za primjenu zakona. Računalni protokoli imaju slojeve pristupa i za svaki sloj imaš imaš ili propisani format ili novi protokol, a svaki slijedeći sloj osim svog signala još kontrolira prethodni sloj. Protokol za Internet komunikaciju TCP/IP ima sedam slojeva gdje je prvi fizički sloj bakrenog ili optičkog vodiča. Vrlo slično i država, gdje prvi sloj problema manjih gluposti rješava policija po automatizmu. Ako je veći problem ide se na sud pa redom po slojevima pravosuđa. Ako ni to ne da rješenje onda se ide na ustavni sud ili na sud za ljudska prava. Zato informatičari kažu da nas čuvaju protokoli, ako treba i od samih sebe.

Dodatni primjer sličnosti je i to što se migrantska kriza može posve opravdano usporediti sa pokušajem rušenja sustava preopterećenjem broja zahtjeva na sustav. Doslovno identičan slučaj. Isto kao i kod računala napad nije slučajan. Promatrač koji ne vidi sličnost ili nije pametan ili nije dobronamjeran.

5. Što učiniti kako se ne bi ponovilo

Opet računalna industrija nudi sistemski odgovor. Kao što svi uređaji koji primaju neke podatke imaju „buffer“ koji štiti sustav od preopterećenja i omogućava prelijevanje i pohranu viška podataka u „buffer“ kako bi se poslije odande mogli izvlačiti podatci i obrađivati brzinom kojom sustav može obrađivati. Dodatno što klasteri računala (ali grid računala) imaju mogućnost dijeljenja viška resursa pa mogu jedan drugome pomoći u obradi podataka što će slobodna računala (u gridu procesori) pomoći svojim slobodnim kapacitetima onome opterećenom dijelu. Isto tako i EU mora osmisliti sustav „buffera“ u koji će prelići višak izbjeglica koje ne može obraditi odmah na granici ali isto kao i klaster računala ili gridovi one zemlje koje imaju slobodne kapacitete ljudstva i opreme tim kapacitetima odmah morati uskočiti i pomoći. I treće najbolnije jer će biti najskuplje je da će se morati pomoći izgraditi potrebitu infrastrukturu državama na rubu vanjske granice koje su bliže zoni ugroze i prihvatiti da te zemlje svojim ljudima i kapacitetima brane standard bogatijih članica koje su cilj takvih seoba.

6. Zaključak

Nema i ne smije biti zavaravanja jer će inače pasti sustav vanjske granice i onda više neće funkcionirati Schengenski sporazum i puno toga u EU. Bogati moraju shvatiti kako taj sustav ima cijenu i oni ju moraju platiti jer se baš zbog njih i događaju takve stvari i isto tako nije korektno očekivati da siromašnije članice o svome trošku čuvaju njihovo blagostanje i još za to same snose troškove. To je licemjerno i to treba reći. Nedavno je rečeno kako će izgleda

Izrael morati vratiti okupiranu zemlju za svoj unutarnji mir, izgleda da će bogati morati plaćati zaštitu svoga blagostanja. Kako neki kažu sve ima svoju cijenu.

Literatura:

-
- ¹ <http://www.nationalgeographic.rs/vesti/865-velika-seoba-ljudi.html>
 - ² Biblija – Novi zavjet, evanđelje po Luki, Mt 1, 18-25
 - ³ <http://www.ancient.eu/Goths/>
 - ⁴ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=55428>
 - ⁵ <http://www.nationalgeographic.rs/vesti/734-krah-civilizacije-maja.html>
 - ⁶ <http://www.starmo.ba/fun2/item/36835-bezdan-otkrio-uzroke-pada-majanske-civilizacije.html>
 - ⁷ <http://www.nationalgeographic.com.hr/default.asp?ru=273&gl=200707230000003&sid=&jezik=1>
 - ⁸ <https://www.reddit.com/r/AskHistorians/comments/21em10>
 - ⁹ http://www.face-music.ch/inform/colonialisation_siberia.html
 - ¹⁰ Pravilnik o postupanju prema strancima, Ministarstvo unutarnjih poslova, NN 14/13, 26/13, 86/13, 126/14, 95/15
 - ¹¹ Uredba Vijeća (EZ) br. 343/2003 od 18. veljače 2003.
 - ¹² Ženevska konvencija o zaštiti izbjeglica, 1951.
 - ¹³ Direktiva Vijeća 2005/85/EZ od 1. prosinca 2005.
 - ¹⁴ Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća 2013/32/EU od 26. lipnja 2013.
 - ¹⁵ Direktiva Vijeća 2003/9/EZ od 27. siječnja 2003.
 - ¹⁶ Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća 2013/33/EU od 26. lipnja 2013.
 - ¹⁷ Direktiva Vijeća 2004/83/EZ od 29. travnja 2004.
 - ¹⁸ Uredba Vijeća (EZ) br. 343/2003/EZ od 18. veljače 2003.
 - ¹⁹ Uredba (EU) br. 604/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. lipnja 2013.
 - ²⁰ Uredba Vijeća (EZ) br. 2725/2000 od 11. prosinca 2000.
 - ²¹ Uredba (EU) br. 603/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013.

NAČINI KORIŠĆENJA I ZLOUPOTREBE INFORMACIONIH TEHNOLOGIJA U CILJU REALIZOVANJA MEĐUNARODNE MIGRACIJE

Apstrakt

The fact is that the Internet connected about two hundred countries, as well as that technology advances has reached limits of the complete computer control of the most important social processes in the last twenty years.

Information revolution has facilitated global connections, that contributed to the development of awareness about inequalities and discovering new opportunities in the other place. In that sense, Internet, social networks and mobile phones are used by migrants in the decision to migrate, in determining the destinations and routes of movement.

Information technologies are an important factor of influence on the increase in the volume of international migration. Using a special application on the mobile phone or computer (for example, GPS) is great benefit in the process of irregular migration, so that migrants could independently carry out the migration process. Also, Information technologies are used for communicating with other migrants or smugglers during the realization of migration or smuggling.

Except for establishing communication and obtaining information, modern technology is used to carry out illegal activities by migrants during the migration process such as falsifying documents.

On the other hand, modern forms of communication and technology are used in the work of the relevant border agencies for the purposes of border control and prevention of illegal border crossings and smuggling.

Key words: *information technologies, Internet, migration, smuggling*

¹ Diplomirani master pravnik, asistent na Fakultetu za poslovno industrijski menadžment Univerzitet „Union Nikola Tesla“

Uvodna razmatranja

Termin informaciona i komunikaciona tehnologija (engl. *Information and Communications Technology - ICT*) odnosi se na načine korišćenja računara za prikupljanje, obradu, čuvanje, zaštitu i prenos informacija, mrežno povezan s drugim računarima.

Internet predstavlja najveći informaciono-komunikacioni sistem, koji omogućava interkomunikaciju miliona računara u celom svetu, a kojima nezavisno upravljaju pojedinci za lične potrebe ili u ime organizacije, a koji su izabrali da se priključe opštim protokolima komunikacije, naročito protokolima poznatim kao TCP/IP (*Transmission Control Protocol/Internet Protocol*). Korišćenje standardizovanih protokola TCP/IP daje utisak korisniku interneta da je deo jedinstvene mreže, a koja, u stvari, predstavlja zbir nezavisnih mreža i omogućava mu da preuzima informacije i plasira vlastite sadržaje ostalim korisnicima mreže.

Ova tehnološka inovacija, koja konstantno transformiše društvo i ekonomiju, predstavlja alternativnu prostornu dimenziju unutar koje se uspostavlja veza između različitih personalnih računara, računarskih mreža, različitih virtuelnih zajednica i pojedinaca koji mogu, ali i ne moraju da budu njihovi članovi. Baš kao i fizički prostor, globalne mreže sadrže entitete, tj. informacije (različitih oblika, poput poruka, elektronske pošte, veb-sajtova, fajlova itd.) koji mogu da budu transportovani, isporučeni ili preuzeti. Ova veštačka tvorevina, u kojoj paralelno koegzistiraju virtuelno i realno, iziskuje visoku tehničku opremljenost i dobru informacionu infrastrukturu.

Mogućnost, koju pruža globalna mreža, pored ostalog, jeste spajanje ljudi zarad međusobne komunikacije i omogućavanje korisniku da deli informacije za lične potrebe ili u ime organizacije ostalim članovima globalne mreže pomoću alati „koje se lako koriste“ (*easy-to-use publishing tools*). Poslednje dve decenije obeležene su ekspanzijom sveopšteg oslanjanja na mrežno povezivanje. Glavna prednost komunikacije u okvirima globalne mreže je da se uspostavlja trenutno, pri čemu je fizička lokacija korisnika uglavnom potpuno nevažna. Osim računarima, ovom mrežnom povezivanju moguće je pristupiti i sa savremenih mobilnih uređaja, koji su postali pravi mali računari za poneti.

Informaciono- komunikacione tehnologije predstavljaju sastavni deo svih društvenih procesa, pa i procesa migracije, i iako datiraju od nastanka ljudskog društva, naročito široke razmere i različite forme dobijaju u savremenom svetu.

Zakon o upravljanju migracijama Republike Srbije, pri ukazivanju na razliku između spoljnih i unutrašnjih migracija, ovu oblast definiše na sledeći način: „Migracija je dobrovoljno ili prinudno napuštanje države porekla ili boravka radi privremenog boravka ili stalnog nastanjenja u Republici Srbiji i dobrovoljno ili prinudno napuštanje Republike Srbije radi privremenog boravka ili stalnog nastanjenja u drugoj državi (spoljna migracija), kao i promena prebivališta unutar teritorije Republike Srbije, odnosno promena mesta boravka unutar teritorije Republike Srbije ukoliko je do promene došlo prinudnim putem (unutrašnje migracije).”²

² Zakon o upravljanju migracijama, „Službeni glasnik RS”, br. 107 od 9. novembra 2012.

Informaciono-komunikacione tehnologije veću primenu nalaze u procesu spoljne, tj. međunarodne migracije, koja se u teoriji definiše kao: „svako prekogranično kretanje stanovništva i njegov prijem i prisustvo različitog trajanja u zemlji u koju se migracije slivaju, a nezavisno od subjektivnih motiva i individualnih obeležja učesnika ovog procesa i migracione politike zemalja među kojima se migracija odvija, pri čemu su dva primarna elementa u određenju međunarodnih migracija- mobilnost, tj. ulazak i boravak u stranoj zemlji i strano državljanstvo”.³

U trenucima svojstvenim procesu međunarodne migracije, i to bilo da je ona uslovljena potrebom da se poboljšaju materijalne ili socijalne prilike ili intervencijom spoljnog faktora, informaciona tehnologija nudi sijaset mogućnosti migrantima i članovima njihovih porodica.

Koristeći svoje telefone, tablete i druge pametne uređaje, migranti mogu da se povežu s otvorenom bežičnom mrežom, koja im omogućava efikasan i bezbedan prenos podataka i povezivanje sa svojim prijateljima i porodicama da bi organizovali nastavak svoje potrage za boljim životom.

Načini korišćenja informacionih tehnologija radi realizovanja međunarodne migracije

Informacione tehnologije imaju veliki uticaj na donošenje odluke o migriranju, tj. o kretanju pojedinaca ili grupa ljudi preko granica država i unutar njih bez obzira na distancu koja se pri tome prelazi, kao i bez obzira na uzroke i okolnosti pod kojima se kretanje odvija.⁴

Po ovoj ekstenzivnoj definiciji, migracija obuhvata svako kretanje stanovništva, uključujući tu i kretanje izbeglica, raseljenih lica, ekonomskih migranata i osoba koje se kreću radi spajanja porodice.

Donošenje odluke o migriranju može da bude uslovljeno ekonomskim ili neekonomskim motivima. Ukoliko je reč o neekonomskim migracijama, koje se odvijaju u potrazi za manje nasilnim okruženjem, radi izbegavanja potencijalnih posledica građanskog rata i radi preživljavanja, migrantima su od velike pomoći informacije o mestu gde se mogu skloniti i biti bezbedni. Za samo nekoliko minuta provedenih na globalnoj mreži migranti se mogu upoznati s političkom i ekonomskom situacijom države u koju žele da migriraju.

Masovna nezaposlenost, siromaštvo, slabo imovinsko stanje, niska i neredovna primanja, nestašica osnovnih životnih namirnica, pak, sveli su životni standard znatnog dela stanovništva na egzistencijalni minimum. To je razlog migranata da na drugom mestu pokušaju da obezbede sredstva za život traženjem zaposlenja bilo u legalnom biznisu, bilo u sivoj zoni, tj. preduzimanjem protivpravnih radnji. Najčešće upravo na internetu migranti započinju potragu za zaposlenjem pretražujući internet-portale za traženje posla, a koji

³ Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P., Sales, R., *Gender and International Migration in Europe: Employment, welfare and politics*, Routledge, London and New York, 2000, p. 8.

⁴ *Glossary on migration*, International Organization for Migration, Geneva, 2011, p. 62. i 63.

obiluju informacijama o upražnjenim radnim mestima, potrebnoj kvalifikaciji, zaradi, kao i opisima posla. Ukoliko im odgovara ponuda poslova u datoj državi, mogu onlajn aplicirati slanjem CV-a u elektronskoj formi i motivacionog pisma, pri čemu će lični kontakt doći u obzir ako uđu u uži izbor.

Kada migranti donesu odluku o migriranju, pomoću informaciono-komunikacione tehnologije mogu naći najpogodniju rutu kretanja. U tom smislu migrantima je od velike pomoći aplikacija za smart telefone *Waze*, koja pored navigacije pruža korisnicima širok spektar besplatnih usluga. Ova aplikacija zasnovana je na grupnoj razmeni informacija o stanju na putevima, tako da migranti u različitim vozilima mogu da budu sinhronizovani i da zajedno uspešno stignu do odredišta. Povezujući vozače međusobno, ova aplikacija stvara lokalne zajednice vozača koje rade zajedno na poboljšanju svakodnevnog opšteg stanja na putevima. To se ostvaruje tako što, kada vozač unese adresu odredišta, prati „smernice drugih vozača”, a i sam može da ima aktivnu ulogu u obaveštavanju o okolnostima s kojima se susreo. Od ostalih navigacija *Waze* izdvaja to što sami korisnici imaju mogućnost uređivanja mape i ispravljanja grešaka (loše ucrtanih raskrsnica, nedozvoljenih skretanja i slično).

Migranti koriste ovu aplikaciju da razmenjuju informacije o bezbednosti granica, nesrećama, radovima na putu ili gužvi u saobraćaju, i to sve u realnom vremenu. Prilikom odabira destinacije i aktiviranja navođenja, *Wazer* ima mogućnost da odabere jednu od ponuđenih putanji. Putanje se preračunavaju na osnovu jedne od dve ponuđene opcije – najkraći ili najbrži put.

Sledstveno tome, *Waze* aplikacija pomaže da se izbegnu frustracije uzrokovane zastojkima u saobraćaju i znatno skraćuje vreme putovanja migranata tako što im pokazuje nove putanje, za koje nisu znali. Ova aplikacija ima velike prednosti za ilegalne migracije, jer za razliku od ostalih navigacija, migrante obaveštava o mestu gde se nalaze policijske patrola po dojavama ostalih korisnika aplikacije.

Pomoću *Waze* aplikacije migranti mogu i uštedeti novac tako što će im biti preporučena najjeftinija benzinska pumpa na putu, a čije cene ažuriraju ostali vozači. Ušteda se može ostvariti i izbegavanjem puteva s naplatom ukoliko se u okviru podešavanja *Waze*-a, u delu „*Navigation*” („*Navigacija*”) aktivira opcija „*Avoid toll roads*” („*Izbegavaj naplatne puteve*”).⁵

Kada dođu do odredišta, migrantima su neophodne nove informacije za snalaženje u novoj sredini (npr., o cenama smeštaja, hrane i prevoza, vremenskoj prognozi i druge), a koje mogu da dobiju takođe zahvaljujući globalnoj mreži.

Za migranate, koji su pobjegli od rata i gladi ostavljajući svoj dom, životne navike i drage ljude, jedna od ključnih stvari je mogućnost da se informišu i komuniciraju putem interneta.

Imajući u vidu da je komuniciranje jedno od najsloženijih, najobuhvatnijih i svakako najdinamičnijih aktivnosti u ljudskom društvu, a za koju se smatra da je „jedna od neospornih konstanti društva, bez koje se ne može pokušati definisanje ljudske zajednice, a da se ne

⁵ <https://www.waze.com>

krene od tvrdnje da se upravo procesom komuniciranja ona neprestano konstituiše i samoobnavlja u socijalnom prostoru i vremenu”.⁶

Upravo je nepresušna ljudska potreba za komuniciranjem, kontaktom i socijalizacijom, pa makar samo u virtuelnom obliku, zaslužna za veliki uspeh društvenih mreža, koje putem modernih interaktivnih društvenih medija pružaju korisnicima mogućnost stvaranja sopstvenih veb-stranica, tema, grupa, foto-galerija i on-lajn prijatelja (koji ne moraju da budu obavezno prijatelji u realnom životu), uz visok stepen međusobne povezanosti svih elementa društvene mreže i brigu za samostalno određivanje stepena privatnosti svakog pojedinca. Te društvene zajednice fokusirane su na spajanje ljudi zarad međusobnog uticaja i ohrabivanje korisnika da plasiraju informacije i ideje putem ličnih profila na globalnim mrežama.

Od nastanka društvene mreže *Classmates.com*, koja je omogućila spajanje ljudi putem adresa njihovih elektronskih pošta, korisnički profili postaju centralna karakteristika društvenih mreža i omogućavaju korisnicima stvaranje spiska prijatelja i traženje korisnika sa sličnim interesovanjima, kao i njihovo organizovanje po grupama u kojima će iznositi svoje stavove.

Trendovi se iz dana u dan menjaju, a s njima i popularnost određene društvene mreže varira. Glavna prednost društvenih mreža jeste razmena liste kontakata jednog korisnika s drugim korisnicima te društvene mreže. Na taj način ostvaruje se socijalizacija na društvenim mrežama, i to kako ona poslovnog karaktera, tako i ona kojom se pronalaze stari prijatelji ili ona globalnog karaktera - namenjena druženju i zabavi.

U teškim životnim trenucima, svojstvenim procesu međunarodne migracije, migrantima je od velike važnosti ostvarivanje komunikacije i mrežno povezivanje, i to kako s licima u istoj situaciji, tako i sa članovima porodice.

Na društvenoj mreži *Facebook* nalaze se brojne grupe koje objedinjuju migrante iste nacionalnosti. Putem *Facebook*-ovog *Messenger*-a migranti mogu da komuniciraju u grupi ili direktno, kao i da razmenjuju određene fajlove. Ažurni članovi putem ove društvene mreže opisuju rutu kojom su se kretali, stepen bezbednosti, prepreke s kojima su se suočili, gde se mogu nabaviti životne namirnice, gde se može naći smeštaj i slične informacije korisne za migrate.

Međutim, glavna prednost tih grupa su saveti migranata koji su bili u sličnoj situaciji i njihova iskustva o azilu, načinima uspostavljanja kontakata s licima koja im mogu pomoći, kao i brojna upozorenja na „vodiče” koji iskorišćavaju migrante uzimajući im novac. Na taj način migranti poučeni ranijim iskustvima svojih zemljaka mogu da izbegnu brojne zloupotrebe.

Sa članovima porodice, od kojih su odvojeni, migranti mogu da budu u neprestanom kontaktu pomoću *Android*, *iOS* i *Windows* uređaja s instaliranim besplatnim aplikacijama *Viber*, *WhatsApp* i *Telegram*. Zahvaljujući tim izumima informaciono-komunikacionih tehnologija migranti mogu korišćenjem *Wi-Fi* mreže besplatno da telefoniraju, šalju tekstualne i multimedijalne poruke korisnicima istih aplikacija s internet konekcijom bilo gde u svetu da se nalaze.

⁶ Foss, K. & Littlejohn, S., *Theories of Human Communication*, Ninth Edition, Belmont, CA, 2008.

Ilegalnim migrantima, koji strepe od lociranja i deportovanja, pogoduje aplikacija *Telegram*, koja kombinuje elemente popularnih aplikacija *Snapchat*-a i *WhatsApp*-a. Za razliku od navedenih aplikacije, s kojima ima velikih sličnosti, prednost *Telegrama* bazirana je na *MTPProto* sistemu komunikacije, koji omogućava razmenu poruka bez centralnog servera. Ta aplikacija korišćenjem „end to end” enkripcije podataka omogućava migrantima visok stepen zaštite podataka koje razmenjuju u razgovorima, kao i opciju trajnog uništenja ostvarenih konverzacija aktiviranjem tajmera za brisanje poruka u rasponu od dve sekunde do sedam dana. Korisnici *iOS*, *Android*, *Windows Phone* i PC platformi zahvaljujući *Telegramu* mogu komunicirati i deliti različite vrste fajlova, uključujući tu i .mp3 i video-datoteke, a bez straha da će oni biti zloupotrebjeni.

Zloupotrebe informacionih tehnologija tokom realizovanja međunarodne migracije

Pojava interneta, kao i sve veća, globalno rasprostranjena upotreba informacionih i telekomunikacionih tehnologija uticale su na porast ilegalnih aktivnosti u tom prostoru. Upotreba servera, koji pružaju opcije anonimnog korišćenja interneta, mogućnost otvaranja veb-elektronske pošte, korišćenja lažnih elektronskih adresa i postavljanja lažnih internet sajtova, danas su osnovno oruđe u rukama izvršilaca zloupotreba primenom savremenih informacionih tehnologija.

Usled pojave interneta tradicionalno krivično delo prevare poprimilo je široke dimenzije budući da se radi o relativno neistraženom obliku kriminalnog ponašanja s obzirom na veliku fenomenološku raznovrsnost ove pojave. Krivično delo prevare, koje predstavlja lažno prikazivanje ili prikrivanje činjenica u cilju stvaranje zablude ili održavanja u zabludi i navođenje nekog lica da na svoju štetu ili na štetu tuđe imovine nešto učini ili ne učini, nalazi na globalnim mrežama plodno tlo.

Broj oblika prevare i načina njihove realizacije praktično su neograničeni i u praksi se susreću kako one vrlo primitivne i grube, tako i one pri kojima počinioci ispoljavaju veliku veštinu i rafiniranost.

Društvene mreže su najčešće mesto za izvršenje socijalnog inženjeringa migranata, gde prevaranti nalaze, kontaktiraju sa žrtvom i „obrađuju” je. Potencijalne žrtve su pre ekspanzije društvenih mreža tražene u starijim oblicima društvenih zajednica, kao što su, na primer: *theGlobe.com*, *GeoCities.com* i *Tripod.com*, koje su obuhvatale i blogove, grupe za vesti, imejling liste i pričaoalice (*chat rooms*).

Zahvaljujući društvenim mrežama prevaranti mogu da sakupljaju podatke o licu koje će postati žrtva. *Facebook* ili *Twitter* su nepresušan izvor vrednih informacija za izvršenje prevara zato što se ljudi slobodnije ponašaju na društvenim mrežama nego u realnom svetu, ne proveravaju identitet svojih virtuelnih prijatelja, te spremno otkrivaju detalje iz svog života, npr. želju za zaposlenjem van mesta boravišta ili ugroženost ratnim okolnostima, a koje napadač lako može zloupotrebiti za svoje namere.

Prevaranti su svesni psihološkog pritiska i nedostatka mogućnosti izbora ugroženih migranata, i to naročito onih koji usled ratnih okolnosti spasavaju život. Najčešći vidovi

prevara kojima su podložni migranti odnose se na ilegalni transvers, snabdevanje lažnim ispravama i obećanje zaposlenja u drugoj državi.

Prevaranti su u izvršenju tih vrsta prevara uporni i ne žale vremena i truda da aktivno komuniciraju sa žrtvom da bi prisvojile njeno poverenje. Da bi privukli pažnju potencijalnog migranta, prevaranti kreiraju profil s oglasom za siguran način zarade, dovoljno privlačan da ga žrtva ne bi mogla odbiti. Lažno predstavljanje prisutno je i kada prevaranti kreiraju nalog u ime turističke organizacije koja se bavi transportom migranata do odredišta.

Ukoliko žrtva prevare pristane na ponudu prevaranata, izvršioци prevare se s lakoćom snalaze u različitim okolnostima koje komunikacija sa žrtvom nameće. U kratkom vremenskom roku mogu kreirati lažni nalog, fotografije i obezbediti druge dokaze koji će potkrepiti njihovu priču, poput falsifikovanih dokumenata s lažnim pečatima, potpisima i drugom lažnom sadržinom.

Da bi se žrtva ubedila u istinitost posla, prevaranti, osim komunikacije putem društvenih mreža, dogovore nastavljaju putem mobilnih telefona koristeći pripejd sim kartice, koje po izvršenju prevare uništavaju.

Prevaranti se ne libe da zarad profita angažuju i advokate, bankarske službenike i druga stručna lica, koja se uključuju u komunikaciju i dovode migranta u zabludu i održavaju ga u lažnom uverenju da se zaista radi o pravom, a ne fiktivnom poslu.

Kao oruđe za izvršenje ove prevare koriste se: falsifikovana dokumentacija, bežični transferi novca za prenos protivpravno stečenih novčanih sredstava, tehnička sredstva kojima se omogućuje anonimna komunikacija, veb-bazirana elektronska pošta, elektronski nalozi prethodno preuzeti od pravih korisnika, faks mašine za slanje faks poruka pri razmeni dokumentacije sa žrtvama prevara, lažne stranice na internetu kojima se žrtva dovodi u zabludu da komunicira i saraduje s predstavnicima legalnih i legitimnih institucija i dr.⁷

Prevaranti nakon nasedanja žrtve na njihovu priču traže uplate novca da bi organizovali njihov dolazak, potkupili zaposlene na državnim prelazima i drugo. Migranti, koji napuštaju svoju državu zbog oružanih sukoba, nedostatka posla ili čak progonstva zbog vere ili nacije, svesni svog ugroženog položaja, pristaju na rizik i na račun prevaranata uplaćuju tražene novčane iznose da bi njihovo migriranje bilo realizovano.

Kada žrtva uplati novac, prevaranti neispunjenje dogovora pravdaju poteškoćama i nastankom novih troškova i izdataka, uz stalno ukazivanje na izvesnost realizacije posla. Prevaranti se oslanjaju na činjenicu da će, dok migranti shvate da su prevareni, novac migranata biti isplaćen, te da oštećeni neće stići da blokira transfer.

Psihološki pritisak na migrante dodatno se vrši i insistiranjem na „tajnosti posla” zbog njegove protivpravnosti. Uz navedeni, dodatni psihološki pritisak migranti vrše i sami nad

⁷ Dyrud, M., *An analysis of Nigerian 419 Letters*, Proceedings of 2005 Annual Association for Business Communication, Convention Association for Business Communication, USA, 2005 p. 11.

sobom kada ustanove da su prevareni, te oni i dalje nastoje da nastave komunikaciju da bi povratili novac.⁸

Po izvršenju prevare prestaje kontakt s prevarantom, a mogućnost da mu se ude u trag je minimalna. Činjenica je da izvršioци ovih krivičnih dela koriste informacione tehnologije da bi sakrili svoj identitet i fizičku lokaciju i da bi osujetili napore policijskih službi da ih otkriju. Ovu zamisao ostvaruju tako što komuniciraju sa žrtvama iz internet kafea ili ugostiteljskih objekata s otvorenim internet mrežama.⁹

Na navedeni način nastaju veliki materijalni gubici migranata koji su se vođeni humanim, emotivnim ili poslovnim razlozima naivno upustili u ponudu prevaranata i uplatili su novac verujući u ispunjenje druge strane, koja se koristila metodama socijalnog inženjeringa da bi ih uverila u istinitost priče.

Konvencija o visokotehnoškom kriminalu je u članu 8. definisala „prevare koje su u vezi s kompjuterima” na sledeći način: „[...] nanošenje imovinske štete drugim licima kada se to učini bespravno i s namerom, na sledece načine:

- a. bilo kakvim unošenjem, menjanjem, brisanjem ili prikrivanjem kompjuterskih podataka;
- b. bilo kakvim ometanjem funkcionisanja kompjuterskih sistema s a namerom prevare ili drugom nečasnom namerom da se bespravno pribavi ekonomska dobit za sebe ili za druga lica.”¹⁰

Konvencija takođe preporučuje državama članicama da usvoje takve legislativne i ostale neophodne mere da bi u njihovom nacionalnom pravu kao krivično delo bilo okvalifikovano delo računarske prevare.

Teži oblik zloupotrebe informacionih tehnologija u procesu međunarodnih migracija predstavlja obezbeđivanje migrantima falsifikovanih dokumenata, a koja će im omogućiti nezakonit ulazak u drugu državu.

Nezakonitim ulaskom u Republiku Srbiju se smatra: „ulazak van mesta ili vremena određenog za prelazak državne granice, izbegavanjem granične kontrole, upotrebom tuđe, nevažeće, odnosno lažne putne ili druge isprave, davanjem neistinitih podataka graničnoj policiji za vreme trajanja zaštitne mere udaljenja stranca sa teritorije Republike Srbije, mere bezbednosti proterivanja stranaca iz zemlje ili mere otkaza boravka”.¹¹

Zavedeni pričama o dobro plaćenom radu „na crno” u barovima, noćnim klubovima, za obavljanje kućnih poslova, čuvanje dece ili, pak, bežeći od ratom zahvaćene domovine, budući migranti, suočeni s restriktivnim viznim režimom mnogih država, pristaju da

⁸ Buchanan, J., Grant, A., *Investigating and Prosecuting Nigerian Fraud*, U. S. Attorneys' Bulletin, vol. 49, no. 06, USA, 2001, p. 39-47.

⁹ Chawki, M., *Anonymity in Cyberspace: Finding the Balance between Privacy and Security*, Revista da Faculdade de Direito Milton Campos, Nova Lima, Brazil, vol. 11, 2006, p. 39-64.

¹⁰ Konvencija o visokotehnoškom kriminalu (čl. 8).

¹¹ Zakon o strancima, „Službeni glasnik RS”, br. 97/2008 (čl. 10).

falsifikuju dokumenta da bi došli u željenu državu.

Falsifikovanje isprava predstavlja krivično delo koje je prisutno od najstarijih pisanih pravnih spomenika sve do današnjih dana. Objekt napada, kad se radi o ovim krivičnim delima, jesu isprave kao sredstvo za odvijanje pravnog saobraćaja i sredstvo kojim se dokazuju određene pravno relevantne činjenice.

S obzirom na veliki značaj isprava, kao i na ulogu modernih tehnologija koja omogućava razne vidove ugrožavanja i napada na te društvene vrednosti, ali i na anonimnost krivotvoritelja, Konvencija o visokotehnološkom kriminalu regulisala je ovu materiju u delu „Falsifikovanje koje je u vezi s kompjuterima”, i to na sledeći način: „Svaka članica treba da usvoji takve legislativne i ostale neophodne mere da bi se u njenom nacionalnom pravu kao krivično delo okvalifikovalo unošenje, menjanje, brisanje ili prikriivanje kompjuterskih podataka koje rezultira podacima koji nisu autentični, a u nameri da se učini da oni budu smatrani za autentične i da se njima u redovne svrhe postupa kao da su autentični, bez obzira na to da li su ti podaci direktno čitljivi i razumljivi. Članica može usloviti da postoji namera prevare, ili slična nečasna namera da bi se ustanovila krivična odgovornost.”¹²

Posle ilegalnog ulaska u stranu državu migranti često ostaju bez dokumenata i ne dobijaju obećana zaposlenja. U takvim uslovima mnogi postaju predmet trgovine ljudima, kao i raznih drugih oblika eksploatacije. Suočeni s bezizlaznom situacijom i nemogućnošću prijave prevare nadležnim organima zbog sopstvenog pristanka na protivpravnu radnju, postaju marionete u rukama prevaranata, koji ih angažuju da obavljaju visokorizične fizičke poslove, da se prinudno bave prostitucijom ili nekom drugom protivpravnom delatnošću.

Smatra se da postoji velika „tamna brojka” kada su u pitanju zloupotrebe položaja migranata, pošto oštećena lica ta krivična dela ne prijavljuju iz straha da će odgovarati za saučesništvo u protivpravnim radnjama, kao i zbog ubeđenja da su sami krivi zbog svoje lakovernosti i naivnosti.

Informaciono-komunikaciona tehnologija ima veliku ulogu u otkrivanju i dokazivanju zloupotreba položaja migranata. Budući da su kompjuterski podaci lako prenosivi s jedne tačke sveta na drugu u samo nekoliko sekundi, neophodna je primena naučnih metoda koji se baziraju na savremenim tehnologijama, a kojima se identifikuju, prikupljaju i analiziraju podaci uz očuvanje integriteta originalnih dokaza.

Naime, nakon saznanja da je izvršena prevara i da je zloupotrebljen položaj migranata putem informaciono-komunikacionih tehnologija, i to bilo u cilju protivpravne dobiti ili eksploatacije migranata, policijski službenici prikupljaju dokaze i tragove u vidu elektronskih podataka o sadržini ostvarene komunikacije koja se odvijala između izvršilaca krivičnih dela i oštećenih migranata, kao i podatke o finansijskim transakcijama koje su migranti izvršili prema instrukcijama prevaranata, a radi realizovanja procesa međunarodne migracije.

U otkrivanju i dokazivanju zloupotrebe informacionih tehnologija u procesu međunarodne migracije obilato se koristi mrežna forenzika kao oblast digitalne forenzike. Mrežna forenzika obuhvata analizu podataka s mrežnih logova (*network logs*) i aktivnosti.

¹² Konvencije o visokotehnološkom kriminalu (čl. 7).

Različiti mrežni uređaji (tj. sistemi za detekciju napada) znatno pomažu u tom procesu jer beleže razne aktivnosti koje mogu da budu važni dokazi. U zavisnosti od podešavanja navedenih mrežnih uređaja, podaci koje oni evidentiraju obično obuhvataju vreme događaja, izvornu IP adresu, kao i ostale podatke koji mogu dovesti do počinioca.¹³

Lica koja sprovode istragu u slučajevima zloupotrebe informacione tehnologije u procesu međunarodne migracije u određenim situacijama ovlašćena su da koriste snifer pakete (npr., *Ethereal*, *Snort* i *NGSSniff packet sniffers*) koji beleže protok podataka kroz mrežu u realnom vremenu.

U fazi otkrivanja nadležni organi mogu pomoć zatražiti od društvenih mreža, koje će im dostaviti osnovne informacije o korisnicima: ime i datum registracije naloga, pristup logovima IP adrese ili sadržaj naloga.

Značajnu pomoć u otkrivanju prevara putem globalnih mreža nadležnim organima mogu pružiti organizacije kao što su *Computer Emergency Response Team*, *CERT* i *Internet Storm Centar*, koje su nadležne za svaku vrstu pretnje na internetu.

Zaključak

Rapidno usavršavanje tehnologije i informacione strukture predstavlja fenomen današnjice, koji je doneo bezbroj pogodnosti, ali je stvorio i brojne probleme i rizike, i to kako za pojedince i grupe, tako i za društvo u celini.

Zastupljenost informaciono-komunikacionih tehnologija u svim sferama ljudskog društva, ima nespornih prednosti, i to naročito u situacijama prilagođavanja na novonastale životne okolnosti i borbe za bolji život.

Budući da je situacija s migrantima i izbeglicama eksalirala u svetu, ali i u regionu, ovi mnogobrojni pojedinci, bez krova nad glavom, bivaju prinuđeni da se prilagođavaju novoj sredini, pri čemu im je od velike pomoći globalna mreža kojoj mogu da pristupe svojim mobilnim telefonima novije generacije i da dobiju brojne neophodne informacije, na primer: o najpogodnijoj ruti kretanja, opasnostima koje im prete, mestima gde se mogu obratiti za pomoć, cenama neophodnih proizvoda i usluga, mogućnosti zaposlenja i drugo.

Društvene mreže i besplatne aplikacije na *iOS*, *Android*, *Windows Phone* i *PC* platformama omogućuju komuniciranje i deljenje različitih vrste fajlova, uključujući tu i *mp3* i *video*-formate. Na taj način migranti bez troškova mogu da budu u kontaktu kako sa članovima svoje porodice, tako i s licima koja su se takođe odlučila za migriranje i nalaze se u sličnoj situaciji.

Međutim, pored svojih prednosti, informacione tehnologije stvaraju i uslove za aktivnosti s negativnim predznakom usled široke dostupnosti, ranjivosti, nesigurnosti i neregulisanosti interneta, a koji zbog toga biva sigurno utočište za prevarante.

¹³ Tipton, H., Krause, M., *Information Security management Handbook* (fifth edition), CRC Press, New York, 2004, p. 3003-3004.

Prevaranti iskorišćavaju tešku životnu i materijalnu situaciju migranata na beskrupolozan, sofisticiran, prodoran način, koji ne iziskuje posebnu tehničku potkovanost, već samo elokventnost i korišćenje heurističkog razmišljanja žrtve, a koje je uslovljeno time što migranti nemaju mogućnosti izbora.

Način izvršenja prevare putem globalnih mreža u procesu međunarodnih migracija obuhvata dovođenje žrtve u zabludu i aktivno učešće žrtve u izvršenju bilo pristajanjem na „posao snova”, bilo uplatom novca za ugovoren ilegalan transver. Dakle, u ovim prevarama putem globalnih mreža žrtve pristaju na rizik, a neretko su i svesne da će učestvovati u nelegalnim radnjama.

Globalizacija organizovanog kriminala i migracija uslovila je ekspanziju organizovanih ilegalnih migracija i trgovine ljudima. Restriktivni vizni režimi prinuđuju buduće ilegalne migrante da se za pomoć oko ulaska u željenu zemlju obrate organizovanim kriminalnim grupama koje će ih prokrijumčariti ilegalnim kanalima. Shodno navedenom, osim materijalnih posledica, migranti mogu dovesti i svoju slobodu i život u pitanje, jer često nakon rizičnog ilegalnog dolaska u drugu državu postaju predmet eksploatacije prevaranata.

Na navedeni način migranti u procesu međunarodne migracije bivaju izloženi ozbiljnim opasnostima, te se rizici koje informaciono-komunikacione tehnologije nose moraju blagovremeno uočiti i na adekvatan način staviti pod kontrolu.

Literatura

1. Buchanan, J., Grant, A., *Investigating and Prosecuting Nigerian Fraud*, U. S. Attorneys' Bulletin, Vol. 49, No. 06, USA, 2001
2. Chawki, M., *Anonymity in Cyberspace: Finding the Balance between Privacy and Security*, Revista da Faculdade de Direito Milton Campos, Nova Lima, Brazil, vol. 11, 2006.
3. Dyrud, M., *An analysis of Nigerian 419 Letters*, Proceedings of 2005 Annual Association for Business Communication, Convention Association for Business Communication, USA, 2005.
4. Foss, K. & Littlejohn, S.. *Theories of Human Communication*, Ninth Edition, Belmont, CA.
5. *Glossary on migration*, International Organization for Migration, Geneva, 2011.
6. Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P., Sales, R., *Gender and International Migration in Europe: Employment, welfare and politics*, Routledge, London and New York, 2000.

7. Tipton, H., Krause, M., *Information Security management Handbook*, fifth edition, CRC Press, New York, 2004.

Pravni propisi

1. Zakon o strancima, „Službeni glasnik RS”, br. 97/2008.
2. Zakon o upravljanju migracijama, „Službeni glasnik RS”, br. 107/2012.
3. Konvencija o visokotehnološkom kriminalu, Budimpešta, 23. novembar 2001.

MOGUĆNOST ŽELJEZNIČKOG TRANSPORTA MIGRANATA KROZ SRBIJU

Sažetak: Migrantska kriza u svetu, trenutno predstavlja veliki problem za zemlje tranzita migranata. U tom svetlu, a sa aspekta saobraćaja i transporta, neophodno je predložiti mere za potencijalno olakšanje rešavanja ovog problema. Potencijalima željezničkog transporta, koji se karakteriše masovnošću, trebalo bi posvetiti više pažnje kao mogućem rešenju pitanja transporta migranata kroz Srbiju.

Ključne reči: migranti, tranzit, kriza, željeznica, masovni prevoz.

Abstract: Migrant crisis in the world currently represents a big problem for the countries of migrant transit. Having that in mind, from the traffic and transport point of view, it is necessary to propose potential facilitation measures regarding the solutions of these problems. With the potentials that the railroad transport has to offer, primarily due to its massive transportation capabilities, it should get more attention, as a possible solution of migrant transport requests.

Key words: migrants, transit, crisis, railroad, massive transport.

1. UVOD

Migrantska kriza u Evropi javila se kao posledica raznovrsnih geopolitičkih zbivanja, prvenstveno na teritoriji zemalja Bliskog istoka, ali i Severne Afrike. Mnoštvo nerešenih pitanja na teritorijama, prvo razorenim unutrašnjim razaranjima, a potom i lošim vođenjem tranzicionih vlasti, postavljenih od strane svetskih velesila, dovelo je stanovnike ovih zemalja u položaj u kome se jedini izgled bolje budućnosti ogledao u migraciji usmerenoj ka zemljama Zapadne Evrope. Ovakva situacije dovela je do migracije nezapamćenog obima u skorijoj istoriji čovečanstva.

Migrantska kriza u svetu, trenutno predstavlja veliki problem za zemlje tranzita migranata. U tom svetlu, a sa aspekta saobraćaja i transporta, neophodno je predložiti mere za potencijalno olakšanje rešavanje ovog problema. Imajući u vidu da je cilj migranata da dođu do zemalja Zapadne Evrope, jasno je da na svom putu moraju proći kako kroz Srbiju, tako i kroz druge zemlje u regionu. Na Slici 1 prikazani su migranti na peronu na željezničke stanice u Subotici.

Slika 1 - Migranti na peronu željezničke stanice u Subotici

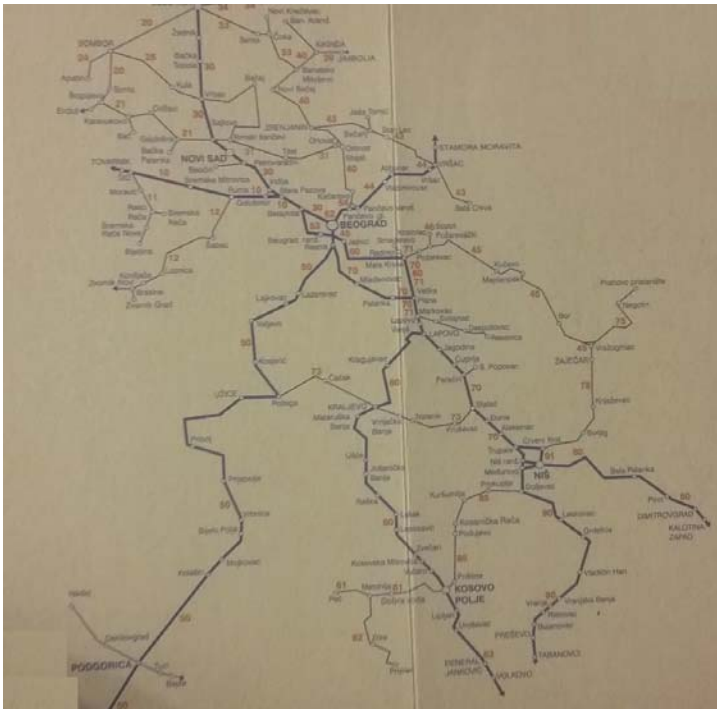
2. SARADNJA SRBIJE I EU U OBLASTI FINANSIJSKE POMOĆI ZA MIGRANTE

Prema aktuelnim izvorima, Evropska unija donirala je Srbiji 20.871.000,00 eura, za potrebe rešavanja migrantske krize^[1]. Dati novčani iznos primenjivaće se na sve aspekte vezane za zadržavanje i sprovođenje migranata kroz Srbiju, što znači da će se ulagati, kako za potrebe smeštaja, hrane, zdravstvene pomoći i administrativnih postupaka, tako i za potrebe njihovog transporta.

U tom svetlu neophodno je prikazati postojeće stanje pitanja transporta migranata, sa akcentom na željeznički vid prevoza, mogućnosti unapređenja u toj oblasti, kao i razmatranje finansijske izvodivosti i opravdanosti.

3. ŽELJEZNIČKA INFRASTRUKTURA REPUBLIKE SRBIJE

Ukupna građevinska dužina pruga na teritoriji "Železnica Srbije" je 3.869 km pružne infrastrukture, od čega je 3.586 km (92,7%) jednokolosečnih pruga, a 283 km (7,3%) dvokolosečnih pruga^[2]. Na Slici 2 prikazana je mreža pruga Srbije.

Slika 2 - Mreža pruga Srbije

Opšte poznato je da sa aspekta kopnenih vidova prevoza, najmasovniji transporti mogu se ostvariti željezničkim vidom transporta. Ovo važi kako za prevoz robe, tako i za prevoz putnika.

Sa aspekta potreba migranata za prevozom prilikom tranzita kroz Srbiju, organizovan željeznički prevoz bi se na osnovu prethodno navedenog, mogao pokazati izuzetno učinkovitim. Uz odgovarajuće proračune, ovim radom će se prikazati mogućnosti i prednosti željezničkog prevoza.

4. OPŠTE KARAKTERISTIKE TRANSPORTA MIGRANATA ŽELJEZNICAMA SRBIJE

Optimalna trasa transporta, u datom slučaju definiše se tačkom ulaza, odnosno tačkama izlaza iz Srbije. Shodno tome Preševo (granica Makedonije i Srbije) će predstavljati tačku početka putovanja, dok će Šid i Subotica, na teritoriji čijih opština se nalaze i veći prihvatni centri za izbeglice u potrazi za azilom, predstavljati naizmenično tačke kraja putovanja.

Naizmenična distribucija migranata, kako na granicu Srbije i Mađarske, tako i na granicu Srbije i Hrvatske, neophodna je kako ne bi došlo do preopterećenja propusnih mogućnosti datih graničnih prelaza.

Sabirni centar u bližem okruženju željezničke stanice Preševo, neophodno je oformiti kako ne bi došlo do "osipanja" migranata po okolini i njihovog odlučivanja za drugi vid prelaza

preko teritorije Republike Srbije. Imajući ovo u vidu, nameće se potreba za jasno definisanim i tačnim redom vožnje željezničkog transporta, isključivo namenjenim za prevoz migranata od sabirnog centra ulaza, kao početne tačke putovanja, do sabirnih centara izlaza, kao završnih tačaka putovanja.

5. TRENUTNO STANJE ŽELJEZNIČKOG TRANSPORTA

Na osnovu dostupnih informacija o broju migranata koji su u Srbiju ušli u prethodnoj godini, cifra koja će se razmatrati za potrebe potencijlnih budućih mera koje bi se eventualno mogle preduzeti biće 500.000 ljudi^[3]. To znači da bi se, za potrebe tranzita migranata u Srbiji, morao organizovati linijski željeznički prevoz, na godišnjem nivou koji bi efikasno i masovno na dnevnom nivou prevezio veliki broj migranata koji ulaze u Srbiju do navedenih destinacija.

U datom trenutku, transporti migranata željeznicom su veoma malog inteziteta. Većina njih se odlučuje na prevoz putničkim automobilima, ili kombijima, koje ili kupe ili iznajme. Prema unutrašnjim izvorima, ne više od 250 putnika se dnevno preveze elektromotornim vozom na relaciji Preševo - Beograd. To znači da bi za potrebe prevoza prethodno navedenog broja migranata, koji na godišnjem nivou ulaze u Srbiju, a pod uslovom da se svi istim principom prevoze kroz Srbiju, trebao mnogo duži vremenski period od jedne godine da bi se prevezli.

Usled istih prevoznih brzina, jasno je da bi kompozicija uvećanog kapaciteta, na dnevnom nivou, doprinela skretajnu pažnje migrantima na prednosti ne zadržavanja, i usmerenog masovnog putovanja. Ovo bi se moglo ostvariti upotrebom elektro lokomotiva čija se prednost ogleda u mogućnosti vučenja većeg broja vagona, shodno tome i većom prevoznom moći.

6. MOGUĆNOST UNAPREĐENJA TRANSPORTA ŽELJEZNICOM

Masovni prevoz migranata, u mnogome bi dopreneo njihovom ne lutanju po zemlji, jednostavnijem i preciznijem popisu, kako bi se vreme čekanja na odobrenje njihovovog azila u željenim zemljama maksimalno smanjilo, a time i zadržavanje u zemljama tranzita, naročito u Republici Srbiji.

Usled navedenog bitno je razmotriti koliki kapaciteti voznih kompozicija su potrebni, kako bi se na godišnjem nivou, dnevno, omogućio neprekidan prevoz migranata, kao i razmotriti kako bi dati linijski prevoz uticao na zauzetost srpskih željeznica, tj. koliki bi bili prekidi finansijskih priliva u budžet željeznice, usled zauzetosti razmatranih trasa pruga linijskim prevozom migranata i da li je uopšte ostvariv i opravdan svakodnevni prevoz ovakvog tipa, sa finansijskog aspekta, kao i pitanje transporta željeznicom lokalnog stanovništva.

Sabirni centar za migrante može da primi više od 1000 ljudi^[4] što se relativno uklapa sa potrebom prosečnog dnevnog broja prevezenih putnika, ali se nameće pitanje da li jedna kolska kompozicija voza može da preveze toliki broj ljudi. Za potrebe tih proračuna neohodno se osvrnuti na karakteristike i kapacitete šinskih kola u voznom parku Željeznica Srbije. Za potrebe što većih transportnih formacija, jasno je da se neće koristiti kušet kola sa

kupeima, već kola za prevoz putnika sa sedištima. Na Slici 3 može se videti izgled putničkih kola sa sedištima Željeznice Srbije.

Slika 3 - Putnička kola sa sedištima Željeznice Srbije

Sledeće što se mora uzeti u obzir jesu jedinične cene putovanja po putniku u jednom smeru. S obzirom na humanitarnu prirodu odnosa evropskih zemalja prema migrantima, jasno je da će troškovi ovakvog transporta biti isplaćeni iz kase UNHCR-a, sličnih humanitarnih organizacija ili evropskih fondova. Dakle, kako je fiskalna politika željeznice naplata po putniku, pre daljih proračuna treba obratiti pažnju na jedinične cene koštanja karte za željene trase. U Tabeli 1 dat je prikaz cena karata za referentne relacije.

Tabela 1 - Cena karata za referentne relacije

Relacija	Jedan pravac (RSD/€)	Povratno putovanje (RSD/€)
Preševo - Šid	1660,00/13,61	2656,00/21,77
Preševo - Subotica	1790,00/14,67	2864,00/23,47

Kako se da primetiti jedinični troškovi cene karte od Preševa ka Šidu, ne razlikuju se mnogo od onih ka Subotici, ali će cena u ukupnom koštanju ovakvog transporta na godišnjem nivou sigurno biti veća za deo migranata koji će se prevoziti u Suboticu. Kako je već rečeno migranti bi se u slučaju dnevnih prevoza, morali naizmenično slati u Šid i Suboticu. Ovo znači da u zavisnosti od brzine voza, tj. potrebnog vremena da se obavi prevoz jedne kolske kompozicije na datoj trasi, jedna dnevna kompozicije bila poslata recimo u Šid, dok bi sledeća narednog dana bila raspoređena u Suboticu. Ne bi bilo loše da se izgradi kamp za izbegla lica na potezu između Subotice i Horgoša, po uzoru na onaj u Šidu, za potrebe neprekidnosti transporta i kretanja migranata po njihovoj maršuti, mada je to već tema nekog drugog rada.

Prednost predloženog sistema, u odnosu na postojeći, jeste ta što se po redu vožnje na prugama Srbije^[4], putovanje elektromotornog voza i elektro lokomotive sa dodatim vagonima, vremenski ne razlikuje, usled čega je jasno da se za praktično isto vreme putovanja može ostvariti masovniji prevoz.

U ovom radu fokus će se bazirati isključivo na potrebe transporta, a ne na sveobuhvatne potrebe migranata na njihovom putu kroz Srbiju, tako da neće biti posebnih osvrta na prihvatne centre i potrebne količine životnih namirnica, tokom njihovog prelaska preko Srbije, već isključivo samo saobraćajnih potreba, a kako je već navedeno, prvenstveno željezničkim potencijalima za obavljanje putovanja, od sabirnog centra do distributivnih centara.

6.1 Maksimalna varijanta

Navedeni očekivani godišnji broj migranata koristiće se kao referentan za proračune budućih migracija organizovanih šinskim vozilima. U opštem proračunu, tako reći maskimalnom, to bi značilo da bi za potrebe transporta tog broja putnika na godišnjem nivou bilo neophodno da se u predmetnoj godini dnevno preveze:

$$P_{kom}^{maks} = \frac{N_m}{365} = \frac{500.000}{365} = 1369,86 \approx 1370 \text{ putnika/dan} \quad (1)$$

P_{kom}^{maks} - broj putnika po kompoziciji; N_m - ukupan broj migranata

Dakle približno 1370 putnika po danu. Brzina koju voz ostvari na ovoj relaciji je takva da se samo jedna tura može prevesti dnevno, ukupan broj tura 365.

Ekvivalento tome, sa osvrtom na naizmeničnu prirodu ovakvog transporta, deo ide za Šid, a drugi deo u Suboticu raspodela je sledeća:

$$\begin{aligned} P_{\text{Šid I}}^u &= 249.340 \text{ putnika} \\ P_{\text{Subotica}}^u &= 249.340 \text{ putnika} \\ P_{\text{Šid II}}^u &= 1.320 \text{ putnika} \end{aligned}$$

Uzimajući u obzir prethodno navedeni podatak, kao i Tabelu 1 sa jediničnim cenama karata na datoj trasi može se izračunati ukupna (korisnička) cena koštanja ovakvog prevoza. Cena koštanja prevoza za Šid u ovom slučaju iznosila bi:

$$C_{\text{Šid}}^{maks} = (P_{\text{Šid I}}^u + P_{\text{Šid II}}^u) \cdot c_{p \rightarrow \text{š}} = (249.340 + 1320) \cdot 1660 = 416.095.600,00 \text{ RSD} \quad (2)$$

Dok bi za Suboticu iznosila:

$$C_{Subotica}^{maks} = P_{Subotica}^u \cdot c_{p \rightarrow S} = 249.340 \cdot 1790 = 446.318.600,00 \text{ RSD} \quad (3)$$

gde je:

$C_{\text{Šid}}^{maks}$ - ukupna troškovi putovanja migranata za sve kompozicije za maskimalnu varijantu;
 $P_{\text{Šid I}}^u$ i $P_{\text{Šid II}}^u$ - broj putnika koji se usmeravaju u Šid; $P_{Subotica}^u$ - broj putnika koje se usmeravaju u Suboticu; $c_{p \rightarrow \text{Šid}}$ - cena karte za relaciju Preševo - Šid; $c_{p \rightarrow S}$ - cena karte za relaciju Preševo - Subotica.

Dakle ukupna cena koštanja ovog prevoza putnika je:

$$C^{maks} = C_{\text{Šid}}^{maks} + C_{Subotica}^{maks} = 862.414.200,00 \text{ RSD} = 7.068.968,00 \text{ €} \quad (4)$$

C^{maks} - Ukupna cena transporta za datu varijantu.

Jasno je da se maskimalna varijanta vodi logikom koliko godišnje uđe migranata, toliko ih se godišnje preveze. Kako Željeznice Srbije same nemaju voznog i infrastrukturnog potencijala prethodno navedenih karakteristika transporta, prevoz ovakve masovnosti nije moguć.

6.2 Minimalna varijanta

U datom slučaju minimalna varijanta se svodi na najmanju očekivanu kompoziciju voza, a za potrebe putničkog transporta željeznicom to je elektromotorni voz. To znači da bi se već postojeća varijanta prevoza na relaciji Preševo - Subotica ili Preševo - Šid mogla razmatrati kao minimalna, a ne bi mogla da preveze više od 400 migranata elektromotornim vozom.

Troškovi bi za dati slučaj bi bili isti jedino, ako shodno porastu ili padu kursa dinara kroz predviđeni period dok traju transporti, cena karte ne bi rasla tj. padala. Kako je ovo nemoguće, teško je odrediti tačnu cenu koštanja, ali se zato može izračunati ukupno vreme neophodno da se po prethodno navedenim uslovima referentnih 500.000 migranata preveze vozovima kroz Srbiju i ono bi iznosilo:

$$T^{min} = \frac{N_m}{P_{kom}^{min} \cdot 365} = \frac{500.000}{400 \cdot 365} = 3,42 \approx 3 \text{ godine i 6 meseci} \quad (5)$$

T^{min} - ukupno vreme transporta za minimalnu varijantu; P_{kom}^{min} - broj putnika po kompoziciji za minimalnu varijantu.

Sledeće što je neophodno utvrditi jeste koliko vožnji pod datim uslovima može realizovati u roku od godinu dana:

$$P_U^{min} = P_{kom}^{min} \cdot 365 = 400 \cdot 365 = 146.000 \text{ putnika} \quad (6)$$

P_U^{min} - broj prevezenih putnika za minimalnu varijantu

Dakle, za predmetnu varijantu, broj vožnji koji se ostvari jeste $P_U^{min} = 146.000$, što čini 29.2% od godišnjeg broja priliva migranata.

$$C_{\text{Šid}}^{min} = P_{kom}^{min} \cdot 183 \cdot c_{P \rightarrow \text{Š}} = 400 \cdot 183 \cdot 1660 = 121.512.000,00 \text{ RSD} \quad (7)$$

$$C_{\text{Subotica}}^{min} = P_{kom}^{min} \cdot 182 \cdot c_{P \rightarrow S} = 400 \cdot 182 \cdot 1790 = 130.312.000,00 \text{ RSD} \quad (8)$$

Sledi da su ukupni troškovi minimalne varijante:

$$C^{min} = C_{\text{Šid}}^{min} + C_{\text{Subotica}}^{min} = 251.824.000 \text{ RSD} = 2.064.131 \text{ €} \quad (9)$$

Kako je priliv migranata poprilično konstantan, jasno je da se sa ovakvom organizacijom ne može postići praktično ništa po pitanju njihovog neometanog sprovođenja željeznicom i da je očito da bi došlo do zagušenja, ako uz ovakav transport željeznicom ne bi bio zastupljen i drumski putnički transport.

6.3 Realna varijanta

Uzimajući u obzir realno stanje stvari vezano za kapacitete Željeznice Srbije neophodno je usmeriti pažnju na činjenično stanje stvari, a time prikazati šta se realno može ostvariti po pitanju organizovanog transporta migranata.

Najveća putnička kompozicija u datom trenutku na prugama Srbije sastoji se od 8 kola. Uzimajući u obzir četvoroosovinska putnička kola sa 12 kupea i 8 mesta za sedenje po kupeu, kao i mesta za stajanje, po kolima dakle može 100 ljudi da stane. Kako je najveća vozna kompozicija navedena, jasno je da je maksimalan broj koji se može transportovati kompoziciji 800 putnika.

Kako svakoj kompoziciji, nevezano za njen sastav, treba jednako vremena da dođe do cilja, u ovom slučaju ili u Suboticu ili u Šid, potrebno je izračunati troškove ovakvog prevoza, kao i neophodno vreme da se referentni broj migranata preveze kroz Srbiju, po navedenim trasama.

Mora se izračunati broj obrta kompozicije, što ujedno predstavlja i broj potrebnih dana za realizaciju ovakvog prevoza, jer kako je navedeno jedna vozna kompozicija putuje jednom dnevno i iznosi:

$$N_o = \frac{N_m}{P_{kom}^{real}} = \frac{500.000}{800} = 625 \text{ obrta} \quad (10)$$

N_o - broj obrta (kompozicija)

Proračuni troškova će se i u ovom slučaju svesti na godišnji nivo, sa ciljem da se utvrdi koliko se migranata samo željeznicom u tom period može prevesti.

$$P_U^{real} = P_{kom}^{real} \cdot 365 = 800 \cdot 365 = 292.000 \text{ putnika} \quad (11)$$

P_U^{real} - broj prevezenih putnika za realnu varijantu

Dakle, za premdetnu varijantu, broj vožnji koji se ostvari jeste $P_U^{real} = 146.000$, što čini 58.4% od godišnjeg broja migranata.

Gotovo po istom osnovu, kao i za minimalnu varijantu, ture se raspoređuju, s tim što je predviđena jedna tura više za Šid. Ukupna cena prevoza za dve date relacije je onda sledeća:

$$C_{\text{Šid}}^{real} = P_{kom}^{real} \cdot 183 \cdot c_{p \rightarrow \text{Š}} = 800 \cdot 183 \cdot 1660 = 243.024.000,00 \text{ RSD} \quad (12)$$

$C_{\text{Šid}}^{real}$ - Ukupna cena transporta migranata za Šid za realnu varijantu

$$C_{\text{Subotica}}^{real} = P_{kom}^{real} \cdot 182 \cdot c_{p \rightarrow S} = 800 \cdot 182 \cdot 1790 = 260.624.000,00 \text{ RSD} \quad (13)$$

$C_{\text{Subotica}}^{real}$ - Ukupna cena transporta migranata za Suboticu za realnu varijantu.

Sabiranjem prethodne dve vrednosti može se dobiti očekivana cena koštanja prevoza, sa napomenom da usled toga što bi prevoz trajao više od godinu dana, a time bi se i tarifna politika mogla menjati, cena bi mogla da varira, ali u datom slučaju bi iznosila:

$$C^{real} = C_{\text{Šid}}^{real} + C_{\text{Subotica}}^{real} = 503.648.000,00 \text{ RSD} = 4.128.262,00 \text{ €} \quad (14)$$

C^{real} - ukupna cena transporta realne varijante prevoza

Mali deo novčanih sredstava namenjenih Srbiji za rešavanje migrantske krize pokrio bi navedene troškove transporta.

Imajući u vidu da su se u računu koristile orijentacione cifre, transporti po navedenim varijantama trajali bi i kraće, jer je sigurno da se ne bi svi migranti odlučili na ovakav vid prevoza. Sa druge strane da bi ovakav sistem bio izvodiv, neophodna bi bila saradnja Železnice Srbije sa tehnološki naprednijim železničkim kompanijama susednih država u svrhu iznajmljivanja kola navedenih kapaciteta.

Naravno ovo nisu svi troškovi. Jasno je da postoje izvesni troškovi povratka prazne kompozicije nazad u Preševo, nakon iskrcavanja putnika. Oni su manji od onih pod opterećenjem, tj. onih sa prevozom putnika, ali nisu zanemarljivi. Postoje tu i fiksni i varijabilni troškovi, ali o njima neće biti reči, jer se ceni prevoza u datom slučaju pristupa sa korisničkog aspekta, usled čega je jasno da će npr. troškovi održavanja opravki, plata zaposlenih i sl. biti predmet angažmana Administrativne službe Željeznice Srbije.

ZAKLJUČAK

U prvom tromesečju 2015. broj tražilaca azila u EU bio je veći 86% u odnosu na prvi kvartal 2014, ali je ostao stabilan u odnosu na poslednji kvartal 2014^[5].

Prognoze za 2016. su različite, zavisno od izvora, a praktično niko ne može dati tačnu prognozu očekivanog broja migranata niti njihovu dinamiku pristizanja u zemlje koje se nalaze na njihovom putu do cilja. Većina se slaže da se očekuje veći broj migranata nego u 2015. godini.

Neophodnost pojednostavljenog i efikasnog transporta migranata do njihove željene destinacije, treba da predstavlja obavezu svim državama na njihovoj maršuti. Organizovani prevozi, sa posebnim akcentom na potencijale masovnih prevoza, sabirni centri - kampovi usaglašeni standarda, kao i spremnost lokalnog stanovništva da pomogne, predstavlja osnovnu za rešenje trenutne migrantske krize. Sa aspekta prevencije dalje eskalacije krize, jasno je da se javlja neophodnost razrešenja gorućeg pitanja opšteg stanja na Bliskom istoku, što bi bila tema nekog drugog rada.

Ako bi postojala spremnost EU, odnosno međunarodne zajednice za efikasnim transportom migranata tj. logistička i finansijska podrška tada bi oni mogli putovati vozom znatno duže tj. prelaziti granice država bez dugotrajnog zadržavanja i izlaska iz vozova. Prugama željeznica Srbije mogu saobraćati vozovi dužine 400 metara, tj. elektrolokomotiva sa 30 putničkih kola što znači prevoz za oko 3000 lica po željezničkoj kompoziciji. Iako je komercijalna brzina vozova na prugama Srbije nešto manja nego u susednim željezničkim upravama tranzit migranata preko teritorije Srbije odvijao bi se praktično bez zastoja.

Saradnja sa Vladama i željezničkim uprava država kroz koje tranzitiraju migranti morala bi postojati stalno u cilju koordinacije aktivnosti oko odvijanja transporta.

Problem predstavlja i neravnomernost po broju migranata i vremenskom periodu u kom postavljaju zahteve za prevozom. Zapravo, radi se o izuzetno stohastičnom procesu podložnom političkim uticajima sa raznih strana.

Organizovanost i sloga svih zemalja na udaru migrantske krize doprineli bi olakšanom usmeravanju izbeglih lica, što i treba svima da bude cilj, jer njihov problem se u velikoj meri odražava i na sve zemlje u Evropi.

LITERATURA

- [1] <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Društvo/2218994/Vulin%3A+Obezbeđeni+milioni+evra+pomoći+za+migrante.html>
- [2] http://www.zeleznicesrbije.com/active/srlatin/home/glavna_navigacija/infrastruktura/gradjevinska_delatnost.html
- [3] <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/unhcr-povecan-broj-migranata-i-izbeglica-koji-ulaze-u-srbiju-iz-bugarske/js6lyjb>
- [4] <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/vulin-privremeni-centar-za-vise-od-1000-osoba/zcjppp1>
- [5] <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1322954&print=yes>

MIGRACIJE – PROBLEM I PRIGODA ZA VOZAČE

Sažetak

Promet i migracija u svojim definicijama sadrže sinonime kretanja u prostoru i vremenu. Prijevoz ne utječe na stvarne probleme migracije ali mogu tijekom migracije u prostoru i vremenu učiniti ponošljivim za migrante (izbjeglice) i društvene zajednice. Pojedine države organiziraju prijevoz izbjeglica na ruti migracija. Vozači kao neposredni izvršitelji prijevoznog procesa suočeni su s problemima koji ne egzistiraju u klasičnim politikama prijevoza. Osposobljenost vozača kroz formalne institulizirane oblike nije dovoljna za posebne uvjete prijevoza izbjeglica. Koji su to posebni oblici pripreme vozača za izvanredne situacije organiziranog prijevoza?

Vozači koriste slobodu kretanja građana EU pa sami postaju migranti, većinom ekonomski. Razlozi migracije vozača su brojni a većinom se formaliziraju u pojedinačnim nezadovoljstvom položajem u društvu. Koje sposobnosti vozača čine poželjnim ekonomskim migrantom?

Ključne riječi: migracije, migranti, ekonomski migranti, vozač, edukacija, prijevoz

MIGRATION - A PROBLEM AND AN OPPORTUNITY FOR DRIVERS

Abstract

Traffic and migration, in their definitions, contain synonyms for movement in space and time. Transportation does not affect the real problems of migration, but it can make flow of migration, in space and time, bearable for migrants (refugees) and the communities. Some countries organize transportation of refugees along the route of migration. Drivers, as direct executors of the transportation process, are faced with problems that do not exist in conventional transport policies. Driver qualifications through formal institutionalized forms are not sufficient for the specific conditions of transportation of refugees. What are the special forms of driver preparation for emergency situations in organized transport?

Drivers use the freedom of movement of EU citizens and themselves become migrants, mostly economic. The reasons for migration of drivers are numerous and mainly are formalized in individual discontent with position in society.

What abilities make drivers a desirable economic migrants?

Keywords: migration, migrants, economic migrants, driver, education, transport

Uvod

Tijekom 2015. godine Republika Hrvatska je za migrante iz afričkih i azijskih zemalja, pogodjenih ratnim uvjetima, prema zapadnim državama Europske unije postala tranzitno područje na ruti migracije. Migracije¹ su globalni problem koji zahtjeva sustavni pristup sa sigurnosnim i ekonomskim implikacijama. Migranti su prevoženi od sabirnih centara do granice sa susjednim državama autobusima i vlakovima.

Problem rada je sagledavanje organiziranosti sustava prijevoza migranta sa stanovišta vozača autobusa te kako i zašto vozači postaju ekonomski migranti.

Hipoteze rada su:

- vozači nisu pripremljeni za specifične uvjete prijevoza migranta i
- vozači postaju migranti poradi ekonomskih razloga.

Pri pisanju članka na temelju proučene literature i osobnih spoznaja poslužila nam je indikativno - deduktivna metoda. Koristila sam i metodu sinteze povezivanjem proučene literature u smisleni cjelinu i donošenjem konkluzija. Proučena literatura iz brojnih znanstvenih područja korištena je metoda kompilacije pri čemu nisu dovođeni u sumnju zapisi i citati drugih autora. U radu su korišteni parcijalni rezultati ankete vozača s periodičke izobrazbe² te svakodnevnih upiti rukovoditelja i vozača.

Obrazovanje vozača za specifične uvjete prijevoza

Temeljna ideja Nacrta Treće direktive³ Europske unije o vozačkim dozvolama je ukidanje jedne od zadnjih prepreka slobodnom kretanju građana EU, povećanje sigurnosti u prometu na cestama, ali i smanjenje mogućnosti zlorabe vozačkih dozvola.

Uvode se minimalni zahtjevi za početnu kvalifikaciju i školovanje ispitivača na vozačkim ispitima.⁴ Dosadašnje direktive nisu do sada pokušavale harmonizirati te propise. Ujednačavanjem obrazovnih kriterija doprinijelo bi se ujednačavanju uvjeta za provedbu vozačkih ispita širom Europske unije⁵.

Članku 197. Zakona⁶ „Vozač koji upravlja vozilom u prometu na cesti mora biti tjelesno i duševno sposoban upravljati vozilom te za to imati potrebna znanja i vještine“. U člancima 198. i 199. Zakona pojašnjava se tjelesno i duševno stanje vozača pri upravljanju vozilom.

Što su to potrebna znanja i vještine? Nema norme koja pojašnjava i sankcionira nedovoljna znanja i vještine.

Autoškola predstavlja obveznu razinu osposobljavanja vozača kojoj je funkcija stjecanje vozačkih znanja i vještina. S temeljnim vozačkim znanjima i vještinama vozačima se otvara mogućnost daljnjeg usavršavanja (cjeloživotno obrazovanje). U edukaciji vozača najčešće se koristi izraz osposobljavanje – stjecanje kompetencija za obavljanje jednostavnih poslova.

U procesu temeljnog vozačkog osposobljavanja, što podrazumijeva osposobljavanje za vozačku dozvolu B kategorije, postoji cijeli niz specifičnosti koji određuje daljnje mogućnosti stjecanja vozačke dozvole kategorije C. Zakonom nije propisano vrijeme

¹ etimologija – latinski *migratio*, *migrare* – lutanje, kretanje, seljenje

² Novak, V., *Obrazovanje i rad profesionalnih vozača nakon stjecanja vozačke dozvole. Doktorska disertacija*, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko, 2014

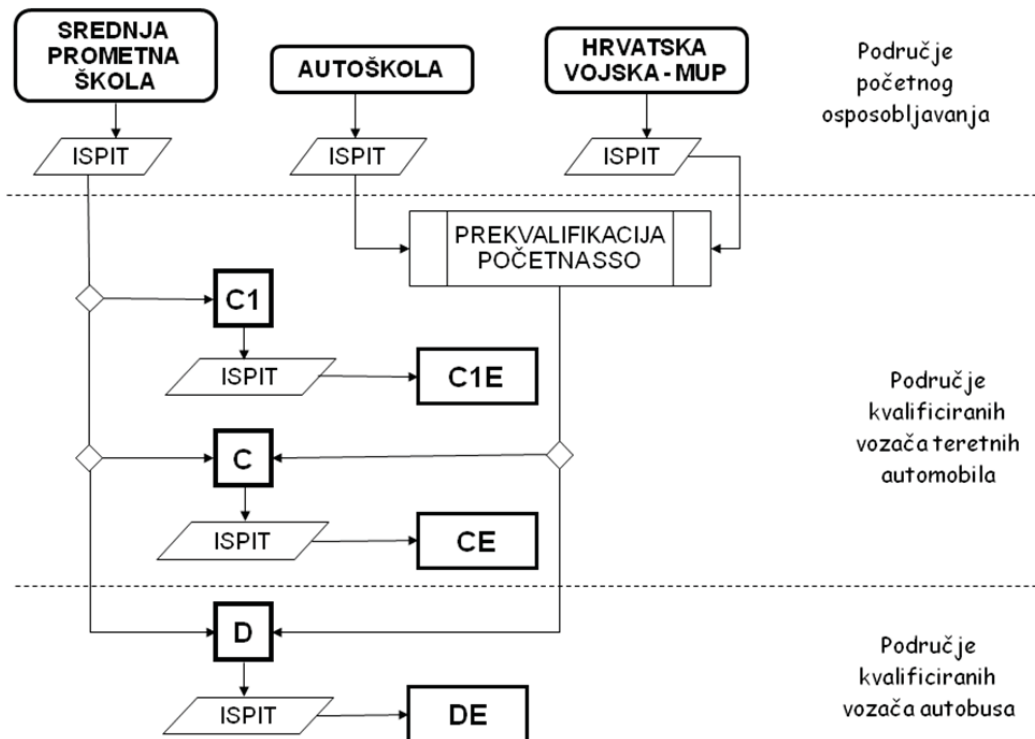
³ *First driving licence directive 80/1263/EEC; Second driving licence directive, 91/439/EEC, 29. July 1991. amended 97/26/EC; 2000/56/EEC, 14. September 2000.*

⁴ *Convention on driving disqualifications, 17. June 1998.*

⁵ *IP/03/1435, Brussels, 22 October 2003.*

⁶ *Zakon o sigurnosti prometa na cestama NN 67/08, 74/11, 80/13, 158/13, 92/14 i 64/15.*

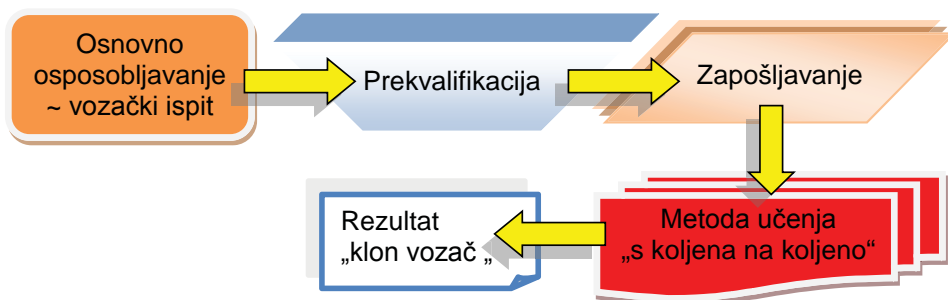
posjedovanja vozačke dozvole niže kategorije. Ne zahtjeva se realno vozačko iskustvo i provjera znanja i vještina. Tijekom teorijskog i praktičnog osposobljavanja potrebno je dopunjavati i otklanjati niz nedostataka u nižim oblicima osposobljavanja vozača.⁷ Predviđeno je vrijeme osposobljavanja minimalno i propisano Programom o osposobljavanju kandidata za vozača.

Slika 1. Prikaz načina stjecanja vozačke dozvole vozača profesionalaca (izvor: vlastiti)

Problemi u sva tri modela osposobljavanja kandidata za vozača su: stručnost sudionika u osposobljavanju kandidata za vozača (predavači, instruktori, ispitivači, nadzornici,...) i kandidati za osposobljavanje. Jedan od problema predstavlja stupnjevani način stjecanja vozačke dozvole tzv. hijerarhijski problem. Problem se sastoji u razinama osposobljavanja. U hijerarhijskim sustavima pojedinci napreduju do razine svoje nekompetentnosti.

⁷ <http://www.sigurno-voziti.net/jesteliznali/jesteliznali03.htm>; 25.2.2016

Slika 2. Osposobljavanje vozača nakon zaposlenja
(izvor: vlastiti)

Klasična politika prijevoza mora se nadograditi Inteligentnim transportnim sustavom (ITS) tako što se postiže bitno veća propusnost, sigurnost, zaštićenost i ekološka prihvatljivost u odnosu na rješenja bez ITS aplikacija. To ne znači da prije ITS-a nije postojala inteligencija u prometu, barem kod vozača, nego da se kroz stvarno vremensko prikupljanje i obradu podataka te umreženu distribuciju informacija postiže znatno smanjenje zagušenja, čekanja, prometnih nesreća, neučinkovitosti prijevoza, ekoloških onečišćenja itd. Navedeno upućuje na neophodnost promjena u organizacijskom i tehnološkom smislu djelovanja prijevoznika.⁸

Organizacijski problemi određivanja vozila za specifični prijevoz migranta je tehničko pitanje i većinom ovisi o tehničko eksploatacijskim karakteristikama vozila. Kome povjeriti upravljanje autobusom? Vozaču koji zadužen vozilom ili vozaču za kojeg postoji određeni preduvjeti za uspješno izvršenje postavljenog zadatka.

Organizatori prijevoza subjektivno određuju vozača za realizaciju pojedinačnih prijevoznih zadataka jer ne postoji objektivna baza podataka o vozačima. Većina podataka se svodi na formalne dokumente iz kojih nisu vidljive značajke za specifičan prijevoz migranta.

Među najzahtjevnija zanimanja spadaju ona koja su usmjerena na rad s ljudima. Rad s traumatiziranim osobama, što migranti jesu, ima učinke i na neposredne sudionike u realizaciji prijema i transfera. U nekim slučajevima može dovesti do stresa, ili sagorijevanja na poslu⁹, do snažnih emocionalnih reakcija, odnosno protuprijenosnih (kontratransfernih) reakcija pa i posredne traumatizacije. Osobe koje rade s traumatiziranim ljudima izložene su specifičnim izvorima profesionalnog stresa.

Posao profesionalnih vozača smatra se opasnim sa stanovišta psihosocijalnog rizika i zdravlja što je posljedica izloženosti različitim vrstama stresora.

Loša organizacija posla, nedostatak podrške i visoko radno opterećenje karakteriziraju doživljaj stresa, što sve umanjuje vozačke sposobnosti i budnost te povećava rizik od nezgoda.¹⁰

Na ponašanje čovjeka kao osnovnog čimbenika u prometu utječu:

- ✓ osobne značajke vozača,
- ✓ psihofizičke osobine i
- ✓ obrazovanje i kultura.

⁸ <http://documents.tips/documents/121297331-logisticki-i-transportni-lanci.html>, 25.2.2016.

⁹ eng. burn out sindrom ili ekstrem Karoshi sindrom

¹⁰ Legree, P.J., Heffner, T.S., Psoika, J., Martin, D.E., Medsker, G.J. (2003). Traffic crash involvement: Experiential driving knowledge and stressful contextual antecedents, *Journal of Applied Psychology*, 88(1):15-26.

Znamo li kakva je ličnost izabrani vozač za prijevoz migranta? Osobito su značajne:

- sposobnosti (fizička, senzorna, psihomotorna i mentalna),
- temperament,
- karakter,
- tjelesna konstitucija,
- stavovi,
- motivi i
- predmet interesa.

Izbor vozača se ne temelji na prethodnim osobinama ličnosti jer ne postoje baze podataka. Korisno bi bilo poznavati barem stav vozača jer oni omogućavaju predvidivo ponašanje kao subjektivnu normu i kontrolu nad ponašanjem.

Neka istraživanja koja su se bavila ponašanjem vozača kao izdvojenim fenomenom sugeriraju da povezanost između osobina ličnosti i ponašanja vozača postoji, i da priroda te povezanosti uglavnom podržava stav da se ljudi prilikom vožnje ponašaju na sličan način kao i u drugim situacijama. Rezultati ovog istraživanja podržavaju gledište da situacije sa kojima se susreće osoba prilikom vožnje provociraju ponašanja koja su u skladu s bazičnim tendencijama sadržanim u stabilnim karakteristikama ličnosti. Analiza strukture relacija osobina ličnosti i različitih vidova ponašanja prilikom vožnje otkrila je postojanje dva obrasca takve povezanosti.¹¹

Prilici realizaciji radnog zadatka nemoguće je isključiti emocije (strah, srdžbu, radost, tugu) pa čak i složene emocije (ljubav, ljubomora, mržnja, zavist, sažaljenje) koje mogu dovesti do emocije uspjeha ali i neuspjeha iza kojega slijedi osjećaj stida. Nastavno se javljaju osjećanja krivnje i kajanja koje nastupaju onda kada ocijenimo da smo uradili nešto što je druge oštetilo ili povrijedilo, ili da nismo bili u mogućnosti da spriječimo negativne posljedice.

Kada ne možemo ostvariti ciljeve koje želimo jer su nam se na tom putu ispriječile neke prepreke koje moraju biti prirodne i socijalne javljaju se frustracije. Pojavni oblici frustracije su određeni mentalnim konfliktima, kao što su konfliktu dvostrukog privlačenja, konflikt dvostrukog odbijanja i konflikt privlačenja i odbijanja.

Kolika je motivacija vozača za napredovanjem u struci? Biološki motivi su urođeni i snažno djeluju na ponašanje pojedinca. Socijalni motivi zasnivaju se na psihološkim potrebama. Oni se stječu kada se živi u zajednici sa drugim ljudima. Dijelimo ih u dvije grupe:

- ✓ motivi zasnovani na potrebi za društvom i
- ✓ motivi zasnovani na potrebi za priznavanjem u društvu.

Kako sve navedeno uključiti u proces donošenja odluke s ograničenim financijskim sredstvima i brojenim vremenskim ograničenjima. Priprema vozača za specifične zadatke prijevoza morala je započeti neposredno nakon zaposlenja te se provoditi kontinuirano. Provoditi edukaciju, uz praktični nastavu najmanje dva puta godišnje u svrhu osiguravanja učinkovitosti postupaka i poštivanja utvrđenih procedura. Na pripremama potrebno je prikupljati informacije o vozačima u svrhu obavljanja posla vozača.

Usmjerenost pripreme vozača potrebno je podijeliti na opće i pojedinačne sadržaje. Opća priprema vozača (npr. *hazard perception*) nije dovoljna ali razvija sposobnosti identifikacije opasnosti, procjenu rizika o opasnosti i kontrolu opasnosti. U pojedinim državama test percepcije opasnosti je nužnost za vozače vozila hitnih intervencija. Bilo koji oblik opće pripreme vozača mora imati za cilj unaprjeđenje postupka donošenja odluke u rizičnim

¹¹ Vukobrat, S., Mitrović, D., *Osobine ličnosti i ponašanje vozača u saobraćaju, Primijenjena psihologija, 2008, Vol. 2, str. 25-42*

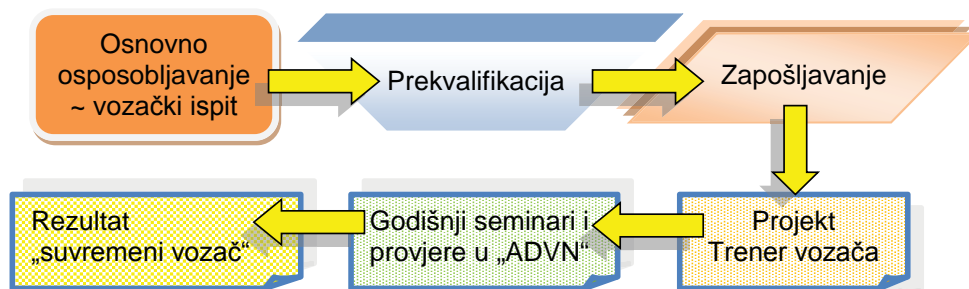
situacijama. Poseban oblik pripreme usmjeren je na konkretne zadatke prijevoza. U konkretnom slučaju, prijevoz migranta, edukacija vozača mora sadržavati prikladno ponašanje u svrhu jačanja utvrđenih smjernica i održavanje sigurnosti putnika. Cilj je razviti ili usavršiti sposobnosti vozača da izvršava sljedeće aktivnosti:

- procjenjuje incidente, žalbe, nesreće i / ili u potencijalno hitnim situacijama (npr. opasnost na cesti, medicinskim hitnim slučajevima, nesreća i slično) u svrhu rješavanja i / ili preporuka o rizičnim situaciji.
- čisti dodijeljeno vozilo, kako interijera tako i eksterijera u cilju osiguranja sigurnosti, izgleda i sanacija vozila
- upravlja autobusom za potrebe prijevoza migranta prema rasporedu i pravodobno
- posjeduje dovoljno energenata za dodijeljena vozila (npr ulje, voda, gorivo, itd) u svrhu održavanja vozila u sigurnom radnom stanju.
- izvještava drugo osoblje i migrante (npr predviđeno zaustavljanje, osnove rute, uvjete na ruti i slično) u svrhu pružanja informacija i / ili pojašnjenje procedure.
- prati postupke migranta u svrhu osiguravanja sigurnog prijevoza svih putnika.
- osiguranje sigurnosti za uporabu vozila i poštivanje propisanih smjernica.
- izrađuje izvješća u svrhu dokumentiranja aktivnosti ili prenošenje informacija,
- izvještava o opažanjima i / ili incidentima (npr. disciplina, nesreća, neprimjeren socijalno ponašanje, itd) u svrhu komuniciranja s odgovarajućim osobljem za njihovo djelovanje
- odgovara na upite migranta i / ili osoblja u svrhu pružanja potrebne informacije u vezi prijevoza

Jedna od socijalnih vještina koju je potrebno stalno unaprjeđivati je komunikacija (od lat. communicatio). U svakodnevnom životu koristimo kao sinonim za razgovor. Komuniciranje je proces odašiljanja, prenošenja i primanja poruka (verbalnih i neverbalnih) između dvije ili više osoba. Verbalno komuniciranje temelji se na riječima i uključuje ovladavanje specifičnim lingvističkim vještinama i znanjima. To je proces uzajamne razmjene značenja upotrebom riječi. Komuniciranje (namjerno ili nenamjerno) bez riječi naziva se neverbalnom komunikacijom. Uključuje izraze lica, ton glasa, geste, položaj tijela ili pokret, dodir i pogled. Za izražavanje emocija, pokazivanje stavova, odražavanje osobina ličnosti, te poticanje ili mijenjanje verbalne komunikacije najčešće se koristi neverbalna komunikacija. Jedna od karakteristika učinkovite komunikacije je usklađenost verbalnog i neverbalnog aspekta poruke koju šaljemo.

Modul edukacija iz područja komunikacije moguće je podijeljena na pet cjelina:

- 1) Određenje i osnovna načela komunikacije s ugroženim skupinama
- 2) Uspostava prvog kontakta i vođenje razgovora
- 3) Psihološka trauma
- 4) Mentalno zdravlje profesionalaca u radu s ranjivim skupinama
- 5) Tehnike i vještine poučavanja

Slika 3. Dopunski modul obrazovanja vozača – Trener vozača
(izvor: vlastiti)

Kome dopustiti treniranje vozača? Koje uvjete moraju zadovoljiti ustanove i nositelji programa obrazovanja? Što mora sadržavati program da bi bio zanimljiv za polaznike? Temelj svega je prilagođenost programa vrsti vozila – kategorijama vozila i zahtjevima polaznika.

Projekt nije usmjeren samo na povećanje tehničkih vještina upravljanja vozilom već obuhvaća sve segmente rada vozača.

Moduli edukacije su brojni¹² opisani sadržajno s ciljem redukcije disonance na tri osnovna tipična načina:

- 1) Promjena stava
- 2) Promjena ponašanja
- 3) Selektivna izloženost informacijama

Vještina upravljanja vozilom zahtjeva teorijski i praktični dio. Simulatori za stjecanje vozačkih vještina su velika investicija za „male“ poduzetnike te uz pravno ne regulirano tržišno natjecanje predstavljaju ekonomski neprihvatljivu investiciju.

Specifične vještine koje je potrebno praktično uvježbavati su:

- vožnja u homogenoj koloni,
- vožnja u nehomogenoj koloni,
- vožnja u koloni s nepromjenjivom duljinom kolone,
- vožnja u koloni s promjenjivom duljinom kolone,
- brzina kretanja kolone i
- zaustavljanje kolone.

Vozači migranti

Migracije se uglavnom kreću prema regionalno ili kontinentalno bogatijim i razvijenijim zemljama. Zemlje podrijetla uglavnom su siromašne, nedovoljno razvijene i uglavnom imaju visok prirodni prirast. "Prema klasifikaciji Ujedinjenih naroda, tri četvrtine čovječanstva živi u manje razvijenim zemljama, a rast njihova stanovništva u posljednjih četvrt stoljeća kretao se u prosjeku po stopi od 2,3%, za razliku od razvijenih zemalja u kojih je stanovništvo raslo 0,9% na godinu".¹³

¹² Novak, V., *Obrazovanje i rad profesionalnih vozača nakon stjecanja vozačke dozvole. Doktorska disertacija, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko, 2014*

¹³ Mesić, M.: *Evropska migracijska situacija i perspektiva, Migracijske teme, br. 4, str. 386, Zagreb 1988.*

Strana radna snaga potrebna im je u vrijeme privrednoga razvoja, a višak im je i opterećenje u vrijeme privredne recesije.

Ako na neko od slijedećih pitanja odgovorite potvrdno, spremni ste za promjenu:

- Želite li promijeniti okolinu?
- Želite li razviti svoje profesionalne i osobne vještine?
- Imate li poteškoća u pronalaženju posla u neposrednoj blizini kuće?
- Želite li saznati više o drugim zemljama i kulturama?
- Bi li svoje vještine možda imale više važnosti za poslodavca u drugoj europskoj zemlji?

- Jeste li spremni za novi izazov u životu?

Organizacije više ne mogu osiguravati stalno radno mjesto i stabilan radni odnos, ali umjesto toga moraju osiguravati svojim zaposlenicima stalno obrazovanje i osuvremenjivanje znanja i vještina tako da zaposlenici stalno mogu naći posao bilo u njima ili drugdje. To istodobno za pojedince znači obvezu stalnog učenja i razvoja, praćenja promjena u znanju i potreba tržišta rada.

Pokretljivost radne snage trebalo bi prije svega shvatiti kao jedan od načina prilagodbe pojedinca pogođenih strukturnim promjenama. U makroekonomskom smislu čini se da je mobilnost radne snage prije rezultat nego uzrok ekonomskog rasta.¹⁴

Profesionalna pokretljivost je ona dimenzija pokretljivosti radne snage koja najviše obećava i najmanje je kontroverzna kao reakcija na strukturne promjene u gospodarstvu. Obično je povezana sa statusnom pokretljivošću, odnosno visinom zarade i uvjetima rada. Međutim, profesionalna pokretljivost ne mora nužno slijediti uzlaznu liniju. Neki se radnici njome koriste kako bi poboljšali svoj profesionalni status, ali postoji značajan broj radnika koji, pod pritiskom ekonomskih okolnosti, prihvaćaju silaznu pokretljivost kako bi izbjegli zamku dugotrajne strukturne nezaposlenosti.

Glavni razlozi sve većeg broja emigranata:

- nezaposlenost,
- problem pronalaska posla,
- niske plaće,
- brojni nameti i
- negativni predznak svih grana gospodarstva.

Prijašnje generacije ekonomskih migranta odlazili su „trbuhom za kruhom“ na godinu-dvije, a ostali cijeli život, radili su „od jutra do sutra“, stanovali vrlo često u nikakvim uvjetima, često nisu sebi mogli priuštiti nešto od životnih sitnica poput ispijanja kave, izlaska van ili samo na piće, gotovo pa ništa, uglavnom, živjelo se bez nekih životnih užitaka, jer je jedino važno bilo "šparati".

Postojeće stanje u republici Hrvatskoj:

- rast nezaposlenosti,
- realno smanjenje plaća,
- razduživanje stanovništva kod poslovnih banaka,
- ograničavanje rashoda u svim sektorima i
- visoka razina zaduženosti.

Dvije osnovne pretpostavke za postizanje modela uspješnog ekonomskog razvoja su:

- fleksibilnost posla
- sigurnost radnika

¹⁴ <http://documents.tips/documents/migracije-selo-grad.html>; 25.2.2016.

Ponuda i potražnja vozača kao radne snage je prilično nepredvidiva prema podacima HZZ Područne službe Osijek. Usporednom podataka iz ankete prijevoznika i podataka HZZ dolazi se do nedosljednosti prijevoznika i opetovanog naglašavanja empirijskog pristupa zapošljavanju vozača. Zapošljavanje vozača je ovisno o strukturi prijevozničke djelatnosti i mogućnostima daljnjeg razvoja i konkurentnosti sustava prometa. Veliki broj vozača vozila N1 kategorije, samozvana laka dostavna vozila, potpuno su isključena iz bilo kojeg zakonskog predviđenog oblika edukacije vozača.¹⁵

Prilika za rad ne traži se samo u Europi već i u udaljenim državama kao što je Kanada. Među najtraženijim radnicima su vozači (na prvom mjestu su zdravstveni radnici). Većina problema su administrativne naravi (vize) te nepoznavanje prava ekonomskih migranta tj. ostvarivanja prava iz pojedinih programa. Europska mreža za zapošljavanje (EURES) pruža posredničke usluge za rad i zapošljavanje u svim zemlje Europskog gospodarskog prostora (EEA)¹⁶ i Švicarske.

Prema Eurostat-u¹⁷ po mjestu rođenja iz Republike Hrvatske iselilo se 10.400 stanovnika u 2013. godini. U 2014. u Republiku Hrvatsku doselilo se iz inozemstva 10 638 osoba, a u inozemstvo se odselilo 20 858 osoba. Saldo migracije stanovništva Republike Hrvatske s inozemstvom bio je negativan i iznosio je -10 220.¹⁸ U statističkom prikazu za vanjske migracije razlikuje se željena odredišta, spol, starost i teritorij odlaska (županije) ali nema prikaza prema zanimanju. Prema broju upisanih kandidata u autoškole za profesionalne kategorije (C, CE i D) zabilježen je neznatni rast¹⁹.

Gotovo 75% ukupne količine robe u EU-u isporučuje se cestovnim prijevozom. Prijevoz robe i putnika cestom i nadalje će biti 100% ovisan o uslugama vještih i motiviranih vozača.²⁰ Tvrtke za komercijalni cestovni prijevoz širom svijeta kontinuirano pate od nestašice kvalificiranih vozača, posebno akutno u razdobljima gospodarskog rasta i niske nezaposlenosti. Nestašicu vozača tek privremeno ublaži financijska kriza i recesija koja slijedi. Kad gospodarski oporavak postane izraženiji i obuhvatniji, povećana potreba za prijevozom će, zbog nestašice vozača, ograničavati i ometati učinkovitu distribuciju tereta i usluge autobusnog prijevoza po cijelome svijetu. U podlozi osjetljivosti komercijalnog cestovnog prijevoza na nestašicu vozača su sistemski, dugoročni problemi:

- sve manji fond dostupne kvalificirane radne snage; sve složeniji tehnički i regulatorni zahtjevi,
- neoptimalni radni uvjeti; često negativne i pristrane kampanje protiv cestovnog prijevoza od strane vlasti i političkih aktera koji štetno utječu na njegov imidž u javnosti, a posljedično i na zapošljavanje u sektoru i
- nedovoljna svijest javnosti o mogućnostima i prednostima zaposlenja u cestovnom prijevozu; limitirana prekogranična mobilnost pri zapošljavanju i nadolazeća demografska neravnoteža koja potječe od velikog dijela vozačke populacije

Kako bi se izbjegla nadolazeća krizna nestašica vozača u komercijalnom cestovnom prijevozu, koji nije samo način transporta, već i ključan proizvodni alat vlade, strukovne udruge i poduzeća za cestovni prijevoz moraju poduzeti zajedničku akciju kako bi postavili

¹⁵ Novak, V., *Obrazovanje i rad profesionalnih vozača nakon stjecanja vozačke dozvole. Doktorska disertacija, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko, 2014*

¹⁶ *Države EGP su 28 država članica EU te Island, Lihtenštajn i Norveška.*

¹⁷ <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics>

[explained/index.php/File:Immigration_by_country_of_birth,_2013_\(%C2%B9\)_YB15.png](http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/07-01-02_01_2015.htm), 25.2.2016.

¹⁸ http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/07-01-02_01_2015.htm, 25.2.2016

¹⁹ VIC, HAK, *statistika broja prijava na ispit, Savjetovanje s autoškolama, Osijek, 2015.*

²⁰ *IRU Resolution on driver shortages and strategies for better recruitment and retention*

temelje za kvalificiraniju i održiviju radnu snagu u sektoru cestovnog prijevoza, osobito vozače.

Podatci iz prethodnog petogodišnjeg razdoblja koji potvrđuju nestašicu profesionalnih vozača.

Unatoč poslovnoj klimi, u Europi postoji nestašica vozača. Samo u Njemačkoj, nadležne vlasti spominju manjak od oko 30%. U Švicarskoj predviđaju potrebu za 25.000 novih vozača u roku od 10 godina (na 70.000 stanovnika). U Belgiji, 36% prijevoznika ima problem sa zapošljavanjem vozača. Vozači se nalaze na 4. mjestu ljestvice najtraženijih zanimanja.²¹

Predviđa se da bi u Ujedinjenom Kraljevstvu mogao nastati manjak od čak 30% u broju kvalificiranih vozača vozila od preko 3,5 tone prije 2014. godine. U Francuskoj se zbog starenja vozačke populacije očekuje da će 20% radne snage morati biti zamijenjeno u roku od 10 g., što znači 131.000 vozača.²²

Kod američkih autoprijevoznika moglo bi doći do 30% povećanja plaća do 2014. g., budući da sve veća potražnja za isporukom robe prijeti najdužom zabilježenom nestašicom vozača u branši. Trenutačni manjak udvostručit će se u u godini dana na otprilike 300.000 radnih mjesta s punim radnim vremenom, ili 10% radne snage.²³

Moguće posljedice manjeg broja profesionalnih vozača su:

- utjecaj na gospodarstva može biti poražavajući, s padom produktivnosti u kombinaciji s padom prodaje za više milijuna poduzeća koja ovise o cestovnom prijevozu
- prijevoznici se još pokušavaju snaći u svjetlu povećanja cijene dizela i benzina, ali temeljne implikacije koje bi proizašle iz neujednačenosti s CPC-om potencijalno su za njih mnogo ozbiljnije

Koji su izazovi i mogućnosti rješenja u transportnom sektoru? Potrebno je aktivnosti usmjeriti na:

- sigurnije, zelenije, pametnije
- promjena ponašanja vozača
- više energetski učinkovitih tehnoloških promjena
- inovativne tehnologije za sigurnost na cestama (ITS)

U fokusu treba biti vozač, čovjek, na čije se ponašanje mora i može utjecati kontinuiranim i stručnim radom. Ostali čimbenici su tehničke i tehnološke prirode i većinom zavise od materijalnog stanja društva općenito.

Napredni trening, ne samo u racionalnoj vožnji na osnovi sigurnosnih propisa već i specifična specijalistička obuka planirana, vođena i realizirana od strane eksperata iz različitih područja preduvjet su kvalitetnog profesionalnog vozača.²⁴ Sve aktivnosti moraju sadržavati primjenu postojećih propisa ali pravni okvir ne smije biti prepreka radu eksperata i njihovim vizijama. Zdravlje, sigurnost na cesti, očuvanje okolišna, pravodobna i kvalitetna usluge te logistika (robni tokovi) jedini su brojnih parcijalnih ciljeva koje dobro osmišljena i realizirana edukacija mora dostići.

Sloboda kretanja radnika je jedna od četiriju sloboda²⁵ u kojim uživaju građani EU-a. Pravni okvir slobode kretanja sadržan je u Ugovoru o EU (UEU), Ugovoru o funkcioniranju Europske unije (UFEU) te brojnim uredbama i direktivama.

²¹ *Astag & Manpower*

²² *Andy Keane, UK Motor Portfolio Manager - Brit Insurance & Bulletin Transport et Logistique*

²³ *FTR Associates in Nashville, Indiana*

²⁴ <https://www.iru.org/cms-filesystem-action/.../Introduction-philipp.pps>; 25.2.2016.

²⁵ *Sloboda kretanja robe, sloboda kretanja osoba, sloboda pružanja usluga i sloboda kretanja kapitala.*

Zaključak

Dosadašnji stupnjevani model osposobljavanja vozača profesionalaca većinom zadovoljava temeljene zahtjeve za obavljanje radnih zadaća vozača profesionalca. U procesu osposobljavanja stječu se temeljna znanja i vještine čiji je obim i sadržaj usklađen s brojim direktivama EU. Proces vrednovanja temeljnih vozačkih znanja i vještina se usavršava i prati zakonsku legislativu EU.

Spoznaja da je potrebno nešto mijenjati u sustavu obrazovanja vozača mišljenje je većine čimbenika sustava. O načinu i trajanju obrazovanja vozača postoji podijeljenost pri čemu se navodi preveliki empirijski pristup. Zanimljivo je da se znanja vozača koje mora biti primjenjivo u brojnim situacijama od kojih je neke i vrlo teško zamisliti pa time i vozače pripremiti za njih. Znanje vozača je samo jedan od uvjeta uspješnog sustava obrazovanja vozača. Nepovjerenje u sustav osposobljavanja ili neznanje o načinu stjecanja stručnih kompetencija vozača stvara jaz između vlasnika, stručnog osoblja i vozača. Edukacija navedenih subjekata (vlasnika, stručnog osoblja, ...) nije predmet opservacije ovog rada ali u zaključivanju ne smije se zanemariti veliki utjecaj vlasnika, odnosno prijevoznika.

Tradicionalno osposobljavanje i ocjenjivanje vozača potrebno je nadograđivati do stupnja samovrednovanja i samosvijesti vozača o potrebi obrazovanja. Formalno je predložen okvir tko može biti Trener vozača. Modularna nastava usmjerena je na ciljanu skupinu i ne podrazumijeva samo jednog izvođača nastava (trenera). Sustav obrazovanja vozača po modelu Trener vozača predložen s očekivanim gospodarskim, ekološkim i socijalnim ciljevima. Brojnost modula Trenera vozača zasniva se na ključnim poslovima vozača, kompetencijama i ishodima učenja. Pojedini standardi (ISO) nisu i ne smiju biti nadomjestak za obrazovanja vozača jer su to međunarodne norme formalizacije sustava.

Projekt Trener vozač promovira inovativan i interaktivan pedagoški pristup u cjeloživotnom obrazovanju vozača, a istodobno istražuje nove strategije treninga i edukacije u području profesionalnih kvalifikacija vozača u cestovnom prijevozu.

Rad kao jedna od središnjih kategorija ljudskih prava u posljednja je dva desetljeća iz korijena transformiran. Ekonomski migranti napuštaju svoju zemlju kako bi poboljšali svoju i svojih obitelji ekonomsku perspektivu.

Normativno su ukinute diskriminacije na temelju državljanstva među radnicima iz država članica EU u vezi sa zapošljavanjem, primicima od rada i ostalim uvjetima rada i zapošljavanja.

Tradicionalni oblici zaposlenja, stabilna radna mjesta na neodređeno vrijeme, s punim radnim vremenom i pravima zaposlenika neće opstati u velikoj međunarodnoj konkurenciji na tržištu rada i transporta.

Migracije su sadašnjost ali i budućnost pa je potrebno osmisliti i izraditi strategiju za suočavanja. Potrebni su projekti održivog napretka rasprostranjeni tako da se izgrade klimatski sigurni čisti energetske sustavi, sigurnosni sustavi vode i hrane, sustavi isporuke zdravstvenih usluga – cijela infrastruktura potrebna za održivo blagostanje.

Literatura

1. Bočkal, Z., Kako motivirati kandidata za vozača na učenje, pripremni seminar HAK-a, Osijek, 2015.
2. EU transport in figures, statistical pocketbook, 2014., Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014
3. Hazard perception handbook, Transport Roads and Maritime Service, NSW, 2014.
4. Massey, D. etc., Theories of International Migration: A Review and Appraisal, Population and development review 19, N°. 3., rujan 1993.
5. Mesić, M. (1988.), Europska migracijska situacija i perspektiva, *Migracijske teme*, 4: 371-394.
6. Migration crisis in Croatia (overview), Ministry of the interior Republic of Croatia, Zagreb, 21. rujan 2015.
7. Novak, V., Obrazovanje i rad profesionalnih vozača nakon stjecanja vozačke dozvole. Doktorska disertacija, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko, 2014.
8. Hhgg
9. Vukobrat, S., Mitrović, D., Osobine ličnosti i ponašanje vozača u saobraćaju, Primijenjena psihologija, 2008, Vol. 2, str. 25-42
10. Zakon o sigurnosti prometa na cestama NN 67/08, 74/11 ,80/13, 158/13, 92/14 i 64/15.

PRIJEVOZ MIGRANATA-ULOGA I ZNAČAJ

Sažetak:

Unazad nekoliko godina oko 60 miliona ljudi nalazi se u pokretu i napušta svoje domove i ognjišta radi osobne sigurnosti i sigurnosti svoje porodice. Razlog migriranja je izbijanje ratnih sukoba na njihovim područjima tj. njihovih država. Sirija, Irak, Avganistan, Libija itd... To je katastrofa BIBLIJSKIH razmjera. U tim migracijskim tokovima gdje su izmješane gotovo sve ili barem značajnije vjerske i etničke zajednice naroda naglašena je etnička komponenta identiteta. Stvaraju i održavaju transnacionalne društvene prostore. Za implikacije i iskustva transmigracijskih puteva potrebna je povezanost mjesta i izdržljivost putovanja tih udaljenih i po nekoliko tisuća kilometara, nazvanih **PUTEVI OČAJNIKA**. U takvim katastrofama ljudski potencijali su dominantni faktori kao i prijevozna sredstva u prevenciji i prijevozu migranata u izbjegličkim krizama i katastrofama širokih razmjera. Stručno osposobljeni ljudski potencijali na svim nivoima društva pa tako i u prijevozu neophodni su u kriznim upravljanjima kao i za neposredno izvršavanje takvih zadataka uključujući najsposobnije i najorganiziranije kao što su humanitarne organizacije poput, crvenog križa, crvenog polumjeseca, civilna zaštita društva, policija, vojska itd., u državama u kojima se izbjeglice i migranti toga trenutka zateknu.

Saobraćaj je područje ljudskog djelovanja koje je izuzetno važno u ovakovim ratnim katastrofama odnosno izbjegličkim krizama koje se događaju na ovim prostorima, naravno ne voljom samih putnika odnosno izbjeglica, izazvani ratnim sukobima širih razmjera u državama iz kojih dolaze. Neposredni izvršitelji i glavni faktor je čovjek koji učestvuje u organizaciji i izravnoj komunikaciji i izvršenju takovog saobraćaja-prijevoza vozači raznih prijevoznih sredstava kao što su : autobusi, specijalna vozila, kamioni, osobni automobili (taxi vozila, putnički vlakovi i sl.

Jedno od rješenja je učinkovito djelovanje državnih institucija i upravljanje svim resursima zbrinjavanja i zaštite svih izbjeglica kako u samom prijemu, zbrinjavanju i daljnjem prijevozu izbjeglica do konačnih odredišta.

Ključne riječi : Putevi očajnika, transmigranti, ljudski potencijali, prevencija, saobraćaj, prijevoz migranata-izbjeglica, humanitarne organizacije.

Summary:

In the last few years around 60 million people are in movement i.e. migration and abandoning their homes because personal safety and safety of their families. In most of the cases the reason for this colossal migration is the war in their country (Syria, Iraq, Afghanistan, Libya...etc.). This is the disaster of epic proportions. In this migration shifts there are divers' ethnic and religious groups and because of that, ethnic component of identity are strong emphasized. This creates and maintains transnational social places. For the implication and experience of transmigration paths there is a necessity of connecting this migration routes that can be thousands of miles long, and that are called **DESPERATE ROADS**. In this kind of catastrophes of large proportions that I'm writing about human resources and transportation are main factors in chaos prevention and organized transportation of migrants i.e. refugees. Professional trained human resources at the all levels of society and in transportation are essential in crises management as well as for immediate implementation of the tasks, including the most capable and most organized such as humanitarian organization like Red Cross, Red Crescent, civil protection, police, military, and others in the countries where refugees and migrants might find themselves at that moment.

Transportation is an area of a human activity that is extremely important in this kind of disasters and refugee crises that we can witness currently in our and surrounding countries, and this is not by the will of refugees i.e. migrants, but because of the war affected areas of their origin. In this kind of crisis the main factor and executor are people who takes part in the organization and direct communication and execution of such transportation by all means of transportation such as: buses, trucks, trains, taxi vehicles and other.

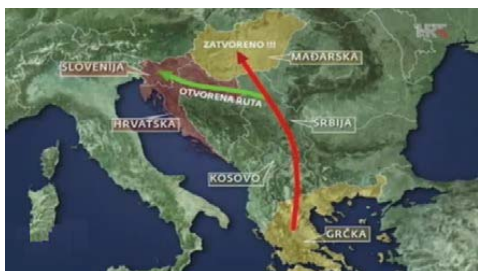
One of the possible solutions is the effective functioning of the government institutions and management of all resources that can take care and protect all refugees in the reception process and further transportation of refugees to their final destination.

Key words: **Desperate roads traffic** transmigrant, human resources, prevention, transportation of migrants i.e. refugees, humanitarian organizations

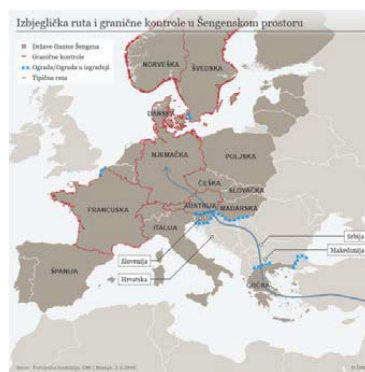
1. UVOD

Za razliku od elementarnih prirodnih nepogoda, katastrofa i drugih havarija koje nastaju u svijetu kao posljedica ljudskog djelovanja, zbog neprimjerenog ili nedovoljnog znanja da ovlada djelovanjem prirodnih sila i stavi ih pod kontrolu, ratne katastrofe nastaju isključivo kao rezultat čovjekove namjere da svjesno i planski, uz primjenu znanja i moći znanosti i tehničkog postignuća, organizira i provodi uništenja materijalnih, ljudskih i svih drugih vrijednosti, razaranja, ubijanja ljudi, kao i raseljenja s tih teritorija. Takvo stanje pokazuju ratna razaranja i terorizam na cijelom blisko-istočnom području, koje se nažalost prelilo i na ove prostore u vidu izbjegličke krize i migracije do sada neviđenih razmjera. Neizbježna posljedica rata i ratnih djelovanja na tim teritorijama su velika materijalna razaranja, u prvom redu na saobraćajnoj infrastrukturi i prijevoznim sredstvima, u prekidu veza i vrlo otežanom komuniciranju između pojedinim djelova tih zemalja i svijeta. Najveće štete nastale su u cestovnom i željezničkom saobraćajnom sustavu, na području pošta i telekomunikacija, kao i u pomorskom i zračnom saobraćajnom sustavu.

Uočljivo je, dakle, da je saobraćaj, s obzirom na svoju ulogu, u zamalo svim ratnim uvjetima izložen jakim napadima i razaranja, što ima za posljedicu njegovu daljnju upotrebu, radi zaštite, sigurnosti i uopće gospodarske aktivnosti, koje na tom području gotovo uopće ne postoji. Otežano i nesigurno kretanje ljudi na tim područjima, stotine, pa i hiljade kilometara prolaženja u raznim prijevoznim sredstvima, a najčešće pješice ili prijevoz u nehumanim ljudskim uvjetima, tovarni prostor kamijona, cisterni, rijetko osobnim automobilima ili autobusima i sl. Primjer samo jednog pravca očajnika: Avganistan ili Sirija-Turska-Grčka-Makedonija-Srbija-Hrvatska, put dug gotovo 4500 km/ 30 km na dan = 150 dana ili 5 mjeseci lutanja i nade u spas. Naravno takovim nehumanim načinom u tom putovanju i prijevozu nastaju ogromne ljudske traume i psihoze, a naročito maloljetne djece s ranama zadobijenih od ranjavanja, opekline sunca, osipe, ogrebotine pa i gangrenozne promjene na tijelu u zbijegu i metežu pod užasima rata.

Slika 1. Balkanska izbjeglička ruta

Slika 2. Granične kontrole-Šengen

Usprkos svim i takvim nedaćama koje su zatekle ljude i djecu pogođene ovom katastrofom rata i kada se ipak domognu sigurnijeg i bezbednijeg mjesta na njihovim licima se isčitava zahvalnost koja nas posramljuje jer kad vam zahvali netko tko je u kratkom vremenu i vihoru ratnih razaranja izgubio gotovo sve, morate preispitati svoju savjest i vlastite životne vrijednosti. Za pojedinca izbjeglicu ili migranta svaka šteta je teška, ali najteže su štete koje su nenadomjestive, sentimentalne stvari, dom ,obiteljske fotografije, lični dokumenti, stvari povjesne vrijednosti, nakit, lične predmete i sl. kao i one naizravnije koje ugrožavaju egzistenciju. Ratovi često uzrokuju potpuni financijski slom porodice i ometaju normalno porodično funkcioniranje, kao i u odnose među ljudima. Uloga medija i mediji općenito, imaju značajnu psihološku ulogu i podršku u informiranju javnosti i migranata, mogu izazvati kod izbjeglica i migranata pozitivne reakcije npr. spajanje porodica, govor na njihovom jeziku radi lakše komunikacije, gdje se može dobiti pomoć, informacija o prijevozu i vrsti prijevoza, gdje se nalaze kampovi i sl, ali i negativne gdje prenose negativne reakcije stanovništva u državama kroz koje prolaze, ružne slike njihovog kretanja, prijevoza kojeg koriste, zdravstveno stanje izbjeglica i migranata, bojazan od terorizma, epidemije, prenosive zaraze, sve to pokriva i značajnu ulogu imaju mediji.

2. TRANSPORT MIGRANATA

Takve krizne situacije su nepredvidljive i stresne i pravi su izazov za državu koja ima obavezu da zaštiti, informira i educira izbjeglice i migrante, te da im omogući adekvatan prijevoz kroz svoj teritorij autobusima, putničkim vlakovima i sl. Preventivno djelovanje zahtjeva određenu razinu tehničke i tehnološke opremljenosti, stručnu edukaciju i razvijen sustav organiziranosti. Ovdje je naglasak na cestovni saobraćaj koji je fleksibilniji od željezničkog npr. više putnih pravaca koji vode do više graničnih prijelaza i neposredne izvršitelje vozače koji su jedan od glavnih faktora u izvršenju i sigurnosti saobraćaja u takovim specifičnim uvjetima, njihova profesionalnost, moral, osjećaji, inteligencija, humanost itd. Kod željezničkog prijevoza zbog svoje specifičnosti u organizaciji i osiguranju pravca i vremena dolaska na pojedina tačno definirana odredišta, željezničke stanice ili prihvatilišta sa željezničkom infrastrukturom kao što je slučaj u Slavonskom Brodu, gdje je iskorišten privredni kompleks koji trenutno nije u funkciji. Ovakav način je u prednosti u odnosu na cestovni zbog neusporedivog većeg broja preveženih putnika izbjeglica i migranata s manje prijevoznčkih jedinica kao i manji materijalni troškovi. Navodi se nekoliko podataka i usporedbi ovih tvrdnji.

Slika 3. Slavonski autobusni prijevoznici u prijevozu migranata.

2.1 CESTOVNI I ŽELJEZNIČKI PRIJEVOZ MIGRANATA

U prijevoz migranata uključeni su svi veći slavonski autobusni prijevoznici, vukovarski Čazmatrans, osječki Panturist, požeški APP, slavonsija Bus, brodski Terzić. Njihov angažman u samom početku migrantske krize imao je humanitaran karakter, i oni su to odradili, ali kako tom izbjegličkom valu do danas nema kraja, te prijevozničke tvrtke koje ipak žive od prijevoza putnika i ti prijevozi stoje mnogo i moraju biti troškovi podmireni. Samo jedan prijevoz od Opatovca do mađarske granice stoji gotovo 5.000,00 kn. Zbog specifičnosti samih putnika, autobusi su izloženi većim troškovima u održavanju i saniranju šteta nastalih u takovom prijevozu i na vozilima, ne svojom voljom nego okolnostima u kojima se nalaze blatni, neadekvatno obučeni, prljavi, umorni, bolesni i iscrpljeni. Taj je podatak relativan, jer troškovi ovise o udaljenosti, vrsti vozila, broju putnika i drugim nepredviđenim troškovima.

Slika 4. Čekanje migranata na ulazak u vlak

Slika 5. Ulaz djeteta u vagon kroz prozor

U organizaciju i obavljanju prijevoza uključeni su zaposlenici HŽ Putničkog prijevoza, HŽ infrastruktura i HŽ Carga. U ovakovim teškim trenucima ružno je govoriti o nastalim troškovima, ali oni u naravi postoje i nemogu se izbjeći pa ni u ovakvim okolnostima, gdje se obrađuju teme i okolnosti u naučnim radovima. Podatak koji izdaje Ministarstvo prometa i komunikacija kako su prosječni troškovi jednog izvanrednog vlaka za prijevoz izbjeglica s deset ili jedanaest vagona iznose 75.000,00 kn. Najveći dio, oko 60.000,00 kn, otpada na HŽ Putnički prijevoz. Stoga proizlazi kako je trošak samo HŽ-a, koji je prevezao više od polovine svih migranata koji su ušli u Hrvatsku, 2,85 milijuna kuna. Troškovi, odnosno gubici zbog obustavljanja željezničkog prometa prema Mađarskoj, Sloveniji i Srbiji prouzročeni izbjegličkom krizom, tek se utvrđuju. Zna se da je prijevoz željeznicom jeftiniji od autobusnog prijevoza, može se zaključiti kako autobusni prijevoznici zbog specifičnosti prijevoza imaju još veće troškove.

2.3. NEREGULARNOST I PROBLEMI PRILIKOM PRIJEVOZA

Kada se govori o čovjeku kao ljudskom biću, isto je kao da govorimo o svemiru, dakle prostoru nama većini nepoznatom i neistraženom, tako je to i sa ljudskim umom. To je podkrepjeno činjenicom da i u ovakvim teškim ratnim katastrofama ljudi se dijele samo na dobre i samo loše ljude. Oni koji su dobri suosjećaju sa ljudima u nevolji i svojim nesebičnim zalaganjem i humanim radom to i potvrđuju. Organiziraju prihvatilišta za izbjeglice i migrante

u kojima imaju svu potrebnu pomoć kao što je: lječnička pomoć, socijalna i sigurnosna zaštita, pravna pomoć, hrana, odjeća i obuća i organiziran prijevoz dostojan čovjeka do krajnjeg odredišta. Takvi ljudi nazivaju se, dobrim ljudima!

Ali nažalost po ljudski rod ima i onih koje se naziva lošim ljudima, dno-dna, i oni se pojavljuju u svim civilizacijama širom svijeta. Takvi ljudi koji na tuđem jadu i tuđoj nesreći grade svoju sreću brzim zaradama, i bogaćenju. **Govori se o krijumčarima ljudi i transnacionalnom kriminalu koji je sve prisutniji u ovoj izbjegličkoj krizi. Naročito je prisutan u nelegalnom i kriminalnom prijevozu izbjeglica i migranata na rutama kojima se kreću. Ljudi su preočajni da bi se fokusirali na sigurnost.** Krijumčarima ne treba nikakva reputacija sigurnosti. Multinacionalna krijumčarska mreža je dobro organizirana. Krijumčari ljudima iskorištavaju humanitarnu katastrofu koja se odvija nažalost Evropi pred očima u njima vide priliku za brzu zaradu i pri postizanju takvog cilja za njih nema prepreka. Onih sedamdeset i jedan izbjeglica naguranih u kamion u Austriji nisu u tome uspjeli svi su se ugušili, a sada služe jedino kao dokaz i žrtve tragedije čovječanstva kojoj se ni blizu ne nazire kraj.

Rekla je glasnogovornica Frontexa Izabella Cooper:“Trenutno je to profitabilnije od krijumčarenja droge ili oružja“

Jedna od najvećih tragedija u ovoj tragediji, je **trgovina djecom**. Po podacima Euro Pola 10.000 djece migranata nestalo je u Evropi. Od ukupnog broja migranata i izbjeglica 40% su maloljetna djeca. Socijalnim službama za njihov pravi rad nedostaje dovoljno vremena i kadrova, a to je vrlo opasno. Do sada je u prihvatilištima izbrojano, svakim danom sve više novih slučajeva, više od 20.000 maloljetnika bez pratnje odraslih, roditelja ili staratelja. Socijalne službe imaju saznanja da neki „ljudi“tu stranu djecu bez pratnje jednostavno predstave kao svoju nabavljajući krivotvorene dokumente. Slutnje ima dosta i podataka preko obavještajnih službi koje neprekidno prate stanje na terenu, razmjenjujući sve vrste podataka uključujući i ovakove. Nažalost govori se o trgovini djecom, čak i o trgovini organima što je zastrašujuće. U nedostatku kvalificiranih socijalnih radnika i pedagoga koji bih mogli utvrditi pripada li neko dijete doista toj obitelji za koju se predstavljaju pri popisu. Ovaj problem nemože se riješiti u nekoliko sati boravka u prihvatilištu ili kampu, nego se nažalost problem dalje „Izvozi“

Slika 6. Raspadnuta mrtva tijela izbjeglica u kamionu

Vlasti u Austriji pretpostavljaju kako je grupa migranata najvjerojatnije provela dvanaest sati ne izlazeći iz kamiona.

Krijumčar koji je upravljao kamionom, uspio je pobjeći prije dolaska policije [AFP - Ilustracija]

U kamionu se ugušilo 71. migrant: Nisu uspjeli da se domognu boljeg života

Slika 7. Austrijska krim policija otkrila zločin

Saobraćaj je područije ljudskog djelovanja, ali neposredni izvršitelji saobraćaja su vozači i motorna vozila s kojima upravljaju. U tako delikatnim i zahtjevnim prijevozima kao što je ovaj prijevoz izbjeglica „migranata“, od izuzetne važnosti su vozači, njihova profesionalnost, iskustvo, stalna i učinkovita edukacija. Odluke vozača su autonomne, postupanja trenutna, osim u uvjetima kada je takav prijevoz pod nadzorom MUP-a, civilne zaštite i sl. kada je zapovjedanje podložno subordinaciji. Drugo po važnosti su saobraćajna prijevozna sredstva: autobusi, specijalna vozila, kamionska vozila, osobna taxi vozila, kombi vozila i sl. koja moraju biti adekvatna namjeni, sigurna i ispravna. Specijalna vozila policije, vojske, hitne pomoći, vatrogasna vozila i dr. od izuzetne su važnosti za cjelokupnu sigurnost kako izbjeglica tako i za sve osoblje i prateće službe u sistemu prihvata i prijevoza.

Željeznički prijevoz putnika znatno se razlikuje od cestovnog prijevoza putnika, ono naravno ima svoje specifičnosti, prednosti, ali i nedostatke. Željeznički prometni sustav je manje osjetljiv na vremenske utjecaje nego cestovni. Međutim velike prirodne katastrofe kao i ratovi mogu prouzročiti prekid saobraćaja. Sigurnost prometa, po pravilu, zavisi od ljudskog faktora, stanja tehničkih sredstava i njihovog održavanja, normativnog reguliranja sigurnosti, zaštite i nadzora, odnosno kontrole primjene propisa. Prema tomu, čovjek uz nesavršenost njegova rada i prisutnost subjektivnih slabosti doprinosi očitovanju pogrešaka u prijevoznom procesu, što uvijek utječe na stanje sigurnosti i zaštite. Rijetko kada je uzrok na stanje sigurnosti tehničke prirode, uglavnom su to izkliznuća vlaka, izazvana kvarovima na pruzi i raznim sredstvima. Željezničkim sustavom možemo prevesti daleko veći broj ljudi, kompozicije sa desetak petnaest i više voznih jedinica- vagona, što se i sada pokazao vrlo učinkovito prevozi

-
1. Dr.sc. Vesna Novak, dipl.inž: Obrazovanje i rad profesionalnih vozača nakon stjecanja vozačke dozvole. Zbornik radova sa trećeg međunarodnog naučnog skupa, Evropski univerzitet Brčko, 2015.
 2. Prof.dr.sc. Teodor Perić, Prof.dr.sc. Čedomir Ivaković,: Zaštita u prometu, Zagreb, 2001.

se 1000 i više ljudi odjednom i takav sustav bolje funkcionira i u prihvatu i daljnjem prijevozu migranata.

Kada se govori u sklopu politike ljudske sigurnosti definirano je pet prioriteta: Javna sigurnost, zaštita civila, naročito djece, starih i nemoćnih, sprečavanje sukoba, vladanje i odgovornost, operacije podrške miru i nenasilju.

Sažet smisao postojanja ljudskog bića, je da bi u odnosima među ljudima čovječnost trebala biti početak i kraj. Kada se prema „drugacijem“ odnosi kao čovjek-čovjeku, među ljudima nema konflikata i netolerancije.

2.4. PRIMJENA NAČELA HUMANOSTI PREMA MIGRANTIMA

2.4.1. Načelo humanosti ostvaruje se osiguravanjem poštivanja osoba kojima se pruža pomoć, osiguravanjem prava na fizički i mentalni integritet i zaštitom osobnosti.

2.4.2. Prema načelu zabrane diskriminacije u sustavu civilne zaštite pruža se potrebna pomoć svima kojima je potrebna, neovisno o rasi, etničkoj pripadnosti, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovnom stanju, članstvu u sindikatu, obrazovanju, društvenom položaju, bračnom ili obiteljskom statusu, dobi, zdravstvenom stanju, invaliditetu, genetskom naslijeđu, rodnom identitetu, izražavanju ili spolnoj orijentaciji.

2.4.3. Prema načelu supsidijarnosti odluke i mjere civilne zaštite prvenstveno se donose i provode angažiranjem svih raspoloživih vlastitih resursa i sposobnosti sudionika i operativnih snaga sustava civilne zaštite jedinice lokalne, područne, regionalne samouprave koja je pogođena velikom nesrećom ili katastrofom.

ZAKLJUČAK

Čovjek, vozilo, put su osnovni faktori bezbjednosti u cestovnom saobraćaju. Prijevoz ili transport je djelatnost u kojoj je čovjek najvažniji, te ostvaruje osnovnu svrhu postojanja, a to je savladavanje prostora u određenom vremenu. Upravljaajući vozilom i prevozeći se u njima ostvaruju se neki ciljevi, a cilj je na što sigurniji i bezbedniji način poštivajući prometne propise i sigurnosna pravila obaviti određenu vrstu prijevoza. U konkretnom slučaju je prijevoz migranata na određenom dijelu pravca kroz koje prolaze u Republici Hrvatskoj. U tako zahtjevnom i specifičnom prijevozu kakav je prijevoz izbjeglica i migranata čovjek-vozač ima najznačajniju ulogu, a to je: primjena njegovog znanja, upravljanje vozilom, psihofizičke osobine, obrazovanje i kultura. Vrlo je bitno da je moralan, osječajan i inteligentan. U slučaju ovakvih, pa i svih drugih katastrofa vozač kao sudionik zaštite i spašavanja, ne postoji trajno organiziranje, pripremanje, osposobljavanje, uvježbavanje i usavršavanje, osim u Hrvatskoj gorskoj službi spasavanja, specijalnim jedinicama MUP-a, vojske i profesionalnih vatrogasnih jedinica, kojih ima mali broj u slučaju katastrofa širih razmjera ili buduće koje nas eventualno čekaju.

Ustroj civilne zaštite kakav je bio organiziran u bivšem sustavu, bivše države, pod nazivom ONO i DSZ- opća narodna odbrana i društvena samozaštita, sigurno zaslužuje pažnju, da se u ovom radu spomene i da se o njemu govori upravo s razloga i dokaza dobre organiziranosti društva u cjelini u slučajevima katastrofa, poplava, potresa, rata, gdje je dokazana njena opravdanost postojanja i u prošlom ratu na ovim prostorima, ali i u sadašnjem miru punom izazova, kao i ova migranska kriza kojoj se ne nazire rješenje, kao ni kraj. Ovo XXI. stoljeće proglašeno je stoljećem UMA. Činiti dobro, to je jedina šansa za budućnost i sreću!

LITERATURA

1. Dr.sc. Vesna Novak, dipl.inž: Obrazovanje i rad profesionalnih vozača nakon stjecanja vozačke dozvole. Zbornik radova sa trećeg međunarodnog naučnog skupa, Evropski univerzitet Brčko, 2015.
2. Prof.dr.sc. Teodor Perić, Prof.dr.sc. Čedomir Ivaković,: Zaštita u prometu, Zagreb, 2001.
3. Zakon o sustavu civilne zaštite-N/N82/15,članak 7 (2,3,4)
4. Zakon o zaštiti i spašavanju,N/N br.174/04,79/07,38/09,127/10,članak-3
5. Zakon o sigurnosti prometa na cestama,N/N 7/08,48/10,80/13,153/13,92/14
6. <http://www.glas-slavonije.hr/281363/1/Cijena-samo-jednog-prijevoza-izbjeglica-vlakom---75000-kn>
7. <http://www.dw.com/bs/balkanska-ruta-sada-sti%C5%BEu-djeca-izbjeglice/a-19032213>
8. <https://www.pixsell.hr/agencija/pxl-standard-news/slavonski-brod-prijevoz-izbjeglica-dobro-je-organiziran-autobusima-galerija-530376/>
9. <http://net.hr/danas/svijet/tragedija-u-austriji-policija-u-prikolici-kamiona-pronaslatijela-50-izbjeglica/>

GLOBALNE PROMJENE KLIME I MIGRACIJE LJUDI, BILJAKA I ŽIVOTINJA

Apstrakt:

Analize klimatskih pokazatelja u zadnjih 30-50 godina ukazuju da su klimatske promjene neupitne i da se brzo dešavaju, a za posljedicu imaju i imaće velike migracije stanovništva, kao i biljaka i životinja. Uzročno posljedična veza između klimatskih promjena i migracija u svijetu je konstatovana, a u Bosni i Hercegovini je ova veza nepoznanica.

Za potrebe ovog rada analizirane su klimatske promjene (nekada ekstremne vremenske prilike) i migracije izazvane geografskim faktorom-klimatskim promjenama srednjih temperatura vazduha i padavina u svijetu i BiH u zadnjih pedesetak godina, njihov uticaj na migraciju ljudi, biljaka i životinja.

Sprečavanje klimatskih promjena mora postati vrhunski prioritet politika država, kako bi se umanjile štete po narode i države izazvane promjenama klime. Cijena nepreduzimanja odgovarajućih mjera u vezi sa posljedicama klimatskih promjena u smislu spasavanja ljudskih života, ukupnog prihoda i štete po BDP u poljoprivredi i drugim privrednim granama, može biti suviše visoka ukoliko bude i dalje ignorisana.

Ključne riječi: globalne promjene klime, migracije ljudi, biljaka i životinja.

GLOBAL CLIMATE CHANGE AND MIGRATIONS OF PEOPLE, ANIMALS AND PLANTS

Apstract:

Analyses of climate indicators in the last 30-50 years show that climate changes are unquestioned and rapidly occurring, and as a consequence have and will have a significant migrations of people as well as plants and animals. The cause-effect relationship between climate change and migrations in the world was detected, and in Bosnia and Herzegovina this link is unknown.

For the purposes of this study climate changes (sometimes extreme weather conditions) and migrations caused by the geographical factor - climatic changes in mean air temperature and precipitation in the world and Bosnia and Herzegovina over the past fifty years, their impact on the migration of people plants and animals wereanalyzed.

Preventing climate change must become a top priority of the state policy in order to minimize damage to the peoples and states caused by the climate changes. The price for not taking appropriate measures with regard to the consequences of the climate changes in terms of saving human lifes, the total revenue and damage to the GDP in agriculture and other industries, can be too high if it is still ignored.

Key words: global climate change, migrations of people, plants and animals.

¹ Doc. dr Miro Maksimović, dipl.ing.šum., Evropski univerzitet Brčko distrikt, Evropski univerzitet „Kallos“ Tuzla, e-mail: miro.maksimovic@gmail.com

² Doc. dr Miroslav Baljak, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Evropski univerzitet „Kallos“ Tuzla, e-mail: baljak.miroslav@gmail.com

1. Uvod

Razmatrajući promjene klime na globalnom nivou uočavamo da na te promjene najviše utiču promjene u Sunčevom izračivanju, odstupanje od standardne Zemljine putanje, pomjeranje tektonskih ploča (pa tako pomjeranje i kontinenata) i povećanje koncentracije gasova koji izazivaju efekat staklene bašte. Što se tiče djelovanja ljudi, najveći negativni efekti na klimu uzrokovani su povećanom koncentracijom ugljen dioksida (CO₂) i koncentracije krutih čestica (polutanata) u vazduhu i atmosferi zbog velike potrošnje fosilnih goriva. Takođe, na klimu negativno utiču uočene rupe u ozonskom omotaču (zaštitniku od ultraljubičastih sunčevih zraka), sve veće krčenje šuma i povećanje obradivih i građevinskih površina.

Ekstremne vremenske nepogode zadnjih godina na prostoru Balkana (oluje, bujične poplave, grad i sl.) doveli su do smrti ljudi i životinja, uništavanja infrastrukture i imovine, kao i velikih gubitaka u poljoprivredi. Još uvijek nismo sigurni jesu li poplave u 2014. godini na prostoru Srbije i Bosne i Hercegovine bile posljedice klimatskih promjena ili događaj koji se dešava „jednom u 100 godina“. Postoji bojazan da se na prostorima ovih država još nekoliko puta u sljedećih desetak godina ne ponovi katastrofa „jednom u 100 godina“.

Klimatske promjene djeluju na sve aspekte biodiverziteta. Uočeni efekti klimatskih promjena na biodiverzitet i prirodne ekosisteme ukazuju da može doći do fenoloških promjena, promjena u morfologiji, fiziologiji i ponašanju vrsta, gubitku staništa, kao i pojavi novih staništa, promjena u broju i distribuciji vrsta, povećanja broja štetočina i bolesti, genetskih promjena i izčeznuća vrsta koje se ne budu adaptirale i na klimatske promjene i sl.

Pitanje klimatskih promjena na globalnom nivou rješava se u skladu sa Okvirnom konvencijom Ujedinjenih naroda o promjeni klime (UNFCCC), potpisanom u Riu 1992. godine. Smatra se da su gasovi staklene bašte, pogotovo ugljen dioksid, glavni krivci za povećanje globalnih temperatura vazduha. Protokol iz Kjotoa (1997), kao poznata Konvencija o klimatskim promjenama, predvidio je smanjenje emisija ispusnih gasova, prvenstveno ugljen dioksida za 5% u periodu od 2008.-2012. godine. Na narednoj Konferenciji o klimatskim promjenama u Dohi odlučeno je da se u periodu 2013.-2020. godina emisija ugljen dioksida smanji za čak 18% u odnosu na devedesete godine prošlog vijeka.

Konferencija o klimatskim promjenama u Parizu koja se održava 2015. godine za misiju ima održavanje globalnog zagrijavanja ispod 2°C. Za realizaciju tog cilja je neophodno smanjenje emisije ugljen dioksida za 40-70% do 2050. godine. Trenutno emisija ugljen dioksida na prostorima Evrope čini 10% svjetske emisije, SAD 12,6%, Kine 23,2%, a ostatak emisija čine druge države.

Međunarodna zajednica i njene institucije sa zakašnjenjem priznaju da uništavanje životne sredine i klimatske promjene, kao posredno tako i neposredno navode sve više ljudi na raseljavanje (migraciju) sa ugroženih područja. Takođe, i određeni konflikti između država i naroda mogu u budućnosti biti izazvani složenom smjesom socijalnih, političkih, ekonomskih i ekoloških faktora (klimatskih faktora).

Kolike će migracije biti u narednom periodu izazvane promjenom klime, još uvijek je teško predvidjeti. U nekim procjenama navodi da će se do 2050. godine, preseliti ili migrirati između 200 miliona i jedne milijarde ljudi (Mesić, M., Župarić-Iljić, D., 2014). Ove migracije će izazvati velike probleme kako državama iz kojih se ljudi sele, tako i državama u koje se migranti doseljavaju.

2. Predmet i metod rada

Klimatske promjene u suštini predstavljaju promjene u raspodjeli klimatskih elemenata u određenom vremenskom periodu. Detaljne klimatske analize klimatskih pokazatelja u zadnjih 30-50 godina ukazuju da su klimatske promjene neupitne i da se brzo dešavaju, a za posljedicu imaju i imaće velike migracije stanovništva. Često se migracije doživljavaju kao neuspješno prilagođavanje na promjene životne okoline. Umjesto toga, migracije se mogu posmatrati i kao strategija za preživljavanje u periodu velikih klimatskih promjena i uništavanja životne sredine.

Uzročno posljedična veza između klimatskih promjena i migracija u svijetu je konstatovana, ali je u Bosni i Hercegovini još niko nije povezao sa tim uzrokom. S druge strane, činjenica je da se dešava veliki odliv stanovništva sa prostora Bosne i Hercegovine. Najčešće se spominje odlazak mladih stručnih kadrova nezadovoljnih uslovima života i životnim standardom.

Za potrebe ovog rada analizirane su klimatske promjene (nekada ekstremne vremenske prilike) i migracije izazvane geografskim faktorom-klimatskim promjenama srednjih temperatura vazduha i padavina u svijetu i BiH u zadnjih pedesetak godina, njihov uticaj na migraciju ljudi, biljaka i životinja. Urađena je prognoza klimatskih promjena u Bosni i Hercegovini do kraja 21. vijeka. Radi boljeg sagledavanja promjena životne sredine kao uzročnika promjena raseljavanja i migracija, izvršeno je definisanje pojmova i promjena vezanih za klimatske promjene i promjene u životnoj sredini. Takođe, analizirana je mogućnost prilagođavanja uslovima promjene klime.

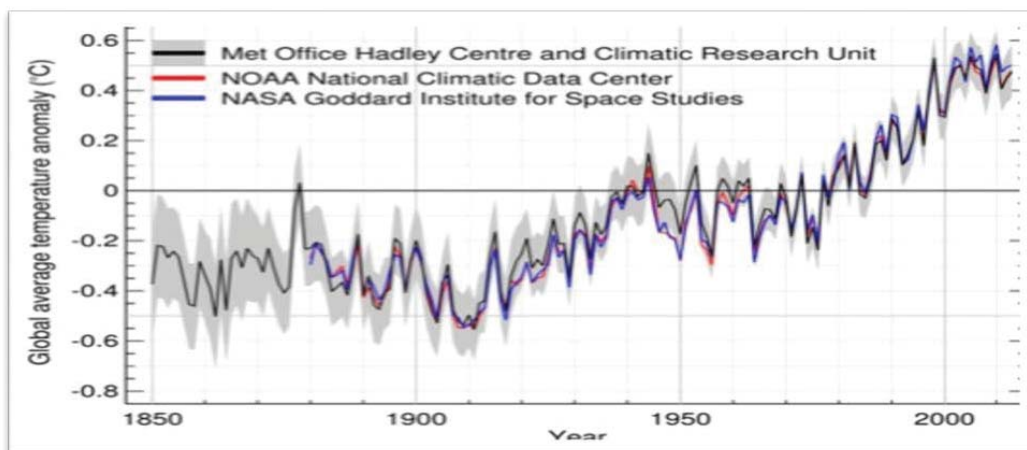
Primijenjeni metod u izradi ovog rada je uvid u naučno-istraživačku praksu i norme koje propisuju određene aktivnosti u prirodnim naukama, proučavanje i analiza naučne i stručne literature. Operativnom metodom „prikupljanja podataka“ omogućen je uvid u naučna i stručna saznanja iz predmetne oblasti, metodom „definisanja i klasifikacije“ preuzete definicije i pojmovi iz stručne i naučne literature, a metodom „analize i sinteze“ povezane relevantne činjenice i donesen zaključak.

3. Klimatske promjene

3.1. Klimatske promjene u svijetu

Dinamične promjene klime sa naglašavanjem glacijacija u periodima od prije više od 100.000 godina pa do svega 13.000 godina, najbolje oslikavaju krupne pravce migracija. Klima se mijenjala, postajala hladnija, zatim toplija, pa opet hladnija i tako se mijenjala do današnjih dana. Sve ove promjene su uticale i na mijenjanje biljnog i životinjskog svijeta, kao i samog čovjeka. Stoga se može reći da su migracije zbog promjena u prirodnoj ili životnoj sredini najstariji tip migracija ljudi, životinja i biljaka.

Klima na Zemlji se mijenja. Jednim dijelom se mijenja kao proizvod svojih normalnih prirodnih promjena, a drugim dijelom zbog negativnog djelovanja čovjeka. Prema nekim studijama, godišnja doba u umjerenim klimatskim zonama sada dolaze u prosjeku 1,7 dana ranije nego što se to dešavalo do prve polovine 20. vijeka. Promjena temperature na Zemlji u periodu od 1900. godine do danas je narasla između 0,4 i 0,8 °C (Slika 1.). Sa porastom temperature vazduha porasla je i temperatura zemljišta i površinskih voda. Brzina rasta temperature vazduha se gotovo udvostručila u posljednjih 50 godina i ukoliko se postojeći trend nastavi, globalno zagrijavanje bi se povećalo do kritičnih granica, a prosječna temperatura vazduha bi se povećala za 1,4 do 5,8 °C do kraja 21. vijeka.

Slika 1. – Globalne promjena temperature na Zemlji u periodu od 1850.-2000. godine (Izveštaj SMO o stanju globalne klime u 2013. godini, SMO 2014)

Da bi se odredila tendencija razvoja globalnih promjena klime, potrebno je imati „standardnu veličinu“ iz jednog određenog perioda, sa kojom će se upoređivati ostale starije ili mlađe veličine, odnosno parametri klime. Referentni period trebalo bi da bude razdoblje od minimalno 30 godina. Period neperkidnih osmatranja od 1961.-1990. godine mogao bi biti najadekvatniji za analizu klimatskih promjena kako u Bosni i Hercegovini, tako i u Evropi i svijetu (Lozić, S., 2015).

Sa druge strane, postoje i teorije koje podržavaju protivnici antropogenog uticaja na klimu, smatrajući da je zatopljanje posljedica uobičajenih cikličnih promjena u atmosferi i pojačanog uticaja sunca, koje se događalo i ranije u istoriji Zemlje. Neki tvrde da je trenutno zatopljenje samo oporavljanje Zemlje od malog ledenog doba, koje je trajalo između 1400.-1850. godine. U prilog tome je i teorija srpskog naučnika Milankovića koja govori da se promjena klime dešava zbog smjene ledenih doba - epohe glacijacija (“Kanon osunčavanja Zemlje”).

3.2. Sadašnje klimatske promjene u Bosni i Hercegovini i prognoze klimatskih promjena do kraja 21. vijeka

Za razliku od brojnih drugih problema u oblasti zaštite životne sredine, uticaj klimatskih promjena nije geografski povezan sa svojim uzrocima. To znači da se i na prostoru Bosne i Hercegovine događaju određene promjene klime, bez obzira što Bosna i Hercegovina spada među zemlje koje imaju najnižu vrijednost emisija gasova staklene bašte po glavi stanovnika u Evropi. Bosna i Hercegovina je posebno osjetljiva na klimatske promjene zbog svoje geografske pozicije, te ekonomske važnosti sektora poljoprivrede i šumarstva na koje klimatske promjene najviše utiču, kao i zbog svog ograničenog kapaciteta za prilagođavanje na klimatske promjene.

Ljetne temperature u nekim mjestima u Bosni i Hercegovini porasle su za 1,2 °C tokom proteklih decenija, a promijenjeni su i režimi padavina. Promjena temperature od 1,2 °C se može činiti nevažnom, ali treba imati na umu da je pad temperature od 10 °C prouzrokovao evropsko malo ledeno doba u period 15-17. stoljeća. Promjena ovih razmjera može imati velike uticaje na privredu (poljoprivredu i šumarstvo), kao i na siromašenje ljudi i njihov odlazak u druga, bogatija i ekonomski razvijenija područja.

Sulejman Redžić (*Al Jazeera Balkans*, 2012) navodi da je na vrhu Bjelašnice (2.067 m) u posljednjih 50 godina srednja temperatura vazduha porasla za blizu 25%. Kako i koliko će te promjene uticati na kvalitet i trajanje turističke i sezone skijanja (i time ukupnog privređivanja) tek treba utvrditi određenim naučnim i drugim istraživanjima.

U vremenu od 2000. godine do danas, na prostoru Bosne i Hercegovine zabilježeni su periodi od pet godina suše i pet godina velikih poplava. Posljednjih pet godina (2009.-2014. godina) odlikovale su se ekstremnim vremenskim prilikama, i to tako što su: 2009. i 2010. godine bile poplave, 2011. godine suša, 2012. godine hladni talas, suša i visoke temperature, te jaki udari vjetra, 2013. godine suša i visoke temperature, a 2014. godine tokom ljetnog perioda katastrofalne polave i olujne bujice (Strategija prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja za Bosnu i Hercegovinu, 2013).

Klimatološki prognostički modeli za Bosnu i Hercegovinu predviđaju povećanje prosječnih godišnjih temperatura za 2-4 °C do kraja ovog vijeka, sa porastom ljetnih temperatura i do 4,8 °C. Ovakva situacija je prilično pesimistička, i zahtijevaće fundamentalne promjene u poljoprivredi, šumarstvu i pristupima u obradi i upravljanju zemljištem.

Predviđeno smanjenje godišnjih padavina za 30%, te smanjenje ljetnih padavina u području Posavine i na jugu Bosne i Hercegovine i do 50%, imat će takođe negativne implikacije za poljoprivredu i šumarstvo. Ove dvije privredne grane su vrlo bitne jer učestvuju sa 12% u bruto domaćem proizvodu Bosne i Hercegovine, odnosno zapošljavaju 20% radne snage i imaju presudnu ulogu u razvoju ruralnih područja. Napomene radi, promjene u režimu padavina će takođe uticati na elektroenergetsku oblast, smanjenjem proizvodnje hidroenergije.

4. Migracije

4.1. Migracije ljudi

Svaka migracija utiče na promjenu broja stanovnika kako na području sa kojeg ljudi (emigranti) odlaze, tako i na područje na koje se doseljavaju (imigranti). Migracija djeluje na sve strukturne komponente stanovništva, kao što su (Baćović, M., 2013): a) veličina ukupnog stanovništva i njegov prostorni raspored, b) natalitet (fertilitet) i mortalitet i c) struktura stanovništva (demografska, ekonomsko-socijalna, nacionalna i dr.).

Prema podacima Internacionalnog Centra za migracije (*Internal Displacement Monitoring Center-IDMC*), u periodu 2008.-2014. godine, svake godine se preseljavalo oko 25 miliona ljudi sa jednog mjesta na drugo zbog klimatskih promjena. Oko 80% ovih migracija uslovljeno je hidro-klimatskim nepogodama, kao što su: oluje, poplave, erozija zemljišta, nedostatak pitke vode i sl.

Područje Bliskog istoka se suočilo sa velikim zatopljenjem u periodu 2006.-2010. godina. To znači da su sadašnji problemi u Siriji započeli 2006. godine, kada se desila velika suša u toj zemlji i proizvela velike ekonomske i privredne probleme. Problem suše nastavio se sve do 2010. godine, tj. mnogo duže nego što su bila predviđanja bazirala na dotadašnjim mjerenjima klimatskih parametara, jer su zime u 2007. i 2008. godini bile najsušnije od kada postoje meteorološki podaci za Siriju. Na problem propadanja poljoprivredne proizvodnje, pored suše uticalo je i prekomjerno korištenje podzemne vode tokom predhodnih desetljeća, kao i neodgovarajuće ili nedovoljno efikasne metode navodnjavanja usjeva (Kelley, C., Mohtadi, S., Cane, M., Seager, R., Kushnir, Y., 2015).

Zbog suše u trajanju o pet uzastopnih godina u Siriji je 85% stoke uginulo, a polja pod „halaby“ papričicama, kao sirijskom cijenjenoj poljoprivrednoj kulturi, propala su u potpunosti. Urod ječma je postao manji za 67%, a pšenice za 47% u odnosu na period prije

2006. godine. Vlada Sirije nije imala ili nije htjela da seljacima namiri izazvane štete, tako da je prvo krenuo talas migracija ka sirijskim gradovima (oko 1,5 miliona seljaka), što je izazvalo prenaseljenost u gradovima i dovelo do kriminala i nemira (Francesca De Chatel, 2014)

Ratni ili građanski sukob u Siriji koji se desio nakon suša, uzrokovao je talas velikih migracija za odlazak van zemlje. Slična situacija se desila u Maliju i Etiopiji (Slika 2). Velike promjene klime uticale su na sigurnost prehrane i na rast cijena osnovnih prehrambenih proizvoda, što se smatra jednim od uzroka „Arapskog proljeća“, naročito u Egiptu. Takođe, zbog klimatskih promjena, određene probleme u privređivanju i migracijama stanovništva mogu se očekivati u državama poput Gračke i Italije.

Slika 2. – Negativan efekat klimatskih promjena najčešće pogađa djecu
(<http://svjetlo.com/162-u-2011>)

Ekonomist Marshal Burke (www.spectatormundi.org/klimatske-promjene, 2015), analizom konflikata u subsaharskoj Africi u periodu 1980.-2002. godina, konstatovao je činjenicu da je izbijanje građanskog rata raslo za 50% u godinama u kojima je temperatura rasla i bila veća samo za 1°C od prosječne. Po ovoj progresiji, za afrički kontinent postoji vjerovatnoća za porast ratova u procentu od 55% u periodu do 2030. godine, a time i porast migracije ljudi sa područja Afrike. Burke navodi da bi do kraja navedenog perioda, pored migracija, moglo smrtno nastradati oko 400.00 ljudi više, ako globalno zagrijavanje nastavi ovim tempom da se odvija.

4.2. Migracije biljaka i životinja

Prema dosadašnjim opažanjima i istraživanjima šuma, velike temperature u vrijeme vegetacionog perioda izazivaju toplotni stres, a potom i fiziološki oslabljenu šumu napadaju negativni abiotički činioci, što za rezultat ima sušenje šuma (Slika 3). Ključni problem u svemu tome je nemogućnost prilagođavanja šumskih ekosistema na klimatske promjene koje se dešavaju u 21. vijeku, pogotovo što se one odvijaju velikom brzinom.

Medarević (2015) navodi da rast temperature vazduha ima zaposljedicu pomjeranje klimatskih, a usljed toga i vegetacionih zona kako po geografskoj širini (ka polovima), tako i

po nadmorskoj visini. Po njemu promjena temperature samo za jedan stepen uslovljava njihovo pomjeranje ka polovima za 200 do 300 kilometara. Odgovarajuće pomjeranje ka većim nadmorskim visinama on procjenjuje na 150 do 200 metara. Smatra da će pomjeranje klimatskih zona prema sjeveru za poljedicu imati smanjenje proizvodnje u šumskim ekosistemima.

Slika 3. – Izgled nekadašnje šume stradale od biotičkih (insekti) i abiotičkih faktora (suša), (Dnevni list Kurir, 14.05.2013. godine)

Promjene klime, odnosno promjene temperatura i količina padavina može da otvori put invazivnim šumskim vrstama da napadnu oštećeni ekosistem sa razarajućim posljedicama favorizujući najezde insekata, kako u borealnim šumama na sjeveru Zemlje, tako i u umjerenim i tropskim šumskim kompleksima. Klimatske promjene takođe mogu pogoditi šumske ekosisteme promjenom dinamike šumskih požara i njihovim znatnim uvećanjem.

Mnoga istraživanja o klimatskim promjenama predviđaju da će šumske vrste drveća u slučaju globalnog zagrijavanja migrirati u hladnije predjele, raspostranjivanjem vjetrom nošenim sjemenjem. Istraživanja naučnika sa Univeziteta Duke o migracijama 65 dominantnih drvenastih vrsta praćenih u 31 državi u SAD (objavljena u časopisu *Global Change Biology*, 2011), govore da se to ipak neće dešavati odmah nakon nastanka klimatskih promjena. Umjesto toga, u prvom periodu drveće će taj problem rješavati ubrzavanjem svog životnog ciklusa i većom učestalošću mladog drveća u sastojinama u odnosu na starije jedinke. To je ujedno prvi znak kako klimatske promjene utiču na šume i drveće. Promjene na šumama uticat će i na način gazdovanja šumama, biodiverzitet i mogućnost deponovanja ugljenika u stabla dveća.

Rezultati provedenih istraživanja Univerziteta u Jorku iz 2011. godine (Engleska) takođe govore u prilog tezi o pomjeranju vegetacije ka sjeveru, odnosno ukazuju da klimatske promjene tjeraju mnoge životinjske i biljne vrste da migriraju na pogodnije lokacije, obično prema hladnijim predjelima (Slika4). Za razliku od američkim naučnika, naučnici iz Jorka smatraju da će se migriranje odvijati tri puta brže nego što se to do sada vjerovalo. Najveća premještanja (migriranja) bila su tamo gdje je došlo do najvećeg zagrijavanja. Prema biologu Kris Tomasu, vodi istraživačkog tima iz Engleske, utvrđene migracije su ekvivalentne udaljavanju od ekvatora od oko 20 cm na sat, svakog sata u danu (cca 1,75 km godišnje). Te promjene se dešavaju već 40 godina i potrajaće minimalno do kraja 21 vijeka. Tomas smatra da će neke vrste biljaka i životinja izčeznuti zbog klimatskih promjena, a da će druge naseliti nova staništa.

Prema scenariju povećanja temperatura za 5°C i padavina za 10%, promene na fitocenozi bi se manifestovale tako što bi borealne šumske oblasti Skandinavije, nasledile listopadne šume, a zonu listopadnih šuma prekrila bi mediteranska vegetacija (Pecelj, R.M., 2000).

Klimatske promjene izazivaju kod biljaka fenotipsku prilagodljivost, što nekim biljkama omogućava da ostanu na mjestu na kojem su živjele, a drugim da se prilagode novim stanišnim uslovima. Istraživanja američkih naučnika govore da područja tundri započinju naseljavati sve više žbunaste listopadne vrste drveća, što pored postojećih životinja koriste milioni ptica koje se tu sada razmnožavaju, zbog obilnog izvora hrane i minimalnog broja parazita i predatora. To znači da određene vrste ptica posjeduju genetičku varijabilnost koja im omogućuje da se prilagode promjenjivim uslovima klime i time spriječe svoje izmiranje.

Slika 4. – Migracije južnoafričkih antilopa u Namibiji
("Znanost", Hrvatski popularno-znanstveni portal, 2015)

5. Definisane pojmove, promjene vezane za klimu i životnu sredinu i mogućnost prilagođavanja promjenama

Prema Mesić, M., Župarić-Iljić, D. (2014), treba razlikovati tri tipa promjene životne sredine kao uzročnika promjena raseljavanja i migracijama:

1. ekstremne vremenske prilike i katastrofe (natprosječne hladnoće i toplote, suša, požari, erupcije vulkana, zemljotresi, cunami, poplave, olujni vjetrovi),
2. ekološka neravnoteža i degradacija uzrokovana ljudskim - tehnološkim djelovanjem u prirodi (deforestacija, erozija, iscrpljivanje zemljišta i dezertifikacija, potapanje i tonjenje obalnog zemljišta, te zagađenje vode, zemljišta i vazduha), i

3. tehnološke katastrofe (industrijske nesreće i zagađivanja, atomske i nuklearne havarije, uništavanje okoline zbog razvojnih projekata i sl).

5.1. Definisane pojmove

Klimatske promjene u suštini predstavljaju promjene u raspodjeli klimatskih faktora u određenom vremenskom periodu. Te promjene mogu biti u veličinama prosječnih klimatskih elemenata ili promjene u raspodjeli klimatskih događaja uzimajući u obzir dosadašnje prosječne vrijednosti, ili pojava u većem obimu ekstremnih vremenskih događaja. Klimatske promjene se mogu odnositi na određene regije ili se mogu analizirati na nivou cijele Zemlje. U današnje vrijeme se klimatske promjene analiziraju u kontekstu antropogenog djelovanja, povezanog prije svega sa efektom globalnog zatopljanja (zagrijavanja).

Migracije ljudi podrazumijevaju prostornu pokretljivost stanovništva, demografski rečeno „trajnu promjenu mjesta stalnog boravka ljudi“, prvenstveno kao odgovor na međuregionalne razlike u nivou ekonomskog razvoja i težnje za boljim kvalitetom života. Migracije ljudi mogu biti: ekonomske i neekonomske. Neekonomske migracije imaju isti značaj kao i ekonomske, mada u određenim slučajevima mogu dominantno odrediti proces migracije stanovništva (Baćović, M., 2013). U najvažnije neekonomske faktore ubrajaju se sledeća tri faktora:

- demografski (migracije sa područja sa visokom stopom priraštaja i najčešće manje razvijenim područjima, ka područjima većeg ekonomskog razvoja i nižeg prirodnog priraštaja),
- geografski (klima, morfologija terena i osobine zemljišta, energetski i mineralni resursi, geografsko-transportni faktori i sl.),
- socijalni i socio-psihološki (privlačnost razvijenih država i velikih gradova zbog boljih uslova života, zaposlenja, kulturnih faktora i dr.).

Prema definiciji IPCC-a iz Lime (*Climate Change Conference*, 2014), klimatske promjene su posljedica djelovanja niza međusobno povezanih geofizičkih, klimatskih i meteoroloških faktora, koji nastaju zbog prirodnih i ljudskih uticaja. Ljudski uticaji se ogledaju u daljem povećanju atmosferske koncentracije gasova koji izazivaju efekat staklene bašte, porastu prosječne globalne temperature vazduha, smanjivanju ledničkih i snježnih površina, podizanju globalnog nivoa mora, te promjeni obrasca i učestalosti padavina. Stoga se ekološke migracije, slično tipologiji promjena životne sredine, mogu podijeliti na tri uzročne kategorije promjena-katastrofa: a) „prirodne“ katastrofe, b) urbanoindustrijske katastrofe i c) katastrofe izazvane iskorištavanjem i degradacijom resursa.

Kada su u pitanju migracije možemo govoriti o okolinskoj (*environmental*) migraciji, migraciji podstaknutoj (*induced*) indukovanim klimatskim promjenama, ili migraciji izazvanoj prvenstveno klimatskim promjenama (*climate-change*). Ukoliko nije moguće odrediti jesu li migracije nastale kao posljedica štetnih promjena u okolini ili nekih drugih činilaca, radi se o raznolikim (*drivers*) migracijama. Ipak, treba napomenuti da je svaka migracija složeni proces, koji se može razumjeti jedino unutar konteksta socioekonomskih, kulturnih, političkih i okolinskih povezanosti između mjesta porijekla migranata i određištata kojem migranti teže da dospiju (Wood, 2001, prema Mesić, M., Župarić-Iljić, D., 2014).

5.2. Promjene kod biljaka i životinja

Zbog suša i visokih temperatura koje se dešavaju i koje će se dešavati u 21 vijeku, za efekat će imati posledicu fizičkog i teritorijalnog smanjivanja biljki, a time i životinja koje se

njima hrane. Neke biljne vrste će se svakih 10 godina seliti za oko šest kilometara bliže zemljinim polovima. Što se tiče životinjskih vrsta, utvrđeno je njihovo ranije parenje, a ono će se u budućnosti dešavati dva dana ranije na svakih sljedećih 10 godina.

Promjene na životinjama su prvi uočili naučnici istražujući veličine ovaca na ostrvu Soay na zapadnoj obali Škotske. Te promjene se kreću u smanjenu ovaca za cca 5% u proteklih 25 godina. Takođe, u svijetu je registrovano smanjivanje jelena, kornjača, galebova, polarnih medvjeda i dr. Smanjivanje i izumiranje životinja utiće na cijeli lanac ishrane, i predstavljaće veliku prijetnju za ljude koji se hrane tim životinjama (vjеровatno će doći do smanjenja i ljudi koji će se hraniti smanjenim biljkama i životinjama).

Eksperimentalnim istraživanjima je otkriveno da sa svakim dodatnim stepenom zagrijavanja Zemlje, veliki broj biljki izgubi do 27% svoje veličine, dok se recimo ribe smanjuju za oko 22%. Naučnici smatraju da se životinje fizički smanjuju jer im je potrebno manje masnog tkiva u toplijim uslovima koji vladaju i koji će vladati na Zemlji, kao i zbog sve manjeg izvora hrane i pitke vode zbog suša.

Poppick, L. i Boersma, D. (2014) sa Univerziteta Washington u Sijetlu (SAD) su istraživali koloniju od oko 400.000 Magelanovih pingvina koji žive u blizini obala Argentine u periodu 1983.-2010. godine, te utvrdili da su mladi pingvini starosti između 9 i 23 dana bili posebno osjetljivi na promjenu dotadašnjih klimatskih uslova usljed pojave teških oluja praćenih velikom kišom. Povećana količina padavina stvarala je hipotermiju kod pingvina usljed nedostatka vodootpornog perja koje bi ih zaštitilo zbog čega su dosta stradavali (Slika 5). Pomenuti naučnici smatraju da će još veće štete istraživanoj koloniji pingvina nanijeti ekstremne vrućine, koje se očekuju tokom 21. vijeka.

Slika 5. – Magelanovi pingvini uginuli zbog velike količine padavina podstaknute klimatskim promjenama u Argentini (Laura Poppick, Live science contributor, 2014)

5.3. Mogućnost prilagodavanja uslovima promjene klime

Rasprostranjenost svake bilje vrste zavisi od temperaturnog obima i rasporeda padavina. Prema istraživanjima FAO, drveće ima tendenciju da se pomjera ka višim

nadmorskim visinama i većim geografskim širinama. Klimatske promjene i globalno otopljanje mogu da promijene čitave predjele pod šumama (npr. ranije cvjetanje i nicanje, u prosjeku pet dana po dekadi u prošlom vijeku), što je u direktnoj zavisnosti od kapaciteta određene vrste drveta da se adaptira na nove klimatske promjene. Smatra se da oblast drveća na sjevernoj hemisferi ima potencijal širenja za 100 km sjeverno, dok se južna granica može povući za istu udaljenost sa svakim stepenom otopljanja iznad dosadašnjih regionalnih nivoa temperatura.

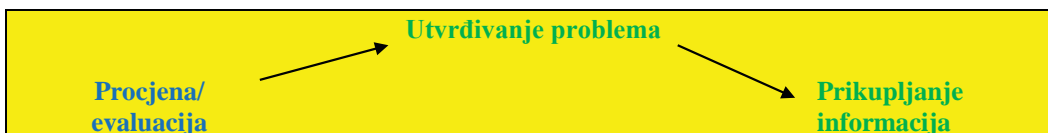
Prema izvještaju *State of the World Forests* (2001), šume iz umjerenog pojasa će biti najviše ugrožene zagrijavanjem u području viših geografskih širina i promjenom režima padavina u području nižih geografskih širina. Povećanjem srednje temperature vazduha za 2,6°C do 2050. godine, u odnosu na nivo iz 1970-ih godina, klimatske zone će se pomjerati prema polovima brzinom od 5 km godišnje. U ovakvim uslovima teško je predvidjeti obim štetnog uticaja promjene klime na prirodno podmlađivanje šuma. Taj uticaj na početku otopljanja čak može biti i pozitivan, dok će kasnije kad se sastojine približe zreloom dobu, promjene ekoloških uslova vjerovatno prouzrokovati izumiranja šuma (Kadović, R., Medarević, M., 2007).

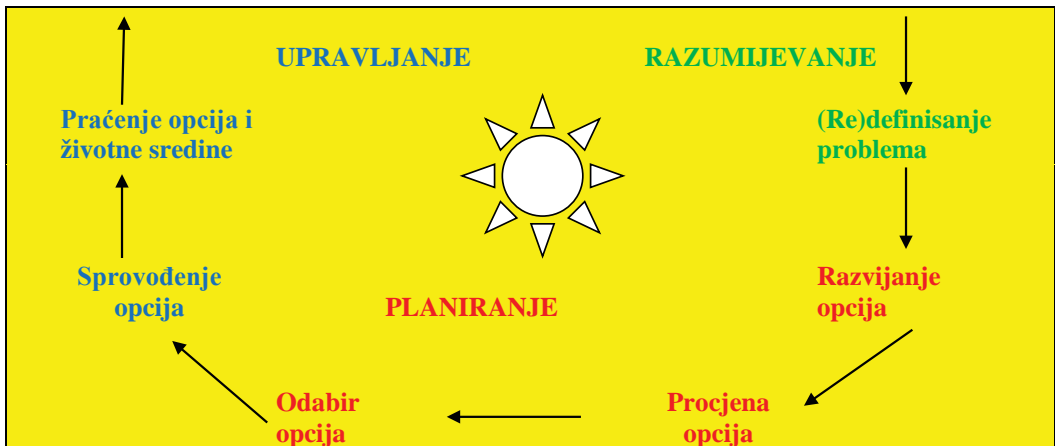
U prvoj polovini 20 vijeka areal breze (*Betula pubescens*) proširen sjeverno u područje tundre, kao odgovor tadašnjim klimatskim promjenama. Američki naučnici predviđaju da se industrijski važna vrsta bora *Pinus taeda* može povući za 350 kilometara sjeverno sa južne granice na jugosistoku SAD (Peters, 1992., prema Kadović, R., Medarević, M., 2007). Na Austrijskim alpima u 20. vijeku, šumske vrste su već započele su migriranje na veće visine brzinom jednog do četiri metra godišnje, pošto se temperatura vazduha povećala za 0,7°C.

Sve vrste drveća neće moći odgovoriti novim uslovima klime pomjeranjem svog areala. Određene vrste koje imaju veći kapacitet za adaptaciju na nove klimatske uslove nastaviće da egzistiraju na trenutnim staništima. Izumiranje predstoji vrstama koje neće biti u mogućnosti da se pomjeraju niti da se adaptiraju na nove klimatske uslove. Postoji bojazan je da se odumiranje šumskih vrsta ne dogodi u velikim razmjerama.

Naučnici iz Australije su vršili eksperimente u cilju demonstriranja potencijala klimatskih promjena u tropskim kišnim šumama Australije, u smislu mogućnosti da dođe do njihovog izumiranja. Eksperimentalni rezultati predviđaju da će povećanje temperatura rezultirati u značajnoj mjeri redukciji površina pod kišnim šumama ili potpunom gubitku najvažnijih staništa regionalno endemičnih životinja. Povećanjem temperature vazduha za 2°C, izumiranje kišnih šuma povećat će se rapidno i biće u korelaciji sa drugim faktorima izazvanim klimatskim promjenama (Bionet Škola, 2015).

Bosna i Hercegovina se uključila u process istraživanja promjena klime na njenom području i mogućnosti prilagođavanja tim promjena, a prvi korak ka tome je izrada Strategije prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja (Slika 6). Prema ovoj Strategiji, negativni uticaji klimatskih promjena na ljude, privredu i štete u poljoprivredi i drugim privrednim granama u Bosni i Hercegovini, biće minimizirani smanjivanjem nivoa osjetljivosti na klimatske promjene, preduzimanjem odgovarajući koraka na prilagođavanju kompletnog privređivanja uslovima klime i dostupnosti prirodnih resursa (Strategija prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja za BiH, 2013). Ova prilagođavanja, uz određeni privredni rast i razvoj, omogućila bi ostanak stanovništva, pogotovu mlađe populacije, na prostorima oba entiteta i cijele Bosne i Hercegovine.

Slika 6. – Proces politike prilagođavanja na klimatske promjene u Bosni i Hercegovini (Strategija prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja za BiH, 2013)

Predviđanje odgovora nekih vrsta na klimatske promjene je veliki izazov za ekološku nauku smatraju istraživači sa Kalifornijskog univerziteta San Diegu i nekoliko drugih Američkih institucija. Istraživanje provedeno na tom Univerzitetu prvenstveno su fokusirana na biljke, jer će njihova reakcija na promjene uticati na kompletan prehrambeni lanac, a time i čitav ekosistem.

6. Zaključak

Raspoložive teorijske činjenice i podaci meteoroloških osmatranja sugerišu da se registrovane promjene klime ne mogu prenebregnuti i da će stoga ubuduće ključnu ulogu imati detaljan monitoring klime, razvoj i operativna primjena metoda klimatskih prognoza, kao osnovnih preduslova za ocjenu lokalnih promjena i njihovih uticaja, razvoj strategije ublažavanja promjena klime i adaptacije na izmijenjene klimatske uslove i uključivanje faktora klimatskih promjena u koncept održivog razvoja.

Sprečavanje klimatskih promjena mora postati vrhunski prioritet politika država, kako bi se umanjile štete po narode i države. Da bi se odredili parametri i stepen razvoja globalne promjene klime, kao i klime na novou određenih država (makrolime), potrebno je imati „standardnu veličinu“ iz jednog određenog perioda, sa kojom će se upoređivati ostale starije ili mlađe veličine parametra klime.

Pomjeranje određene vegetacije (a time i životinja) prema sjevernim, hladnijim predjelima, prema raznim istraživanjima i scenarijima, dešava se, a vjerovatno će se i dalje dešavati od: a) 1,75 kilometra godišnje, b) 200-300 kilometara za 1°C povećane srednje temperature vazduha i c) oko šest kilometara na svakih 10 godina. Ukoliko ne budu u stanju da se adaptiraju na promijenjene uslove klime (prvenstveno veće temperature vazduha i smanjene količine padavina), doći će do izčezavanja određenih biljka i životinja.

Pretpostavka je se da će zbog klimatskih promjena neke biljne vrste svakih 10 godina seliti za oko šest kilometara bliže zemljinim polovima, dok će se kod životinjskih vrsta dešavati njihovo ranije parenje dva dana na svakih sljedećih 10 godina. Istraživanjima je otkriveno da sa svakim dodatnim stepenom zagrijavanja Zemlje veliki broj biljki izgubi do 27% svoje veličine, dok se određene životinje (npr. ribe) smanjuju za oko 22%.

Ako klimatske promjene i sa njima izazvane elementarne nepogode (prije svega suše) potraju i narednih godina, može se očekivati sve veći broj migranata sa Bliskog istoka na prostore Evropske unije i Balkanskih država koje nisu u njenom sastavu.

Strategiju prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja za Bosnu i Hercegovinu treba dopuniti i segmentom koji obrađuje migracije, prvenstveno ljudi, uzrokovane klimatskim promjenama.

Literatura

1. Bačović, M. (2013): *Migracije*. Podgorica. www.ekonomija.ac.me/.../migracije.
2. De Chatel, F. (2014): *The role of Drought and Climate Change in the Syrian Uprising: Untangling the Triggers of the Revolution*. Middle Eastern Studies, Volume 50, Issue 4. University of California, Berkeley.
3. Jarić Dauenhauer, N. (2015): *Globalno zagrijavanje pokrenuće velike migracije*. Hrvatski portal.
4. Kelley, C., Mohtadi, S., Cane, M., Seager, R., Kushnir, Y. (2015): *Climate change in the Fertile Crescent and implications of the recent Syrian drought*. Edited by Brian John Hoskins, Imperial College London, London, United Kingdom.
5. Kadović, R., Medarević, M. (2007): *Šume i promjena klime*. Zbornik radova. Šumarski fakultet. Univerzitet u Beogradu. Beograd.
6. Lozić, S. (2015): *Klimatske promjene (1). Odabrana poglavlja iz Klimatologije*. Univerzitet u Zadru. Odjel za geografiju. Zadar.
7. Mesić, M., Župarić-Iljić, D. (2014): *Promjene u okolišu i ljudske migracije*. Naučni časopis „Migracijske i etničke teme (MET)“. Zagreb.
8. Medarević, M. (2015): *Šuma i klimatske promjene: Ugroženi osnovni postulati održivog upravljanja šumama*. DrvoTehnika. Beograd.
9. Pecelj, R.M. (2000): *Klimatske promjene i efekat staklene bašte*. Republički pedagoški zavod, Banja Luka.
10. Poppick, L., Boersma, D. (2014): *Rains Spurred by Climate Change Killing Penguin Chicks*. Live Science Contributor. Vašington. SAD.
11. Radusin, S., Oprašić, S., Cero, M., Abdurahmanović, I., Vukmir, G. (2013): *Strategija prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja za Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo.
12. (**2010): *Klimatske promjene i izbjegličke krize*. Ekološka ekonomija. HRT, Zagreb.
13. (**2013): *Zastrašujuće: Nestaje polovina biljaka i životinja*. Dnevni list Kurir, 14.05.2013. godine. Beograd.
14. (**2014): *Klimatske promjene u poljoprivredi. Ideje za prilagođavanje na farmi*. Regionalna svjetodavna služba Bratunac (RSSB) i UNDP.
15. (**2014): *Izviješće SMO o stanju globalne klime u 2013. godini*. Svjetska meteorološka organizacija (SMO). WMO-No.1130.
16. (**2015): *Klimatske promjene i razvoj konflikata*. Spectator Mundi. Hronika savremenog svijeta. www.spectatormundi.org/klimatske-promjene.
17. (**2015): *Klimatske promjene i šume*. Bionet Škola. www.bionet-skola.com.
18. (**2015): *Predavanje – Klimatske promjene*. www.pmf.ac.me/Download.php.
19. (**2015): *Biljke i životinje. Dvadeset fotografija migracija životinja*. „Znanost“, Hrvatski popularno-znanstveni portal. Zagreb.